

ALFRĒDS LEJA

**KĀDA
"DANGA"
KURZEMĒ**

Alfrēds Leja

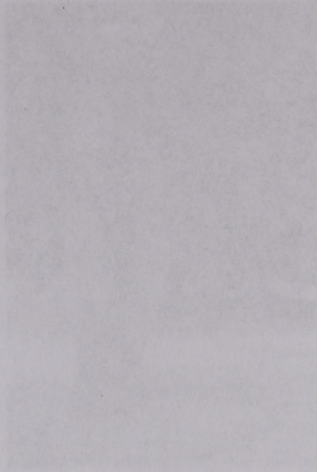

**KĀDA
DANGA
KURZEMĒ**

Lietuva, 2007

16051
↓
345127

Alfreds I. eja

KURZEMĒ
DANGA
KĀDA

2007-4
L 286

L
94

Alfrēds Leja

PA PAĢĀTNES PĒDĀM

KĀDA *DANGA* KURZEMĒ

KAZDANGA

2. izdevums

Liepāja, 2007

ISBN 9984-754-91-X

0309062040

Alfrēds Leja
KĀDA *DANGA* KURZEMĒ
2. izdevums

VALSTS
KULTŪRKAPITĀLA FONDS

Vāka foto
VARIS SANTS

Vāka mākslinieciskais noformējums
IMANTS LIEPIŅŠ

Izdevējs Liepājas Pedagoģijas akadēmijas
izdevniecība LiePA
Reģistrācijas apliecība Nr. 2-0463

© Alfrēds Leja, 2007
© Imants Liepiņš, vāka mākslinieciskais noformējums, 2007
© Imants Liepiņš, vāka foto, 2007
© LiePA, izdevējs, 2007

Cilvēkam ir grūti dzīvot, kad viņš pazīst tikai šodienu, kad viņam aiz muguras nav nekas. Tauta nevar dzīvot tikai no tagadnes jeb no sajūsmas par nākotni. Tai vajadzīga pagātne, kas dod spēku.

Kārlis Ulmanis

PA PAGĀTNES PĒDĀM

Bērnī allaž nodarbojas ar ģeogrāfisku vārdu spēli – mīklu:

Kāda DESA Ukrainā?

Odesa.

Kādi NAŽI jūrmalā?

Ainaži.

Kāda PĒDA Lietuvā?

Klaipēda.

Kāda DANGA Kurzemē?

Kazdanga utt.

Kurzemē vēl līdz šim laikam saglabājušās arī citas dangas – Mordanga, Štakeldanga, Urdanga. Senais kuršu vārds *danga* nozīmēja *līcis* vai *stūris* (*kakts*), bet ne ceļu dangāšanu, kā tautā dēvēja lietavās grūti izbraucamus (izdangātus) ceļus. No visām Kurzemes *dangām* Kazdanga tomēr ir vispopulārākā un ne velti to dēvē par Kurzemes pērli!

Latvijas pirmās brīvvalsts laikā (1918-1940) spilgtākais valsts prezidents mūsu tautas vēsturē Kārlis Ulmanis aicināja apceļot un iepazīt Latviju. 1938. gadā izdeva krāsainu Latvijas karti *Apceļo savu dzimto zemi* ar piebildi: *Pērkot šo karti, jūs veiciniet Tēvzemes vietvārdu atlanta izveidi.* Pie šīs kartes ikviens varēja stundām stāvēt, aprīņot, priecāties un iepazīt, cik krāšņa un daudzveidīga ir mazā zemīte pie Baltijas jūras. Kartē bija arī grezna dzeltena pils ar sarkanu jumtu un parakstu apakšā – *Kazdanga*. Radās kaismīga vēlēšanās savām acīm redzēt šo krāšņumu dabā.

Kad 1943. gada 15. jūlijā, kājām nākot no Aizputes mazā bānīša stacijas, ierados Kazdangā, lai papildinātu savas gana profesijas gudrības lopkopībā un zemkopībā, pārejot pāri varenajam akmens Vaidu tiltam, noliku savu nelielo pauneli, apstājos un noņēmu savu skolnieka formas cepuri. Saulainās vasaras pilnbrieda dienā, raugoties uz šo skaisto pili, apžilba acis un prātā ieskumdējās V.Plūdoņa poēmas *Atraitnes dēls* vārsmā: *Šajā pilī, šajā pilī es gribu kļūt!* Patiešām biju atraitnes un vienlaicīgi latviešu strēlnieka dēls, kas vēlējās rāpties zinību pakalnos. Tajā brīdī, kad

pirmo reizi bijīgi vēru pils smagnējās ozolkoka durvis, neapjēdzu, ka šajā ēkā un vietā gūšu savas dzīves piepildījumu.

Teikas kā jau teikas, stāsta dažādus notikumus, kas saistās ar pilīm, neizdibināmo pagātni un nosaukumiem. Kāda teika stāsta, kā cēlies Kazdangas pils nosaukums.

Ceļot pili, tās vienā galā iemūrēta kaza, bet otrā – skaista meitene vārdā Danga. Šai teikai maz ticamības, jo mums pazīstamo Kazdangas pili cēla krietni vēlāk, pirms jau bija zināms Kazdangas vārds. Bet varbūt, ka kādā no citām Kazdangas apkārtnē tuvākajām pilīm ir iemūrēta meitene un kaza? Uzmini nu!

Kāda cita teika vēsta, ka vecais barons ļoti mīlējis ar savu pajūgu apbraukāt savas muižas teritorijas, lai apskatītu pļavas, labības laukus, zivju dīķus, ganāmpulkus. Reiz baronam līdzī braukusi arī baronese. Viņu pajūgs apstājies pie kādas pļavas, kurā jauna daiļa meitene pieskatījusi baltas kazas. Baronese izkāpusi no ratiem un devusies pie meitenes.

– *Kā tevi sauc?* – jautājusi baronese.

– *Mani sauc Danga un ganu šeit kazas.*

Baronesei meitene ļoti iepatikusies un lūgusi baronu, lai arī nākošajā dienā viņš aizved baronesi uz jauko pļavu, kur Danga gana kazas. Baronese lūgusi, lai pieņem meiteni darbā pilī. Barons piekritis. Pēc dažām dienām kazu meitene ieradusies pilī. Baronese, ieraugot meiteni pils pagalmā, iesaukusies: – *Re, kur kazu Danga nāk!*

Tā no meitenes vārda un viņas ganītām kazām cēlies Kazdangas nosaukums.

Kuršiem bija pazīstams vārds – *kaze*. Tā ir karpu dzimtas zivs, ko zvejoja Kurzemes upēs. Nabadzīgo ļaužu mājlopi – govīs, zirgi, aitas, vēlāk arī kazas izbradājuši un izmīdījuši vēl neiebrauktos un nenostiprinātos ceļus, kuru ļaudis apzīmēja par izdangātiem. Varbūt arī no *kazes* un *dangas* cēlies vārdu salikums – Kazdanga. No nekā nekas nerodas! Ir jābūt kādai sakarībai, iemeslam vārdu izcelsmei. Par katru apdzīvotas vietas nosaukumu ienācēji un iekarotāji pānteresējās pie vietējiem iedzīvotājiem. Domājams, ka to darījuši arī vācu kolonisti.

Kādēļ jāraksta vēstures grāmatas?

Ir jāsauglabā vēsturiskā atmiņa, jo mūsu tagadne ir cieši saistīta ar pagātni. Nezinot pagātnes mantojumu, mēs pārāk bieži tīši vai netīši falsificējam vēstures faktus sev tīkamā iesaiņojumā. To sevišķi bezkaunīgi darīja svešu zemju okupanti, kuri pazemoja mūsu tautu, bet pasaulei to pasniedza kā labdarību. Ikviens pagasts ir ļoti cieši saistīts ar visas mūsu valsts un tautas likteni.

Tieši pēdējās simtgadēs ir bijuši ļoti nozīmīgi notikumi, strauji dzīves attīstības tempi. Ir pārdzīvoti dažādi krievu cari un ģenerālsekretāri, vācu

ķeizari un fireri, 1905. un 1917. gada revolūcijas Krievijā, kas ļoti būtiski skāra arī Latviju. Ir pārciesti divi pasaules kari, Latvijas pirmās valstiskās neatkarības un uzplaukuma 22 gadi ar Pētera Stučkas, Andrieva Niedras un tautā populārājiem Kārļa Ulmaņlaikiem. Ir pārciesti sarkano komunistu un brūno fašistu okupācijas gadi, kad mūsu tautu slepkavoja un izmētāja pa visu pasauli no Sibīrijas līdz Austrālijai. Nu atkal sagaidīts saules lēkts!

Sodienas paaudze stāv uz tā pjedestāla, kuram pamata grodus lika un cementēja mūsu tēvu tēvi ar nodomu, lai pēcnācēji piedzīvotu skaistāku, turīgāku un brīvāku dzīvi nekā priekšgājēji. Vecā paaudze lēnām virzās krematoriju virzienā. Mūsu vietā stājas jaunā paaudze, kas, nezinot mūsu tautas vēsturi, joņo pār kapu kopiņām un citām svētvietām, kā tas notiek ne vienā vien kapsētā.

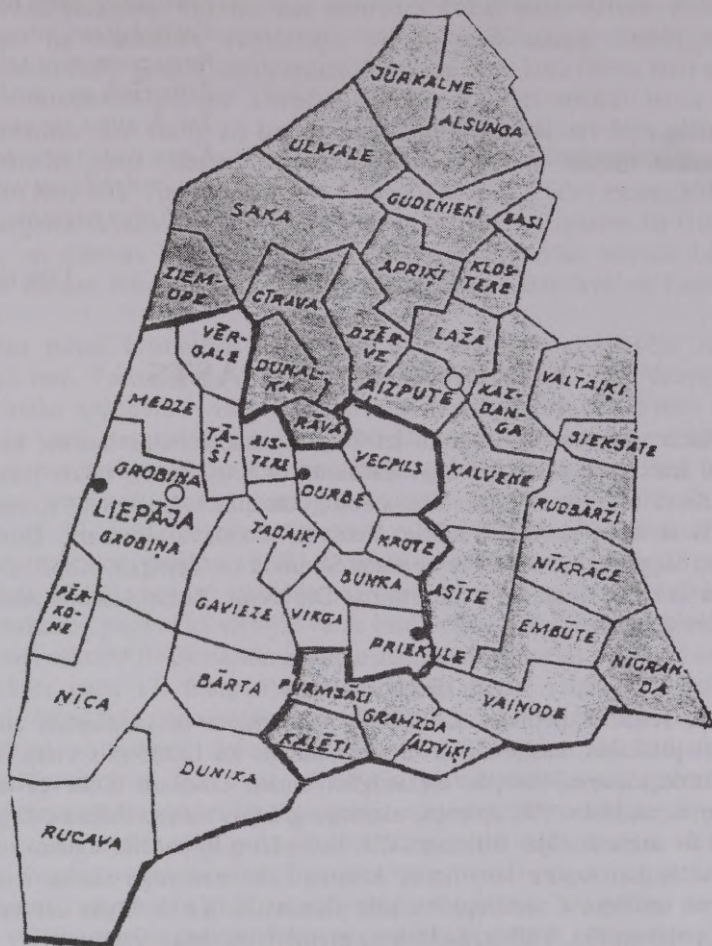
Jaunajai paaudzei priekšā ir daudz skaisti gadi, visa dzīve, kurā, skaidra prāta, cēlu jūtu vadītiem, ir jāpaveic tas, ko nespēja senči. To varēs paveikt tad, ja cienīs mūsu tautas vēsturi un neturēs rokas ne klēpī, nedz kabatās. Vēsture nesākas un nebeidzas reizē ar mums. Tā turpinās mūžīgi!

Vēsture slēpj sevī daudz nezināmus, interesantus un grūti izdibināmus faktus, noslēpumus. Katrs uz vēsturi atskatāmies caur savu interešu, piedzīvojumu un izglītības līmeņa *binokli*. Neticu, ka kāds būtu spējīgs uzrakstīt pilnīgu, nekļūdīgu un visiem vienādi interesantu dažāda mēroga vēsturi, sākot ar savas dzimtas, skolas, pagasta, novada, rajona, nemaz nerunājot par valsts mēroga, vēsturi. Uz šādu godu nepretendē arī šis *daiļdarbs*. Vēsture sastāv no pārsteidzoši daudz sīkiem faktiem, gadu skaitļiem, personu un vietu nosaukumiem, ka kļūdīšanās iespējas ir ļoti lielas. Tādēļ jau iepriekš atvainojos lasītājiem par neprecizitātēm vēsturisko faktu un cilvēku uzskaitē. Jāatzīstas, ka arī dažādos preses izdevumos, grāmatās, arī arhīvu dokumentos var sastapt daudz neprecizitāšu, kas prasa ārkārtīgi skrupulozu darbu patiesības noskaidrošanā. Tas ir ķēpīgs darbiņš, bet interesants gan!

Uzlasot vēstures *drupačas*, esmu pateicīgs cilvēkiem, kuri atsaucās aicinājumam sniegt atmiņu rakstus, fotogrāfijas un citus dokumentus, lai kļūdu būtu pēc iespējas mazāk. Bija patīkami sadarboties ar tik saprotošiem un izpalīdzīgiem cilvēkiem, kā Aizputes vēsturniece skolotāja Mirdza Birzniece, bijušais Saeimas deputāts un vēstnieks Izraēlā Ivars Silārs, bijušais Kazdangas tehnikuma skolotājs Haralds Strūbergs (Jelgava), bijušā kazdandzniece Vilma Buša-Jesilēviča (Dobeles), Māra un Laimonis Tomsoni, pateicos par sapratni bijušajam pagasta vecākajam Kārlim Rudītim un tagadējam *vecim* Jurim Moisejam, leģionāram Jēkabam Daizim (Francija), Valtaiķu baznīcas pērminderim Igoram Puķītim, bijušā pagasta sekretāra V.Zariņa meitai Gunai Spingai-Zariņai (Liepāja), firmas SIA *Laiko* vadītājai Leontīnei Amerikai-Zalānei (Mālpils), Veltai Rudzrogai-

Zīlītei, Liepājas arhīva galvenajai fondu glabātājai Agrītai Butautei, Jura Mātera pamatskolas muzeja vadītājai Rutai Eglītei, profesionālās vidusskolas muzeja izveidotājam Ernestam Treimanim, leģionāram Pēterim Aniņam, Artūram Sudrabam, Jānim Ansonam, pagasta padomes projektu koordinatorei Birutai Konrādei, fotogrāfam Varim Santam, Liepājas Pedagoģiskās akadēmijas izdevniecības LiePA vadītāji Ingai Ronči un daudziem citiem, kas bagātināja Kazdangas pagasta vēstures saturu.

Alfrēds Leja

Grobiņas un Aizputes apriņķa teritorija 1905. gadā

1890. gadā Aizputes apriņķī bija 79, Grobiņas – 43 pagasti. Līdz 1905. gadam notika sīko pagastu apvienošanās lielākos, kā rezultātā Aizputes apriņķī palika 29, bet Grobiņas – 15 pagasti. Pagasti apvienojās galvenokārt ap lielākajām muižām un ieguva to nosaukumu. Tā Kazdangas pagastā apvienojās Boju, Cildu, Kazdangas, Ķikuru, Lieldrogu, Vangas, Vecdrogu un Pūņu-Vecpils pagasti.

*Klusi lauki, rāma tāle,
Vai tu biji tur, vai nē?
Ruda zeme, zaļa zāle,
Zelta ziedi purvainē!
Tur es augu, tur es aru
Katra gadu vagas tā,
Lai es ilgi dzīvot varu
Savā tēva pagastā.*

Vilis Veldre

KAZDANGAS PAGASTS

Vecie vēstures ruļļi, dažādi izrakumi senkapu vietās liecina, ka šajā apvidū kurši jau dzīvojuši 8.-9. gadsimtā. Kopuši zemi, līduši līdumus, mīlējuši, cēlušī pils un pilskalnus, varonīgi tos aizstāvējuši. Senā Kursā bija sadalīta deviņās zemēs: Vanene, Ventava, Bandava, Piemare, Duvzare, Ceklis, Megava, Pilsāts un zeme starp Skrundu un Zemgali. Kopš hercoga Jēkaba laikiem Kurzeme ir dēvēta par Dievzemi. To apjūsmais Auseklis savā dzejā Gaismas pils:

*Kurzemīte, Dievzemīte,
Brīvās tautas auklētāja!*

Pēc senatnes pētnieka E.Brastiņa atzinumiem mūsu pagastā atrodas Valatas pilskalns, kas *Atskaņu hronikā* minēts kā Lažas pils vieta. 1263. gadā ordeņa karaspēks pēc mežonīgām cīņām Dzintarē (Dzērvē) devies sirojumos uz Lažu. Pili aplenca, aizsargu grāvjos sameta salmus, žaģarus, malku un aizdedzināja. Bijis agrs rīts, kad pāri pilij pacēlās uguns, zobens un krusts. Lai iegūtu laupījumu, krustneši ar mežonīgu skubu ielauzās pagalmā un liesmu vidū apkāva pils aizstāvjus. No darbīgās dzīves pāri palika pelni un līķi. Varbūt, ka kādreiz piepildīsies senais vēlējums:

*Tad augšā kāps pilskalns
Iz senseniem laikiem,
Iz simtgadu miglas,
Caur dūmiem un tvaikiem.*

Pagaidām Valatas pilskalns stāv aizmirsts un neapkopts, bet varbūt:

*Ja kāds vārdu uzminētu,
Augšā celtos staltā pils.*

Alokstes upīte met līkumu ap pilskalna pakāji un turpina ritināt savus ūdeņus caur Dzirnezeru uz jūru līču loču.

Vācu iekarotāji bija tie, kas pārtrauca kuršu rāmo dzīvīti. Livonijas ordenis un Kurzemes virsbīskaps plēsās savā starpā. Strīdu centās noskaidrot 1253. gada 4. aprīlī zemes dalīšanas aktā, kurā pirmo reizi minēti daudzi Kurzemes pagasti. Dīemžēl mūsdienās grūti atšifrēt senos vietu nosaukumus, tanī skaitā arī Kazdangas vārdu, kurš vēl nav bijis pietiekoši populārs. Līgumā pievienotos dokumentos nosaukti septiņi ordeņa un bīskapa lēņu vīri. Tie ir Luhards no Valtaiķu novada Cildes ciema, Vilekins no Vērgales novada Upsēžu ciema, Valters no Sakas, Zighards un Gizekins Bloks no Cīravas Dzēves, Ērmanis Pilats no Skrundas novada Lēnām. Kuršu tulkam Nikolajam Kursim bija lēņu nomes Bandavā un Lamekina zemē.

Jau pirms kristietības ienākšanas Latvijā laukos pastāvēja zināma vietējā vara. To realizēja kungi, kas valdīja ne tikai pār vienu dzimtu, bet pār lielāku apgabalu – valsti, šodien mēs teiktu pagastu. Vēstures ruļļos pagasta vārds sastopams jau 13. gadsimtā, jo par pagastu sauca nodokli, kuru ciema ļaudis maksāja kungam. Laika gaitā pagasta vārds sevī ietvēra dažādas nozīmes, un kā varas institūcijai tam vairākkārt mainījušās funkcijas. 17. gadsimta sākumā pagasti pilnīgi bija atkarīgi no muižas un parasti nosaukti muižas vārdā. Svarīgākā amata persona bija pagasta vecākais. Vairāki pagasti sastādīja baznīcas valsti jeb draudzi. Nodibinoties dzimtbūšanai, pagasti kā vietējās varas institūcija pilnīgi izzuda, un tikai 19. gadsimta sākumā tie pamazām atdzima kā zemnieku kārtas pašvaldības.

1866. gada 11. februārī tika izsludināti jaunie pagastu pašvaldības likumi. Augstākās varas orgāns bija pilnsapulce, kur obligāti bija jāpiedalās delegātam no katriem desmit kalpiem un iebūviešiem. Ja kādas mājas pārvaldīja atraitne, tad viņu pārstāvēja aizbildnis. Sapulcē nedrīkstēja piedalīties nespējnieki un tie, kas nebija nomaksājuši nodokļus par pēdējo gadu. Ļaudis sanāca reizi gadā, lai ievēlētu pagasta valdi, tiesu un vietnieku pulku. Pagasta vietnieku skaits bija atkarīgs no vīriešu skaita pagastā (no 4-24), kurus vismaz reizi gadā sasauca pagasta vecākais. Vietniekus un runas vīrus vēlēja uz trim gadiem. Pusei no viņiem bija jābūt saimniekiem, otrai pusei – kalpiem un vaļiniekiem.

Līguma tulkojums

Visiem Kristus ticīgajiem, kuriem šis raksts tiks uzrādīts, mazāko brāļu ordeņa brālis Indriķis (Henriks), no Dieva žēlastības Kurzemes bīskaps, vēlas labklājību dzīvā Dieva daļā. Jūsu kolēģija (sabiedrība) būs uzzinājusi, ka mums, saskaņā ar pāvesta kunga privilēģijām, pienākas visas Kursas trešā daļa un izredzētiem kristus brāļiem svētās Marijas teutonikas viesmīlīgās mājas divas daļas, mums, sanākot Rīgā, mūsu godājamā tēva H., Osilijas bīskapa un citu prātīgu vīru, kas zemāk minēti, klātbūtnē, mēs

esam apdzīvoto zemju sadalījumu izdarījuši tādā kārtā, proti, ka no zemes, kura tiek saukta Vredekuronija (Miera Kursa), mūsu daļā nonāca: Arevale, Pope, Tope, Vietsāde, Puse, Ugāle, Amule, Vede, Ause, Matre, Modene, Cersangere un Dausevetene ar visiem to piederumiem. Arī zemē, kura tiek saukta Vinda (Ventava), mūsu daļā nonāca: Norme no abām Vindas (Ventas) upes pusēm, Cervigale, Laidze, Rapade, Venesen, no tiem, kas atrodas priekš Goldingenei (Kuldīgai), Sirena, Terevande, Apuse, Cise, Edvale, ar visiem to piederumiem. Bet no zemes, kas tiek saukta Bandove (Bandava), mūsu daļā nonāca: Ambote, Kaltene, Bate, Varve, Elkene, Asīte, Rses, Cepse, Padore, Celde, Lene, Nedigene, ar visām to zemēm un postajām, kuras apstrādāja ar āķi vai sirpi, ko sauc par vikceti, izņemot zemes, kas tiek sauktas Ceklis un Duizare, tad Perbona, Kalvene, Apuse, Asenpute (Aizpute), Zemetene, Šeredenc, ar visiem to piederumiem. Bet zemē, kura tiek saukta Bihavelance (Piemāre), mūsu daļā nonāca: Razge, Bārta, no šīs daļas ūdens virzienā PRET Vertavu, Perkunnenkalve, Duveneke, Pruse, Karkle, Sintere, Salene, Sake, ar visiem to piederumiem. Bez tam no zemes, kura tiek saukta Vredekuronia (Miera Kura), brāļu daļā nonāca: Rende, Valgale, Kabele, Pedevale, Cabele, Kandove, Matekule, Vāne, Pure, Tukumen, ar pamestām zemēm starp Kandovi un Zemgali, tāpat Asse, Ladze, Uge, Talsen, muiža Husman (Usma), ar visiem to piederumiem. Bet zeme, kura tiek saukta Vinda (Ventava), brāļu daļā nonāca: Sagare Vindas (Ventas) abās pusēs, Vense, no tās Vindas (Venta), kur atrodas Goldingene (Kuldīga), Ūdrene, Targale, ar visiem to piederumiem. Arī zemē, kura tiek saukta Bandove (Bandava), brāļu daļā nonāca: Valtetene, Sargamite, Vepele, Libe, Serunde, Turlowe, Alsvanga, Arsene, Asene, Jerusalēme, Arolde, Ardvu, ar visiem to piederumiem. Bet tie cilvēki, kuri paturēja Santike un Veiseni, piederēs pie Skrundas ar to dzimtīpašumu, kuru dzimtīpašums atrodas nocietinātās vietās, sauktas Dzerbitene un Mesote, bet kas pārsniegs dzimtīpašumu, tas pats dalīts ar mums. Tāpat Pakare, Nitene, Stode, Paulde, Vilgale, Ece, Kevele, Kormelete, Kemele, Izvande, Tigve, Karalaukene, Nabas ezers un viņa apkārtnē pieder pie Goldingenes (Kuldīgas). Šie ir Mamekutenes ciems, kas tiek saukts Svelgode, abas Velses ar to visiem piederumiem. Tāpat zemē, kura tiek saukta Bihavelance (Piemāre), brāļu daļā nonāca: Vārta, Decente, Unsete, Ilse, Lipa, ar visām zemēm un postajām, kuras apstrādāja ar viņu āķi vai sirpi, izņemot zemi, kura tiek nosaukta Devzare. Tāpat Varva, Gameitene, Done, Pene, Oktas, Cilce, Lindale, Troista, Izvade, Birsegaleve, Gerve, Bojuzeme, Drage, Krote, Aparte, Ilmede, Dupele, tāpat Krobina, Nerese, Strute, Telse, Aistere, Virginare, Riva, Medce, Meda, ciems, kas tiek saukts Liva, ar visiem to piederumiem. Bez tam jāzina, ka trīs ezeri Vredekuronijā, proti: Kanigerve (Kanieru), Angere (Engures) un

Husmanes (Usmas) un siena pļaušana Edvales zemēs, akmeņu laužuves atklātās un neatklātās pa vidu Kuroniju (Kurzemi), būs mūsu un brāļu kopējais īpašums. Bet ja būs atrasti sāls vai zelta, vai sudraba avoti, kapars, svins vai maisījums no sudraba un svina, vai dzelzs, tad viss tas piederēs tam, zem kura kundzības tas tiek atrasts. Bet strauts pie Krobīnas, kas tek ezerā, piederēs pie paša nocietinājuma. Tāpat ezers un Līva līdz jūrai būs kopēji un brīvi, tā kā neviens Līvā necels mājas, izņemot ar vispārēju piekrišanu. Bet mūsu ciltiekiem vajag dot mums desmito tiesu un brāļu laudim vajag dot sev. No zāles un pļavām, kas atrodas apkārtnē, brāļi saņems divas daļas un mēs saņemsim trešo daļu. Ezers Dovzarē, kas tiek saukts svēts, paliek nedalīts Ezers, kas nosaukts Dorben (Durbes), būs kopējs mums, brāļiem un kuršiem, kuri līdz šim izlietoja savas tiesības uz viņu. Pavē un Adzē un to pieskarošos apvidos mums būs viena daļa un brāļiem piederēs divas daļas. Strauti, kuri tek no ezeriem, pieder kuršiem, kuriem līdz šim bija tiesības uz viņiem, neiztiekot kungu tiesības, pa kuru novadu viņi tek, un kurši lai nekādā veidā netiktu izslēgti (atdalīti) no sava dzimtīpašuma, kā laukos, tā arī noteiktās zvejas vietās un mežos, kas netiek uzskatīti par neaizskaramiem, un medu nesošos kokos, neiztiekot kungu tiesību, zem kuru kundzības minētās mantas tiek aptvertas.

Tas izdarīts tā Kunga 1253. gada 4. aprīlī, pie kam klāt un par starpniekiem godājamais tēvs H. Kungs Osilienes bīskaps, 10. kung Dinemundes abats, Gbodskaleo brālis, brāļu sprediķotājs apriors, brālis Andreas, toreiz Livonijas pārstāvis, brālis Th. Fellinā, brālis r. Vendenē (Cēsis) [...] Segevoldē, E. Rīgā, H. Goldingenā un citi minētā ordeņa iespējami daudz brāļu, brālis Tomas, mazāko brāļu ordeņa brālis, E. mūsu pāvests. Un lai šis (t.i., lēmums – aut.) paliktu drošs un negrozāms, mēs esam izdarījuši, ka šis raksts ar mūsu zīmoga aizsardzību tiek stiprs (iegūst likumīgu spēku). Dots datumā, kas iepriekš rakstīts.

Tā ar šo līgumu līdzšinējās Kursas atsevišķās zemes tika likvidētas un to nosaukumi izzūd no senrakstiem. Kurzemes bīskapija kā tāda pastāvēja jau no 1234. gada, t.i., neilgi pēc kuršu pievēršanās kristīgai ticībai, bet bīskapijai nebija savu noteiktu īpašumu. Kā pirmais Kurzemes bīskaps tiek iecelts Engelberts, kuru, kā jau minēts, kurši saceldamies nonāvē. Tagad ar šo līgumu Kurzemes bīskapija iegūst savā pārvaldīšanā noteiktus īpašumus. Bīskapija pastāvēja līdz 1583. gadam, kad sāka izplatīties reformācija un katolicisms pamazām izzūd. Kurzemes bīskapija bija mazākā no Livonijas bīskapijām, tās teritorija bija apmēram 4500 km². Tās teritoriālie īpašumi ieņēma nesen pastāvošās Ventspils, Aizputes, Talsu apriņķu daļas, kā arī Roņu salu. Bet garīgā diecēze gan aptvēra visu Kurzemi un Zemgali apmēram līdz Misas upei. Kaut gan bīskapijas teritorija no ordeņa bija

šķirta, tomēr tā vienmēr vēl bija zināmā mērā viņa ietekmē, jo ordenim bija no svara kaut netieši paturēt savu virskundzību. Tā ordeņa politikas dēļ bīskapijas teritoriju 1291. gadā sadala divās daļās, no kurām 1/3 iegūst domkapituls, bet 2/3 patur bīskaps. Visa teritorija aptvēra astoņus administratīvos iecirkņus: **Pilteni, Dundagu, Ārlavu, Puzi, Aizputi, Valtaiķus, Embūti, Cīravu**. Iecirkņi savukārt sastāvēja no ciemiem. Laicīgās pārvaldes un tiesu priekšgalā bija bīskapa iecelts soģis (Stigtsvogt). Atsevišķos iecirkņos darbojās zemāki ierēdņi ar lauku skrīveriem. Visā teritorijā bija tikai divas mazpilsētas – **Aizpute**, kur atradās domkapitula sēdeklis ar sešiem domkungiem, Sv. Māras dombaznīca un 15. gs. dibinātais franciskāņu klosteris, un **Piltene** ar bīskapa pili.

Tulkojis Uldis Bluķis (LDA 5. vidusskola)

Sākās agresīva vācu spēku iespiešanās Kursā. Tie jādelēja kā pa savu zemi un cēla lielus mūra cietokšņus, ar katru gadu pieprasīja no kuršiem lielāku paklausību un padevību. Kurzemes hercogiste ziedu laikus piedzīvoja hercoga Jēkaba valdīšanas gados (1642-1682). Uzplaukumu iedragāja zviedru iebrukums 1659. gadā. Visu gadu plosījās karš. Nebija nevienas mierīgas vietiņas. Cilvēki sabēga mežos. Poļu-zviedru karā nopostītās, izlauptās un izslepkavotās Kurzemes tālāko likteni atkal izšķīra lielās kaimiņvalstis. 1660. gada 3. maijā Olivas klosterī pie Dancīgas Zviedrija ar Poliju salīga mieru un nolēma, ka Kurzemes hercogiste arī uz priekšu paliks Polijas paspārnē. Hercogu Jēkabu un viņa ģimeni atbrīvoja no pusotru gadu ilgas gūstniecības. Hercogistes galma ļaudis atgriezās Kurzemes krāsmatās, kur no 26 pilīm bija grūti atrast kādu nesagrautu. Vēl pirms pusotra gada viens no bagātākajiem valdniekiem Eiropā atgriezās savā valstī nabags. Hercogs pazaudēja savas kolonijas Gambijas upes grīvā un Tobago salu.

1700. gadā starp Krieviju un Poliju no vienas puses un Zviedriju no otras iedegās Lielais Ziemeļu karš. Kurzeme atkal nokļuva neapskaužamos apstākļos. Postu vēl padziļināja lielais mēris Kurzemē (1709-1711). Pirms mēra gandrīz pie katras pils bija ciems, miests. Pie baznīcas bija krogs, izdevīgā vietā tirgus laukums. Pēc mēra apdzīvoto vietu skaits bija stipri sarucis, izzuduši daudzi ciemi. Kilometriem tālu pa retam varēja sastapt kādu cilvēku. Mirušos neveda aplabāt kapsētās, lai slimība neizplatītos tālāk, bet veidoja ģimenes kapsētas pie atsevišķām mājām. Tādas kapsētas vēl joprojām var atrast daudzās vietās Kurzemē. Aizauga tīrumi, pļavas, māju pagalmi. Kurzeme uz ilgiem gadiem kļuva par pirmatnēju mežu. Vilki un lāči medīja savvaļā klistošos mājlopus. Pavisam mēra laika upuru skaitu rēķināja ap 200 000. Muižās palika pavisam maz zemnieku – Bojās 6, Kalvenē 10. Cilvēki nevēlējās iet strādāt muižas darbos, jo baidījās no

saslimšanas. 1710. gada 14. jūlijā Liepājā hercogs izdeva pavēli, ar kuru muižniekiem bija tiesības piespiest strādāt uz lauka jebkuru cilvēku. Zviedru karaspēka papildināšanai dienestā pieņēma latviešu zemniekus. Daudzi labprāt gāja, lai izvairītos no vajāšanām un bada. Atbilstoši laikmetam bija arī kara tiesas likumi, kas sastāvēja no 141 panta.

Daži interesantākie panti:

1. *Elka dievam, burvim un ieroču apmānītājam nebūs ieredzētam tapt starp otriem karaļaudīm, bet nomaitātiem.*

2. *Kas Dieva tā Kunga vārdu, jeb dzēris jeb nedzēris zaimo, tam būs bez visas žēlastības mirt.*

13. *Kad kāds slikts zaldāts pie pātariem jeb baznīcā piedzēries nāk, tad būs tam augošā dienā un naktī kakla dzelzī ieslēgtam tapt.*

15. *Nevienam markenteram būs vaļas baznīcas laikā alu, vīnu jeb brandvīnu kroģēt, pie apsodīšanas tās trešdaļu tā visa, kas viņam ir.*

34. *Kad kāds zaldāts savu unteroficieri, kaprāli jeb rotmistru draudē ar dūri jeb bišķim pretī turas, tad būs tādām nomaitātam tapt.*

35. *Kas savu virsnieku un valdītāju ar zobenu ievaino, tas ar savu kaklu noziedzas.*

48. *Kas jeb dienā, jeb naktī pa ielām daudzās un akmeņus cērt, tam būs caur rīkstēm tecēt.*

50. *Kas liedzas kroņa darbos strādāt jeb pretī spiežas, tam būs mirt.*

51. *Kas aizkavējas uz kroņa darbu iet, tam būs uz koka zirga sēdēt jeb uzslēgtam tapt, jeb cietumā pie maizes un ūdens sēdēt.*

56. *Kas, vakti turēdams, uz sava posteņa guļ, tam būs nošautam tapt.*

88. *Kas vienu sievišķi ar varu piespiež, tam būs mirt.*

96. *Kas nešķīstības grēkus svaiņu starpā dara, tam būs tos ar kaklu atbildēt.*

97. *Kas divas sievas tur, tam būs caur zobenu mirt.*

108. *Kas no kroņnamiem, kur labība, lielpabali un cita ķēniņa karalieta top glabāta, jebkādu lietu zog, ja tas pie kararatiem blēdību dara, tam būs mirt, lai tā būtu zādžība kaut adatas lielumā.*

109. *Kas savu saimnieku jeb saimnieci kuļ, grūž jeb citādu skādi dara, tam būs nolūgties jeb, tā vaina lielāka top atrasta, caur rīkstēm tecēt jeb ar citu sodību nostrāpētam tapt.*

139. *Kas pie kroga saiešanas, visiem dzirdot, mēnešnaudu prasa, tam būs kā dumpja cēlājam kakla tiesā nomaitātam tapt.*

140. *Kas vienu apskādētu paslēpj, liek nobēgt jeb nost palīdz, tam būs ar to pašu sodītu, ko tas grēcinieks pelnījis ir, tapt sodītam.*

Tomēr par spīti visām svešām varām, pazemojumiem un mērim mūsu tautiņa neiznīka. Pēc neilga laika atkal visur skanēja cilvēku balsis, skraidīja

bērņeji, atkopās tauta un daba. Tikai daudzu veco cilvēku stāsti bieži sākās ar vārdiem – pirms mēra laika. Daudzas vietas nesa nosaukumus *mēra kapi, mēra laiki*.

1642. gadā bija 12 amati, 40 dažādi speciālisti. Daudzi saglabājušies līdz mūsdienām, bet dažus pat grūti iedomāties, piemēram: stiklinieks, ģērmanis, rokas kalējs, cepurnieks, vēveris, zeltkalis, maiznieks, kiršners, girtlers, seglinieks, dreijātājs, mucinieks, cimdinieks, kaparkalējs, parūku taisītājs, ādenieks, pogu taisītājs, cinklējējs, mietnieks, ratnieks, podnieks un citi. Ārzemniekus uzskatīja par *nelaimes nesējiem*.

Leģendārais krievu cars Pēteris I jau Ziemeļu karā vēlējās *izcirst logu uz Eiropu*. Šī *lūka* joprojām nav zaudējusi jēgu pat mūsdienās! Lai to panāktu, Lielais Pēteris pirmo reizi Liepājā ieradās 1698. gadā kā divdesmit piecgadīgs jauneklis. Liepāja vēl bija nenozīmīga pilsēta ar 2000 iedzīvotājiem. Otrreiz Pēteris ieradās 1716. gadā, lai uzlabotu veselību. Viņš bija slavas augstumos un te uzturējās piecas dienas. Savu viņš panāca 1721. gadā.

Senlatvijņu samērā agri sāka ietīkot svešas varas. Pirmie sāka izceļotāji no Gotlandes salas, tad dāņi, milzīgs zviedru karaspēks, tad poļi, norvēģi, pat islandieši, bet kurši bija vareni karotāji un nebaidījās pat vikingiem pretī stāties, līdz paši sāka sirot pa svešām zemēm. Kāds dāņu vadonis iesaucies: *Dievs, pasargi mūs no mēra un kuršiem!*

Vēsturiski notikumi risinājās 1795. gada. Mūsu kluso novadu satricināja poļu sacelšanās dumpinieki, kurus vadīja T.Kostjuško. poļu revolucionāri uzdarbojās visā Lejaskurzemē. Sludināja zemniekiem trakas lietas. Ar sūdu dakšām, izkaptīm, cirvjiem bruņojušies, tie bruka vīrsū muižām un kungiem. Hercogam Pēterim nekas cits neatlika, kā aicināt palīgā krievu karaspēku. Lielākā sadursme notika pie Gaviezes, kurā konfederātus sakāva un padzina no mūsu novada. Tā 1795. gada 17. maijā Kurzemes hercogiste beidza pastāvēt un kļuva par Krievijas guberņu. Sakarā ar pievienošanos Krievijai visos Lejaskurzemes dievnamos notika svinīgi aizlūgumi.

Padomju laikos un arī vēl tagad daudzi politiķi deklarē, ka Latvijas iekļaušana impērijās sastāvā jāvērtē pozitīvi. Beidzot latviešu tauta tikusi pie kārtīgas politiskas varas. Taču labās dzīves fantāzijas balonu caurdūra dzīves īstenība. Tas saplaka pavisam drīz, nepacēlies gaisā. Krievija toreiz bija vismaz par 100 gadiem savā ekonomiskā un kultūras attīstībā atpalikusi no Vakareiropas. Nonākt tādas despotiskas valsts iespaidā bija slikti. Atkārtoti to Latvija piedzīvoja 1940. gadā.

Ikdienā, neņemot vērā krievu čīnavnieku klātbūtni, vācu baroni turpināja diktēt savus noteikumus un klusībā cerēja, ka cara spēcīgā roka palīdzēs turēt paklausībā latviešu baurus. Savā atpalcībā no Rietumeiropas

Krievija nav tikusi ne par sprīdi tuvāk arī mūsdienās, lai arī kādi *cari* tur valdījuši.

Senās kartēs Kazdangas vārds parādās krietni vēlāk aiz Valtaiķu novada, Cildu ciema, pat Blendienas. Pēc Lažas pils nodedzināšanas pagāja vairāki gadi, kad nebija nekādu ziņu par šo apvidu. 1277. gadā ir jau minēta Valtaiķu bruņinieku pils kādā stāvā pakalnā, to cēlis ordeņmestrs Nordeks. Šo pili ar tai piederošajām zemēm 1350. gadā ordeņmestrs Gosvins no Herikes par sevišķu pakalpojumu ordenim izlēņoja brāļiem Vīgantiem. Šinī izlēņošanas dokumentā tad arī pirmo reizi sastopams Kazdangas vārds (vācu *Katzdangen*, krievu *Каздангская*), kur Vīgantiem piešķirtas zināmas privilēģijas. Šis dokuments tiek uzskatīts par vecāko Kazdangas pagātnē.

Kazdanga bija nomaļus no lielām pilsētām, dzelzceļa līnijām, nozīmīgiem centriem. Piemēram, ceļš no Skrundas uz Liepāju meta lielu līkumu ap Rudbāžu kalnu un gāja caur Sieksāti uz Kalveni. Skrundu un Aizputi nesavienoja mums šodien pazīstamais ceļš. To izveidoja krietni vēlāk. Kādēļ ceļi bija tik līkumoti? Tie sākumā bija zirgu pakavu un ratu riteņu iebrauktas sliedes, kas meklēja ērtākās izbraucamās vietas, pārbraucamus upīšu braslus, bez uzbērumiem, grāvjiem un tiltiem. Nākošais braucējs sekoja iepriekšējam, un tā veidojās stingrāks līču loču ceļš.

1812. gadā jūnijā izcilais Francijas valdnieka Napoleona karaspēks iebruka Krievijā. Lielā armija drāzās uz Maskavu, bet jātnieku eskadrons, divi bataljoni kājnieku ar diviem dižgabaliem 8. jūlijā bez nopietnām cīņām ienāca Lejaskurzemē. Tautā Napoleona karavīrus sauca par *sprančiem*, kaut gan armijā bija vairāk prūšu nekā francūžu. Kārtējo reizi Kurzeme atkal pamatīgi cieta. Tie tik te vēl trūka! Patiesībā franču ierašanos gaidīja daudzi latvieši, jo bija dzirdējuši, ka iekarotās zemēs viņi atcēlušī dzimtbūšanu, bet arī šoreiz iekarotājiem vismazāk rūpēja *iedzimto* bēdas. Okupācija ilga līdz decembrim, bet tas bija pietiekoši ilgs laiks, lai temperamentīgākie zaldātiņi atstātu kādu sēkliņu mūsu draiskulēm. Zaldātiem vienmēr bijusi liela piekrišana pie meitenēm. Liepājnieces īpaši centās izrādīt pateicību par pilsētas saudzēšanu. Apaļās krūtiņas kā divus baltus balodīšu glāstīja svešzemnieku plaukstas, sārtās lūpiņas skūpstīja ūsaini jaunekļi. Tādēļ nebrīnīsimies, kādus vien uzvārdus ciltsrakstos varam atrast, kādas vien asinis plūst mūsu dzīslās. Nekādu laimi un labklājību tomēr nevieni iekarotāji nav mūsu Dievzemītei atnesuši. Latviešiem pašiem vien bija jā rūpējas par savām tiesībām, neatkarību, labklājību un jāatbrīvojas no visiem, kas sevi viltīgi dēvēja par atbrīvotājiem.

Mainoties dažādām varām, līdzī mainījās ar teritoriālie iedalījumi. Līdz 1816. gadam Kurzemē pastāvēja virspilskungu aprīņķi ar pilskungu iecirkņiem. Pēc Piltenes iekļaušanas Kurzemes guberņā tā tika sadalīta

piecos virspilskungu apriņķos ar diviem pilskungu iecirkņiem katrā: Sēlpils, Jelgava, Tukums, Kuldīga un Aizpute ar Aizputes un Grobiņas pilskungu iecirkņiem. 1819. gadā pilskungu iecirkņus pārdēvēja par apriņķiem un Kurzemē izveidoja desmit apriņķus. Pēc zemnieku brīvīšanas bija nepieciešams radīt jaunu zemāko administratīvo iedalījumu. Sākumā pagasti bija cieši saistīti ar muižu, un tikai saskaņā ar 1866. gada 19. februāra likumu tie ieguva lielāku patstāvību. Šī reforma visas pagasta darīšanas nodeva latviešu rokās, atsvabinot no muižas kundzības. Pagasta pārvaldi realizēja pagasta sapulce, kurā varēja piedalīties visi saimnieki, kalpi, iebūvieši. Pagasta sapulce ievēlēja pagasta vecāko, viņa vietniekus un runas vīrus, raugoties pēc iedzīvotāju skaita. Pagasta sapulci sasauca ne retāk kā reizi gadā, un tā izlēma visus svarīgākos pagasta saimnieciskos un sabiedriskos jautājumus. No muižas kontroles atbrīvojās pagasta lāde, policija un magazīna.

1817. gadā Kurzemē atcēla dzimtbūšanu, bet visā Krievijā to izdarīja tikai 1861. gadā. Latvijas vēsturē dzimtbūšana ir viena no drūmākajām parādībām. Dzimtbūšanas necilvēciskumu tālu pārspēja komunisms ar deportācijām, spīdzināšanu, nogalināšanu, patvaļīgiem sodiem.

1863. gada 6. septembrī kronis apstiprināja Kazdangas privātmuižu lauksētu pirkšanu un nomas noteikumus, kurus varēja sākt izmantot no 1864. gada Jurgiem.

1881. gadā Kurzemē pazīstamais zemnieku aizstāvis, rakstnieks, žurnālists, laikrakstu *Baltijas Zemkopis* un *Tiesu Vēstnesis* redaktors Māteru Juris izdeva noteikumus *Kas ievērojams pie pagastu amatu vīru celšanas*. Tie pasniegti kā cienīšanas zīme Kurzemes un Vidzemes pilnām sapulcēm un vietnieku pulkam. Tur atgādināts, ka ķeizara vārdi allaž jāsaprot un jāpilda tā, kā tie sacīti. Jaunie likumi darbojušies un pagasta pašvaldības pastāvējušas jau 15 gadus un tādēļ prasās pēc papildinājumiem. Cirkulārā teikts, ka pretlikumīgu partiju latviešos – gods Dievam – nav. Uz trīs gadiem jāieceļ nesaimnieku, t.i., kalpu un vajinieku šķiru delegāti jeb sūtņi kā viņu aizstāvji pagasta pilnsapulcēs. Doti norādījumi, kā jārikojas pagasta vecākam, pagasta priekšniekam, vietniekam, pagasta tiesas priekšsēdētājam. Lones visiem jāmaksā atkarībā no pagasta iedzīvotāju skaita.

1891. gadā Kazdangas pagastam pievienoja Cildu un Boju ciemus, bet 1892. gadā Vangas un Pūņu novadus. Pazuduši bija Silenieku un Rokaižu pagasti. Kazdangas pagasts kļuva par vienu no lielākajiem apriņķī ar 5576 desetīnām (apm. 6078 ha) zemnieku zemes un 1500 vīriešu dvēselēm. 1903. gadā pagastam bija 46 500 rbļ. kapitāls. Nabagi ievietoti patversmē un saņēma gatavu uzturu. Pagastā bija trīs skolas. Kazdangas (dib. 1876), Vangas (1883) un Boju (1890), kuras uzturēja pagasts ar muižas īpašnieku pabalstu, tādēļ pēdējiem bija arī savas tiesības skolotāju vēlēšanās.

Kazdangā strādāja divi skolotāji, pārējās pa vienam. Pie Roņu mājām esošā pilskalna izrakumi pārgājuši muižas īpašnieka rokās.

Jaunu satricinājumu Kurzemē nesa 1905. gada notikumi, kuros pirmo reizi ieskanējās jautājums par valstiskās neatkarības vai autonomijas iegūšanu Latvijā. 1905. gada decembrī nodega krāšņā Kazdangas pils. Revolūcijas vilnim noplokot, Manteifelis naida pils atgriezās Kazdangā un sāka izrēķināties ar latviešiem. Baronam līdzī nāca vācu kolonisti. Latviešus izlika no mājām, lai atbrīvotu vietu ienācējiem. Pūņu muižu sadalīja 12 saimniecībās, ko izrentēja vai pārdeva kolonistiem. Nabadzīgākos nometināja muižās par kalpiem, un latviešiem bija jāmaca vāciem, kā zeme jākopj. Inteliģentākos kolonistus iecēla par vagariem, mežsargiem, pārvaldniekiem. Visas muižas bija kolonistu pārpludinātas. Sākumā vācu valoda iespiedās sarunu valodā, tomēr jaunie vācieši neglābjami pārlatviskojās. Nelīdzēja pat vācu skolas. Cik jauki būtu, ja mūsdienu kolonisti to spētu! Tomēr iebrāucēji jutās piekrāpti, jo nesaņēma to, ko viņiem solīja. Pēc 1935. gada skaitīšanas datiem Kurzemē vēl bija 5651 ieceļotājs. Kolonizācijas vilnis apstājās tikai 1914. gadā, bet vācu ietekme bija vēl ilgi jūtama. Vēl 1939. gadā Pūņos atradās vācu skola. Nostāsti vēsta, ka Pūceskalnā barons izveidojis platformu, kur uzstādīt lielgabalus, ja gadījumā nāktu krievu armija, tikai šo vietu neviens nespēja uzrādīt.

1933. gada Konversācijas vārdnīcā par Kazdangas pagastu rakstīts: pagasts atrodas Aizputes apriņķī starp Lažas, Klosteres, Turlavas, Valtaiķu, Sieksātes, Kalvenes, Aizputes pagastiem un Aizputes pilsētu, pieder Valtaiķu un Aizputes ev. lut. draudzēm. Tuvākā dzelzceļa stacija Rokaiži 5 km. 1932. gadā novērtētā platība 12 220 ha par Ls 1 511 177, iedzīvotāji 1992. 87 vecsaimniecības ar 3 994 ha, 140 jaunsaimniecības ar 2 754 ha, 21 amatnieku u.c. sīksaimniecības ar 250 ha, valsts meža 1 540 ha. 1932/33. gada budžets 27 358 Ls. Izdevumos: administrācijai 9 721, nespējniekiem 4 580, izglītībai 3 788, apriņķim 4 533. Ieņēmumos: nekustamu īpašumu nod. 16 698, pašvaldību nod. 7 656. Pagasta īpašumi: pamatskolas un pagasta nams, 5 ēkas ar 20,59 ha, 2 nespējnieku patversmes Cildos, 5 ēkas ar 6,32 ha; Vangas bij. skolas nams ar 0,74 ha un 2 saimniecības ēkas un 11,34 ha; Kapšu ārsta un aptiekas nams ar 3,9 ha; bij. Pūņu skolas nams ar 0,37 ha; Skaldū plāvas 4 ha; Kalnabeltes plāvas 4,23 ha; kopā 20 ēkas ar 51,49 ha zemes. Rūpniecības uzņēmumi: valsts ūdensdzirnavas ar elektrības staciju un zāģu gateri, Vecpils ūdensdzirnavas, ķieģeļu ceplis, siernīca, spirta dedzinātava, valsts muižas pienotava, atslēdznieku, kalēju un galdnieku darbnīca, 8 kuļmašīnas u.c.

Biedrības; lauksaimniecības, dib. 1907. ar 55 biedriem (priekšsēdētājs J.Zīlītis); mednieku, dibināta 1922. ar 40 biedriem (Bumbieris); izglītības, dibināta 1919. ar 20 biedriem (J.Doniņš); bibliotēka ar apm. 1000

sējumiem; dārkopības, dibināta 1929. ar 14 biedriem (J.Zīlītis); meliorācijas biedrība *Skalda*, dibināta 1922. ar 200 biedriem (K.Rozentāls); Zemnieku savienība, Sociāldemokrātiskā strādnieku partija, Progresīvā apvienība u.c. partiju nodaļas.

Skolas: valsts lauksaimniecības vidusskola ar 9 skolotājiem, apsaimnieko 1770 ha lielu fermu un 75 ha dīksaimniecību; pamatskola ar 4 skolotājiem; Vangas 1. pakāpes pamatskola ar 1 skolotāju; Aizputes, Kuldīgas un Liepājas apriņķa bērnu patversme Pūņos.

Upes: Alokste, Skalda, Lapupe, Vijupe, Laža.

Jaukākā vieta – vidusskolas parks Dzirnezera un Alokstes krastos ar košuma krūmiem, mākslīgām alām u.c.

Arheoloģiskie atradumi: muižā akmens kara cirvis un darba cirvis, Roņos krama nazītis, Soģos akmens vāles galva, nezināmā vietā akmens cirvis. Kuršu 11.-12. gs. ugunskaņi Roņu mājās, kur 1896. gadā izrakumus veica K.Boijs, un Apariņās pie Vangas, kur 1931. gadā izrakumus izdarīja E.Šturms un atklāja sešus kapus. Vēsturisku laiku kapenes Truļos un Prāvajos. Pilskalns pie muižas ar 120x70 m lielu plakumu, 15 m augsts ar 2 uzbērumiem un 2 grāvjiem vienā galā un 1 m biezu mītņu slāni. Tuvumā baznīckalns un Vaidu kalns.

Lielākie mežu masīvi: Kazdangas, Blendienas, Dzirkaļu, Pūņu, Vangas, Cildu, Skabuļu. Kopā 1540 ha.

Purvi: Ploču – 200, Vangas – 150, Cildu – 150 ha.

Muižas: Kazdangas un Blendienas. Valatas un Ziemciema pusmuižām sadalīta 71 vienība kopplatībā 2 388 ha centrā un 1925.-27. gadā atjaunotā pilī valsts lauksaimniecības vidusskola; Pūņi ar Kapšu un Vecpils pusmuižām sadalīta 21 vienībā kopplatībā 433 ha, centrs pieder Aizputes apriņķa pašvaldībai, pilī bērnu patversme; Vanga ar Mazvangu sadalīta 71 vienībā kopplatībā 1 747 ha, pilī 1. pakāpes pamatskola; Cildi ar Mazcildiem sadalīti 36 vienībās kopplatībā 525 ha. Pūņu muižā iekārtota bērnu patversme, Vangas 1. pakāpes pamatskola, Kapšu – aptieka un rajona ārsta dzīvoklis.

Latvijā 1920., 1925., 1930. un 1935. gadā notika tautas skaitīšana. Par 1925. un 1930. gadu Aizputes apriņķī sniegtas šādas ziņas:

	1925. gadā			1930. gadā	
	kopā	vīrieši	km ²	kopā	sievietes
1. Aizputes pils.	3346	1455	–	3378	1922
2. Aizputes pag.	1178	420	59	918	489
3. Alšvangas	3324	1454	206	3216	1762
4. Apriķu	902	422	69	885	463
5. Basu	827	369	41	798	429

6.	Cīravas	1272	624	104	1307	683
7.	Dunalkas	954	440	53	957	517
8.	Dzērves	1001	515	61	1084	569
9.	Gudenieku	1537	736	63	1646	910
10.	Jūrkalnes	1145	548	77	1141	593
11.	Kalvenes	1527	1092	104	2199	1107
12.	Kazdangas	2535	952	133	1983	1031
13.	Klosteres	892	407	57	891	484
14.	Lažas	1161	504	71	1145	605
15.	Nīckrāces	1631	829	96	1720	891
16.	Nīgrandes	1721	860	93	–	–
17.	Rudbāžu	1713	855	102	1714	859
18.	Sakas	2617	1224	174	2637	1413
19.	Sieksātes	660	379	39	804	425
20.	Ulmales	841	390	83	839	449
21.	Valtaiķu	1824	823	79	1762	939
22.	Ziemupes	1776	812	59	–	–

Uzkrītošs sieviešu pārsvars visā aprīņķī – 2082, Aizputes pilsētā vien 467. Iedzīvotāju skaits visā aprīņķī it kā pieaudzis par 137, bet to nevar vērtēt kā dabīgo pieaugumu.

Straujā iedzīvotāju skaita samazināšanās Kazdangas pagastā un savukārt straujš pieaugums piecos gados Kalvenes pagastā izskaidrojams ar Boju ciema pievienošanu Kalvenei. Pēc tautas skaitīšanas datiem 1935. gadā pagastā bija 2150 iedzīvotāji, t.sk 1832 latvieši, 265 vācieši, 17 poļi, 13 krievi, 1 žīds, 22 nezināmi. Ticība – ev. luterāņi 2004, katoļi 101, pareizticīgie 14, vecticībnieki 10, nezināmi 10. Saimniecību skaits 283, zirgi 855, govslopi 2415, cūkas 2181, aitas 2947. Budžets 1936./37. Ls 30 100.

1935. gadā pagasta vecākais bija Krišs Malks, darbvedis Vilis Grīntāls, policijas kārtībnieks Heinrihs Folkmanis, tiesas priekšsēdētājs Pauls Putniņš, bibliotekāre Maiga Sudika. Pagasta budžets Ls 28 630. Ieņēmumus pagasta budžetā guva no dzimavām, zāģētavām, atslēdznieku, kalēja un galdnieka darbnīcām, kalēju darbnīcas Ģēdertos, Kannenieku krejotavas (Valtaiķu piensaimniecība), krejošanas punkta Cildos (Klosteres piensaimniecība), spirta dedzinātavas, siernīcas, preču veikala (īpašn. Kārlis Ozoliņš), Vangas veikala (īpašn. Fricis Grundmanis), pārtikas preču veikala Jaun-Lingā (īpašn. Karlīne Jēkabsone), ķieģeļu cepla.

1933. gada 22. jūnijā Valtaiķos atklāja pieminekli 1906. gada cīnītājiem.

Pagastā ap bijušajām baronu muižām izveidojušies atsevišķi centriņi.

Meža muzejs „Bojas” atrodas 1860. gadā celtajā baroneses Sofijas Bēras (dzim. Pālēna) pils telpās. Baronese mira 1939. gadā un apglabāta Štakaldangas „Kungu” kapos. Pilij mantinieki nav palikuši, jo baroneses dēlu nošāva Itālijā mantojuma dēļ.

Pilī Otrā pasaules kara laikā atradās vācu hospitālis. Pēckara gados – vietējā kolhoza noliktavas. 1950.–60. gados iemitinājās Aizputes mežsaimniecība, kuru vēlāk pārdēvēja par MRS. Šajā laikā, lai paplašinātu kantora telpas, pilij uzcēla piebūvi. Šī iemesla dēļ pili nevar uzskatīt par arhitektūras pieminekli. Aizputes MRS pastāvēja līdz 1976. gadam, kad to apvienoja ar Liepājas un Aizputes MRS, un centrs tika izveidots Grobiņā. Pilī palika tikai muzejs.

Muzeja pirmsākumi meklējami 1970. gadā, kad MRS mednieku kolektīvam tika ierādītas pagraba telpas, kur pēc medībām omulīgi atpūsties un pārspriest kaislīgos notikumus. Telpu sienas tika padarītas krāšņākas ar medībās iegūtajām meža dzīvnieku trofejām. Pateicoties MRS vadītāja Legzdiņa kunga enerģiskajai darbībai, eksponātu skaits strauji pieauga un 1971. gadā divos ēkas stāvos izveidotā izstāde tika atvērta apskatei. 1976. gadā muzejs tika iekļauts toreizējās PSRS tūrisma apskates objektu maršrutos. Lielu ieguldījumu muzeja sākotnējā izveidē devuši Legzdiņš, Gubāts, Geibe. Muzejs kopš 2000. gada ir pakļauts VAS „Latvijas valsts meži” Dienvidkurzemes mežniecībai un tā dibināšanas diena ir 2003. gada 26. septembris.

2005.–2006. gadā pilī veica pamatīgu kapitālo remontu. Ap pili atrodas 4 ha liels parks ar daudziem svešzemju kokiem. Parku krāšņāku dara divi glīti diķīši ar jaukiem iemītniekiem.

Barona Hāna muižā Rokaižos no 1946. gada izveidots veco ļaužu pansionāts ar 100 iemītniekiem. Pansionātam savu mūžuveltēja Irma Iljina, kura šeit sāka strādāt no 1948. gada, bet no 1953.–1989. gadam bija pansionāta direktore. Pirms viņas neilgu laiku direktora pienākumus pildīja Ādamsons, Spariņš, Petrovics, Brūvere. No 1989. gada direktores pienākumus pilda Edīte Lasmane.

Padomju laikā pansionātam pievienoja arī Aizputes pilsētas pansionātu un uzsāka vērīnīgus celtniecības darbus, kurus pārtrauca tautas Atmoda. Aizsāktās celtnes palika nepabeigtas un lēnām gāja bojā. Beidzot 2006. gadā vienu no iecerētām ēkām pabeidza, un vecīši varēja sākt dzīvot daudz kulturālākos apstākļos. 1991. gadā pagasta valdes sēdē lēma mainīt pansionāta nosaukumu no Lažas pansionāta uz „Brīvzemnieku”, taču jaunais nosaukumus popularitāti neieguva.

Šajos centriņos pēc 1989. gada datiem dzīvoja: Kazdangā – 549, Valatā – 325, Rokaižos – 155, Tebrās – 66, Bojās – 48, Kapšos – 31, Cildos – 27, Kanneniekos – 21 iedzīvotājs.

Lielas pagasta teritoriālā iedalījuma izmaiņas sākās drīz pēc Otrā pasaules kara. 1945. gada 29. jūnijā pagasta izpildkomitejas sēdē, pildot augstāk stāvošās varas direktīvas, pagastu sadalīja sīkākās vienībās – ciemos. Izveidoja trīs ciemus.

Cildu – priekšsēdētājs Andrejs Ginters, sekretāre Vija Ulme,
Aizupes – priekšsēdētājs Jānis Šmits, sekretārs Kārlis Kļava,

Vecpils – priekšsēdētājs Uldriķis Gulbis, sekretāre Aina Circene.

Pēc mēneša nācās visu pārspēlēt pa jaunam, jo izrādījās, ka Aizupes ciemi Latvijā ir arī Daugavpils un Tukuma rajonos. Lai nesajauktu ar citiem līdzīgiem ciemiem, Kazdangas pagastam ieteica mainīt *šilti*. Tā radās Alokstes ciems, kurā ieskaitīja 48 jaunsaimniecības. Par sekretāri apstiprināja Ausmu Ņemeris, bet priekšsēdētāja J.Šmita slimības dēļ 15. oktobrī viņu ievēlēja par ciema padomes priekšsēdētāju, bet par sekretāru kļuva Haralds Pļaviņš, kurš šajā amatā nostrādāja līdz 1946. gada augustam. Ciema padomes sēdeklis bija Čīčos.

Bija jāmaina nosaukums arī Vecpils ciemam, jo šajā teritorijā ietilpa nozīmīgā Kazdangas tehnikuma saimniecība ar visām centra iestādēm. Tā Vecpils ar 34 jaunsaimniecībām ieguva Kazdangas ciema nosaukumu. No septembra par pagasta ciema sekretāri sāka strādāt Ida Jirgensone.

Cildu ciemā ieskaitīja 45 jaunsaimniecības. No oktobra par ciema sekretāri sāka strādāt Zelma Pričina.

Jaunajiem vadītājiem nekāda lielgabarīta domāšana nebija vajadzīga un pakaušus ilgi nevajadzēja kasīt. Partija visu smalki un nemaldīgi pateica priekšā. Atlika tikai vienbalsīgi pacelt rociņu: *Viens, divi, reizē!* Nekas aiz skapja aizkrist nevarēja!

Partija izskaidroja *darbaļaudīm*, ka ciema padomju nodibināšana ir liela būtiska un politizēta padarīšana padomju valsts iekārtas nostiprināšanā. Ciema padomes izpildkomitejas būs valsts varas zemākais orgāns, kas izveidots kā pagasta iestāde un pastāvēs līdz vietējo padomju vēlēšanām saskaņā ar Staļina Konstitūciju. Buržuāziskā Latvijā pagastu valdes bijušas atrautas no tautas masām, cilvēkiem bijis grūti līdz tām nokļūt. Tagad valsts varas pārstāvji būs ļoti viegli sasniedzami darbaļaudžu masām un sekmēs raitu darbu norisi. Visās ciema padomēs jābūt *sarkanajiem stūrīšiem* ar siena avīzēm, kurās katram *aunam* smalki jāizskaidro par biedra Staļina bezgalīgajām rūpēm par strādnieku šķiru.

1945. gada 4. augustā noteica nodevu saistību par lauksaimniecības produktu izsniegšanas kārtību Kurzemes apriņķos. Kurzemē daudzas lietas bija jāsāk no pašiem pamatiem, kas pārējā Latvijas teritorijā aiz Kurzemes cietokšņa stīpām jau sen bija skaidrs un izdarīts. *Vot, tak! Pomņiķe, bratci!*

Paralēli ciema padomēm saglabājās arī pagasta izpildkomiteja, par kuras darbu lasām nodaļā *Zem sirpja un āmura*. Ne visiem iesācējiem darbs ritēja sekmīgi. 1946. gada februārī par Alokstes ciema priekšsēdētāju kļuva Toms Zalmanis. Ciema labākās saimniecības bija *Mežaputni*, *Skabuļi* un *Čīči*.

1948. gada janvārī kārtējā varas maiņa. Priekšsēdētāja krēslā iesēdās Zigfrīds Girgensons, kurš, lēnām kāpdams pa karjeras kāpnēm, kļuva par Aizputes rajona partijas komitejas otro sekretāru, strādāja dažādos partijas

amatos partijas CK un 1969. gadā ieņēma Latvijas PSR sagādes ministra amatu. B. Girgensonam ciema vadītāja amats kalpoja kā labs *atspēriena dēlītis* tālākam līcienam.

Pēc Z.Girgersona ciemu vadīja Ernests Polis, bet Cildos strādāja Žanis Vanags, jo ar Gintera darbu pagasta padome nebija apmierināta. Katrā ziņā kadru mainība dažādos amatos bija liela un grūti izsekojama – kas kurā laikā ko darīja.

Jaunizveidotos ciemus oficiāli apstiprināja 1945. gada 10. septembrī. Pārmaiņas turpinājās. 1949. gada 31. decembrī Aizputes apriņķi pārdēvēja par rajonu, tāpat kā visus citus Latvijas apriņķus.

1951. gada 17. septembrī Alokstes ciemu pievienoja Kazdangas ciemam. 1954. gada 14. jūnijā arī Boju ciems nonāca Kazdangas paspārnē, bet Cildu ciemu pievienoja Klosteres ciemam.

1958. gada 15. augustā kolhoza *Tebra* teritoriju pievienoja Kalvenes ciemam. 1962. gada 18. decembrī kolhoza *Līdums* teritoriju pievienoja Klosteres ciemam, un šajā dienā tika likvidēts Aizputes rajons un pievienots Liepājas rajonam. Savukārt 1975. gada 14. martā daļa Lažas ciema teritorijas tika pievienota Kazdangas ciemam.

Pagasta nosaukumu Kazdanga atguva 1990. gadā pēc Latvijas neatkarības atgūšanas. Vangas apkaime pievienota Laidu pagastam Kuldīgas rajonā. Pagasta teritoriju šķērso 1. šķiras autoceļi Skrunda-Aizpute un Aizpute-Kalvene. 2. šķiras autoceļi Tebras-Kazdanga-Cildi, Turlava-Valtaiķi-Kalvene-Embūte, Snēpele-Kazdanga.

Cauri pagastam tek pagasta lielākā upe Alokste. 13.-14. gadsimtā Alokste bijusi pat kuģojama. Poļu-zviedru kara laikā pie Pāvilostas upi aizbēra un kuģošanu pārtrauca. 1338. gadā izdotajā grāmatā *Baltische Herremhaus* minēti Kazdangas apkārtnes kuršu ciemi, kuri stiepušies gar Alokstes upi: Blendiene, Uliālene, Modīte, Akmene. Alokste ir Tebras upes labā krasta pieteka, kas sākas no neliela avotiņa Kalvenē Bandavas pagurainē. Garums 44 km, baseins 275 km². Lielākās pietekas Skalda (18 km) labajā krasta, Vaipa (10 km), Brūžupīte, Driepu valks. Kreisā krastā Bērzu valks (7 km), Piņķupīte (4 km), Akmeņu valks, Pakšupīte u.c. Profesors K.Bamberg, kurš dzimis Kazdangas *Lejasbeltēs*, Alokstes krastā atklājis vistirākās saldūdens kaļķa iegulas Latvijā. Baseinā bija daudz zivju dīķu – Tapiņš (platība 35 ha), Krauzes dīķis (19 ha), Poriņš (19 ha), Blendiena (16 ha), Krūzgalis (12 ha) u.c.

Pēc Otrā pasaules kara pie Apriķiem uzcēla elektrostaciju, kuru nosauca izcilā boļševika Kirova vārdā. Toreiz bija modē visur piekarināt politiskas šiltītes. Vēlāk Kirova HES savā pārziņā paņēma Aizputes PMK 16 (pārvietojamā mehanizācijas kolona). Ap 2000. gadu pavasara plūdos dambis tika pārrauts. Otra lielākā ūdens tilpne uz Alokstes uzpludināta

Kazdangā, izveidojot arī elektrostaciju, kokzāģētavu un dzirnavas; to nosauca par Dzirnezeru.

Upes krastos padomju laikā noritēja aktīva lauksaimnieciskā darbība, kas piesārņoja upi, kurā ieplūda laukos bagātīgi sētie minerālmēsli un virca no slaucamo govju kompleksa *Ziemciems* un liellopu fermas *Ceļmalas*. Tāpēc upe un Dzirnezers pastiprināti aizauga un apsīka kādreiz bagātīgie vēžu un zivju lomi. Stāvoklis uzlabojās, kad upes krastos uzbūvēja notekūdeņu attīrīšanas staciju. Tomēr upes gultne ir piegānīta ar dažādiem atkritumiem, parādot mūsu tautas nekulturālību, pret kuru ne īpaši cenšamies cīnīties. Apsīkusi rošība arī *Ziemciema* fermā, kurā kādreiz uzturējās 400 govīs. Izzudušas arī kādreiz labi koptās pļavas upes līčos, kas tagad pārvērtušies necaurejamās džungļos, ka maksšķerniekiem praktiski nav iespējams tikt pie upes krastiem. Apsīkusi arī kādreiz upes krastos izvērstā diķsaimniecība. Toties savas oāzītes krūmājos iekārtojusi nekur neiztrūkstošie dzērāji, kuri par dabas skaistumu rūpējas vismazāk, piemētajot krastus ar sadzīves pārpalikumiem. *Džim-folli-rā...*

Upes krastus pēc savas saprašanas cenšas iekārtot bebrī. Upe ir diezgan strauja, ar 76 m kritumu un kā glodene lokās uz jūras pusi līču loču pāri akmens sēklišiem, bez lieliem dziļumiem – tie nepārsniedz 1,5 m, izņemot pavasara untumus un retos lietus periodus. Upe vietām likumo dziļā senlejšā.

Alokstes labajā krastā var atrast 11. un 12. gadsimta uguns kapus. Lai tur nokļūtu, ir jāiet no Valatas centra dienvidaustrumu virzienā pāri laukiem nepilnu kilometru, šķērsojot Alokstes upi. Netālu no Vaipas upes ietekas atrodas neliela bērzu birtāla. Pie tās tikko pamanāms uzkalniņš, ko pamatīgi izrakņājušas ne jau mežacūkas, bet arheologi un vienkāršie *zelta meklētāji*. 1948.-52. gados pamatskolas direktora J.Kluča vadībā skolēni meklēja senlietas. Atrada arī. Interesantākās no tām joprojām var skatīt skolas muzejā.

Zeme apmēram aramkārtas dziļumā ir melna kā ogle. Te kurši sadedzinājuši mirušos, arī karā kritušos cīnītājus, gan arī tos, kuri krituši savstarpējās feodāļu kildās, gan cīnītājus pret iekarotājiem – vācu krustnešiem. Vēl joprojām, apstrādājot zemi, virspusē parādās lietas, kuras lietojuši senie kurši un kuras saglabājušās par spīti rūsai un ugunij. Šo vietu sauc arī par *Roņu senkapiem*.

Netālu no ugunskapiem dienvidu virzienā atrodas Valatas kuršu pilskalns, kura pakājē Alokstē atrodas vēl viens interesants objekts – Velnakmens. Tikai jānokāpj pa stāvo nogāzi gar ozoliem, kuri ieauguši pilskalnam sānos. Jau gadu simtus upes ūdeņi nav spējuši sagrauzt milzīgo akmeni. Uz akmens var saskatīt dažu meža dzīvnieku pēdas. Ir nostāsts, ka kādreiz Kazdangas barons gribējis šo akmeni novietot pils priekšā. Solījis par to stipriniekam lielu naudu. Tomēr neviens nav spējis akmeni kaut

pakustināt. Tā šis Velnakmens stāv šobaltdien, ja vien kāds to nav... aiznesis. Dažos rakstos Velnakmeni sauc par Joda akmeni.

Pagastā 0,3 km no *Roņu senkapiem* atrodas Radziņu kalns. Ziemeļos no *Baložu* mājām – Baložu kalns (115 m virs jūras līmeņa). Baznīckalns.

Valatas pilskalnam atbilstoša kulta vieta Alokstes upes pretējā krastā. Valatas parka malā atklāts agrāk neregistrēts Vītolīņu pilskalns. Tam blakus atrodas Valatas parks ar *baronu balles* laukumu un akmens grotu, ko tautā sauc par *mērkaķbūdu*. Te atrodas arī viens no Latvijas dižozoliem (apkārtmērs 5,3 m). Bija arī varens osis, kuru nolauza 1994. gada vētra.

Pagastā ir daudz kapsētu. Galvenā no tām atrodas centrā starp Dzirmezeru un skolu – Pūceskalnā, kaut pūces tur nav manītas gadiem ilgi. Cildu, Priežkalnu, Ozolu-Pūņu, Sakaru jaunā un vecā, Mazboju jaunā un vecā, Līču, Kapiņu, Kalnāres, Koreles, Muižarāju un Strēbuku kapsētas. Pēdējos gados atkārtoti nopostīts piemiņas krusts *Vergu laiku upurim E.J.Priedniekam* Jurīšu priedienā. Vietējas nozīmes pieminekļi ir Truļu senkapi un Ādģeru viduslaiku kapsēta.

Dabas pieminekļi ir Rokaižu ozols (5,5 m) un lielākā liepa Liepājas rajonā Remsu liepa (7,2 m).

Pēdējā tautas skaitīšana padomju varas apstākļos 1989. gadā un pirmā atjaunotās Latvijas neatkarības gados 2000. gadā deva šādus rezultātus Liepājas rajonā:

1989. gadā			2000. gadā		
Pilsētas			Pilsētas		
1.	Liepāja	114 486	1.	Liepāja	89 406
2.	Aizpute	6 242	2.	Aizpute	5 800
3.	Grobiņa	4 561	3.	Grobiņa	4 371
4.	Priekule	3 954	4.	Priekule	2 623
5.	Vaiņode	2 799	5.	Pāvilosta	1 201
6.	Pāvilosta	1 299	6.	Durbes novads	1 336
7.	Durbe	383	(pievienots Tadaīķu pagasts)		
Pagasti			Pagasti		
1.	Grobiņas	3 136	1.	Nīcas	2 839
2.	Nīcas	3 006	2.	Grobiņas	2 791
3.	Vaiņodes	2 160	3.	Vaiņodes	2 800
4.	Kazdangas	2 114	4.	Kazdangas	1 771
5.	Virgas	1 933	5.	Vērgales	1 637
6.	Vērgales	1 791	6.	Cīravas	1 535
7.	Cīravas	1 689	7.	Rucavas	1 497
8.	Rucavas	1 674	8.	Medzes	1 440

9. Medzes	1 493	9. Bunkas	1 131
10. Tadaiku	1 276	10. Aizputes	1 117
11. Bunkas	1 229	11. Otaņķu	1 009
12. Otaņķu	1 175	12. Virgas	1 009
13. Durbes	1 138	13. Gaviezes	999
14. Aizputes	1 032	14. Dunalkas	968
15. Gaviezes	1 023	15. Gramzdas	870
16. Dunalkas	987	16. Kalvenes	868
17. Gramzdas	948	17. Kalētu	849
18. Dunikas	934	18. Bārtas	843
19. Priekules	910	19. Dunikas	841
20. Lažas	859	20. Priekules	786
21. Kalvenes	858	21. Lažas	771
22. Kalētu	857	22. Sakas	745
23. Bārtas	753	23. Vecpils	614
24. Sakas	732	24. Embūtes	589
25. Vecpils	689		
26. Embūtes	680		

Rajonā izveidots pirmais novads – Durbes.

11 gados iedzīvotāju skaits pagastos samazinājies par 343. Diemžēl tas joprojām turpina samazināties, arī pateicoties kazdandznieku vēlmei strādāt Īrijā.

Kazdangas pagasts ir viens no lielākajiem Liepājas rajonā – platība 13 395 ha.

KAZDANGAS PAGASTA VECĀKIE

Tas bija amats, nevis ilgmūžība. Visos laikos pagasta teritoriju pārvaldīja kāds *čīnavnieks*, kuru dažādos laikos dažādi dēvēja. Baronu laikos – par pagasta vecāko, pirmos Latvijas neatkarības gados bija gan pagasta padomes priekšsēdētājs, gan pagasta valdes priekšsēdētājs.

1934. gada 17. jūlijā valsts prezidents K.Ulmanis valdes priekšsēdētāju pārdēvēja par pagasta vecāko, paplašināja viņa pilnvaras un atbildību. Kā amata zīmi kaklā uzkāra smagnēju ķēdi ar glītu medaljonu, uz kura bija rakstīts – Pagasta vecākais. Šo zīmi nēsāja oficiālos sarīkojumos. Pret pagasta vecāko izturējās ar lielu cienību. Padomju laikos pagasta (ciema) dzīvi regulēja darbaļaužu deputātu padomes izpildkomitejas priekšsēdētājs. Tik garu nosaukumu ikdienā nelietoja, bet vienkārši – izpildkomitejas priekšsēdētājs. 1991. gadā atjaunoja veco nosaukumu – pagasta vecākais,

tikai amata zīme vēl nav atjaunota, bet derētu gan, parādot godu tam, kuram tas pienākas. Padomju laikā katrs ciema tautas deputāts saņēma attiecīgu nozīmīti un apliecību, kas deva tiesības sabiedriskā transportā pagasta teritorijā braukt par brīvu. Rajona padomes deputāti varēja braukāt par velti visā rajona teritorijā, bet Augstākās padomes deputāti bez raizēm varēja ceļot pa visu republiku, kur viņiem autobusos bija garantētas vietas pirmajos solos.

Neizdevās atrast datus par visiem barona laiku pagasta večiem. Precīzāk, dati ir, sākot no 1918. gada, bet daudz pilnīgāki, sākot no 1931. gada. Īsu laiku 1918. gada novembrī par pagasta padomes pagaidu priekšsēdētāju pabija Uldriķis Priednieks, kas bija pagasta vecākais arī 1899.-1904.gadā līdz revolūcijas vētrām. Tālāk sekoja:

Pētris Manfelds 1918.XII
Kārlis Veidemanis 1921.IV
Jānis Juberts 1923.III
Krišs Grīnvalds 1925.III
Krišs Malks 1931.-1940.
Ernests Grundmanis 1940.VI-1941.III
Ernests Jankovskis 1941.III-VI
Krišs Gūtmanis 1941.-1944.
Jēkabs Zīlītis 1944.IX-1945.V
Arnolds Zīlītis 1945.VI-1947.XI
Pēteris Lapinskis 1947.XI-1948.IV
Eduards Graikste 1948.V – 1950.II
Jānis Pričins 1950.II-1958.
Marija Skubiņa 1958.-1959.III
Laimonis Ozoliņš 1959.III-1969.III
Gunārs Briedis 1969.III-1972.IX
Velta Akerfelde 1972.IX-1975.VII
Aralds Prūsis 1975.VII-1977.X
Ņina Meiere 1977.X-1991.VI
Kārlis Rudītis 1991.VI-2005.III
Juris Moisejs 2005.III

Šajā cienījamo cilvēku sarakstā ir bijušas tikai trīs drosminieces: M.Skubiņa, V.Akerfelde, Ņ.Meiere, bet vizitūrīgākie: Ņ.Meiere, K.Rudītis un L.Ozoliņš, kas valdīšanas ilguma ziņā ierindojušies pirmajā trijniekā.

*Kādēļ mani bāleliņi
Tik nabagi palikuši?
Kungi prasa lielu tiesu,
Smilgas auga tīrumā.*

(Latviešu tautas dziesma)

KAZDANGAS MUIŽA

Manteifeļu ģerbonis

Muižas, muižkunga, tāpat kā barona un vagara vārdi latviešu tautas atmiņā saglabājušies ar nelāgu pieskaņu, jo pazemoja *bauru šļaku*, izsūca mūsu senču fiziskos un garīgos spēkus. Muižas bija svarīgi lauku saimnieciskās un kultūras dzīves centri, kuru nozīme mazinājās 20. gadsimtā. Latvijā bija 1254 privātās, 225 valsts muižas un 171 mācītājmuiža. Mācītājmuižas bija krietni mazākas. Līdzās muižas centra saimniecībai gandrīz katrā bija vēl dažādi rūpali – lopu muižas, kaļķu un ķieģeļu cepļi, alus un spirta brūži, dzirnavas, kokzāģētavas, mežsaimniecības. Muižas galvenais darbspēks bija

kalpi, un to saimnieciskā attīstība norisinājās labvēlīgākos apstākļos nekā zemnieku saimniecībās. Pirmo reizi vārds *muižnieks* pie mums minēts tikai 1468. gadā.

Kurzemes muižās, arī Kazdangā, pastāvēja jēdziens – kalpu riežas. Ar to apzīmēja zemes gabalu muižas laukos, parasti sešas pūrvietas lielu. Kalpam rieža bija jāapkopj – jāsēj, jānovāc raža, jāsastrādā augsne. Riežās bija sadalītas arī pļavas, no kurām bija jāievāc siens. Labību pēc novākšanas sveda kopējā šķūnī un kūla pēc vajadzības.

Muižkungs bija algota amatpersona, kas pārzināja saimniecisko darbību. Kopā ar vagaru izrīkoja kļaušiniekus darbos un vajadzības gadījumos sodīja zemniekus ar miesas sodiem. Zemniekam un viņa bērniem bija padevēģi jāizturas pret baronu, baronesi, muižkungu, vagaru un jābučo tiem roka. Ja kāds to nedarīja, tad barons žēlojās zemniekam: *Tas tāv puišķān negrib man to rōk bučot!*

Muižniecība bija privilēģēti baltvāciešu, krievu un arī poļu tautības muižu īpašnieki, kas kopā ar garīdzniecību veidoja valdošo šķiru laukos. Muiža pagastā neietilpa un nodokļus nemaksāja.

Saskaņā ar 1638. gada arklu revīzijas sastādītajām zviedru vaku grāmatām viena arkla saimniecība muižai deva sešus pūrus rudzu, miežu un auzu, pa vienam pudam kaņepāju, linu un apiņu, kā arī vienu jēru. Daļēja arkla saimniecība – proporcionāli mazāk. Bez tam katrai sētai bija uzlikta arī kājnieku un zirdzinieku kļaušas.

Gadsimtiem ilgi latviešu tauta atradās verdzības stāvoklī. Baroni dzīvoja greznībā no zemnieku pūlēm un sviedriem, bet paši ražotāji – no pārpalikuma un trūkumā. Tāds beztiesisks stāvoklis neapmierināja latviešu zemes kopējus un noveda pie 1905. gada revolūcijas, muižu dedzināšanas un cīņas par pašnoteikšanās tiesībām.

Tomēr godprātīgi jāatzīst, ka muižu īpašnieki Latvijas laukos izveidoja skaistus centrus, uzcēla modernas un kapitālas celtnes, ne tikai piliis un baznīcas, bet arī krogus, saimniecības ēkas, dzīvojamās mājas, kuras gadsimtiem ilgi izdzīvojušas un mūsdienās daudzkārt jāapbrīno to celtniecības materiālu un meistarību darbu, kas ar to laiku pieticīgo tehniku spēja šādas izturīgas ēkas uzbūvēt.

Par Kazdangas muižu vēstures ruļļi stāsta.

Ieguvis iespēju Kurzemes bīskapijas pārvaldei izvirzīt savus kandidātus, ordenis faktiski pārvaldīja visu Kurzemi. Vadoties pēc savām interesēm, ordenis bieži vien pārņēma savā tiešā pārziņā vienu vai otru Kurzemes bīskapam piederošu pili vai novadu. Ar šiem īpašumiem ordeņa mestrs rīkojās kā ar saviem un izlēņoja šīs zemes saviem vasaļiem.

Jau 1306. gadā Konrāds Scēge fon Manteifelis piedalījās valsts likumu izstrādāšanā, par ko Dānijas karalis viņu atalgoja ar īpašumiem.

1338. gadā Livonijas ordenis uz laiku atņēma Kurzemes bīskapam Valtaiķu pili un apkārtni novadu.¹ Šā novada sastāvā ietilpa arī veco kuršu ciemi – Kazdangas, Uliālenes, Modītes, Bliendienes un Akmenes – zemes. 1350. gadā ordeņa mestrs Gosvins fon Henike šajā novadā izlēņoja kādam vasalim Vīgandam 8 hakenus zemes (domājams, bijušā Uliālenes ciema zemes). 1355. gadā tas pats ordeņa mestrs izlēņoja savam vasalim Henrikam, sauktam Geisternam (*henricus gen. Geysteren*) kādu zemes gabalu (domājams, Akmenes zemes). 1432. gadā Livonijas ordeņa mestrs Venemars (arī Verners) fon Brigenejs izlēņoja saviem vasaļiem Gisleram un Vīgandam, iepriekšminētā Vīganda dēliem, kādu zemes gabalu – Kazdangu (*Katcdange*).

XV gadsimta sākumā Kurzemes bīskapam izdevās atgūt Valtaiķu pili un tai piederošo novadu. Bīskaps turpināja jau agrāk iesāktu zemju izlēņošanu, protams, saviem vasaļiem. 1424. gadā bīskaps Gotšalks Šutte

¹ Visi materiāli par muižas piederību galvenokārt ņemti no grāmatas H.Pirang. *Das Baltische Herremhaus, I-III Teil.*, Rīga., 1926.-1930.

izlēvoja savam novada fogtam Frovinam Šuttem lielus zemes īpašumus Embūtē un Valtaiķu pilsapgabalos. Frovina dēli – Dotšalks un Zīverts Šuttes 1452. gadā Tērbatā (Tartu) par 900 vecajām Rīgas markām pārdeva no tēva mantotos īpašumus Embūtes un Valtaiķu pils apgabalos kādam Vilhelmam Jakem. 1456. gadā Kurzemes bīskaps Johans Tīgarts Piltenē šo īpašumu V. Jakem piešķīra kā lēni. Pēc V. Jakes minētais īpašums kādu laiku piederējis Georgam Hildeboldam, bet 1492. gadā Kurzemes bīskaps Mārtiņš Levits to izlēvoja Kembrehtam Švarsvaldam. 1506. gadā bīskaps Henrihs Bazedovs mirušā Švarcvalda īpašumus izlēvoja Venemaram Baijeram un Švarcvalda bērniem, Baijera audzībērniem, kā kopīpašumu.

1520. gadā tas pats bīskaps šo muižu kā kopīpašumu izlēvoja Lembrehtam Švarcvaldam junioram un Kārlim Soijam, kas bija apprecējis Margaretu Švarcvaldu, Baijera audzumeitu. Kā kopīpašums muiža pastāvēja neilgu laiku, jo jau 1533. gadā bīskaps Hermanis Rinnenbergs muižu izlēvoja vienam pašam Kārlim Soijam. Pēc Kārļa Soijas nāves īpašums pārgāja viņa dēlu Kārļa un Johana pārziņā. 1543. gadā abi brāļi noslēdza savā starpā īpašu līgumu, pēc kura noteikumiem muižu turpmāk varēja mantot tikai vīriešu kārtas pārstāvis, aizliedzot muižas sadalīšanu starp vairākiem mantiniekiem. 1553. gadā šo līgumu apstiprināja Kurzemes bīskaps Johans fon Minhauzens, bet 1563. gadā to atkārtoti apstiprināja pēdējais Kurzemes bīskaps hercogs Magnuss. Kuršu novada fogts Kārlis Soija nomira 1578. gadā, neatstādams mantiniekus. Muižu savā pārziņā pilnīgi pārņēma viņa brālis Johans, kas 1581. gadā muižu novēlēja savam vecākajam dēlam Johanam.

Iepriekšminētās Kazdangas trīs Soiju paaudzes savu vārdu un ģerboni atvasināja no XIII gadsimtā Igaunijā (Harijā-Vīkā) un vēlāk arī Vidzemē un Sāmsalā dzīvojošās vasaļu dzimtas Soijas. XVII gadsimta sākumā Kurzemes Soiju dzimta par savu pirmsākumu pieņēma fon Manteifeļu dzimtu no Pomerānijas. Tāpēc viņi iesāka sevi dēvēt par fon Manteifeļiem, saukti Šēges (*Scöge*). Kurzemes Soiju piemēram vēlāk sekoja arī Igaunijas un Vidzemes Soiju dzimtas, kas sevi sāka dēvēt par fon Cēges (*Zoega*), saukti Manteifeļi. Izņēmums bija viena dzimta, kura ieguva grāfu titulu un pieņēma tikai fon Manteifeļu vārdu un ģerboni.

Pēc Johana II Soijas Kazdangas muiža bez pārtraukuma piederēja viņa vīriešu kārtas pēcnācējiem – fon Manteifeļiem. 1816. gada 29. decembrī toreizējais muižas īpašnieks Kārlis Gothards Ernests fon Manteifels Grobiņas-Aizputes zemesgrāmatu nodaļā oficiāli reģistrēja Kazdangas muižu kā fideikomisu – majorāta dibinātāju.² Neoficiāli fideikomiss

² Latvijas PSR Centrālais valsts vēstures arhīvs, turpmāk LCVVA, 1679. fonds, 175. apraksts, 42. lieta.

pastāvēja jau no brāļu Soiju – Johana un Kārļa 1543. gadā noslēgtā līguma laikiem.

Pēc pieņemšanas valsts pārziņā agrārās reformas gaitā Kazdangas muižas zemju lielākā daļa tika sadalīta jaunsaimniecībās, bet muižas kompleksa centru ap apkārtējiem tīrumiem un zivju dīķiem nodeva Zemkopības ministrijas pārziņā. Pēdējā savukārt izveidoja valsts Kazdangas divgadīgo lauksaimniecības un zivkopības skolu.

Kā neatsavināmo daļu pēdējam muižas īpašniekam Kārlim Manteifelam 1929. gada 27. aprīlī zemkopības ministrs apstiprināja Manteifeļu dzimtas kapsētu – 0,342 ha, kas atradās muižas parkā.³ 1929. gada 30. septembrī Zemkopības ministrija no Kazdangas muižas centra izdalīja speciālu saimniecību ar nosaukumu *Kazdangas valsts ferma*.

Atjaunojot padomju varu Latvijā, bijušās Kazdangas muižas centrā izveidoja Kazdangas lauksaimniecības tehnikumu, kuru 1964. gadā pārveidoja par sovhoztehnikumu, bet no 2002. gada 1. augusta par profesionālo vidusskolu.

Muižas īpašnieki

Katcdange (Kazdanga), Uliālene, Blendīne, Modīte, Akmene bija senie kuršu ciemati.

Ap 1338. gadu mestrs Gosvins fon Herike bīskapam atņēma Uliāleni un vēl astoņus plašākus zemes gabalus.

1355. gadā mestrs Vennemars fon Brigens piesavinājās Kazdangas ciemu.

15. gadsimtā bīskaps atkal gūst virsroku un uzsāk bijušo īpašumu atgūšanu

1424. gadā bīskaps Gotšlaks Šutte ar savu brāli Silveru Šutti paplašina bīskapijas īpašumus, kuros ieiet Kazdangas, Modītes, Uliālenes ciemi. Zemes īpašumu paplašināšana notiek arī, tos iepērkot.

1452. gadā Šutta dēli iepērk zemi par 900 veco Rīgas marku.

Izsekojot Kazdangas ciema īpašniekus, varētu sastādīt šādu sarakstu:

1492. gadā bīskaps Martins Levite;

1506. gadā Heinrihs Basendofs;

1520. gadā Kārlis Soiji;

1533. gadā Hermans Ronnebergs;

1543. gadā Kārlis un Johans Soiji;

1563. gadā hercogs Magnuss;

1581. gadā Johanna Soija vecākais dēls;

1653. gadā Johans Minhauzens.

³ LCVVA, 1679. f., 78. apr., 21. lieta.

Manteifeļi bija vieni no lielākajiem zemes īpašniekiem Kurzēm.

Pārņemot valsts rīcībā muižas, tika sastādītas tā sauktās inventarizācijas tabulas, kurās uzrādīja muižai piederošo ēku nosaukumu un lietošanas veidu, ēku izmērus, celtniecības materiālus, ēku vecumu un pašreizējo stāvokli. 1923. gadā šādu tabulu II šķiras mērnieks E. Glauherts sastādīja arī Kazdangas muižai⁴:

Nr. p.k.	Ēku nosaukums un lietošana	No kāda materiāla		Ēku vecums	Piezīmes par ēku stāvokli
		sienas	jumts		
1.	Pils (3stāvu)	ķieģeļu	dakstiņu	būvēta 1800. g.	Iekšējās telpas neizbūvētas
2.	Dzīvojamā ēka	ķieģeļu	dakstiņu	būvēta 1800. g.	Labā stāvoklī
3.	Klēts	ķieģeļu	dakstiņu	121 g.	Labā stāvoklī
4.	Dzīvojamā ēka	ķieģeļu	dakstiņu	100 g.	Puslīdz labā stāvoklī
5.	Zirgu stallis ar ratu šķūni	ķieģeļu	dakstiņu	50 g.	Puslīdz labā stāvoklī
6.	Lopu kūts un dzīvokļi	ķieģeļu	dakstiņu	50 g.	Puslīdz labā stāvoklī
7.	Lopu kūts (piebūve pie Nr. 6)	ķieģeļu	dakstiņu	50 g.	Puslīdz labā stāvoklī
8.	Vēršu kūts (piebūve pie Nr. 6)	ķieģeļu	dakstiņu	50 g.	Puslīdz labā stāvoklī
9.	Dzīvojamā ēka	ķieģeļu	dakstiņu	40 g.	Puslīdz labā stāvoklī
10.	Lauksaimniecības mašīnu šķūnis	koka	dakstiņu	15 g.	Labā stāvoklī
11.	Lauksaimniecības mašīnu šķūnis	koka	dakstiņu	15 g.	Labā stāvoklī
12.	Klēts	koka	skaidu	100 g.	Puslīdz labā stāvoklī, 1921. g. remontēts jumts
13.	Pirts ar dzīvokli	ķieģeļu	dakstiņu	20 g.	Labā stāvoklī
14.	Bijušais krogs	akmeņu	skaidu	100 g.	Vidējs, 1921. g. puse jumta apsista jaunām skaidām
15.	Šķūnis	koka	skaidu	5 g.	
16.	Šķūnis	koka	šķindeļu	10 g.	Labā stāvoklī
17.	Putnu kūts	koka	skaidu	20 g.	Remontējama
18.	Cūku kūts	ķieģeļu	dakstiņu	25 g.	Labā stāvoklī
19.	Malkas šķūnis	koka	skaidu	15 g.	Puslīdz labā stāvoklī
20.	Malkas šķūnis	koka	skaidu	40 g.	Remontējams

⁴ LCVVA, 1679. f., 172. apr., 38. lieta.

21.	Gatera šķūnis	koka	skaidu	30 g.	1921. g. uzsists jauns jumts
22.	Ratu un ragavu šķūnis	uz koka stabiem bez sienām	dēļu	5 g.	Labā stāvoklī
23.	Putnu kūts	koka	slaidu	13 g.	Labā stāvoklī
24.	Klēts	ķieģeļu	dakstiņu		Labā stāvoklī
25.	Ratu šķūnis	koka	dakstiņu	18 g.	Puslīdz labā stāvoklī
26.	Pienotava	ķieģeļu	dakstiņu	28 g.	Puslīdz labā stāvoklī
27.	Piebūve pie pienotavas, darbnīca	ķieģeļu	dakstiņu	30 g.	Remontējama
28.	Piebūve pie pienotavas, cūku kūts	ķieģeļu	dakstiņu	30 g.	Labā stāvoklī
29.	Smēde ar dzīvokli	ķieģeļu	dakstiņu	40 g.	Puslīdz labā stāvoklī, 1921 g. uzsists jauns jumts
30.	Dzīvojamā ēka	ķieģeļu	dakstiņu	35 g.	Labā stāvoklī
31.	Spirta dedzinātava (2 stāvi)	ķieģeļu	dakstiņu		
33.	Malkas šķūnis	uz koka stabiem bez sienām	šķindeļu	15 g.	Remontējams
34.	Dzīvojamā ēka	ķieģeļu	dakstiņu	25 g.	Puslīdz labā stāvoklī
35.	Kūts	koka	šķindeļu	25 g.	Puslīdz labā stāvoklī
36.	Pagrabs	koka	šķindeļu	25 g.	Puslīdz labā stāvoklī
37.	Lauku šķūnis	koka	šķindeļu	8 g.	Labā stāvoklī
38.	Lauku šķūnis	koka	šķindeļu	20 g.	Labā stāvoklī
39.	Lauku šķūnis	koka	šķindeļu	20 g.	Labā stāvoklī
40.	Lauku šķūnis	koka	šķindeļu	25 g.	Labā stāvoklī
41.	Lauku šķūnis	koka	šķindeļu	18 g.	Labā stāvoklī
42.	Lauku šķūnis	koka	šķindeļu	30 g.	Labā stāvoklī
43.	Rijas šķūnis	māla kleķis	šķindeļu	50 g.	Labā stāvoklī
44.	Ūdensdzirnavas	ķieģeļu	šķindeļu	51 g.	Vidēji labā stāvoklī
45.	Kūts	māla kleķis	skaidu	21 g.	Vidēji labā stāvoklī
46.	Šķūnis	koka	skaidu	16 g.	Labā stāvoklī
47.	Dzīvojamā ēka	ķieģeļu	dakstiņu	būvēta 1923. g.	Labā stāvoklī

Kā redzams, tabulā nav doti ēku izmēri, bet ēku vecums it kā novērtēts ļoti precīzi, taču šie dati jāvērtē kritiski, jo acīmredzot ne visi dati ir precīzi, piemēram, spirta dedzinātavas vecums.

Pēc pārņemšanas valsts pārziņā, Kazdangas muižas pils atjaunošanas darbus turpināja, pielāgojot ēku skolai.

Muižas vecākā ēka ir krogs, kura vēja rādītājā var saskatīt uzrakstu *Meine Liebe Baron fon Mantueffel – 1677*. Krogs ēka atrodas pretī pašreizējam TOP veikalam Aizputes-Skrundas šosejas malā. Šī celtnie varētu daudz ko interesantu pastāstīt, ja vien spētu runāt. Muižkungi cēla pamatīgus krogus, jo tie nesa labus ienākumus un kalpoja cilvēku ietekmēšanai barona labā. Zemes kopēji te atstāja savus sūri grūti pelnītus dālderus. Kaut sievas protestēja un gribēja, lai krogu darbību ierobežotu, nekas nelīdzēja. Vīri plostoja un jauki pavadīja laiku.

Puskortel uz pusēm dzersim,

Četras ciskas kopā spersim.

Ai, juli folli-rā,

Lai dzīvo jaunība!

No seniem rakstiem redzams, ka 1817. gada Kurzemes likumu grāmatā ir vairāki pantī, kas vērsās pret alkohola postu. Piemēram, 346. pantā sacīts: *Piedzērušam bez atjēgšanas un spēka, kas uz ielas, kādā placī jeb krogā savu prātu pagalam būtu apdzēris, bet nekādu ļaunumu padarījis, būs, kad atkal atjēdzas, pārmācītam tapt. Būtu tāds dumpi celis jeb kāviens un citu ievainojis, tad iraid tā skāde jāatlīdzina un viņš tiek strāpēts.*

347. pantā sacīts: *Ja iraid pierādāms, ka kroģeris kādu cilvēku uz piedzeršanos skubinājis būtu, tad top tas kroģeris strāpēts.* Likumi bija labi, taču dzīvē to ne sevišķi ņēma vērā, un cīņa ar zaļo pūķi neapsīka ne mirkli. To apliecināja I.Vidiņa svešvārdu grāmatā par vārdu *alkoholisms* sacītais: *Valsts un sabiedrība gan sper dažādus soļus pret alkoholisma kaitīgām sekām, gan sodot žūpību un aizliedzot spirta izgatavošanu, gan dibinot sātības, vēlāk pretalkoholisma biedrības un dažādas laika kavēšanas iestādes tautai, ierobežojot tirgošanos ar spirta dzērienu, tomēr ar šiem līdzekļiem maz kas panākts, jo uz alkoholismu ļaudis dzen visa sadzīves kārtība.*

Vai pēc pāris simts gadiem ir daudz kas mainījies mūsu sabiedrībā? Krogs ēkas ziemeļu galā dzīvojis krodzinieks ar savu ģimeni, vidusdaļā bijis pats krogs, bet dienvidgalā – stadula. 1905.-1906. gadā pirms sprieduma izpildes stadulā un pagrabā ieslodzīja revolucionārus. Sestdienās krogā spēlējuši arī muzikanti, notikusi sadancošanās un sapazīšanās.

Ziemās sniegš pie kroga pakšiem nezin kāpēc iekrāsojās dzeltenā krāsā. Dažkārt sniegā bija mākslinieciski *iegravēti iedzelteni* vārdi, kā Krišs, Līze un tamlīdzīgi.

Krogus vārds mums vispirms asociējas ar iedzeršanu, plītēšanu un alkoholismu, bet būtībā krogiem bija kultūras iestādes funkcijas. Tajos atpūtās un nakšņoja ceļinieki, gadatirgus apmeklētāji, pasta un preču

pāravadātāji. Tur varēja nopirkt pirmās nepieciešamības pārtikas preces, tabaku, konfektes, protams, brandvīnu un cigārus. Krogus cēla cilvēkiem nepieciešamās sabiedriskās vietās – pie pilīm, baznīcām, kapiem, dzirnavām. Krogos notika dažādi sabiedriski sarīkojumi – biedrības sapulces, līgumu slēgšanas, pagasta amatvīru apspriedes kā mērnieku laikos runas vīriem pienācās. Krogus var uzskatīt par pirmajiem visplašākajām tautas masām brīvi pieejamiem kultūras centriem, kuros iedzīvotāji apmainījās grāmatām, laikrakstiem un citiem drukas darbiem. Nemieru laikos krogi kalpoja kā apspriežu vietas, kur neuzkrītoši pie bairīša kausa tika kaldi politiski plāni.

Krogi nav iedomājami bez dziesmām, trakulībām un damalēšanās. Jau 1808. gadā krogos pirmo reizi varēja dzirdēt joprojām populāro dziesmiņu *Tur es dzēru, tur man tika, tai mazāi krodziņā! Tur man, tur man, tur man tika, tur man mūžam neapnika!*

Krogi savas funkcijas sāka zaudēt 20. gadsimtā, kad tika celti modernāki restorāni, kafejnīcas, bāri, moteli, ieskrietuves, vēlāk degvielas uzpildes stacijas, kurās iedzert vienu šipcglāzīti – nieks, ierauj otru – prieks, iesvied trešo – razbainieks!

Vēlāk krogā ierīkoja tējnīcu.

Latvijas neatkarības gados un padomju laikā Kazdangas krogus mūros bija ierīkots veikals, dzīvokļi, dienvidgalā pasts un telefona centrāle ar komutatoru, kurā, atkrītot plāksnītei, parādījās numurs, no kurienes zvana. Telefoniste *iešpeseļēja* savienošanas *špeseļi* un uzklausa klienta vēlmi, ar kādu numuru tas vēlētos sarunāties. *Centrāliste* pārslēdza savienojuma kontaktu, pagrieza kloķīti un paklausījās, vai klienti sarunājas. Centrāles darbiniecei, ja vien vēlējās, bija iespēja noklausīties visas sarunas. Tā bija moderna padarīšana 1930. gados. Ēkā bija iekārtots arī zobārstniecības kabinets.

Pašreiz ēkā ir tikai dzīvokļi, kas karstās vasarās pat liekas vēsi, bet aukstās ziemās – silti. Kapitāli biezie mūri pasargā no pārmērīgām temperatūras svārstībām.

Tikai nedaudz jaunāka par krogu bija brūža ēka. Vēja rādītājs vēstīja 1686. gadu. Abas kalpoja vienam mērķim – *bauru šļakas* apdzirdināšanai. Spirtu ieguva no kartupeļiem, kurus raudzēja lielos koka kublos. Masa rūga burbuļodama, izdalot savdabīgu skābenu smaku. Spirts tecēja pa mazu hermētiski slēgtu caurulīti. Dārgo sulu kurš katrs iegūt nevarēja. Latvijas neatkarības gados spirta dedzinātava Rīgas spirta monopola pārvaldei gadā nodeva 120 000 litru jēlspirta. Zemniekiem bija izdevīga peļņa, kartupeļus piegādājot brūzim. Padomju laikos tehnikuma direktors tikai uz augstiem svētkiem palūdza brūža vadītāju ietecināt kanniņā pāris litru dārgās mantas, kuru saimnieces atšķaidīja ar *zaptēs* ūdeni līdz vēlamiem grādiem un

iepriecināja tautu. Spirta uzskaite tika stingri kontrolēta, lai nenotiktu nelegāla noplūde.

1950. gados brūzis pārtrauca darbību. Augšējās telpās iekārtoja zēnu internātu, apakšā pirti un mehānisko darbnīcu, līdz lēnām ēka nokalpoja savu svētīgo mūžu un tika nojaukta, lai tās tuvumā 1982. gadā sāktu būvēt šodien pazīstamo ēdnīcu, kuru tautā dēvē par mauzoleju.

Muižas dzīvojamā ēka t.s. *Kavaliere māja*, tagad profesionālās vidusskolas administrācijas ēka ar direktora *sēdekli*, celta ap 1800. gadu. Ēkā saglabātas savdabīgās apļveida barokālās kāpnes, koridors izdaiļots ar māksliniecisku gleznojumu temperas tehnikā *Kazdanga 1888* (1976., māksl. L.Gintere, F.Kirke).

Pils labajā pusē simetriski *Kavaliere mājai* uzbūvēja klēti. Celta ap 1800. gadu. Vēlāk ēku izmantoja gan kā internātu audzēkņiem, gan dzīvokļiem un mācību kabinetiem.

Pirms Vaidu tilta pa kreisi 1846. gadā uzbūvēja pirmo skolu Kazdangā, kura 1876. gadā pārvietota uz tagadējo pamatskolas ēku Pūceskalnā. Ēkas ziemeļgalā iekārtoja dzīvokļus, bet pārējo daļu darbinieki izmantoja kūtīm. 1957. gadā kūts daļu nojauca un uz tās pamatiem uzbūvēja kultūras namu, nedaudz pagarinot dienvidu daļu. Ēkas otrajā pusē ir sarkano ķieģeļu tornis, kurā iemūrēta lode no Ziemeļu kara laikiem. Padomju laikā neilgu laiku torni izmantoja skābbarības glabāšanai. 1902. gadā tornī uzstādīja vēja rādītāju.

Vecie kazdandznieki joprojām dažkārt kultūras namu dēvē par kūti un, apmeklējot sarīkojumus, omulīgi citiem stāsta: *Šajā vietā stāvēja mana govys!*

Kūts priekšpusē atradās ūdens pumpis, kur ik rītus mājas iedzīvotāji pulcējās pēc ūdens un vienlaicīgi pārrunāja aizvadītās dienas vai nakts jaunākos notikumus, kurus dēvēja par *pumpja ziņām*.

Tautā ēku vēl joprojām ēku bieži sauc par *korķa māju*, un daudzi interesējas, kādēļ tāda iesauka. Nostāsti vēsta, ka ēkas ziemeļu galā dzīvojuši kalpi. Toreiz *sirdsmājiņas* bija brīvā dabā, nevis tik smalki kā mūsdienās. Jaukais iestādījums bijis graviņā. Ziemas spelgonī, vējainajos un tumšajos rudens novakaros ne visi pulējās slidināties ar lukturi pa nogāzīti, tādēļ savu *porciju (korķi)* krāvuši kur ērtāk. Gan jau lieti un sniegi *korķi* ieskalos nelielajā tērcītē uz Alokstes pusi.

Laiki un paaudzes mainās, vecie notikumi un nosaukumi lēnām izplēn pagātnes miglā.

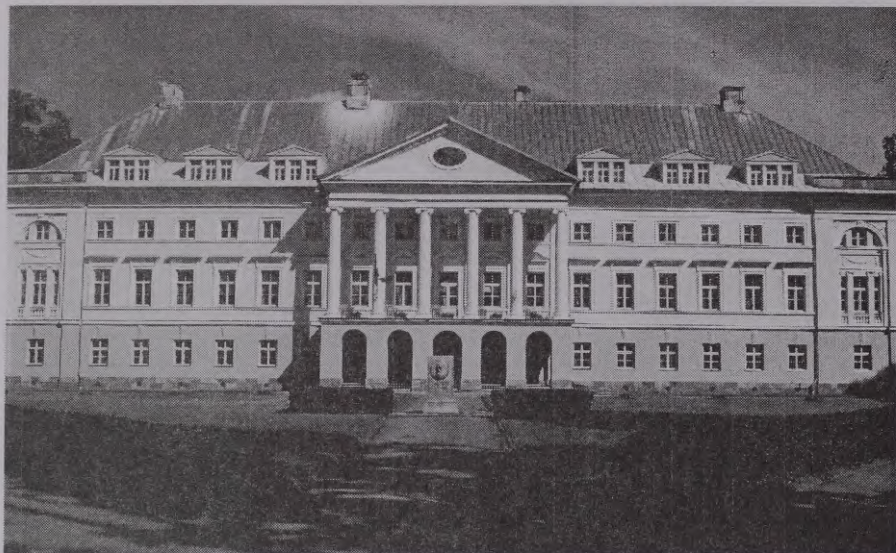
2003. gadā pagasta padome iesniedza projekta pieteikumu *Reģionālā kultūras, tūrisma informācijas un izglītības centra* izveidei bijušajā

Kazdangas muižas staļļa ēkā *PHARE* programmai. Projektā paredzēja kultūras nama rekonstrukciju, renovāciju, iekštelpu remontu un daļēju mēbeļu iegādi centra vajadzībām. Kopējās izmaksas 506 121 EUR. Naudu piešķīra, un 2006. gada sākumā sākās vērīenīgi remontdarbi. Ēka patiešām ieguva eiropeisku nokrāsu un nenoliedzami kļūs par nozīmīgu kultūras centru.

Ilggadējais muižas klētnieks Miķelis Alksnis, kurš nodzīvoja garu mūžu līdz padomju laikiem, stāstīja, ka Manteifelis licis sešiem kalpiem rakņāt zemi pie Snēpeles ceļa un Ziemciema laukos, lai atrastu testamentu, kurā norādīta vieta pilī vai citur, kur apraktas septiņas mucīņas ar zeltu. Mēģināts arī meklēt pils mūros, bet uzietas tikai iemūrētas vīna mucīņas. Tad barons dusmās kliedzīs, ka viņš likšot nojaukt šo šķūni (t.i., pili), atradīšot zeltu un uzcelšot vēl skaistāku un labāku pili. Neviens nevar apgalvot, cik nostāsts patiess, bet cerības nav ko zaudēt, un varbūt pēc gadu simtiem senās teikas kļūs par īstenību! Vai mazums mūsdienās atklāj senas leģendas un noslēpumus, kas stāsta par notikumiem pirms gadu tūkstošiem.

Ap 1840. gadu celtas arī ūdensdzirnavas pie Alokstes uzpludinātā dambja. Blakus, piebūvē, bija uzbūvēta ar malkas kurināmo darbināms ģenerators, ko izmantoja elektroenerģijas ražošanai. Elektrostacija darbojās vēl padomju laikos līdz 1957. gadam, kad Kazdangu pieslēdza lielajam republikas nozīmes elektrotīklam, kas visu diennakti ražoja strāvu ar lielāku jaudu. Līdz tam stacija darbojās katru vakaru līdz plkst. 23.00, pēc tam Kazdangā iestājās tumsa. Desmit minūtes pirms vienpadsmitiem bija īss brīdinājuma signāls, ka drīz būs tumšs. Visi steidza paveikt pēdējos darbiņus pirms naktsmiera iestāšanās.

Ūdensdzirnavām blakus bija iekārtota kokzāģētava, kas lieti noderētu arī mūsdienās, bet pietrūkst līdzekļu un drosmīgu vīru, kas varētu atjaunot seno godību. Dzirnezers lēnām aizauga un zaudēja savu kādreizējo spožumu.

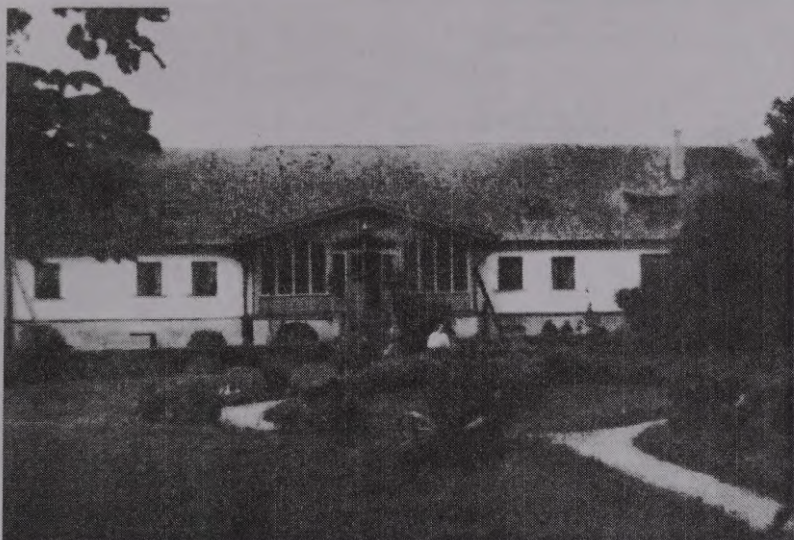
Kāda atšķirība Kazdangas pilij (augšā) no karaļa pils Norvēģijā (apkašā)?

15 10:31

THE
MUSEUM

Barona Hāna māja Rokaizos, tagad veco ļaužu pansionāts

Boju pils

Manteifeļa atgriešanās no krievu-japāņu kara 1904.gada 10.oktobrī
pie Kazdangas pamatskolas

Barons Manteifelis (Liepājas teātra aktieris J.Dreiblats) viesojās savā pīlī
baltvāciešu sarīkojumā 2004.gada

*Ai, vācieti, velna bērns,
Vēl tu iesi nabagos,
Vēl tev mani bāleliņi
Dos maizītes gabaliņu.*

Latv. tautas dziesma

BARONU MANTEIFELŪ PILS

Vēstures arhīvos nav saglabājušies dokumenti par Kazdangas muižas pirmatnējo izskatu. Jādodomā, ka tas daudz neatšķīrās no pārējo Latvijas muižu plānojuma, t.i., noslēgta tipa apbūve, kurā visu saimniecības un dzīvojamo ēku ieejas veda uz kopēju noslēgtu pagalmu, kurā varēja iekļūt caur vienu vai divām caurbrauktuvēm. Līdz mūsu dienām no šādā veidā uzbūvētām pilīm Latvijas teritorijā ir saglabājušās tikai nedaudzas, diemžēl Kazdanga nav to skaitā.

16. un 17. gadsimtā kari un sekojošais Ziemeļu karš (1700-1721) atstāja smagu iespaidu uz visas Latvijas saimniecisko dzīvi. Šai laikā gāja bojā daudz muižu (liekas, arī Kazdanga). Muižu celtniecības atjaunošana norisa ļoti primitīvi. Tikai 18. gadsimta vidū sāka celt solidākas kungu mājas. Arhitektoniskā ziņā parādījās pusnošļaupti jumta gali un portāli vai zelmaņa izbūve virs galvenās ieejas.

Ap 1750. gadu Latvijā muižnieku dzīvojamo ēku arhitektūrā ienāca baroks. Ieviesās lauztais mansarda jumts pēc holandiešu parauga, gan divslīpu, gan četrslīpu veidā. Kungu māju celtniecības uzplaukums, kas sākās ap 1750. gadu, savu kulmināciju sasniedza ap 1800. gadu klasicismā.

Šai laikā visa Latvija jau bija iekļauta centralizētās un militāri spēcīgās Krievijas impērijas sastāvā, kas garantēja muižnieku drošību, atbrīvojot viņus no nepieciešamības turēt bruņotus vīrus savai un dzimtļaužu uzraudzībai. Bez tam zemes ekonomiskās attīstības ietekmē attīstījās un modernizējās arī kungu namu arhitektūra. Muižnieki cēla krāšņas dzīvojamās ēkas, kuru obligātā sastāvdaļa (bez dzīvojamās mājas) bija arī pēc iespējas greznāk iekārtotas telpas viesu uzņemšanai.

Kazdangas muižas īpašnieki Manteifeli 19. gadsimta sākumā arī nolēma uzcelt sev grāzīgu dzīvojamo rezidenci. Dzimtas finansiālās iespējas to atļāva. Savas pils celtniecību toreizējais muižas īpašnieks Karls Gothards Ernests fon Manteifelis uzticēja arhitektam un mūrniekmeistaram Johanam Georgam Berlicam, kurš ap 1783. gadu bija ieradies no Berlīnes Kurzemē. 1800. gadā tika likts pamatakmens Kazdangas pils celtniecībai. Ēka tika ieturēta stingrā klasicisma stilā. Tā ir viena no lielākajām monumentālajām pilīm ne tikai Kurzemē, bet visā Latvijā. Pils būvēta kā vienkārša divstāvu taisnstūrveida celtni ar paaugstinātu cokola stāvu,

pārsegta ar vienkāršu četrslīpu jumtu. Abos fasādes sānos simetriski ievietotās vertikālās logu rindas sadalās pa 19 asīm, kuras pasvītīto divi vidus rīzalīti un vienādi nelieli stūra rīzalīti ar atiku. Mazliet lielāki vienādi rīzalīti ar trīsstūra zelmini izveidoti arī abos ēkas galos. Abi sānu fasāžu vidus rīzalīti veidoti atšķirīgi – ēkas galvenajā fasādē izveidots uz cokola stāva ieejas arkādi balstīts sešu jonisku kolonnu portīks ar trīsstūra zelmini, bet otrajā pusē uz priekšu izvīrīts divstāvīgās apaļās zāles pusaplis, kas segts ar skaistu kupolveida jumtu.

Pils pirmajā stāvā bija virtuve, ēdamzāle, kalpotāju istaba, garderobes, arhīvs, rakstāmistaba, lūgšanu telpa. 2. stāvā balkona zāle, bufete, vannas istaba, bibliotēka, viesību zāle, ģimenes istaba, gatavo ēdienu zāle, rakstāmistabas, buduārs, kalpotāju istaba, ēdamzāle. 3. stāvā labajā spārnā vienā stūrī dzīvoja pats barons, otrā stūrī – baronese. Abas telpas savienoja vannas istaba. Baroneses istabai blakus bija ģērbtuve un buduārs, kurā viņa nevienu nepieņēma, pat ievērojamus sabiedriskus darbiniekus nē. Tālāk bija bērnu istaba, skapju istaba. Muzikantu balkons, viesistaba, ģērbtuves. Praktiski 20 istabas vienai augstlabdzimīgai baronu ģimenei. Apskauzami, vai nē?

Ēkas ārējam izskatam atbilda labi pārdomātais iekšējais telpu plānojums. Celtnes vidējā šķērsas, ko veido vestibils un apaļā zāle, dalīja ēku divās simetriskās daļās.

Pils celtniecībā galvenokārt izmantoja vietējos būvmateriālus. Daļu būvdetaļu gatavā veidā ievada arī no ārzemēm. Tā portīka jonisko kolonnu konsoles un bāzes izgatavoja Berlīnē, bet visas mazākās kolonnas un daudzus rotājumus Berlīc izgatavoja pats uz vietas. Pārējos akmens veidojumus Berlica vadībā izgatavoja vietējie akmeņkaļi un mūrnieki. Berlīc, redzot šos veidojumus, visu vācu meistarū klātbūtnē uzslavējis latviešu zemniekus. Latviešos viņš atradis vairāk inteliģences un dziņas ātri iemācīties šo grūto darbu.

Apmēram vienā laikā ar pils celtniecību celtas arī abas ēkas galos – bijusī klēts un *Kavaliēru māja*, kas savu nosaukumu ieguva no daudzajām tur notikušajām izpriecām.

Pēc līdzīga projekta Latvijā uzceltas arī Elejas pils, kuru nopostīja Otrā pasaules kara laikā, un Mežotnes pils, kuru uzskata skaistāku par Kazdangas pili. Interesanti, ka 1821. gadā celtā Norvēģijas karaļa pils Oslo ir ļoti līdzīga Kazdangas pilij, taču arhitekts pavisam cits – dānis H.D.F.Linstovs. Pēc pirmā acu uzmetiena atšķirības grūti saskaīt.

Tā kā K.G.E.Manteifeļa dēlam Kārlim Ulriham nebija pēcnācēju, par savu mantinieku viņš izvēlējās Cīravas muižas īpašnieka vecāko dēlu brīvkungu Kārlī Vilhelmu Georgu Manteifeli, kuram muižas pārvaldīšanu nodeva 1840. gadā. Tas apprecēja Mežotnes muižas īpašnieka kņaza Līvena

meitu Emīliju. Laulātais pāris daudz paveica tālākā muižas un apkārtnes izdaiļošanā. Uz Alokstes upes uzbūvēja lielu akmens dambi un izveidoja Dzirnezeru ar nelielām ūdensdzirnavām. Gar dzirnavu ezeru izveidoja celiņu tīklu, apkārtnes pakalnos ierīkoja plašus apstādījumus. Kņaziene daudz laika veltīja pils iekštelpu iekārtošanai. Sevišķi lepni viņas laikā iekārtoja ampīra stilā veidoto pieņemamo istabu un balto apaļo zāli ar kupolu, ko balstīja korintiešu kolonnas. Zāles vidū rotāja augu grupa, bet telpu starp kolonnām un baltās marmora sienas aizpildīja skulptūras un dažī ar karmīnsarkanu damastu apvilkti soli.

Nākošā Kazdangas pils īpašnieka Kārļa Georģa Manteifeļa un viņa laulātās draudzenes Alīses, dzimušas Felkerzamas, laikā turpinājās muižas centra izbūve, tika restaurētas pils telpas. Šo darbu vadīja Rīgas arhitekts Hauzermanis. Pilnīgi pārbūvēja balto zāli, sienas aizpildīja ar slikti imitētiem gleznojumiem un nosedza ar moderniem drapējumiem, bet zālē novietoja dzeltenīgas polsterētas mēbeles. Savukārt pēdējais baronu dzimtas pārstāvis Kārlis Vilhelms centās piešķirt zālei agrāko māksliniecisko pievilcību. Viņš gaumīgi pārkārtoja visu pili, īpaši vestibulu. Pārkrāsoja frontonu virsotnē izveidoto ģerboni – sakrustotu grābekli un rijas dakšas. Baltās ozolkoka durvis nokrāsoja brūnā krāsā.

Diemžēl 1905.-1907. gada revolūcijas nemieros netika pasargāta arī Kazdangas baronu pils. 1905. gada 18. decembrī revolucionāri ierosināja pili nodedzināt. Izglītotākie Kazdangas kalpi tam pretojās, jo uzskatīja, ka pils būs ļoti noderīga jaunās varas apstākļos kā saieta nams, bibliotēka un kultūras centrs pagastā. Tomēr agresīvākie nemiernieki piespieda Indriķi Bierandu vadīt pils dedzināšanu. 19. decembrī pāri Kazdangas parka koku galotnēm pacēlās vijīgas liesmas. Bija noticis atriebības akts pret ienīstajiem baroniem. Bojā aizgāja lielas vērtības. Pats Manteifelis tajās dienās Kazdangā neatradās, bet, kad atgriezās, tad atrada savu paradīzi pelnos.

Ļaudis uz streiku kūdīja sociāldemokrāti, izplatot proklamācijas un uzsaukumus: Visu zemju proletārieši, savienojieties! Visiem Kazdangas un apkārtnes kalpiem! Nost ar līdējiem un spiegiem! Nost ar patvaldību! Nost ar muižniekiem! Lai dzīvo sociāldemokrātija! Sekojiet Latvijas Sociāldemokrātiskai strādnieku partijai!

Laikraksts *Latvietis* 1905. gada 25. novembrī rakstīja: *Vērojot notikumus, Manteifelis pateicis: „Teit notiek cīņa starp muižniekiem un zemniekiem. Ja muižnieki uzvarēs, tad viņš, Kazdangas barons, turpmāk brauks nevis ar četriem zirgiem, bet ar četriem kazdandzniekiem. Bet, ja zemnieki uzvarēs, tad viņš drīzāk gatavs mirt pats no savas rokas nekā padoties un lai tad no Kazdangas pils atliekas tikai drupu kaudze.*

Pagasta vecākais Juberts arestēts, top proklamēts streiks visās muižās, lopi paliek nekopti. Barona gvardija sastāv no Depsica, apakškunga

Štromberga-Bozes, ārsta vietas izpildītāja Benjamina un aptiekāra Manrau. Tie visi gāja slaukt govīs, bet iznāca tik tāda amizierīga padarīšana.

Ne visi Kazdangas zemnieki atbalstīja streiku. Pēc pils nodedzināšanas 46 zemnieki iesniedza baronam lūgumu: „*Mēs apakšā parakstījušies Kazdangas pagasta zemnieki, vēlēdamies parādīt savam cienījamam dzimtskungam mūsu mīlestību uz zemi, lūdzam savu cienījamo Barona lielkungu atvēlēt mums pievest materiālus priekš nodedzinātās muižas pils jumta uzbūvēšanai.*

1906. gada 19. janvārī.

46 zemnieku saraksts ar parakstiem.

Protams, barons šādu lūgumu ar prieku pieņēma. Zemnieki neuzvarēja, barons palika sveiks un vesels, bet pils bija drupās.

Düna-Zeitung: Škat šchitad ir toh'Latwet: ņeptiņšimt gad mehs viņ ir wadišch, audsinašch un barošch ar muhs ņmalk kultur un ņeptiņšimt reis ņliktak viņ taps! Ká war runat par ween kompromis ar tahd radijum!

Tūlīt sākās reakcijas trakošana. Manteifelim palīgā nāca Vecpils grāfs fon Hugo Keizerlings, Kurmales muižas īpašnieks Silvio Bredrihs un viņa brālis goda policists Roberts. Daudzus kazdandzniekus pakāra, nošāva, izsūtīja trimdā. Barona naidis pret latviešiem kļuva vēl lielāks. Viņam patika no rītiem jādelēt pa muižas pagalmu un cirst ar pātagu strādniekiem sejā.

Ja citu baronu izdegušās muižas diezgan ilgi palika nesakoptas līdzekļu trūkuma dēļ, tad bagātais Kazdangas muižas īpašnieks jau 1907. gadā ķērās pie pils atjaunošanas. Restaurācijas projekta izstrādāšanai un muižas atjaunošanai darbu vadību uzticēja Rīgas arhitektūras profesoram Šulcam Naumburgam. Restaurācija neparedzēja lielas pārmaiņas ēkas ārējā fasādē. Izmaiņas skāra ēkas iekšējo plānojumu, kuru pielāgoja tā laika prasībām. Ļoti racionāli izvietotās saimniecības telpas, abas divstāvu zāles – apaļā zāle ar kupolu un otra – viesību rīkošanai ar speciāli izveidotu galeriju muzikantiem, brīnišķīgās vannas istabas un daudzās viesu telpas – tas viss veidoja vienu veselību. Līdzīgā stilā atjaunoja arī blakus esošo kavalieru māju. Manteifelis dusmās apgalvoja, ka tagad uzbūvēs tādu pili, ko neviens nevarēs nodedzināt. To arī izdarīja. Katrs joprojām var pārliecināties, kādas smagas dzelzs konstrukcijas satur pils jumtu, stāvus savieno ugunsdrošas cementa kāpnes.

Tomēr iesāktie restaurācijas darbi netika pabeigti, tos pārtrauca Pirmais pasaules karš. Pilnībā atjaunoja tikai kavalieru māju, bet galvenajai pilij paspēja uzlikt jumtu.

Ap 1907. gadu barons mudināja trimdā izsūtīto vīru sievas, lai aicina vīrus mājās. Kurš pārbrauca, to nošāva. Daži, kas neticēja barona žēlastībai, pārbrauca tikai pēc 1920. gada un palika dzīvi.

Barons bija iedomājies, ka latvieši viņu mīl, bet pēc revolūcijas viņš dedzīgi sāka īstenot tēva kolonizācijas ieceri *Wacht im Ost* un sāka Kurzemē iepludināt vācu kolonistus no Volīnijas. Augstas redeļu ores vilka melni zirgi. Aizjūgi bija rotāti misiņa plāksnītēm, zvārgulīšiem un citiem grabulīšiem. Ores bija piekrautas ar mēbelēm, pēļiem un lauksaimniecības inventāru. Kurzemē ieceļoja ap 11 000 vāciešu, lai realizētu pārvācošanās politiku un turpinātu latviešu pazemošanu.

(Pēc 1935. gada tautas skaitīšanas datiem Kazdangā bija vēl 265, Lažā 108 kolonistu.)

Pēc Latvijas valstiskās neatkarības atgūšanas 1918. gada 18. novembrī gandrīz visas vācu muižas tika atsavinātas, pārņemot valsts īpašumā. Baroni vēl ilgi brēca par lielo netaisnību, kas pret viņiem izdarīta, un nevēlējās atzīt, ka viņu saraustā bagātība veidojās no latviešu zemnieku sviedriem un nabadzības. Brēka bija nevietā, Latvijas valsts baroniem labi samaksāja.

Manteifeļu dzimtai Kazdangas pils piederēja līdz 1923. gada 28. jūlijam, kad *Valdības Vēstnesī* bija publicēts oficiāls paziņojums par īpašuma atsavināšanu. 1924. gada 23. maijā pils oficiāli reģistrēta Aizputes-Grobiņas zemesgrāmatu nodaļā kā valsts īpašums.

Zemkopības ministrija 1923. gada 1. jūlijā barona pilī atvēra Valsts Kazdangas divgadīgo lauksaimniecības un zivkopības skolu. Par skolas pārzini iecēla Miķeli Ziemeļi, kurš vēlāk kļuva par Latvijas

Lauksaimniecības departamenta direktoru, bet darbā Kazdangā par skolotāju atgriezās pēc Otrā pasaules kara. Skolā mācības notika pagaidu telpās, bet no 1925. gada pils dienvidrietumu daļā tika iekārtotas mācību klases par valsts piešķirtajiem līdzekļiem 100 000 latu apmērā. 1926. gadā Saeimas budžeta komisija piešķīra vēl 50 000 latus skolas labiekārtošanai.

1930. gada 23. aprīlī zemkopības ministrs V.Gulbis un departamenta direktors P.Gravis parakstīja rīkojumu Nr. 633 par Valsts Kazdangas lauksaimniecības vidusskolas atvēršanu 1930. gada 15. maijā. Kazdangā nodibinātā lauksaimniecības vidusskola bija ceturrtā šāda tipa skola Latvijā aiz Mežotnes, Priekuljiem un Malnavas, pirmā Kurzemes novadā. Kazdangā joprojām ir vecākā lauksaimniecības mācību iestāde Kurzemē, kas 2005. gadā atzīmēja savu 75. gadskārtas jubileju, kurā piedalījās 812 absolventu.

Direktora Friča Gravas vadībā Kazdanga kļuva par ļoti nozīmīgu lauksaimniecības, sporta un kultūras centru visā Kurzemē. Pie pils vēra liekams sarīkojums notika 1935. gada 16. jūnijā, kad reizē ar vidusskolas izlaidumu valsts prezidents Alberts Kviesis, īsumā pakavējoties pie rakstnieka biogrāfijas, uzsverot viņa patriotisko garu un drosmi aizstāvēt latvisko kultūru, atklāja pieminekli Māteru Jurim, kurš dzimis Cildu *Vidukļos*, pirmā latviešu romāna *Sadzīves viņšos* autoram, latviskās domas rosinātājam baronu laikos. Pieminekli veidojis Latvijā populārais tēlnieks Teodors Zaļkalns. Kazdangas pieminekļi ir vienīgais T.Zaļkalna darbs Liepājas rajonā. Prezidents Kazdangā ieradās plkst. 12.30 lielas prominenču svītas pavadībā. Viņu sagaidīja aizsargu eskorts, mazpulcēnu špalera, bija uzcelti goda vārti. Blakus prezidentam pie pieminekļa sēdēja J.Mātera māsa. Aizsargu nodaļas priekšniece Stabulniece prezidentam pasniedza piemiņas velti. Plkst. 18 pils laukumā notika svētku koncerts.

Palielinoties audzēkņu skaitam, telpas kļuva par šaurām. Valsts katru gadu asignēja līdzekļus to sakārtošanai. Iekārtoja centrālo apkuri ar kūdru, kuru ieguva no Ploču purva. Ievilka elektrību, ierīkoja ūdens piegādi, dušas, kanalizāciju, veļas žāvētavu, izraka artēzisko aku. Pils ar katru gadu kļuva labiekārtotāka. Tā tas turpinājās līdz 1939. gadam, kad ļaudis aizvien vairāk runāja, ka tuvojas juku laiki.

1939. gada oktobrī Latvijas ārlietu ministrs V.Munters bija spiests Maskavā parakstīt *draudzības un sadarbības* līgumu ar PSRS, kas ļāva Latvijā iepludināt 25 000 vīru lielu sarkanarmiju. Tie pieprasīja plašas un ērtas telpas, un Kazdangas pils viņiem likās ļoti noderīga. Direktoram nācās smagi cīnīties, lai skola varētu turpināt darbu arī *PSaļina padusē*. Sarkanarmija izvietojās Līgutos, Lejaskurzemes izmēģinājumu stacijā, kuru pārcēla uz Kazdangu. Nācās saknāpināties. Pils labiekārtošana apstājās uz visu kara laiku.

1944. gada oktobrī, kad izveidojās Kurzemes katls, pili par savu štābu iekārvoja atkal cita *atbrīvotāju* armija. Šoreiz nekāda žēlastība netika izrādīta. Hitlera armijas grupas *Ziemeļi* virspavēlnieks ģenerālpulkvedis Ferdinands Šerners ar astoņiem ģenerāļiem pili iekārvoja savu štābu. Pirms Vaidu tilta bija novietots melnbalti svītrots šķērskoks ar tādas pašas krāsas sargbūdu, kurā stāvēja bruņoti gestapovieši un neļāva nevienam privātajam bez speciālas atļaujas šķērsot tiltu un ieiet pils teritorijā. Tāda iespēja tika dota vienīgi dārza mājā dzīvojošajam dārzniekam E.Zaulam ar ģimeni. Sarkanā mājā dzīvoja virsnieki.

Vācieši daudz nepūlējās ar kurlināmā materiāla sagādi, bet dedzināja visas skolas mēbeles – galdus, solus, tāfeles, krēslus, kas bija sausi un ļoti labi dega. F.Šerners bija maza auguma un brīvā laikā labprāt pastaigājās pa parku adjutanta un gestapoviešu uzraudzībā. Ja kāds zaldāts laikā nepacēla roku sveicienam *Heil*, tam ģenerālis draudēja ar pirkstu un paziņoja: *Ritdien uz fronti!* 1945. gada janvārī F.Šerneru pārcēla darbā Silēzijā, bet no 25. janvāra viņa darbības funkcijas pārņēma ģenerālpulkvedis Rendulics.

Dabīgi, ka sarkanarmijas štābam bija ļoti labi zināms, kas atrodas Kazdangas pilī. Staļins sūtīja savus *gaisa ērgļus* uz hitleriešu perēkli, lai tie *dēj olas*. Tādēļ pils tika ļoti pamatīgi nomaskēta ar aizsargtīkliem, kuros bija sasprausti egļu zari, tā kā no gaisa pili bija grūti saskatīt. Blakus pilij Alokstes upītes krastā vācieši izbūvēja pamatīgu bunkuru ar glītu iekārtojumu, paklājiem un citām ērtībām. Resni baļķi septiņās kārtās radīja drošu patvērumu Eiropas iekarotājiem. Pēc kara bunkurs vēl ilgi kalpoja par ekskursantu apskates vietu ar nosaukumu – ģenerālbunkurs, līdz tehnikuma direktors V.Pušmucāns uzskatīja, ka tāda vēstures relikvija nav vajadzīga, un bunkurs ar traktora palīdzību tika nolīdzināts. Tikai vecie Kazdangas iedzīvotāji tagad zina parādīt ar kokiem apaugušo vietu, kur atradās iespaidīgā slēptuve.

Padomju bumbvedēji bieži uzlidoja Kazdangai, bet trāpījumi bija neprecīzi. Bumbas krita parka kokos, dažkārt izsita kādai mājai logus, pa retam bez letālām sekām trāpīja kādam iedzīvotājam, bet lielu postu centram nenodarīja. Janvārī Kurzemes cietokšņa ģenerālštābu pārcēla uz Pelčiem Kuldīgas tuvumā, Kazdangā atstājot radiolokatora štābu.

1945. gada 13. aprīlī pamatīgs uzlidojums iznīcināja netālo Vangas pili. Pēckara gados klīda dažādas ziņas par šo uzlidojumu. Viena versija stāsta, ka uzlidojums bijis domāts Kazdangas pilij, bet nakts tumsā lidotājs kļūdījies, un visa krava nogāzta Vangā. To apliecināja arī kāds latviešu lidotājs, kas piedalījies nakts uzlidojumā. Bombardēšanā gāja bojā daudz vēsturisku dokumentu, arī Manteifeļa personīgais arhīvs. Lai nu kā, bet šāds barbarisks uzlidojums bija pilnīgi lieks, jo ne jau Kurzemē izšķīrās Otrā pasaules kara liktenis. Jau aprīļa sākumā Kurzemes frontē notika tikai

lokāla rakstura pašaudīšanās, un iznīcināt vērtības, kas pēc mēneša pašiem būtu ļoti noderējušas, neattaisnojas nekādu cilvēcības principu vārdā. Bet uzvarētājus jau neviens neuzdrošinājās kritizēt, viss tika norakstīts uz fašistu rēķina.

Pēdējā kara ziemā mācības pilī nenotika. Pēc Vācijas kapitulācijas 8. maijā apmēram mēnesi pilī valdīja nenoteikts stāvoklis. Līdzšinējais direktors F.Grava 1944. gada rudenī aizceļoja bēgļu gaitās uz Vāciju, bet jaunais vēl nebija iecelts. Neatliekamās darbus kārtoja līdzšinējais inspektors Pauls Morītis, kurš ar savu pavēli, sākot no 8. jūnija, direktora vietnieka vietā iecēla Ernestu Rozentālu. No 1. augusta darbā stājās jaunais tehnikuma direktors Vladislavs Pušmucāns. Padomju vara amatos lika sev uzticamus biedrus, un tāds bija V.Pušmucāns, kurš jau 1934. gadā bija iestājies komjaunatnē, bijis komsorgs Latvijas Valsts universitātes Lauksaimniecības fakultātes pagrīdes organizācijā. 1941. gadā viņš evakuējās uz Gorkijas apgabalu un iestājās 43. latviešu strēlnieku gvardes divīzijā, vēlāk 201. strēlnieku divīzijas rezerves bataljonā. 1944. gada janvārī ievainots un 1945. gada jūlijā demobilizēts. Tāds viņš ieradās Kazdangā – karavīra formas tērpā ar ordeņiem un dzeltenām ievainojuma zīmēm pie karavīra blūzes.

Jūlijā Kazdangā sāka ierasties audzēkņi, kuru pirmais darbs bija atbrīvot pili no maskēšanās tīkliem, kas bija pasargājuši grezno ēku no jaunas iznīcības. Zēniem bija jānaglo *koikas* internātā, lai nebūtu jāguļ uz salmu matračiem uz grīdas, jātaisa galdī, soli, ķebļi, uz kuriem sēdēt mācību klasēs. Tas bija smags un spraigs atjaunotnes darbs. Pils atguva savu ierasto darba ritmu, bet Kazdanga – savu popularitāti.

Katru vasaru Kazdangu apmeklēja kuplas ekskursantu grupas. Kazdangas tehnikuma pieredzi gan mācību, gan ārpusklases darba organizācijā popularizēja visā republikā. To pamanīja pat Maskavā PSRS Lauksaimniecības ministrijas Vidējās izglītības iestāžu pārvaldē un nolēma sarīkot Kazdangā PSRS Lauksaimniecības ministriju kadru pārvalžu vadītāju semināru. Kazdanga uz mirkli kļuva populāra visā dižās impērijas mērogā.

1963. gada 13. jūnijā augstie un tālie viesi no visas Padomju Savienības ieradās Kazdangā. Jau pie Kazdangas pagasta robežas Kapšos ciemiņus pārsteidza tehnikuma jātnieku goda eskorts, kas viņus ieveda Kazdangā. No Vaidu tilta līdz pilij stāvēja tehnikuma sportistu goda sardze. Viesi Kazdangā uzturējās trīs dienas. Iepazinās ar tehnikuma mācību un saimniecības darbu, noklausījās PSRS zinātnieku lekcijas, noskatījās plašu koncertu, sporta sacensības, kurās piedalījās republikas vadošo tehnikumu – Kazdangas un Saulaines – komandas. Seminārā piedalījās Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks V.Stroganovs, PSRS LM

Izglītības pārvaldes priekšnieka vietnieks N.Jefremovs un citas augstas prominences. Tika pieņemts lēmums izdot brošūru par Latvijas PSR tehnikumu darba pieredzi. Izdevums *Radošais darbs* iznāca Maskavā 1967. gadā, un tajā no Kazdangas tika iekļauta skolotāju A.Lejas darba pieredze sportā un E.Mežsētas darbs dzīvnieku anatomijā un fizioloģijā.

Nākošā reize, kad Kazdangā ieradās neparasti augsti viesi, bija 1997. gada 18.-19. jūlijā. Te notika Latvijas 5. jaunsargu nometne, kurā piedalījās jaunsargu formējumi no visas Latvijas, kā arī Lietuvas SKAT un Igaunijas skautu organizācijas *Noored Kotkad* delegācijas. Nometnes atklāšanas dienā kazdandznieki piepildīja stadionu, jo bija solījis ierasties valsts prezidents Guntis Ulmanis. Diemžēl iedzīvotāji atgriezās mājās, prezidentu neredzējuši. Viņš neieradās. Nometni atklāja valsts aizsardzības ministrs Tālavs Jundzis. Jaunsargus uzrunāja Nacionālo bruņoto spēku komandieris Juris Dalbiņš, Saeimas deputāts Ģirts Kristovskis. Viesu vidū bija arī Saeimas deputāts Oskars Grīgs un citas augstas militāras personas no visas Baltijas.

Laika gaitā pils ir vairākkārt remontēta, dažādās krāsās pārkrāsota ārējā fasāde, kas ne vienmēr atbilda seniem vai moderniem krāsu toņiem, bet gan padomju laikos pieejamām, ne sevišķi glītām un ne sevišķi augstas kvalitātes brūnām krāsām, kuras tauta dēvēja par zārku krāsu. Krietni bojāts bija ēkas jumts. Arhitektoniskā izpēte liecināja, ka pašā *jaunības plaukumā* pils mirdzējusi maigā laškrāsas sārtumā.

Beidzot ilgi gaidītais un ļoti nepieciešamais kapitālais remonts sākās 1995. gadā, kad ēkai izlika cinkotu jumtu, fasādi nokrāsoja pievilcīgos gaišos toņos. Remonts izmaksāja 146 000 latus. No 1800. gadā celtās pils interjera gandrīz nekas nav saglabājies. Pirmajā stāvā, bijušajā Dārza zālē, mazliet vēl saskatāmas velles. Trešajā stāvā vienā no muzeja istabiņām virs kamīna iemūrēts cilnis ar kādu antīku sižetu: starp diviem karavīriem – daiļa dāma, kas varētu būt dieviete Afrodīte, uzmundrinot jaunekļus pirms kaujām.

Ir informācija, ka Otrā pasaules kara laikā pili apmeklējuši pēdējā barona dzimtas pārstāvji un pieprasījuši atdot pili viņu īpašumā.

1960. gada sākumā Latvijā atklīda ziņa, ka kāds no Manteifeļu dzimtas pēcnācējiem, būdams deputāts Federatīvās Vācijas bundestāgā, kaislīgi uzstājies par vācu īpašumu atgūšanu Baltijā. Šajā sakarā Kazdangā ieradās toreiz populārā komunistiskās partijas laikraksta *Cīņa* žurnālists, lai sagatavotu atbildi baronu pēctecim. Rakstu 1960. gada 9. martā publicēja *Cīņā* ar virsrakstu Atklāta vēstule baronam *Georgam Manteifelim fon Zeuge, Bonnā. Jūs esiet Bonnas bundestāga deputāts, valdošās Adenauera partijas pārstāvis. Jūs savās runās kūdāt vāciešus sākt cīņu par veco robežu atjaunošanu cerībā atgūt Kazdangas pili. Bet Kazdangā vēl ir dzīvi bijušie*

muižas kalpi, kuriem vēl labi atmiņā baronu laiki. Jānis Paukšis pirms 55 gadiem pateica jūsu radniekam, lai vācas prom, no kurienes nācis. Varbūt Kārlis Manteifeļis ir jums stāstījis par to nakti, kad dižciltīgais barons vienās apakšbiksēs pa slepeno eju izbēga no zemnieku dusmām. Paukši nenosāva tāpēc, ka viņam bija 17 gadu. Savukārt Rūdolfs Kēpšs ir viens no tiem, kuru atvilināja uz Kazdangu, lai vairotu jūsu bagātību.

Vēstuli parakstījuši J.Paukšis, R.Kēpšs, A.Goldmanis.

2004. gada 15. maijā pilī notika Liepājas vācu kopienas organizācijas *Asni* sarīkojums *Vācbalti – Kurzemei* ar Kazdangas pils bijušā īpašnieka barona Manteifeļa (Liepājas teātra aktiera J.Dreiblata izskatā) un baroneses piedalīšanos. Sarīkojuma laikā pilij, kavalieru un kalpu mājai Valsts Kultūras un pieminekļu aizsardzības biedrība piešķīra pieminekļa zīmi un pie ēkām piestiprināja attiecīgas plāksnītes. Baronu pāris bija tērpušies elegantos baronlaiku tērpos un parūkās, bet tekoši runāja latviski.

Baronu celtā pils ar stārķa ligzdu virs augstā skursteņa joprojām ir Kazdangas simbols un lepnums, kuru katru vasaru brauc apskatīt daudzi ekskursanti gan no Latvijas, gan ārzemēm. Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas, nokrītot *dzelzs priekšskaram* un atveroties robežām, pili vairākkārt apmeklējuši dažādu paaudžu Manteifeļu dzimtas pārstāvji. 2000. gadā ieradās pat septiņi baronu pēcteči.

Tāda izskatījās Kazdangas pils baronu laikos ar Manteifeļa ģerboni vidū virs kolonnām

*Ar rupju varu
Var mūrus graut,
Bet varoņu garu
Tā nespēj kaut.*

Vilis Plūdonis

ULDRIĶA PRIEDNIEKA ATMIŅAS PAR BARŌNIEM MANTEIFEĻIEM

Mēģinot dziļāk izprast 1905. gada revolūcijas norišu cēloņsakarības un sarežģītos revolūcijas laika notikumus ar lielāku laika distanci, jaunu vērtību iegūst nepublicētās, ģimeņu krājumos glabātās atmiņas. 2005. gada sākumā Latvijas vēstures institūta Etnogrāfijas materiālu krātuvē ar rīdzinieces Annas Vanagas laipnu atbalstu nonāca vairāku plašu 20. gs. rakstītu dažāda satura atmiņu rokrakstu un fotogrāfiju kopijas. Lasītājiem piedāvājam fragmentus no Kazdangas pagasta *Jurīšu* māju⁵ saimnieka Uldriķa Priednieka (1868-1950) atmiņām. Šīs atmiņas, kuru fragmenti tiek piedāvāti lasītājiem, ir izglītota, salīdzinoši pārtikuša latviešu saimnieka neviennozīmīgs personisks skatījums uz vēstures un atmiņu literatūrā plaši atspoguļotajiem 1905. gada revolūcijas notikumiem Aizputes apriņķī un Kazdangas muižā. Atmiņu autors nav revolūcijas laika kaujinieciskais varonis, viņš vienkārši ir tā laika Latvijas lauku cilvēks ar pašcieņu un nozīmīgu vietu sava pagasta sabiedrībā, kurš iestājās pret muižnieku privilēģijām jau pirms 1905. gada.

Savas atmiņas U.Priednieks sācis rakstīt 30. gadu sākumā (1. variants), no jauna atsācis rakstīt ap 1940. gadu (2. variants). Zīmīga sakritība, jo 1941. gadā Vācijā iznāca arī K.V. fon Manteifeļa atmiņas⁶, kurās pausta lielā vilšanās latviešu zemniekos 1905. gada revolūcijas laikā un aprakstīta Volīnijas vācu kolonistu ieviešana Kazdangas majorāta zemēs pēcrevolūcijas gados. U.Priednieka vārds šajās atmiņās nav minēts. Arī Aizputes apriņķa un Kazdangas revolucionārās kustības notikumu dalībnieki (piemēram, K.Beierbahs, J.Folmanis, S.Berģis, V.Caune⁷ u.c.) U.Priednieku savās atmiņās nav minējuši.

⁵ Bij. Aizputes apriņķī, tagad – Liepājas rajonā.

⁶ *Manteuffel gen. Zoega-Katzdangen K.Frhr. v. Meine Siedlungsarbeit in Kurland.* – Leipzig, 1941.

⁷ *Beierbahs K.* Aizputes karš. Revolūcijas masu stāsts 1905. g. – Rīga, 1933; *Folmanis J.* Revolucionārie notikumi Aizputes apriņķī //1905. revolūcijas dalībnieku atmiņas. II. – Rīga, 1956 – 141.-154. lpp. – J.Folmanis gan minējis Ventspils

Uldriķis Priednieks rakstīja par savu dzimtu, sākot ar 18. gs. beigām, raksturojot *Jurīšu* saimnieku un citu kazdandznieku smago dzīvi kļaušu laikos un pakāpenisku saimniecisko augšupeju līdz 20. gs. sākumam, kad *Jurīši* jau kļuvuši par diezgan turīgu saimniecību. Pats U.Priednieks ieguvis savam laikam labu izglītību – 1884. gadā beidzis Kuldīgas klasisko ģimnāziju, kur tai laikā mācījušies tikai daži latvieši. No 1894. gada viņš sācis patstāvīgi saimniekot tēva mājās, galvenos ienākumus gūstot no auglīkopības un lopkopības. Ilgstoši bijis dažādos Kazdangas pagasta amatos, 1899.-1904. gadā arī Kazdangas pagasta vecākais, 1904. gadā neilgu laiku bijis Kazdangas muižas pārvaldnieks.

Īpaša vieta atmiņās ierādīta Kazdangas majorāta īpašnieku baronu Manteifeļu⁸ vairāku paudžu pārstāvju darbības subjektīvam vērtējumam, kas veidojies no veco kazdandznieku stāstiem, paša autora ģimenes vēstures,⁹ bet visvairāk – tiešā personiskā saskarsmē. Vācu muižniecības aprindās slavētās Kazdangas muižas kā *Kurzemes sociālās oāzes*¹⁰ izveidotāju Karlu Vilhelmu Georgu fon Manteifeli (1820-1884) autors raksturojis visai skarbi, jo kļaušu laiku pāridarījumi vēl pārāk labā atmiņā. Toties jo plaši un atzinīgi U.Priednieks aprakstījis viņa dēla Karla Georga fon Manteifeļa (1846-1895) vērienīgo saimniecisko darbību un muižas modernizāciju. Sevišķu vietu atmiņās ieņem muižas pēdējā īpašnieka Karla Vilhelma fon Manteifeļa (1872-1948) un atmiņu autora visai ciešo un pretrunīgo personisko attiecību apraksts. Priednieks mācījis jaunajam baronam latviešu valodu, barons bijis divu Priednieka bērnu krusttēvs un, kā pamatoti atzīst Priednieks, līdz 1905. gadam viņam *personiski ļoti daudz laba darījis*. Taču, kaut arī U.Priednieks 1905. gada revolūcijas notikumos, kā pats raksta, aktīvi neesot piedalījies, 1908. gadā viņš arestēts un Pagaidu karatiesā Rīgā tiesāts *Aizputes revolucionārās kustības prāvā*. No 16 apsūdzētajiem astoņus tiesa attaisnoja, četriem piesprieda izsūtījumu, t.s. Aizputes apriņķa Zemnieku biroja vadītājam veterinārārstam Ā.Hertelim

strādnieku LSDSP biedru G.Priednieku kā Rudbāžu rīcības komitejas priekšsēdētāju.

⁸ *Manteuffel-Sozge (Zöege), von* – Baltijas muižnieku dzimta, kuras atzars no 16. gs. sākuma dzīvoja Kurzemē.

⁹ Viens no *Jurīšu* saimniekiem kļaušu laikā – Jēkabs Priednieks (1796-1843) muižas spaidu dēļ pakāries. U.Priednieks 19. gs. beigās uzlicis savam priekštecim pieminekli ar uzrakstu „Tas vergu laiku upuris”, neskatoties uz barona K.V. fon Manteifeļa iebildumu par uzraksta saturu.

¹⁰ *Manteuffel G. v. Auszuge des wesentlichen Inhalts der Katzdangenschen Brieflade, nebst Familiennotizen von 1520 bis 1905.* – Rīga, 1907. – S. 44 – Minētais G. fon Manteifeļa dzimtas vēsturei veltītais darbs izmantots, precizējot atsevišķas biogrāfiskās ziņas par Kazdangas muižas īpašniekiem.

piesprieda nāves sodu, bet četrus zemniekus, to skaitā U.Priednieku, notiesāja uz četriem gadiem katorgā.¹¹ Jautājums par U.Priednieka notiesāšanas pamatotību un līdz ar to par atmiņu autora objektivitāti, rakstot par savu darbību revolūcijas laikā, ir visai sarežģīts un neskaidrs. Pagaidām apzinātajos šīs prāvas materiālos advokāta J.Šablovskā fondā atrodamas apsūdzības ziņas, ka *Ulrihs Priednieks un Andrejs Brankovičs (Brantevics) bijuši Aizputes revolucionārās apriņķa komitejas pārstāvji no Kazdangas pagasta*, kas balstītas uz Aizputes apriņķa priekšnieka G. fon Šrēdera Aizputes apriņķa priekšnieka palīga K. Atelmeijera un K. Markau liecībām. Interesanti, ka Priednieka uzvārds pieminēts arī vēlākos gados iztiesātajās prāvās, piemēram, 1910. gadā.¹² Kurzemes žandarmērijas ziņas ar līdzīgu saturu publicētas arī 1985. gadā izdotajā avotu krājumā par 1905. gada revolūciju.¹³ Pagaidām, līdz nav veikta ļoti detalizēta arhīvu materiālu un atmiņu salīdzinoša analīze, grūti noteikt, vai tiešām Priednieku 1908. gadā notiesāja bez pamata, kā raksta viņš pats.¹⁴ Turpmāko gadu Aizputes u.c. Kurzemes apriņķu revolūcijas dalībnieku prāvās U.Priednieka vārds, iespējams, pieminēts, balstoties uz apsūdzību uzturētāju iepriekšējiem pieņēmumiem (jo Priednieks jau bija notiesāts). Tas liecina, ka pēc iespējas kritiski jāskata arī vēstures dokumentos minēto cilvēku – it kā aktīvu revolucionāru patiesā darbība un pārliecība (ja tas iespējams). Atmiņas, lai gan parasti uzskatītas par nedrošu avotu, var dot daudzus izskaidrojumus – īpaši bargajos revolūcijas notikumos iesaistīto sociālā, mantiskā un etniskā ziņā atšķirīgo cilvēku (latviešu saimnieku, bezzemnieku, vācu baronu utt.) kādas konkrētas rīcības vai personisko uzskatu noturības/maiņas motivācijai. Gan U.Priednieka, gan viņa meitas Emīlijas atmiņas liecina, ka Priednieks revolūcijas laikā neatzinis jebkādu vardarbību – vienalga, vai no muižnieku vai dedzīgo revolucionāru puses.

¹¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk – LVVA), 3288. f., 1. apr., 281. l., 1., 82. lp.

¹² 1910. gadā „Saldus prāvā” (ar 227 apsūdzētajiem) apsūdzības raksta sadaļā par Kazdangas pagastu minēts, ka Priednieks (bez priekšvārda) ievēlēts Kazdangas pagasta rīcības komitejā, bez tam 1905. gada decembrī bijis arī pagastā nodibinātās „tautas atbrūošanas komitejas” loceklis – kopā ar J.Klopu un Ā.Peniķi. – LVVA, 3288. f., 1. apr., 400. l., 352. lp.

¹³ Tautas vara Latvijas pagastos 1905. gadā. Dokumenti un materiāli. – Rīga, 1985. – 140., 141. lpp.

¹⁴ Pēc U.Priednieka meitas E.Saliņas domām, barons līcis vai jāvis tēvu apcietināt tāpēc, ka, neskatoties uz K.V. fon Manteifeļa iebildumiem, tēvs palīdzējis savu 1906. gadā nošauto draugu brāļu Indriksonu (t.i., barona ienaidnieku) tēvam atjaunot nodedzināto *Vecvagaru* māju. Bez tam Priednieka vārds ticis atrasts arī apcietinātā Ā.Herteļa dokumentos.

U.Priednieks visu mūžu, izņemot cietumā pavadīto laiku, nodzīvoja savās mājās Kazdangas *Jurīšos*. Viņa jaunākais dēls Kārlis piedzima tieši 1905. gadā un vēlāk saimniekoja *Jurīšos*. 1941. gada 14. jūnijā Kārļa Priednieka ģimeni (arī sievu Elzu un dēlus Ivaru un Jāni) deportēja uz Sibīriju. Kārlis nomira tur jau 1942. gadā. Meitas Emīlijas Priednieces-Saliņas ģimene 1944. gadā devās trimdā. U.Priednieks darījis visu, lai vismaz abi mazdēli no Sibīrijas atgrieztos Latvijā, un to arī piedzīvojis. Uldriķa Priednieka pēcteči joprojām dzīvo *Jurīšos*, saglabājusies arī 1881. gadā celtā dzīvojamā māja.

Lasītājiem piedāvājam fragmentus no U.Priednieka atmiņu plašākā otrā varianta,¹⁵ dažu faktu labākam skaidrojumam pievienojot tekstu no pirmā varianta¹⁶ (teksts kursīvā). Pilnībā saglabāts autora rakstības veids, to īsinot [...], labotas pieturzīmes. Labākai uztverei atdalītas rindkopas, jo oriģinālā teksts rakstīts vienlaidus. Autora lietoto vecvārdu skaidrojumi un tekstā minēto personu vārdi likti kvadrātiekvās.

Par papildziņām, sagatavojot atmiņas publicēšanai, sirsnīga pateicība arī Uldriķa Priednieka mazmeitai Inārai Langfeldes kundzei (Austrālijā), kura atsūtīja savas mātes Emīlijas Saliņas, dzim. Priednieces (1901-1993), atmiņas.

Publicēšanai sagatavoja *Lilita Vanaga*

* * *

Trešpēdīgais klaušu laika Manteifelis¹⁷ rīkojās ar sava pagasta cilvēkiem kā ar tādiem, kas nemaz nebūtu spējīgi domāt jeb, pareizāki, kam nedrīkst atļaut domāt. Pagastā neviens saimnieks nedrīkstēja celt kādu ēku, kur viņš grib jeb kā viņš grib. Tas vis tik drīkstēja notikt tā, kā viņš to norāda. Ja viņš bija pie laba prāta, tad viņš teica: – *Mans mīlais*, – bet, kad pie sliktas omas, tad: – *Tu lōps*, – un tad jau 15 nūjas bija magaričās. Ar rentes gadiem jau tas *lōps* bija jāaizmirst un, kad jau 1876. gads¹⁸, tad bija jāapietas kā ar cilvēkiem.

Saimniecībā minētais Manteifelis bija ļoti skops. Viņam nevajadzēja ne labus zirgus, ne ratus. Viņš tikai krāja naudu (...). Viņam bija trīs dēli – Kārlis, Leo un Paulis. Kārlis mantoja Kazdangas muižas, Leo palika

¹⁵ LULVI Etnogrāfisko materiālu krātuve, E 46 fonds, 815b.

¹⁶ Turpat, 815a.

¹⁷ Trešpēdīgais Manteifelis – Karls Vilhelms Georgs fon Manteifelis (1820-1884).

¹⁸ 1876. gadā Kazdangā sākās māju iepirkšana par dzimtu.

vājprātīgs,¹⁹ un Paulim nopirka Rudes muižu. Viena meita bija, to apprecēja viens barons Hāns. Šis kļuva laika Manteifelis mira 1880. gadā.²⁰

Tad sāka valdīt viņa dēls.²¹ Tas bija tiešs pretstats savam tēvam. Pārdeva tēva mazvērtīgos zirgus, sataisīja kokasu ratu vietā dzelzsašu ratus. Iegādājās no ārzemēm Ostfrīzu sugas govīs, *ierīkoja visos laidaros seklās kūtiis*, ierīkoja pienotavu, izaicinādams no Dānijas meistarus. Sēja sierus, taisīja sviestu. Gan jau daža [siera] partija sākumā bija jālaiž mēslainē, bet viņš nepiekāpās. Sagādāja rindu sējmašīnu, kartupeļu stādāmās un rokamās mašīnas, siena un labības plaujmašīnas, kā arī siena ārdītājus un grābējus. *Koka dīseļu arklus atsveda, to vietā nāca dzelza Consum arkli. Kartupeļus stādīja uz rūtīm*. Ierīkoja zivju dīķus un sāka karpas audzināt. Lai vēl jo vairāk forsētu karpu audzēšanu, viņš vienu gadu sāka pirkt vecus, šaujamus zirgus. Sapirka kādus 80 zirgus. Tos kāva un ar sutu pie spirta dedzinātas ierīkoja lielā koka kublā, kur 8 zirgus uz reizi varēja ielikt, savārtīja. Tad savārīto gaļu maisos aizveda uz Kalna Beltes riju, kur to sažāvēja un tad Vecpils dzirnavās samala miltos. Vasarā tad veda uz dīķiem un baroja karpas. Bet reiz deģa māceklis bija ielaidis par stipru sutu, un tad izspēra kublam vāku un izpūta visu 8 zirgu gaļu gaisā tā, ka viss muižas laukums bija nosēts ar savārītu zirga gaļu. Tad nu vārīšanai bija beigas. Pārbūvēja spirta dedzinātavu, pārbūvēja dzirnavas. *Ķieģeļu cepli ierīkoja cauruļu izgatavošanai un izdrenēja savus laukus*. Vairāk gadus strādāja pie pils pārbūves Haizermanis²² no Rīgas ar kādiem 30 cilvēkiem.

Šis barons bijis diezgan devīgs. Ja viņam kāds ko lūdzis, nav liedzis, bet sacījis – *parauj velns*. Turpretī, ja kāds aizkaitinājis, tad sacījis – *Mans Dievs un Tēvs*, un tad arī kāvienu bijuši neizbēgami. Jaunās dienās viņš bijis ļoti aušulīgs. Ļoti daudz braucis uz medībām. Gaiķos, kur viņš bijis kā rentnieks pirms Kazdangas majorāta mantošanas, viņš nošāvis tīšā prātā žīdieti, kas gājusi garām gar muižas durvīm. Lai žīds netaisītu nekādu skandālu, viņš atdeva viņam Valtaiķos krogu. Tādas varmācības viņam bija daudz, bet, lai viņš arī kāvās, tomēr viņš bija labāks kā viņa tēvs.

Aizputē apvienojās apkārtējie saimnieki un nodibināja pārtikas veikalu. Uzaicināja viņu arī piedalīties. Tūlīt. Iedeva 100 rbļ. biedru naudas un deva savu spirtu pārdošanā, kas tikai pēc pārdošanas bija jāmaksā. Vispārībā viņš arī ļoti daudz darbojies. Tā viņš bija viens no galveniem Liepājas *Consum* biedrības dibinātājiem. Liepājas-Aizputes šaursliežu dzelzceļš ir arī liela

¹⁹ Leons fon Manteifelis miris Tērbatā studiju laikā.

²⁰ K.V.G fon Manteifelis miris 1885. gadā.

²¹ Karls Georgs fon Manteifelis (1846-1895)

²² Kazdangas pili 19. gs. 80. gados pārbūvēja arhitekta R.Heizermaņa (Häusermann) vadībā.

daļa viņa nopelns [*palīdzējis izgādāt koncesiju*]. Lažas kalna norakšanu²³ viņš izdarīja gandrīz vienīgi ar savu kabatu. Sarīkoja toreiz visur savā saimniecībā seklās kūtis. Iekārtoja mēslu krātuvi ar jumtu. Uzbūvēja šķūni, kur kūdras pakaišus ražot. Tas viss ar viņa nāvi izbeidzās.

Manteifelis arī centās uzkopt savas pļavas ar pāraršanu. Lai zirgiem pie tam neietu par smagu, tika ievesti no Polijas vērši. Vispirms 6 ar poļu arājiem. Vēlāk jau viņam bija 13 pārijūdzami pāri vēršu, kas dien pakal dienu gāja aršanā. Kur pārrara pļavas un apsēja ar mākslīgām zālēm, tur auga lieliski. Tāpat laukos, kurus ar rindsējmašīnām apsēja, deva ārkārtīgas ražas, jo mēslošanā Manteifelis nežēloja.

Ražas nu bija, bet nebija, kur labību novietot. Tad sabūvēja milzīgus šķūņus, kur labību novietot. Viņš mācīja saimniekus un pats sarakstīja vienu brošūru par zemkopību, ko saviem saimniekiem izdalīja.

Trīspēdīgais Manteifelis savus laudis balvoja ar nūjām... Viņa dēls, priekšpēdīgais Manteifelis, mācīja un rādīja saviem saimniekiem, kā vajag zemi kopt, tas ir, mēslojot un apstrādāt. Tagad ap 1900. g. sāka saimniekot pēdīgais Manteifelis.²⁴ Viņš bija Jelgavā apmeklējis ģimnāziju, Vācijā Bonnā kopā ar vācu ķeizara Vilhelma dēliem studējis, sastāvējis ar viņiem vienā Corporatija *Borussija*.²⁵ Bija vietējiem pilnīgi svešs un tāpat arī vietējie sveši viņam.

Ap 1900. g. es biju par pagasta vecāko. Es jau biju savā saimniecībā ticis diezgan uz priekšu. Turēju vasarā trīs un ziemā divus puīšus. Pats katru rītu pulksten trijos pirmais cēlos. Pie darba gāju pastāvīgi priekšgalā, un mani darbi tika laikā padarīti, tā ka nākošo darbu arvienu gaidīju. Vispār mans lozungs bija tāds, ka es centos to, ko man Dievs svētījis, kārtīgi savākt. Un pa starpām vēl šur tur centos ko piepelnīt.

Tad arī ap 1900. g. biju savu sienu savāķis un izrunāju no muižu valdes Skaldās apares un pusēm pļaut. Tur pļaujot, iepazīnos pirmo reizi ar Manteifeli. Mēs pļāvām, atjāj Manteifelis baltu ēzeli. Lieta tur bija sekojoša. Toreiz bija par mužkungu tāds Tauriņš. Tas šito pļavu bija atdevis vienam mežsargam par vienu maisu villas. Pie Manteifeļa pensijā dzīvoja tāds vecs vagars Apfelbaums. Tas to nebūšanu bija izzinājis un pastāstīja Manteifelim. No pļavas novāķa 40 divzirgu vezumus siena. Sekas bija, ka Tauriņu atlaida no vietas.

Otrā dienā vecais Apfelbaums mani, uz pagasta namu ejot, pārķēra un teica, vai es nevarot jaunajam baronam dot latviešu valodas stundas. Sacīju,

²³ Lažas kalns ļoti traucējis satiksmi starp Aizputi un Liepāju.

²⁴ Karls Vilhelms fon Manteifelis (1872-1948), Dr. phil., no studijām un izglītojošiem braucieniem Kazdangā atgriezās 1895. gadā.

²⁵ K.V. fon Manteifelis, tāpat kā viņa tēvs, mācību laikā Bonnā bijis korporācijas „Borussen” biedrs.

ka ir tak vecais Etmanis, skolotājs, kam nav it nekāda nodarbošanās un par kuru labāki to lietu neprotu. Bez tam pagasta vecākā amats arī savu laiku prasa. Bet barons neatlaidās. Lai es katru vakaru ejot no pulksten 8-10. Viņš par velti negribot. Cik es gribot? Sacīju, ja vairāk kā 10 kapeikas stundā ņemtu, ka tad būtu negodīgi. Nu tad jau mēs iztikšot. Barons man rēķināja 1 rbl. par katru vakaru. Bet es savus vakarus neskaitīju, un, cik viņa labais prāts man atmata, ar to pietika. Tā maksāšana jau tik bija pirmo gadu un otro tā līdz pusei, bet ir tas manai saimniecībai bija toreiz liels atspaidis. Vēlāk jau vairs par vakariem nemaksāja, bet uz svētkiem nekad nepaliku bešā. Arī tā pa starpām šo to uzdāvināja. Bet tādas lietas, kas man šķīta nederīgas jeb par lepnu, neņēmu. Reiz viņš man piedāvāja *bebru ādas krāgu*. Es neņēmu. Domāju, es savam kažoķelim uzlikšu bebru ādas krāgu, ka citi par mani zobosies. Otrā dienā bija to pašu krāgu uzdāvinājis Indriksonam, kurš pie viņa bija par muižkungu.²⁶

Manteifelis jau gribēja, lai es ietu pie viņa par muižkungu. Es teicu, ka man tas nav iespējams. Kas lai manu saimniecību vada, un ieteicu Indriksonu. Viņam bija tēvs un māte, kas saimniecību vada, un tā arī tad notika. Labu jau man Manteifelis ļoti daudz darījis. 700 rbl. man vēl bija parāds uz mājām, tos viņš man nostrīpoja. Kad bija otrā puse no bankas jāmaksā 1200 rbl., arī tos man nodāvināja. Vienos svētkos iedāvināja zelta pulksteņa ķēdi un iedeva tādu paciņu, to nākošos svētkos lai attaisot. Pārnesu mājās, uzsviedu uz skapi, un tad nākošos svētkos man bija atkal jāiet pie Manteifeļa, paņēmu paciņu līdz, lai tad kopīgi attaisītu. Pasmējās, sacīja, lai nesot tik mājās un tad attaisot. Bija iekšā zelta pulkstenis.

Tagad par mūsu nodarbošanos. Pirmos vakarus jau kādu nedēļu ieskatījāties Spiesa pārtulkotajā²⁷, bet tas bija tikai tā goda pēc. Manteifelis man stāstīja par vācu literatūru, par filozofus Kantu, *Fihli, Nīči*. Tad lasījām vācu klasiskus, Gētes *Faustu*. Pēc tam lasījām Ibsena grāmatas. Ļoti viņš cienīja māksliniekus. Abonēja mākslinieku biogrāfijas. Tās lasījām, un, ko izlasījām, to viņš man uzdāvināja. Tāpat uzdāvināja ļoti daudz mākslinieku reprodukcijas. Gan no Itālijas slaveniem meistariem, kā arī vācu un holandiešu. Bez tam mēs gandrīz katru vakaru nospēlējām kādas 2-3 partijas šaha, *kas man kā nepratējam diezgan pagrūti veicās, jo katru reizi paspēlēt tak nedrīkstēja*. Arī par politiskajām partijām Manteifelis mani pamācīja. Paskaidroja, kas ir nihilists, anarhists, komunisti, sociāldemokrāts, progresīvs, liberāls, nacionālists, radikāls, konservatīvs, reakcionārs. Kad stāstīja man par sociāldemokrātiem, domāju, stāstīt tu gan

²⁶ Krišs Indriksons – Kazdangas pagasta *Vecavagaru* māju saimnieka dēls, kādu laiku bija pārvaldnieks Kazdangas un Pūņu muižā. Nošauts 1906. gada janvārī.

²⁷ Iespējams, tolaik plaši izmantotā J.Špīsa (Spīsa) grāmata „Pārtulkotājs jeb pirmais palīgs skolas bērniem, kas mācās vācu valodu” (1863).

stāsti, bet tur es tevi neklausīšu. Tomēr, kad redzēju, kā 1905. g. rudenī visas tās lietas notika, tad redzēju, ka mans draugs Manteifelis nebija niekus stāstījis, un teicu pats sev, no tiem tu turies tālāk nost.

Mana iešana vakaros sākās 1900. g. jūnija mēnesī, un tā turpinājās līdz 1904. g. februāra mēnesim. Toreiz bija Krievijai karš ar Japānu. Baltijas muižnieki, lai vairāk pielabinātos krievu valdībai, noorganizēja uz savas kabatas vienu sanitāro nodaļu zem Platones barona Hāna vadības, un mans Manteifelis, lai varbūt izpelnītos kādu goda zīmi, piedalījās baronam Hānam par palīgu. Bet nu bija man arī drusku ciest. No manis prasīja, ka man jāiet uz Kazdangu par pārvaldnieku. Indriksons ies uz Pūņiem. Pie tam vēl pārvaldīs Vecpili, Kapšus, Cepli, Blendienu, un man jāpārskata Kazdanga, Droga, Cildi, Ķikuri, Valata un Ziemciema.²⁸ Tur vairs atrunāšanās nederēja, un tā es 1904. g. februārī aizgāju uz Kazdangu par pārvaldnieku. Kivelītis bija mans apakšmuižkungs. Februāra sākumā es aizgāju, un februāra beigās aizceļoja Manteifelis ar sanitāro nodaļu uz Mandžūriju. Jmaiķu barons Šrēders, kas pārskatīja Ķikurus, pa reizi mēnesī atbrauca arī uz Kazdangu. Jūnija mēnesī ieradās no Vācijas kāds von Debšūts, kurš nu būšot Kazdangā par apsaimniekotāju. Ar von Debšūtc kungu satiku labi, bet pēc Jāņiem, kad biju pie viņa kancelejā, teica, barons Manteifelis gribot, lai Indriksonu atlaižot un lai es pārņemot Indriksona apsaimniekojamās muižas, un manu vietu izpildīšot Kivelītis. Es teicu, ka es viņam neesmu vajadzīgs, varu aiziet uz mājām, man darba mājās netrūkst. Manteifelis tā negribot, ja neticot, lai lasot pats, un iedeva man Manteifeļa vēstuli. Tur jau bija rakstīts, kā von Debšūtc teica. Nu sacīju, ja Manteifelis savu norunu lauž, tad jau es neesmu spiests pie mūsu līguma turēties. Kamdēļ lai Indriksons tiktu atlaists manis dēļ. Es esmu lieks un eimu rītā uz savām mājām. Un tā arī padarīju. Tanī pašā dienā pārgāju uz mājām un no rīta aizbraucu ar zirgiem un pārvedu savu mantību, jo no Jurģiem dzīvoju Kazdangā ar visu familiju.

Savos vakaros daudz ko pārrunājām. Tā starp citu arī, kā varot tikt slavens. Bērni tur visu mūžu atmiņā, ja viņiem jaunībā kāds labu dara. Uz tam Manteifelis skolēniem, kas sevišķi čakli bijuši, izsniedza atzinības par 10, par 5 rubļi, izvezdams tā stipendiju, bet tas tik bija vienu gadu. Tālāk vairs to neturpināja. Pūņu skolas namā ierīkoja nespējnieku patversmi. Izdarīja lielas iesvētīšanas ar mācītāju un visiem apkārtnes muižniekiem Firkšiem un Ofenbegiem. Tad ielika tur pāris panīkušus kolonistus – un ar to pietika. Kazdangā uzbūvēja īpašu māju, būšot slimnīca. Atkal notika lielas iesvētības, nosauca par *Emilienstiftung*. Pieņēma kādu žēlīgo māsu *Katerina*. Sarīkoja vairākas gultas, varbūt ka tur kādi pāris kalpi dabūja

²⁸ Kazdangas majorāta muižas.

atpūsties. Tas notika 1903. gadā. 1904. g. Manteifelis aizbrauca uz japāņu karu, un ar to tā liela izbeidzās. Māsa Katerīna pārdeva gultas un citu inventāru – un slīmnīcu izbeidza. Tāpat arī cits viss Manteifelim ātri apnika.

Viņa tēvs kopīgi ar pagastu uzcēla skolas namu.²⁹ Pagastam bija, tā kā barons bija devis savus amatniekus un visu vajadzīgo materiālu, pēc barona uzdota rēķina jāatlīdzina 6000 rbļ. Bet, kad tie būs atmaksāti, tad barons viņus kā skolas kapitālu uz 5% noguldīs pie sevis. Tēva tēvs to darīja. Saņēmis izmaksātos 6000 rbļ., viņš katru gadu izmaksāja pagastam 300 rbļ. To pašu arī darīja viņa dēls. Dēladēls to vairs nemaksāja. Pagasts iesūdzēja tiesā, bet paspēlēja prāvu. Bet³⁰nu viņš bija pret pagastu tādā neveiklā stāvoklī. Biju toreiz pagasta vecākais. Viņš man teica, ka viņam tomēr zēl, ka tā liela tā beigusies. Ja atnāktu daži saimnieki runāt par to lietu, viņš maksātu tāpat kā tēvs un tēva tēvs. Pierunāju dažus saimniekus, 300 rbļ. gadā ir arī kaut kas, un uzgājām pie Manteifeļa runāt. ka tā jau nu tik liela nauda nav, ka pagasts bez tās nevarētu iztikt, bet, ka mums šie 300 rbļ. ir kā veca tradīcija iegājusī un mēs, pagasts, viņus kā simbolu uzskatām mūsu labai satikšanai ar mūsu baronu. 1900. un 1901. g. viņš samaksāja, 1902. g. deva palīga skolotājam kosti, un tad arī pietika.

1906. gada ziemā pagasta skolotāju Pumpuru nemieru dēļ pakāra. Vasarā barons Manteifelis ielika bez pagasta valdes un padomes ziņas kādu Simsonu no Dienvidkrievijas kolonistiem Kazdangā par skolotāju. Vasarā skolu netur, nekā nesacījām, lai jau mīt arī. Atnāca rudens, bērniem jāiet skolā, bet mūsu Simsons aizbrauca uz Aizputi par vācu skolas skolotāju. Izsludinājām vēlēšanas. Pietiecās un ievēlējām Sēlu. Manteifelis mūs aicināja pie sevis. Ka mēs bez viņa ziņas ievēlējusi skolotāju, kur viņš arī piedaloties pie skolotāja uzturēšanas. Es teicu: mēs, barona kungs, nemaz nedomājam un negribam jūs atstumt no skolas uzturēšanas, bet, kā jūs viens pats pavasārī ielikāt skolotāju, kurš tagad, kur skola būtu jāsāk, vasaru izmitis, ne vārda neteicis, aizgāja, tad mēs domājam, ka nu būtu mūsu reize ievēlēt skolotāju. Nu jā, jā, bet vai tik viņš arī pratīšot pamatīgi vāciski. Sēls jau nu prata vāciski, bet, tā kā Manteifelis ar visādiem niķiem viņu mocīja, tad, pāris mēnešus pastrādājis, pārcēlās uz Liepājas Suvorova pamatskolu par pārzini.

Ļoti mīli Manteifelim bija gleznotāji. Vilhelms Purvītis bija vienu vasaru, Jānis Valters kādas divi vasaras. Kāds lietuvis Kalpokas³⁰ nodzīvoja kādas trīs vasaras. Šis arī manu tēvu gleznoja. Vienu vasaru uzklīda no Vācijas kāds gleznotājs Lampe.³¹ To nu Manteifelis bija izredzējis, ka tas būtu cienīgs atstāt no viņa portreju. Un iedomājies, ka arī mani vajadzētu

²⁹ Jaunā pagasta skolas ēka Kazdangā uzcelta 1876. gadā.

³⁰ Petrs Kalpoka (*Petras Kalpokas*; 1880-1945) – lietuviešu gleznotājs.

³¹ Citur U.Priednieks raksta – Lumpe.

gleznot. Viņam jau bija pietiekoši laika sēdēt, bet man bija jāpļauj rudzi. Vakarā jau bija jāiet tā kā tā, nu bija jāiet arī priekšpusdienā no plkst. 10-11. gleznas jau bija skaistas, kā Manteifeļa, tā arī mana, bet ne Manteifelis par savu gleznu gribēja maksāt 100 rbļ., ne es par savu 50 rbļ., un abas aizveda Lampe uz Vāciju.³²

Mūsu sadzīvē jau daudz ko pārrunājām. Viņš arī aģitēja priekš Vācijas, kur zem Vācijas mums būšot labāki. Es sacīju, ka zem Krievijas esmu pilnīgi apmierināts. Viņa jau mums nekā nedod, bet viņa arī nekā neprasa. Bet ja nu tādas Krievijas nebūtu. Teicu, ja man brīv izvēlēties, tad katrā ziņā zem Zviedrijas, jo tā miermīlīga un darbīga tauta. Un latviešiem zviedri vislabākā atmiņā palikuši.

Arī ar savu māti Manteifelis apgājās prasti. Kā maizi viņš bija piesolījis 6000 rbļ. gadā, bet, ja daudz, tad divus gadus viņa to saņēma. Tad viņš vairs nemaksāja. Viņš teica: ja viņa pati to naudu izlietotu, tad vēl varbūt. Bet viņa pieņēmusi katoļu ticību un visu atdod katoļu baznīcai. Viņa bija reiz atbraukusi no Insbrukas, kur viņa dzīvoja. Cik viņš vēlāk maksāja, nezinu, bet man šķiet, ka vairāk kā pusi no tā viņa nedabūja. Krosenes muiža [Vācija] jau pirka uz parāda, un Gustavs Manteifelis [1832-1916], mūsu Manteifeļa onkulis, kas viņu apsaimniekoja, rakstīja bieži vien, lai palīdz viņam to muižu izmaksāt. No sākuma vēl lasīja tās vēstules, vēlāk laida viņas papīru grozā pat nelasījis.

Pārrunājām arī saimniecības ienesību. Kā pacelt ražu? Ieteicu: liekiet savus vagarus uz procentiem. Apspriedām ņemt kā normālu vidus ražu no 5 gadiem. Tas man, aizejot 1904. g., tad arī bija jāizdara. Vagarēm izmaksāja 5 kapeikas par izkūluma pūru. Kas bija krietni vagari, tie jau nopelnīja labu naudu, bet bija arī tādi kā Smilga Blendienā, kas nevienu kapeiku nenopelnīja.

Tad ieteicu viņam arī piegriezt vairāk vērbības dārzkopībai. Viņš apstādīja kādas 7 pūrvietas ar dārzu. Arī, pārrunājot, kas izturīgāks un paliekams, nācām uz domām par ozoliem un akmeņiem. Manteifelis lika apstādīt visas lielceļa malas, tikai tauta, viņam skauzdamā, visus viņa stādītos ozoliņus nolauza. Ļoti lielu vērbību Manteifelis piegriezā akmeņiem. Ne tik vien, ka pa Kazdangas pagastu viņus vāķa, viņam strādāja akmeņu kalēji Rudbāžos, Embūtē, Veldā. Lieliski apsāka muižnieku kapu izbūvi. Tur salika milzum akmeņus iekšā, bet pasākums nebija viņam pa spēkam. Pukojās uz cīravniecei tanti Addu³³, ka tā, bagāta būdama, nepalīdz viņam kapus izbūvēt, un tā kapi palika pusbūvēti.

³² Turpretī E.Saliņa raksta, ka P.Kalpokas glezna „Barons un zemnieks”, kurā attēlots U.Priednieks un K.V. fon Manteifelis, aizvesta uz Drēzdeni, kur atradusies kādā muzejā (vismaz līdz Drēzdenes bombardēšanai).

³³ Cīravas barona Georga fon Manteifeļa sieva Ada, dzim. Grāfiene Apraksina.

Savas parkanlagas [parkus] viņš arī lieliski izbūvēja. Ataicināja no Skrīveriem tādu Engelhardu.³⁴ Maksāja tam 25 rbļ. dienā par stādījumu un celiņu nospraušanu. Un bija ļoti laimīgs, ka esot tik ievērojamu spēku tik lēti dabūjis, tikai tas gan nepatika, ka Engelhards citu viņu nedzerot kā tikai šampanieti. Parka celiņi bija 25 km gari. Celiņu malās bija akmeņu soli, kur atsēsties. Engelhardam bija Skrīveros dārzs, no turienes pasūtīja dažādus krūmus un kokus un iestādīja paplašu botānisku dārzu.

1904. gada rudenī beidzās japāņu karš, un novembra sākumā³⁵ pārbrauca Manteifelis. Pagasts viņu sagaidīja ar kora dziesmām un lepniem goda vārtiem pie skolas nama. Lai revanšētos, Manteifelis uzaicināja atkal visus pagasta saimniekus pie sevis uz mielastu. Vispirms bija auksts brokastu galds. Iebrokastojūši gājām lejā pils priekšā fotografēties. Pret vakaru deva pusdienas, kas ievilkās diezgan pavēlu un kur dažs labs, vairāk vīna šķirnes nogaršodams, palika zem galda. Pat pie brokastīm, kā man vēlāk sulainis Prillers stāstīja, dažs iemetis jau pa 13 šņabjiem. Vēlāk Manteifelis katram saimniekam vienu fotogrāfiju uzdāvinājis kā piemiņu.³⁶

Biju jau diezgan liberāls, ko arī pierādīju no valdības 1901. g. Aizputē sasauktā vietējās administrācijas, muižniecības maršala un mūsu divu [Lažas un Kazdangas] pagasta vecāko sapulcē [*sasaukta saimniecisku jautājumu apspriešanai*]. Tur, kad mums minēja, kādus pārgrozījumus tagadējā kārtībā vēlētos zemnieki, *apspriežot ceļa klausas, sacīju, ka nevaru viņas par taisnīgām atzīt, ka zemnieku zemei vienai jāuztur visi ceļi kārtībā, ka katrā ziņā vajag arī muižnieku zemes aplikt ar ceļa klausām. Tāpat par medību tiesībām – prasīju tiesības to zaķi, kas manu ābeli grauž, nošaut. Arī attiecībā uz rūpniecību un tirdzniecību ir jāgroza likumi, tā ka arī zemniekam ir brīv uz savas zemes atvērt veikalu un ierīkot dzirnavas vai citu rūpniecību.* Caur šo uzstāšanos tiku cieņā pie mūsu policijas, tā ka viņa katras pāris nedēļas ievāka caur kārtībnieku ziņas par manu labklājību.

Tad nāca 1905. gads. Vasara 1905. g. jau pagāja tīri mierīgi. Pret rudeni, braucot no Liepājas mājā, jau satiku vienu otru proklamāciju. Reiz pie Aizputes kroga puika iet pa ceļu. Redzu: saliecas, paceļ akmentiņu, uziet ceļa vidū, noliek papīrti un uzliek akmentiņu virsū. Piebraucu klāt – proklamācija. Jo nāca vairāk pret rudeni, jo vairāk viņas parādījās. Bagāts bija Manteifelis ar viņām. Kas viņam piegādāja, nezinu, bet viņam bija arvienu piecas, pat sešas. Es apkārt nekur daudz nestaigāju, nevienu neatradu. *Manteifelis attiecībā uz politiskām partijām mani bija diezgan labi informējis. Lai viņam arī toreiz neticēju, domādams, ka viņš to lietu*

³⁴ Valters Morics Aleksandrs barons fon Engelhards (1864-1940) – dārzu arhitekts.

³⁵ 1904. gada 10. (23.) oktobrī.

³⁶ Svinīgajā sagaidīšanā pagasta saimnieki dāvinājuši baronam albumu ar visu Kazdangas pagasta māju fotogrāfijām. – *Beierbahs K.* Aizputes karš.. – 9. lpp.

personīgi man attēlo, bet, kad redzēju visu notiekam, tad vairs nešaubījos. Atturējos diezgan tālu un vēl savus draugus brīdināju, brāļus Indriksonus, lai neaizraujas.

Mārtiņu vakarā, 10. [23.] novembrī, bija brālis Krišs Priednieks, muižkungs un mežkungs Ilmājs muižā, nelaimīgā vīzē ar revolveri sašāviens. Otrā dienā brāļa sieva Ieva mūs abus ar tēvu izsauca uz Durbes slimnīcu. Trīs dienas brālis aptika, tad nomira. Nu bija brālis jāved mājās un jāapbedī. Tā pagāja man laimīgi garām divas svētdienas. Pirmajā svētdienā³⁷ bija noturēta sapulce pie Kazdangas pagasta nama, ar visādiem musinošiem lozungiem, kā runātāji uzstājušies Jānis Juberts, Krišs Kronberģis, Johans Klops, kāds Švarcs.³⁸ Kalpiem vajaga pieprasīt algas, nestrādāt. Manteifelis saviem cilvēkiem – lopkopim Amolam, Kronberģim, meieristam [muižas piensaimniecības darbiniekam] Klopam bija noliedzis iet uz sapulci. Tā kā tie tomēr gājuši, ziņkārības dzīti, Manteifelis viņiem uzsacīja [atlaida].

Uz to kā atbildi, ja nepatur, bija izsaukts streiks. *Nekopa un neslauca lopus muižās. Katru dienu bija mītiņi. Viens sludināja lielākas aplamības par otru. Un, kurš tās lielākās trakuļības uzstādīja, tas bija tas labākais – vajadzēja muižniekus apšaut, muižas nodedzināt, zaldātiem atņemt ieročus un policijai neklausīt.* Juberts bija streika izsludinātājs, un vēl ar dažiem citiem, liekas, ar Klopu un Pumpuru, bija gājuši uz Aizputi žēloties. Tur Juberts bija apcietināts, un nu tauta bija pavisam uztraukta, ka viņiem ņemta sapulču un vārda brīvība. Manteifelis lūdza apriņķa priekšniecību, un tā izsūtīja dragūnus, kas jāja no muižas uz muižu, zirgus un lopus kopdami.

Svētdienā, kad mēs brāli apbērojām, bija Aizputē rajona sapulce³⁹ sasaukta, kur lemts, kā karot pret muižniecību. Pastarpām staigāja apkārt musinātāji. Nevajaga kungus klausīt, tāpat arī saimniekus. Ar vienu vārdu, tika pārtraukts katrs darbs. Pa naktīm apzāģēja telefona stabus. Staigāja apkārt, naudu vākdami priekš ieročiem. Mans kaimiņš Vilis Strazdiņš ar savu puisī Ernestu Embriķi apzāģējuši stabus no Kazdangas uz Cildiem un Pūņiem. Arī ar naudas vākšanu viņi abi staigāja apkārt, vismaz es savu rublīti viņiem noziedoju. Reiz bija palaista ziņa, ka pie Pilsberģiem esot pienācis kuģis ar ieročiem. Vienu nakti plkst. 2 šie abi divi ar to ziņu ienāca pie manis. Viņi braukšot pēc ieročiem, lai es braucot līdz, viņi nezinot ceļu. Tas bija pēc mana brāļa bērēm. Es sacīju, ka man sāp kāja un viņiem līdz nebraukšu, bet viņiem ieteiktu, kad viņi brauc, paņemt pārtiku līdz vismaz kādām 3-4 dienām un arī cilvēku, kas zirgus pārbrauktu, jo es domāju, ja tur būtu ieroči, tad jau visus tos, kam ieročus iedos, nelaidīs vairs uz mājām, bet formēs karaspēkā. Ar to tad maniem ciemiņiem vairs nebija jābrauc uz

³⁷ 13. [26.] novembrī.

³⁸ Žanis [Jānis] Švarcs, aktīvs LSDSP propagandists.

³⁹ 21. novembra (4. decembra) mītiņš Aizputē, pirmdienā.

Pilsberģiem. *Bet daudzi, kā dzirdēju, bija izbraukuši, līdz Pilsberģiem gan laikam neviens neizbrauca, un droši vien neviens kuģis ar ieročiem tur arī nebija.*

Tāds bija 1905. gada rudens. Vīri staigāja apkārt pa desmit. Iegāja mājās. Prasīja paēst. Paēduši lika aizjūgt zirgus un lika pavest līdz citai mājai, vienam otram bija šautene, citam kāds revolveris. Lielai daļai dakša ar vienu zaru, atkal paresna nūja. Viņi gāja karot ar melno sotņu. Staigāja apkārt arī pa muižām, ieročus atņemdami. Tā arī viens bars samaskojies. Sācis ar Vecpils dzirnāvām, tad Sermītes muižu, un pēc tam nākuši uz Kazdangu.⁴⁰ Man pa dienu atnāca Manteifeja sulainis Prillers un stāstīja, ka viņiem būšot ieroču atņēmēji vakarā. Vecpilī un Sermītē jau bija noticis viss miermīlīgi, bet Kazdangā jau bija notikt nelaimei. Prillers man teica: es ar Milleru visas cik necik derīgās šautenes iesaiņoju un noglabāju un pāris vecas mežsarga bises atstāju, ko ieroču konfiscētājiem atdot.

Pie Kazdangas pienākuši diezgan pavēlu. Durvis bija noslēgtas. Piegājuši pie meitu loga, tur bijis jātnieks Kārlis Cildermanis, runājis ar meitām. Piebungojuši un teikuši, lai Cildermanis iznāk, viens gribot ar viņu runāt. Tas, nekā ļauna nedomādams, gājis, kā atslēdzis durvis, tā viss bars bijis iekšā. Ienākuši, devušies augšā tūlīt pie sulaiņa. *Citur nekāda pretošanās nebijusi, bet Prillers gribējis tak kādu sazīmēt, jo visi bijuši maskojušies.* Prillers izdevis tās pāris šautenes, un gribējuši iet jaut tālāk. Te Prillers izdzirdis, ka nāk no trešā stāva pa trepēm uz leju, teicis, lai uzgaidot, būšot vēl divas šautenes. Dienā bija atnākuši divi dragūni no Aizputes savām lietām pakal, kuras viņiem bija palikušas no tā laika, kad viņi lopus kopa. Tie bijuši novietoti trešā stāvā, un tiem toreiz pie lopu kopšanas jādīja tāds čigānelis *Gindra, kas Manteifelim ļoti mīļš bija tani laikā*, līdz. Tas tagad bija uzskrējis pie tiem dragūniem, lai nāk lejā, ka laupītāji iebrukuši. Kad Prillers atturējies, gaidījuši arī, jo nezinājuši, kas tur nāk, bet, tikko ieraudzījuši, ka dragūns taisās uz viņiem šaut, tā viens tūlīt to zaldātu nošāvis. Prillers paķēris to dragūņa šauteni. Kā tas paķēris to šauteni, tā otrs no tiem iebrucējiem tūlīt Prilleru nošāvis. Bet nu dragūns, kas palicis uz trepēm, sācis laist šāvienu pakal šāvienam, un katrs meklējis, kur viņš tiek ātrāk projām. *Citi no otrā stāva pa logu izlēkuši.* Otrs dragūns bija tikai vienu sašāvis, kādu kalpu Jaunzemi.

Pastarpām bija Juberts izsūtīts. Galveno vadību bija pārņēmuši šeit Kazdangā Pumpurs, skolotājs, un meierists Klops, iģaunis.

Pa tām starpām Bredrichs⁴¹ ar 50 dragūņiem veda Kuldīgas rentējas naudu – ap 1 ½ miljona rbļ. uz Liepāju. Jau no Kuldīgas iznākot, pie

⁴⁰ 5. (18.) decembrī.

⁴¹ Domāts, visticamāk, Silvio Brēdrihs (Broedrich; 1870-1952), Kurmales u.c. muižu īpašnieks, Aizputes apriņķa goda policists.

Kurmales kroga viņi bija sagaidīti ar šāvieniem un atmukuši atpakaļ. Otrā dienā viņi gājuši pa otru ceļu gar Kurmali uz Biržiem un tad arī atbraukuši Aizputē. Aizputē pārgulējuši, no rīta ar vilcienu būtu braukuši uz Liepāju. Kā nākuši pie Rokas birzes,⁴² tā atklāta no meža atkal uguns. Vilciens padots atpakaļ, un nu jājis Bredrichs ar saviem dragūniem. Aplenkuši mežiņu un dzinuši uzbrucējus ārā. Šie ar savām kara šautenēm šāva uz 3 kilometriem, un tie ar savām vecām mežsarga bisēm, ja daudz, uz 200 soļiem. Tur nošāva 17 cīravniekus, un man stāstīja cietumā viens: ja tie dragūni nebūtu viņus žēlojuši, tad tur neviens nebūtu dzīvs palicis, jo viņiem bijis jāskrej pa dzelzceļa uzbērumu pāri, un, kurš tur parādījies, tas bijis beigts.

Bet ko mūsu varas cilvēki, tie izsauca Aizputes karu. *Jāzītīrī Aizpute no dragūniem un Bredriha!* Kā dzirdēju, tad Herteļa⁴³ kundze bijusi tā darītāja. Gāja ziņneši uz visām pusēm. Muižu staļļos zirgu netrūka, un, kā viens zirgs piekusa, tuvākās mājās paņēma citu un jāja, cik zirgi spēja. Sabrauca, tuvējos nemaz neminot, jo ziņas gāja no mājas uz māju, no Saldus, Tukuma, Talsiem, Kuldīgas, Alšvangas 100 ratu pilni ar vīriem. Sabraukuši visapkārt Aizputē.⁴⁴ Lažas rijās, Dzirkaļu mežā, Misiņa kalnā. Visi meži Aizputei apkārt bijuši pilni, bet uz klaja lauka ārā neviens nedrīkstējies rādīties, jo, kur kāds parādījies, to dragūnu lode tūlīt apsveikusi. Nauda jau bijusi Liepājā. Vienu nakti tur izgulējušies un izsalušie, griežas visi atpakaļ, nekā nepadarījuši uz mājām. *Pat slavējās laimīgi, ka dragūni nejājuši ārā no Aizputes, jo tad būtot viņus kā ērmus apšāvuši.* Atpakaļ braucot, kuldīdznieki un snēpelnieki, Putnērglis⁴⁵ izlauptīja Manteifeļa vīna pagrabu un nodedzināja Kazdangas muižu. Sadzērušies brauca šaudīdami uz mājām, ka visa tā puse dimdēja. *Un, kad arī nu būtu ar dakšām iesturmējuši Aizputi, kas tad būtu panākts? Aiz 50 dragūniem tak stāvēja visvarenās Krievijas karaspēks.*

Bet nu bija valdība azeitika, ar Aizputes karu. Muižniekiem bija karaspēks, kur tik vajadzēja. Sāka zem muižnieku vadības soda ekspeidīcijas savu darbu.

⁴² 16. (29.) decembrī.

⁴³ Anna Hertele, dzim. Vesmane.

⁴⁴ Aizputes aplenkšana 16.-19. decembrī (1905. gada 29. decembrī – 1906. gada 1. janvārī).

⁴⁵ Ansis Putnērglis minēts kā revolucionārs Snēpeles un Tāšu-Padures pagastā. – Endrupa R., Feldmanis A. Revolucionārās cīnās kritušo piemiņas grāmata. 2. d.: 1907-1917. – Maskava, 1917. – 69. lpp.; Beierbahs K. Aizputes karš.. – 126. lpp.

Viens otrs no vadoņiem, kā Hertels un Ernests Rolavs,⁴⁶ bija taisnīgi cilvēki, bet liela daļa, kā Švarcs, Klops un citi, tikai musināja cilvēkus, saceldami jukas. Katrā sapulcē meta naudu ieroču iegādei, kaut gan ieročus iegādāja tikai laupot. Kad un kur tik varēja, laupīja arī skanošu naudu, nemaz nenoraujoties no slepkavošanas. Bez sociāldemokrātu savienības bija vēl komunistu partija,⁴⁷ kuras abas savā starpā nesatika, bet slepkavot un laupīt laupīja abas.

Ar 1906. g. sākās atspēlēšanās. Divus zivju puišus Kazdangā nošāva liepu gaņģa galā, ezermalā, vēl 1905. g. Ar 2. janvāri tūlīt apcietināja Krišu Indriksonu, nodedzinot *Vecvāgaros* istabu. Tad paņēma Teodoru Indriksonu, kas Sermītē bija kā mājskolotājs. Vēl no Kazdangas bija apcietināti Jānis Ansons, Jānis Manfelds, Kārlis Cildermanis un sašautais Jaunzems. Nakti viņi pavadīja krogū, arī muižas brūža degis Emīls Kutcs bija viņu barā. *Tos cauru nakti Kazdangas krogā pratināja*. Citus mazāk tirdījuši, bet pie Cildermaņa izmēģinājuši, cik nu katram tā spēka, lai viņš pateiktu, kas tie bijuši, ko viņš ielaidis, kad šautenes atņēmas Kazdangā. Tam fraks bijis sakapāts vienās strēmelēs, tāpat arī zābaku lieli. No rīta viņš nevarējis vairs paiet, pusnešus uznesuši līdz skolas namam, kur viņu nošāva. Kutcu veduši līdz Truļiem, tur nodedzinājuši mājas un paņēmuši saimnieku Andreju Brantevicu, tad uz Čičiem, atkal nodedzinātas mājas un paņemts saimnieks Toms Grīnvalds. Ekspedīcijas vadoņi bija F.Semjonovs, Aizputes pilsētas galvas Grota znots, Šrēders (Usaiķis), Roberts Bredrichs (Labraga).⁴⁸ Braukuši uz Aizputi. Audaru mežmalē Semjonovs nošāvis ar revolveri Ernestu Strazdiņu, pēc tam šāvis Kristapam Zimbacham un vēl vienam. Divus viņš bijis nošāvis, bet, tā kā bijis stipri patumšs, tad Zimbacham bijis tikai izšāvis caur muti. Tas naktī pamodies un pārgājis māja. No rīta tēvs aizgājis uz Aizputi pie policejas pieteikt, ka viņa dēls vēl dzīvs, lai nāk viņu pa otru lāgu šaut, bet to nedarīja, un Zimbachs dzīvs vēl šodien.

Otrā dienā no Aizputes cietuma atveda pie Kazdangas *Ziles* mājām vakar apcietinātos Grīnvaldu, Brantevicu, Dannenbergu [Kazdangas seglinieku], Kronberģi [muižas skrīvera palīgu], skolotāju Pumpuru un

⁴⁶ Ernests Rolavs (1874-nošauts 1907) – viens no Latvijas sociāldemokrātu savienības dibinātājiem.

⁴⁷ U.Priednieks, iespējams, domājis Latvijas sociāldemokrātu savienību un LSDSP.

⁴⁸ Ziņas par soda ekspedīciju eksekūciju vadītājiem dažādos avotos atšķiras. Piemēram, Valsts domes sociāldemokrātu frakcijas ziņojumā 1907. gada 13. aprīlī minēts, ka Kazdangas pagastā soda ekspedīciju vadīja F.Semjonovs, barons G. fon Šrēders, barons U. Fon Klopmans un fon Atelmeijers. – Янсон П. Карательная экспедиция в Прибалтийском крае в 1905-1907 г. – Ленинград, 1926. – С. 52.

siernieku Klopu. Pēdējos divus pie ābeļu zariem pakāra, citus četrus nošāva. Tie bija Manteifeļa upuri, ko uz vietas nolika.

Pēc tam nāca pratināšanas un pāršanas, tiesāšanas bez gala... sāka darboties kara tiesa. Tur jau tika bagātīgi veltīts, un tos visus, kas tika nošauti un apbalvoti gan ar mūža spaidu darbiem, gan uz īsāku laiku, grūti saskaitīt.

1906. g. augustā ieradās jāšus Jurīšos Aizputes aprinča priekšnieks Šrēders, uradņiks Reimanis, 2 virsnieki un daži kareivji mani izkratīt. Vai es neglabājos sociālistisku literatūru? Es sacīju, ka man tādas nav un, ja viņiem pašiem tādas nav līdz, tad pie manis to neatradīs. Izskraidījās, izmeklējās, neko neatrada. Tikai Šrēders atrada Manteifeļa fotogrāfiju ar uzrakstu „Seinem lieben Freund und Lehrer”⁴⁹.

Mana reize bija 1908. g. 18. maijā. Laimīgi biju jau pavasara sēju nokārtojis, vienā svētdienas rītā iejāja no Aizputes divi uradņiki un sacīja, ka man esot jābrauc uz policeju Aizputē. Iebraucu Aizputē policejā, atradu tur priekšā vienu jaunu cilvēku, kas izrādījās par Lažas Dižpētera dēlu Andri Muzikantu. Tur mūs nekā nepratināja, tik aizveda uz cietumu. Muižniecībai bija izdevies saķert Adolfu Herteli, un tad mūs apvienoja vienā lielā prāvā.

Adolfs Hertelis bija veterinārs Aizputē. Centīgs tautas darbinieks. Nodibināja Aizputē Latviešu biedrību, latviešu krāj un aizdevu sabiedrību. Visi naudas noguldītāji jau sen bija latvieši, tie centās un strādāja, turpretī vācu šķira jau stipri bija panikusi. Tā kā nu bija latviešiem pašiem sava kase, tad pie vāciešiem ne tikvien, ka negāja savu naudu noguldīt, bet pat tie, kas bija noguldījuši savus noguldījumus, uzsacīja, un sekas bija, ka vācu klase bankrotēja. Tas jau bija viens liels grēks Hertelim. Hertelis kā vienīgais veterinārs Aizputē apbraukāja visas apkārtējās muižas. Muižnieki visi turēja ostfrīzu govīs. Tās bija ļoti slimīgas – tātad darba un peļņas netrūka. Hertelis bija mūsu vēlākā deputāta Frīdriha Vesmaņa māsu apprecējis, un viņa mīlēja lepnī ģērbties un staigāt lepnāki ģērbusies, nekā mūsu dižciltīgo gaspažas to sev varēja atvēlēties. Tātad sašutums bija no abām pusēm. Hertelis juta, ka visa vācu sabiedrība pret viņu ļoti slikti noskaņota, un, redzēdams, kā visas tās lietas norisinās, lai izvairītos no apcietināšanas, bija aizlaidies uz Liepāju un, kad sāka darboties soda ekspedīcijas, aizbēdzis uz Turkestānu, kur kā spējīgs cilvēks savā arodā bija ticis par vecāko guberņas veterināru. Vietējais gubernators viņu cienījis un labi izturējies, kaut arī vairākkārt viņa izdošana tikusi pieprasīta, viņš neļāvis viņu apcietināt. Kad gubernators gājis atvaļinājumā, viņa vietnieks viņu izdevis; un tad taisīja vienu lielisku prāvu, kur Herteli apvainoja, ka

⁴⁹ Mīļajam draugam un skolotājam.

gribējis Kurzemi no Krievijas atdalīt, un mēs tie citi būtot bijuši viņa ministri.

Bijām salasīti ap 12 vīriem⁵⁰ no visas apkārtnes: gan no Vaiņodes, Rudbāžiem, Embūtes, Piles, Gudeniekiem. Esot Aizputē bijuši un noturējuši rajona sapulci, vēlāk Padurē kara plānus izstrādājuši. Kaut arī nevienā sēdē un sapulcē nebiju bijis, tomēr tiku līdz tiesāts. Mēs esot nolēmuši visas muižas nodedzināt. Upēs un akās visus ūdeņus saindēt tā, ka, kad Krievijas karaspēks ienāktu mūs apspiest, tam būtu dabīgā ceļā jāaiziet postā. Advokāts Šablovskis⁵¹ tiesā teica, ka mēs Latviju būtu pārvērtuši par Sahāras tuksnesi.

Man pierādījuma neviena nebija. Vienīgi no Aizputes pils tāds Brakmanis bija vienīgais, kas mani pazina, bija pierunāts no prokurora, lai apliecinātu, ka viņš mani it kā būtu redzējis rajona sapulcē. Pie kara tiesas viņš tika jautāts, vai viņš savu liecību uztur. Mūsu aizstāvim viņš jau solījis to kā nepatiesu atsaukt. Bet viņš uzcēlās un nesacīja ne vārda. Kad negribot neko teikt, spiests neesot. Ar to mans liktens bija izšķirts. Viņam prokurors bija iesolījis, ja savu liecību pret mani uzturēšot, viņš tikšot attaisnots. Bet ar visu to. Mani pazudinādams, pats dabūja izsūtīšanu uz Sibīriju. Brakmanis savu liecību neatsauca, tad uz to dibināja visu manu apsūdzību. Policejmeistars Šrēders uzstādīja mani par galveno nemieru vadītāju. Es esot tas, caur kura rokām visi rīkojumi gājuši, bet es esot tik gudrs un viltīgs bijis, ka mani nekur nevarējuši pieķert, bet caur viņa slepeni ievāktām ziņām es bijis galvenais noteicējs un rīkotājs.

Hertelam piesprieda nāves sodu – un viņš tika pakārts. Čubis, Muzikants, Stalbergs, Drošprāts, Kalnarājs un es dabūjām 4 gadi spaidu darbus. Brakmanis, Gludiņš, Liņķis un Herteļa kundze – nometināšanu Sibīrijā. Vecais Brikmanis, Saukants, Raudziņš, Neimanis, Kuršinskis tika attaisnoti.

Mana apcietināšana notika 1908. g. 18. maijā. 1907. g. rudenī vienu dienu atnāca toreizējs Manteifeļa sulainis Tilgulis un teica, ka baronese Medem mani lūgusi, lai aizejot. Tanī laikā Manteifelis daudz slepkavības uz sevi bija ņēmis, nekādu draudzību ar viņu neturēju. Aizgāju. Viņa dzīvoja kavalieru māja, apakšā pa labi, teica man, ka viņai esot man kas steidzīgs un svarīgs sakāms. Viņa esot dabūjusi zināt, ka man draudot briesmas, un vajadzētu noteikti vismaz uz kādu mēnesi kur aizceļot, ka mani ļoti lūdzot neatstāt viņas brīdinājumu bez ievēribas. Pārgājis mājā, sarunājām ar sievu un aizbraucu uz Rozenovku [*Latgalē*] pie māsas Ievas. Vienu mēnesi tur nodzīvoju un braucu mājās, ne mani bija kāds meklējis, ne šī, ne tā. *Biju*

⁵⁰ Prāvā bija apsūdzētas 24 personas. – LVVA, 3288. f., 1. apr., 281. l.

⁵¹ Jāzeps Šablovskis – zvērināts advokāts, viens no 1905. gada revolūcijas dalībnieku aktīvākajiem aizstāvjiem tiesas prāvās.

aplams, ka paklausīju, jo vēlāk, kad tiesāja mani, tad dibināja uz tam apsūdzību. Tā kā viņi mani gribēja pazudināt, tad viņi visādus iemeslus meklēja.

No 18. maija – septembra beigām tiku noturēts Aizputes cietumā. Tad tikām sūtīt uz Liepāju. Herteļa kundze tika Aizputē cietumā ievesta. Septembra mēnesī tikām vesti uz Liepāju, kur mūsu bariņam vēl pievienoja Herteli. Tad braucām uz Rīgu. Kad izsniedza mums apsūdzību, Hertelis ļoti noskuma. Es redzu, ka mani grib nonāvēt, un sūdzējās par saviem draugiem un paziņām, ar kuriem sarakstījies, ka tie viņam slēpuši, ar ko viņam jāreķinās. It sevišķi vainoja liecību dēļ Jēkabsonu un Strombergi, ka tie viņam kapu rakuši.

Rīgā mūs ievietoja guberņas cietumā. 25. augustā dabūjām spriedumu. Līdz novembra mēnesim sēdēju kamerā un atkārtotju franču valodu. Tā kā man, kas notiesāts spaidu darbos, pēc soda izciešanas jāpaliek uz visu mūžu nometināšanā Sibīrijā, tad jau prātoju tikai bēgt, un tur jau katra valoda ir no svara.

Novembra mēnesī no mūsu kameras gāja galdnieka darbnīcā, ierunājos uzraugam, lai arī mani ņemtu darbā. Ķēdes man jau bija uzkaltas, un, ja strādāja darbnīcā, tad viņas tika ātrāk noņemtas. Darbnīcā strādājot, laiks aiziet īsāki un ir iespēja sev ko pacept un izvārit. Guberņas cietumā nosēdēju līdz 1910. gada vasarai, tad tikām kādi 70 spaidu darbinieki pārvesti uz Centrālcietumu. Guberņas cietumā sēdēdams, saslimu vienreiz ar acīm un tiku aizvests uz Centrālcietuma slimnīcu uz pāris nedēļām. Otru lāgu saslimu ar tīfu. Saslimām kādi 34, no kuriem puse aizgāja pie Pētera. Centrālcietums bija plašs cietums. Tur vairāk koka neredzēja kā betonu un dzelzs vārtus. Tīrība Centrālcietumā bija liela. Katru rītu un vakaru bonierēt grīdas un pastāvīgi putekļus slaucīt, bet ar to visu mūs blaktis ēda augšā.

Guberņas cietumā priekšniecība, it īpaši mūsu darbnīcās staršis [vecākais] bija ļoti humāns cilvēks. Turpretī Centrālcietumā kā darbnīcas pārzinis, priekšnieka palīgs, kā arī darba meistars bija abi gatavie zagļi. Centrālcietuma darbnīcas jau bija mērenas fabrikas. Vispirms strādāju kasteļnieku darbnīcā. Tās bija divas: viena, kur taisīja kastes no dēlītēm, otrā – no finiera. Strādāja ap 20 cilvēki. Augšas stāvā bija vēveru [audēju] darbnīca, kur strādāja 40 mašīnu stelles. Galdniecībā bija 35 ēveļsoli, ēvelmašīna, riņķa zāģis, frēzmašīna un virpniecība, viss ar elektrību. Zem galdnieku darbnīcas bija kaltuve un dzelzs dreijās. Bez tam bija 2 kurpnieku darbnīcas un 2 skroderu darbnīcas. Kasteļu darbnīcā biju tikai kādas pāris nedēļas, tad mani pārcēla uz galdnieku darbnīcu. Kad skaidu darbos notiesāts strādā darbnīcā, tad viņš no savas izpeļņas saņem tikai 10%, tas ir, no toreizējā rubļa 10 kapeikas, no kurām 5 kap. Viņš var izrakstīt no veikala savām vajadzībām, bet otras 5 kapeikas krājas, lai būtu ko atlīdzināt, ja

kādu darbu jeb instrumentu samaitā. Centrālcietumā nebija nekādas kārtības.

Ik pa 2 mēneši gāja apkārt pa visu cietumu prokurora biedrs un prasīja, vai nav kādam kāda sūdzība. Apgaitā bija prokurora biedrs, cietuma priekšnieks un darbnīcu priekšnieka palīgs, kas mūs ar darbu krāpa. Kā prokurora biedrs prasīja, vai nav kāda sūdzība, teicu, ka ir, un izstāstīju visu galu no gala. Kungi aizgāja, un mēs nu prātojam, kas nu būs. Varēja gadīties, ka manu žēlošanos ievēro, bet varēju, un tas vēl ātrāki bija sagaidāms, dabūt kādas 2-3 nedēļas karceri, tas ir, tumšā cietumā pie ūdens un maizes.

Otrā dienā mani izsauca uz kanceleju. Nu esam visi nobijušies, un mani biedri saka, lai nu tev Dievs žēlīgs. Prasu tam uzraugam, pie kāda priekšnieka palīga man jāiet, nezinot. Eimu, ausis saglaudis, ieeimu kancelejā, pieved mani pie tā, kas atbildīgais priekšnieka palīgs par lūgumu rakstiem. Prasa man – es esot Priednieks⁵²? Jā. Nu es iesniedzis lūgumu dēļ apžēlošanas uz ķeizara vārda? – Jā. Sieva arī iesniegusi? Jā. Nu redziet, jūs esat apžēloti un varat šodien pat atstāt cietumu un iet uz mājām. Vai es strādājot darbnīcā? Jā. Nu tad ejiet aprēķināties ar savu izpeļņu – un tad jūs variet iet. Pateicos par labo vēsti un gāju pie sava drauga darbnīcas priekšnieka palīga, tas bija nespēcīgs par mani.

Savādi ap dūšu bija gan, kad braucu mājās. No sākuma gandrīz nemaz negribēju ticēt, ka esmu brīvs, jo tā pārmaiņa bija par lielu, bet tagad pēc 29 gadiem par tām jūtām vēl ko atminēt un uzrakstīt ir neiespējami. To gan neaizmirsīšu, kad es ar savējiem pirmo svētrītu noturēju rīta lūgšanu kā pa vecam paradumam, tad asaras kavēja kā dziedāšanā, tā tēva reizes skaitīšanā.

Pārbraucis mājās, aizgāju pie Manteifeļa pateikties, ka viņš mani atsvabinājis no cietuma. Viņš dievojās, ka viņš nekā tur neesot spējis darīt. Atbildēju, ka mēs ar sievu jau trešo lāgu iesniedzām lūgumu dēļ apžēlošanas. Šo trešo reizi lūgumu iesniedzot, mums tik pie citām atsauksmēm par mani vēl viņa atsauksme pienāca klāt un tā bija izšķirošā. Vispārīgi jau mēs cietumā to zinājām, ka tikai tādi lūgumi tika ievēroti, kur bija laba atsauksme no vietējā muižnieka. Pēterpilī lūgumrakstu caurskatīšana un šķirošana bija uzticēta kādam Baltijas baronam Budbergam, ko tas izredzēja, tas tika apžēlots. Bez tam tur darbojās vēl kāds Baltijas barons Grothaus, kas ar to savu maizīti pelnīja. Manā apžēlošanā viņš nopelnīja 1000 rbļ.

Manteifelim jau ar manu apžēlošanu bija izgājis drusku arī varbūt negribot. Manteifelim bija sastāstīts, ka mana sieva turoties ar savu

⁵² Priednieka sākotnējā uzvārda rakstība vismaz līdz 20. gs. 20. gadiem bijusi Priednieks, tā raksta arī pats autors.

priekšstrādnieku. Tam ticēdams, aizsaucis viņu pie sevis, lai viņu pierunātu. Tā kā es ap to laiku beidzu savu sodu izciest un man vajadzēja tikt izsūtītam uz noņemšanas Sibīrijā, lai braucot man līdz, viņš gādāšot, ka es tiekot labā vietā noņemināts. Sieva, pirms gājusi pie Manteifeļa, iegājusi pie viņa saimnieces Valentīnas, un tā viņai izstāstījusi visu lietas stāvokli un kas viņai tikšot ierunāts. Tad ar tā bijis, kā viņai iepriekš teikts. Mama teikusi: tas man nenāk ne prātā atstāt savas labi iekoptās mājas un braukt ar saviem bērniem salt un badu mirt Sibīrijas tuksnešos. Vai tad viņa savu vīru nemīlot? Vīru es varu dabūt, kur tik es gribu, bez tam mans vīrs jau cietumā pusakls ir palicis. Tad tik kliezjis: – *Vai to es dzirdu no Priedenieka kundzes!* Sieva atbildējusi: – *Jā, barona kungs,* – un gājusi pa durvīm ārā.

Ar šo uzbudinājumu Manteifelis braucis uz Aizputi. Saticis ceļā veco Krieķi Cimermani. Apturējis uz ceļa. Ko jūs domājat! Tā Priedeniece negrib vairs savu vīru. Tas teicis: barona kungs, glābjiet tos bērnus. Jūs viņus uz savām rokām turējuši, atdodiet viņiem viņu tēvu. Jā, ko es tur varu darīt? Dodiet jūs labu atsauksmi. Es iesniegšu lūguma rakstu, un Priedeniekis būs mājās. Nu, lai pienākot kādu dienu, tad viņš izrakstīšot. Barona kungs, es esmu vecs cilvēks. Šodien varu iet, rīt varbūt no gultas nevarēšu izkāpt, ja jūs ko gribiet darīt, tad jau labāk tūlīt. Tā tad arī tad pievarojis, atbraucis atpakaļ un izrakstījis. Atsauksme bija uzrakstīta uz kādas 1 ½ collas platas strēmelītes un bija ar sekojošu saturu: „Ar šo apliecinu, ka pazinu Priedenieku kā godīgu un kārtīgu cilvēku un ka man, kur Priedeniekis savu soda laiku izcietis, nekas nav pretī, ka viņš mājās nāktu.”

Ardena šķirnes ērzelis

Baronlaikos sievas stādīja kartupeļus ar lāpstām,
pašas vilka vagu ar dzenamo verķi

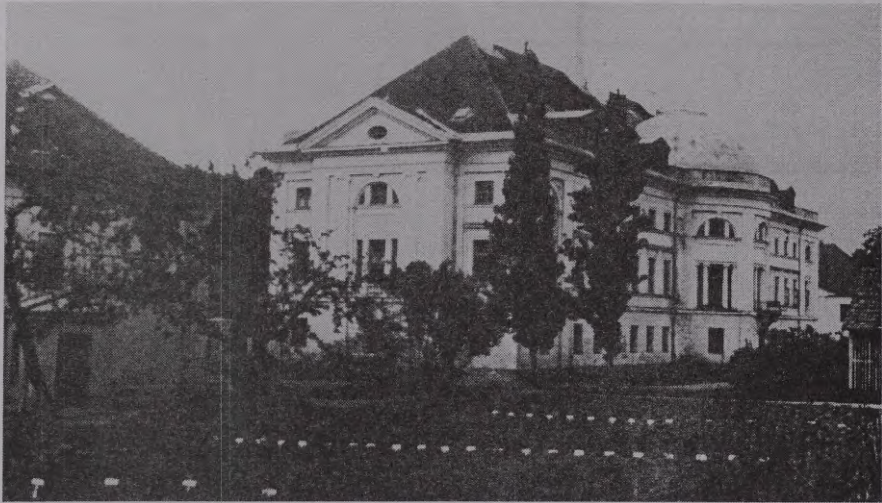
Pļāvēji un kūlīšu sējējas muižas rudzu druvā 1939. gadā

Tagadējā kultūras nama vietā atradās lopu kūts. Pa uzbraucamo tiltu kūtsgalā saveda lopbarību. Pa kreisi redzams stūris no kādreizējās muižas smēdes, kur tagad atrodas bijušā internāta ēka

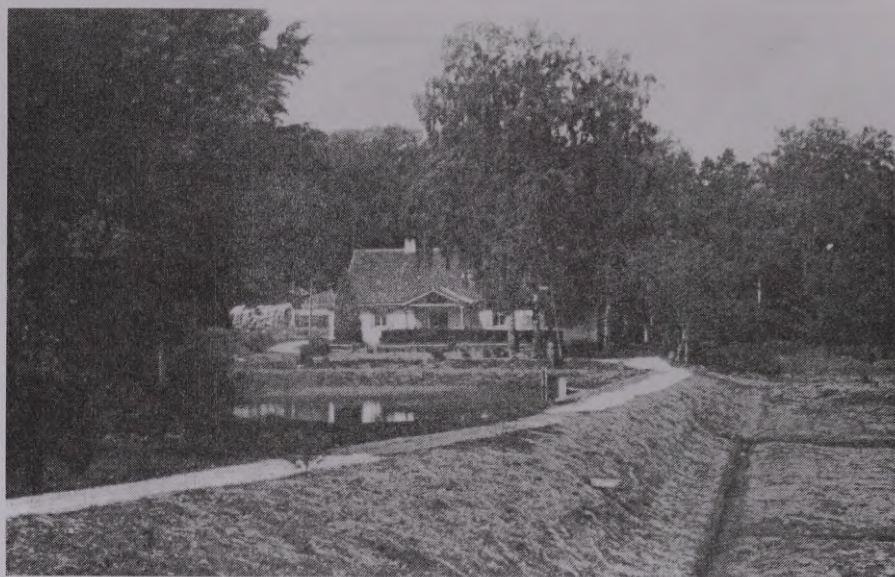
Fermas strādnieki un kalpotāji pie uzbraucamā tilta (ap 1935.g.). Pirmā rindā no kreisās sēž: 1. Šperliņš, 4. Zivkopis Krišs, 5. Direktors Grava, 8. Runde, 9. Sviestiņš. 2. Rindā: 1. Klētnieks Alksnis, no labās 1.stāv vagars Turnelis

Dārzkopības izmēģinājumu lauciņi

Mazpulcēni talka tālumnieka Rozentāla saimniecībā. 1939.gads

Kazdangas dīksaimniecība bija labākā visā cariskajā Krievijā

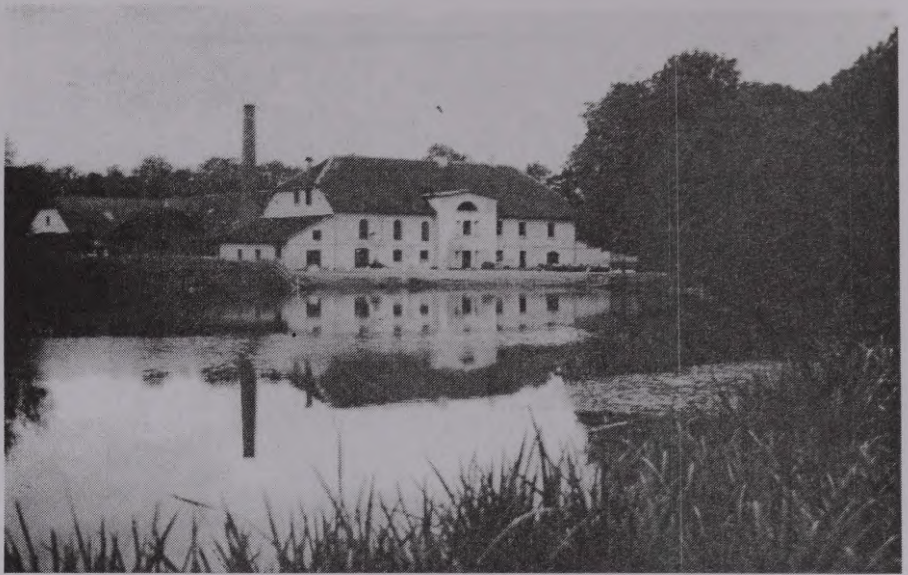
Dzirnavās mala ne tikai miltus, putraimus un grūbas, bet ražoja arī elektrību

Iepretī Liepu gatve Nr. 4 atradās iecienīta krejotava, kuras atrašanās vietu vairs zina tikai daži kazdandznieki

1930.-1945.gados labi darbojās Kazdangas dārzniecības kokaudzētava, kur audzēja dažādu šķirņu augļu kokus un košumkrūmus. Otrais no labās dārznieka Zauls

Spirta brūzī no kartupeļiem tecināja “velna siekalu”

Tagadējā bērnudārza mājā Latvijas brīvvalsts laikā atradās fermas kantoris un no 1939.gada arī Lejaskurzemes selekcijas stacija

1930.gadu pagasta valde. Sēž no labās: Dreimanis, Jēkabs Zīlītis un pagasta vecākais Krišs Malks ar amata zīmi kaklā

Pagasta lauksaimniecības biedrības valde. I.rindā no kreisās Arvīds Āboliņš, vidusskolas direktors Fricis Grava. Stāv no labās Jēkabs Zīlītis. 1933.gads

*Zemnieks ir zemes tēvs. Caur viņa
izturību, spēku, gudrību un neatlaidību
visa tauta tiek uz augšu. Viņa labie
tikumi jāpatur uz mūžīgiem laikiem.*

*Jānis Birznieks,
LR zemkopības ministrs*

ZEMES KOPŠANA

Laukos nav nekā svarīgāka par zemi. Gadsimtiem ilgi tā ir saglabājusi savu svētību un nozīmi cilvēku dzīvē un labklājībā. Mūsu sentēvi jeb pirmbalti, kas apmēram pirms 4000 gadiem ienāca tagadējā Latvijā, bija zemkopji un karavīri. Jaunie ienācēji ar saviem kapļiem uzplēsa nekad nekopto, neskarto zemi. Arvien vairāk līdumu radās mežu vidū. Zvēri nemierīgi ostīja dūmus, kas cēlās izcirtumos, un atkāpās dziļāk mežu biezokņos. Cilvēku iekoptie lauki bija tikai mazas saliņas. Nebija ne ceļu cauri biežajiem mežiem, ne tiltu pāri upēm un gravām. Vietējie zemkopji dzīvoja rijās vai zemās, ar salmiem apjūmtās būdās, kas bija bez skursteņiem un logiem. Lielākoties saime mitinājās vienā istabā, bet ziemās tur uzturējās arī sīklopi un mājputni. Tas bija beztiesības un tumsas laiks mūsu tautai, kas vilkās vairāku gadsimtu garumā.

Bezglala lēni un reti atklīda kāda vēsts par citām zemēm un ciltīm, par jauniem notikumiem un atklājumiem. Kad zemīte bija iekopta, tad tās iekārotāju netrūka. Gadsimtu ilgā vēsture rāda, ka Latvija vairākkārt tikusi nopostīta ilgos un asiņainos karos, bet to vienmēr ir spējis atjaunot sīkstais latviešu zemnieks. Tā tas notika pēc Livonijas kara, pēc Lielā ziemeļu kara, no drupām bija jāsāk dzīve pēc Pirmā pasaules kara, salīdzinoši veiksmīgi tika cauri Otrajam pasaules karam. Ko postīšanā nepaveica karš, to paspēja ar cilvēku iznīcināšanu un kolektīvizāciju pēckara periodā.

Mērķtiecīga un organizēta zemes kopšana sākās 19. gadsimtā, kad muižnieki un arī daļa zemnieku sāka Latvijā ieviest tā laika progresīvās lauksaimniecības ražošanas metodes. Tika propagandēta labākā pieredze gan zemkopībā, gan lopkopībā. Interesanti, ka šajā darbā iesaistījās arī mācītāji. 1809. gadā latviski tika pārtulkota Auces dzimtkunga Medema sarakstītā pamācība lopu kopšanā. 1874. gadā grāmatu izdeva atkārtoti. Tajā rakstīts: *Gadā no ikkatras govys varēja sakrāt 3 podus sviesta un vairāk nekā simts stopu piena, kad ar to citu labumu nemaz nepiemin. Ja govīs labi koptu, tad patiesi divreiz, ja ne trīsreiz tik daudz piena no ikkatras govys sakrātu.*

Šī grāmata parādīja tā laika govju ražību. Grāmata aicināja zemkopjus audzēt vairāk kartupeļu. Mācītāja Voltēra hronikā rakstīts, ka šī kultūra sāka audzēt Cīravā un Vērgalē.

1586. gada 28. jūlijā angļu dabaszinātnieks un matemātiķis Tomass Herjots, atgriezdamies no Dienvidamerikas ekspedīcijas, viens no pirmajiem nogādāja Eiropā kartupeļus. Dažus gadu desmitus agrāk to bija izdarījuši arī spāņi, taču Herjots uzskatīja, ka kartupelim, ko pārtikā lietoja indiāņi, varētu būt praktisks pielietojums arī Eiropā. Eiropā sākotnēji kartupeli uzskatīja par *nekristīgu*, pat veselībai kaitīgu. Citi apgalvoja, ka tupenis der tikai kā lopbarības, labākā gadījumā ārstniecisks augs. Ļaužu viedokli mainīja kari, kas 17. un 18. gadsimtā cits pēc cita vēlās pāri Eiropai. Trīsdesmit gadu kara laikā (1618-1648), kad karojošo pušu zaldāti postīja Vāciju, zemnieki konstatēja, ka kartupelis ir daudz pateicīgāks par labību. Karadarbība tam nekaitēja, to nevarēja izdedzināt kā labības laukus. Arī pati audzēšana prasīja mazāk pūļu, un bumbuļiem bija liela enerģētiskā vērtība. Kartupelis pamazām iekaroja Eiropas nabadzīgo ļaužu galdus, kamēr dižciltīgie izturējās noraidoši. Kartupeļu audzēšana palīdzēja izvairīties no bada un izraisīja Eiropā strauju iedzīvotāju pieaugumu.

Latvijā *otro maizi* ievada 1673. gadā, bet kā lauksaimniecības kultūra tas sāka nostiprināties 19. gadsimta sākumā, kad bija izdevies pārvarēt zemnieku aizspriedumus pret šo aizjūras *velna ābolu*. Mūsdienās kartupeli saukā arī par tupeni, kartupeli, kartupu, rāceni, buļbu, bez kura mēs nespētu izdzīvot. Daudzi atzīst: *Ja dienā kaut reizi neesmu ēdis kartupeli, nejūtos paēdis!*

1844. gadā Nīcas un Bārtas mācītājs Braže sarakstīja pirmo lauksaimnieka rokasgrāmatu *Kā Palejas Jānis savu būšanu kopa*. Grāmatā stāstījuma veidā parādīta vienas saimes dzīve, sākot ar kāzām un beidzot ar padomu, kā dārzs jākopj, par cilvēku un lopu ārstēšanu un lauku apkopšanu. Grāmatā ietvertās domas turpinātas 1852. gadā Liepājā izdotajā *Padomu devējs zemes kopējam jeb zelta gaudi sirdsmīļiem arājiem*.

Te jau ir nodaļas par dabas mācību, mēslojumu veidiem un to pielietošanu, arī saimes vadīšanu. Nodaļā *Kas krietnai saimniecei jāprot parādīts*, cik daudz cilvēks vienā dienā var padarīt. Piemēram, vīrietis 18-50 gadu vecumā 10-11 stundās var nopļaut 1,5-2 pūrvietas ziemāju, 0,5-1 pūrvietu zirņu, 1-1,5 pūrvietas āboliņa.

Labi augušus kartupeļus viens cilvēks dienā var salasīt: ja vagas izartas – 15 pūrus, ja rok ar kapli – 7 pūrus; nolūzušas vārpas – vienā pūrvietā. Labs sējējs dienā var apsēt 14 pūrvietas ziemāju un zirņus, 17 pūrvietas vasarāju, 15 pūrvietas āboliņa. Cilvēks, ar zirgu dienā 1,5 pūrvietas uzaris un katru vagu 6 collas platumā ņēmis, ir gandrīz 6 jūdzes nostaigājis, un

neklātos no viņa prasīt vēl kādus darbus veikt. Lai dienā nopļautu pūrvieta labas pļavas, sienu sagrābtu, ievestu, jārēķina 1 vīrs un 2 sievas.

Šie un daudzi citi padomi ne vienmēr tika īstenoti. Pārāk grūti nācās panākt labāku dzīvi. Zemkopība bija smags darbs, kas nekad nebeidzās. Cilvēku uz priekšu dzina griba izdzīvot, naidis pret muižnieku un vagara pletni.

Zemkopju un muižnieku attiecības saasinājās 1830.-50. gados, kad Latvijā ieviesa kļaušas. Zemniekam muižā bija jāapstrādā tāda pati zemes platība, kāda bija viņam pašam lietošanā. Bez tam bija jāiet muižā strādāt steidzamos darbos. Zemnieka apstrādājamā muižnieka zemrēža pakāpeniski tika palielināta. Vēsturē šie laiki iegājuši kā kļaušu laiki, kas izraisīja zemnieku nemierus, līdz muižnieki bija spiesti atteikties no kļaušām. Baroni cēla pilis, baroneses ar bērņiem un guvernantiem vizinājās kalešās, dzīvoja greznu dzīvi no zemnieku sviedriem, kamēr paši zemes kopēji dzīvoja trūkumā, dažkārt badā. Baroni gribēja, lai zemnieki un viņu bērņi bučotu viņiem rokas. Bet purcelīgām baronesēm bija grūti iztapt, un tās sauca palīgā kalponi pēc rokas bučošanas: *Fui, noslauk man to rōk, ko tas zemniek mein nošmucēj!* Ne velti tautas dziesmā skandēja:

*Elle, elle kunga rija,
Elle kunga piedarbiņš;
Tur es savus sārtus vaigus
Ik rudeni balināju.*

Kalpu riezās bija apmēram sešas pūrvietas lielas. Riezās bija sadalītas ne tikai pļavas, no kurām bija jānodod siens, bet arī visi muižas lauki, papuves ieskaitot. Manteifeļa muižā bija 2900 desetīnas zemes un 2161 desetīnas zemnieku zemes (desetīna = 1,0954 ha).

Saimnieki savas zemes iepirkuši par dzimtu, atskaitot 22 mājas par apmēram 30 rbl. par pūrvieta. 104 saimniecībām pašām trūka kurināmā un būvmateriālu. 25 saimniecībām bija torfa gabali. Mazākās mājas bija 90 pūrvieta lielas, lielākās ap 212 pūrvieta. 129 saimniecībās saimnieki paši apstrādāja savu zemi, kamēr daži iznomāja. Pa lielākai daļai zemi mēsloja ar kūtsmēsliem, tomasa miltiem, mazāk lietoja superfosfātu, jo mākslīgie mēsli bija dārgi. Ap 1890. gadu sāka ieviest deviņu lauku augu seku: pirmos trīs gadus āboliņš (zālāji), turpmāk papuve, rudzi, vasarāji, trešo gadu ar zālāju pasējā.

Zemnieka maizes devējs bija zirgs. Pēc tā, kādā stāvoklī bija saimnieka zirdziņš, sprieda par pašu zemnieku. Katrā saimniecībā bija 4-5 zirgi. Zirgs apstrādāja ne tikai zemi, tas kalpoja arī kā vienīgais pārvietošanās līdzeklis. Zirgus mēdza naktīs zagāt. Tādēļ radās populārs jēdziens *zirgu zaglis*. Lai zirgus pasargātu, tiem naktīs uzlika kājām saslēdzamus dzelžus (pinekļus), kādus joprojām varam redzēt lauksaimniecības muzejos. 1902. gadā pagastā

nodibināja savstarpējās palīdzības biedrību zirgu zagļu apkarošanai. Biedrībā iestājās 60 zemnieku. Gada tirgos zirgus pārdeva un mainīja. Ja zirgs kļuva darba nespējīgs, to centās izdevīgi pārdot. Lai vecu, stīvu vai nespējīgu zirgu pārdotu, tika pielietotas dažādas viltības, uz kurām manīgi bija čigāni.

Lai zirgs neizskatītos vājš, tam caur taisno zarnu vēderā iepūta gaisu. Zirgs izskatījās apaļš, bet, protams, uz neilgu laiku. Lai lopiņš būtu tramīgs un žirgts, tam zem astes iešāca terpentīnu. Lai šādas nebūšanas novērstu, kalendāros tika dotas pamācības, kā pēc zobiem var noteikt zirga vecumu. Pārmērīgā darbā zirgi bija nomocīti, ne vienmēr labi baroti, jo ne katru gadu izdevās savākt pietiekošā daudzumā sienu. Visos laikos bijušas gan sausas, gan lietainas vasaras. Pakāpeniski tika uzlabotas zirgu šķirnes. Tā 1872. gadā *Libausche Zeitung* sludināja, ka Vērgales privātmuižā stacionēts kroņa vaislas ērzelis. Pagastā bija seši kalēji.

Katrā saimniecībā bija govis, jo tās deva nepieciešamos kūsmēslus zemes iekopšanai. Mēslu vešanu un zemes aparšanu organizēja kolektīvi. Gandrīz kā kolhozā! Vienatnē strādāja tikai gadījuma rakstura un mazsvarīgākos darbus. Izslaukumi bija zemi. Vidēji govs dienā deva vienu stopu piena. Mazāk nekā mūsdienās kaza! Muižās iekopa melnraibās šķirnes govis, kuras spēja dot 10-12 stopus dienā.

Govs vienmēr maksāja lētāk par zirgu. Ap 1900. gadu zirgs maksāja 120 rubļu, tikpat cik velosipēds. Zirga loma kā pārvietošanās līdzeklim mazinājās ap 1850. gadu, kad radīja *dzelzs zirgu* – dzelzeļa lokomotīvi, kas, pūzdama, elsdama, švilpdama un lielus dūmu mutuļus mezdama, joņoja pa jaunizbūvētiem sliežu ceļiem. Mūsdienās laukos zirgs kļuvis par muzejisku retumu, tā kā pat zvirbulim nav ko paknābāt, toties govs loma joprojām nav mazinājusies. Ekoloģiski tīrs lauku sviests, krējums, piens, siers un biezpiens vienmēr tiks augstāk vērtēti nekā sintētiskie un neveselīgie mākslīgie ražojumi.

Baronu laikos ap 50 saimniecībās ļaudis nodarbojās ar biškopību, kopā pagastā bija ap 200 stropu. Linus audzēja tikai pašu vajadzībām pātagām, pastaļu auklām, veselīgiem palagiem un linu krekliem, kas tika darināti ar tautiskiem izšuvumiem. Sevišķi attīstīta bija zivkopība. Karls Vilhelms bija varen lepnis, kad 1902. gadā Pēterburgā notiekošajā izstādē Kazdangas zivkopība tika atzīta par labāko Krievijas impērijā! Paraugš, kas ļoti noderētu mūsdienās!

Gan muižā, gan zemnieku saimniecībās turēja arī cūkas un aitas. Cūkgaļu ieguva maz, jo trūka pilnvērtīgas barības. Netika veikts šķirnes uzlabošanas darbs. Dažos gadījumos no gadu vecas cūkas ieguva tikai trīs podus gaļas (24 kg). Parastā cūku barība ziemā bija zirgu mēsli un plucināti *siena ziedi* – smalkumi no siena panta un pelavām. Stāvoklis uzlabojās

vasarās, kad cūkas varēja brīvā dabā pasauloties un pavārtīties veselīgās dubļu vannās, nebraucot uz populāro Ķemeru kūrortu.

Kalpiem barons piemaksāja par katru muižā nostrādāto gadu t.s. vecuma pielikumu, kas stimulēja cilvēkus turēties pie Kazdangas, sekmēja godkāri un čaklumu. Gudra doma, ko derētu popularizēt arī mūsdienās!

Pirmais pasaules karš vēl vairāk iedragāja smago zemkopības stāvokli Latvijā. Svešu armiju zaldāti nekautrējās aplaupīt zemniekus. Izmantojot nestabilo stāvokli, laukos klejoja zagļu bandas un ņēma no zemniekiem, ko vien varēja paņemt. Tikai neatkarīgās Latvijas valsts nodibināšana ļāva zemniekiem atkopties. Daudzi vēlējās iegūt paši savu zemes pleķīti. Jaunizveidotā Apsardzības ministrija 1919. gada februārī nodibināja zemes dalīšanas komisiju, kas pavasarī sāka piešķirt zemes kareivjiem, kuri cīnījās par Latvijas neatkarību, kā arī to tuviniekiem, kuri krituši cīņās, un tikai tad pārējiem. Vēl lielieki ieņēma Ventspili, uzbruka Kuldīgai, vēl cīnās risinājās Ziemeļu frontē, kad pirmie zemnieki jau izgāja druvas. Tauta bija laupītāju iebiedēta, kas, tērpušies vācu karavīru formās, siroja pa Kurzemi. Vēl 1920. gadā apmēram puses visas Latvijas zemes piederēja muižniekiem.

Zemnieku kārtai atbilda 4/5 iedzīvotāju. Zemnieki – māju saimnieki – līdz 1900. gadam bija samaksājuši vairāk nekā 80% no uzņemtajām saistībām. Šo milzīgo summu latviešu zemnieki bija spiesti maksāt par savu senču zemi, kuru pirms daudziem gadsimtiem ar varu bija sagrābuši vācu bruņinieki. Nekādas atlaides māju izpircējiem no muižu īpašnieku puses netika dotas. Tomēr zemnieku saimniecības jeb latviešu mazgruntniecība bija izveidojusies par patstāvīgu ekonomisku spēku, ar ko muižniecībai bija jārēķinās. Zemniecībai noslāņojoties, lielas izmaiņas notika sociālajā struktūrā. Apmēram ceturtdaļa zemnieku Kurzemē bija turīgie zemnieki. Viņi ieņēma noteicošo lomu pagastu pašvaldībās. Vairākums sīkzemnieku bija spiesti piepelnīties, lai uzturētu ģimeni. Īpašu sīkzemnieku slāni kroņa pagastos veidoja pēc gariem dienesta gadiem no cara armijas atvaļinātie kareivji, kas bija saņēmuši no valsts nelielu pabalstu (apm. 5 ha) neiekoptas zemes.

Nestabils palika māju rentnieku stāvoklis. Cerības ar laiku iegūt mājas īpašumā reti piepildījās. Daudzi rentnieki izputēja. Daudz bēdīgāks stāvoklis bija pusgraudniekiem. Viņi apsaimniekoja daļu no saimnieka īpašuma zemes ar saimnieka doto sēklu, par to rudenī pusi no iegūtās ražas atberot saimniekam. Vislielāko lauku iedzīvotāju daļu Kurzemē veidoja bezzemnieki. Šis jēdziens aptvēra rentniekus, pusgraudniekus, amatniekus, daļu skolotāju, pagasta ārstus u.c., kuriem ar zemes kopšanu bija maz saistības. Vislielākā bezzemnieku grupa bija kalpi. Pēc izcelsmes kalpi bija vietējo gājēju pēcnācēji. Kalpi strādāja pie saimniekiem. Par kalpiem sauca

precētos vīriešus, bet neprecētos dēvēja par puīšiem. Ja kalpa sieva bija noslēgusi līgumu ar saimnieku, viņa pildīja meitas pienākumus. Kalpa sievai bija jāpiedalās steidzamos darbos siena, labības, linu vai kartupeļu ražas novākšanā. Vēl dažas noteiktas dienas ziemā bija jāpiedalās saimnieces darbos vērpjot, adot un aužot apģērba gabalus. Atalgojumā kalpi saņēma produktus, labību, apģērbus, naudu, gabaliņus zemes, lopu novietni un lopbarību. Kalpi dzīvoja saimes istabā. Tur izvietoties kalpam ar bērniem bija grūti, tādēļ saimnieki nelabprāt līga ģimenes cilvēkus.

Puīši dalījās priekšpuīšos, puīšos un mazpuīšos. Par pilnvērtīgu puisi uzskatīja spēcīgu vīrieti, ne jaūnāku par 18 gadiem. Tam vajadzēja prasīt visus lauku darbus. Parasti puisi nolīga uz gadu vai pusgadu, bieži no Jurgiem līdz Mārtiņiem. Lielākajās saimniecībās, kurās bija vairāki puīši, veiklāko un spēcīgāko izraudzīja par priekšpuisi, kas saņēma norādījumu no saimnieka un izrīkoja puīšus, bet pats veica atbildīgākos darbus.

Meitas parasti bija neprecētas, retāk kalpu sievas, arī viņas salīga uz gadu vai pusgadu. Lielākās saimniecībās bija mājas un lauka meitas.

Daļa saimnieku pieņēma arī 15-18 gadus vecus pusaudžus, kas bija pārauguši ganu paaudzi, bet vēl nenobrieduši smagākiem darbiem. Tos dēvēja par puspuīšiem un mazmeitām. Viņiem maksāja mazāku algu, kaut arī viņi darīja darbu atbilstoši savām spējām līdz pilnīgam nogurumam kā visi citi lauku ļaudis. Sīkāka laukstrādnieku specializācija pastāvēja arī muižās: lauku puīši un meitas, zirgu puīši, lopu meitas, istabenes, tāpat strādnieki pie dārznieka, dzirnavnieka, alus brūža vai ķieģeļu cepla u.c.

Ievērojamu daļu lauku iedzīvotāju veidoja vaļinieki, kuri nelīga pastāvīgā darbā, bet strādāja tikai dažas dienas, cik apstākļi prasīja. Viņus sauca arī par algādžiem. Pie vaļiniekiem pieskaitīja arī iebūvniekus, pirtniekus, nameļniekus un būdēļniekus, kuri bieži vien dzīvoja pieticīgos apstākļos pirtīs, būdīnās. Dabīgi veci cilvēki nonāca nespējnieku patversmēs, kuras dēvēja par nabagmājām.

Kad beidzās Pirmā pasaules kara šaudīšanās, zemnieki varēja uzelpot un drošāk piekopt savu senču tikumu – kopt zemi. Zemi vēlējās daudzi, tos varēja apmierināt ar vidēju zemes platību piešķiršanu – 30 pūrvietām (1 ha – 0,365 pūrv.). muižu sadalīšana jaunsaimniecībās saistījās ar saimnieciskās demokrātijas nostiprināšanos, bez kuras stabila dzīve nebija iedomājama. Sava māja, savs kaktiņš un stūrītis zemes nozīmēja brīvību un neatkarību. Sākās vērienīgs jauncelsmes darbs. Slējās jaunai ēku spāres ar ozolu vainagu kārts galā, apkārtnē vēstot par vēl vieniem spāru svētkiem. *Prozūt! Iedzer, brālīt, granapičku, naudu nežēlo! Tik un tā tu kapā līdzī nepaņemsi to!* Bankas piešķīra aizdevumus, pagasta valde iedalīja būvmateriāliem kokus.

Latvijas lauki sāka iegūt krāšņākas ainavas. Nostiprinoties saimnieciskajai darbībai, rosīgāka kļuva arī sabiedriskā dzīve.

Boju Vecdrogu lauksaimniecības biedrība 1926. gada oktobrī Boju pamatskolas zālē demonstrēja filmu par zemkopību, bet apmeklētība bija viduvēja. Zemnieki vēl nebija pieraduši izglītoties. 1925. gada raža nebija diez cik spoža. Caurmēra raža Latvijā, rēķinot pudos, bija: rudzi 71 puds no ha, pūri (kvieši) 73, mieži 60, auzas 55, kartupeļi 569 pudi (puds – 16,3799 kg). Laukos dzīvoja 2/3 iedzīvotāju.

1907. gadā Rīgā dibinātā centrālā savienība *Konzums* apgādāja individuālos zemniekus ar lauksaimniecības darba rīkiem, sēklas materiālu, mākslīgo mēslojumu, eksportēja lauksaimniecības produktus. 1927. gadā apmēram 75% no cūku eksporta uz Angliju organizēja *Konzums*.

Ļoti populāri kļuva Lejaskurzemes zemnieku svētki Jāņu vakarā Embūtes Joda dambī pie Induļa pilskalna. 1927. gadā šeit notika brīvdabas teātra izrāde Rīgas režisora vadībā, kora koncerts, kuru apmeklēja Saeimas deputāti, citas augstas prominences un 2000 apmeklētāju no Aizputes un Liepājas apriņķiem. Pie labas ragu mūzikas dejoja līdz rītam!

1923. gada 18.-19. martā Aizputē notika Liepājas Kurzemes lauksaimnieku 1. kongress. Tas bija plašākais šāda veida sarīkojums Latvijā ar lozungu *Bargi kungi darbu deva, nedev' svētku vakariņ'*. Piedalījās ap 500 dalībnieku no Liepājas, Aizputes, Kuldīgas u.c. apriņķiem. Rīgas iestādes, ilgi pretojušās šādam kongresam, jo uzskatīja, ka tik nozīmīgs valsts mēroga sarīkojums jāriko tikai Rīgā, nevis kaut kādā nenozīmīgā provinces pilsētiņā, beidzot tomēr piekāpās. Lauksaimniecības biedrību vārdā kongresu atklāja A.Kronbergs, atgādinot, ka 700 gadu zemnieki, vaiga sviedros strādājot, cēla pilis bargiem kungiem, bet tagad latviešu zemnieks var pats lemt savu likteni:

*Kamdēļ mani bāleliņi
Tik nabagi palikuši?
Kungi prasa lielu tiesu,
Smilgas auga tūrumā.*

Divās kongresa dienās zinātnieki nolasīja 12 referātus.

1927. gada 18.-19. septembrī Aizputē notika apriņķa lauksaimniecības izstāde, kuru apmeklēja ap 1000 cilvēku. Vairākas godalgas saņēma arī kazdandznieki. Zirgkopībā 1. godalgu un 25 latus ieguva Hermanis Rogermanis *Kalna Dzirkļos* par ķēvi Karmena. 1. godalgu viņš saņēma arī par govī Laime, 2. godalgu un 20 latus par govī Jasmīne. Par jaunlopu bullīti Tarzans un telīti Smuidra Rogermanis saņēma Atzinības rakstus, bet par Oksfordas šķirnes aītām ieguva bronzas medaļu.

Dārzkopībā Oskars Kārklīņš no Boju muižas par sakņaugiem saņēma 2. godalgu 20 latus, bet Sīmanis Ansons no *Arājiem* par sakņaugiem un selekcionētu labību – 1. godalgu 30 latus. Par centību lopu kopšanā

Aizputes kooperatīvā 10 latu godalgu piešķīra Katei Rencei *Kalna Dzirkāļos*.

Buņģeru māju saimnieks Jānis Grīnvalds par govī Plūme saņēma 3. godalgu 10 latus, bet par govīm Lilija un Laime Atzinības rakstus. *Buņģeri* bija viena no greznākajām mājām pagastā.

Ar lielu interesi zemkopji piedalījās Zemnieku dienā Aizputē 1928. gada 11. martā. 6. jūlijā Kazdangā notika Vislatvijas zivkopju svētki ar lustīgu zaļumballi. Viesi no visas Latvijas apskatīja zivju dīķus un izteica atzinību par redzēto, uzsverot, ka tieši Kazdangā sākusies Latvijā modernā zivju audzēšana dīķos. Zivkopības biedrības priekšsēdētājs bija Herberts Kiršs. Viesus sevišķi iepriecināja labi iekārtotā karpu audzētava un mākslīgā foreļu perinātava. Apmeklēja arī zivju audzētavu Sermītē, kas arī bija uzskatāma par vienu no izcilākajām Latvijā.

1922. gadā pagastā tika nodibināta meliorācijas biedrība *Skalda*, kas sāka organizēt Skaldas upes lejasgala padziļināšanas darbus 3 km garumā. Darbu veikšanai bija nepieciešami 100 000 latu. 80 000 iedeva valdība, pārējo bija jāsaziedo ap 100 ieinteresētiem dalībniekiem. Gadiem ilgi ūdenī mirkstošās pļavas gaidīja saules bagātību un labas siena ražas. 1930. gada 23. februārī *Skaldas* sapulcē pļavkopji apvienojās kopējam darbam (priekšsēdētājs Kārlis Rozentals). Biedrība iegādājās modernu pļavu arklus *Hankmo*.

Meliorācijas Kazdangā ir senas tradīcijas. 1850. gadā (pēc citiem datiem 1873. gadā) ap Pūņu muižu pie *Ozola* mājām veica meliorāciju ar slēgtu drenāžu. Tas bija pirmais tāda veida pasākums visā cariskajā Krievijā. Drenu caurules un tehniķus – speciālistus atveda no Dānijas. Drenas gatavoja arī no koka materiāla, un, kā daudzi atzina, tās kalpoja ļoti ilgi. Drenu paliekas vēl dažkārt uzgāja padomju laikos, veicot meliorāciju ar modernākām ierīcēm. Par šo notikumu meliorācijas vēsturē Kazdangā saglabājies piemineklis – neliela sengrieķu dievietes Demetras skulptūra, kas simbolizē augstu ražu iegūšanu Kazdangā. Kādreiz piemineklis stāvēja Alokstes upītes krastā iepretim bērnu dārzam, un tika uzskatīts, ka tas ir celts par godu barona sunim. Vēlāk pieminekli pārcēla pie kluba, bet tagad tas nolikts drošākā vietā – aiz profesionālās vidusskolas kantora mājas.

Vangas meliorācijas savienība *Skalda* nodarbojās ne tikai ar zemes susināšanu, bet organizēja sabiedriskus pasākumus. 1928. gadā *Skalda* Vangas muižā organizēja pašdarbību un sarīkoja teātra izrādi, uzvedot komēdiju *Aiziet jūriņā* un tā atzīmējot valsts 10. pastāvēšanas gadadienu. Sabiedrisko dzīvi Vangā sekmēja skolotāju A. Petrovica un A. Vītoļiņa aktivitātes, jo mūžīgās apkūlību un dzimšanas dienu balles cilvēkiem esot apnikušas. Iegūto naudu izmantoja bibliotēkas iekārtošanai.

Skaldas upes bagarēšanas darbi ritēja sekmīgi, un, apvienojoties Valtaiķu, Klosteres, Kazdangas, Turlavas un Lažas pagastu zemniekiem, tika aizsākta arī Lapas un Raudiņu upes meliorēšana 20 km garumā, izrokot novadgrāvjus 28 km un tā paglābjot pārpurvotās zemes.

Vanga (Alšvanga) ir dāņu vārds, kas palicis no 13. gs., kad kurši karoja ar dāņiem un daudzi dāņi te palika kā gūstekņi.

Aktīvu darbu veica lauksaimniecības biedrība, kas vidusskolā organizēja lauksaimnieku dienas. Skolotāji – agronomi lasīja lekcijas par jaunākām atziņām zemkopībā. Biedrības organizētajā Lejaskurzemes izstādē zirgkopībā 1. godalga viengadīgo grupā tika piešķirta Kazdangas fermas ķēvītēm Dainai un Dianai. Par pļavu kultūru un lauksaimniecības ražojumiem 1. godalgu atkal saņēma J.Grīnvalds *Buņģeros*. 1. godalga tika piešķirta Kazdangas zivkopībai, kura vienīgā prezentēja karpas un zelta orfas.

1931. gada oktobrī Aizputē notika jaunzirgu un ražas skate. Ražas skatē 1. šķiras diplomu piešķīra Jēkabam Zīlem *Zilēs* par augstvērtīgām kartupeļu šķirnēm. Jaunzirgu skatē 2. godalgu 10 latus un Goda rakstu piešķīra Pēterim Manfeldam no *Rolaviem* par ēzelīti Rosols un Žanim Reigurgam *Lejasdzirkļos* par ķēvīti Lulle. 3. godalgu ieguva Pauls Putniņš *Pēņjos*.

1934. gadā Kurzemes apgabala lauksaimniecības 6. izstādē Liepājā 1. šķiras godalgu ieguva *Kalna-Dzirkaļu* saimniecība par Šropširas aitu audzēšanu. Par sērgās kritušu telīti G.Klēfeldam samaksāja 7,50 latus, bet Fr.Grundmanim par govi – 35 latus. Slavenos Kazdangas ķiršus audzēja Jānis Dinvietis *Valku* mājās. Tie bija tumši sarkani, pirmklasīgi rūpniecības augļi, ātri augoši, ražīgi un ļoti peticīgi. Maz kopti, tie deva lielu ražu. Ar Kazdangas ķiršiem pagasta teritorijā apstādīja visas ceļmalas. 1938. gadā pagasta valde nolēma, ka šajā gadā ceļmalu apstādīšanas darbs ir jābeidz. 1935. gada 13. oktobrī Pļaujas svētkos Koknesē Kazdangas ķiršu audzētāji piedalījās izstādē un ieguva plašu atzinību. Aizputes aprīņa agronomam uzdeva popularizēt ķiršu audzēšanu, veicināt Kazdangas vidusskolas kokaudzētavā stādīņu izplati, vākt ķiršu kauliņus. Diemžēl drīz pēc Otrā pasaules kara kociņus skāra ķiršu mēris un pēc dažiem gadiem ceļmalās vairs varēja ieraudzīt tikai dažus izturīgākos kociņus. J.Dinvietis Latvijas laikā bija aizsargu komandieris un tādēļ 1944. gadā aizbrauca uz rietumiem.

Pļaujas svētki tautā bija ļoti populāri, iecienīti un labi organizēti. Tajos piedalījās valsts augstākās amatpersonas un simtiem ļaužu, ne jau pļāvēji vien. Godalgoja ne tikai labākos zemkopjus, bet arī priekšzīmīgākos un ilggadējos laukstrādniekus, kas ilgi kalpojuši vienā saimniecībā. Bieži pats prezidents K.Ulmanis pasniedza pulksteņus. Šajā reizē godalgas saņēma ilggadējie laukstrādnieki Ilze Rīzs no *Irbeniekiem*, Aleksandrs Zīlītis *Kalna Garozos* un Ansis Cīrulis *Čīčos*. I.Rise no desmit gadu vecuma sāksu

strādāt pie saimnieka un nokalpojusi 46 gadus. Viņa godināja arī skolas mazpulcēni savā svinīgajā sarīkojumā. Šādu pagodinājumu saņēma arī Ilze Indriksone *Vecvagaros*, kur viņa bija nostrādājusi 64 gadus.

Darbspēks laukos sāka trūkt jau 1927. gadā, kad strauji attīstījās zemkopība. No 1935. gada Latvijā sāka ieplūst poļu laukstrādnieki. Puišiem noteica algu 23 latu, bet meitām – 18 latu mēnesī. Tas bija ļoti lēts darbspēks. Zemkopības ministrija ieteica doties uz laukiem pilsētniekiem, jo sevišķi trūcīgo ģimeņu bērniem. Tāds ieteikums tuvināja pilsētas bruģa slīpētājus laukiem. Labums bija divkāršs: tika pilsētas bērni pasargāti no dīkdienības, ielas negatīvās ietekmes, un viņi varēja padzīvot veselīgā vidē, uzlabot veselību un kaut ko arī nopelnīt. Prezidents K.Ulmanis aicināja: „Katrs savā darbā, tad visi valsts darbā!”

No 1934. gada Aizputes apriņķi Cīravā un Kazdangā organizēja kumeļu un jaunzirgu skates. Labi pēcnācēji bija Kazdangas Oldenburgas un Ardenas šķirnes vaislas ērzeļiem. Šķirnes zirgu cena svārstījās no 650-850 latiem. Lai pārbaudītu zirgu spēku, rīkoja vilkšanas un skriešanas sacensības. Daudz zirgu smagā darbā bija pārpūlēti, notriekti. Zirgu darbam bija jāpieradina saudzīgi un pamazām. Pagastā *Gausu* mājās bija Oldenburgas ērzeļi Obolio un Imants (īpašnieks Arvīds Āboliņš), bet *Vidukļu* mājās bija ērzelis Erasmus (īpašnieks Pēteris Malks). Kazdangas fermā bija Ardena šķirnes ērzeļi Indians un Ilgvairis (*skat. 68. lpp.*), arābu šķirnes ērzeļi Omars un Alnis. Zirgkopībai bija augsts līmenis. Zirgiem bija pat savi kapi. Šo nosaukumu joprojām nes birtzaliņa pakalnā aiz vidusskolas sporta halles. Vēl pēckara gados tur mētājās zirgu kauli, bet, kad mācību saimniecībā izveidoja lapsu fermas, vecie zirgi kalpoja par ēsmu lapsām.

1935. gada 28. septembrī Kazdangā notika jaunzirgu skate. Neskatoties uz sliktiem laika apstākļiem, piedalījās 50 jaunzirgi no Valtaiķu, Alšvangas, Sakas un citiem pagastiem. 1. godalgu Valsts Kazdangas fermā jaunzirgu grupā piešķīra Galviņai no *Rūnām* par sugas ķēvi Zuze un Priedniekam no *Juršiem* par ērzeli Jurka.

Zirgkopības inspektors M.Laže sniedza paskaidrojumus par Oldenburgas šķirnes lopu uzlabošanu. Zirgkopības nozare atmaksājas, jo zirgu trūkst un tie ir dārgi. Labākie ērzeļi Kurzemē gadā aplec 40 ķēves, bet Vidzemē 100. Tāpēc ķēves jālecina tikai ar tīršķirnes ērzeļiem. Pagaidām daudz zirgu Latvijā ievada no Lietuvas.

Lauku sētās populārs bija teiciens: *Rupjš kā zirga deķis!* To auda no rupjāka materiāla un izmantoja, lai braucēji ziemā apsegtu kājas un zirgus, ja iznāca kāda ilgāka dīkstāve pie kroga, baznīcas vai vienkārši ciemos braucot. Zemnieku sodīja, ja sala laikā zirgs nebija apsegts. Par savu draugu un palīgu bija jārūpējās.

Valsts Kazdangas ferma direktora Friča Gravas vadībā bija sasniegusi augstus darba rādītājus ne tikai zirgkopībā, bet arī zemkopībā, zivkopībā, dārzkopībā un citās nozarēs, kuru priekšgalā atradās izglītoti un kvalificēti kadri – zivkopis Herberts Krišs, dārznieks Eduards Zauls, kurš bija izveidojis priekšzīmīgu kokaudzētavu. Garu mūžu piedzīvoja agronomi J.Štrauss, A.Āboliņš un citi.

1935./36. gadā lielāko peļņu Latvijā ieguva Kazdangas un Stendes Valsts saimniecības, Oktes zirgaudzētava. Peļņa radīja darba prieku strādājošos un sekmēja ražošanas attīstību. Cilvēki strādāja ar radošu domu un lielu atbildības sajūtu.

1937. gada sākumā uz *Lejasdzirkaļu* māju zivju dīķa notika zirgu skriešanās sacensības. 1000 m distancē uzvarēja ķēve Nāra no *Lejasdzirkaļiem*, kura izmantoja ierasto apstākļu priekšrocību (īpašnieks Neuburgs). Prēmija 10 latu. 2. vietā ērzelis Jurka (īpašnieks no *Jurīšiem*). Prēmija 5 lati. Trīsgadīgo klasē zirgi sacentās 1300 m distancē. 1. vietā ķēve Gaita (īpašnieks Neuburgs), 2. vietā ķēve Sibilla (īpašnieks Priednieks). Veczirgi skrēja 1600 m. uzvarēja ķēve Diana no Kazdangas fermas. Diploms ķēvei Irmai no *Krasteniekiem* (īpašnieks Bahmanis). Savā grupā uzvaru izcīnīja ērzelis Vērdiņš (īpašnieks no Gudenieku pagasta). Piedalījās zirgi arī no Kalvenes un Aizputes. Mazās bronzas medaļas saņēma ķēves Norma no *Kalnadzirkaļiem* un Silva no *Buņģeriem*.

Sacensībās noraudzījās prāvs skatītāju skaits, arī apriņķa vadība. Vaislas ērzeļu staciju iekārtoja pie J.Grīnvalda *Buņģeros*, kur atradās Oldenburgas ērzelis Pikols.

Pateicoties *Bekona eksporta* darbībai, sākās cūku eksports uz ārzemēm. 1935. gadā Vācijas lielākā lopu kautuve pasūtīja lielu daudzumu speķa cūku. Tās uzpirka visā Latvijā un caur Liepājas ostu veda uz Veimāru. Daždien Liepājā pienāca 25 vagoni ar cūkām. Pirmo kravu ar 1500 cūkām aizsūtīja 23. oktobrī. Lopiņu pirms iekraušanas nosvēra, pārbaudīja vētārsti un iezīmēja, tad dzina uz kuģi. Daudzas cūkas nelabās nojautās nevēlējās atstāt savu dzimteni, kur viņas labi baroja. *Cūkošanās* turpinājās visu rudenī. Šo *priekšnesumu* vienmēr noskatījās daudzi liepājnietki.

Daudz prasīgāki bija angļi, kas pasūtīja tikai bekoncūkas 100-120 kg svarā. Par nodoto bekonu zemnieks 1/3 naudas varēja saņemt tūlī uz rokas. Svaram un šķirnei bija jāatbilst eksporta noteikumiem. Bija jāaudzē Jorkširas un vācu dižciltīgās cūkas. Drīz radās pārprodukcija. Anglija nespēja tik daudz iepirkt, cik mazā Latvijā spēja ražot. Zemniekiem bija jāstāv garās rindās, lai pārdotu savu ražojumu, bieži savu suķi vedot atpakaļ pēc šādas bezcerīgas ekskursijas. Droši vien kupli zēla korupcija un draugu būsana, lai bekonu nodotu.

Stāvoklis uzlabojās, kad *Bekona eksports* noslēdza līgumu ar plašo Krieviju par speķa cūku audzēšanu.

No 1935. gada janvāra darbību uzsāka *Latvijas centrālais sviesta eksports*. Latvijas sviests ar labām sekmēm iekaroja stabilu vietu Eiropas tirgū.

Radot zemniekiem labvēlīgus priekšnosacījumus, Latvijā tika izvēsta plaša cukurbiešu audzēšana. Tika uzceltas trīs cukurfabrikas – Jelgavā 1926. gadā, Krustpilī 1932. gadā un Liepājā 1933. gadā. K.Ulmanis ieteica tējas glāzē bērt trīs karotītes cukura. Valstij viena ha cukurbiešu audzēšana izmaksāja 1000 Ls. Latvijas cukura ražotāji 1937. gadā piedzīvoja lielāko starptautisko atzīšanu, saņemot starptautiskā izstādē Parīzē *Grand Prix* balvu.

1934. gadā Latvija kļuva par labības eksportētājvalsti un pamazām pārtrauca olu, miltu, cukura un citu ikdienas pārtikas produktu iepirkšanu ārvalstīs. Populārs kļuva sauklis *Pērc Latvijas ražojumus!* Vai šāds aicinājums nav dzirdēts arī mūsdienās?

Pasaules tirgū bija liels pieprasījums pēc Latvijas rudziem. No kviešiem sāka tecināt spirtu un izgatavot alkoholisko dzērienu *Baltais dzidrais*, kas bija iecienīts visos svētkos. Par dzinējspēku automobiļos sāka izmantot latolu, kas sevišķi iecienīts kļuva krīzes laikā, kad 1939. gadā sākās pasaules karš. Valdība izvirzīja pirmo uzdevumu – lēta maize un labklājība visplašākām tautas masām!

1937. gada 3.-5. septembrī Jelgavā notika 3. Pļaujas svētki, kurus apmeklēja ap 200 000 skatītāju. Kā parasts, apbalvoja labākos laukstrādniekus. No Kazdangas pagasta šoreiz apbalvojumus saņēma Kazdangas fermas strādnieki: Otto Braunfelds, Pēteris Jesiļēvičs, Ernests Jankovskis, Klats Reinholds, Andrejs Kalniņš, Jānis Dīriņš, Daniels Lucius, Kārlis Runds, Ernests Vilhelmsons, Eduards Zauls.

Lauksaimniecības biedrībām visā Latvijā tika izvirzīti jauni paaugstināti uzdevumi. 19. septembrī Aizputē notika jaunas biedrības atklāšana un ražas skate, kurā sekmīgi piedalījās Kazdangas mazpulcēni. Apbalvojumu saņēma Priednieks *Jurīšos* par ābolu un bumbieru šķirnēm, E.Šternbergs Strupaušos par kultivētiem zālājiem, J.Gūtmanis *Porīnos* par dārzaugiem un labību, J.Dreimanis Sprīdīšos par kartupeļiem, J.Zilītis *Zilēs* par sakņaugiem. Kazdangas biedrības jaunajā valdē par priekšsēdētāju ievēlēja K.Priednieku, par locekļiem – F.Gravu, Ā.Ciesnieku, J.Zilīti, J.Gūtmani. revīzijas komisijā P.Putniņu, F.Sviestiņu un A.Āboliņu.

Pateicoties labi nostādītajai vidusskolas fermai, ieguva visas pagasta saimniecības. Zemkopība kļuva par Latvijas valsts mugurkaulu. Uzplaukumu piedzīvoja lopkopība. Jau 1928. gadā saimniecības ganāmpulks sastāvēja no melnraibajām govīm. No Holandes ievada

melnraibo vaislas bulli par 2000 latiem un 72 melnraibās slaucamās govīs. No Anglijas ieveda vaislas kuili ar astoņām Jorkširas vaislas cūkām par 500 latiem katru. Vaislas sivēnus pārdeva plašā apkārtnē, pat uz Vidzemi un PSRS. Iegādājās Šropširas šķirnes aitas, kas deva 3,5 kg vilnas. Saimniecību vadīja agronoms A.Štrauss. Lauksaimniekiem organizēja vakarēšanas ar lekcijām par jaunākām atziņām ārzemēs.

Aktīvu piensaimniecības darbu veica 1910. gadā dibinātā Valtaiķu piensaimnieku sabiedrība. Valtaiķu pienotava apvienoja Valtaiķu, Sieksātes, Kazdangas, Rudbāržu un Turlavas pagastu saimniecības ar 232 piegādātājiem. 1937. gadā tā saražoja 1700 muciņas sviesta ar peļņu 30 santīmi par kilogramu, ieņemot 1. vietu starp visām Aizputes apriņķa pienotavām ar 95% 1. šķiras sviesta. Pienotavu Valtaiķos uzcēla 1937. gadā par 22 000 latu.

Valtaiķu piensaimniecības sabiedrības svētkos 1938. gadā diplomus saņēma arī liela grupa kazdandznieku: Paulīne Grīnvalde *Čičos*, Līze Štāle *Zalsteros*, Elīza Dinvieta *Valkos*, Līze Štorha *Jaunkraulīšos*, Emīlija Osvalds *Āžkalnos*, Made Pūre *Ģedertos*.

Godalgas saņēma labākās slaucējas: Olga Štāle *Zalsteros*, Jevgeņija Kulvičs *Čičos*, Zelma Freimane un Irma Pūre *Ģedertos*, Johanna Bonštets un Irma Dinvieta *Valkos*, Marta Vichmanis *Zalsteros*, Līze un Hermīne Osvaldes *Āžkalnos*.

Laukstrādniekiem mēnesī maksāja 60 latu *uz rokas*, plus 45 latus uzturam, dzīvoklim astoņus latus, apgaismošanai trīs latus, apkurei piecus. Kopā 125 latus. Tomēr par šādu algu pilsētnieki nelabprāt devās strādāt laukos.

Dienas strādniekiem Kurzemē 1938. gadā maksāja 3,7 latus vīriem un 2,4 latus sievietēm. Citos apgabalos un apriņķos algas bija citādākas, ko noteica savstarpējie līgumi, ka daļu algas izmaksās graudā – drēbēs, apavos, gultas veļā un tamlīdzīgi.

Laukstrādniekus dalīja šķirās, piemēram, par 1. šķiras kalponi uzskatīja to, kura var izslaukt 10 govīs, tīrīt kūti, barot visus mājputnus un lopus, prot cept maizi, mazgāt veļu, prot aizjūgt zirgu, kraut labību un sienu vezumus. Darba laiks no 23. aprīļa līdz 23. augustam bija no plkst. pieciem rītā līdz saules rietam.

2. šķiras strādniekam vismaz divus gadus bija jābūt strādājušam kādā saimniecībā. Jāprot pļaut, sēt, iesiet izkapti, ielikt cirvim kātu, jāspēj uznest pa trepēm 100 kg smagus maisus, dienā izrakt 3,5 pēdu platu grāvja 10 kārtis, jāprot vadīt pļaujmašīnu u.c. lauku darbi.

Katram lauku darbam bija savs knifīnš, sava darba tehnika, kuru pielietojot strādnieks patērēja mazāk laika un enerģijas. Dažkārt likās, ka vecie zemnieki kustas lēni, bet šajā kustībā nebija nekā lieka, katra kustība

bija ekonomiski pareizi izpildīta. Vienalga, vai tā bija siena grābšana, zirga iejūgšana, labības pļaušana, govju slaukšana vai kas cits, visur bija jāzina šī darba specifika, kas ļauj patērēt mazāk spēka un laika. Iesācējs rāvās melnu muti, plivinājās kā vētrasputns, bet darbs neveicās, jo trūka pareizas darba iemaņas.

Sava nozīmīga loma zemnieku sētas hierarhijā bija pēdējam cilvēciņam – ganam, kuru allaž katrs varēja pasūtīt jebkuru brītiņu – atnes man to, padon šito, tev vieglas kājiņas – aiztec tur, padar šito! Tā līdz bezgalībai! Lauku sētā tādu sīkdarbiņu netrūka, bet tie bija vajadzīgi, lai lielais darbs uz priekšu ritētu. Tikai izdzenot savū *karaspēku* pļavā vai atmatā, gans kļuva patstāvīgs un neatkarīgs, varēja darboties pēc saviem ieskatiem un izdomas. Viņam piederēja saule, puķes, gaiss, visa dzīvā radībiņa, kas apkārt čivināja, čiepstēja, brēca, lidinājās un kustējās. Ganam bija tiesības lēkāt, skriet, dziedāt un komandēt savus pakļautos norādītajā teritorijā. Viņa rokās bija zizlis – pātaga, no kuras baidījās visi pakļautie. Viņš bija virspavēlnieks, kuram trūka tikai lampasi gar linu bikšu stilbiem un krāsainas akselbantes pār krūtežu. Ganam bija jābūt postenī, kad vēji plivināja paltrakus, lietus cirtās sejā, saule karsēja kā uz pannas, rudens salnas knieba kailos stilbos tā, ka bija jāmeklē silta govš kleķene, kur sasildīt pēdas. Citi tādā laikā paslēpās, kur prata, ganam tādas iespējas nebija. Posteni atstāt nedrīkstēja. Šajā sūrajā ēzē rūdījās raksturs, kaldinājās atbildība. Pulksteņa ganam nebija. Laiku noteica pēc savas ēnas garuma. Vasaras vidū pulkstens divpadsmitos dienā ēna bija četras pēdas gara, uz rudens pusi ēna kļuva garāka. Ikvienam lauku bērnam ganu gaitas bija kā augstskolas izglītība, to iziet bija svētīgi ikvienam pilsētas žīpčīkam. Autors ir pateicīgs saulainām, rasotām, miglas palagos tītām, pelēcīgi drūmām lietus dienām, ziedu smaržās viļņojošām vasarām Aizvīķu pagasta lauku sētās, jo šīs vasaras deva daudz pieredzes cilvēka personības veidošanā. Pāri gadu kalnu grēdām esiet sveicinātas manas ganu zēna vasaras! Esiet sveicinātas! Mūsdienās šāda profesija ir izzudusi reizē ar daudzām skaistām lauku sētām un lauku darbu sūro tikumu.

Ganelim par visu vasaru maksāja 60 latus; tupeles, pastalas, ganu tarbu piedevām.

Laukos valdīja augsta darba kultūra un atbildības sajūta. Tika savāktas katrs siena kušķītis, katra mēsļu čupiņa, savāktas nolūzušās vārpas. Neviena atmata nebūtu pārvērsta auglīgā druvā, ja arājs nebūtu katru vagu pacietīgi līdz galam izaris. Zeme tika kopta ar lielu rūpību un mīlestību. Tika paveikts milzīgs darbs, lai ražotu tautai tik nepieciešamo dienišķo maizīti ar biezu aizdara kārtu. Ikvienā lauku cilvēkā jau no mazotnes ieaudzināja svētumu pret maizi. Pa labības zelmeni nedrīkstēja kājām bradāt, kur nu vēl ar zirgu vai traktoru braukāt. Smagas bija sarunas ganam ar saimnieku, ja

govis, karstā laikā bizinēdamas, ieskrēja labības laukā. Ar maizīti nedrīkstēja mētāties, kā to bieži nācās redzēt skolu kopgaldos pēckara gados. Katru garoziņu izmantoja putnu vai dzīvnieku barībai. Grēks bija nolauzt zariņu augļu kokam. Labklājība veidojās sūrā darbā no saules līdz saulei, līdz mūža galam bez atvaļinājumiem.

Lauku sētu godā cēla valsts prezidents K.Ulmanis. Viņš sacīja: *Tīra māja un sēta – latvju sievietes gods un lepnums! Lai spodras un daiļas ir mūsu sētas un mītnes. Tādēļ katru gadu ļoti populāras bija Spodribas un Meža dienas, kad tauta izgāja darbos ar grābekļiem, slotām un lāpstām pār pleciem. Lauku sētām jāklūst daiļākām, brīvās zemes jāapmežo! Jāstāda alejas gar ceļmalām un bērzu birztales nekoptās zemē.*

Sekojoš Kazdangas piemēram, ķiršu alejas stādīja arī Aizviķu pagastā. 1939. gada aprīlī, sadarbojoties pagastu pašvaldībām, skolām un aizsargu organizācijām, Meža dienās apstādīja 200 km garu ceļa posmu no Ventspils līdz Lietuvas robežai, pavisam iestādot 16 000 kociņus. Ceļu krustojumos veidoja atsevišķas ķiršu grupas. Kaut arī lija lietus, talcinieki strādāja ar prieku.

No 1933. gada izvērta plašu kampaņu bārbeļu un pabērzu kā nelabvēlīgu augu lauku kultūrvidē iznīcināšanā.

Viena centnera labības cena svārstījās atkarībā no kvalitātes un pārdošanas laika. 1938. gadā Liepājā centners rudzu vidēji maksāja Ls 17,44, kviešu 22,27, miežu 15,86, auzu 14,13, zirņu 24,51, sarkanā āboliņa sēklas 143,0. Tā kā zemniekiem pašiem produkciju nogādāt tālāk un izdevīgāk pārdošanas vietās bija grūti, tad radās iespēja darboties dažādiem starpniekiem, daļu peļņas paturot sev. Uzpircēju lomu parasti uzņēmas žīdi, kuri priecīgi berzēja rokas, ka var viegli tikt pie naudas par citu sviedriem. Vislētākie rudzi bija janvārī, dārgākie novembrī (Ls 17,85). Laba slaucama govys maksāja 100-125 latus. Lēnām auga piena ražība. Izslaukumi ar tauku saturu 4% sniedzās pāri 2000 l gadā. Zirgs vienmēr maksāja dārgāk par govslopu.

Īsi pirms Otrā pasaules kara laukos parādījās daži motociklu braucēji, dažādiem kooperatīviem un sabiedrībām bija iespēja iegādāties smagās automašīnas. Tomēr par ērtāko braucamrīku kļuva velosipēds. Latvijā populāri kļuva *G.Ērenpreiss, Latvello, Omega, Liperts* un *Līva* ražotie velosipēdi, kas izkonkurēja 220 latu dārgos *Dürkopp* ražojumus. Bez šīm piecām lielākajām velosipēdu fabrikām *ciskudriļļus* ražoja arī Limbažos, Mazsalacā, Valmierā. Liepājā ražoja sieviešu velosipēdus *Līva*, kuriem aizmugurējo riteni sedza dubļus aizsargājošs tīkliņš. Priekšējiem riteņiem piekonstruēja dzenriteni, kas darbināja prožektora spuldzi braukšanai tumsā. *Rennera* cena svārstījās no 100-120 latiem. Tas bija ātrs un ērts braucamrīks, kas atvieglāja zirgspēku reizēs, kad nebija smagi pārvadājumi.

Ātri varēja aizskriet gan uz tuvāko pilsētu, gan zaļumballēm, paķerot uz asīti draudzeni vai kādu puīškānu.

1930. gadu vidū velosipēdiem pie pakalējā sēdekļa vai rumbas bija jāpiestiprina numuri. Fabrikas netaupīja līdzekļus divriteņu reklāmai.

Pagastā sekmīgi attīstīto lauksaimniecību pamatīgi iedragāja ugunsgrēks 1935. gada 23. oktobrī, kad nodega lauksaimniecības biedrības kalte Ls 5000 vērtībā, sadega jauniegādātās lauksaimniecības mašīnas tādā pašā vērtībā, gāja bojā labība Ls 1600 vērtībā, tika izpostīts biedrības pilnvarnieka Kārļa Ozolnieka dzīvoklis, veikals, biedrības dokumenti. Ugunsposts izcēlās no pārkurinātās kaltes krāsns.

1930. gada beigās Lauksaimniecības biedrībā bija 130 biedru, kuri darbojās mājturības, mežkopības, kūdras, lopkopības un kultūras sekcijās. 1939. gada karstā vasara piebremzēja lauksaimniecības attīstības tempus. Lauksaimniecības biedrība centīgākos lauku bērnus aicināja iestāties lauksaimniecības skolā, kas Kazdangā bija īpaši labvēlīgā situācijā, vidusskolas priekšzīmīgi nostādītā darba dēļ.

Saimniecības, kurām neveicās ražošana, dēvēja par tālumniekiem. Viņiem sniedza dažādu palīdzību. Pagastā viena no tādām saimniecībām bija *Gausiņi*. 1939. gada aprīlī vidusskolas mazpulka organizācija agronoma A. Āboliņa vadībā sarīkoja palīdzības talku *Gausiņos*. Zēni izlauza 10 celmus, ap māju iestādīja pirmos augļu kociņus, izraka 25 m garu notekgrāvi. Meitenes veica sīkākus apkopšanas darbus mājas apkārtnes izdaļošanā. Uzskatīja, ka tālumnieki kaitē kopējai lauku izdaļošanai un jādara viss iespējamais, lai atpalcību likvidētu.

1930. gados Latvijā plaši izvērta kūdras ražošanu, izmantojot to gan kā pakaišus lopu kūtīm, gan apkurei. Kūdras pasludināja par Latvijas brūno zeltu. Izveidoja plašas kūdras fabrikas gan Aizputē, gan Medzē, gan citur. Arī Kazdangas Ploču purvā sākās kūdras ieguves darbi dedzināmās kūdras ieguvei. Tā tika ietaupītas meža bagātības.

1938. gada augustā Ventspilī notiekošajā Kūdras dienā apbalvoja labākos kurināmās kūdras ražotājus. I. godalgu saņēma Kazdangas vidusskolas ferma.

Tika uzskatīts, ka Cildu – Vangas liekņa, kur kūdras slāņa biežums vietām sasniedza vairākus metrus, ir lielākā kūdras atradne Aizpute apriņķī. Netālu no Cildiem atradās Kazdangas purvs, kur ieguva labas kvalitātes kūdru. Kūdras rakšana pēc Otrā pasaules kara turpinājās līdz 1950. gadu vidum, kad dedzināmo kūdru sāka aizvietot no Krievijas un Polijas iegūtās akmeņogles. Kūdras rakšana bija smags darbs, kur dažiem saimniecības vīriem palīgā sūtīja tehnikuma audzēkņus. Izrakstās bedres lēnām pieplūda ar brūnu purva rāvu, dažkārt bija jāstāv līdz ceļiem ūdenī garos gumijas zābakos un jāmet izraktā kūdra eskalatorā, kurš uzvilka *brūno zeltu* maļamā

katlā, no kurienes to samaltu izvadīja uz dēļiņiem. Meitenēm bija jāstiepj dēļiņi un jāliek plavā žāvēšanai. Kad kūdra bija krietni apžuvusi, to sakrāva nelielās kaudzītēs – *zaķīšos*, lai izžūtu vēl pamatīgāk, un tad tā tika transportēta uz šķūņiem, kur glabājās un pakāpeniski tika aizvesta uz centrālāpkuri skolas ēku apsildīšanai. Lietainās vasarās kūdras ieguve un žāvēšana bija ļoti apgrūtināta. *Brūnais zelts* tomēr bija lētāks kurināmais nekā *zaļais zelts* – malka.

1939. gadā zemniekiem ieteica audzēt seradellu, lupīnu lauku mēslošanai, soju un arī kukurūzu. Strauji pieauga lauksaimniecības mašīnu, traktoru, vēja turbīnu, zirga grābekļu, kūlīšu sējēju, labības plāvēju pielietošana zemes apkopšanā. Ieviesa trieces, kuļmašīnas, lokomobiles un citu tehniku darba efektivitātes un ražības celšanai. Atvieglināja fiziskā darba spēka pielietošanu, bet, lai to izdarītu, bija jāizglīto zemnieki tehnikas pielietošanā un kopšanā. Lauksaimniecības biedrība regulāri organizēja dažādus priekšlasījumus, kursus, tējas vakarus ar tematisku novirzi ne tik daudz izpriecām, cik lauku ļaužu izglītošanai. Gada beigās aprīņķa pļaujas svētkos par veiksmīgu darbu godalgas saņēma Kazdangas pagasta valde, Lauksaimniecības biedrība, Valtaiķu piensaimnieku biedrība.

Pēc karstās 1939. gada vasaras sekoja 1939./40. gada bargā ziema, kas zemes kopējiem radīja ne mazums rūpju lopu izziemošanā un ražas saglabāšanā. Mednieku biedrības priekšsēdētājs A.Štrauss organizēja medniekus meža dzīvnieku ēdināšanā. No zaķiem cieta daudzi augļu dārzi, bet ne mazums zaķīšus atrada sastingušus augļu dārzos vai netālu no cilvēku mājokļiem, kur tie uzdrošinājās tuvoties, palīdzību meklēdami.

K.Ulmaņa valdība visiem spēkiem centās tautā atmodināt tautas vienības apziņu. Centās laukus tuvināt pilsētai, darot arī lauciniekiem pieejamas daudzas pilsētnieku baudītās ērtības. Pat ganeļus aicināja uz Ziemassvētku eglītēm pilsētās, apbalvoja vecākus, kuru bērni vasarās strādāja zemnieku sētas un daudzu pilsētnieku bērni varēja dziedāt: „Ganiņš biju, ganos gāju, ganu drēbes mugurā...”

1935. gadā 62% Latvijas iedzīvotāju dzīvoja laukos. Tur valdīja nacionāls gars, un kreisi noskaņotiem ļautiņiem nebija iespēja izvērsties.

Pārtikas preču sīktirdzniecības cenas Rīgā 1938. gadā Ls/kg

Rudzu milti	0,20	Tējas desa	1,83
Kviešu milti	0,47	Dūmu desa (žāvēta)	3,57
Rupjmaize	0,20	kartupeļi	0,08
Baltmaize	0,52	burkāni	0,14
Biezpiens	0,48	Kāposti, svaigi	0,16
Skābs krējums	1,57	skābēti	0,25

Jāņusiers	1,18	Tomāti	1,63
Krējuma siers	1,92	Āboli	0,56
Eksporta sviests	2,64	Kafijas pupiņas, grauzd.	5,38
Cūkgaļa, svaiga	1,33	Tēja (Ķīnas, Ceilonas)	15,80
žāvēta	1,68	Olas 1 gab.	0,11
Aitas un jēra gaļa	0,97	Vistas 1 gab.	3,29
Liellopu gaļa	0,86	Zosis 1 gab.	7,06
Teļa gaļa	0,89	Piens, svaigs 1 litrs	0,19

Trīsdesmito gadu Latvija citu Eiropas valstu vidū

1935. gads

Teritorijas ziņā par Latviju mazākas bija 15 Eiropas valstis, bet 11 Eiropas valstīs bija mazāks iedzīvotāju skaits.

Uz 100 000 iedzīvotājiem Latvijā tika izdotas 74 grāmatas. Tikai Dānijā šis skaitlis bija lielāks – 86. Vismazāk grāmatu izdots Spānijā, Dienvidslāvijā un Krievijā.

Uz 100 000 iedzīvotājiem iznāca 11,1 laikraksts un žurnāls; Igaunijā – 28,8, Krievijā – 5,8.

Lauksaimniecība

Trīsdesmitajos gados lauksaimniecībā bija nodarbināti 66% iedzīvotāju.

Pārsvārā bija vidēji mazas saimniecības (2-20 ha) – 52,5%, 20-50 ha lielas saimniecības bija 21,7%, līdz 2 ha – 20,2%.

Labība

Latvijā tika izlietotas 3000 629 t rudzu, kas 100% bija izaudzēti Latvijā.

Uz vienu iedzīvotāju izlietoti 132,4 kg rudzu.

Tika izlietotas 157 676 t kviešu, no kuriem 5% ievesti no ārzemēm, 95% izaudzēti Latvijā. Uz vienu iedzīvotāju izlietoti 70,7 kg kviešu.

Mājlopu skaits uz 100 iedzīvotājiem

Zirgi – 18,8 (2. vieta Eiropā; 1. vietā Lietuva – 23,4);

Govis – 57,5 (4. vieta Eiropā pēc Īrijas, Dānijas un Igaunijas);

Cūkas – 31,7 (7. vieta Eiropā);

Aitas – 52,3 (9. vieta Eiropā).

Sviesta eksports

Latvija eksportēja 16 816 t sviesta, ieņemot 6. vietu Eiropā; 1. vietā Dānija – 149 826 t.

Rēķinot uz vienu iedzīvotāju izvesto sviesta kilogramu skaitu, Latvija bija 3. vietā Eiropā – 8,6 kg, 1. vietā Dānija – 40,5 kg.

Izpeļņa

Kvalificēts rūpniecības uzņēmuma strādnieks stundā saņēma Ls 0,69.

Laukstrādnieks (pie saimnieka uztura) gadā saņēma Ls 330, laukstrādniece – Ls 250.

Kvalificēta strādnieka vidējā dienas izpeļņa latos (Rīgā)

1933	1934	1935	1936	1937	1938
5,20	5,05	5,15	5,20	5,45	5,85

Nekvalificēta strādnieka vidējā dienas izpeļņa latos (Rīgā)

1933	1934	1935	1936	1937	1938
3,80	3,75	3,90	3,90	4,15	4,40

1935. gada beigās uz vienu Latvijas iedzīvotāju bankās bija noguldīti 120,7 lati.

Latvijas lauksaimniecība skaitļos

Zemes kopplatība uz lauksaimniecības zemes sadalījums (tūkst. ha)

Gads	Zemes kopplatība	Lauksaimniecības zeme		Tajā skaitā	
		tūkst. ha	tūkst. ha	tūkst. ha	tūkst. ha
1935	6579,1	3770,5	2113,7	905,3	751,5
1990	6458,9	2567	1687	245,8	598

Lopkopības produktu ražošana

Gads	Gaļa		Olas (milj.)	Vilna (t)
	(kautsvarā, tūkst.t)	Piens (tūkst. t.)		
1935	159	1487	160,8	2361,9
1990	308,5	1893,2	818,9	347

Lauksaimniecības kultūru kopražā un ražība

Gads	Rudzi		Kvieši		Mieži	
	Kopražā (tūkst. t.)	Ražība (cnt/ha)	Kopražā (tūkst. t.)	Ražība (cnt/ha)	Kopražā (tūkst. t.)	Ražība (cnt/ha)
1937	405	12,08	1782	140,2	280	203,1
1990	176,1	21,4	1016	127	17439,16,1	289

Lopu un putnu skaits (tūkstošos)

Gads	Liellopi	T.sk. govīs		Aitas	Zirgi	Putni
		Cūkas	govīs			
1937	1209,9	880,3	739,3	1334	391,9	4121,4
1990	1439	535	1401	165	31	10321

*Un mācies labprāt grāmatas,
Tās vedīs tev` uz laimības.*

Vecais Stenders

ŠURP, GRĀMATAS, UZ SKOLU!

Vecie vēstures ruļļi liecina, ka Kazdangas apkārtnes bērniem organizētāka skolas apmācība sāka ap 1840. gadu, tomēr toreiz populārā mājniecība notikusi pāris simt gadus agrāk. Latviešu bērni un pieaugušie lauzījušies pēc senu senām visgrūtākām metodēm, sākot ar burtu nosaukumu iegaumēšanu, kā toreiz teica – *bokstābu* līdz burtu saboksterēšanai zilbēs un vārdu kombinācijās. Parastā mācīšanās notika garajos ziemas vakaros kopējā saimes istabā, strādājot mājas darbus pie skolu gaismas, ierādot bērniem lasīt mācības pirmos soļus. Pazīstamākā metode bija, ka pieaugušais lasīja priekšā vārdus, bet pēcnācēji skaļā balsī atkātoja, bieži vien iekāļot no galvas veselus teikumus, nepazīstot ne burtus. Bērneli sildījās uz krāsni kopā ar kaķēniem un lellēm, kasīja vēderiņus vai kādu citu jauku vietīņu un dzina galvā smagnējos vokābuļus. Ābece mācīšanās bērnos nekad nav izraisījusi īpašu sajūsmu ne pirms simts gadiem, ne tagad. Rakstnieki brāļi Kaudzītes atzina, ka no šādas *pakaļrunāšanas* liela labuma nebija, un secināja, kāds virs zemes prāta bads.

Mājniecība bija pakļauta stingrai baznīcas uzraudzībai. Mācītāji braukāja pa mājām, bērnus pārklaušinādami. Būt noderīgam – šis princips bija kļuvis par vienu no galvenajiem to intelīģences pārstāvju darbībā, kuri apgaismības laikmetā pieslējās t.s. racionālisma idejām. Lielākā daļa racionālistu bija vācu mācītāji Baltijā. Viens no redzamākajiem racionālistiem Kurzemes hercogistē bija Sēlpils un Sunākstes mācītājs Gothards Fridrihs Stenders (1714-1796). Spējīgs, vispusīgs cilvēks, kuru dēvēja un tautā pazina kā Veco Stenderi. Viņš izstrādāja jaunus lasīt mācīšanas paņēmienus un tos ietvēra divās ābecēs: *Jauna ABC un lasīšanas mācība* (1782) un *Bildu ābice* (1787). Ābece kā īpašs iespaiddarba tips latviešiem jau bija plaši pazīstama. Taču *Bildu ābice* salīdzinājumā ar tā laika citām latviešu grāmatām bija īsts luksuss izdevums, kas maksāja sešus vērdiņus, resp. piecreiz dārgāk par parastajām ābecēm, tikpat, cik sešreiz biežākā M.Stobes *Veselības grāmatiņa*. Bērniem parasti visattīstītākā ir vizuālā uztvere. Attēli grāmatā atvieglo mācāmās vielas apguvi un paplašina vizuālo informāciju. *Bildu ābice* latviešu bērniem pirmo reizi deva iespēju attēlos redzēt pašiem sevi gluži kā ikdienišķās situācijās. *Bildu ābices* iznākšana 1787.gadā uzskatāma par īsteno sākumu latviešu laicīgo grāmatu grafikai, kuras dibinātājs bija G.F.Stenders. 19. gs. septiņdesmitajos gados

pasaules gudrības skolas sāka mācīt no Ludviga Hervācena grāmatas *Skolas maize*.

Pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1861. gadā cara valdība izglītības lietas Baltijas guberņā sāka kārtot aktīvāk, atverot pareizticīgo draudzes skolas un izvirzot prasības skolās mācīt krievu valodu. Arī latviešu inteliģence vērsās pret baltvācu muižnieku kundzību latviešu skolās un prasīja organizēt tautskolu tīklu, lai celtu plašo masu zināšanu līmeni. Minēto prasību iebiedēta muižniecība 1865. gada apstiprināja *Nolikumu par Vidzemes pagasta skolām*. Saskaņā ar šo nolikumu bija paredzēts atvērt vienu pagastskolu uz katriem 500 vīriešiem.

Kurzemē skolu sistēmu noteica 1875. gada instrukcija, kur viena skola bija paredzēta 1000 iedzīvotājiem. Lauku skolu izdevumus vajadzēja pilnīgi segt zemniekiem, bet skolu vadību un saturu noteica vācu muižniecība un luterāņu garīdzniecība. Tomēr par pieņemto lēmumu izpildi neviens nerūpējās, un tautas izglītība neattīstījās tik strauji, kā varēja gaidīt. Ķeizars Aleksandrs II noteica reglamentu, kurā skolu vadīšanu uzticēja pagasta vecākiem. No vecākiem izvēlēja komisiju ar 8-24 runas vīriem, Šīs komisijas grupējās ap vietējās baznīcas priekšniecību un lēma kādā vīzē izlietot skolām piešķirto naudu. Pagastskolas sāka apmeklēt bērni, kuri sasnieguši 10 gadu vecumu. Varēja iestāties arī agrāk, bet obligāti bija jābūt priekšzināšanām. Dziedāšanā bija jāprot taktis dalīšanu, balss radināšanu trāpīšanā, ausīm bija jābūt ar smalku dzirdēšanu. *Ceikīnāšanā* jāprot rīkoties ar lineālu un mēru, jāprot zīmēt vieglus *ceikīnumus*, kas nepieciešami dzīves vajadzībām. Ģeogrāfijā (arī vēstures un dabas mācībā) smalki jāzina krievu valsts varenība un plašums, tās zemes, upes, kalni, dižpilsētas. „Izučaķ Veļikaju Rossiju – našu matušku”! Bija jāmacās cariskās Krievijas himna.

Bože, carja hraņi!

Siļņij, ģeržavij

Carstvuj na slavu, na slavu ...

Tulkojumā tā skanēja:

Dievs, sargi ķeizaru!

Varenu un spēcīgu.

Ļauj viņam valdīt mūsu slavai,

Lai satriektu ienaidniekus.

Pareizticīgo Ķeizar!

Dievs, sargi ķeizaru!

Bet latviešu bāleļiņi dziedāja pa savai modei:

Dievs, sargi ķeizaru

un siļķes bez žaunām ..

Frīcis Grāva desmit gados
padarīja Kazdangu
slavenu visā Kurzēmē

Skolas leezība

Skolnēkam *Alexanderam Sahlitern*,
Kazdangas skolai Aprīļa mēn. 9. dienā 1908. g.

P a r a h ū m i.										Izvērtēšanas.	Uzmanība.	Izskatums.	
T. jūdaš mājībība	Greip. valoda	Latv. valoda	Reliģiozitāte	Ģeogrāfija	Īstībrādītāšana.	Stāvēšana.	Darbāšana.	Kārtība.	Pēdīnē.				Īngrošanās.
5.	4.	4.	4.	4.	4.	4.	4.	—	—	—	loti laba.	loti laba.	it labs.
<p><i>Prijs skolā atīd pērnid.</i></p>													
<p>Rezīlējums № 1 mahji. 2 nepetecolāji. 3 petecolāji. 4 labi. 5 ļoti labi.</p>													
										<p>Skolotājs. <i>A. Bērmanis</i></p>			

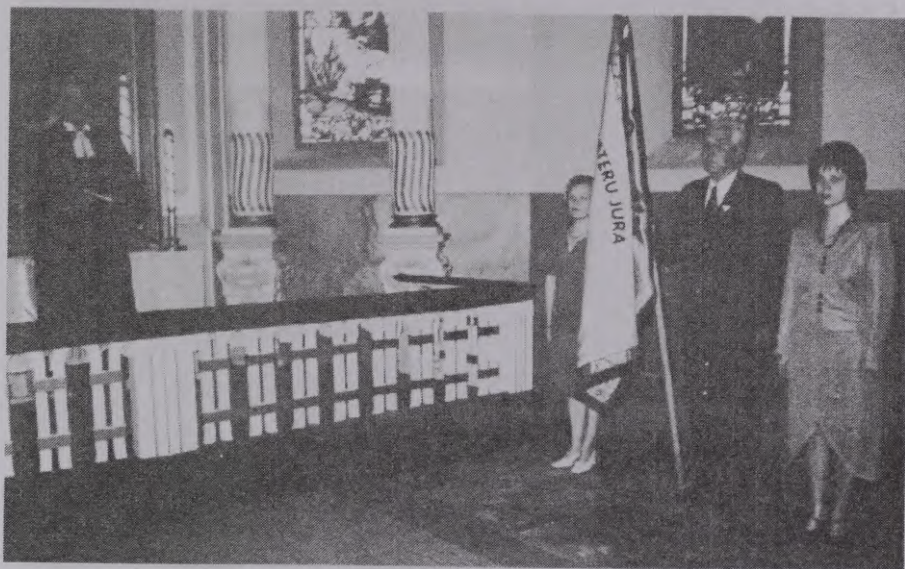
Pirmā bērnudārza grupiņa pirms Otrā pasaules kara. Pirmā no kreisās audzinātāja Kūle

Atjaunotā bērnudārza pirmā vadītāja Verita Leja ar tautumeitiņām

1992.gada bērnu dārza izlaidums. Pirmā rindā no kreisās Nora Alstreita

2002.gada 11.maijā Māteru Jura pamatskola atzīmēja 125.gadskārtu. Valtaiķu baznīcā mācītājs S.Sproģis iesvētīja atjaunoto skolas karogu, kura devīze ir DARBS IR GODS. Pie karoga stāv no kreisās: direktore A.Dreimane, bijušais direktors A.Leja un mācību pārzine R.Eglīte

Kazdangas divgdīgās zivjkopības skolas skolotāji un audzēkņi 1925.gadā.
Vidū skolas direktors Miķelis Ziemelis

Latvijas matemātikas olimpiādes laureāti.
No kreisās: J.Rudītis, skolotāja I.Bloka un S.Berga

Pedagogu saime 2005.gadā. 1.rindā no kreisās sēž: D.Skuja, R.Eglīte, N.Andriekus, A.Dreimane, D.Skadiņa, A.Zommere. 2.rindā: D.Klaviņa, Ilona Bloka, I.Kronberga, G.Stiere, G.Moiseja, B.Kvedlo, A.Sustere, D.Kliesta, Ilga Bloka, V.Rudīte, G.Malakauska un J.Gofmanis

Meitenēm mācīja sievišķu rokdarbus, bet zēniem turnēšanu (vingrošanu). Vēlāk pievienoja arī dārza kopšanu un vācu valodu.

Visos laikos dzejnieki ir sacerējuši jaukus un jūsmīgus dzejoliņšus, mudinot bērņus doties uz skolu. Jau pašos pirmsākumos Auseklis uzrakstīja dzejoli *Uz skolu* ar pieciem pantiņiem, ko bērni skandēja daudzās skolu sarīkojumos.

*Dar' man, tēv(i)s, pastaliņas,
Pērc man staltu cepurīt'!
Šuj man svārkus, māmuliņa, –
Skolā iet(i) man gribas!*

Mūsdienu turīgie bērņi tagad gan daiņo: *Pērc man, tēti, datorīņu...*

Padomju laikos Pēteris Sils arī sacerēja divpantiņu dzejoli *Uz skolu*, kuru daudzi pārfrāzēja un politizēja kā jau tas padomju laikos bija pieņemts un tas skanēja:

*Šurp grāmatas! Uz skolu!
Es būšu teicamnieks,
Tad māmiņai un tētiņam,
Un Staļinam būs prieks!*

Arī šis sacerējums baudīja ne mazāk lielu popularitāti tautā kā Ausekļa daiļdarbs. Skolas lietas sabiedrību nekad nav atstājušas vienaldzīgu, jo tā skāra ikvienu normālu ģimeni, kurā auga bērņi un mazbērņi.

Attīstoties izglītības sistēmai, lai bērņiem nebūtu tālu līdz skolai, Kazdangas apkārtnē nodibināja vairākas skolas. Kad īsti kāda skola dibināta precīzi grūti noskaidrot, jo dažādos izdevumos minēti dažādi dibināšanas gadi. Pūņi 1. pakāpes skola dibināta 1841. gadā, kas pēc Otrā pasaules kara kļuva par 7 gadīgo nepilno vidusskolu un ietilpa Valtaiķu pagastā. Vēl 1948. gada rudenī tur mācības uzsāka 102 bērņi.

1841. gadā sastādītā skolu gada pārskatā redzams, ka zemnieku skolas sadalītas luterāņu draudzēs (ķirspēlēs). Valtaiķu ķirspēlē ietilpa Laidi, Rudbārži, Kalvene, Pērbone, Pūņi, Rude, Sermīte, Vecsieksāte u.c. Kazdangas un Cildas skolas bija pakļautas Aizputes ķirspēlei, Šajā gadā Cildas skolā mācījušies 13 skolēni, Bojās – 33, bet 28 Valatas bērņi mācījušies mājā. 1880. gadā Cildas skolā mācījušies 30 bērņi.

Vangas barons saviem bērņiem arī uzcēlis Vangas centrā skolu. Pats nosaukums *vanga* senā Kursā skaitījās tīrums triju lauku sistēmā, arī atmata, zema mitra pļava. Arī rokturi (osu) sauca par *vangu*. 1841. gada sarakstā Vangas skola vēl nav minēta. 1849. gadā skolā mācījušies 20 bērņu, 1862. gadā 30 *cālīsi*, bet 1884. gadā jau 50. Tāpat kā vairums skolas arī Vangas 1. pakāpes pamatskola lēnām no divgadīgas skolas pārauga sešgadīgā pamatskolā, bet pēc Otrā pasaules kara arī septiņgadīgā nepilnā vidusskolā, kuru pievienoja Klosteres pagastam.

Skola darbojās līdz 1962. gadam. Ilggadīgs skolas direktors bija Kārlis Šmits (1925-1937), pēc tam Jānis Bērziņš, kurš 1944. gadā aizceļoja uz Vāciju. Pēckara gados direktore bija Minna Kalniņa., kura vēlāk strādāja izglītības ministrijā. Līdz karam skola bija labi iekārtota ar divām zālēm vingrošanai un pašdarbībai ar skatuvi, darbnīcu rokdarbiem, garderobi un skolotāju dzīvokļiem. Arī laba bibliotēka ar barona personīgo arhīvu, taču 1944. gada 13. aprīļa naktī pils tika sabombardēta. Šo grēka darbu paveica sarkanarmijā dienošie latviešu lidotāji. Samazinoties bērnu skaitam, skola atkal kļuva par trīsgadīgu sākumskolu, kas bija pakļauta Kazdangas astoņgadīgās skolas pārraudzībā. Par skolotājiem strādājis Leonards Zasčerskis un Gaida Drava, līdz apcietināšanai – Valdis Vanags, Valija Gulbe un Ilgonis Kriševics. Dažādos laikos pēckara periodā direktora pienākumus pildījusi V. Vītola, M. Zīds, V. Gulbe, L. Zasčerskis, bet pēdējā direktore bijusi Gaida Rozentāle.

Konversācijas vārdnīcā minēts, ka ap 1900. gadu Kazdangas pagastā darbojušās trīs skolas: Kazdangas (dib. 1876. g.), Vangas (1883) un Boju (1890). Boju skola darbojās vēl līdz 1965. gadam un bija pakļauta Kalvenes astoņgadīgai skolai. No 1945. gada skola bija četrgadīga. Pēdējā direktore bija Adelaide Dzerkale, kura no 1950. gada skolā sāka strādāt par skolotāju. Pēdējos septiņus gadus par skolotāju strādāja vēl Jautrīte Dombrovska-Kļava. Audzēkņu trūkuma dēļ skola pārgāja uz trīsgadīgu apmācību, kad 1. klasē mācījās vairs tikai divi bērņeļi, to slēdza. Diemžēl tāds liktenis gaida ne vienu vien lauku skoliņu.

Attīstoties izglītības sistēmai, pedagogijas prātvēderi aizvien neatlaidīgāk pierādīja, ka bērnu apmācība jāsāk agrāk nekā obligātā skolas mācīšanās – no septiņiem gadiem, jo bērns jau ļoti agrā vecumā ieliek pamatus savas personības veidošanā un katrs nokavētais gads bērna attīstībā var radīt atpalcību tālākā dzīves procesā.

Vairākkārt tika skatīts jautājums par bērnu dārza atvēršanu Kazdangā. Tomēr pamatā mazāka rūpe bija par bērnu izglītošanu, tas bija saimniecisks aprēķins iegūt sievietes darbaspēku ražošanas procesā, atvieglot māmiņām bērņeļu aprūpi. Beidzot pēc vairāku gadu diskusijām 1960. gada 1. augustā ilgi lolotais sapnis piepildījās. Kādreizējā baronlaiku pārvaldnieka mājā, kur bija iekārtoti dzīvokļi, atbrīvoja telpas Kazdangas *galotnītēm*. Vadītājas pienākumus uzņēmas Verita Leja, kura dzīvoja jaunatvērtās iestādes otrajā stāvā. Ļoti parocīga sadzīvošana. Grupā uzņēma 25 *cālīšus*. Saimnieces pienākumus uzņēmas Erna Meldere, vēlāk Ida Osīte, savukārt aukle – Elita Ozola. 1962. gadā ar svaigu Vecbebru tehnikuma diplomu azotē ieradās kvalificēta audzinātāja Māra Graudiņa-Ābele. Bērnu dārzu nosauca mīlīgā vārdiņā – *EZĪTIS*.

Kazdangā tas nebija pirmatklājums. Dažus gadus pirms Otrā pasaules kara ēkā starp klēti un bijušo pienotavu jau darbojās bērnudārzs. Karš izjauca iesākto darbu. Tikai vecākās paaudzes kazdandznieki atceras, kur bija pienotava un tai blakus esošā māja. Arī toreiz grupā uzturējās 25 bērni. Pirmā audzinātāja bija Hasmane ar savu meitu, kas vasarā piestrādāja. Mazākos bērņus uzraudzīja vecāka tantiņa. Iestudēja pat ludziņu *Sprīdītis* un vēl citas bērnu ludziņas. Pēdējā audzinātāja pirms juku laikiem bija Kūle. Pēc kara bērnudārzs dažus gadus bija Kapšos (vadītājs Vīdners).

1964. gada 15. jūnijā bērnudārza vadītājas amatu uzņēmās Ilga Mieze, bet visilgāk šajā darbā noturējās Nora Alstreita – no 1968. līdz 2002. gadam. Neklātienē ar izcilību viņa pabeidza Rīgas pedagoģisko skolu. Savā darbā saņēma vairākus Atzinības un Goda rakstus.

Ezītis kļuva par pirmo un vienīgo darbavietu Mārai Ābelei. Daudzi kazdandznieki var pateikties Mārai par daudzām vērtīgām pamatiemaņām glītrakstīšanā, rēķināšanā, zīmēšanā, dziedāšanā, vingrošanā, un pareizu un skaidru valodīņu, uzstājoties dažādos konkursos un priekšnesumos. Par savu priekšzīmīgo darbu Māra saņēmusi Latvijas PSR Izglītības ministrijas Goda rakstu, IM krūšu nozīmi *Teicamnieks tautas izglītības darbā* (1985), LPSR Pedagogu biedrības krūšu nozīmi *Par radošu darbu* (1985) un citus apbalvojumus. Māras vadībā iestudēti vairāki uzvedumi, to skaitā arī pašas sacerētais iestudējums *Kraukšķītis*.

1978. gadā rudenī trijās rajona skolās – Pāvilstā, Dzērvē un Kazdangā – atvēra sagatavošanas klases sešgadīgo apmācībai. Skolai sadarbojoties ar bērnudārzu, Kazdanga uzsāka arī četrgadīgo un piecgadīgo apmācību. 2001. gada 20. novembrī *Ezītis* reģistrē kā Kazdangas pagasta pirmskolas izglītības iestādi. 2002. gada 1.septembrī uzsākta piecgadīgo un sešgadīgo bērnu obligātā sagatavošana skolai. Telpu trūkuma dēļ *Ezītis* mācās piecgadīgi bērni, bet sešgadnieki apmeklē pamatskolu. Uz diviem gadiem tiek saņemta licence N.Alstreitas izstrādātās programmas īstenošanai. Nomainās viss pedagoģiskais sastāvs. Vadītājas pienākumus uzņēmās Ilga Bloka (20 gadus ilgs darba stāžs pedagoģiskajā darbā), skolotāja Ineta Freimane (18 gadu darba stāžs), Ieva Pucena, mūzikas skolotāja Sandra Strazdiņa (12 gadu darba stāžs), pavāre Agrita Volkoviča, palīdzē Skaidrīte Baumanē un sētniece Sandra Baumanē.

Bērnudārzā tiek veikts pamatīgs kapitālais remonts, ierīkota centrālā apkure, virtuves bloks, rotaļistaba, garderobe, tualete, iegādātas jaunas mēbeles virtuvei. Pateicoties guļamistabas remontam un jaunu gultu iegādei var darboties trīs bērnu grupas – divas piecgadīgo un viena sešgadīgo grupa – kopā 29 bērni. Pedagoģisko sastāvu papildina Anita Juska. Sadarbojoties ar Zviedrijas latviešiem, bagātīgi tiek papildināta rotaļlietu bāze.

2004. gadā apstiprināta jauna pirmsskolas izglītības programma un saņemta licence uz četriem gadiem – līdz 2008. gada 31. jūlijam. Ir realizēts projekts korigējošai vingrošanai bērnu stājas veidošanā. Trīs skolotājas uzsāka studijas LU pirmsskolas izglītības skolotāju kvalifikācijas iegūšanai. Ir pilnveidots bērnu rotaļlaukums. 2005. gadā uzsāktas nodarbības, lai izglītotu bērnu vecākus. Turpinās telpu izbūve, apkārtnes izdaļošana, rotaļlaukuma pilnveidošana. Katru gadu pagasta padome bērnu darba attīstībā iegulda ap 25 000 latu, ieskaitot darbinieku algas. Liepājas rajonā nav daudz pagastu, kuros atrastos trīs mācību iestādes. *Ezītis* stāža ziņā ir jaunākā mācību iestāde, vecākā ir Māteru Jura pamatskola, bet augstākā – Profesionālā vidusskola.

Šajā grāmatā izglītībai veltītajā nodaļā nav sīkaks apraksts par PV un Māteru Jura pamatskolu, jo par šīm skolām ir izdotas atsevišķas grāmatas – 1999. gadā par PV *Cik jauki Kazdangā* un 2001. gadā par pamatskolas attīstību *Skolas direktora dienasgrāmata* – tādēļ ir apskatīti tikai pēdējo gadu ievērojamākie notikumi skolu dzīvē, mācību daļu vadītāju skatījumā.

Pagasta izglītības sistēmas templis ir pirmā vidējā speciāla lauksaimniecības mācību iestāde Kurzemē – Kazdangas lauksaimniecības vidusskola, kas dibināta 1930. gada 15. maijā.

Politisko pārmaiņu vibrācijās skola vairākkārt ir mainījusi savu izkārtni: 1930. gadā – lauksaimniecības vidusskola, 1941. gadā pāris mēnešus – zemkopības tehnikums, tad vācu okupācija atjaunoja iepriekšējo nosaukumu. 1945. gada maijā kārtējie *atbrīvotāji* atbrīvoja no vecā nosaukuma un piešķīra sev tīkamāko – lauksaimniecības tehnikums.

1964. gadā tehnikuma saimniecībai piešķīra jaunas zemes platības un mācību iestādi nokristīja par sovhoztehnikumu. 1970. gadā vēl vairāk paplašināja apkopjamās zemes platības, pievienojot kolhozu ar varenu nosaukumu – *Boļševiks*. Mācību iestāde zaudēja savu izglītojošo prioritāti un pārvērtās par ražošanas kombinātu, kurā audzēkņi kalpoja kā lēts darbspēks. Skolas prestižs sāka lēnām kristies.

1991. gadā Latvijas neatkarības apstākļos mācību iestādei bija jātaisa jauna izkārtnē – Valsts Kazdangas lauksaimniecības tehnikums. Izrādījās, ka Latvijas lauksaimnieciskā ražošanā vairs nav vajadzīgi agronomi, zootehniķi, dārzkopji, zivkopji, mehanizatori – specialitātes, kuras Kazdangas mācību iestādei piesaistīja lauku jaunatni. Samazinoties audzēkņu skaitam, zuda arī sabiedriskā aktivitāte un popularitāte. Izpalika panākumi ražošanā, kultūra un sportā, kas ilgus gadus spodrināja Kazdangas slavu.

2002. gada 1. augustā Kazdanga kļuva par Profesionālo vidusskolu. Mainījās līderi augstākās varas kabinetos. 2003. g. 1. augustā direktori Viju Gravu nomainīja Juris Štāls, tomēr viņa vadīšanas laiks bija īsākais skolas

vēsturē – tikai trīs mēneši. 7. novembrī direktora krēslā iesēdās pēc kārtas divpadsmitais vadītājs Agris Strazdiņš. 2000. gada 1. septembrī mainījās arī mācību daļas vadītāji – Jurija Runda vietā sāka strādāt Laila Kalniņa. Arī viņas darbības laiks nebija ilgs. 2002.gada 26. augustā savu amatu viņa nodeva Aļai Meierei, bet 2006. gada maijā stafetes kociņu pārņēma Renāte Goldberga.

Ilgus gadus skolas prestižu spēja noturēt zemessargu nodaļas veiksmīgais darbs, kas radīja interesi zēnos un bija iespējams nokomplektēt pilnu kursu. 2000. gada jūnijā notika zemessargu-remontatslēdznieku kursa pirmais izlaidums. 2003. gada oktobrī Kazdangā notika starptautiskās zemessargu *British Bulldog* mācības.

Kazdanga joprojām spēj piesaistīt dažādus kultūras sarīkojumus. 1999. gada jūlijā notika starptautiska *Vasaras akadēmija*, kurā darbojās ap simts dažādu profesiju pārstāvji, lai paplašinātu savu redzesloku dažādās mākslas nozares. Nodarbības vadīja ārzemju pasniedzēji no Vācijas, Austrālijas un citurienes. 2000. gadā tehnikumā viesojās Francijas vēstniece Latvijā L.Avona. Notika Latvijas bērnu un jauniešu diabēta nometne *Kazdangas cepure*. 2001. gadā viesojās ekspedīcija *Dzīvesstāsts*. Kazdangā gandrīz katru gadu notiek kāda gleznu izstāde Imantam Ozolam, Velgai Gūtmanei, Jānim Kalnmalim, Guntai Ruicēnai, Rovenai Šellijai u.c. Notikušas arī Viestura Klimpiņa, Vara Santa, Eduarda Jaunzemja foto izstādes.

Veiksmīgs ir Ernesta Treimaņa darbs skolas muzejā. 2003. gada oktobrī, piedaloties Liepājas rajona skolu muzeju skatē konkursā *Mana Latvija*, tika saņemts Atzinības raksts, bet novembrī, piedaloties republikas muzeju konkursā, sveicot Latvijas Republikas 85. gadskārtā, saņēma IZM Valsts jaunatnes iniciatīvas centra diplomu.

Interesantas ir vēstures peripetijas, kam gadu gaita skola bija pakļauta: Zemkopības ministrijai, Zemkopības Tautas komisariātam, Lauksaimniecības Galvenās direkcijas Lauksaimniecības departamenta Skolu daļai (vācu laikā), Lauksaimniecības ministrijai, Lauksaimniecības un Sagādes ministrijai, Ministru Padomes Augstākās un vidējās speciālās izglītības valsts komitejai, Lauksaimniecības produktu ražošanas un sagādes ministrijai, Valsts Agrorūpniecības komitejai, tad atkal Zemkopības ministrijai un, sākot ar 2004. gada 1. jūliju skolai ar zemkopību vairs nav nekāda sakara, tā nonāk Izglītības un zinātnes ministrijas paspārnē. Vai tā paglābs mācību iestādi no iznīcības?

Lai uzturētu saikni ar absolventiem, no 1957. gada notiek absolventu salidojumi. Sākumā katru gadu ieradās ap 70, 80 jaunie speciālisti, bet vēlāk salidojumi tika rīkoti reizi piecos gados, tad bija ilgstošs pārtraukums, līdz 1990. gadā atkal atjaunoja skaisto tradīciju, bet vērienīgākā un vislabāk

organizētākā tikšanās bija 2005. gada 16. jūlijā, kad notika skolas 75 gadu jubilejas salidojums ar apmēram 800 absolventu un skolotāju līdzdalību. Skolai ir ar ko lepoties, jo absolventu vidū ir divi Sociālistiskā darba varoņi (Ernests Puķītis, Jānis Blūms), viens ģenerālis (Jānis Trubiņš), vesela zinātnieku plejāde, doktori un profesori, LPSR Augstākās Padomes, PSRS Augstākās Padomes un Saeimas deputāti, daudzi slavenu kolhozu un sovhozu direktori, skolu un pašvaldību vadītāji, sporta meistari un Latvijas čempioni un daudzi citi *smagsvari*, kurus iznēsāja Kazdangas zeme.

Māteru Jura pamatskolas darbu ietekmējuši sociālie un ekonomiskie procesi gan valstī, gan pagastā. Ēdzīvotāju sadzīves apstākļi, bezdarbs un darba meklējumi ārpus pagasta robežām atstājuši iespaidu uz skolēnu skaitu, kurš strauji samazinājies. 1999./2000. mācību gadā skolā mācījās 202 skolēni, bet 2005./2006. mācību gadā – 167 skolēni. Saskaņā ar IZM rīkojumu palielināt klašu piepildījumu jeb skolēnu skaitu klasē, skolā kopš 2002./2003. mācību gadā vairs nav paralēlklašu. 2002./2003. mācību gadā valstī uzsāka obligāto piecu un sešu gadu vecu bērnu apmācību, tāpēc skolā atvērta sešgadīgo bērnu apmācības grupa.

Pārmaiņas valstī izglītības jomā ir vērienīgas un ietver divus galvenos virzienus: izmaiņas mācību saturā un prasību paaugstināšanu skolotājiem profesionālajai kvalifikācijai. Valsts politika izglītības jomā stipri izmaina skolas ikdienas darbu. Likumus un lēmumus var izstrādāt un apstiprināt īsākā vai garākā laika posmā, tomēr cilvēku domāšana mainās ļoti lēni, un jaunais bieži vien šķiet biedējošs.

Pamatizglītības satura reforma tiek uzsākta 2005./2006. mācību gadā, bet sagatavošanās posms ieilgst, jo mainās valdības un ministri, līdz ar to arī nostādnes. Rezultātā tiek izstrādāti jauni standarti un paraugprogrammas, vienlaikus palielinās skolotāju brīvība un atbildība metodiskajās prasībās. Reforma paredzēja būtiski samazināt mācību satura informatīvo pārblīvētību, tika uzsvērtā mācību satura praktiskā orientācija un tika iekļautas jaunas tēmas: vide, veselība, drošība, profesijas izvēle, vērtībizglītība. Mācību priekšmeti tika sadalīti četrās jomās: *Valoda, Cilvēks un sabiedrība, Māksla, Tehnoloģiju un zinātņu pamati*. Pamatizglītībā tika noteikti skolēnu sasniedzamie rezultāti trešo, sesto un deviņo klašu beigās.

Paaugstinoties skolotāju kvalifikācijas prasībām, vairāki skolotāji pat ar ievērojamu pedagoģiskā darba stāžu dodas studēt uz Liepājas Pedagoģisko akadēmiju iegūt diplomu specialitātē, kurā praktiski nostrādājuši jau ilgu laiku. 2000. gadā – Dzintra Kļaviņa iegūst papildus kvalifikāciju *Pamatskolas angļu valodas skolotājs*, Anita Zommere un Gints Stiere kļūst par sākumskolas skolotājiem. 2001. gadā – Gunta Malakauska iegūst sākumskolas un pamatskolas ģeogrāfijas un vēstures skolotājas kvalifikāciju. 2004. gadā – Natālija Andriekus saņēma krievu valodas

skolotājas diplomu. 2005. gadā – Aina Šustere kļūst par diplomētu sākumskolas skolotāju un iegūst papildus kvalifikāciju *Koriģējošās vingrošanas skolotājs*. Arī Irisa Kronberga iegūst mūzikas skolotājas diplomu. 2006. gadā – Jurgis Gofmans kļūst par vizuāli plastiskās mākslas skolotāju.

Tā kā diplomam jābūt tajā priekšmetā, kuru māca, Gintam Stierem vēlreiz jāver augstskolas durvis un jāmacās par sporta skolotāju. Tik apjomīga skolotāju *kustība* reizēm ir radījusi ārkārtas situācijas skolas ikdienas darbā, taču kolēģi vienmēr ar izpratni tās pieņēmuši. Izmaiņas ir arī eksāmenu sarakstā beidzot 9. klasi. Līdzās latviešu valodai un matemātikai jākarro arī vēsture.

Pārmaiņas izglītības sistēmā ietver arī skolu licencēšanu un akreditāciju. Kazdangas skola izstrādājusi gan pamatzglītības, gan piecgadīgo un sešgadīgo bērnu apmācības programmas, kurām IZM ir izsniegusi licences. Akreditācija notika 2004. gadā, un skolu akreditēja uz sešiem gadiem – maksimālo laiku. Akreditācijas komisija atzina, ka skola īpaši izceļas ar sakārtotību. Tā ir gan fiziskā, gan garīgā vide, kas veicina skolēnu izaugsmi.

2005. gada augustā Māteru Jura Kazdangas pamatskola ieguva nosaukumu *Bērniem draudzīga skola*. 2005. gadā direktore Aija Dreimane tika apbalvota ar Liepājas rajona Izglītības pārvaldes Goda rakstu kā rajona saimnieciskākā direktore. 2005. gada septembrī skola saņēma Draudzīgā aicinājuma balvu, ko Latvijas Draudzīgā aicinājuma fonds piešķir par sasniegumiem valsts un atklātajās olimpiādēs. Fonds apbalvoja arī skolas direktori Aiju Dreimani par veiksmīgu izglītības veicināšanu.

2004./2005. mācību gadā par sasniegumiem rajona, novada un valsts olimpiādēs skola ieguva 1. vietu Izglītības pārvaldes rīkotajā konkursā *Gada balva*. 2003./2004. un 2004./2005. mācību gadā augustus sasniegumus valsts atklātajā matemātikas olimpiādē izcīnījusi Sigita Berga un Jānis Rudītis, viņus sagatavoja skolotāja Ilona Bloka. Arī 2005./2006. mācību gadā valsts matemātikas olimpiādē Jānim Rudītim 2. vieta, Sigitai Bergai atzinība, sagatavoja skolotāja Ilona Bloka. 2005./2006. mācību gadā novada latviešu valodas olimpiādē Liene Juzupe ieguva 3. vietu, sagatavoja skolotāja Ruta Eglīte. Novada mājturības olimpiādē Miķelis Strazdiņš ieguva atzinību, sagatavoja skolotājs Jurgis Gofmans.

Skolotājs ir tas filtrs, kā notekūdeņu attīrīšanas iekārta, caur kuru iziet milzīga informācijas straume, bagātība. Rakstnieku, zinātnieku, žurnālistu, politiķu, grāmatu autoru izvērtēta, atlasīta un atzīta par derīgu bērnu izglītošanā. Skolotāja uzdevums ir prast no šīs milzīgās zināšanu bagāžas attīrīt sārņus, atlasīt tikai to vajadzīgo, lai bērns izaugtu par gudru sabiedrības pilsoni, savas zemes un tautas patriotu, lojālu savas valsts

pilsoni. Skola visos laikos bijusi kā milzīgs zvans augstā kalnā, kas tālu pāri ārēm un mežiem iezvanīja valdošās iekārtas vēlamo meldiņu. Latvijas apstākļos tā ir nacionālā ideja. Dzimtenes mīlestību nevar ieliet mutē kā drapes pret vēdergraizēm vai šprici pret *slikto slimību* ar cerību, ka tieši tas tiks pieņemts kā miesīgs un garīgs atspirdzinājums. Mūsdienās gandrīz ik nedēļu presē varam lasīt satrauktas pilsoņu vēstules par patriotisma trūkumu jaunatnē. Te izšķirošā loma jāuzņemas skolotājiem, jo otram nevar iedot to, kas pašam nav. Ne kafijas tantīņas, bet *personības* var kalpot par lukturi patriotisma apgaismībā.

Kā mazpulku vecbiedram un pedagogam ir skumīgi secināt, ka atjaunotā Latvijā patriotiskās audzināšanas ēze – mazpulku organizācija – tikai vārgi čūkst, nevis kvēlo ar kaismīgu liesmu. Skolu dzīvē mazpulki joprojām nav ieņēmuši to vietu, ko tai ierādīja Kārlis Ulmanis divu pasaules karu starplaikā. Mazpulku starptautisko organizāciju Latvijā nodibināja 1929. gadā. 11 gadu laikā līdz 1940. gadam vairāk nekā 1000 pulciņos apvienojās ap 40 000 jaunieši vecumā no 10 līdz 21 gadam. Atzīmējot mazpulku dibināšanas desmito gadskārtu, 1939. gada jūlijā Ezeres parkā Vadakstes upītes krastā pulcējās ap 1000 Kurzemes novada mazpulcēnu, tanī skaitā arī liela grupa Kazdangas sešgadīgās skolas pārziņa A. Ralles un lauksaimniecības vidusskolas inspektora A. Āboliņa vadītie mazpulcēni. Septembra sākumā Rīgā mazpulku Jubilejas sarīkojumā ieradās 20 000 mazpulku biedri, kas piedalījās svinīgā parādē Uzvaras laukumā. 4000 dalībnieku piedalījās masu vingrošanas priekšnesumā, kuru noskatījās valsts augstākās amatpersonas. Braucot uz Rīgu, salidojuma dalībniekiem bija 75% atlaide no dzelzceļa biļešu cenām, bet pilsētas tramvajos trīs svētku dienas varēja braukāt par brīvu. Katru svētku dienu noslēdza plkst. 22⁰⁰ ar vakarjundu, dziedot L. Breikša himnu *Svēts mantojums šī zeme mūsu tautai, un svētīts tas, kas drošs par viņu krīt*. To dziedājām katru vakaru arī vēl vācu laikā, dzīvodami Kazdangas vidusskolas internātā.

Vai kaut ko tamlīdzīgu varam iedomāties mūsdienų partiju ķīviņu un mantrausības gaisotnē? 2004. gadā, atzīmējot mazpulku 75. gadskārtu, mūsu masu medijos neparādījās informācija, ka šāda jaunatnes organizācija mūsu valstī pastāvētu. Neliela saujiņa darbojas 427. Māteru Jura mazpulkā, bet mēģinājums tehnikumā atjaunot darbīgo 61. mazpulku beidzās neveiksmīgi pašā iedīglī. Nacionālā gara vietā jauniešos redzam pusplikus vēderus un pīrsingus visās iedomājamās un neiedomājamās vietās. Nekāds Jānis Bargais nepacels mūsu tautas nacionālo garu, ja to nedarīs mūsu valstsvīri un sievas, plašā pedagogu armija apkalta ar spožiem tēraudcietiem nacionāliem pakaviem, bruņota ar kvēlām patriotisma un dzimtenes mīlestības jūtām!

Katrai tautai un katram cilvēkam ir tāds liktenis, kāds ir viņa iekšējais spēks.

*Prof. Dr. Teodors Grīnbergs,
Latvijas ev. Lut. baznīcas arhibīskaps (1932-1944)*

MŪSU TĒVS DEBESĪS

Jau gadsimtiem ilgi Latvijā laicīgai dzīvei paralēli notika garīgā dzīve, kurai joprojām ir liela ietekme sabiedrības tikumisko un morālo jūtu veidošanā. Atsevišķi Kijevas Krievzemes sludinātāji jau 10.-11. gadsimtā sāka Latvijā sludināt pareizticību. Indriķa hronikā rakstīts, ka vācu krustneši 1209. gadā Jersikā izpostījuši vairākas pareizticīgo baznīcas un sākuši sludināt katolicismu. 1508. gadā latviešu valodā izdeva *Katoļu katķismu*, bet Ernests Gliks Bībeli tulkoja latviski no 1685. līdz 1691. gadam. Ap 1180. gadu pie Ikšķiles lībiešiem kopā ar vācu tirgotājiem ieradās dievbijīgs mūks Meinards, lai sludinātu Kristus mācību. Viņš ļautiņus kristīja ar Daugavas ūdeni. Tomēr lībiešiem jaunā mācība nepatika, un viņi nosprieda, ka no tās var atbrīvoties, nomazgājoties Daugavā. Pāris gadus pēc Meinarda nāves viņa sāko darbu turpināja bīskaps Alberts, pievērsot latviešus katoļu ticībai.

Luterāņu ticība Rīgā arī *ievazāja* no Vācijas ap 1517. gadu. Ap 1524. gadu tā sāka izplatīties plašāk Latvijā un atklīda arī Kursā. Mārtiņa Lutera korālis Dievs *Kungs ir mūsu stiprā pils* kļuva par luterticīgo himnu. Pirmo reizi to nodrukāja Rīgā, un katoļticība sāka zaudēt savas pozīcijas. Luterānisma galvenie avoti ir Bībele, M.Lutera *Lielais katehisms*, *Mazais katehisms* un *Ausburgas ticības apliecība*. Arī pārējām kristiešu konfesijām Bībeles tekstu zināšana ir ļoti būtiska. Kāds kristietis ir teicis: *Ir gluži vienalga, kādai konfesijai piederam, jo visām lūgšanām ir viens adresāts!*

1617. gada likums atzina luterānismu par Kurzemes ticību.

Latvijas laukos vecākās konfesijas ir katolicisms un luterānisms. Pilsētās liela ietekme ir pareizticībai, jo tajās mīt vairāk krievu. Mūsdienās atzītāki ir baptisti, kurus Latvijas pirmās brīvvalsts laikā pieskaitīja pie sektantiem. Baptistu draudzes sākums ir 1860. gada 2. septembrī. Savukārt pirmā septītās dienas adventistu draudze Latvijā nodibināta 1896. gada 14. maijā Rīgā. Metodisti aktīvu darbu izvērša no 1921. gada. Par tradicionālām draudzēm Latvijā var uzskatīt tās konfesijas, kurām dotas tiesības laulāt.

Mūsdienu demokrātijas apstākļos parādās dažādas mūsu tautas mentalitātei svešas un nepieņemamas ticības, kā krišnaīti, jehovieši un citas sektas.

Cara laikos skolēnu sekmju liecībās *Dieva likumi* (Bībeles stāsti un katķisms) bija pirmā rindiņā, un tad tikai sekoja laicīgie priekšmeti – krievu valoda, latviešu valoda un citi. Arī Latvijas pirmās brīvvalsts laikā ticības mācība bija nozīmīgākais priekšmets skolā, tādēļ sekmju dokumentos rakstīts pirmajā vietā. Ar rīta lūgšanu, dievvārdu sāka skolās mācību nedēļu. Nevarētu teikt, ka rīta lūgšana notiktu dievišķā aizgrābtībā. Nejutām, ka telpā virmotu eņģeļu nopūtas vai krustā sistā Jēzus elsas. Skolotāji rīkojās saprātīgi, atdalot zēnu baru no meitenēm. Stāvot pārlietu tuvu, katrs normāls puika nespēja atturēties, neparaustījis meitenes aiz bizītem vai iekniebjot kādā mīkstumā. Priekš kam tad meitenes štātējās, nēsājot visādas brošīņas, sprādzītes, lentītes, šleifītes un citus grabulītšus, lietoja kairinošas smaržas, lai kutinātu zēnu nāsis un pirkstus! Būtu grēks to nepamanīt un nenovērtēt. Ja meitenes lūgšanas laikā rādīja diezgan svētlaimīgus sejas pantus, tad zēnu nometnē gāja diezgan omulīgi, jo sevišķi aizmugurējās rindās, kur pulcējās vecāko klašu *breki*. Tur *dzina velnu*, kuram tādā dievbijīgā brīdī nepienācās būt skolas apartamentos. Skolas pārzinim laiku pa laikam nācās nomierināt velnišķās izdarības. Dažkārt, skaitot tēvreizi, pantmērs iznāca nepavisam tāds, kā rakstīts svētos rakstos. Piemēram: *Mūsu tēvs debesīs... kas tur stāv, atspiedies pie sienas? Svēīts lai top Tavs vārds... kurš tur krekst tajā barā?*

Dziedot Dieva dziesmas, dažs rūca kā aizsērējusi klarnete. Pēc lūgšanas garīgi iesvaidīti, skolēni iesvaidījās klasēs laicīgām mācībām.

Sestdienās pēc mācībām vidusskolas saime atkal pulcējās vienkopus kādā no lielākajām telpām, kur kāds no vecāko klašu audzēkņiem noskaitīja:

*Debess tētīt, Tava roka
Vada tautu likteņus.
Sniegdamās pie zemes loka,
Saulē ieceļ sērdieņus.*

*Tu mums dzēsi kara liesmas,
Tev skan mūsu slavas dziesmas.
Tev par godu plīvo stalts
Latvju karogs sarkanbalts.*

Lai arī dažkārt šādās sanāksmēs valdīja apskauzams dzīvesprieks, tomēr tās reglamentēja un disciplinēja skolas dzīvi, veidoja pareizu stāju un garu. Bez auguma disciplīnas nav domu disciplīnas! Ja stundās un ārpusklases nodarbībās nebūs disciplīnas, nebūs gaidītie vēlamie rezultāti. To dēvē par normatīvo pedagoģiju.

Pirmskolas un skolas vecuma bērniem bija iespēja apmeklēt svētdienas skolas, kurās skolotājs vai mācītājs mācīja bērniem svētos rakstus. Vispirms

iemācīties desmit baušļus. Dzirdot vārdu *bauslis*, daudziem uzmetās zosāda, ka būs atkal jāievēro kāds grūti izpildāms noteikums, kas atgādina kādu senu, pēc pelējuma dvakojošu regulu. To forma: *Tev būs! Tev nebūs! brīvam cilvēkam* ir netīkama, jo grasās ierobežot viņa brīvības alkas. Tomēr baušļi ir cilvēka iekšējās pasaules *dabas likumi*, ar kuriem būtu ieteicams rēķināties, ja nevēlas nonākt paša nelabā ietekmē. Velns jau no pašiem pirmsākumiem, kopš Dievs radīja zemi un cilvēku, strādāja pretī Dieva gribai un darbiem.

Teikas stāsta, ka Dievs no māliem izmīcījis cilvēciņu un iepūtis tam dzīvības dvasu. Cilvēks sācis staigāt, domāt un darboties, bet velns to nevarējis ciest. Tādēļ arī mēģinājis uzmeistarot kaut ko līdzīgu Dieva *rokdarbam*. Būtu izmīcījis, bet visi mēģinājumi iepūst dzīvību ne pa vienu galu, ne pa otru nav devuši velna radībai ne prāta, ne kustības spējas. Velns pārskaities sācis staigāt pakaļ Dieva cilvēkam un to apspļaudījis ar visādiem liekumiem. Dievs paņēmis apspļaudīto cilvēku un apmaucis otrādi tā kā cimdu, tā, ka visi splaudekļi, ķidas, plaušas un citi aksesuāri palikuši iekšpusē. Bet velns joprojām nav licies mierā un staigājis pakaļ cilvēkam, kārdinādams uz visādām miesas kāribām, ugunsdzērieniem, kurus joprojām sauc par *velna siekalu*, un tamlīdzīgi. Kurš nespēj pretoties, tas joprojām nonāk atkarībā no velna.

Bērniem iekalt baušļus no galvas nenācās grūti, grūtāk bija izskaidrot, kas tas ir?

Piemēram, 3. bauslis nosaka: *Tev būs svēto dienu svētīt*. Bet, ko darīt ar lopiņiem? Vai cūkas paliks svētdienās nebarotas? Kvieks kā paša velna apsēstas. Var jau būt, ja sešas dienas baro, tad izveidojas bieza speķa kāрта, bet septītā dienā veidojas liesums. To sauc par cauraugušu speķi, un daudziem tas garšo labāk nekā biezs speķis. Arī gotiņas bauros, ja nebūs izslauktas, un visticamāk kladinās ar tukšām guzām. Jāpārkāpj bauslis un jāgrēko, gribi vai nē. Kā lopam iestāstīt, ka pildi Dieva likumus.

5. bauslis māca: *Tev nebūs nokaut*.

Bet kā var nogalēt blusu, gaili, cūku, nepārkāpjot piekto bausli? Blusu ķeršana lauku sētās bija vesela izprieca katru rītu. Pelavās saberztie salmu matračī tām bija ideāla viesnīca un kopošanās vieta. Bija jābūt lielai izmanībai, lai noķertu asinskāro augstlēcēju, un ar zināmu baudu atriebības kārē liktu uz nāves blūka – naga. Knikš! Vai karavīrs, dodot zvērestu aizstāvēt Dzimteni, negrasās pārkāpt bausli?

6. bauslis aicināja nepārkāpt laulību. Ko tas nozīmē? Vai laulībai ir kāds žogs apvilks apkārt, kuram nevar ne pāri pārkāpt, ne pa apakšu izlīst? Kas tas ir Belcebuls, kas ar savām *bagātībām* mudina uz grēka darbiem tikumīgas dvēseles? Vai ar domām vien par smukām meitenēm arī var pārkāpt pāri bauslim? Bet, ja meitenes ir Dieva tā Kunga iemiesojums, tad

jau mīlestības apliecināšana nav nekāds grēks! Forši! Kristietim ar izpratni jāizturas pret savu tuvāko. Svētie raksti mudina dalīties mīlestībā ar savu tuvāko, bet, ja kāds pārlieku dāsni sāk dāvēt savu mīlestību, tad to sāk dēvēt par prostitūciju un *maucību*, kuru baznīca apkaro. Ko bērni nevarēja izprast savā muļķa prātiņā, to nācās pajautāt mammām, bet tik skunstīgus jautājumus mātes vai nu neprata vai negribēja izskaidrot un atgaiņājās ar iecienīto: „kas visu grib zināt, ātri vecs paliek. Jo mazāk zini, jo garāks mūžs.” Kas negribēja ātri novecot, tas atlika laulības pārkāpšanu uz vēlāku laiku.

7. bauslis ieteica: *Teв nebūs zagl.*

Kā to izskaidrot? Vai iešana kaimiņu lieldārzā ābolos būtu zagšana vai palīdzības sniegšana ražas novākšanā? Izpalīdzība, nevis grēks! Vai tomēr tā nav līdzsvara ieturēšana dabā, lai vienam nebūtu par daudz un otram nemaz? Kāpēc Dievs, kas visu redz un spēj, tomēr atļauj tādu nevienlīdzību? Cilvēka prāts ir ļauns no mazām dienām, bet Dieva prāts to padara labu un gaišu. Svētīgs ir tas, kas nabagu apgādā. Tas Kungs viņu izglābs ļaunā dienā. Ir jāatzīst, ka viss ir labs, kas iekārtots Dieva pasaulītē. Tāpēc, kamēr dabā līdzās pastāvēs puiseļi un ābeļdarzi, tikmēr dabas bagātības tiks lietderīgi līdzsvaroti patērētas. Vai bikses plīst, siksnas dilst, žagari un žogi lūst – tā būt! Tad jau zvirbulis arī varētu nociesties, neieknābis zirgābolā!

8. bauslis vēsta: *Teв nebūs nepatiesu liecību dot pret savu tuvāko.*

Bet, ko darīt, ja māte sāk interesēties, kāpēc zemeņu zaptas burkai līmenis manāmi krities? Ja atbildētu, ka nezinu, tad būtu pārkāpts bauslis, bet izbrīnā galvu grozīt un plecus raustīt taču varētu. Tas nebūtu grēks?

Kristīgās morāles centrs ir katra cilvēka pašatbildība Dieva priekšā, lai mūsu darbošanās netraucētu, bet veicinātu Dieva nodomu realizāciju. Domā nu! Ap 3000 gadu vecais teksts joprojām derīgs mūsdienu steidzīgajā dzīvē!

Katram svētdienas skolēnam iedeva mazu blociņu ar sagrafētām nodaļām, kurās katru svētdienu bija jāielīmē nodrukāts teksts, kas šajā dienā ir apgūts. Kad blociņš bija pilns, tad skolu varēja beigt. Ģimenes svinības, kā bērna kristīšana, jauniešu iesvētības, kāzas bija saistītas ar baznīcas tradīcijām un rituāliem. Baznīcā iešana bija satikšanās vieta – saredzēties, aprunāties, nokārtot pat darījumus. Pirms iesvētībām bija jāiziet divu nedēļu mācības, apgūstot svētos rakstus un reliģiskās tradīcijas, pirms mācītājs dod iespēju pirmo reizi iet pie dievgalda un baudīt dievmaizītes ripiņu un vīna malku.

Bija izstrādāti stingri noteikumi, kas jāievēro baznīcā dievkalpojuma laikā. Nedrīkstēja atstāt baznīcu pirms dievkalpojuma beigām. Jāizturas klusi. Atstājot baznīcu, nedrīkstēja grūstīties, spiesties, jokoties. Sievietēm jāiziet pa sānu durvīm, vīriešiem pa citām. Baznīcā nedrīkstēja būt

piedzēruši laudis. Nedrīkstēja ievest suņus. Visas baznīcas nodevas jānodod labā naudā. Mācītāja kungu nedrīkst svētdienas rītos izvest pie slimniekiem, jo tad dievkalpojums var aizkavēties, un dzērājiem būtu iespējams piedzerties un piedauzīgi uzvesties. Pie slimiem un vājiem jāšūta sestdienās, nevis jāgaida pēdējo stundu. Un tā tālāk.

Kā redzams, ar plēgurošanas sērgu baznīca jau sākusi cīnīties no pašiem pirmsākumiem un to turpina līdz mūsu dienām. Šo neganto bacili nav spējuši iznīcināt nekādas varas, ne cari, ne baroni, ne prezidenti, ne karaļi, pat ne komunisti un komjauniešu *Starmeši* padomju laikos, nedz kādas citas laicīgas varas. *Velna siekala* aprbrīnojami dzīveklīgs iestādījums! Ticība un netiklība gāja roku rokā. Blakus baznīcām cēla krogus, kurus tā arī dēvēja – par baznīckrogiem. Baronu laikos visa sabiedriskā dzīve kā vēja rādītājs grozījās ap baznīcu un krogu. Te satikās kaimiņi, iemetot pa čarkai (123 g tilpuma glāzīte) no spicglāzītes bēdu vai prieku brīžos, piekožot pipargurķīti. Iemešanai iemeslu varēja atrast vienmēr. Krogā zemnieks jutās brīvs, uztina pašaudzētās tabakas *zaķkāju*, pasūkāja ļuļķīti un jutās omulīgi. Uzvilka pa lustīgai ziņģei: *Aiziet jūriņā tas Kunga plostis, aiziet, vai Es zārkā gulēdams, pidirallā, pidirallā, sļauju griestos svilpodams*. Tādas dziesmiņas uzrunāja dvēseli!

Kaut sievas protestēja un sūdzējās baronam par šādu netiklības perēkli Dieva tā Kunga svētā nama tuvumā, tur līdzēt neko nevarēja. Sūri grūti pelnītie dālderī pazuda kā skauģa rīklē. Dažs dzēra, lai paplašinātu savu apziņas līmeni, kaut otrā dienā jutās kā *garīgi izrūnīts*.

Sestdienās krogos spēlēja arī muzikanti. No instrumentiem iecienītākie bija kokle, vēlākajos laikos vijole un *ņurņūņikas*. Te ziemas laikā pulcējās jaunieši, lai izraudzītos līgavas un pameklētu papardes ziedu, ko vasarā varēja zaļumballēs jebkurā krūmājā.

Labāk dzeru alutiņu, nekā saldu pienu.

Ekstrā, cik viņa skaista,

Pie loga stāvēja un matus ķemmēja!

Labāk mīlu meitenīti, nekā vecu sievu.

Ekstrā, cik viņa skaista...

Vīri sprieda, ka ir divi svētie dzērieni: bībeliskais – vīns, luteriskais – alus. Bet alus kausā noslika vairāk nekā jūrā.

Pie krogiem bija plašas zirgu stadulas, kur bērtīšus piesiet un tiem kaklā uzkārt auzu tarbu, kamēr saimnieks *ierauj ogu*.

Cilvēka dzīvē reliģija ienāca pirms izglītības. Vispirms uzcēla baznīcas, un tikai pāris simts gadus vēlāk slēja augšā pirmās skolas. Baznīca veidoja cilvēku morālo un tikumisko dzīvi. Pie baznīcām sāka dibināt draudzes skolas, kurās mācīja katķismu, boksterēšanu un *štoderēt* lasīšanu, rakstīšanu, arī rēķināšanu un *ceiķināšanu*. Daudziem lasīšanu mācīja nevis

no ābece, bet dziesmu grāmatas. Tās bija lielākas un biežākas, tādēļ cienīgākas. Ar irbuli vilka pa vārdu strīpām, ka iesākumā *Dievs radīja debesis un zemi*, un aicināja *Man pakal, visi kristīgie*. Pamatskolas tipa draudzes skolas Rīgā atvēra jau 1678. gadā un pakāpeniski dibināja arī laukos.

1844. gadā *uzdriķēti* seno prūšu-lietuviešu-latviešu likumi, kuros ir arī daudz interesantu pantu par tikumīgās dzīves ievērošanu. Šķiet, ka par cilvēku tikumību agrākos laikos vairāk domāja un uztraucās nekā mūsdienu modernos laikos. Kādreiz viendabīgs peldkostīms sedza sieviešu daiļumus no kakla līdz ceļgaliem. Tāpat arī jakas un kleitas bija aizkropētas līdz zodam, cītīgi sedzot *piena traukus* no vīriešu kārajiem skatieniem. Tagad palikuši gauzām mazi pleķīši, kurus sievietes vēl kautrējas atsegt pilnīgi.

Daži panti no seno dienu likumiem.

1. Dievus būs godā turēt un tiem paklausīt, jo no viņu žēlastības valdām zemi, uz kuras dzīvojam un kura mums dod pārtiku. Dievi mums sola turpmāk piešķirt vēl plašākas zemes.

8. Kas ir pārkāpis laulību – vīrs vai sieva – to sadedzināt uz sārta, viņu pelnus izkaisīt pa vējam, bet viņu pēcnācējiem nav tiesības kļūt par vaidelošiem.

9. Ja sieva neklausā vīram, tad viņš var likt to sadedzināt uz sārta, un uz sadedzinātās māsām krīt mūžīga kauna lāsts, jo viņas nav iemācījušas savu māsu būt padevīgai Dieva un vīra priekšā.

10. Kas rupji apkaunojis sievieti, to viņa var likt sadedzināt, ja viņš laupījis sievietes godu.

11. Kas pavedis godīgu jaunavu, tam viņa jāņem par sievu, bet ja pavedējs ir precējies, tad viņu norīda suņiem, jo viņš aizskāris dievus, kas arī ir precējušies un neprecēti.

12. Kas nokauj cilvēku, to atdod nokautā radnieku rokās. Viņi drīkst slepkavu sodīt ar nāvi vai arī dāvāt tam dzīvību.

13. Kas nozog, tad ar pirmo zādzību to atdod nopēšanai, par otro sodīt ar pātagu, par trešo – norīdīt ar suņiem.

14. Par dižciltīgu atzīt katru, kurš prot labi jāt ar zirgu.

15. Nevieni nedrīkst otru piespiest pie darba citādi kā vienīgi uz abpusēju līgumu pamata.

16. Kam nomirusi sieva, tam nekavējoši jāmeklē jauna, jo nav labi ilgi sērot pēc nelaiķes.

Jaunā stadijā visa baznīcas dzīve nonāca ar 1875. gada skolu likumu un no jauna uzceltajām skolā. Lai gan dažās muižās jau pastāvēja skolas, tomēr tās bija pilnīgi atkarīgas no muižas kalpu labās gribas vai iegribām. Tās parasti bija domātas muižas kalpu bērniem, lai sagatavotos iesvētībām, nevis kalpotu bauru šlakai.

1934. gada decembrī Latvijas valdība pieņēma likumu, kas ierobežoja sīko sektu darbību, taču kristīgās baznīcas uzdevumos ierakstīja tautas vienošanas idejas īstenošanu. Ateismu aizliedza un baznīcu pasludināja par vienotu ar valsti.

Padomju laikos Dievu noliedza un baznīcu darbību ierobežoja. Cilvēkiem nācās iepazīties ar nepazīstamu vārdu – ateisms, kas noliedza Dievu. Tas esot miris! Tā vietā stājies Ļeņins. Prastāki lauku ļaudis ateismu izprata kaut kādā sakarībā ar atejām un neņēma to pierē. Jaudīgi partijas propagandisti izvērša antireliģisku propagandu. Mācītājus saukāja par melnsvārčiem, par tiem ņirgājās un ironizēja atkarībā no propagandista un *politrūka* izglītības un kultūras līmeņa. Bija jātic komunismam, nevis reliģijai. Bija cīņa par ticīgo dvēselēm, bet zuda izpratne par godīgumu, zuda jēdziens *mans* un *tavs*. Tā vietā – *kopēja manta*, un nav nekāda skāde, ja no kopējā kolhoza lauka pievāca kādu kartupeli, cukurbieti, no fermas pārnēs kādu litrēli piena un tamlīdzīgi. Zagšana ieguva epidēmiskus mērogus. Vairāk zaga tie, kam slinkums strādāt. Zagšana kļuva par ieradumu.

Lauku mājās pie griestiem dega nevis elektriskā spuldzīte, bet Iljiča (Ļeņina) lampiņa. Komunisms sludināja: reliģija ir opijs tautai. Labāk tā vietā iepotēt *marksisma degmaisījumu* tautas apdullināšanai.

Dievs ir labestība, bet, ja to noliedz, tad zūd arī labestība. Reliģija sludina draudzību, saticību, taču bieži vien Dieva vārdu izmantojam ļaunos nolūkos. Pat vācu kara pūļi iemaršēja Kurzemītē Dievzemītē ar uzrakstiem uz karavīru jostām – *Gott mit uns*. Slepkavoja Dieva vārdā! Nez vai Baltais tētiņš šādai rīcībai piekrita un baznīca to atbalstīja. Arī paši ticīgie bieži vien ar Dieva vārdu uz lūpām veica grēcīgus darbus. Ne tikai dievticīgā Oļiņiete vien *Mērnīeku laikos* nolādēja savu meitu Lieni, bet arī mūsdienās netrūkst līdzīgu piemēru. Draudzība dažādu konfesiju locekļu starpā nebūt nebija praktiskā dzīvē tik spilgti izteikta kā vārdos. Par laimi atjaunotās Latvijas neatkarības gados stāvoklis ir manāmi uzlabojies.

Padomju laikā no tautas sarunu valodas pazuda tautā populāri saukļi: *Paldies Dievam, Dievs palīdz, Dieva dāvana, To var tikai Dievs* un tamlīdzīgi. Latviešu tautas sāpīgās konvulsijas dienās 1941. gada 14. jūnijā un 1949. gada 25. martā boļševiki no mācītāju deportācijām tomēr atturējās, jo ļoti labi saprata ticības lielo ietekmi tautā un baidījās pret sevi iegūt neatgriezenisku tautas naidu.

Atjaunotās brīvvalsts gados dzīve ir kļuvusi nežēlīgi materiāla, pilna pasaulīgām izpriecām, kārdinājumiem un lietām, kurās garīgās vērtības atrodas otrā, ja ne 22. vietā. Dvēsele attīrās caur ciešanām, kad mēs sākam meklēt Dieva palīdzību. Kad labi klājas, tad Dievu kaut kā piemirstam. Pasaulīgo mantu apzināties vispirms un tikai tad sākam domāt par garīgām

un morālām vērtībām. 50 bezdievības gadi saļodzījuši mūsu garīgos pamatus, *sabuktējuši* mūsu dvēseles, iedragājuši mūsu morāli. Bet vai uz ilgu laiku?

Kazdangas pagastā pārsvarā ir luterticīgie, kuri jau no seniem laikiem piederējuši pie Valtaiķu draudzes, jo Kazdangā luterticīgiem nav savas baznīcas. Kāpēc baznīcu cēla Valtaiķos un nevis Kazdangā, kura šobrīd ir lielāks un nozīmīgāks centrs? Iemesls vienkāršs! Senā Kursā bija Valtaiķu novads, bet tāda Kazdanga kartēs nemaz netika atzīmēta. Kazdanga izveidojās vairākus gadsimtus vēlāk, kad baronu Manteifeļu dzimta uzcēla greznu pili, iestādīja parku, uzcēla daudzas saimniecības un dzīvojamās ēkas ar neiztrūkstošo piedevu – krogu. Sāvukārt Valtaiķu vietvārds jau minēts 1253. gadā nolīgumā, ar kuru Livonijas ordenis nodeva Valtaiķu novadu Kurzemes bīskapijai. Tagadējās baznīcas vietā uzcelta otra kapela (lūgšanu nams), veltīta Sv. Antonijam. Viena kapela jau atradās Valtaiķu pilī. Pirmā baznīca tika uzcelta 1568. gadā poļu iebrukuma laikā. 1600. gadā iesvētīta mūra baznīca. 1710. gadā mēra laikā baznīca sagruva. Pēc tam uzcēla pagaidu baznīcu. 1783. gadā mācītāja Ditriha Kristiana Voltera laikā uzcēla baznīcu ar torni un ģērbkambari. Šī celtnē pastāvēja 56 gadus. 1783. gadā sāka celt pašreizējo baznīcu, kuru iesvētīja 1792. gadā. Baznīcā saglabāti senie atribūti: torņa gailis (1685), altāra pamatne (1695). Altāra gleznas autors Johans Leberehts Eginks, tā darināta 1833. gadā. Gleznā attēlots krustā piesists Kristus. Sadarbībā ar tēvu un dēlu Hermaniem Valtaiķos ērģeles būvējis no Vācijas ieceļojušais meistars Kārlis Bitners 1855. gadā.

Barons Manteifelis bija vācu draudzes priekšnieks (patrons), ar gleznotāja V. Purviša līdzdalību 1903. gadā pasūtīja Minhenē logu vitrāžas, kuras uzstādīja 1905.-1908. gadā. Pirmos četrus logos attēloti bruņinieku tikumi: drošsirdību cīņā (Sv. Juris), padevību Dievam (jaunais bruņinieks lūgšanā altāra priekšā), žēlsirdību (Sv. Priesteriene Elizabete visu mūžu ziedojusies žēlsirdībai) un labdarību (Sv. Mārtiņš – Romas virsnieks nogriež pusi no sava apmetņa nabagam). Pārējos logos attēloti Jaunās Derības notikumi. Vitrāžu apakšējās daļas vāpeņi (ģerboņi) – Manteifeļu dzimtas ērglis ar sarkanbaltsarkanu krāsu. Pārējie ir muižnieku baronu no kuriem Manteifeļu cilts locekļi sievas ņēmuši, vāpeņi. Gada skaitļi no 1469.-1846. gadam attiecas uz Manteifeļu dzimtu. Vārdi logos A.D. – *Anno Domini* – tas ir dzimis tā Kunga gadā. Baznīcai dāvātos logus barons līcis apdrošināt par 3000 zelta rubļiem. 20. gadsimta sākumā Valtaiķu draudzes robežās ieceļoja ap 2000 vācu kolonistu no Volīnijas, lai pārvācotu latviešu baurus, kuri nebija mierā ar baronu izdarībām Latvijā. Baltvāciem Latvijas neatkarības gados līdz repatriācijai 1939. gada beigās Valtaiķos bija sava draudze. Dievkalpojumi Valtaiķu baznīcā notika visu laiku bez pārtraukumiem arī kara gados. Ērģeles tūkstoš mēlēs spēlē joprojām! Valtaiķu baznīca ir vienīgā lauku baznīca Latvijā, kur visi logi aizpildīti ar skaistiem gleznojumiem.

Jauniešu iesvētības 1938.gada 10.jūlijā. Vidū mācītājs R.Freibergs

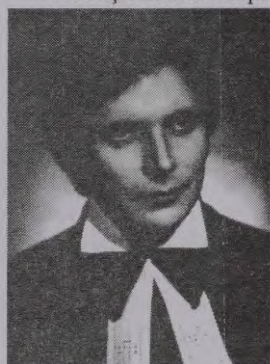
Kuplā Zāģeru draudze pirms Otrā pasaules kara. Foto M.Strazdiņš

Mācītāja pirmais vietnieks ir ķesteris, kas dažās procedūrās var aizvietot mācītāju. Tālākā pakļautībā darbojas pērminderis. Pēdējos gados pērmindera pienākumus Valtaiķos pildījuši Jānis Pūris, Ādolfs Knops, no 1991. gada Igors Puķītis. Šīm amatpersonām talkā nāk draudzes priekšnieki. 1942.-1979. gados šos pienākumus pildīja Indriķis Freimanis, no 1979. gada Tālis Lagzdiņš. Pašreiz draudzē darbojas ap 60 kristiešu. Daudzi vecāka gadagājuma pilsoņi izlīdza ar dažādu konfesiju kristīgo svētku translāciju televīzijā.

Mūsdienu sabiedrībā pārāk dziļi sāk iesakņoties nepieņemamas morālās un tikumiskās audzināšanas formas. Tādēļ izbrīnu izraisīja ilgstošā diskusija sabiedrībā, par ētikas vai ticības mācības priekšmetu nepieciešamību skolā. Manuprāt, diskusija bija pilnīgi lieka. Bez debatēm – vajag! Ja bērņus agrīnā vecumā neaudzināsim, nemācīsim, tad viņi ātri iekritīs *septiņos nāves grēkos*: alkātībā, skaudībā, lepnībā, mantkārībā, zaglībā, blēdībā, nešķīstībā. Kur nu vēl greizsirdība un mūsdienās – datorspēles. Skolā un ģimenē jāieaudzina pašreizējā, bez kuras bērņš kā lops ar ragiem staigā. Kur nu vēl patriotisms un Dzimtenes mīlestība, kas sākas no tēva mājas, no savas ģimenes, no dzimtās apkārtnes. Tam visam ir garīgs lādiņš, kas veicina cilvēka tikumisko izaugsmi, sakārto viņa izpratni par fundamentālām vērtībām.

Dieva likumi uztur kārtību gan dabā, gan cilvēku dzīvē. Tad cilvēkam ir skaidra galva, miers sirdī, iekšēja brīvība un pašlīdība uz augstākiem spēkiem. Katrā ziņā tāds dzīves veids ir racionālāks, precīzāks un perspektīvāks.

2002. gadā ar *Vācijas Sabiedriskā Hertie fonda Frankfurtē pie Mainas* un baronu fon Manteifēļu dzimtas atbalstu baznīcai nomainīja jumta segumu ar jauniem Lodes dakstiņiem, pagarināja torņa smaili, veica kapitālo remontu sakristejā. Baznīcas cēla uzkalnos, skaistās vietās. Slaidos baznīcu torņus varēja tālu redzēt un zvanu skaņas, iezvanot svētbrižus, skanēja tālu pāri novadu novadiem. Ir jāapbrīno celtniecības materiāli, kas satur ēkas gadsimtiem ilgi nesagruvušas.

Valtaiķu baznīcas pērminderim Igoram Puķītim izdevies noskaidrot, ka baznīcā mācītāju pienākumus veikuši ap 1837. gadu Katerfelds, ap 1862. gadu viņa dēls Johans Katerfelds. Vēlāk Pauls Bušs. 1911.-1924. gadā Konrāds Šulcs (1880-1944). 1915.-1918. gadā atradies apcietinājumā, vēlāk dzīvojis Krievijā, arī Igaunijā. 1925.-1939. gadā strādājis Reinholds Freibergs. 1939.-1942. gadā Oļģerts Robežnieks. Sabiedrībā iecienīts bija Kārlis Daugulis (1914-1975), kurš strādāja Valtaiķos 1942.-1974. gadā. Kara gados pasniedza arī ētiku Kazdangas lauksaimniecības vidusskolā. No 1975. gada draudzi apkalpo spilgta personība – Sigurds

Sproģis (attēlā), kurš padomju laikā sabiedrībā ar dievvārdu spēja pārliecināt vairāk cilvēku nekā desmit *partorgi* ar marksism-leņinisma mācību.

Pagastā aktīvi darbojās viena sekta, ko dēvēja par *Zāģera* draudzi. To izveidoja *Zāģeru* mājās dzīvojošais sludinātājs Vilis Strazdiņš. Viņš uz 1927. gadā celtajiem lielajiem pagrabiem no abām pusēm sastūma zemi un 1933. gadā 20 m no dzīvojamās mājas uzcēla lūgšanu namu – tikpat lielu kā pagrabs. Bez krusta. Apkārt sastādīja ceriņu loku. Iekštelpa ļoti vienkārša: pa vidu celiņš, abās pusēs soli ar atzveltni. Priekšā paaugstinājums. Uz tā galds, uz kura uzlikta ar zaļu audumu apklāta kastīte, kam priekšpusē izšūts krusts. Uz priekšējās sienas uzraksts: *Mēs sludinām Kristu, krustā sisto.*

Lūgšanu namā pulcējās ļaudis pat no Valtaiķiem, Kalvenes, Skrundas, Saldus, Jelgavas. Viņus dēvēja par metodistiem. Vēlāk tika reģistrēta kā baptistu draudze. Svētīja svētdienu. Pēc 1949. gada, kad sāka organizēties kolhozi, Vili Strazdiņu kā budzi, kas nevar nomaksāt pārcilvēciski lielās nodevas, uz gadu ielika cietuma. 1955. gadā viņš nomira. Kolhoza laikā *Zāģeros* vienu gadu bija kolhoza kantoris, arī feldšeru punkts. Tad kantori pārcēla uz citurieni. Baznīcu aizliedza, bet ļaudis turpināja pulcēties. Viņu darbību traucēja tehnikuma partijas organizācijas vadītā ateistu pulciņa komjaunieši. Pēc V. Strazdiņa nāves divreiz mēnesī brauca baptistu sludinātāji no Aizputes (Štromanis, Fišers, Veikmanis). Metodistus aizliedza, bet baptisti drīkstēja sludināt. Lielo pagrabu turpināja izmantot kolhozs, jo *Zāģeros* ierīkoja dārzniecību, kuru vadīja K. Strazdiņš, bet viņa sieva kopa bišu dravu.

Baznīciņa pastāvēja līdz 1960. gadu vidus. 1964. gadā kolhozu pievienoja tehnikumam. Vecie ļaudis izmira, un draudze beidza pastāvēt. Baznīcu atpirka ciema padome, un telpas sāka izmantot kā noliktavu, kuru neviens īsti nekopa. Ēka lēnām gāja bojā.

Rakstnieks Kārlis Skalbe saka: – *Mēs esam visai bagāti ar ticību. Ticība mums ir tik, cik māte bērnībā mums devusi. Laimīgs ir tas, kas no viņas rokām ir saņēmis šo debešķīgo dāvanu. Tā ir kā mirtes zars, ko vecā lauku mājā māte iestādījusi podā un zem nosvīdušās glāzes glabājusi un saudzējusi visu garo ziemu. Vai lai mēs to aizmirstam?*

Nē, to mums būs sev vienmēr atgādināt, jo vēsture rāda, ka ticīgas tautas neizmirst, jo ticībai ir spēks, kas uztur dzīvību. Ja mūsu tautai pietrūks ticības, tad apklusīs arī bērnu balsis mūsu māju pagalmos, un mūsu zemē iestāsies klusums – tāds klusums, kāds valda tikai miera vietā – kapsētā. Bēgsim no šī klusuma!

*Kur, Dieviņi, tu paliksi,
Kad mēs visi nomirsim?
Ne tev sievas, ne tev bērnu,
Kas tev vecam maizi dos?*

(Latv. t. dz.)

*Lauku mājas ir zemturu mītne
un tautas dzīvā spēka dzīvais avots,
kur kārts tautas šūpulis.*

Kārlis Ulmanis

DZIMTĀ SĒTA

Daudz skaistu aizkustinošu vārdu dzimtai lauku sētai veltījuši mūsu valstsvīri, dzejdari, rakstnieki, mākslinieki un daudzi gara kultūras un vārda meistari. Jau pašam vārdam *māja* ir burvīga, svēta un mīļa pieskaņa, un mums jāmācas to izrunāt ar vislielāko godbijību. Lauku māja ir tas siltais šūpulis, kurā mēs vienmēr meklējam patvērumu, jo sevišķi dzīves grūtākos mirkļos. Te jūtamies aizsargāti no visiem negaisiem un briesmām. Daudz cildenu rakstu darbu veltīti lauku dzīvei, tādi kā J.Akuratera *Kalpa zēna vasara*, A.Brigaderes *Dievs, Daba, Darbs*, R.Blaumaņa noveles un luga, *Skroderdienas Silmačos* un citas, bet jo sevišķi Tēvzemes balvas laureāta E.Virzas lauku dzīves eposs *Straumēni*, J.Jaunsudrabiņa *Baltā grāmata* un citas. Īpaši lauku sētu goda cēla Kārlis Ulmanis, uzskatīdams, ka bez lauku sētas nebūtu Latvijas valsts. Vairums mūsu valsts prezidenti un ievērojami politiķi dzimuši lauku sētā, kur joprojām ir viņu saknes. Jau baronlaikos muižas kalpi un zemnieki centās iegūt paši savu zemes pleķīti. Maksāja baronam lielu izpirkšanas naudu par paša zemīti, ko barons patvarīgi atsavināja un izkalpināja muižas labā.

1834. gada 29. oktobrī Kurzemē pienāca uzvārdu došanas laiks. Cīvilgubernators Bravens izdeva priekšrakstu, kas noteica uzvārda izvēles kārtību un darba organizāciju. Uzvārdus varēja izvēlēties paši, bet tiem bija jābūt pieklājīgiem. Nedrīkstēja pieņemt muižnieku uzvārdus vai tos, kas jau *aizņemti*. Gods būt par noteicošo personu dzimtas vārda izvēlē bija dzimtas vecākajam vīrietim – vectēvam. Ja vectēvs bija miris, par uzvārdu lēma tēvs. Ar uzvārda formālo pusi nodarbojās pagasttiesa. Kurzemē, līdzīgi arī citur Latvijā, parasti uzvārdus izvēlējās pēc mājas vārda. Mājavārdi gadsimtu garumā saglabāja senu vēsturi, kas raksturo mājas īpašnieka attieksmi pret savu īpašumu, piem., Zemturi pierāda, ka īpašnieks ir zemes turētājs, Rūķi – centīgi strādā, Mūrnieki – nodarbojušies ar mūrniecību, Galdnieki – bijuši galdnieki, Kurpnieki un citi uzvārdi. Daudzām mājām likti putnu vārdi, piem., Baloži, Zīles, Irbenieki – māju tuvumā uzturējušās irbes. Daudzām mājām vārdi doti atkarībā no to atrašanās vietas, piem., Kalni, Lejas, Gravas, Kalniņi, Strautiņi un tamlīdzīgi.

Daudzām mājām nesmukus vārdus noteica pats barons, ja zemnieks bija cienīgtēvu kaut kā aizskāris, piem., Mēslenieki, Mīzenes, Cūka un tamlīdzīgi. Dažkārt puīši, vēlēdamies kādu izāzēt, izmaksāja skrīverim pusstopu un tā ieguva iespēju nostāties reģistrācijas dienā skrīverim

aizmugurē un iesaukties īstā brīdī, kad skrīveris jautajā, kādu vārdu likt, nesadzirdot īpašnieka klusāk sacīto vārdu, palama palika uz visiem laikiem, patika vai ne, tā tika ruļļos ierakstīts un neko nevarēja grozīt. Bija liela ķēpa, lai kaut ko grozītu.

Par lauku sētas skaistumu, latviskumu daudz domāja Kārlis Ulmanis, tādēļ 1936. gadā pieņēma likumu par mājvārdu latviskošanu. Aicināja, lai katrā lauku sēta būtu balts karoga masts, kurā pāri koku galotnēm augstu plīvotu sarkanbaltsarkanais karogs. Karogam mastā bija jābūt ne tikai nozīmīgos valsts svētkos, bet arī ģimenes svētku reizēs – kazās, kristībās, gadskārtu jubilejās un citos skaistos notikumos. Tā tautā ieaudzināja patriotisma jūtas, sākot ar dzimto sētu, ģimeni, skolu un sabiedriskām organizācijām. Prezidents aicināja: *Būsim un paliksim karstie, pašaieliedzīgie, nešaubīgie mūsu valsts patrioti ikdienā, svētku reizēs un arī mūsu tautas visgrūtākos brīžos.* Par šādas morāles un audzināšanas sekām katrs varēja pārliecināties gan 1905. gada notikumos, gan Pirmā un Otrā Pasaules kara gados, kad svešas varas ar milzīgu bezkaunību, masas un tehnikas pārsvaru centās pazudināt Latvijas valsti ar visiem tautas pārstāvjiem.

Pagastā bija daudzas labi iekoptas un saimnieciski nostādītas saimniecības. Pie lielākām un greznākām tika pieskaitītas Buņģeri, kuros saimniekoja Jānis Grīnvalds (Grīva). Lielas palīgēkas, senlaicīga dzīvojamā māja ar manteļskursteni, maizes krāsni un telefonu – tajos laikos retums. Grīnvalds darbojās pagasta valdē, sieva bija pagasts dāmu komitejas priekšiece. Viņam piederēja traktors un smagā mašīna. Šajā mājā bija viesojies arī K. Ulmanis un uzaicinājis saimnieku uz vakariņām Rīgā. Lai vecumdienās būtu nodrošinājums, saimnieks uzbūvēja vēl vienu mājiņu, kuru nosauca par Mazbuņģeriem.

35 ha liela saimniecība Cildos bija Birznieki, saimnieki tur dzīvoja līdz tos 1949. gadā izveda. Lielas un turīgas mājas bija Gobzemji, to saimnieku dēvēja par bagāto Gobzemi. Šajās mājās 1904. gada 23. jūlijā piedzima Kazdangā labi pazīstamais tehnikuma skolotājs agronoms Ernests Rozentāls, kurš allaž lepojās, ka esot ticies ar pašu baronu Manteifeli. 1913. gada vasarā barons, atgriežoties no medībām, bija iemaldījies Gobzemju mājās, braucot lepnā, melnā kariatē ar četriem kumeļiem priekšā. Uz bukas sēdējis kučieris un sulainis. Deviņgadīgais Ērnestiņš, pabraukdams līdz uz kariatē aizmugurējā dēļa, parādījies, pa kuru ceļu var atgriezties muižā. Gaidīto *paldies* puisēlis nav sagaidījis. No 1936. gada mājās saimniekoja rentnieki. 1944. gadā māju sabombardēja vācu Meseršmita pikējošie bumbvedēji. Saimniekam bija liela pļava (6 ha), kuru dēvēja par *maizes pļavu*, paši to neizmantoja, bet ļāva nopļaut sienu citiem, kas saimniekam atstrādāja noteiktu dienu skaitu, tā vairojot turību.

Vienas no pagasta vecākajām mājām ir Jurīši, dzimta tur dzīvo jau apmēram 250 gadus. Par Jurīšiem nosauktas tāpēc, ka pirmais saimnieks bijis vārdā Juris, bet uzvārds Priednieks ir radies, kad kāds no senčiem nozadzis meitu no leišmales un apprecējis, bet viņa skumusi pēc leišu puses priēžu mežiem. Tad viņa atvedusi priēžu sēklas no savas dzimtās puses un iesējusi netālu no mājām. Tā radies Jurīšu priediens un vēlāk arī uzvārds. Ja kolhozs nebūtu priedienu nocirtis, tam būtu ap 200 gadiem. Viens no Jurīšu pēctečiem – Ernests bijis barona Manteifeļa bērniņas draugs un iemācījis baroneli runāt latviski. Kad vēlāk dzīvē Ernestam draudējis bads, viņš ir uzdrošinājies doties pie barona lūgt maizi. Barons viņu nopēris, bet maizi iedevis un pateicis: – Ja vēlreiz nāksi, likšu tevi pērt, ka asinis tek. – Tomēr Jurītis uzdrošinājies doties vēlreiz pie barona lūgt ēdamo. Ernests sists ar rīkstēm, lauztas vairākas ribas. Saimnieks pārnācis mājās un rīja pakāries. Pašnāvniekus neļāva rakt kapos, jo *nav Dieva ņemts*. Pie Jurīšu priediena bijuši veci mēra kapi. Tur Ernests aprakts, vēlāk dēls Ulrihs uzlika dzelzs krustu ar uzrakstu:

*Ernasts Jehkabs
Preedeneeks
dzim. 1796 mir. 1846
Tas verghu laiku upuris.*

Baronam tas ļoti nepaticis un viņš lūdzis Ulriham, lai šo ņemot nost, bet tā vietā viņš barons uzlikšot citu, kādu vien gribot. Dēls nav piekāpies.

Ulriha dēls Kārlis 1930 gados bija pagasta lauksaimniecības biedrības un Valtaiķu piensaimnieku sabiedrības priekšnieks. Pazinās ar K.Ulmani, jo bija arī Lauksaimniecības kameras loceklis. Jurīši bija pirmrindas saimniecība. Visi lopi bija sugaslopi. Bija 4 ha liels ābeļdarzs un 200 Kazdangas brūno ķiršu koki. Ģimeni izveda 1941. gadā. Izvešanas brīdī saimniekam atņēma K.Ulmaņa bildi, zobenu, revolveri un divas medību bises. Diemžēl gan padomju laikos, gan mūsdienās vergu laiku upura piemiņas vieta ir vairākkārtīgi apgānīta, krusts nolauzts, kaps atrakts, apkārtne nesakopta. Nezinātājam grūti atrast pagātnes notikumu vietu.

Lielas un turīgas bija Ģedertu mājas. Saimniekam Pūrim piederēja kuļmašīna un arī traktors, kas tajos laikos jau skaitījās liela bagātība. Pats saimnieks bija resns un omulīgs, kam patika ieraut *krūmu prieku*. Viņam piederēja arī Lejas Ģederti un āboliņa kūlējs.

Kalna Garāju mājas vietā kādreiz bijis mežs. Barons Jānim Markavam labu zemi nav devis, bet ierādījis mežu, licis to nocirst un tur lai ceļot savu māju. Labākie koki bija jāatdod baronam, mazvērtīgos varējis paturēt malkai. Māju mantoja dēls Krišs, kura ģimenē piedzima 13 bērni. Kad bērni paaugās, zemi sadalīja apmēram trīs līdzīgas daļās. Tagad mājās dzīvo jau 4. paaudze, bet vecāmāte pēc zemes sadalīšanas nodarbojās

tikai ar puķu audzēšanu, un māja atradās vienos ziedos. Agrāk lauku mājās daudz bērnu ģimenes nebija retums. Zemnieks domāja, par to kas kops māju pēc viņa nāves.

Turīga bija Kalnu māju saimniecība, kurā saimniekoja Minna un Kārlis Ķēniņi. Saimniecību vadīja sieva ar kalpu palīdzību, bet pats saimnieks strādāja Liepājā. Viņiem bija 3 dēli. Viens aizbēga uz ārzemēm, divus iesauca armijā, un viņi neatgriezās. Vecīši palika vieni, skaistā saimniecība izputēja. Māju *pievāca* kolhozs.

Arī Kanneniekos bija turīga vecsaimniecība, kuras īpašnieks K.Allažs sitās uz augšu ar neatlaidīgu darbu. Pirmā īpašnieka dēls Jānis atvēra pienotavu Valtaiķos, kas strādāja sekmīgi. 1920 gadu beigās Latvijā sakās piensaimniecības attīstība. Kannenieku saimnieks ar Valtaiķu pienotavu noslēdza līgumu, ka uzcels pienotavu arī Kanneniekos, lai piens nebūtu tik tālu jāved. Sākumā uzcēla koka, vēlāk mūra ēku un uz pienotāvu ar savu produkciju sāka braukt visi Kazdangas zemnieki. J.Allažs uzcēla arī kokzāģētāvu. Allažam bija divas mājas arī Liepājā. Kad Allažu ģimeni izsūtīja, pienotavu pārņēma valsts. Tā padomju vara laukos konsekventi izputināja turību, tas atsaucās uz visas tautas labklājību. Skaistā vietā Alokstes krastā krejotava vēl ilgi turpināja strādāt arī padomju laikos. Pie Kanneniekiem bija iecerēts veidot kolhoza ciematu. Atvilka Rūķīšu, Ciematu un Kaimiņu mājas. Kanneniekos uzcēla arī veikaliņu. Kad Allaži atgriezās no izsūtījuma, viņi savās mājās netika ielaisti. Padomju laikos nebija pieņemts kliegt par cilvēktiesību pārkāpumiem. Toreiz viss notika *brīvprātīgi un likumīgi*.

Viena no lepnākajām mājām Pūņu pusē bija Kļauģi, īpašnieks E.Rozentāls. Tā bija visā pagastā viena no vecākām mājām ar podiņu krāsni. Saimniecībā bija rija, cūku kūts, stallis, kurā lopiem bija ierīkota automātiskā dzirdināšana. Arī šo māju saimnieku aizveda uz Krieviju. Mājā dzīvoja citi īpašnieki, līdz meliorācija tas nostūma no zemes virsas. Tā aizgāja latvju godība!

Līdzīgu likteni piedzīvoja arī Krišķu māju saimnieks Krišs Grīnvalds. Saimniecība bija 40 ha liela un viņu ģimenē auga 10 bērni, no kuriem astoņi izdzīvoja. Dzīvojamā māja bija divstāvu mūra ēka ar manteļskursteni. Bērni pieauga un paklīda katrs uz savu pusi, bet padomju laikā Kriši ielika Ventspils cietumā, jo nespēja izpildīt nesamērīgi lielās nodevas, bet saimnieci Mariju izsūtīja uz Sibīriju. Kolhoza laikos Kriškos ierīkoja fermu. Mājās dzīvoja lopkopji, viņi stalli un kūti nodedzināja. Tā tika iznīcināta vēl viena stipra saimniecība.

Čaņkalna tuvumā skaistā vietā atradās lielās Pujēnu mājas, kuras padomju laikā nodēvēja par budžu saimniecību. Dzīvojamās mājas sienās bija ieraksts – 1903. gads. Pujēnos vēl bija liellopu kūts, cūku kūts,

klēts ar vāgūzi, labības šķūnis, rija, malkas šķūnis, pirts ar labības kalti (dari), trīs pagrabi un piena dzesējamā mājiņa.

Mājas tuvumā bija skaistas birtzaliņas, valciņš (maza upīte), pāris dīķīši, vairāki avotiņi. Čaņkalnā auga dažādi koki un pļavas ziedēja visapkārt. Dārzā auga ap 20 dažādu šķirņu ābeles, arī ogulāji. Dārza malā bija bišu drava. Visas grāvmalas bija apstādītas ar slavenajiem Kazdangas brūniem ķiršiem. Lauku darbi ritēja līdzīgi kā E.Virzas populārajos *Straumēnos*. Protams, tik labam saimniekam nepienācās dzīvot tik labās mājās, tādēļ 1949. gadā bija... *Ilgais ceļš kāpās* Sibīrijas virzienā. Pēc atgriešanās Anna un Ernests Zīliši tomēr tika ielaisti savās mājās, bet pēc viņu nāves mājas lēnām sabruka. Kolhozs tās nespēja uzturēt senākā krāšņumā.

Lielas un greznas mājas bija Truļi, kur dzīvoja lepmi ļaudis. Saimnieks bija Grīnvalds. Līdz 1905. gada notikumiem mājā dzīvoja Andrejs Brantevics, aktīvs Piektā gada notikumu dalībnieks Kazdangā. Viņš bija ievēlēts pagasta rīcības komitejā un izvirzīts par delegātu Aizputes apriņķa revolucionārajā komitejā. Piedalījās uzbrukumā Kazdangas pilij. Nošauts pie Zīļu mājām 1906. gada 30. janvārī. Apglabāts Kazdangas kapos. Soda ekspedīcija mājas nodedzināja. Vēlāk tās tika atjaunotas. Truļu saimnieka meitu apprecēja viens no Krišķu dēliem (Grīnvalds). Pie Truļiem atrodas Truļu senkapi.

Senas un bagātas mājas bija Krauliši, kurās dzīvoja Štorhu ģimene. Meliorācija mājas nolīdzināja. Pamatīga 50 ha liela vecsaimniecība bija Upes-Alokstes, kurās saimniekoja Reihensbahs. Nespēja samaksāt uzliktos nodokļus, tādēļ nācās mērot ceļu uz Sibīriju.

Senas mūra mājas bija Valki, kurās dzīvoja slavenais Kazdangas ķiršu audzētājs Jānis Dinvietis, kas Latvijas brīvvalsts gados bija aizsargu komandieris. Pēc kara Valkos bija Aizputes patērētāju biedrības palīgsaimniecība, bet vēlāk kolhoza ferma ar slaveno slaucēju Silviju Niedru priekšgalā. Kārtīga saimniecība bija Zirnīšos ar vairākām siltumnīcām. Pēckara gados tā kļuva par Aizputes pilsētas palīgsaimniecību.

Padomju vara vērsās tieši pret turīgām saimniecībām, lai visus padarītu vienlīdz nabadzīgus. Daudzus izsūtīja, bet daudziem zemniekiem uzlika tādus nodokļus, kurus tie nespēja nomaksāt, un tādēļ strādīgus cilvēkus ielika cietumā vai arī tie savlaicīgi paspēja pārcelties uz pilsētu. No mājām izlika Zalsteru saimnieku Štālu. Zāģeru saimnieku Vili Strazdiņu ielika cietumā uz vienu gadu, lai atpūšas pēc čaklās strādāšanas. Apcietināja Tapiņu māju saimnieku Miķeli Šternbergu, Rozentālbergu no Strēbukiem un citus. Padomju laikā dzīvot pārticībā bija apkaunojoši!

Katrai lauku mājai ir savdabīga vēsture, kas būtu atsevišķas grāmatas cienīga. Dažādi likteņi izveidojās daudzām baronu pusmuižām. Sena 666 ha

liela zemes muiža Cildos bija jau no 1253. gada. 1690. gadā kā tās īpašnieks minēts Blombergs. Kopš 1895. gada Manteifeļa īpašums, kuru par 38 florīniem nopirka Karls Gothards Ernsts Manteifelis un atdeva savam vecākajam dēlam Karlam Ulriham. Pēc Pirmā pasaules kara muižu piešķīra kara virsniekam par Latvijas atbrīvošanas cīņām, bet pats tur nedzīvoja, pārdeva to kādam Grūbem no Jelgavas. Pēc Otrā pasaules kara muižā dzīvoja neparasta dāma, it kā igauniete, kura runāja puslatviski, puskrieviski, pusvāciski, ērmīgi ģērbās un krāsojās. Pēc mēneša viņu atrada mirušu un jau manāmi bojājušos. Muižā dzīvoja dzērāju ģimene, līdz kādā reizē 1950. gadā viņi ēku nodedzināja.

Kaņņu palīgmuižiņa bija saistīta ar Pūņu muižu. 16. gadsimtā pievienota Boju muižai. 1901. gadā barons muižā ierīkoja aptieku. Pustumuži pārbūvēja 1907. gadā. Pēc Otrā pasaules kara muižā bija Aizputes apriņķa bērnu nams, no 1950. gada pamatskolas pirmās klases, aptieka un ciema izpildkomiteja. Skaistā ēka gleznainā pakalnā tomēr lēnām iet bojā. Varbūt jaunais īpašnieks Jānis Tīmanis spēs atdot ēkai seno godību.

Pūņu muižai kādreiz piederēja 1225 ha liela zeme, divas palīgmuižas un viena zemnieku saimniecība. No 1442.-1615. gadam tās īpašnieki bija Blombergi, no 1705.-1818. gadam – Heiningi, bet pēdējie – Manteifeļi. Dzīvojis Kāris Georgs Manteifelis. Muiža cieta 1905. gada notikumos. Padomju laikos blakus muižai bija ferma, ko sauca par Pūņu fermu, tā bija viena no labākajām kolhozā. Tur dzīvoja vairākas ģimenes, arī Valdis Šēlis, kurš bijis iesaukts sarkanarmijā un dienējis slavenajā Zvaigžņu pilsētiņā. Bijis šoferis *glanam* vāgim ar kuru vadājis kosmonautus Volinovu un Nikolajevu, pirmo sievieti, kas pabijusi kosmosā, populāro Valentīnu Tereškovu un citus. Divus gadus kalpojis virsdienestā un redzējis Baikonuras kosmodromā un redzējis kā startē kosmosa kuģi. Gar Pūņiem joprojām tek mazā Vaidu upīte, kas kādreiz bijusi bagāta ar vēžiem. Puikas ķēruši vēžus un nesuši baronam, kurš labi maksājis. Barons vēžus apskatījis, paturējis tikai tēviņus, bet mātītes licis atlaist atpakaļ, kaut samaksājis par visiem noķertiem vēžiem. Barons tomēr nezināja, ka zēni mātītes nevis atlaida upīte, bet pamērcēja turpat diķītī un nesa atkal baronam, saņemot vairākkārtīgu samaksu par vienu mātīti. Vēžiem bagātās mazās upītes tika piesārņotas ar fermu notekūdeņiem un nu jau uz visiem laikiem vēži un foreles ir pazudušas no tīrajiem strautiņiem.

Baronlaikos ir uzcelts ķieģeļceplis un tajā taisīti burlaki (nodedzināti ķieģeļi), no kuriem celtas daudzas Kazdangas mājas. Tur uzcelta arī dzīvojamā māja ar stalli zem viena skaidu jumta. Pašā ceplī ir iemūrēta pirts. 1921. gadā no Dzērves pagasta ieradies darbu vadītājs Jukums Laumanis ar sievu Augusti un 10 bērniem. Ražoja ķieģeļus un drenāžas caurules. Produkciju glabāja lielos šķūņos. Lai iegādātos produkciju, bija

jābrauc uz muižu samaksāt, tad ar zīmi bija jābrauc uz ķieģelniecību. K.Ulmaņa valdīšanas laikos cepli piešķīra kapteinim, Lāčplēša kara ordeņa īpašniekam Freimanim. Viņš dzīvoja viens, līdz nodzērās un zemi rentēja J.Laumanis. 1940. gadā padomju vara cepli nacionalizēja, bet J.Laumanis palika par vadītāju. Kara gados ražošana samazinājās. Ķieģelniecība darbu atsāka pēc Otrā pasaules kara Aizputes rūpniecības pakļautībā, brigadierā Alfrēda Vītola vadībā. Rūpnīcu modernizēja. Ceplī strādāja 10-15 cilvēku. 1951.gadā darbu vadību pārņēma Fricis Bahmanis, bet drīz sāka aprūkt mālu. Darba apjoms samazinājās. Kad uzcēla ķieģelniecību pie Kuldīgas, Kazdangā darbus pārtrauca. Melforācija visu godību izpostīja.

Cik liela loma māju un uzvārdu došanā bija baronam, pierādīja gadījums ar Skabuļu saimnieku. Skabuļi bijušas vecas un turīgas mājas, kurās dzīvojuši Saulišu dzimta. Barons teicis saimniekam: *Kas tas par uzvārdu – Saulītis? Tu būsi Manfelds! Es – Man-teufel* (velna vīrs), tu – *Man-feld* (lauku vīrs). Tā arī šī dzimta nesāja barona doto uzvārdu. Atcerēsimies, ka Skabuļos dzīvoja cienīts vīrs, Aizputes meliorācijas celtniecības pārvaldes (16. PMK) ilggadīgs priekšnieks Arvīds Manfelds, kurš izveidoja veselu ciematu Aizputes pilsētā ar daudzām dzīvokļu mājām, saimnieciskām, kultūras un sporta ēkām, kuras aizputnieki izmanto joprojām.

Visi mēs esam ciešām saitēm saistīti ar saviem senčiem, kaut ne visi to vienmēr apzināties. Laiks neizbēgami rit uz priekšu, un daudzi no mums arī nezina, kādas vērtības glabājušas senās mājas, kā dzīvojuši, strādājuši, mīļējuši, priecājušies mūsu senči. Daudzi ir centušies šīs vērtības saglabāt, uzrakstot savas dzimtas vēsturi. Tās parāda daudzas ierašas un tikumus, kādi valdījuši senās lauku mājās, kurus joprojām derētu saglabāt un ievērot arī mūsu dienās, jo tās bija tīrākas un veselīgākas nekā mūsdienu pārmodernā sadzīves kultūra. To, pirmkārt var attiecināt uz uzturu, kādu lietoja lauku sētās. Lejaskurzeme ēdienu gatavoja galvenokārt no pašu ražotām izejvielām, kā tagad mēdzam moderni sacīt – ekoloģiski tīrām precēm.

Ko laucinieki ēda brokastīs, pirms devās darbā? Brokastīs visbiežāk ēda kartupeļu zupu ar siļķi un pašceptu maizi. Pusdienās – pienu zupu ar ķiļķeniem (no kviešu miltiem) un maizi. Ja brauca meža darbos, tad pusdienām līdzi deva maizi un šķēlīti žāvētas cūkgaļas speķi. Vasarā launagam – maize, sviests vai gaļa. Sviestu un gaļu parasti vienlaicīgi nedeva. Daudzās mājās lielā cieņā bija pašsietais siers, kuru deva pavalgā. Vakariņās – dažādas biezputras (putraimu, grūbu, kartupeļu, rudzu miltu un citas). Biezputras atsevišķi nelika šķīvjos, bet četri cilvēki ar koka karotēm to šķībija no vienas lielākas bļodas, kuras viducī bija tauku mērce vai sviests. Piedevām deva vēl ceptu cūkgaļas šķēlīti. Kāpostu zupas vārīja reizi nedēļā. Ēdamais glabājās blakus virtuvei pieliekamā kambarī, kuru sauca par antkambari vai prectubi. Tur pie skapja parasti ēst negāja.

Kafiju gatavoja no pašaudzētiem un sagraudzētiem cigoriņiem, kurus samala kopā ar miežiem un rudzu graudiem. To parasti dzēra svētdienās. Ikdienā dzēra dažādas tējas – no kumelītēm, tītarenēm, liepziediem, upenēm, piparmētrām, baldriānu saknēm un citām zālēm un krūmiem, kuras auga turpat pie mājām. Vasarās ikdienišķs padzēriens bija skābputra, kas vienmēr turējās lielā koka ķērnē ar baltiem rūgušpiena kunkuļiem. Vasaras karstajās dienās siena pļavā vai rudzu laukā skābputra bija visveselīgākais un atspirdzinošākais dzēriens blakus bērzu sulām. Bērzu sulas, prasmīgi ieraudzētas, putoja kā iecienītais *šampīzeris*. Negaršīgus dzērienus sauca par pimslām.

Katrā kārtīgā lauku mājā bija maizes krāsns. Pašceptā maize bija galvenais uzturlīdzeklis katru dienu. To cepa no rupjiem rudzu miltiem pāris reizes mēnesi pa 10-12 kukuļiem. Svaigi ceptu maizi tūliņ neēda, tai bija pāris dienas jānobriest. Prasmīgas saimnieces cepa tā saucamo plucināto maizi, jo šo recepti zināja tikai dažas, mūsdienās viņas spētu sekmīgi konkurēt ar *Lāču* iecienīto produkciju un gūtu medaļas dažādos konkursos un izstādēs. Svētku reizēs cepa arī baltmaizes un saldskābās maizes. Katrai mājai bija savādāks raugs, cepšanas prasme, un tādēļ maizes garšas bija atšķirīgas. Plucinātās maizes varēja ēst gandrīz bez pavalga, kā mēdza teikt – maize pati kusa mutē. Maizes cepšana bija cienības un svētuma pilns darbs, ko parasti veica pati saimniece un parašas no paaudzes paaudzē nodeva tālāk savām meitām. Sava veida meistardarbs bija maizes iejaukšana, mīcīšana tā kā sviedri tek, kukuļu taisīšana un zīmju iespiešana katrā kukulīti un tad ievietošana krāsnī uz kļavu lapām. Saplakusi, neizrūgusi maize ar atlekušu garozu cepējai bija liels kauns. Plaisas kukuļa vidū nozīmēja kaut ko nelabu. Šeit nelīdzēja taisnošanās, ka raugs nerūdzis, nepietiekoši karsta krāsns vai kāda cita neveiksme, tas netika ņemts vērā. Ja maize nejauši nokrita uz grīdas, to pacēla un pielika pie lūpām. Pret maizi izturējās ar lielu cieņu. Maizi ēdot, vīri vienmēr noņēma cepuri. No maizes abras izkasīto pēdējo mīklas piciņu sauca par abrkasi. To parasti izveidoja kā mazu kukulīti, vidū ielika sagrieztus speķa gabaliņus un izceptu sauca par speķa pīlīti. Abrkasi nepacietīgi gaidīja mājas bērnu bariņš kā lielu gardumu, nespējot sagaidīt, kad ņems no krāsns ārā kā pirmo kukulīti, un bieži vien notiesāja karstu, tā ka pat lūpas apdedzināja. Tās piederējās pie maizes cepšanas rituāla. Maizei garozu nost negrieza, jo tajā bija daudz derīgu uzturvielu. Tikai vecākie cilvēki, kuriem trūka zobu, atļāvās nogriezt garozu. Kukuļa spico un apakšējo galu, kur bija vairāk garozas, deva ēst jaunajām meitām, lai augot spici pupi. Ja šo galiņu ēdīs puīši, dabūs saimnieka meitu par sievu. Arī ēdot daudz zirņus varēja iegūt spicus pupus. Lauku sētās iecienīta bija maizes zupa ar dažādam piedevām, miltu klimpiņām, āboliem, rozīnēm vai kādām citām odziņām un krējumu pa

virsu. Dažviet šādu zupu sauca pa biguzi, bet citur to devēja par nabagu ēdienu, ja nevarēja tai pievienot bagātīgāku aizdaru.

Nav vairs daudz tādu lauku sētu, kur saimnieces prot gatavot smeķīgo pavalgu – balto jeb leišu sviestu, ko dažkārt vienkārši devē par *leitī*. Veikalos tādu *spēkbarību* veltīgi meklēt. Sviesta pagatavošanai nepieciešams sabiezēt paspējis, bet ne ieskābis lauku krējums, koka karote, emaljēta bļoda un zināmas iemaņas. Sviesta taisīšanas procedūra ilga vismaz pusstundu. Bija jāzina dažādi smalkumi, kas jāņem vērā, lai *leitis* izdotos: jāzina pareizais siltums, vajadzīgais krējuma daudzums, un tas, ka jāpieliek mazliet rūgušpiena, kas piedod skābumiņu. Jāprot pareizi maisīt un ik pa brīdim pasildīt, kamēr sāk atdalīties sūkalas. Balto sviestu varēja smērēt uz maizes, bet *visņammīgākais* tas bija pie apaļiem (nemizotiem) kartupeļiem. Ja saimniecei nebija īsti citu ko dot pie tupeņiem, samaisīja *balto leitī* un vēderprieks bija apmierināts. Tipisks Dienvidkurzemes ēdiens ir dradži, kurus devē arī par gramžiem, kračiem, kresliem un tamlīdzīgi. Dradžus iegūst no kausētiem cūku taukiem, pieliekot dažādas piedevas. Iecienīts pavalgs ir arī kūpināts piens, bieziens vai tautā saukts – kupušpiens, sulināts piens un tamlīdzīgi.

Nav iespējams uzskaitīt visus kādreiz tautā iecienītos ēdienus, kurus gatavoja lauku mājās: taukšķēti zirņi, biešu vai balandu, arī nātru zupa, ko sauca par – šauts. Tie aiziet aizmirstībā līdzīgi kā visa mūsu pagātne, bet jāatceras J.Alunāna vārdi: *Turiet savu tēvu valodu un tradīcijas godā un cieņā, tad jums labi klāsies virs zemes. Jo, kas sevi pašu negodās, tad to arī citi negodās.*

Tikai vecie ļaudis zina, ko nozīme aizbars (putraimi), gūža (zoss), danga (kakts), kante (mala), čampa (nemākulis), pakacēt (pasniegt), plūči (plaušas), sklanda (kārts), ķenka (nūja), dātalas (dāvanas), apdeķot (apsegt), skutuls (bļoda), nēzdogs (kabatlakats), bambalis (vabole), naģe (varde), šņāpati (atliekas), šķērsta (skranda), mamzele (jaunkundze), ņuocis (grozs), plēmpis (dzērājs), lupstāt (neveikli iet), žubināt (ēst) un daudzi citi.

Lauku mājas gatavotiem pārtikas produktiem ir īpaša garša un kvalitāte, kuru mūsdienās cenšas izmantot kā kvalitātes zīmi pircēju piesaistīšanai, pierakstot *lauku sviests*, *lauku maize* un tamlīdzīgi. Vai kāds tirgū un veikalos ir redzējis *pilsētas sviestu* vai *pilsētas maizi*? Veselībai nekaitīgi ir ne tikai laukos ražotie pārtikas produkti, bet arī apģērbi. Vai mūsdienu sintētiskie krekli, blūzes, staipīgās minibikšītes, kuras var uzcīzēt maksidupsītīm, ir veselīgākas par līnu krekliem un vadmalas audumiem? Garajos ziemas vakaros lauku meičas darināja pūru baltā audeklā ar krustiņdūrieniem, rišeljē rakstā sedziņās, logu aizkaros un *šītales* dvieļos ar izšūtām puķītēm un aicinošiem uzrakstiem: *Nāc mazgāties, no ūdens nebaudies!* vai arī

Skaistums viņ,
Daiļums zūd,
Tikums paliek
Mūžīgi!

Lauku sētās ikdienišķo steigu un vienmuļību patraucēja apkārtceļojošie skroderi ar kājminamo *Singer* šujmašīnu. Skroderis zemnieka setā uzturējās kaut mēnesi, kamēr sašuva visai saimei ancukus un kleitas no pašausās vadmalas un linu auduma baķiem, un pagasta jaunākām tenkām piedevām. Līdzīgi ceļoja arī dažādu sīku darbiņu meistari, kas spēja saladēt cauros katliņus, kanniņas un spaiņus. Žīdu uzpircēji pildīja starpnieku pienākumus, pērkot un pārdodot govīs, aitas, bullēnus. Viņi uzpirka kaulus, lupatas, cūku sarus, zirgu astrus, makulatūru, bet pārdeva svaigas strimales, mencas, siļķu mučeles, kas pietika pusgamam, pārdeva arī jaunākās grāmatas. Sieviešu aprindās populāri bija Helvigas Kurtsas Maleres mīlas romāni, kas iznāca sērijās katru piektdienu. Literāti tos dēvēja par lubu literatūru un burlakromāniem, kas aizliedzami lasīt skolu jaunatnei, bet tas maz ko līdzēja. Dāmas lasīja ģībdamas un ilgojās kaut druciņā piedzīvot no tā, kas aprakstīts romānos. Vīri savukārt meklēja kaut ko asāku – nervus kutinošus kriminālgabalus par kapeiņiem, veco Taizelu, Lips Tuliānu, laupītāju Kaupēnu vai tiem līdzīgiem:

– *Vai grāmata „Klusais sprādziens zem deķa” tev nav?*

Žīdiņš domīgi pabraucīja kazbuka bārdeli un atbildēja:

– *Tāde troksne vēl nav aprakstīte.*

– *Varbūt ir „Septiņi naža dūrieni miroņa pakaļā?” Vai „Džeks – vēderu uzšķērdētājs?”*

Nu Icke saprata, ka viņš tiek āzēts un saka smieties ar pircēju kopā:
Ļek, Ļek, Ļek! Labs joķelis uzlaboja garastāvokli!

Pa pagastu klīda peršīņa:

Icke brauc uz tālem laukem

Andelēt ar cūke taukem.

Zāra ar tēm mīkstēm cicem,

Andelēs ar žokejmicēm.

Viņi piebrauc pie vēn kroge,

Kurem nav nevēna loge.

Arē iznāk resne kunge,

Kuram vedere kā bunge.

Icke spēlē balalaike

Un pa laikem nolaiž tvaike.

Zvirbuls sēd uz jumte male,

Sāksim dziesmine no gale.

Pārzinādams pagasta dzīvi, Icke meitām pieskapēja fifīgākos brūtgānus un puīšiem – anštelīgākās preilenes. Dažkārt Icke palika kādā lauku setā pārnakšnot, bet to viņš darīja ne labprāt, jo baidījās, ka laupītāji varētu nospert kādu jērādeli vai siļķu mučeli. Viņam piedāvātas piena klimpas šjurpstināja purpinādams, ka tādes glumes klunckes neejot pie dūšas. Neēda arī galdā likto cūkas gaļu, lai nepārkāptu Mozus bauslību. Ja kāda meitene uzdrošinājās pabrāķēt Ickes piedāvāto kleitas drēbi, tad žīdelis palika pikts: – *Prēks vēna dume skuke tā ir labe drebe!*

Katrā lauku mājā reizi mēnesī iegriezās piena pārraudze, lai pārbaudītu piena kvalitāti, noteiktu tauku procentu, dotu norādījumus lopu kopšanā, atkāpurotu govīs no ādā sadētām dunduru oliņām. Laukos piena pārraudzes profesija kļuva īpaši populāra pēc rakstnieces Ilzes Kalnāres romāna *Pārraudzes dienasgrāmata*. Ilģu lauksaimniecības divgadīgai skolai radās liela piekrišana.

Sūrā darba ikdienā neparastu romantiku ienesa kūtsmēslu vešana, rudzu plauja, kartupeļu ņemšana, bet jo sevišķi kuļšanas talkas. Pagastā bija vairāki saimnieki, kas iegādājās kuļmašīnas. Sakumā zviedru tīrkūļēju *Tharmaenius*, bet vēlākajos gados Latvijā ražoto kuļmašīnu *Imanta*, kuru darbināja tvaika katls, tautā saukts – dampis. Lielākās, saimniecības organizēja divas apkūlības. Vispirms augusta sākumā izkūla rudzus, bet krietni vēlāk vasarājus. Kad tālskanīgi iedūcās kuļmašīnas savdabīgā dziesma, tad prātā ieskumdējās sērīga doma – klāt atkal rudens, bagāts vīrs. Kad pēc vairākiem mēnešiem šo laukiem tik saprotamo un pievilcīgo dūkoņu klusajos rudens vakaros vairs nedzirdēja, tad dabā iestājās it kā gurdenums ar ziemas tumšajiem vakariem. Daba uzkrāja spēkus jaunam cēlienam!

Kuļšanas talkām saimniecības gatavojās laicīgi un rūpīgi. Tās bija kā gada atskaites un ražas svētki. Tad apkāva klibos un nevaldāmos jērus, nedējīgās vistas un negantākos zostēviņus. Sēja sieru, gatavoja paštaisītos nūdeļus no saulē savlaicīgi izžāvētās mīklas lielajiem *palagiem*, šmorēja kāpostus, cepa baltmaizi, plātismaizes un sklandraušus. No tīriem miežiem un apiņiem vīri brūvēja alutiņu *vecu brāli*. Tikai pats saimnieks zināja, kurā mučelē iepildīts visstiprākais brūvējums, kurā maigāks un visbeidzot, kurā atrodas tāpiņš jeb plāpūdēns, kurš derīgs tikai sievām un puīšiem prieks nodzeršanās, ne kārtīgiem vīriem štīmes uztaisīšanai. Pirmajās mučelēs miestīņš bija brūns kā ērzeļa *mīzals*.

Veselu nedēļu iepriekš mājā valdīja neparasta rosība un smarža. Rūpju pilniem vaibstiem visi darīja savu darāmo pusteciņus. Pēdējā dienā izslaucīja pagalmu, piesēja suņus, iespundēja tītarus un vistas, noslaucīja plēkus no griestiem un aizdurves. Pie durvīm piesprauda meijas kā īstā svētku reizē, lai visi redz, ka ir mīļi gaidīti. Saimniece, uzcirtusies kā brūte,

rokas sakrustojusi uz gurdenām krūtīm, vēlīgu smaīdu *ciparblatē*, tautiski šūdinātu priekšautiņu ar izšūtu droku *Es meitīņa kā rozīte...*, sagaidīja talciniekus sētas vidū. Talkā bija nepieciešami apmēram 30 cilvēku. Stīprākie vīri pie centneru smago maīsu nešanas un dakšošanas no beņķa (panta) uz kuļmašīnas galdū, vārgākie pusaudži pie salmu nešanas, federīgākās zeltēnes uz salmu kaudzēm, čaklākās sīevas pie pelavām, kur vienmēr puteklī un ušņu pūkas elpu rāva ciet. Kuļmašīnas galā pie maīsiem stāvēja pats saīmnieks un rūpīgi pētīja graudu bīrumu un pierakstīja uz šķindeļa. Vecākās dāmas un meītenes šīverēja pa virtuvī, gatavojot ēsmu un mazgājot traukus. Mašīnists, bargs kā seržants, izkomandēja un uzraudzīja darbu gaitu. Talku reizēs jaunie cilvēki noskatījās kandidātus laulības dzīvei. Saīmniekdēliem nācās raudzīties uz bagātāko kaimiņu atvasēm un otrādi. Lauku dzīvei godā tika celts darba tikums, nevis svaīgi uzkrāsots smukums un ārišķīga bravūrība. Puiši svīeda daiļjāvas salmu kaudzēs – kājas kā tītavas pa gaisu gāja. Pēc *ornitoloģiskiem* novērojumiem, *johaidī*, tā bija priekšspēle lauku *cielaviņu* *apgredzenošanai*.

Vakarā pēc smaga darba sekoja baļļuks ermoņikas vai vijoles pavadībā. Vēl nebija pazīstams *televienacis* ar lētiem mīlas seriāliem – *raudošiem bagātīniekiem*, *Esmeraldām*, *Marijām* un *vienkāršām Marijām* – kurus, stundām ilgi zvīlnot uz zopā, varētu skatīties dažādu paaudžu pārstāvji. Tādēļ vairāk laika atlika tautas folkloras un gara mantu piekopšanai. Vecākie vīri spēlēja kārtis uz *cūkām*, *sešdesmit seši* vai *aitas galvu*, ierāva pa graķītim, lai *sūds neput*, bet jaunā paaudze lēkāja polku, šīberēja tango, grieza nemirstīgo Vīnes valceri, apguva 1930. gadu modē nākušo lambetvoku, kuru negaidīti ātri nomainīja Anglijā dzimušais *bumsedēzis*. To sāka dejoj ar dīvainiem valša soļiem, partneri spēra trīs valšu soļus, apstājās viens pret otru, sasīta plaukstas, piesīta pie ceļiem, salīka muguras kopā un sauca: *Bumsedēzi!* Saķērās rokās, atkal spēra trīs solišus un vēlreiz atkātoja to pašu. Pēc tam, saejot kopā, čukstēja: *Bumsedēzi!* Un dejoja četras taktis valsī. Šai interesantajai sarīkojumu dejai diemžēl nebija garš mūžs. Kara vētras un svešu armīju tikumi un netikumi izslaucīja *bumsedēzi* no deju zālēm un izprieču vietām. Kamēr muzikanti *uztaisīja ķīti*, ne jau ar fruktvaseri, tikmēr jaunieši gāja rotaļās – šobrīd jau sen aizmirstās. Piemēram, kuģu lādēšana, kordziedāšana, mīklu minēšana un citas. Neveīklākajiem, neattapīgākajiem bija jādod ķīlas, kuru izpīrkšana bija ne mazāk interesanta kā pati rotaļa. Rotaļnieki balsodami noteīca, kas vainīgajam jādara, lai atgūtu iekīlāto mantu (ķemmi, kabatas nazi, sprādzi vai ko citu). Nobalsoja: – *Lai atnes pastu!* Ķīlnīekam bija jāaīziet aīzdurvē un jāpieklauvē – tuk, tuk, tuk. Rotaļas vadītājs noprasīja: – *Kas tur dauzās?* *Pastnīeks nes vēstuli. Kuram?* noprasīja rotaļu vadītājs un parādīja ar pīrkstu uz kādu no telpā esošiem, parastī diezgan labī zinādams, kuram *vēstuli* patīktos

saņemt, protams, pretējā dzimuma pārstāvim. Ja *pastnieks* teica: – *Nē!*, tad norādīja uz kādu citu: – *Vai tam?* Ja *pastnieks* teica: – *Jā!*, tad vēstules saņēmējs gāja aizdurvē un ar kvēlu buču, varbūt arī ar daudzsološu skūpstu, ķīlu izpirka. Ķīlu varēja izpirkt arī *ķiršu plūksanu*. Ķīlnieks noskūpstīja kādu rotaļnieku (-nieci), bet rotaļas vadītājs noprasīja: *Vai salds bija?* Ja atbilde bija: *Jā!*, tad ķīla bija izpirkta, ja teica: – *Nē!*, bija jāplūc cits ķirsis, kamēr trāpījās *salda oga*. Ķīlas varēja izpirkt ar *telefona vilksanu*, *asins nolaišanu*, *septiņiem meliem* un tamlīdzīgi, kas vairumā gadījumos beidzās sekmīgi ar kairinošu skūpstu, kas nākošā dienā cēla darba ražību, kuplināja ģimenes dzīvi.

Kad pāri nokoptajiem rudenīgajiem laukiem tālu noskanēja *garais svilpis*, tad visi saprata – atkal vienā lauku sētā beigušās apkūlības, kaimiņi devās ar zirgiem palīgā pārvest *dampī* uz nākošo sētu. Puiši vieglā žvingulī, žokejcepurēm uz vienu ausi, dakšām pāri pleciem, *pupīgas* zeltenes apkabinājuši, zirgodamies devās pāri laukiem vienu sētu tālāk un dziedādami:

*Salc zaļais mežs,
Kur lakstu gaiļi dzied,
Un birtalā, kur fijolītes zied...*

Augstu virs koku galotnēm dzērvju kāsis aiznesa launaglaiku un visu vasaru ar ganu zēnu *dzērvju zābakiem* rotātu. Mūsdienā modernā jaunatne droši vien nemaz nezina, ko sauc par *dzērvju zābakiem*. Laiku sētās staigājot basām kājām, bradājot pa aukstiem ūdeņiem, rudens salnām, āda iekaisa, sasprēgāja, kļuva sārtā. Bradājot pa kūtsmēsliem, āda ļoti sūrstēja. Tādus iekaisušus, sārtus stilbus dēvēja par *dzērvju zābakiem*. Lauku sievas no *zābakiem* atbrīvojās, iesmērējot ādu ar skābu krējumu. Žēlabainas trompetes klīr... klīr... klīr... aizskanēja pār dzimtenes ārēm, radot skumīgu noskaņu. Lauku sētās, upju līčos vīgriežu, bezdelīgactiņu un vijolīšu piesmaržotajās plāvās, bērzu birtalās, maijpuķīšu un sūnu pieelpotos mežos, lēzenas saules apstarotos rudenīgi zilgmainos miglu vālos sākas cilvēku iekšējās pasaules darbība – dvēseles dzīve! Tā turpinās ziedošās rudzu druvās, ar zilganu spārīti upmalas niedres galā, ar strazda būrīti sētšvidu, ar lakstīgalas pogašanu krūmājā, ar pukstošu ezīti paklētē, ar dziļām kupenām ziemā un plūdiem pavasarī!

Tālu no pilsētu burzmām un trokšņa, pārspīlētās civilizācijas, manāmi apsīcis, bet joprojām dzīvs, lauku sētās mājo mūsu tautas līdumnieku gars un zemnieku spars! Latviešu zemnieki nedzīvoja greznās pilīs. Dzīvojamā māja, ko sargāja latviešu Dievs un senču gari, parasti bija mierīga vieta, bet to nevarēja teikt par saimniecības ēkām, rijām, pirtīm, piedarbiem un mežiem, kuram bija spokainu vietu slava. Tautā klīda dažādi nostāsti un piedzīvojumi par lietuvēniem, kas žņaudza gulošos, jājuši kūtīs zirgus, tā ka

tie no rīta bijuši cauri slapji. Bija ēkas, kurās bija dzirdami dažādi trokšņi, sitieni pie loga rūts, aizvērtu durvju atsprāgšana. Tādas zīmes cilvēki uztvēra ļoti nopietni, tās vēstot par tuvojošos nelaimi kādam atsevišķi vai ģimenei. Pēc tautas ticējumiem par šādu parādību cēloni parasti uzskatīja senāk notikušu pašnāvību, slepkavību vai kādu citu drausmīgu notikumu. Lielākā daļa laukos novēroto spoku bija skaņas un attēlu mirāža. Visai izplatīta tā bija 20. gadsimta sākumā, atgādinot ātri braucošu ratu troksni. Atsevišķos mežos vadītāja vadātājs vai pretimnācējs. Šāds spoks šokēja ar to, ka 5 līdz 10 metrus pirms sastapšanās sastinga un lēnām izgaisa vai ieslīdēja sāniski krūmos. Vadātāja pavadā personīgi nonācu jaunības gados Otrā pasaules kara laikā. Saimnieks iejūdza zirgu un lika aizvest kādu mantu uz pagastmāju apmēram 5 km attālumā. Bija jābrauc cauri mežam, kuru šķērsoja vairāki sīki, maz iebraukti ceļi. Tajos riņķoju vairākas stundas, laiku pa laikam atkal nonākot vienā un tajā pašā vietā, līdz beidzot tiku palaists. Mājās atgriezies vēlu pēcpusdienā. Zirgs nomocīts, saimnieks pārskaities, jo palika nepadarīti citi darbi, pats biju nelaimīgs. Tikai vēlāk uzzināju, ka šajā mežā šādu likstu piedzīvojuši arī citi.

Arī par baronu pilīm kļīst dažādas leģendas – par baltām vai zaļām dāmām, klusi staigājošiem trokšņiem un citiem pārdabiskiem piedzīvojumiem, kas mūsdienu cilvēku dažkārt pārbauda līdz nāvei. Daudz nostāstu kļīst par kapsētām, kur staigājot veļi un nesot nelaimes vēsti. Vērgale bija populāra ar savu bungātāju. Padomju laikos spokus, lietuvēnus, vadītājus, pretimnācējus nomainīja NLO – nezināmi lidojošie objekti, šķīvīši, kurus izskaidroja ar padomju armijas klātbūtni. Nav dzirdēts, ka kāds šķīvītis būtu lidojis pēc sarkanarmijas aiziešanas no Latvijas.

Līdz ar tehnikas laikmeta ienākšanu laukos, zudušas mistiskas parādības un dažādas mirāžas, kas liek domāt, ka seniem spoku stāstiem pamatā vairāk ir izdomas un fantāzijas nekā likteņu zīmes. Ekstrasensī un zinātnieki tādām parādībām dod savādāku izskaidrojumu.

Pēc 1941. gada vasarā veiktās iedzīvotāju reģistrācijas pagastā bija šādas saimniecības ar šādu iemītnieku skaitu:

1. Aivari	4	8. Austrumi	4	15. Ārlati	2
2. Alkšņi	9	9. Austrumi	14	16. Āžkalni	7
3. Apariņas	6	10. Avotiņi	5	17. Baloži	6
4. Aploki	5	11. Āboli	6	18. Balvas	4
5. Apšenieki	4	12. Āboliņi	5	19. Bērzkalni	5
6. Arāji	5	13. Ādģeri	2	20. Bērzvalki	6
7. Ausekļi	11	14. Āres	4	21. Bikši	10

22. Bierandi	3	59. Grantiņi	8	96. Kalnlauki	2
23. Birznieki	4	60. Gravas	3	97. Kannenieki	16
24. Bozes	11	61. Graudiņi	4	98. Kankāji	9
25. Brieži	7	62. Graudnieki	7	99. Kamenes	6
26. Brūveri	6	63. Grundogi	4	100. Kapši	7
27. Buļļi	3	64. Grāveri	10	101. Kaspari	11
28. Bunģeri	11	65. Grieži	8	102. Katlapi	9
29. Burģeļi	7	66. Grigaļi	8	103. Krastiņi	4
30. Burtnieki	6	67. Grīviņi	7	104. Kauguri	5
31. Celmiņi	8	68. Ģederti	12	105. Kāpenieki	4
32. Ceļa Alokstes	9	69. Ģēģeri	2	106. Kārklīņi	5
33. Eļarāji	5	70. Geri	9	107. Kļauģi	6
34. Ceriņi	4	71. Ievieni	5	108. Kļaviņas	10
35. Censoņi	3	72. Irbenieki	8	109. Kociņi	4
36. Cildi	5	73. Jaunarāji	6	110. Krastnieki	5
37. Cīruļi	5	74. Jaunlejas	7	111. Kraulīši	7
38. Čiekuri	6	75. Jaunstrēbuki	5	112. Krišķi	7
39. Čīči	6	76. Jaunkraulīši	6	113. Krūzgaļi	4
40. Dailonas	2	77. Jaunliepas	5	114. Krūmarāji	6
41. Dalbji	5	78. Jaunzemji	4	115. Kublas	5
42. Dambenieki	2	79. Jāpsētas	10	116. Kurpnieki	7
43. Dambīši	11	80. Jātnieki	5	117. Ķempji	4
44. Dižšļi	10	81. Jēkas	5	118. Ķēniņi	4
45. Dobiņi	8	82. Jurīši	1	119. Ķiķi	10
46. Dravnieki	8	83. Juskas	4	120. Ķirši	7
47. Dzidras	11	84. Kalna-Beltes	8	121. Ķieģeļu ceplis	6
48. Dumburi	10	85. Kalna-Garie	8	122. Lagzdas	11
49. Eglaines	3	86. Kalna-Ruģi	6	123. Laimas	3
50. Ezergaiļi	5	87. Kalēji	8	124. Lakstīgalas	4
51. Ērgaļi	15	88. Kalna-Dzirkaļi	10	125. Lancenieki	5
52. Gaitnieki	7	89. Kalna-Līdumi	4	126. Lapiņas	5
53. Galdnieki	5	90. Kalna-Rotas	4	127. Laucenieki	3
54. Gaudiņi	4	91. Kalna-Vajubi	11	128. Lauksargi	6
55. Gausi	7	92. Kalnūpji	2	129. Lauku Putni	5
56. Gobas	5	93. Kalnarāji	7	130. Laumkalni	6
57. Gobzemji	8	94. Kalni	5	131. Lāči	4
58. Gori	7	95. Kalniņi	7	132. Lejas	3

133. Lejas Dzirkāļi	9	170. Pēpji	7	206. Sedoli	4
134. Lejas Beltes	7	171. Plamšas	4	207. Siliņi	5
135. Lajas Ģederti	6	172. Platkāji	11	208. Silkalni	4
136. Lejas strauti	4	173. Plēsumi	7	209. Skabuļi	18
137. Lejnietki	5	174. Pļaviņas	4	210. Skaldas	3
138. Lieknes	15	175. Poriņi	8	211. Smilškalni	2
139. Liepkalni	5	176. Prāvāji	7	212. Soģi	10
140. Liepnietki	7	177. Priednietki	4	213. Spīdolas	5
141. Liepājnietki	6	178. Pujēni	8	214. Spodras	2
142. Līči	5	179. Pumpuri	7	215. Sprīdīši	5
143. Līņi	6	180. Punduri	11	216. Spruģi	9
144. Maliņas	5	181. Pūņu-Kunces	3	217. Stirnas	7
145. Malki	3	182. Pūņu skola	4	218. Stiebiņi	2
146. Mazbāzēni	3	183. Pūņu nesp. patversme	22	219. Strauti	6
147. Mazsīļi	8	184. Purvmaļi	4	220. Strautiņi	7
148. Mazzīles	6	185. Puškaiši	8	221. Straumēni	6
149. Mālkalni	5	186. Ratnietki	2	222. Strazdi	8
150. Meķi	3	187. Reiņi	3	223. Strēbuki	10
151. Meļķi	16	188. Rijnietki	3	224. Strēlnietki	4
152. Melnpori	6	189. Robežnietki	5	225. Strupauši	16
153. Mežbaloži	5	190. Rolavi	10	226. Stūrīši	4
154. Mežgaļi	3	191. Roņi	10	227. Tapiņi	9
155. Muižārāji	12	192. Roži	4	228. Tīdi	8
156. Muižciems	3	193. Rožkalni	7	229. Tīrumi	4
157. Mūrnietki	4	194. Rožlejas	8	230. Truļi	6
158. Niedras	10	195. Rubeņi	6	231. Turaidas	6
159. Noras	4	196. Rudzīši	6	232. Upes Alokstes	13
160. Ošnietki	6	197. Ruģi	2	233. Upīši	5
161. Oši	4	198. Rundāji	4	234. Upnietki	3
162. Oškalni	7	199. Rušnietki	7	235. Upmaļi	4
163. Ozoli	9	200. Rūķi	11	236. Urzuļi	5
164. Ozolkalni	6	201. Rūni	11	237. Ūdriņi	2
165. Ozolnietki	4	202. Rieviņas	1	238. Vaivari	2
166. Pakalni	13	203. Sakari	11	239. Valki	14
167. Palejas	5	204. Saltvalki	7	240. Valata	30
168. Papiši	7	205. Sauleskalni	7	241. Vanagi	5
169. Pavasari	3			242. Vālodzes	1

243. Vārpas	4	258. Vīnkalni	2	273. Vangas pamatskola	5
244. Vecpils	7	259. Vītoliņi	6	274. Valsts Kazdangas 1/s vidusskola	66
245. Vecpils dzirn.	4	260. Zalsteri	10	275. Pagasta valde (skolā)	5
246. Veclingas	9	261. Zaļkalni	6	276. Pūņu nespējnieku patversmes iemītnieki	104
247. Vecstrēlnieki	7	262. Zaļumi	3	277. Lejaskurzemes izmēģinājumu selekcijas stacija	205
248. Vecvagari	4	263. Zariņi	8		
249. Vētras	5	264. Zāģeri	13		
250. Vēžnieki	10	265. Zeltiņi	9		
251. Vidukļi	4	266. Zēmarāji	5		
252. Viesturi	10	267. Zemturi	5		
253. Vilči	4	268. Zirniši	7		
254. Viļi	8	269. Zīles	17		
255. Virsaiši	8	270. Zvaguļi	6		
256. Vīgrieži	13	271. Zviedri	6		
257. Vīksnas	4	272. Žagari	3		

Māju nosaukumos iespējamās kļūdas, jo uzskaites lapas pildītas ar dažādiem grūti salasāmiem rokrakstiem, piem., divi Cimmermaņi dzīvojuši mājās *Krieki* vai tamlīdzīgi. Ir minētas divas *Austrumu* mājas, it kā bijušas *Ceļa Putnu* mājas, Ģērdertu mājas un tamlīdzīgi.

Šajā nodaļā izmantoti Aizputes vidusskolas skolotājas Mirdzas Birznieces vadībā un skolnieces Iritas Bradovskas 2000. gadā veiktie pētījumi par Kazdangas pagasta mājvārdiem. Tajos ir apzinātas vēl šādas mājas, kuras netiek uzrādītas 1941. gada uzskaitē:

1. Aizpurvi	13. Kalves	25. Ploce
2. Aizsilnieki	14. Kaupi	26. Puķītes
3. Avoti	15. Lapsiņas	27. Rupuļi
4. Birzgaļi	16. Lejas-Vajubi	28. Rūķīši
5. Celmi	17. Liepas	29. Saulgoži
6. Celminieki	18. Majori	30. Silavas
7. Dzintari	19. Mazbuņģeri	31. Silmači
8. Gaiļi	20. Mazķirši	32. Smilgas
9. Kadiķi	21. Mārītes	33. Spreiskas
10. Kaimiņi	22. Nespējnieki	34. Struņķi
11. Kalnlīdumi	23. Oliņi	35. Vadoņi
12. Kalnupi	24. Pilskalni	36. Vēveri

Mūsdienās lauki paliek aizvien tukšāki. Ir izmainījusies lauku ainava ar ābeļdārzos iegrimušām mājām. Savas pēdējās dienas dzīvo daudzas

noplukušas mājas, kurās mūža pēdējās dienas vada vientuļi pensionāri. Reti vairs dzirdama griezes dziesma, tikpat reti varam pamanīt arī zaķīšus, ar kuriem sekmīgi tikuši galā jenoti un lūši. Vientuļāki kļuvuši cīruļu treļļi un ķīvītes klaigas. Lauku mājām skaistas un sentimentālas vārsmas veltījuši daudzi dažādu paaudžu dzejnieki. Pievienoju tikai vienu.

VECĀS LAUKU MĀJAS

*Par visu mīļākas man vecās latvju mājas,
Kas, ābeļdārzos iegrimušas, baltiem slēģiem zvana.
Pie vārtiem mežs un līči dziesmās trīcēt nostājās,
Burb upītes, un tālu aiziet druvu līgošana.*

*Šeit laukos vecie ozoli vēl zaļo brīvi,
Un mežābeles sapņo, rudzos iebrīdušas –
Šeit kuplā daba valda cilvēku un viņa dzīvi,
Un dienas aizrit saldās rāsas, medus pielījušas.*

*Šeit Ūsiņš dravu kopj un Jumis svētī druvu,
Un Māra pirtī mīt, un Pērkons dzenā Jodu,
Bet Jāņu vakarā dod tauta tālu un tuvu
Ar ugunīm un dziesmām Līgo dievei godu.*

*Kur citur rudzu maize, piens tik saldi garšo?
Ar kalpiem saimnieks ēd pie viena galda...
Kūp siltas rijas rudenos un augļi smaržo,
Bet drūmo ziemu, pasakas un meiču dziesmas valda.*

Kārlis Leviņš

Dzimtenes mīlestība sākas no tēva mājām, no savas ģimenes, no dzimtās apkārtnes, sākas ar jasmīna zariņu pie istabas loga, ar stārķa kradzināšanu jumta korē, ar irbes ligzdiņu jāņogu pakrūmē, ar cīruļa trelli un mērkaziņas krekstēšanu debesu zilgmē. Tam visam ir garīga vērtība, kas veicina cilvēka tikumisko izaugsmi, sakārto viņa vērtību skalu. Dabas un dzimtenes jēdzieni bieži saplūst. Grūtākais – vienkāršā dabā saskatīt skaisto! MĀTE-MAIZE-MĀJA joprojām nav zaudējušas savu trīsvienības garīgo lādiņu!

*Uzstāda ārsts diagnozi:
„Trako dzīvesveidu grozi:
Ēd ar sātu, dzer ar prātu,
Dzīvo dzīvi akurātu!”*

Jāņa Dreslera rīme

VESELĪBAS APRŪPE

Pirmais zināmais akadēmiski izglītais Kazdangas ārsts bijis 1807. gada 30. novembrī Ķibju muižā (Valtaiķu pag.) dzimušais Rūdolfs Vašmans, kurš studējis Tērbatā (1828-1832), ārsta tiesības ieguvis 1833. gada 24. jūnijā. Dzīvojis un praktizējis Ķibjos, kā arī bijis Kazdangas muižas ārsts no 1844. gada 19. novembra līdz savai nāvei 1853. gada 26. februārī.

Nākamais ir 1830. gada 13. oktobrī Zlēkās dzimušais Eižens Teodors Nikolajs Vībeks, kurš studējis Tērbatā (1850-1854). Kazdangā praktizējis no 1857. līdz savai nāvei 1891. gada 27. septembrī.

Seko 1862. gada 2. martā Annahitē Puzes pagastā dzimušais Francis Jozefs fon Pauers, kurš studējis vispirms Minhenē (1883-1884), tad Tērbatā (1884-1891), Dr. med., Kazdangā no 1892. līdz 1895. gadam.

Viņu nomainīja 1886. gada 14. jūlijā Aizputē dzimušais turienes aptiekāra dēls Pauls Karls Teodors Lihtenšteins. Pēc Aizputes apriņķa skolas beigšanas mācījies Jelgavas ģimnāzijā (1879-1885). Bijis mājskolotājs Aizdzirē. 1886.-1895. studējis Tērbatā, 1895. gada 26. oktobrī ieguvis ārsta tiesības, 1895.-1896. strādājis Neretā, bet no 1896. līdz 1901. gadam Kazdangā (Kapšos).

Vispildtāk (1901-1941) Kazdangā nostrādājis latviešu tautības ārsts Roberts Vēžnieks, kurš dzimis 1863. gada 5. jūnijā Dobeles apriņķī lauksaimnieka ģimenē. 1875.-1878. mācījies Bergmaņa skolā Dobelē, 1878.-1883. mācījies Jelgavas ģimnāzijā. 1884.-1890. studējis Tērbatā. 1890. gadā praktizējis Vecpiebalgā, no 1890. gada decembra līdz 1901. gadam Skrundā, bet no 1901. gada Kazdangā. Krievu-japāņu kara laikā no 1904. līdz 1906. gadam bijis kara ārsts Tālajos Austrumos, bet Pirmā pasaules karā (1914-1918) kara ārsts Daugavpilī. Pēc tam turpinājis strādāt Kazdangā, no kurienes 1941. gada februārī kopā ar dzīvesbiedri Hildu, dzimušu Bismana, aizbraucis uz Vāciju, bet miris uz kuģa. Sevis norūdišanai ārsts nodarbojies ar ziemas peldēm, kas iedzīvotājos izraisīja lielu izbrīnu. Tikko ledus no krastmalas bija atkusis, ārsts uz īsu brīdi iemērcējies ledainā ūdenī. Braucot pie slimniekiem, vienmēr labprāt pa

ceļam neaicināts iegriezās pie saviem bijušajiem pacientiem, painteresējoties par veselību.

Roberts (pēc citiem datiem – Rūdolf) Vēžnieks apkārtnes iedzīvotājos baudīja lielu cieņu. Aiz Kapšu muižas gleznainā pakalnā ozolu paēnā uzcēla sev glītu mājiņu, kuru nosauca savā vārdā – *Vēžnieki*, kura joprojām nes šo vārdu. Te ārsts dzīvoja un pieņēma slimniekus. Slimniekus pieņēma arī Kazdangas muižas pārvaldnieka mājā (tagadējais bērnu dārzs). Kad 1939. gadā sākās baltvācu izceļošana, ar vienu no pēdējiem kuģiem aizbrauca arī Vēžnieks, jo viņa dzīvesbiedre bija vāciete.

Jāatzīst, ka baronu laikos pēdējos gados ārsta un medicīnas pakalpojumus sniedza par brīvu. 1903. gadā barona Karla Vilhelma Manteifeļa laikā nodibināja slimnīcu (tagadējā tā saucamā *zivju māja*) ar astoņām gultām, kuru vadīja kāda Jelgavas diakoniete Katerina, un muižas ļaudis ārstēja par brīvu, bet pie Kazdangas nepiederošiem par pazeminātām cenām. Zemnieki slimnīcu maz izmantoja, līdz 1904. gadam to slēdza. Pūņos bija iekārtota nabagmāja, kurā par velti uzturēja 12 nespējniekus.

1903. gadā pagastā bija ārsts, vecmāte un aptieka Kapšos. Lopu ārsts brauca no Aizputes. Aptieku Kapšos atvēra 1901. gadā.

Pēc neatkarīgās Latvijas nodibināšanas 1918. gada 18. novembrī jau pirmajā pagasta padomes sēdē 11. decembrī pieņēma darbā ārstu Rūdolfu Vēžnieku ar noteikumu, ka katra māja viņa algošanai gadā maksās 10 rubļus. 30. decembra sēdē noteica ārsta algu – 167 rubļi, vecmātei piešķīra algu 25 rubļus, brīvu dzīvokli un divas asis malku.

1930. gadu sākumā ārstu pagasts uzturēja kopā ar Valtaiķu un Sieksātes pagastu. Doktorāts bija Kapšos. Vecmāti gan Kazdanga uzturēja atsevišķi. Aptiekārs bija Rihards Rasmuss. 1935. gadā vecmāte Marija Rosmane dzīvoja Vangas muižā. Aptiekārs bija Ludvigs Ābiņš, dzīvoja Kapšos.

1938. gadā Aizputes apriņķī vienam ārstam bija jāapkalpo 4062 iedzīvotāji. Visā apriņķī bija tikai divi zobārsti – Cīravā un Alšvangā, bet 19 vecmātes. Aizputes apriņķis bija vienīgais Lejaskurzemē, kuram nebija neviena slimnīca. Ārstēšanās Durbes un Priekules slimnīcās maksāja Ls 4,20 dienā. Par zālēm un pārsienamiem bija pazemināta maksa. Liepājas pilsētas slimnīcās ārstēšanās bija dārgāka, tādēļ daudzi bija spiesti atteikties no tā. Lētāk bija Sarkanā Krusta slimnīcā.

1939. gadā Aizputes apriņķī bija astoņi rajona ārsti. Valsts piemaksāja 247 latus cilvēku ārstēšanai, trūcīgākiem – 450. 1942. gada vasarā Aizputē atjaunoja slimnīcu.

Pēc Vēžnieka aizbraukšanas pagasta valde piešķīra līdzekļus mājas remontam. 1941. gada 1. aprīlī Kazdangā no Rīgas ieradās apriņķa ārsts Jānis Polikevičs. Ja Vēžniekam bija sieva vāciete, tad Polikevičam bija krieviete Gaļina no Smoļenskas, kurai bija divi bērni – Brigita un

Aleksandrs. Polikevičs savu rezidenci iekārtoja Vēžniekos. Mājiņa bija ļoti glīti apkopta ar puķu dobēm, košuma krūmiem, grantētiem celiņiem. Tā vēl ilgi kalpoja padomju laikos kā iecienīta ārstniecības iestāde. Rajona ārsta Polikeviča rīcībā nodeva arī 5 ha zemes. Ārsts pieņēma katru dienu no plkst. 8-12, bet pēcpusdienās izbrauca pie slimniekiem uz mājām.

1946. gadā Kazdangas ambulancē turpināja strādāt J.Polikevičs, kurš bija 1934. gadā beidzis Viļņas universitāti un ieguvis 13 gadu darba stāžu. Feldšeris Alberts Krūmiņš ar 10 gadu darba stāžu pēc medfeldšeru skolas beigšanas 1936. gadā, vecmāte Ieva Kaprāne ar 22 gadu stāžu pēc Rīgas vecmāšu skolas beigšanas 1925. gadā. Medmāsa Anna Zirdziņa ar sešu gadu stāžu, neklātienes studente Aina Zvaigzne strādāja par zobārsti un LVU beidza 1947. gadā. Zobārste savu urbi darbināja ar kājminamu pedāli ar pārnēsama siksnu. Tāda urbšana bija sāpīga.

1946. gadā ambulanci bija apmeklējuši 3 363 pacienti, t.sk. pirmo reizi 2 962, 8 aizsūtīti uz rajona centru, mājās apmeklēti 161 slimnieks, zobārstu apmeklējuši 1 794 klienti, t.sk. 183 bērni.

1947. gadā Kazdangas ambulancē strādājošiem bija sekojošas algas:

ambulances vadītājam ārstam	rbļ.	700
zobārstei	,-,-	500
medfeldšerim	,-,-	475
medmāsai	,-,-	337
vecmātei	,-,-	550
sanitārei	,-,-	310
kurjeram-ziņnesim	,-,-	140
vakcinētājam	,-,-	335
dezinfekcētājam	,-,-	385.

Kazdangas lauku ārsta iecirknī ietilpa Kazdangas, Valtaiķu un Sieksātes pagasti, kuri toreiz bija Aizputes apriņķī, ieskaitot vecmāšu punktu Laidos. Attālākais iecirkņa punkts bija 15 km.

Aptiekā Kapšos strādāja Ēriks Dižgalvis.

1948. gadā no darba bija jāaiziet ārstam J.Polikevičam. Kaut tautā viņš bija iecienīts, bet pārāk bieži ieķībināja no korteliša stengrākas drapes un pacientus sāka pieņemt *kunga prātā*, tāpēc klienti sāka apšaubīt diagnozes un recepšu pareizību. Viņa vietā uz neilgu laiku ieradās medfeldšeru kursu absolvents Meinhards Kangīzeris, kurš vēlāk ar sekmēm strādāja Dunalkā. (1925-2003; apglabāts Aizputes Misiņkalna kapos.) Pēc viņa nāca LVU 1948. gada absolvents ārsts Visvaldis Birkhāns.

1949. gadā ārsta iecirknī atradās piecas pamatskolas un lauksaimniecības tehnikums ar kopējo skolnieku skaitu – 1091, 7 pienotavas un krejošanas punkti, 4 veikali. Gadā profilaktiski apskatīti 14 717 slimnieki. Iecirkņa ambulancē palīdzība sniegta 5071 slimniekam, izdarītas

1849 procedūras. Maz darba bija vecmātei, jo pieņemtas tikai astoņas dzemdības. Parasti māmiņas devās uz pilsētu dzemdību nodaļām. Iecirknī atradās divi Tēvijas kara dalībnieki, divas sifilisa slimnieces, deviņi slimoja ar gonoreju, četri ar trahomu. Miruši pieci. Ambulance pietiekami apgādāta ar medikamentiem. Visos jaundibinātajos kolhozos bija aptiecinātas un sanitārie posteņi. Darbu sāka Liepājas medskolas absolvente Marija Matute un LVU 1949. gada absolvente zobārste Judīte Līcis.

Godprātīgi atcerēsimes, ka padomju laikā medicīniskā aprūpe bija par brīvu, kas pēckara trūcīgajos apstākļos daudziem bija ļoti būtiski, sakārtojot savu kara gados iedragāto veselību.

1951. gadā ambulancē strādāja vecmāte Mirdza Vanag-Leja ar Liepājas vecmāšu skolas izglītību un septiņu gadu stāžu, sanitāre Mirdza Lejava. Novembrī ārstu maiņa. V.Birkhānu pārcēla uz Aizputes slimnīcu, bet viņa vietā ieradās LVU beigušais Pēteris Aļle ar piecu gadu darba stāžu. Ambulances gada budžets bija 35 925 rbļ.

Medicīnas darbiniekiem regulāri notika konferences, kurās apsprieda jaunākās atziņas veselības aprūpē, uzklausīja pagastu ambulanču darba problēmas. Katras konferences pirmais dienas kārtības punkts bija apriņķa partijas komitejas *šiskas tovarišča* Buses stundu garais referāts, kā darbaļaudīs bez svārstīšanās uzturēt pareizo politisko līniju, lai visi kaitīgie elementi un *sukensini* nāktu pie vienīgās pareizās ģenerālās līnijas. Referents sāka ar 1905. un 1917. gada revolūcijām, pilsoņu un Lielo Tēvijas karu, komunistiskās partijas kongresiem, pasaules ģēniju Ļeņina-Staļina *taisno lietu*. Kamēr nonāca līdz mūsdienām, daudzi veselības sargi kļuva manāmi *šļorkaini* un *iegāja sevī*. Pamošanās, kad *skārūnis* bija aizgājis un varēja sākt apspriest, kā pasargāt miesu no gripas, tīfa, TBC, bakām, tripera un citām darbaļaužu ikdienas kaitēm, celt praktiskā darba kvalifikāciju.

1953. gadā ambulances pārziņā bija Molotova un Ļeņina vārdos nosauktie kolhozi, trīs mācību iestādes, trīs veikali, divas krejotavas. Ambulancē nebija elektrības, kanalizācijas ar tekošu ūdeni, trūka tāda monumentāla celtnē kā sanitārajām prasībām atbilstoša ateja, pārsienamā istaba. Bija iztaisīts kosmētiskais remonts 1000 rbļ. apmērā. Gadā ar gripu slimojuši 65, *Botkinu* – 2, tuberkulozi – 23, epidēmisko paratītu – 11. Arsta dienas caurmēra slodze – 11 slimnieku. Zobārste sanējusi 225 skolēnus.

1954. gada darbu sāka medmāsa un vecmāte Mirdza Plamše. Beigusi VAM feldšeru-vecmāšu nodaļu, stāžs septiņi mēneši. Darbu pārtrauca M.Matute un M.Lejava. Pēc nosūtīšanas rudens talkās bez piemērota apģērba slimoja daudzi tehnikuma audzēkņi.

1955. gadā P.Aļle, mācoties Rīgā, apguva terapeita specialitāti. Darbu sāka sanitāre B.Barkāne, laipna kā ziedoņdiena.

1956. gadā skolās un kolhozos sāka darboties sanitārie posteņi ar 28 cilvēkiem. Gadā pieņēma 32 grūtnieces un divus abortus. Sanitārās izglītības darbs aptvēra 2632 klausītājus. Sevišķa uzmanība pievērsta profilaktiskajām potēšanām pret bakām, difteriju un izsituma tīfu. Ambulances gada budžets bija 42 000 rubļu.

Diemžēl arhīvos trūkst materiālu par ambulances darbu 1957.-1964. gadā. Strādāja ārstes Māra Kozlovska un Skrube.

1965. gadā ambulances darbu vadīja Vija Dansberga, kas 1964. gadā beidza RMI vispārējās ārstniecības fakultāti. Stāžs 1,5 gadi. Feldšere Ausma Karzone, medmāsa joprojām M.Ļlamše, feldšeris Armīns Ore (stāžs astoņi gadi), sanitāre Alma Dižgalve, dezinfektore Zenta Vēja, zobārsts Leonīds Dille. A.Ore strādāja no 1962. gada decembra līdz 1968. gada martam.

1965. gadā dzimuši 15, miruši 19. ārsta caurmēra dienas slodze – astoņi pacienti, mājas apmeklējumi – divi cilvēki, zobārsta slodze – 12 cilvēki. Sanitārie posteņi pastāvēja astoņgadīgajā skolā – 5, kolhozā *Ļeņins* – 3, tehnikumā – 2.

1966. gadā ambulanci vadīja Rīgas 1. medskolas absolvente ar deviņu gadu darba stāžu Mirdza Spale. Darbu turpināja stomatologs L.Dille, kurš darbu sāka Kazdangā 1962. gadā tūlī pēc RMI stomatoloģiskās fakultātes absolvēšanas. Feldšere Ilze Jansone, sanitāre Ārija Brūne. Savu medpunktu atvēra sovhoztehnikums, kurā strādāja Ingūna Strazde, Silvija Šnore un divas dienas nedēļā sanitāre Mirdza Šimane, bet pārējā laikā palīdzēja zobārstniecības kabinetā. Ciema ambulance apkalpoja 2068 iedzīvotājus.

1967. gadā ciema ambulancē bija atvēlētas piecas štata vienības ar iepriekšējiem kadriem. Šajā gadā tehnikumā nodibināja Sarkanā Krusta biedrību ar 60 biedriem.

1968. gadā no 17. decembra ciema ambulanci vadīja RMI absolvente Irma Kupena, kura nomainīja īsu laiku strādājošo Birutu Joffi, kura strādāja arī tehnikuma medpunktā. Darbu sāka feldšere Sandra Ciemgale un sanitāre Lizete Freimane.

1969. gadā ambulances vadību pārņēma L.Dille. tehnikuma medpunktā turpināja strādāt B.Joffe, no 1. oktobra vadību uzņēmās I.Strazde, palīdzēja medmāsa Dzintra Meija. Mediķi aprūpēja 2387 iedzīvotājus.

Medicīniskā personāla kadru mainība bija tik ļoti liela, ka grūti izsekot, cik ilgi kurš Kazdangā strādājis. Ziņas ir nepilnīgas.

1972. gadā ciema ambulance atradās Aizputes zonālās slimnīcas apkalpes zonā, vadītājs Jānis Eniņš, beidzis RMI vispārējās ārstniecības fakultāti, darba stāžs 14 gadi. Kazdangā ieradās 1970. gada decembrī, strādāja līdz 1972. gada 16. novembrim. Gudrs, bet allaž atradās vieglā *žvingulī*. Ambulancē bija sagādātas divas *kalnu saules* (UVČ-2),

galvanizācijas aparāts, KUF, diatermija, mākslīgās elpināšanas aparāts, divi *SOLLUKSS* aparāti.

Darbu turpināja zobārsts L.Dille, kuram no 1970. gada augusta palīdzēja sanitāre Vilma Dzelme un Millija Zommere. Kabinets atradās Ganību gatvē 3.

1970. gadā kvalitatīvi uzlaboja zobārstniecības kabinetu, iegādājās jaunas iekārtas.

Tehnikuma medpunktā turpināja sekmīgi strādāt I.Strazde (beigusi Rīgas medskolu), vienmēr smaidīga kā atvērusies roze.

1973. gadā no 1. augusta ambulances vadību uzņēmās RMI vispārējās ārstniecības fakultātes absolvents Jānis Kints. Zobārstniecības kabinetā palīgā nāca sanitāre Silvija Dille.

Ambulance apkalpoja tehnikuma 454 audzēkņus, astoņgadīgās skolas 171 skolēnu, bērnudārzu, KST ēdnīcu, trīs krejotavas, trīs veikalus, kolhozu *Ļeņins*. Gadā ambulance sniegusi palīdzību 10 715 personām, mājas vizītēs bijuši 796 gadījumos, ambulancē ārstu apmeklējuši 2232 pacienti, zobārsta slodze – 16 cilvēki dienā, fluorogrāfu apmeklējuši 623, onkoloģiski pārbaudītas 334 sievietes, patronāžu skaits – 999, rezerves donori – 242, aktīvie donori – 72, Sarkanā Krusta biedru skaits KST – 232, astoņgadīgajā skolā – 170. Potēti pret vēdertīfu – 63, bakām – 40, tetānusa vakcīna – 34, BCŽ – 10.

Pirmo reizi pagastā dzimušie pārsniedza mirušo skaitu – 27 un 21.

Kā ilggadīgi medicīnas darbinieki pagasta aptiekā nostrādāja Brigita un Oskars Pucēni, kas 1961. gadā ieradās Kazdangā no Kalvenes un nostrādāja līdz 1999. gadam. Pieredzējis aptiekārs daudzkārt spējīgs aizstāt nepieredzējušu dakteri un palabot viņa kļūdas izsniegtās un dažkārt grūti salasāmās receptēs. Bieži aptiekārs varēja ieteikt vajadzīgās zāles vienai vai otrai ikdienišķai kaitei bez ārsta apmeklējuma. 1967. gadā aptieku no Kapšiem pārcēla Kazdangā jaunieceltajā mājīnā, ietaupot slimniekiem gājienus uz Kapšiem.

Liela uzmanība tika pievērsta profilaktiskajām pārbaudēm, uzskatot, ka vieglāk ir cilvēku pasargāt no saslimšanas, nekā dažkārt ārstēt no ielaistām slimībām. Tas īpaši sakāms par fluorogrāfa pārbaudēm. Fluorogrāfa mašīna braukāja pa ciemiem un aicināja iedzīvotājus ierasties parādīt savus *plūcus*. Iedzīvotājiem tas bija ļoti ērti, netērējot laiku un līdzekļus braukāšanai uz Aizputi. Diemžēl paši iedzīvotāji ne vienmēr izturējās nopietni pret šādu izpalīdzēšanu. Tā 1973. gadā plāns Kazdangas ciema fluorogrāfa apskatēm bija 1055 dvēseles, bet šo iespēju izmantoja 876 potenciālie slimnieki, 1979. gadā fluorogrāfu apmeklēja tikai 268 cilvēki.

1975.-76. gadā īsu laiku strādāja ārsts Saveljevs. Tāpat neilgu laiku 1976. gadā strādāja feldšere Ilona Sudmale. 1976. gada 1. augustā ar vēl

siltu RMI diplomu kabatā ieradās slaida pincītes auguma īpašnice Māra Kandere. Par ambulances vadītāju nostrādāja līdz 1982. gadam.

Divus gadus (1977. VIII-1979. VII) kazdandzniekiem zobus ārstēja Izajs Žmudze. 1977. gada 1. aprīlī ambulancē darbu sāka Paula Dauges 1. medskolas absolvente Valda Sisene un kļuva par Kazdangas ambulances vadītāju un ilggadīgāko darbinieci. Darba stāža ziņā viņa varēja mēroties ar zobārsti Veru Jansonī (1979-2000), kas beigusi Rīgas stomatoloģisko institūtu pirmajā izlaidumā 1951. gadā.

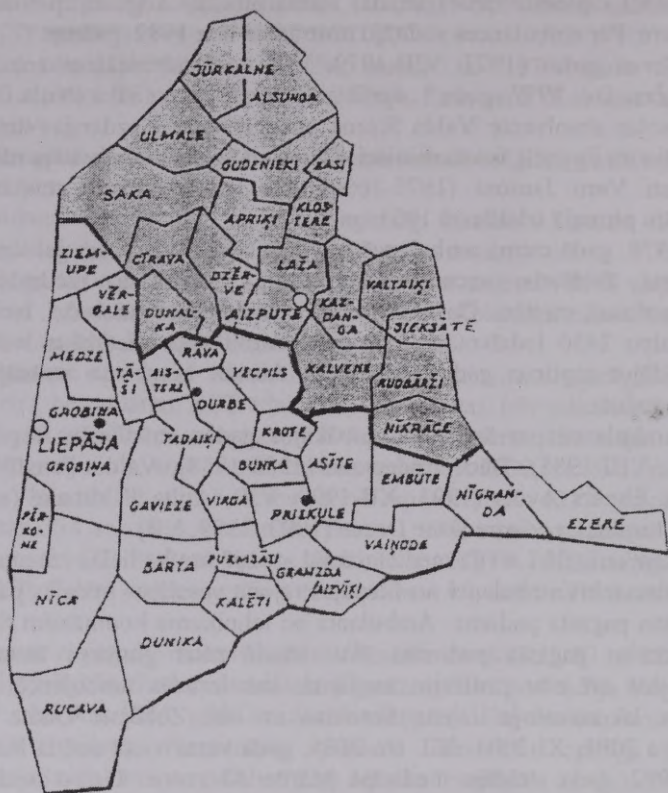
1979. gadā ciema ambulancē bija sešas štata vienības: galvenais ārsts, zobārsts, feldšeris, vecmāte, stomatologa medmāsa, medmāsa bērnu apkalpošanai, sanitāre. Dažas darbinieces strādāja uz pusslodzi. Iecirknī bija jāapkalpo 2456 iedzīvotāji. Šajā gadā darbu sāka medmāsa Iveta Hūne, nostrādājot septiņus gadus. Medmāsa Ausma Ļemeševa strādāja 1970.-1984. gados.

Ambulancē par ārstiem turpmākajos gados strādājuši: Dagnija Diķe (1983. VIII-1985), Dace Andersone (1986-1988), Valdis Priedītis (1989-1993), Elmārs Avots (1993. XII-1999. VII), Anita Feldmane (no 1999.-darbu turpina), pediatre Dace Dzene (1993.-1999. VII).

Neatkarīgajā Latvijā medicīniskajā aprūpē notika lielas izmaiņas. 1992. gada decembrī ambulanci no Liepājas rajona veselības nodaļas pakļautības pārņēma pagasta padome. Ambulanci no tehnikuma kopmītnēm pārcēla uz jaunuzcelto pagasta padomes ēku. Modē nāca ģimenes ārsta prakse, piesaistot arī citu profesiju mediķus, kas ieradās ambulancē noteiktās dienās, kā neiroloģe Jeļena Sorokina un citi. Zobārste Gunta Blinkere strādāja 2001. XI-2004. XII. No 2005. gada viņas vietā strādā Ina Juricka. No 1992. gada strādāja medmāsa Mārīte Abersone. Darbu beidza 2006. gada 31. oktobrī.

Pagasta padome bez atlīdzības nodrošina telpas un siltumu, transportu mājas vizītēm, kā arī smagākos gadījumos slimniekus ved uz Liepāju un Rīgu. Zobārstniecību uztur pagasta padome. Pacients pats sedz izlietoto materiālu vērtību. Bērniem zobu ārstēšana par brīvu, izdevumus sedz slimo kase.

Pagasta vēsturē par cilvēku veselību rūpējušās daudzas medmāsas, bet medbrālis neviens. Kāpēc tā?

Liepājas un Aizputes apriņķi 1927. – 1949. gadā

Pēc Pirmā pasaules kara un neatkarīgas Latvijas valsts izveidošanas notika jaunas administratīvi teritoriālās izmaiņas. 1920. gada 9. augustā Grobiņas apriņķi pārdēvēja par Liepājas apriņķi. Sākumā tajā bija iedalīti 19 pagasti, bet līdz 1927. gadam notika apriņķa teritoriālā noformēšanās. 1919. gadā izveidoja jaunu pagastu – Dunikas, atdalot daļu no Nīcas un Rucavas pagastu teritorijām. 1920. gadā no Aizputes apriņķa Liepājas apriņķim pievienoja Gramzdas, Kalētu un Purmsātus. 1921. gadā no Liepājas apriņķa atdalīja Palangas pagastu, pievienojot Lietuvai. Žēl tādu skaistu kūrortu! 1925. gadā no Aizputes apriņķa Liepājas apriņķim pievienoja vēl piecus pagastus – Aizvīķu, Asītes, Bātes, Embūtes, Vaiņodes. 1927. gadā Liepājas apriņķim no Kuldīgas apriņķa pievienoja Ezeres, bet no Aizputes – Nīgrandes un Ziemupes pagastus. Liepājas apriņķī nu bija 29 pagasti, un tā tas palika līdz 1949. gadam.

Vienā tumšā vakarā
Sarkanbalta debess mirdz –
Sarkanbaltās debesīs
Atviz trijas zelta zvaigznes.

Rainis

PA BRĪVĪBAS CEĻU

Vēl plosījās Pirmais pasaules karš. Latvijas zemīti mīdīja naida pilni vācu un krievu lielvaru karaspēki. Latvija bija sašķelta vairākās daļās, tauta izklīdusi pa *lielo un nedalāmo* Krieviju, kad demokrātiskais bloks nolēma dibināt jaunu latviešu tautas pārstāvju organizāciju – Tautas padomi, kas proklamēs brīvu Latvijas valsti. 17. novembrī par tās priekšsēdi ievēlēja Jāni Čaksti, par priekšsēža biedriem Marģeru Skujenieku un Gustavu Zemgalu. Par Pagaidu valdības ministru prezidentu vienbalsīgi ievēlēja Kārli Ulmani. Latvijas neatkarību nolēma pasludināt 1918. gada 18. novembrī plkst. 16.00 Rīgas pilsētas 2. teātra (vēlāk Nacionālā) telpās.

18. novembrī teātra telpas bija rotātas ar sarkanbaltsarkaniem karogiem. Svinīgo sēdi atklāja Gustavs Zemgals. Sekretārs E. Bite nolasīja 17. novembra vienošanos. G. Zemgals paziņoja, ka valsts vara pārgājusi Latvijas Tautas padomes rokās. Paziņojumu noklausījās, kājās stāvot. Pirmo reizi kā Latvijas valsts himna skanēja *Dievs, svētī Latviju*. Pagaidu valdības galva K. Ulmanis uzrunāja klātesošos, paziņojot par jaunās valdības uzdevumiem, un aicināja tautu atbalstīt jauno valdību grūtajā darbā. Pēc tam partiju pārstāvji apsveica jauno Latvijas valsti. Svinīgo sēdi slēdzot, atkal nodziedāja valsts himnu. Lielā saviļņojumā ar asarām acīs to atkārtoja trīs reizes.

Tās pašas dienas vakarā Tautas padome un Pagaidu valdība izdeva uzsaukumu Latvijas pilsoņiem: *Latvijas Tautas padome, atzīdama sevi par vienīgo varas nesēju Latvijas valstī, pasludina, ka:*

1. *Latvija, apvienota etnogrāfiskās robežās (Kurzeme, Vidzeme, Latgale), ir patstāvīga, neatkarīga demokrātiski republikāniska valsts, kuras Satversmi (pamatlikumu) un attiecības pret ārvalstīm noteiks tuvākā nākotnē Satversmes sapulce, sasaukta uz vispārēju abu dzimumu tiešu, vienlīdzīgu, atklātu un proporcionālu vēlēšanu tiesību pamata.*

2. *Latvijas Tautas padome ir nodibinājusi kā augstāko izpildu varu Latvijā – Latvijas Pagaidu valdību.*

Latvijas Tautas padome uzaicina Latvijas pilsoņus uzturēt mieru un kārtību un visiem spēkiem pabalstīt Latvijas Pagaidu valdību viņas grūtajā un atbildīgajā darbā.

Latvijas Pagaidu valdības ministru prezidents:

K.Ulmanis

Latvijas Tautas padomes priekšsēža biedrs:

G.Zemgals

Rīgā, 18. novembrī 1918. gadā.

1918. gada 4. decembrī Tautas padome pieņēma *Latvijas pagaidu Satversmes pagaidu likumu*, kas noteica četras pagastu pašvaldību institūcijas: 1. pagasta sapulci; 2. pagasta padomi; 3. pagasta izpildu komiteju; 4. revīzijas komisiju.

Kurzemē atbrīvošanās no baronlielskungiem noritēja pēc cita scenārija nekā pārējā Latvijā. 1915. gadā Kurzemi okupēja vācu karaspēks un nodibināja savas pārvaldes orgānus. Pagastu valdes bija spiestas likvidēties un pat evakuēties uz Krieviju. To vietā vācu okupācijas vara nodibināja savas pagastu un apriņķu pārvaldes. Pagastu pārvaldīšanai iecēla *amtsforsteherus*, kas izraudzīja katrā pagastā pagasta vecāko. *Amtsforsteheri* savukārt bija padoti *kreishauptmanim*, kas skaitījās par *kreisamta* priekšnieku, respektīvi – pārvaldnieku.

Nodibinoties vācu okupācijas varai, visa sabiedriskā dzīve pagastos apsīka. Daudzi sabiedriskie darbinieki aizbrauca uz Krieviju, un organizācijas beidza darboties. Okupācijas varas vīri gan mēģināja šo sastingumu kļiedēt, rīkojot laukos dažādas izpriecas, pļaujas svētkus u.c. pasākumus, bet latvieši šos jampadračus apmeklēja maz. Latvieši organizēja savas slepenas organizācijas. 1918. gada beigās, kad bija jaušams, ka vācieši karu zaudēs, daudzi bēgļi sāka atgriezties dzimtajā pusē. Okupācijas vara kļuva pielaidīgāka pret latviešu prasībām. Liepājā nodibinātā komiteja 1918. gada 11. novembrī sasauca Liepājā, Vakzāles (tagad Kr.Barona) ielā Grobiņas (tagad Liepājas), Aizputes un Kuldīgas apriņķu pagastu saimnieku un bezzemnieku sapulci, kurā piedalījās 34 delegāti. Sapulce nolēma 17. novembrī sasaukt plašāku sapulci, kurā piedalījās 70 delegāti. Sapulce noteica, ka pagastos ievēlamas jaunas pagastu valdes, kas pārzinātu pagastu iekšējās lietas. Sapulce pieņēma pagaidu instrukciju par pagastu vēlēšanām, kuru izsūtīja visiem pagastiem. Instrukcijā ar septiņiem punktiem noteikts:

1. Visas pagasta darīšanas pārvalda pagastu pagaidu padomes, kuru caur vispārēju, vienlīdzīgu, tiešu, atklātu samēra balsošanu ievēl pagastā dzīvojošie abu dzimumu iedzīvotāji.

2. Vēlēšanu tiesības bauda visi 20 gadus veci pagasta iedzīvotāji. Pagasta padomē var ievēlēt ne jaunākus par 24 gadiem.

3. Vispārīgā sapulcē vienojas par pagasta padomes locekļu sakaitu un ieeļ vēlēšanu komisiju vēlēšanas kārtībā, pie kam ieteicams, cik vien iespējams, vēlēšanas izdarīt pēc demokrātiskas proporcionalitātes kārtības.

4. Vēlēšanu sapulces vada izvēlēts priekšsēdētājs, tāpat arī jāizvēl protokola rakstītājs.

5. Izvēlētos pagasta padomju locekļus uz pirmo sēdi aicina vēlēšanu komisija. Šinī sēdē izvēl pagasta izpildkomiteju, viņas priekšnieku un vajadzīgo skaitu palīgu.

6. Šī izvēlēta pagasta padome ir visu pagasta darīšanu rīkotāja un katram pagasta loceklim jāpadodas padomes rīcībai.

7. Padome izstrādā instrukcijas, uz kuru pamata jāpārzina pagasts un jāpieņem pagasta rakstvedis.

Nolēma uz pagastu sapulcēm sūtīt apriņķa pārstāvjus, kas varētu izskaidrot esošo stāvokli, jo bija gaidāms, ka pagastu sapulces varētu traucēt sociālisti.

Gods kam gods, Kazdangā ilgi neknauserējās. Bezsvara stāvoklis nedrīkstēja ilgi turpināties. Iniciatīvu uzņēmās Kristaps Šternbergs, kas 1918. gada 7. decembrī skolas telpās sarīkoja Kazdangas apvienoto pagastu padomes vispārējās vēlēšanas. Piedalījās 263 vēlētaji no Kazdangas, Ķikuru, Vangas, Cildu, Pūņu, Drogas un Boju pagastiem. Plkst. 13.30 sapulci atklāja K.Šternbergs. viņu arī ievēlēja par sapulces vadoni. Par vadoņa biedriem ievēlēja Paulu Ķēniņu, par sekretāru Kristapu Altajevu, sekretāra biedru Indriķi Etmani. Lielā pacilātībā visi nodziedāja valsts himnu. Lauku ļaudis jutās neparasti brīvi un apgaroti.

K.Šternbergs deva īsu politiskā stāvokļa novērtējumu. Pagastā nebūt nebija politiska vienotība. Bija stipri kreisie spēki un vācu muižniecības piekritēji. Izvēlēja komisiju (Putniņš, Indriķsons, Priednieks) rezolūcijas izstrādāšanai uzticības izteikšanai Latvijas Pagaidu valdībai. Sapulcē balss tiesības piešķīra tiem vācu iedzīvotājiem, kuri Kazdangā dzīvojuši līdz 1905. gadam. Tie kolonisti, kurus te ievēda barons Manteifelis, nebija apmierināti ar šādu lēmumu. (Vai nav kaut kas līdzīgs ar mūsdienām?) Izvēlēja vēlēšanu komisiju 12 cilvēku sastāvā: E.Rozentālu, P.Manfeldu, E.Kronbergu, L.Ķēniņu, R.Bergu u.c. Nolēma noorganizēt pašaisardzības patruļu un lūgt apriņķa padomi dot patruļām tiesības kontrolēt satiksmi. Izmantojot nestabilo stāvokli valstī, pa pagastu klaiņoja dažādi marodieri, kas aplaupīja iedzīvotājus. Patruļu darbības laiku noteica no plkst. 20.00 vakarā līdz 4.00 rītā.

Sapulce nolēma pieņemt skolā latviešu valodu par mācību valodu un nepieļaut vācu valdes izrīcības. Nolēma no pagasta līdzekļiem algot ārstu,

lai tas būtu pieejams sabiedrības locekļiem. Sapulces vadonis norādīja uz nepieciešamību zemniekiem organizēties savā zemnieku savienībā.

Ievēlēja 27 padomes locekļus un par pagasta padomes priekšsēdētāju Uldriķi Priednieku. Nolēma vākt brīvprātīgus ziedojumus Latvijas Pagaidu valdībai. Par vācējiem izvēlēja F.Etmani, J.Grīnvaldu, A.Samaiti. Līdz sapulces beigām saziedoja 241 rubļus.

Sapulces noslēgumā pieņēma apsveikuma telegrammu Latvijas Pagaidu valdībai: *Sanākušie uz pirmo vispārējo sapulci jaunajā brīvā Latvijā, Kazdangas pagasta pilsoņi un pilsones apsveic Latvijas Pagaidu valdību, izsaka viņai savas dziļās sajūtas un novēl sekmes grūtā un atbildības pilnā darbā un apņemas visiem spēkiem sekmēt viņas darbību.*

Sapulci slēdza plkst. 20.00. Tik pamatīgi zemnieki sprieda, kā veidot dzīvi brīvā Latvijā!

Ko spriest, domāt un darīt bija. Ne jau visiem bija pieņemama nacionāla valdība Latvijā. Rīgā uzdarbojās Maskavas ieliktenis Pēteris Stučka, kurš Maskavas avīzē *Правда* 1918. gada 18. decembra numurā rakstīja: *Vēl dažas dienas un pār Rīgu un pārējo Latviju plīvos sarkanais padomju republikas karogs.*

Viņš Rīgā 1919. gada 15. janvārī sasauca Apvienotās Latvijas strādnieku, bezzemnieku un strēlnieku padomju 1. kongresu, pieņēma savu Satversmi un nodibināja Latvijas Sociālistisko padomju republiku. Viņš realizēja Ļeņina politiku un vēstīja, ka revolūciju svešās zemēs nevar ievest ar kariem un baltiem cimdiem, bet gan ar tankiem un teroru. P.Stučkas valdība Rīgā pastāvēja 140 dienas, kuru laikā tur nošāva 1549 cilvēkus. Uz laukiem nošāva 2083, kopā 3632 cilvēkus, kaut faktiski bojā gājušo skaitu lēš ap 5000, jo ne visus varu maiņas laikā izdevās apzināt.

Ļeņins jau bija nosaucis Krieviju par tautu cietumu, bet, ticis pie varas, to vēl vairāk pastiprināja.

Savi piekritēji bija arī baroniem. Brīvkungs Manteifelis atskārta, ka ir daudzkārt vieglāk novietot Kurzemē simts vācu kolonistu, nekā pārvācot kaut vienu latvieti. Tomēr līdzskrējēju viņam netrūka, kuri sāka buldurēt vāciski ne tikai *bitešēn* un *dankešēn*, bet daudz vairāk, un savos uzvārdos mainīja galotnes pa vācu modei. Putniņš kļuva par Putningu un tamlīdzīgi. Tautā tos dēvēja par puskoka lēcējiem vai kārklu vāciešiem, kas sabiedrībā cieņu nebaudīja.

Pēc neveiksmīgā Manteifeļa organizētā puča Liepājā pret Ulmaņa valdību 1919. gada 16. aprīlī vācu baronu sastādītā Frontes drošības komiteja 17. aprīlī paziņoja, ka Ulmaņa kabinets atcelts. 26. aprīlī par vācu okupantu un baronu valdības ministru prezidentu kļuva Andrievs Niedra. Tā īsā laikā Latvija bija ieguvusi trīs dažādas valdības. Niedra pasludināja, ka Ulmanim neesot tiesības runāt tautas vārdā, bet paša valdība tautā neguva

atbalstu, un pēc Latviešu strēlnieku panākumiem frontē jūnija beigās Niedras valdība sabruka.

Vēl bija jāizcīna smagas kaujas, līdz nacionālās idejas guva pārsvaru pār svešu varu iekārēm mūsu zemītē. Ne tikai cilvēku, bet arī valstu dzimšanas procesā dzīvības un nāves robežas ir ļoti satuvinātas. Tas ir smags, sāpīgs un pārdzīvojumu pilns process ne tikai mātēm, kas rada, bet visiem tiem, kuri ir apkārt ap šo svēto mirkli.

Jaunievelētie amatvīri Kazdangā bija tikai pagaidu, kamēr *noklārēsies*, kas katram aiz ādas un noskries duļķainie ūdeņi.

Pirmā padomes sēde notika jau pēc četrām dienām – 11. decembrī plkst. 11.00. Piedalījās 23 locekļi, iztrūka 4. Sēdi vadīja U.Priednieks. aizklāti balsojot, izvēlēja pagasta izpildkomiteju piecu cilvēku sastāvā:

Ērmanis Birzniekam no Bojām	19 balsis
Jēkabam Gnusim no Pūņiem	15 balsis
Sīmanim Bergam no Vangas	15 balsis
Kārlim Cimmermanim no Kazdangas	14 balsis
Hermanim Rogermanim no Ķikuriem	10 balsis

Arī revīzijas komisijā ievēlēja piecus locekļus: K.Allažu, Ā.Peniķi, E.Kronbergu, M.Šteinbergu un N.Šternu.

Pagastu sadalīja atsevišķās pašaisardzības vienībās, līdz būs algots patstāvīgs kārtībnieks. Par pagasta rakstvedi pieņēma Vili Grīntālu ar algu 100 rbļ. mēnesī, brīvu dzīvokli un malkas apgādi. Pieņēma ziņnesi ar algu 50 rbļ.

Sēdi slēdza plkst. 17.00.

Nākošā padomes sēde notika 18. decembrī. Priekšsēdētāja slimības dēļ sēdi vadīja priekšsēdētāja biedrs Ā.Peniķis. Apsprieda mazāk svarīgus jautājumus, kā, piemēram, nespējnieku mājas saimniecei katru mēnesi pie algas piemaksāt 4 rbļ. par telefonu.

Arī šī sēde ilga sešas stundas.

30. decembra sēdē ievēlēja pagasta tiesu un revīzijas komisiju. Pie vēlēšanām nepielaida vācu kolonistus. Piešķīra algas: rakstvedim 200 rbļ., skolotājiem 200 rbļ. un brīvu dzīvokli, apkuri un apgaismošanu. Atbildīgajiem skolotājiem noteica 250 rbļ. algu. Kazdangas skolai vajadzēja algot piecus skolotājus, Vangai, Bojām un vācu skolai pa vienam skolotājam. Skolotāji nedrīkstēja ņemt īpašu maksu no bērniem, kuri mācījās vasarā.

Pagasta padomē no Kazdangas ievēlēja četrus bezzemniekus un divus zemniekus, bet no Cildiem, Vangas, Bojām, Pūņiem un Ķikuriem pa diviem bezzemniekiem un vienu zemnieku. Agrāk 10 bezzemniekiem bija viena balss.

Par izpildu komitejas priekšsēdētāju ievēlēja Pēteri Manfeldu. Par izpildkomitejas locekļiem ievēlēja Pēteri Ūivelīti no Kazdangas, Kārli Cimmermani no Vangas, Jēkabu Malku no Cildiem, Jēkabu Grasmani no Ūikuriem, Kristapu Kļavu no Bojām, Frici Konrādu no Pūņiem.

Aizputes apriņķa valdē ievēlēja Kristapu Šternbergu un Jēkabu Grasmani.

Pagasta padomes sēdes notika retāk un apsprieda mazāk svarīgus jautājumus. 1919. gada 3. martā ievēlēja pirmos skolotājus. Jāatgādina, ka toreiz skolās nebija ne direktoru, ne pārziņu, bet gan pirmais skolotājs un pārējie skolotāji. Bija pieteikušies 13 skolotāja amata kandidāti. Kazdangas skolā ievēlēja Indriķi Ētmani (86 balsis), Vangā Ansi Petrovicu (126 balsis), Bojās Margaritu Siksnu (136 balsis).

Noteica, ka skolu darbība jāatjauno: Vangā 6. martā, Bojās un Kazdangā 10. martā. Boju bijušajai skolotājai Alvīnei Fārenhorstei telpas jāatstāj 10. martā. Diemžēl I.Ētmanim neiznāca ilgi strādāt, jo 13. martā viņu iesauca armijā. Atgādināsim, ka I.Ētmanis bija Kazdangas skolas pirmā un ilggadīgā skolotāja Pētera Ētmaņa dēls.

Pagastam martā bija jānodod karaspēka vajadzībām 1000 pudu siena un 200 pudu salmu.

24. martā pagasta padome sūtīja ziņojumu Iekšlietu ministrijai, ka pagasts divus mēnešus atrodas frontes tuvumā, kurā visu laiku uzturas Landesvēra Oberštābs un vairākas citas karaspēka vienības, kas nodarbojas ar rekvizīcijām un pilnīgi paralizē pagasta darbu. Dažu ļaunprātīgu kūdītāju un aģitatoru dēļ iznīcināts bijušās pagasta valdes un tiesas arhīvs.

1919. gada 7. aprīlī atkal pārvēlēja pagasta priekšsēdētāju. No jauna ievēlēja Pēteri Manfeldu. Kara laika apstākļos izvēlēja 14 desmitniekus. Par Kazdangas skolotāju ievēlēja Aivu Buzmani, bet vācu skolā Nikolaju Dreifeldu, kurš ieradās no Liepājas. A. Duzmane ilgi nestrādāja. Skolotāju trūkuma dēļ par Kazdangas skolas pirmo skolotāju ievēlēja N. Dreifeldu. Reizē ar viņa ierašanos pagastā sākās visādas sūdzības par nepareizi izdarītām vēlēšanām, nepareizi uzliktiem nodokļiem un citām šķietamām nebūšanām. Ritēja smagas un ilgstošas sarakstes ar augstākstāvošām instancēm, kā Iekšlietu ministriju, Lejaskurzemes apgabalu, Aizputes apriņķa valdi, Pašvaldību departamentu un citām. Strīdus palīdzēja uzkurināt kreisi noskaņotā *Strādnieku Avīze*. Pagasta padomē nebija vienprātības dažādu jautājumu risināšanā, kas vienmēr izraisījās, kādu atbrīvojot no armijas dienesta.

1919. gadā tika apkopoti statistiski dati par kolonistiem Latvijā. Izrādījās, ka Kazdangā atradās visvairāk kolonistu no visiem Aizputes apriņķa pagastiem. 165 vācu ģimenes, 229 vīrieši, 248 sievietes, 447 bērni, tanī skaitā trīs zemes īpašnieki, 66 rentnieki, 855 bezzemnieki. 256 bērnu ir

skolas vecumā, daži mācās latviešu skolās. Interesanti ieraksti statistikas ailēs: ko pagasta darījis kolonistu skolu lietās? Neko! Kas būtu darāms? Nekas!

Vācieši piedalās nodokļu maksāšanā, bet vēlētus amatus neieņem. Latvieši nevēlējās izrādīt kādu pretimnākšanu tautai, kas viņus gadsimtiem ilgi pazemoja un izturējās augstprātīgi pret *bauru šlaku*. Savu naidu pret Latviju kārtējo reizi nodemonstrēja barons Manteifelis, 1919. gada 16. aprīlī organizējot Liepājā puču pret Ulmaņa valdību. Pučs izgāzās, Manteifeli pasludināja par latviešu tautas un valsts nodevēju, padzina no Latvijas, un viņš vēl ilgi nevarēja samierināties ar radušos stāvokli. Viņa īpašumus sekvestrēja. Kad 1915. gadā Kurzemē iebruka vācu karaspēks, Manteifelis priecājās: „Līdz šim savai kalešai priekšā jūdzu četrus zirgus, tagad zirgu vietā jūgšu sešus latviešus.”

1919. gada 16. decembrī Iekšlietu ministrija paziņoja, ka no Kazdangas pagasta atsavināts Ķikuru novads un pievienots Klosteres pagastam, pavisam 20 mājas ar 229 iedzīvotājiem, t.sk. Ķikuru muiža, krogs, Jaunā muiža, četras mežsargu mājas.

1920. gada 9. augustā Grobiņas apriņķi pārdēvēja par Liepājas apriņķi.

1920. gadā pagasta budžetā ienākumu daļā apstiprināja 339 578 rbļ. Interesanti, kas tad veidoja ienākumu daļu? Galvenokārt nodokļi. No Kazdangas, Boju un Vecpils dzirnavām kopā 10 800 rbļ. Elektrības ietaise 160, zāģu gateris 150, ķieģeļnīca 3000, aptiekas Kapšu muižā 5700, no Berga un Jansona (Bojās) kuļmašīnām kopā 3000, divas muižas kuļmašīnas 1500, Antenieku kuļmašīna 1500, bet no Vangas, Šēnberga un Pūres kuļmašīnām katras pa 2000, sīktirgotājs Foss 600, bet no Cimmermaņa Vangā tikai 200.

Personas nodokli maksāja 134 neprecēti vīri un atraitnes, 217 precēti vīri un atraitnes ar vienu bērnu, 196 sievietes bez bērniem. Pavisam 547 personas samaksāja 11 760 rbļ. Nodokli maksāja arī par katru lopu.

Par 518 zirgiem (a 30)	15 540
Par 771 govīm (a 30)	23 130
Par 690 cūkām (a 9)	6210
Par 1260 aitām (a 9)	11 340
Par 4 kazām (a 9)	36

Vairākus gadus risinājās karstas diskusijas par Aizputes apriņķa likvidāciju, kuru 1921. gada 14. aprīlī ierosināja Iekšlietu ministrijas administrācijas departaments, daļu pievienojot Kuldīgas, daļu Liepājas rajonam. Iedzīvotāju gaišredzīgākā daļa stipri uztraucās par apriņķa likvidāciju. Par likvidēšanos iestājās tie pagasti, kur pie varas bija kreisie sociāldemokrāti, piemēram, Aizputes pilsētas pagasts, bet citi bija pret – uz

zema attīstības līmeņa esošā pilsēta panīkšot vēl vairāk un pārvērtīšoties par lielinieku perēkli.

Kazdangas pagasta padomes priekšsēdētājs Kārlis Veidemanis aizsūtīja rakstu IeM, ka Kazdangas pagasts ir pret likvidāciju un ieteica Aizputes apriņķim labāk pievienot dažus Kuldīgas un Grobiņas apriņķu pagastus, kā Skrudas pagastu līdz Ventai, Turlavas un Vecpils pagastus. Pēc pāris gadiem Kazdangas pagasta padomes priekšsēdētājs Jānis Juberts savukārt panāca, ka pagasta padomes piekrita likvidācijai.

Aizputes apriņķa padome ārkārtējā padomes sēdē 1923. gada 12. martā noraidīja priekšlikumus par apriņķa likvidāciju norādot, cik tāls ceļš būtu jāmēro deputātiem, lai piedalītos valdes sēdēs Liepājā. Ja sēdes notiktu Aizputē, pietiktu ar dienu, bet, lai piedalītos sēdē Liepājā, vajadzīgas divas dienas, pie tam ar nevajadzīgiem izdevumiem.

Pašvaldības komisija ierosināja griezties pie Saeimas ar lūgumu saglabāt Aizputes apriņķi, noapaļojot apriņķa robežas, Ziemupes un Aizviķu pagastu pievienojot Liepājas apriņķim, bet Aizputes apriņķim pievienojot Vecpils, Rāvas, kā arī Skrudas, Pampāļu un Ezeres pagastus.

Apriņķa padome noteica nodokļus transporta līdzekļiem: no velosipēda 2 Ls, motocikla 6 Ls, automobiļa 20 Ls.

1925. gada jūlijā apriņķa valdes priekšsēdētāja J. Jēkabsona vadībā, klātesot pagasta valdes priekšsēdētājam K. Grīnvaldam, Kazdangā izdarīja revīziju par 1924./25. gada budžeta izpildi. Budžeta izpilde – 26 174 Ls. Nav piedzīti nodokļi par 7695 Ls, gada atlikums 5460 Ls. Daudzus nodokļus tomēr piedzīt nevarēs, nemaksātāji mainījuši dzīvesvietu vai pazuduši nezināmās tālēs. Komisija secināja, ka skola apgādāta labi, nespējnieku apgāde apmierinoša, grāmatvedība strādā apzinīgi, valdes darbībā nolaidība nav konstatēta, lielāka uzmanība jāpievērš nodokļu piedzīšanai.

1925. gads Latvijas vēsturē iegāja ar *runājošās kastes* – radiofona dzimšanu, bet pagāja vairāki gadi, kamēr radiofons ienāca laucinieku dzīvokļos. Aparātu darbināja ar akumulatora palīdzību, kuru laiku pa laikam bija jāuzlādē.

Visos laikos cilvēkam vajadzīgs pārvietoties. Zemniekam savas zemes robežās bija jāuztur kārtībā ceļš, jānopļauj zāle grāvmalās, jāizrok grāvji, jāgrantē ceļš. Parasti granti veda ziemā, kad bija vairāk laika, kravas sabēra ceļmalā un pavasarī izlīdzināja. Automobilis smird un pukšņ kā cūka, tādēļ jūrs uzskatīja par labāku transporta līdzekli. Pelēkam lauku zvirbulim arī kāds labums tika no zirgābola!

1927. gadā kārtējā apriņķa revīzijas komisija konstatēja, ka pagasta valde strādā skolas namā, kas remontēts 1926. gadā, bet pagasta valdei nepietiek telpas. Nav vietas arī pasta un telefona centrālei, jo arī telefons

sāka iekarot savu vietu saziņas vajadzībām, lai nevajadzētu katru reizi dzīt zirgu, lai kādu ziņu laistu vai *grāmatu* sūtītu. Pagastā bija trīs skolas ar septiņiem skolotājiem uz 214 bērniem – Kazdangā, Vangā un Bojās. Bija ārsta māja un ambulance Kapšos. Pagasta vecākā atalgojums 25 Ls, locekļiem 19 Ls, darbvedim alga pēc 11. kategorijas, palīgam pēc 16. kategorijas.

Pagasta valdes priekšsēdētājs K.Grīnvalds, darbvedis V.Grīntāls, darbveža palīdzība O.Grīntāle. pagastā bija 114 vecsaimniecības un 179 jaunsaimniecības – kopā 292 saimniecības. Tika veikta agrārreforma. Revīzija secināja, ka pagastā nav veicināta lauksaimniecības, rūpniecības un kooperatīva attīstība.

1930. gada 30. martā pagastā nodibināja Brīvības pieminekļa celšanas komiteju, kuras pienākums bija vākt līdzekļus piemineklim. Par komisijas priekšsēdētāju ievēlēja M.Ziemeļi, priekšsēdētāja biedru V.Grīntālu, kasieri L.Eglīti, sekretāru A.Klinti, kasiera biedru K.Priednieku, locekļiem J.Dinvieti, K.Malku, B.Folkmani.

Karsti risinājās pagasta padomes vēlēšanas 1931. gada martā. Līdz šim pagasta vecākais bija sociāldemokrāts. Sakarā ar Boju ciema pievienošanu Kalveneī spēku samēri izmainījās. Padomē ievēlēja par trīs locekļiem mazāk, un sociāldemokrāti zaudēja savas pozīcijas. Kopā ar jaunsaimniekiem *sociāli* ieguva piecas vietas līdzšinējo septiņu vietā, bet jaunsaimnieki ieguva vienu vietu līdzšinējo divu vietā. Uzvaru guva zemnieku savienības saraksts, iegūstot septiņas vietas. Vislielāko balsu skaitu ieguva K.Malks, kurš kļuva par pagasta padomes priekšsēdētāju. No šī saraksta padomē iekļuva arī J.Zīlītis, J.Dinvietis, A.Ozols, U.Priednieks, P.Juska un P.Putniņš. No vācu saraksta valdē iekļuva divi. Opozicionāri novērtēja vēlēšanas kā cirku lētticīgajiem, kur ieeja par brīvu! Kumēdiņu rādītājus dēvēja par zilās blūzes pārstāvjiem. Sociāldemokrātus nodēvēja par sarkanām utīm.

1931. gadā atklāja autobusu satiksmi Aizpute-Kazdanga-Skrunda. 5. jūnijā notika Kazdanga divgadīgās zivkopības skolas sestais izlaidums ar astoņiem absolventiem (5 zēni, 3 meitenes). Pēc M.Ziemeļa pārcelšanās uz Mežotni, skolas pārziņa pienākumus veica J.Tūbs.

Šajā gadā atkal no jauna uzbangoja jautājums par Aizputes apriņķa likvidāciju. Likvidācijas komisija nebija pārtraukusi darbu.

1932. gada 23. martā notika Aizputes apriņķa valdes kārtējā revīzija, kas pārbaudīja jaunās pagasta valdes darbību. Valdes priekšsēdētājs bija K.Malks, darbvedis joprojām V.Grīntāls, viņa palīgs O.Grīntāle, ierēdnis L.Bergs. valdes locekļi J.Zīlītis, E.Jetiņš, R.Ozols un J.Dreimanis. Priekšsēdētāja alga 35 Ls, trīs valdes locekļiem 30 Ls mēnesī.

6. Tukuma pulka strēlnieks
Jēkabs Zīlītis 1917.gadā Maskavā

2. Rīgas pulka strēlnieks Aleksandrs Zīlītis
krita brīvības cīņās pie Slokas

Latviešu strēlnieki cara armijā 1917. gadā

Latvijas armijas kavalērists
Daugavpils jātnieku pulkā
kazdandznieks Vilis Kļaviņš

Latvijas karavīri 1920.gadu sākumā
Liepājas kara ostā.
Visaugstāk stāv P.Tomsons

Krustām šķēršām leģaigāju
zobentņu vicināju:
zelta gaudi šķaidāms,
tēvu zemi šargādams.

1918

1920

Apliecinība.

Latvijas karašņēka pārvalde apliecinā, ka
pilsonis Jekaba Patera d.

Z I L I T S

ir ņēmis dalību Latvijas atbrīvošanas karā, kā
kar. Aizputes apx. komendanturā

un tā m ir piešķirta tiesība nēsāt
Latvijas atbrīvošanas kara
piemiņas zīmi.

Galvenā Kāra priekšnieks
Generālis *Venini*

Rīga
1923.g. 17. decembrī

N. 3451

Paull

Pēc Boju skolas pievienošanas Kalvenes pagastam Kazdangā darbojās viena pilna pamatskola un viena I. pakāpes skola – pavisam mācījās 153 bērni. Tos apmācīja pieci skolotāji piecās klases telpās.

Komisija novērtēja pagasta valdes locekļu gauso darbību. Nodokļu maksātāju grāmata *netīra!*

Lielas pārmaiņas valsts politikā, saimnieciskajā un sabiedriskajā dzīvē ienesa 1934. gada 15. maijā Kārļa Ulmaņa noorganizētais apvērsums. Klusi un viegli, bez asins izliešanas K. Ulmanis 15./16. maija naktī pārņēma varu Latvijā. Bija beigušies Saeimas un demokrātijas laiki. Saeimā ne mazāk kā mūsdienās valdīja ķildas un korupcija. Vajadzīgās balsis dažādu izdevīgu lēmumu pieņemšanai varēja nopirkt par 1000 latiem. Partijas plēsās savā starpā, maz domāja par valsts labklājību. Daudzi pārmeta Ulmanim, ka viņš nodibinājis autoritāru režīmu, bet tas visā Eiropā bija vadonības laikmets. Asiņaini diktatori valdīja Padomju Savienībā (Staļins), Vācijā (Hitlers), Itālijā (Musolini), vēlāk arī Spānijā (Franko). Diktatūra bija arī Polijā, Bulgārijā, Turcijā un citur. Baltijas valstīs mūsu kaimiņš Lietuvā Antenas Smetonas jau 1926. gadā atzina autoritāru režīmu labāku par parlamentāru valsti. Otrs mūsu kaimiņš Konstantīns Pets Igaunijas parlamentu padzina ātrāk nekā Ulmanis – 1934. gada 12. martā. 1934. gadā Eiropa piedzīvoja nemierus un atentātus. Vācieši sāka žvadināt ieročus. Ulmanis domāja, kā pasargāt paša radīto valsti no posta, kaut Ulmaņa režīms bija autoritārākais Baltijā, kas nesaglabāja nekādu tautas vēlētu pārstāvniecību. Padzītās Saeimas funkcijas pārņēma valdība. K. Ulmanis dēvēja sevi par *tautas un valsts varas pilnvarnieku* vai vienkārši par *Vadoni*. Viņš balstījās uz armiju, aizsargiem, zemniecību un to inteligences daļu, kura bija cieši saistīta ar laukiem.

Pašvaldību darbība kļuva mazāk demokrātiska. Pagastos sašaurinājās padomes, bet paplašinājās valdes funkcijas. Pagastu valdes bija ne tikai izpildītājinstitūcijas, bet arī lēmēj institūcijas. Lai nedublētu pienākumu izpildi, ar 1934. gada 17. jūlijā pieņemto likumu pagastu valžu priekšsēdētāji tika pārdēvēti par pagasta vecākiem un viņu tiesības paplašinājās. Pagasta veciem piešķīra amata zizli – sudrabainā ķēdē iekārtu medaljonu ar uzrakstu *Pagasta vecākais*, kuru uzlika svētku reizēs un svinīgos brīžos. Uzreiz bija cienīgāks un respektablāks izskats!

Vecākais katru dienu pagasta namā nemaz neatradās, bet tikai noteiktās pieņemšanas dienās. Ikdienā pagasta darbus kārtoja darbvedis, tautā saukts – skrīveris, kurš bija pieejams katru dienu.

Neapšaubāmi, ka K. Ulmaņa valdīšanas laikā Latvija piedzīvoja savus ziedu laikus ne tikai lauksaimniecībā, kas īpaši bija tuva prezidentam, bet arī tautsaimniecībā, kultūrā un sportā. Sākot no 1935. gada, viņš savā vārda dienā 28. janvārī ieviesa *Draudzīgo aicinājumu*, kurā aicināja dažādas

organizācijas, skolu absolventus dāvāt savām skolām grāmatas ar īpašu emblēmu, mēbeles un mācību līdzekļus, kas ievērojami sekmēja izglītības darba pilnveidošanu. Sākot no 1937. gada, 15. maijā valsts izcilākie zinātniekiem, māksliniekiem, sportistiem, valsts vīriem piešķīra valsts augstāko apbalvojumu – Tēvzemes balvu 5000-8000 Ls katram. Četru gadu laikā par šīs balvas īpašniekiem kļuva 23 latviešu tautas izcilākie pārstāvji – rakstnieks Jānis Akuraters, komponists, profesors Jāzeps Vītols, aktieris Aleksis Mierlauks, Nacionālās operas solisti Ādolfs Kaktiņš un Milda Brehmane-Štengele, dzejnieki un rakstnieki Vilis Plūdonis un Edvarts Virza, lauksaimniecības un sabiedriskais darbinieks Hermanis Endzeliņš, tēlnieks Kārlis Zāle, gleznotājs, profesors Vilhelms Purvītis, zinātnieks, profesors Pēteris Šmits, dzejniece Aspazija, aktrise Jūlija Skaidriete, jaunatnes audzinātājs un sabiedriskais darbinieks Bebru Juris, valodnieks, profesors Jānis Endzelīns, komponists un ērģelnieks Alfrēds Kalniņš, agronomijas zinātņu doktors Jānis Mazvērsītis, veterinārmedicīnas un dabas zinātņu doktors, profesors Ludvigs Kundziņš, Latvijas kredītbankas direktors Andrejs Bērziņš, arhitektūras zinātņu doktors, profesors Eižens Laube, Daugavpils Valsts skolotāju institūta direktore Valerija Seile, vēsturnieks, profesors Augusts Tentelis, Eiropas čempions soļošanā, 1932. gada olimpisko spēļu sudraba medaļas ieguvējs, pasaules rekordists Jānis Daliņš.

1936. gadā atvēra Vēstures muzeju. Valsts piešķīra plašus pabalstus sekmīgākiem studentiem. Šajā gadā pēc prezidenta iniciatīvas sāka organizēt Vienības braucienu riteņbraukšanā, kad pa visu Latvijas novadu baltajiem ceļiem un šosejām uz Rīgu plūda dažāda vecuma, sporta klases, dažādu marķu *renneru* karavānas. Ar katru gadu pieauga dalībnieku skaits. 1939. gadā 4. Vienības braucienā, kas izrādījās pēdējais brīvvalsts laikā, piedalījās 5300 dalībnieku, kurus Uzvaras laukumā sagaidīja 30 000 jūsmīgu skatītāju, valsts prezidentu ieskaitot. Vienības brauciens bija kļuvis par masveidīgāko sporta sarīkojumu Latvijā. Dalībnieki saņēma vērtīgas sudraba un kristāla balvas, bet daudzi veiksmīgākie censoņi ieguva dažāda kaluma medaļas. Sudraba medaļas ieguva arī 11 kazdandznieki:

Jānis Bahmanis <i>Krastkalnos</i> ,	Jānis Peniķis <i>Ceļa-Alokstēs</i> ,
Jānis Kārklīņš <i>Ķieģeļu ceplī</i> ,	Juris Cinis <i>Ausmas dzirnavās</i> ,
Otto Blūms <i>Austrumos</i> ,	Antavs Šervinskis <i>Celmos</i> ,
Kārlis Ventlands <i>Ozolos</i> ,	Kārlis Cēbers <i>Soģos</i> ,
Ernests Jākulis <i>Čīcos</i> .	Jānis Birkmanis <i>Bērzkalnos</i>

Kārlis Heness *Kazdangas Ferma*

Pirms padomju okupācijas Latvijas bija augsti attīstīta valsts, kas daudzos rādītājos bija vadošās vietās Eiropā.

I vietā: aramzemes ha uz vienu iedzīvotāju (1,7 ha), gaļas patēriņš gadā kg uz vienu iedzīvotāju (8,5 kg), piena patēriņš gadā uz vienu iedzīvotāju (566 l), studējošo skaits uz 10 000 iedzīvotājiem.

II vietā: zirgu skaits uz 100 iedzīvotājiem 19 (aiz Lietuvas), govju skaits uz vienu iedzīvotāju (aiz Dānijas), iespiesto grāmatu skaits uz 10 000 iedzīvotājiem (aiz Dānijas).

III vietā: cūku skaits uz 100 iedzīvotājiem 36 (aiz Dānijas un Lietuvas), sviesta eksportā gadā kg uz vienu iedzīvotāju (aiz Dānijas un Igaunijas), skolotāju skaits uz 1000 5-14. g.v. bērniem, labības raža kvint. uz 100 iedzīvotājiem (aiz Dānijas un Lietuvas).

Latvijas labklājības līmenis līdzinājās Zviedrijas, Somijas, Dānijas līmenim.

Padomju okupācija noveda mūs atpalcībā. Ja tā nebūtu bijusi, mēs šodien noteikti būtu tur, kur minētās valstis. Lai arī kā Krievija cenšas pierādīt, ko labu darījusi Latvijai, fakti spilgti un neapgāzami pierāda pretējo lielā kaimiņa piekoptai propagandai.

K.Ulmanis sludināja tautas vienotības garu. Viņš radīja pārliecību – MĒS VARAM! Celiet augstāk galvu, skaties drosmīgāk pasaulei acīs! Tautas vienības lepnuma un goda ceļš ir uzticība Vadonim!

Vadonis uzstājās ar kvēlām runām visos lielākos sarīkojumos, kur pulcējās tauta, jo sevišķi jaunatne, ar aicinājumu: **Kam drosme ir un godaprāts, kam skaidra sirds, kam tauta tuvāk par draugu stāv – tas nāk man līdzi, lai slavā un godā celtu Latviju!**

Tā nebija tukša čivināšana zilā gaisā. Šie vārdi bija kā dzirksteles, kas krita mūsu sirdīs un kvēlo joprojām mūsu tautas sirmgalvju dvēselēs!

Pagastos cēla kultūras namus, kurus nosauca par Vienības namiem. Tādu 1937. gadā uzcēla arī Valtaiķu pagastā.

15. maiju pasludināja par svinamu dienu un nosauca par Vienības svētkiem.

Kaut ko līdzīgu šobrīd mūsu tautā sēj valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga. Lai viņai izdodas!

Visur, kur Ulmanis ieradās, cēla goda vārtus, kurus rotāja lozungi ar Ulmaņa domu graudiem, bērni kaisīja ziedus viņa ceļā, bet tauta gavilēja. Tas sāka pārvērsties pompozā slavināšanā un veidoja neveselīgu personības kultu, kas noveda pie tā, ka prezidents kļuva arvien neiecietīgāks pret citādi domājošiem, taču nenošāva nevienu politisku pretinieku, kā to darīja Staļins un Hitlers, tādēļ Krievijas propaganda mūsdienās par to, ka Latvijā atdzimst fašisms, iedarbojas tikai uz tiem, kas nezina vēsturisko patiesību.

Mūsdienās Ulmaņa valdīšanas laiku uzskata par pretrunīgu, bet skaidrs ir viens – neviens valstsvīrs visos Latvijas neatkarības gados ne pirms, ne pēc Otrā pasaules kara tautā nav baudījis tādu popularitāti un uzticību kā Ulmanis,

kuram neinteresēja personīgais labums, bet gan visas tautas labklājība. Viņš sevi ziedoja tautai un Latvijai!

1934. gada 16. jūnijā Kazdangas pils bija greznota ar valsts karogiem, meijām un ozolu zariem. Notika vidusskolas 1. izlaidums, kuru ar savu klātbūtni pagodināja zemkopības ministra biedrs J. Birznieks. Aizputes un Liepājas apriņķu vadošās prominences. Apsveikuma telegrammas atsūtīja ministru prezidents K. Ulmanis, kara ministrs J. Balodis, zemkopības ministrs J. Kauliņš un citas augstas amatpersonas. Kazdanga kļuva par pirmo vidējo speciālo mācību iestādi Kurzemē, un šo prioritāti tā nav zaudējusi līdz mūsdienām, tikai citā kvalitātē. Pirmā izlaidumā vidusskolu beidza 21 jaunieši – lauksaimniecības speciālists. Skolā bija augstas prasības, tādēļ arī bija liels audzēkņu atbirums.

Otrais izlaidums vidusskolā notika tieši pēc gada, kad, atzīmējot skolas pastāvēšanas piecu gadu jubileju, pils priekšā atklāja tēlnieka Teodora Zaļkalna veidotu pieminekli Māteru Jurim, kuri rotāja uzraksts – Darbs ir gods. Pieminekļa atklāšana bija nozīmīgs notikums pagasta dzīvē, kurš pulcēja daudz ļaužu. Goda sardzi veidoja mazpulkū un aizsargu organizāciju pārstāvji ar saviem karogiem. Plašu uzrunu sacīja valsts prezidents Alberts Kviesis, atgādinot Māteru Jura biogrāfiskos datus un nopelnus lauksaimniecības attīstībā. Vidusskolu beidza 29 audzēkņi, 11 absolventi saņēma zemkopības viceministra J. Birznieka veltes.

K. Ulmaņa valdīšanas laikā katru gadu dažādu skolu absolventi saņēma patriotiska satura grāmatas, kā A. Grīna *Dvēseļu putenis*, A. Brigaderes *Kvēlošā lokā*, E. Virzas *Straumēni* u.c., tā sekmējot nacionālpatriotisko garu tautā.

Kazdanga kļuva par nozīmīgu lauksaimniecības kadru kalvi un kultūras centru visā Kurzemē. Vidusskolas izlaidumi bija nozīmīgi svētki pagasta un plašas apkārtnes mērogā, vienmēr labi organizēti.

Kāds Kurzemes apceļotājs 1935. gada jūlijā rakstīja apriņķa laikrakstā Kurzemes Vārds: *Esmu nokļīvis Kazdangas pagasta robežās. Man tas nav jālasa no robežstabiem ceļmalās, bet labi un glīti koptās mājas liecina, ka šeit ir izdaudzinātā Kazdanga! Nevīlsus rodas jautājums, kas gan audzinājis šo apkārtni rūpībā: vai skola, Kazdangas muižas iespaids, kura bijusi priekšzīmīga jau pirms gadiem 60. Vēl ko līdzīgu var vērot Laidu pagastā, bet tad iespaids mainās.*

Augsts novērtējums Kazdangai! Katram ceļiniekam, kas pirmo reizi ieradās Kazdangā, lielu iespaidu atstāja Dzirnezers ar dambi, liepu alejas, muižas saimniecības kapitālās ēkas un pats galvenais – krāšņā pils, kura pieskaitāma pie iespaidīgākajām ne tikai Kurzemē, bet visā Latvijā!

Vai mūsdienu ceļinieks Kazdangā spētu gūt šādus skaistus iespaidus?

1935. gadā pēc 22 nokalpotiem gadiem pensijā aizgāja darbveža palīdzē Otilija Grīntāle, saņemot pensiju 111 latus.

1938. gada 4. maijā Aizputes apriņķa lauku pašvaldība izdarīja revīziju Kazdangas pagasta valdē. Bija nomainījies valdes sastāvs. Pagasta vecākais joprojām K.Malks, sekretārs A.Ciesnieks, sekretāra palīgs A.Pētersons, kancelejas ierēdne E.Ciesnieks. valdes locekļi: Ozols, Dreimanis, Zilītis, Jetiņš. Finansu stāvoklis apmierinošs, valdes darbība sekmīga, grāmatvedība labā stāvoklī. Joprojām neapmierina telpas, tādēļ valde pieņēmusi lēmumu par jaunas skolas celtniecību. Piešķirts 11,7 ha zemes Valatā skolas celtniecībai. To pagaidām izmanto skolas darbinieki kā dienesta zemi. Valde krāj naudu skolas celtniecībai, kuru cer sākt pēc pieciem gadiem. Celsim augstāk gara gaismas lāpu! Pagastā ir 52 nespējnieki, no kuriem 17 atrodas patversmē. 1. maijā Kazdangā nodibināja O.Kalpaka fondu ar mērķi veicināt lauksaimniecības izglītību apriņķī. Fondā apvienoja visas 19 apriņķa pašvaldības, kuras fondā iemaksāja noteiktas summas. Fonda kapitāls 5000 lati, kuru ieguldīja ceļu aizņēmuma obligācijās. Notika plašas svinības ar visu pagastu pārstāvju piedalīšanos un braucienu uz Airītēm ar vainagiem. Fonda vadību uzņēmās vidusskolas direktors Fricis Grava.

12. jūnijā vidusskolas izlaidumu ar savu klātbūtni pagodināja iekšlietu ministrs V.Gulbis.

1939. gada 19. jūlijā kārtējā apriņķa revīzijas konstatēja, ka pašvaldībai pieder 9,6 ha zemes un sešas ēkas, nespējnieku patversme (11,1 ha ar piecām ēkām), Valatas saimniecība ar 11 ha un septiņām ēkām, Vangas skola (4 ha un divas ēkas), Skaldas pļavas (4 ha), Beltes pļavas (23 ha), Kapšu saimniecība (4 ha un piecas ēkas), trīs grantsbedres, viena merģeļa bedre un divi kapi.

Atskaites periodā notikušas 16 valdes sēdes, trīs padomes sēdes, trīs revīzijas komisijas sēdes. Pagastā 2257 iedzīvotāji, izdotas 1402 zirgu pases. Iekārtota pagasta hronikas grāmata un foto albums. Šādas hronikas un vēstures grāmatas bija iekārtotas visās skolās un pagastu valdēs, lai saglabātu notikumus vēsturei. Diemžēl kara gados daudzi arhīvi, hronikas un citi svarīgi dokumenti tīši vai netīši laiku un varu maiņās gāja zudumā. Kazdangas un Vangas skolās mācījās 215 skolēni un strādāja pieci skolotāji. Nespējnieku patversmē Cildu muižas ēkā atradās 21 nespējnieks, kurus no 1937. gada uzrauga Anna Pašlaiks ar algu 35 lati mēnesī. Telpas apmierinošas. Ar tām apmierinātas gan blaktis, gan vecīši.

Arvien nopietnāk pagastā tika cilāts jautājums par jaunas skolas celtniecību. 1939. gadā Liepājas un Aizputes pagastu vecākie saņēma jaunus zīmogus pēc mākslinieka Bīnes meta. Zīmogus pasniedza svinīgos apstākļos.

Rudenī Kazdangā notika Lejaskurzemes pretalkohola biedrības konference, kas pieņēma lēmumu ar 12 punktiem, kuri noteica, ka visos valsts svētkos reibinošie dzērieni atvietojami ar *zaptēs* ūdeni, zelteri, augļu sulām. Ietaupītos līdzekļus ziedot valsts aizsardzībai. Tas būtu daudz drošāk!

Bija sācies Otrais pasaules karš, un tā karsto elpu juta arī Latvijas visattālākajos zemes nostūrīšos. Valstī gatavojās 18. novembra gadskārtējām svinībām, bet nevienam neienāca prātā, ka tas notiks pēdējo reizi. Sakarā ar valsts svētkiem Hermani Rogermani apbalvoja ar Atzinības Krusta Goda zīmi. Ap 90% Kazdangas saimniecību gaidīja elektrības pievienošanu, gatavas palīdzēt ar 200 zirdziniekiem piegādāt stabus. Vietējo dzirnavu elektrostacija spēja apgaismot tikai pašu Kazdangas centru ar ne visai jaudīgu strāvu.

Sakarā ar sarkanarmijas izvietošanu Kurzemē uz Kazdangu pārcēla Līgotu selekcijas-izmēģinājumu staciju, kas savu biroju iekārtoja bijušajā pārvaldnieka mājā. Līgutus okupēja krievu armija, kura visu laiku sludināja savu miera politiku, bet savus neķītros plānus īstenoja ar apbrīnojamu bezkaunību. Izmēģinājumu stacija pārcēlās uz Kazdangu ar visu savu Latvijas brūno šķirnes ganāmpulku. Vidusskolas direktors F.Grava gandrīz visu savu saimniecību atdeva selekcionāru rīcībā, paturot sev tikai 100 ha, kas nepieciešami audzēkņu praktiskās apmācības organizēšanai. Kazdangas saimniecība, vai kā toreiz sauca – ferma, bija ļoti augstā attīstības līmenī, jo zemkopības ministrs J.Birznieks bija Lejaskurzemes ļaužu novadnieks un vidusskolas direktoram apsolija Kazdangai visu jaunāko un modernāko lauksaimniecības tehniku, kādu vien Latvijā bija iespējams iegādāties. Vidusskolas saimniecības vadību uzņēmās A.Ķirsis.

Selekcijas stacijas pārvaldnieks bija agronoms Rostislavs Līkais, kurš ieradies no Aglonas klostera, saimniecību vadīja lopkopības tehniķis Kārlis Rudens. Nodibinoties padomju varai, vidusskolas direktora pienākumus uzticēja bijušajam skolas inspektoram (tagad šo amatu sauc – mācību daļas vadītājs) Paulam Morītim, bet viņa vietā no Priekuļiem ieradās Latvijā plaši pazīstamais lauksaimniecības zinātnieks Jānis Ambainis.

1941. gada vasarā selekcijas-izmēģinājumu stacijā Kazdangā strādāja 205 cilvēki, bet lauksaimniecības vidusskolā – 66. No maija vidusskolas saimniecību vadīja Žanis Vinters, bet par skolotājiem vēl strādāja Milda Cīrulle, Emīlija Vīgante, Jānis Vīgants, Pēteris Tamužs, Mirdza Lāce, Rihards Skreija.

*Kad vēl biju jauns puisītis,
Tad es gāju zirgus zagst;
Nozagu es četrus zilus –
Visi četri ērzēlīši.*

(Čigānu t.dz.)

ČIGĀNI – ROMI

Gadu simteņiem čigāni jeb romi, kā viņi paši sevi dēvē, dzīvojuši mūsu vidū. Tomēr īstas tuvības un draudzības ar latviešiem viņiem nav izveidojušās. Latvieši kā pamatnācija savā zemē pret čigāniem izturējušies pieklājīgi atturīgi, neuzspiežot viņiem savu kultūru un tradīcijas. Savukārt čigāni ir tauta, kurai nav savas valsts, pat ne teritorijas, kas piederētu tikai viņiem. Tādēļ čigāniem trūkst Dzimtenes jēdziena, kādu to izprotam mēs un citas tautas, kas dzīvo savā valstī. Toties viņiem ir apbrīnojama spēja iedzīvoties un pielāgoties jebkurai tautai, starp kurām dzīvo – spēja apgūt tās valodu, ievērot pamatnācijas likumus. Čigāni ir klejotāju tauta, un senču aicinājums viņus velk tuvāk dabai.

1897. gada tautas skaitīšanas laikā Kurzemē uzskaitīja 1202 romus, bet klejošanas dēļ precīzu skaitli ir grūti noskaidrot. Čigāni nav arāju tauta, tādēļ viņi nenodarbojās ar zemes kopšanu ne baronu laikos, nedz turpmākos pārmaiņu laikos un gadus, bet viņu uzturēšanās mežos un klejošana pa lauku sētām piederēja mūsu lauku dzīves romantikai kā neatņemama sastāvdaļa. Pilsētās viņi dzīvoja reti. Kurzemē lielākās čigānu apmetnes ir Sabilē, Tukumā, Talsos. 1894. gadā izdots jaunais pasu likums, lai atradinātu viņus no nomadu dzīvesveida, liedza čigāniem ierīkot pagaidu nometnes ar teltīm, bet tas neko nelīdzēja – čigāni turpināja klejot.

Čigāni nav arī karotāju tauta, jo viens no viņu pirmajiem baušļiem – nav atļauts izliet cilvēku asinis, tādēļ viņi izvairās arī no karadienesta, dažkārt nocērtot sev labās rokas rādītājpirkstu, lai nevarētu nospiegt šautenes gaili, bet sievu gan der laiku pa laikam pārmācīt. Nav dzirdēts, ka čigāni būtu arī slaveni sportisti, jo sevišķi garo distanču skrējēji vai svarcēlāji, bet ir labi dziedātāji, dejotājas. Kaut arī kopā dzīvojam gadsimtiem ilgi, tomēr čigānu tautas tradīcijas, likumības un paražas zinām maz, bet uzskatām viņus par zirgu un jēru zagļiem, par blēdīgiem cilvēkiem, kuriem nevar īsti uzticēties. Viņi paši uzskata, ka pieder brīvajai mežu tautai. Zemēs, kur viņus mazāk vajā, čigāni jau sen saauguši ar vietējo tautu un diezgan kārtīgi cenšas pildīt tās likumus, piemēram, Rumānijā, Bulgārijā, Ukrainā, arī Ungārijā, kaut pieredzējuši briesmu brīžus tur.

Ziedu laikus Latvijā čigāni piedzīvoja pēc Pirmā pasaules kara, kad laukos attīstījās zemkopība, veidojās jaunsaimniecības, un čigāniem radās

lielas iespējas apgrozīties zemnieku sētās, nodarboties ar zirgu mietniecību. Čigāni saka – labs zirgu mijējs arī mironi var atdzīvīnāt. Ar gudru runāšanu un lopa lielīšanu vienam otram lētticīgam zemniekam varēja ieskapēt pavisam bēdīgu zirgēli.

Nu skaties tik, tas jau nav zirgs, bet elefants. Kas par krūtīm, acis kā zvaigznes, aste kā zēģele, karsts kā uguns, kājas lokās, tā ka mierā nestāv ne brīdi! Teica tā un tamlīdzīgi. Zirgu pirkšana un pārdošana veciem čigāniem sagādāja lielu prieku un krietnus ienākumus. Ar ienāšiem slimam kleperim pie deguna piegrūda smalki saberztu siena kušķi un saspieda uz īsu brīdi zirgam purnu, lai tas nošķaudās. *Re, ja zirgs šķauda, tad krūtīs veselas!* Saimnieks noticēja, bet pēc pāris stundām konstatēja, ka zirgam krūtīs ir trokšņi, bet tad jau par vēlu. Blēdīgais pārdevējs jau pazudis čigānu barā.

Īsts čigāns bez zirga iztikt nevar. Čigānu paruna vēsta: ja man nav zirga, tad neesmu cilvēks. Bez zirga čigāns jūtas atstāts un nabags. Vecie čigāni jau no zēna gadiem māca kopt zirgus, pēc zobiem noteikt to vecumu, pazīt kaites un zināt kā tās ārstēt. Sešpadsmit gadu vecumā dēls no tēva var mantot zirgu un kļūt par labu zirgu mietnieku. Čigānu valodā zirgs ir *grai*. Iesācējam jāpierāda, ka viņš ar zirdziņu prot labi apieties, prot iemainīt pret labāku. Tēvam, kurš dēlu izskolojis par labu zirgu mietnieku, ir laba slava. Vēl labāka slava bija čigānam, kurš prata izārstēt pazīstamas zirgu kaites, piemēram, *būšlaku* – izvārīja biškrēsliņu vai arī vaivariņu tēju, piejauca rudzu miltus un deva zirgam nodzerties. Ja negadījās tējas pie rokas, tad rudzu miltiem klāt pielēja cilvēka urīnu un deva zirgam vairākkārt nodzerties. Baltmelnraibs zirgs saucās dārks, sirms – *sirks*.

Čigānu dzīvē svarīga loma ir skudrām. Iebraucot mežā, čigāni vispirms meklē vietu, kur tuvumā būtu skudru pūžņi. Tur viņi jūtas droši. Kur skudras, tur nav čūsku. Skudras liecina par labu apmešanās vietu. Skudru pūznis čigānu meitenēm ir kā skaituma kopšanas salons. Viņām nav odekolonu, dārgas *zalves* un pievilinošu smaržūdeņu. Toties ir dabas dāvanas – saule, vējš, meža gaiss un ogas. Jāaizskrien līdz skudru pūznim, trīs reizes tam jāuzspļauj, lai saniknotās skudras izšļāc savu aizstāvēšanās *mīzalu*, kas tieši meitenēm ir vajadzīgs! Atliek piebāzt seju pie pūžņa, iegūstot dabīgo smaržūdeni. Neder sarkanās *mīzenes*, kuras sauc par svešautiešu skudrām. Čigāniem draudzīgas ir melnās skudras. Dabiskā skudru smarža pievilina puikānus.

Runas par čigānu izlaidīgo dzīvi ir nepamatotas. Viņiem ir savi likumi, kuri ir stingri un paražas, kuras joprojām ir svētas. Liels ir negods, ja čigānu meitene godu zaudē bez vīra. Tādu meiteni sauc par *lubni* (netikle). Ar to arī izskaidrojams, ka čigānu meitenes precas agrī. Sievastēva uzdevums bija izstāstīt visu, ko viņš par savu meitu zina, un galvot par viņas nevainību. Ja

galvojums nepamatots, tad sievastēvam bija jāsedz visi kāzu izdevumi. Galvenais svētku mielasts – kāpostu zupa ar jēru gaļu, bez tam vēl sausi kartupeļi un atsevišķa bļoda ar jēra gaļas gabaliem, skābi gurķi, dažāda maize, šņabis un alus pa pilnam. Kāda *peršīna* stāsta:

*Čigānmeita saulē, vējā
Briest kā sausiņš karstā tējā.
Vecais čigāns meklē znotu,
Kas par meitu ķēvi dotu.*

Pie maltītes lieto arī to, ko kungi tikai pa bišķim ēd – sinepes! Kāzās dančus parasti spēlēja ar *gaisa ērģelēm*, tā dēvēja ermoņikas. Spēlēja melodiju – man nav ne dzimtenes, ne mājas ...

Pirms Pirmā pasaules kara savas nometnes čigāni parasti cēla muižnieku mežos. Šķēdes barona mežos dzīvojis čigānu barons. Visi uzturējās nometnē, bet vecākās sievas gāja mangot ēdamo apkārtējās saimniecībās. Čigānietes staigāja kuplās kleitās un seģenēs. Zem tām ātri varēja pabāzt un noslēpt viegli paķeramas lietiņas. Kad čigānietes tuvojās zemnieku sētām, tad saimnieces veikli centās savākt uz žoga saliktos traukus, izžauto veļu un visu citu, ko varētu iekārot čigānietes. Čigāni labi zināja turīgos saimniekus un apmetās pārnakšņot viņu tuvumā esošajās birztaļās un krūmos, kur drīz kūrās ugunskuri, virmoja katls, skanēja sentimentālās čigānu dziesmas. Saimnieks ierādīja čigāniem pļavas stūrīti, kur naktī izganīt savu kleperi, bet dažkārt otrā rītā kleperis bija iezadzies āboliņa laukā un *izplāvis* manāmu robu. Saimnieks rājās, bet čigāns asprātīgi atbildējis: *Ui, saimniek, nerājies! Es jau viņam vakar teicu – tu neej šajā laukā, bet viņš neklausa. Lops paliek lops!*

Dabīgi, ka šajā sētā čigānu ģimene vairs nevarēja rādīties. Un nerādījās ar! Čigāni labi zināja savus darbus un nedarbus, tāpat kā saimnieki, kurus viņi apmeklēja. Čigāni no grūtām situācijām bieži tika cauri sveikā ar savu asprātību. Kad reiz kādu čigānu tiesāja par zirgu zādzību, čigāns taisnojās un centās pierādīt, ka nav vainīgs. *Es jau viņu nezagu. Vienkārši gāju pa pļavu, un zirgs gulēja tieši uz takas. Gribēja viņam pārkāpt pāri, bet kā pārcēlu vienu kāju, tā zirgs lēcās augšā un nesa mani prom. Es viņu nevarēju novaldīt!*

Čigāniem īsti svētki bija gadskārtējie gadatirgi dažādās pilsētās un centros. Čigānu ģimenes tad plūda bariem tirgus virzienā. Vecie čigāni nodarbojās ar zirgu mietniecību, bet čigānietes ar zilēšanu. Populārais joku meistars J.Dreslers rīmēja:

*Čigāns zirgu slavina:
Kumeļš skrien kā lavīna,
Ēd kā zvirbulis, Die`š sod!
Žēl, ka tāds man jāpārdod!*

Čigānu ģimenes pēc gadatirgus varēja dzīvot turīgi bez bēdām līdz nākošajam tirgum kādā citā miestā. Čigānietes, klejojot pa lauku mājām, neuzkrītoši prata savākt ziņas no kaimiņiem, kas kurā mājā noticis vai notiks un informāciju diezgan nekļūdīgi izmantot zīlēšanā un kāršu likšanā. Gan vispārējiem teicieniem, gan operējot ar konkrētiem faktiem, čigānietes prata apstrādāt savus klientus. Bija ieteicams neskatīties čigānietēm acīs, citādi hipnotizēšot. *Tevi gaida priecīgs notikums; par tevi domā gaišmatains (tumšmatains) "štucēris"; tev būs tikšanās ar kroņa dienesta pārstāvjiem; tu saņēmsi sengaidītu vēstuli vai naudu; par tevi domā vecais brūtgāns; redz, kārtis rāda, ka tev blakus stāv kārava kungs, tas uz labu izdošanos, un tamlīdzīgi.*

Tādus *pareģojumus* jebkurš varētu nozīlēt ikvienam. Cilvēki gaidīja priecīgas ziņas, interesantus notikumus, gaišas domas un čigānietes tās prata sniegt, netaupot glaimus un uzkrītošu lišķību: *Vai kādi tev skaisti bērniņi, smuka kleita, gudrs vīrs (sieva), īsts zelta gabaliņš! Vai, mana drostaliņa, cik tev garšīgs „svieks”!*

Lauku cilvēki parasti ir naivi, labsirdīgi un izpalīdzīgi, lai jau čigāniņiem tiek! Labās ziņas atmiešķēja aizlauztās sirdis lauku meičām, dažādu slimību un *ģiktu* mocītām tantēm. Tās viņām derēja vairāk nekā rozā biksītes ar tamborētām špicītēm.

Pagasta dzīvi reiz satrauca vēsts, ka čigāniete kādai saimniekmeitai līgavaini atbūrusi. Čigāniete izlikusi kārtis saimniecei, pēc tam meitai, pavēstot, ka līgavainis viņu atstājis. Tā bijusi patiesība, un meitene sākusi raudāt aiz bēdām.

Neraudi, manu cālīti! Es zinu kādu burvi, kas var palīdzēt, ka līgavainis atgriežas, bet viņa parasti prasa divi, palagu, blūzi, seģeni, kleitu, adītu jaku. Ja līgavainis atgriezīsies, visu dabūsi atpakaļ.

Meitene aplaimota visu prasīto ar mātes palīdzību iedevusi. Pēc pāris dienām čigāniete atkal atnākusi un teikusi, ka burve jau sākusi rīkoties, bet prasot sudraba pulksteni, dzintara rotas lietas un kurpes. Arī tas ticis sagādāts kvēlas mīlestības vārdā. Vēl pēc dažām dienām čigāniete ziņojusi, ka viss jau griežoties uz labo pusi, bet vajadzētu vel pāris kilogramu dzijas un vilnu. Arī tas ziedots labas lietas labā. Saimnieks ziņojis policijai, tā pareģoni noķērusi un nodevusi tiesai. Liepājas tiesa par tik neveiksmīgu zīlēšanu, čigānietei piesprieda gadu un divus mēnešus ilgu sodu pārmācības namā, tā sakot, zīlēšanas mākas pilnveidošanai, bet pārējām lauku draiskulēm likuši nebūt tik lētticīgām.

Čigānietes bija laipnas un mīlīgas līdz brīdim, kamēr viņas neaizkaitināja. Ja kādu neuzmanīgi aizskāra, tad čigāniete šķīla zibeņus un nolādēja: *Kaut tev govš nosprāgtu! Kaut tavas vistas makšķerākus sarītos un tavu vīru „šlaka” ķertu, bet tevi ķurķī iespundētu!*

Ar čigānietēm *špāses* taisīt nevarēja!

Pēc 1935. gada tautas skaitīšanas datiem, Latvijā dzīvoja 3839 čigānu. Kad čigāniem saskaitīšanas laikā jautāts: *Kurā mēnesī esi dzimis?* Atbilde bijusi: *Ko no tā mēneša var saprast – brīžiem tas ir kā kukulis, brīžiem kā puskukulis, bet dažkārt mazs, mazs knicītis!*

Čigāna pātaga ir džindžala – ar īsu kātu un garu auklu, kam gals nav sapīts. Džindžalu pliuksšķinot, panāk šāvienam līdzīgu blīkšķi. Gandrīz katrā pagastā bija pa iecienītai vietai, kur čigāni labprāt padzīvoja un iekārtoja savu apmetni. Kazdangas pagastā tāda vieta bija valsts meža Vangas teritorijā, kuru dēvēja par *čigānu placi*. Tā Latvijā čigāni dzīvoja līdz lielo pārmaiņu gadiem. Kad 1940. gadā Latvijā nodibināja padomju varu, tauta izgāja ielās ar plakātiem *Maizi, darbu, brīvību*. Čigāns izteica arī savas domas: *Ui, neprasi tik daudz uzreiz. Priekš kam tev darbs vajadzīgs. Tas nav vajadzīgs ne tev, ne man. Čigāni izvirzīja savu lozungu: Lai dzīvo brīvā zirgu tirdzniecība!* Čigāni spēja pielāgoties arī jaunajiem politiskiem apstākļiem līdz brīdim, kad Latvijā iemaršēja Hitlera karapūļi un čigānu tauta tika pakļauta masu represijām. Medicīniskajiem eksperimentiem Hitleri izmantoja čigānus, nevis baltās pelītes urf žurkas. Un tā Latvijā maz kas vairs palika no senās klejotājtautas. Kad pēc Otrā pasaules kara padomju vara centās visus likt pie atjaunošanas darbiem, čigānu izsauca uz partijas komiteju un prasīja: *Kāpēc tu nekur nestrādā?*

– *Vai, cienīgs kungs, es vienmēr esmu gribējis darbu, bet paši ziniet – Ulmaņlaikā jau valdīja bezdarbs.*

– *Labi, bet kāpēc nestrādāji vācu laikā?*

– *Vai, nu jūs taču ziniet, ka vācu laikā visi kārtīgi cilvēki pa krūmiem dzīvoja.*

– *Labi, bet kas tagad traucē strādāt?*

– *Es jau labprāt, bet mani neņem tai partijā.*

Pa retam uz neilgu laiku čigānu ģimenes ieklīda dzīvot arī Kazdangas pagastā, bet viņi negribēja ne īsti strādāt, ne bērnus skola sūtīt. Bija tāda Pikšu ģimene, kas apmetās pussagruvušā Mūrnieku mājā. Kad pagasta padomes komisija vēlā oktobra dienā ieradās čigānu mājā, bērņi basām kājām skraidīja pa rudenīgiem dubļiem, bet *šņupis* viņiem nebija. Ģimenē 16 cilvēki bija tā sakrustojušies, ka tikai viņi paši zināja, kas kuram tēvs, kas kura bērns. Kad pēc pāris gadiem Pikšu ģimene aizceļoja, apkārtējie kaimiņi un skolotāji jutās atvieglināti, bet uz neilgu laiku.

1975. gadā no Tukuma rajona Grenču ciema ieradās Sīmaņu un Aleksandru kuplās ģimenes un apmetās Ļeņina kolhoza mājās. Astoņiem bērņiem nācās apmeklēt skolu. Cik katram bērnam gadu, to pat tēvs nezināja pateikt. Kad Grenču ciema padome atsūtīšot dokumentus, tad jau redzēšot. Vecākam no viņiem – 16 gadīgam – būtu jāmacās 3. klasē. Visi

dzīvoja internātā. Pēc mācībām čigāneļi turējās vienkopus, ar *bālgīmjiem* kopā nevēlējās rotaļāties. Viņiem nepatika rotaļas, kurās bija jādomā, kuras attīstīja prātiņu. Tumšajos ziemas vakaros čigānbērni labprāt pulcējās kādā vientuļā telpā un klusi dziedāja savas dziesmiņas, gorījās deju ritmā, meitenes trīcināja plecus, zēni piesita tamburīnu. Kolīdz nokusa sniegs, čigāneļi jutās brīvāki. Pulcējās kapleļā, kurināja ugunsiskus, rotaļājās, dziedāja savas skanīgās, sentimentālās dziesmas. Senču tikumi viņus aicināja tuvāk dabai.

Bija zināms, ka čigāns nezog tur, kur dzīvo, bet gadījās, ka aizdomas krita uz kādu čigānzēnu. Vēsts nonāca līdz tēvam. Kādu rītu skolas dzīvi satricināja skaļas kļaiņas, bērna raudas un palīgā saucieni. Atklājās baigs skats. Skolā bija ieradies tēvs ar džindžalu un skolas garderobē daudzu bērnu klātbūtnē bez žēlastības kapāja savu dēlēnu, kurš sāpēs locījās un kļiedza: *Nesit, nesit! Vaī, vaī... sāp, sāp, sāp... ai...*

Tēvs neskatījās, kur džindžala trāpa. Tēva melnās acis šķīla zibeņus, asākus par pātagas cirtieniem. Čigānēns bija pārkāpis tautas likumu un saņēma sodu. Čigāniem nevajadzēja nedz garas pārrunas, nedz vecāku komiteju, nedz pedagoģisko padomju, nedz kādu citu oficiālu komisiju sēdes tērgāšanu un lēmumus. Tēvs spriedu ātru, taisnīgu un efektīgu tiesu, kuru zēns atcerēsies visu mūžu, tāpat kā tie, kas šo procesu noskatījās.

Daļai čigānu bērnu mācības lielas grūtības nemaz nesagādāja, un latviešu bērnus viņi vēl pamācīja čigāniski skaitīt: *jek, dui, trin, štar, pandž, šof, eftā, ahtō, eņa, deš, dešijek* (11) utt., iemācīja arī dažus citus vārdus: *Laču dīs* (labdien)! *Kon tirō fedīr* (jums vēl labāk)! Un citus. Ja kādam čigānelim neveicās ar mācībām, uz skolu aicināja vecākus. Reiz Kazdangas skolā ieradās slaida, visumā glīta čigāniete ar melnām acīm, ugunīgu skatu, ar kuru varētu apsvilināt ne vienu vien *kniebējzēnu*. Ausīs karājās lielas, spīdīgas krotālijas. Čigāniete savu bērnu nesekmību nepārmeta ne skolai, ne skolotājiem, kā to darīja diezgan daudzas latviešu mātes, cenšoties attaisnot savu *cālīšu* un pašu vecāku neizdarības, bet laipni smaidīdama, sacīja: *Ko jūs, cienīgliekungs, tā pūlaties? Vai čigāns kādreiz ir mācījies vai mācīsies? Kad mēs dzīvojām Ventspils un Tukuma rajonā, neviens mūs tā netramdīja kā jūs. Gan jums, gan mums tā būtu labāk!*

Pēc pāris gadu dzīvītes Kazdangā čigānu ģimenes atkal atgriezās Tukuma rajonā, kur dzīve bija mierīgāka. Tēvs atnāca pēc bērnu dokumentiem un atvadīdamies laipni sacīja: *Paldies par jūsu pūlēm, direktora kungs! Dzīvojiet simts gadus un ļaujiet arī čigāniņiem dzīvot pa to starpu!*

Čigāni svēti sargāja savus tikumus un likumus, tāpat kā savu cepuri. Viņi nekad neļauj otram likt galvā savu cepuri, tas nesot nelaimi. Novalkātu cepuri nevar vienkārši aizsviest, jo vīriešu sviedrus nedrīkst kājām mīdīt.

Cepures visvairāk jāsargā no jaunām sievietēm. Ja kāda meitene nejauši pārkāpj pāri vīriešu cepurei vai uzsežas virsū, tad cepuri uzskata par apgānītu. Tādu cepuri vairs galvā neliek, bet sadedzina. Čigāni savus likumus dēvē par *romano rouma* (čigānu šķīstums).

Čigāni savu tuvinieku bērēs daudz neskumst. Nāvi ar bēdām nepielūgsi! Bēres svin bagātīgi vairākas dienas. Ja aizgājēju pavada trūcīgi, tad arī otrā saulē viņa galds ir tukšs. Kas pēdējais aizbrauc no bērēm mājās, tas jāaplej ar ūdeni, tad nāve no viņa bēg. Ja čigānam kāds nodarījis pāri, tad čigāns novēl: *Kaut tu lepns paliktu!* Uzskatīdams to par lielu ļaunumu.

Mūsdienās čigāni turpina piemēroties dzīves apstākļiem. Laukos viņiem vairs nav, ko darīt. Mājas sagrūst, zirgam vairs nav tādas nozīmes kā agrāk lauku attīstībā, līdz ar to čigāns ir zaudējis vienu no savām iecienītākajām profesijām – zirgu mainīšana un tirgošanās. Čigāni arī pārceļas uz pilsētām un turpina nodarboties ar zīlēšanu, cilvēku apmānīšanu un dažādu sīktirdzniecību auto stacijās, tirgus laukumos un citās sabiedriskās vietās. Uz jautājumu, vai arī čigāni Latvijā jūtas apspiesti un pazemoti kā nelaimīgā krievu tauta, viņi atbild: *Ko jūs, ko jūs! Mēs esam pilsoņi. Manam dēlēnam ir vienpadsmit gadi, un viņš runā četrās valodās – čigānu, latviešu, krievu un igauņu –, jo daļa mūsu radu dzīvo Igaunijā. Krievs ir stulbs, ja nevar iemācīties kādu valodu.*

– *Jūs varat būt apmierināti, jums savs deputāts Rudēvics Saeimā.*

– *He, viņš jau tāpat kā citi deputāti rūpēja tikai par sevi, nevis par čigānu tautu.*

Ir zudusi čigānu tautas romantika zaļās muižas ēdamzāle, kur apkārt slaidas priedes kā kolonnas, eglītes un alkšņi kā gleznas pie sienām, mēness sirpis kā griestu kristāllustra, ugunskurs kā kamīns, pūces, zemesvēži, griezes un sienāži kā muzikanti.

Hei, ake kana romale,

Ake kana čavale,

Čigirēna, paruvēna,

Pengi bachī nadikhen...

Par čigāniem tautā klīst daudz anekdožu, nostāstu un dziesmiņu, kuras lēnam sāk aizmirsties, bet kādreiz bija ļoti populāras. Atcerēsimies kaut vienu – *Kādam saimniekam pie mājām:*

Kādam saimniekam pie mājām

Krūmos dzīvoj' čigāni.

Saimnieks sola saviem puisiem

Duci alus izmaksāt,

Ja ar godu un bez trokšņa

Padzīti būs čigāni.

Pirmais puisis, bomi ņēmis,

*Let uz mežu brikš un brākš.
Otrais puisis, ragu nēmis,
let pa mežu taurēdams.
Trešais puisis vieglām kājām
Aizsteidzās pie čigāniem.
„Mīļie ļaudis, vai jūs zināt,
Saimniekam ir bullis traks.
Durvis lauž no eņģēm ārā,
let pa mežu aurodams.”
Čigāni nu ātrām kājām
Zirgus jūdz un projām brauc.
Tā ar godu un bez trokšņa
Padzīti bij čigāni.
Saimnieks ar saviem puisiem
Alu dzer un līksmojas.*

Padomju laikā kāds padzīvojis čigāns par zagšanu nonāca uz apsūdzēto sola. Pēc sprieduma nolasīšanas, tiesnesis čigānam jautāja, vai gala vārdā viņam ir kas sakāms augstai tiesai.

Ir! Nekad nebijām tā jērus ēduši kā Ulmaņlaikā. Pa krūmiem ilgstoši dzīvodami, nekad nebijām tā mīļējušies kā vācu laikā, bet nekad tā zaguši kā tagad krievu laikā!

Ar ko čigāna atmiņās saglabāsies atjaunotās Latvijas gadi? Latvijas zeme glabā daudz nezināma, daudz aizmirstu traģēdiju, ko čigānu tauta piedzīvoja vācu okupācijas gados Otrā pasaules kara laikā. Arī mūsu pagastā pie Priežkalna kapiem čigāni vesti no Aizputes, apšauti un apglabāti. Tuvāko māju iedzīvotāji stāstījuši, ka pēc nošaušanas līķi nedaudz apbērti ar zemi, kas vēl cilājusies. Pēc kāda laika līķi sākuši pūt un zeme uzpūtusies. Tad apbedījuma vietai virsū savesta zeme, nolīdzināta ar buldozeru, un šodien nez vai kāds to varētu vairs uzrādīt.

1973. gadā netālu no Kalvenes stacijas uzstādīja piemiņas akmeni fašisma terora upuriem, kas nošauti 1941. gadā, savukārt 50 metrus tālāk ir masu kaps, tur 1943. gadā nošauti 124 Liepājas apriņķa čigāni, pārsvarā sievietes, jaunieši un bērni.

Jo lielāks attālums mūs no kaut kā šķir, jo neasākas kļūst kontūras.

Paši čigāni tagad vēlas, lai viņus sauc par *romiem*. Čigānu valodā latvietis saucas *lotfos*, krievs – *halado*, vācietis – *sasos*, žids – *judos* vai *čhindlo*.

*Bānītim kas joņo kaukdams,
Jefiņš dzenes pakal saukdams:
„Bremzes ratiem virsū bīdi,
Apstājies uz īsu brīdi!”*

(J.Dreslera rīme no Jefiņa dēkām)

ČUK-ČUK BĀNĪTIS

Vecākā gada gājuma kurzemnieki vēl labi atceras lēnīgo bānīti, kas pukšķināja no Liepājas uz Aizputi. Tautā to dēvēja par *eizenbāni*, *tējkatliņu* vai *čuk-čuk bānīti*. Īstenībā šis bānītis nebija nekāds nīkulis, tā sliežu ceļš bija veselus 1000 mm plats. Ja zinām, ka vismazākajam bānītim šis platums ir 600 mm, bet Rietumeiropā pieņemtais standarts bija 1435 mm, tad sapratīsim, cik nopietns bija ceļš ar *dzelzs zirgu*. Nereti tiek jautāts: kāpēc tieši 1000 mm? Atbilde gaužām vienkārša.

1898. gadā Baltijas valstu teritorijā Liepājā uzbūvēja pirmo elektrisko tramvaju, kuram bija un vēl šodien ir tieši tāds pats platums. Liepājas-Aizputes dzelzceļa būvētāji un īpašnieki tolaik bija ietekmīgākie Kurzemes muižnieki Kārlis Manteifels un Leons Bucholcs, kā arī Liepājas un Aizputes pilsētu galvas – Hermanis Adolfs un Vilhelms Grots. 1896. gadā Krievijas cars apstiprināja minēto kungu iesniegtos šaursliežu pievedceļu statūtus. Drīz pēc tam sākās būvniecība. Sabiedrības mērķis bija izmantot dzelzceļa ekonomiskos priekšnoteikumus, lai muižnieki ar labu transportu Liepājas ostā nogādātu savu lauksaimniecības produkciju, radot priekšrocības konkurences cīņā par šīs produkcijas eksportu. Privāto līniju Liepāja-Aizpute ekspluatācijā nodeva 1899. gada 4. aprīlī, tās garums bija 48,8 km. Iespaidīgākā stacijas ēka bija Aizputē, savukārt pārējās lielākoties bija necilas koka būves. Līnijā bija šādas stacijas un pieturas punkti: Liepāja, Krustojums, Ezerpils, Grobiņa, Ilgale, Rolava, Tāši, Lieģi, Aistere, Rāva, Spāģi, Dunalka, Cīrava, Dzērve, Ievade, Tebra un Aizpute.

Dzelzceļa pārvalde līdz 1908. gadam strādāja ar zaudējumiem, un tikai pēc tam, kad sāka piedzīvot uzplaukumu līdz Pirmajam pasaules karam, sāka nest peļņu un izlīdzināt zaudējumus. Peļņa rosināja domu pagarināt līniju līdz Saldum. 1910. gadā laikraksta *Jaunās Dienas Lapas* 7.jūlija numurā parādījās cerīga ziņa par Aizputes-Saldus dzelzceļa projektu. 30.oktobra numurā jau bija garāka apcere par iecerēto līniju. Pirmā stacija būtu Kazdangā, tad Kalnmuižā, Skrundā, Zirņos un Sesīles muižā. Neilgi pirms Pasaules kara dzelzceļa līniju ierosināja pagarināt arī līdz Kuldīgai.

1915. gada jūlijā Kurzemi okupēja Vācijas karaspēks. Vācu armijas sapieri uz dzelzceļu būvēšanu visos laikos bijuši naski. Dzelzceļš bija

vajadzīgs kara materiālu pārvadāšanai. Būvniecību sekmēja lētais darbaspēks – gūstekņu bataljoni. Par to, ka vācieši šo līniju būvēšanā izmantoja krievu inženieru projektus, liecināja rūpīgie, ar zīmuli krievu valodā uzņēptie, kara sapieru tulkojumi vāciski.

Vācu militārajiem dzelzceļiem sliežu platums bija 600 mm un šim platumam atbilstošs aprīkojums un ritošais sastāvs. Šie standarti bija orientēti uz straujiem celtniecības tempiem un īslaicīgu izmantošanu, lai izvestu Latvijas nacionālo bagātību. Vācu speciālās vienības īsā laikā uzbūvēja 65 km garu līniju līdz Saldum. Līniju atklāja 1919. gada 9. oktobrī ar šādām stacijām un pieturas punktiem: Aizpute, Rokaiži, Valata, Kazdanga, Valtaiķi, Kalnmuīža, Leja, Skrunda, Raņķi, Airīte, Zirņi, Skola, Sesile un Saldus. Aizputes stacijā notika pārkraušanas operācijas no viena sliežu platuma uz otru. Pasažieru vagonu apgaismošanai izmantoja sveces. Pirmā pasaules kara laikā no Aizputes-Saldus dzelzceļa uzbūvēja vēl divus atzarus – 14 km garumā no Valtaiķu stacijas līdz Turlavai un 6,6 km garu posmu Turlava-Laidi. Bānīša ātrums bija *pamatīgs* – 10 km/h. Līdz Skrundai joņoja 3 stundas, bet līdz Saldum – *nieka* septiņas, un tomēr šo transportu izmantoja ļaudis no plašas apkārtnes, jo citu iespēju nebija, ja negribēja tālākus ceļus klidzināt ar zirdziņu. Bānīša ātrums bija tāds, ka kārtīgs skrējējs varēja mierīgi turēt līdzī. Vēlāk ātrumu palielināja līdz 15 km/h. Pārvadājumu svars 75 tonnas.

1921. gada 12. maijā Saldus-Aizputes bānītis uz Ventas tilta cieta katastrofu. Četrus vagonus izsvieda no sliedēm, ceturtais uzgāzās margām, tad sagrāva armatūras būdu, kas atradās lejā. Vilciens bijis ārkārtīgi pārpildīts. Trīs pasažieri tikuši ievainoti, daudzi guvuši vieglākas traumas. Katastrofa izraisījis kāds strādnieks, kas mēģinājis ielekt braucošā vilcienā, bet viņam nokritusi tupele, tā pakļuvusi zem riteņa, un vagoni izgājis no sliedēm. 1923. gada 4. aprīlī pie Zirņiem no sliedēm nogāja lokomotīve un pieci vagoni. 1924. gada 16. martā pie Kalnmuīžas atkušņa dēļ no sliedēm noskrēja lokomotīve un četri tukši no 15 vagoniem. Bojā gāja mašīnists. Tādas katastrofas atgadījās katru gadu, bet bieži vien lokomotīvi un vagonus atpakaļ uz sliedēm saviem spēkiem uzstutēja paši braucēji. Atkal tāda jezga gadījās 1927. gada 8. aprīlī, to aprakstīja presē ar virsrakstu *Tējmašīna ķezā*. Attēlā bija redzams, ka lokomotīve ar priekšējiem riteņiem šķērsām sliedēm atrodas grāvī. Pasažieri nebija cietuši. Biežām katastrofām izskaidrojums bija šaurais sliežu platums. Steigā vācieši nebija ievērojuši vairākus elementārus priekšnosacījumus. Sākās strīdi par nepieciešamību pārbūvēt sliedes pēc Eiropas standartiem. Tika plānots atvērt jaunas līnijas, un tādēļ Saldus-Aizputes līniju atzina par ekonomiski neizdevīgu lielāku līdzekļu ieguldīšanā. Bija pat ierosinājums līniju vispār slēgt, jo no Saldus līdz Sieksātei paralēli gāja iecerētā Liepājas-Skrundas-Saldus-Dobeles-

Jelgavas krievu dzelzceļa platuma būve. 1927. gada jūlijā Aizputes pilsētas valde par Aizputes-Saldus līnijas nojaukšanu vērsās Satiksmes ministrijā, lai, izmantojot šos materiālus, no Pāvilostas būvētu jaunu līniju caur Aizputi uz Glūdas-Liepājas dzelzceļa Kalvenes staciju. Kaut arī šo priekšlikumu atbalstīja Sakas, Ulmales, Kalvenes, Lažas, Apriķu, Alsungas un Cīravas pagastu padomes, tomēr Satiksmes ministrija to noraidīja. Slēgt līniju baidījās tādēļ, ka Aizputes-Saldus rajoni bija blīvi apdzīvoti un tas būtu solis atpakaļ, izraisot apkārtējo iedzīvotāju skaļus protestus. 1928. gada 25. novembrī pēc kustības atklāšanas posmā Glūda-Skrunda mazam bānītim Saldus-Skrundas posms tika slēgts. Atlikušo posmu Aizpute-Skrunda slēdza 1931. gada 10. februārī, lai gan kustība jau bija pārtraukta 27. janvārī dzelzceļa ieputināšanas dēļ. Tā Kazdangas pagasts palika bez dzelzceļa līnijas un Rokaižu, Valatas, Kazdangas un Valtaiķu stacijām, kas bija ļoti nodēvētas lauksaimniecības vidusskolas audzēkņiem. Viņiem nu nācās biežāk izmantot Aizputes, Kalvenes un Skrundas stacijas. Garākās brīvdienās notika masu pārgājieni Kazdanga-Aizpute, lai nokļūtu uz mazo bānīti, kas kursēja četrtreiz dienā.

<u>No Liepājas</u>			<u>Aizputē</u>			<u>No Aizputes</u>			<u>Liepājā</u>		
plkst.	5:40	-	7:20	plkst.	5:00	-	7:30				
plkst.	9:00	-	11:30	plkst.	8:20	-	9:55				
plkst.	13:40	-	17:20	plkst.	16:00	-	18:30				
plkst.	19:50	-	22:20	plkst.	20:05	-	21:40				

Sarakstā redzams, ka vilciens gājis dažādu ilgumu, tas skaidrojams ar to, ka atsevišķos reisos bānītis nepiestāja visās pieturās. Pie tam ziemas saraksts atšķīrās no vasaras saraksta. Aizputes un Kalvenes stacijās bija vieglāk nokļūt, kad atklāja autobusa satiksmi maršrutā Kazdanga-Aizpute-Kalvene un atpakaļ. Autobusa satiksme tika atklāta pēc Aizputes-Saldus dzelzceļa slēgšanas. Pagasta teritorijā šī bānītša dzelzceļa uzbērumu var šur tur vēl saskatīt.

Padomju laikos, kad tehnikuma audzēkņi ar smagām pārtikas nastām atgriezās no garākām brīvdienām, tehnikuma vadība atļāva uz Aizputes un Sieksātes stacijām sūtīt pretī divzvirgu pajūgus, kuros sakraut smagās nešļavas. Uz augsto koferu un tašu kaudzi, lai sargā, ka nenokrīt pusceļā, uzsēdināja kādu *šplīnīgāku* jaunkundzi vai vārgāku jaunekli, kuram desmit kilometru pārgājiens nebija pa spēkam,. Tā bija sava veida romantika, un neviens par to nesūdzējās, jo citas iespējas nebija, un nācās grūtībās rūdīties.

Uzlabojoties ceļu kvalitātei un attīstoties autobusa satiksmei, Aizputes *čuk-čuk* bānītis lēnām zaudēja savus pasažierus, līdz pārstāja čukāt 1964.

Reiz bija mazais bānītis

*Tu, vilcieniņ, kāpuriņ mazais,
Kā jāņtārpiņš likločus meti caur mežiem,
Pa pļavām un tūrumiem zaļiem,
Bez nopūtas dižas, bez saucieniem skaļiem.*

*Tu traucies no vēja un dzimtenes zemes
Līdz Aizputei – pilsētai senai.
Tu lūkoji palu ūdeņus Tebras ostā,
Kad ledū bij` ieskautas laivas un plosti.*

*Tev būtu simts, bet pārtrūka sliežu ceļš gludais
Kā pārrautas stīgas, kad vijole klusē,
Tik uzarta grants no sliežu ceļš guļas
Kā rēta bērzā, no kurienes rit sulas...*

*Bet ļaudis, kas atceras tavus sirdspukstus,
Uz bijušām sliedēm ies ziedus nolikt...*

Irma Markopa

Tā, attīstoties tehnikai, pagātnes putekļos aiziet laiki, par kuriem stāsta tikai vēsture. Kādreiz posmā Aizpute-Liepāja bija zirgu satiksme. Omnibusi – lieli rati, pārvilkti ar linu audumu – brauca no viena kroga līdz otram, apmainīja zirgus un joņoja tālāk. Tad modē nāca *dzelzs zirgs*, kas skrēja pa sliedēm. Tagad ceļa gabalu mēro braucamie, kas ir daudz ātrāki par zirgu un lokomotīvi – autobusi. Bet kas joņos pēc 100 gadiem? Aerobuss? Par bijušajiem laikiem stāsta *peršīņa*:

*No Aizputes uz Liepāju
Ar zirgiem aizved mani.
Tad sēdu uz ugunsratiem
Un aizskrienu pasaulē.*

*Tirgū lietas baudāmas,
Kas nav zemē splanāmas:
Garu pacilājošs malks,
Uzkožamais gards un salds!*

Jānis Dreslers

ANDELE VĀRĀS!

Tirdzniecība piedzima reizē ar cilvēci. Baznīca, krogs, tirgus – sena draudzība – viena bez otra nevarēja iztikt. Tirgus bija zemnieka turības ādere, tur viņš realizēja savu saražoto produkciju. Bija dažādi tirgi. Nedēļas tirgus Aizputē bija pirmdienās, trešdienās un piektdienās, kur apkārtējo pagastu saimnieki veda pārdot savu bagātību. Kazdandznieki varēja braukt arī uz Valtaiķiem, kur tirgošanās notika reizi nedēļā – trešdienās. Pie pienotavas atsevišķi bija lopu tirgus martā, jūlijā, augustā un novembrī. Gan pārdevējam, gan pircējam bija savi iecienītie kundes. Tomēr pāri visiem stāvēja gada tirgi. Tādi bija katru gadu katrā vietā un noteiktā laikā. Aizputē – ceturtdienā pirms 1. februāra, pirms 30. aprīļa (ko dēvēja par Jurgu tirgu), pēc 15. jūnija, pirms 30. septembra un pirms 31. oktobra. Populāri bija Annas, Mārtiņu, Simjūdu tirgi. Tajās dienās ceļi bija pilni ar gājējiem, *vellapēda* braucējiem un dažāda kalibra pajūgiem. Trūcīgākie zemnieki klidzināja vienjūgā ar savu pavārgo *šķimeli*, kuram ribas varēja saskaitīt. Turīgākie saimnieki brauca lepnākās divjūga līnijdroškās un *federratos*, *štrami* palaižot vārguļiem garām ar saviem labi koptajiem bērīšiem, kuriem ciskas spīdēt spīdēja, āboliņu laukos barojoties. Kad muļķis un zemnieks devās uz tirgu, tad lieliem tirgoņiem, maziem andelmaņiem, blēžiem un kabatas zagļiem bija īstais plaušanas laiks. Tirgus pleķis vienjūgam maksāja 30 *santīni*, bet divjūgam – 50, teltij – lats, galdam – 40 sant. Zirgus izjūdzta, ratu ilksi saslēja gaisā, lai netraucētu pircējus, un zemnieks savu mantu pārdeva, sēdēdams ratos. Izjūgtos zirgus ieveda iebraucamā sētā, kur iebrauca arī tie, kas brauca iepirkties, nevis pārdot. *Auzu motoriem* gāzes pedāļa vietā bija pātaga. Modernieki stāvēja precei blakus. Piens kublos, kannās: skābs, rūdzis, svaigs. Kādu, lūgtum, vēlas pilsētas *gaspažas* un *franti*? Sivēni kvieca, vistas kladzināja, zosis gāgināja, tītari *plūdurēja* un buldurēja savā valodā, jēri brēca. Andele vārījās! Ne tikai cilvēki, bet arī kustoņi te zaudēja savu ikdienišķi ierasto dvēseles mieru.

Kāds invalīds, ar vienu koka kāju, grieza lejerkastē sentimentālus šlāgerus: *Strauji kā viļņi rit mūsu mūža dienas...* Blakus noliktā cepurē kāds puika uz goda iemeta dažus santīmus.

Zivkopji piedāvāja pašaudzētas karpas, zelta orfas, bet zvejnieki tirgoja plekstes (butes), *strimalas* (reņģes), *ļurbas* (vēdzeles) un *mačkas, doršas* (mencas). Viegli iesiluši čaļi sārtiem vaigiem ziņģēja:

Nekas nav tik foršs

Kā kartupel's un doršs!

Nomaļus tirgojās siļķu sieva, izplatot nelāgu smaķeli. Dārgiem nēģiem un zušiem pircēju bija maz. Lauku cilvēkam pietika ar siļķi, kuras dēļ uz tirgu nebija jābrauc. To apkārtceļojošie žīdu tirgotāji pieveda mājās gan veselām mučelēm, gan pārdodot kālos.

Momentfotogrāfs knipsēja bildes ar platēm, ielikts uz trejkāji nostādītā aparātā, kas noseģts ar melnu drānu. Pats aparāts izvelkams kā ermoņika. Foto meistars noslēpās zem melnās drānas un deva komandas, kur skatīties, kad smaidīt, kā turēt rokas. Varēja izvēlēties pie dekorācijām fonu, kur stāvēt – pie rožu krūma, galda, koka zirga un tamlīdzīgiem radījumiem. Bilde drīz bija gatava.

Preču tirgoņi bija sacēluši brezenta teltis dažādās krāsās. *Kriņģeļu* virtenes, pēperkoku sirsniņas, bulciņas ar karstu cīsiņu, sardeli vai medniekdesiņu kārdināja katru garāmgājēju. Kāda būdā ar pneimatisko šautenīti varēja mēģināt trāpīt cūciņai, briedim, vārnai vai kādam citam kustonim, prēmijā saņemot spogulīti, kartiņu, blociņu, pa pakaļu pūšamu pīlīti, sūkājamu gailīti vai kādu citu nieciņu. Zinātāji gan sprieda, ka tēmēklis esot tik šķībi noregulēts, ka varot gar stūri šaut. Droši vien tā bija taisnība. Ja visi šāvēji būtu trāpīgi snaiperi, tad īpašnieks bankrotētu ar visu plinti un ķiņķēziņiem.

Kādā nomaļākā vietā bija iekortelējušies čigāni, kas aicināja zirgus mīt. Lētticīgam zemniekam viltīgais čigāns viegli iesmērēja savu klibo kleperi, iegalvodams, ka tas ir pirmās šķiras hipodroma rikšotājs. Čigānietes, brūnas kā žāvētas mencas, sarkanās kleitās, lielām, spīdīgām *krotālijām* ausīs, ogļu melnām acīm, papirusiem zobos, piedāvāja pareģot nākotni. To labprāt vēlējās zināt precību gadu draiskules.

Gaišo nākotni varēja noskaidrot arī pie mākslīgo kreppapīra puķu pārdevēja, to palīdzēja izdibināt dresēts kanārijputniņš. Par 10 santīmiem putniņš ar knābīti izknāba no kastītes salocītu pergamenta papīrīti, kur bija rakstīts kāds sirdij tīkams pantiņš par gaidāmo nākotni. Uzreiz palika priecīgāks prāts jauko cerību gaidās, kas drīz vien piepildīs dzīvi! Ne jau piepildījās, nekā!

Spēka mitriķi varēja izmēģināt uzrāpties umurkumura ieziepētā stabā, kura galā ritenī bija izkarinātas dažādas kārdinošas mantiņas. Bija zēni, kas spēja uzlīst ietaukotā stabā. Kam neveicās, varēja doties *sist krupi*, kur prāts bija vairāk vajadzīgs, nekā spēks. *Krupis* visaugstāk uzskrēja tam, kurš prata asāk uzsist.

Kas tas būtu par tirgu bez karuseļiem un ceļojošā cirkus? Lielo krāsaino cirkus būdu varēja pamanīt pa gabalu gan no kuplā ļaužu pūļa, kas pulcējās ap to, gan skaļās mūzikas, gan skaļi brēcošiem un klaigājošiem *iekšā rāvējiem!* Cirkus *misīngrauzēji* taurēja prātu tricinošus maršus, ērmīgi ģērbti, nogrimēti klauni aicināja publiku skatīties vēl neredzētus debesbrīnumus.

„Sanāk, sanāk! Jūs priecēs evilibristi-rekordisti, stiprinieki, dresēti mērkaķi, vēderdejojotāja un vēderrunātāji, ugunsvēmējs, zobenu rijējs, acu apmānītājs – burvmākslinieks! Programmā pirmo reizi jūsu pilsētā tukšneša kuģis – jūs pavizinās! Sanāk, sanāk! Par lētu naudu gūsiet lielu baudu!”

Lielas, krāsainas afišas un plakāti vēstīja: *Cilvēks vāļinkos uz stieples; muzikāla interjekcija – trīs vīru sekstets; cīkstonis „melnā maska” cīnīsies ar „jūras lauvu”; galvu reibinošas atrakcijas un žilbinoši triki; jūs smīdinās kumēdiņu taisītājs, ka paliksiet „bez desām”.*

Publikas iekārdināšanai no būdas izskrēja garās *ļurenēs* klauns, zvēru dresētājs ar saviem mīluļiem vai kāds cits tobrīd brīvs artists. Cilvēki noticēja un šurmēja kases. Intriga pacilājoša! Par *tukšneša kuģi* dēvēja kamieli, uz kura puišēļi varēja pajāt. Būdīgi tēvaiņi cilāja un mētāja divpudu bumbas, bet vecie zemnieki smīnēja: *Tām bumbelēm jau vidus tukšs!*

Bet, kad ūsainais stiprinieks kādu no skatītājiem aicināja pamēģināt pacilāt tukšās bumbas, tad drošminieku nebija. Burvmākslinieks pārsteigtiem skatītājiem no kabatām vilka ārā šņukdrānas, naudas zīmes un citus krāmus. Bijušie profesionālie grieķu-romiešu cīkstoņi pēc aktīvo sporta gaitu beigām maizīti sev piepelnīja cirkus trupās. Latviešiem netrūka slavenu cīkstoņu, tāds bija pasaules čempions profesionālā ranga grieķu-romiešu cīņā Jānis Leskinovičs, pirmais Eiropas čempions Edvīns Bietags, Berlīnes olimpisko spēļu dalībnieks *viltīgais lapsa* Krišjānis Kundziņš un citi, kuriem netrūka sekotāju. *Grieķi* viens otram sprandu laua stenēdami, liekot *nelsonus* un *dubultnelsonus*, līdz beidzot viens bija uz lāpstīnām, bet tā bija tikai iestudēta izrāde, lai skatītājiem demonstrētu cīņas paņēmienu arsenālu. Tāds priekšnesums vilināja arī lauku puišus pamērīt savu varēšanu pļavā vai siena šķūnī, kad bija pārbraukuši mājās. Visvairāk jau priecēja klaunu *damelēšanās* un publikas smīdināšana, dažkārt ar lētiem trikiem. Lauku publika nebija izsmalcināta.

Tirgus sāls bija diņģēšanās par cenu. Vairums būdās saimniekoja žīdeļi. Kur bija gaidāmas kādas *fisteles* un *rebes*, tur viņu netrūka, lai lauku *pāķiem* noplēstu kādu lieku dālderī, notaksējot pārdodamo mantu augstāk nekā faktiskā vērtība. Spicās kazbārdiņas braucīdami un viltīgi smīnēdami, viņi slavēja savu preci: *Re, kāde smuke drēbe. Ne saulē balē, ne lietū krāse zaudē.*

Bet lauku sievas arī nebija muļķās, tās brāķēja uz nebēdu, lai nosīstu cenu: *Šito plēku? Tas pat mironim par prastu.*

– *Ui, mamzel, tu labu mantu nepazīste. Ar šito katūnu staigā pilsētā visas gaspazes. Icīks cilāja savus drēbju baķus, plivināja pret gaisu, bet sievas brāķēja aizgūtnēm. Vienai pa plānu, otrai pa biezu, trešajai ne tāda krāsa. Tu esi liels špicbūks, tev nevar ticēt. Tu jau gatavs aitas spiru par rozīni iesmērēt.*

– *Niht, niht! Es tev lāpame adate uzskinkos pa brīve, ja nopirkse so lakatine.*

– *Don pa „fierendel” lētāk un sit saujā!*

– *Ui, gewalte, gewalte! Tu gribe nabage zīdine izputināt.*

– *Ja jau esi tik nabags, kā tev tāds glauns namelis uzcelts?*

Icīks palika pikts par tādu nešpetnu runāšanu, šņāca caur lielām nāsīm kā caur kalēja plēšām un sāka tīt kopā savus audumus. Beigās tomēr abas puses vienojās un likās apmierinātas

Kad visas tirgus būdas bija apstaigātas, izpētītas, tirgus prieki izpriecāti, bērneļi karuseļos izvizināti, varēja savākt savus pārdoto sviesta bunduļus, tauku un medus podus, tukšos ābolu un ogu *ķočus* un paunāties uz māju pusi. Vīriem prāts vilka uz *šņķu*, traktieru, tējnīcu, ieskrietuvju pusi, lai nodzertu magaričas sekmīgai tirdzniecībai. Kā tad skaidrā dūšā brauks mājās! To jau mājās palicēji nesapratīs. Naudas *deņķelbūks* bija manāmi piebriedis un prasījās pēc pelnītām beigām. Turīgākie lielsaimnieki ar krietnu *tulznu* vēdera apvidū atpogāja savu jērādu kažoku kaula pogas, krūtis izgāzuši, uzkrītoši demonstrēja savas greznās sudraba ķēdes, pārvilkas no vienas kabatiņas, kur glabājās laikrāža *ciekurs*, šķērsām vestei uz otru kabatiņu pretējā pusē, ko rotāja samta breloks ar sudrabā iegravētiem īpašnieka iniciāļiem.

Šņķos, ķitvainazīt, gaiss bija tik biezs, ka cirvi varēja pie griestiem pakārt. Stūrī ierūmējušies, prāģeri smilkstināja saksofonu, raustīja *ņurnņūnikas*, rībināja bungas.

Škanēja taures, taures, vijoles kauca,

Lauku breki da-ancot gāja...

Lauku zeltenes kuplām krūtīm, platiem gurniem kopā ar svaigi smiņķētām pilsētu skalkāju *fidām* puķainās kleitās gaidīja, kad viņas vilks uz dančplaci palēkāt polku un *pašiberēt tango-naturno...* Te *drillīgā* gaisotnē saimnieki līga kalpus un saimnieces meklēja čaklas kalpones.

Dažkārt tirgos ieradās *nāves braucējs* – motociklists, kurš lielai mucai līdzīgā būrī joņoja apkārt pa stāvām sienām tā, ka *muca* drebēja un dārdēja. Skatītāji atradās būrim augšgalā un skatījās uz braucēju pāri malai. Braucējs startēja būra dibenā un, pakāpeniski uzņemot ātrumu, joņoja paralēli zemei līdz iekrāsotai robežai, lai neapdraudētu skatītājus, un tad, pakāpeniski samazinot ātrumu, atgriezās izejas pozīcijā. Pārdzīvojumi ne tikai būdā, bet tirgū bija iespaidīgi, lai tos vēl ilgi atcerētos. Lai tā būda rūc!

Traktiernieki un oficianti padevīgi un laipni centās apkalpot turīgos vīrus, jo zināja, ka dzeramnauda būs krietnāka nekā ikdienā. Vīri ar plašu žestu arī netaupīja savus sudraba latus, kaut sievas raustīja aiz žaketes stūra, lai neplātās par daudz. Te krogus gaisotnē bija redzamas dzīves atšķirības, to pantiņu rīmētāji izteica pantos:

*Nabadziņš ar bēdām kaujas,
Bet bagātnieks ar desām raujas!*

Vīri iedzēra pa šlukai no *sarkangalvītes* (pudelīte ar sarkanu korķīti), lai spalīši iznīkst, uzdzēra zelteri vai *fruktvaseri* un jutās pacilāti. Kaimiņš uzsauc nāburgam, pusgraudnieks vaļiniekam: – *Prozīt! Tur nav ko grozīt!*
Līdz ripai. Olreit!

Pēc katras šlukas saviebās kā zirgs ar uzpūstu vēderu, līdz sāka dziedāt:
*Saimnieks bulli pārdeva, visu naudu nodzēra,
Tik dēļ jums, daiļās dāmas, dēļ jums...*

Krietnu *cuku* uztaisījuši, lauku *kuzi* tუსnīdami, pīliski gorīdamies grieza savas Jūles, Trīnes, Kačas, Klotildes un Matildes kreicpolkās un reinlleinderos, ka *lustūzim* pamati drebēja. *Oksai rīdi rallal-lā...* Dažam resnam saimniekpačam sievele bija tik plāna kā skaida, ka nevarēja īsti atšķirt, kur priekša, kur pakaļa. *Ontlīgi* iedzēruši, izlielījušies, sadancojuši, verdošām domām tirdzinieki sēdās savos *tamboratos*, *raspuskās*, redeļu droškās un citos braucamdaiktos, lai dotos mājās, uzlādēti jaunam darba cēlienam, kaut dažs pēc tādas prieka dienas vēl trīs dienas žagojās. Jau 1926. gadā *Aizputes Vēstnesis* rakstīja, ka gadatirgus dienas pārvēršas par dzeršanas un kaušanās arēnu.

Tā tas bija līdz Otram pasaules karam, kurš sadragāja Latvijas zemkopību ar visiem tikumiem un sentēvu ieražām. Gadatirgi lēnām zaudēja savu garšu, romantiku un tradīcijas. Mūsdienās gadatirgi pārvērtušies par *humpalu* pārdotavām un zaudējuši savu seno dvēseli. Veterinārā dienesta uzpūstās prasības padzinušas no tirgus plačiem zemniekus. Katrs tik domā, kā no zemnieka varētu noplēst vairāk naudu. Lauku muzikantus un *orķepestrus* nomainījusi bezdvēseliskā sintētiskā mūzika. Zudusi uz ogli cepto medniekdesiņu smarža, kuru nomainījuši svešzemju šašliku dūmi. Pazuduši čīgānu zirgu mijēji ar visiem zirgiem un nākotnes zīlētājām, tāpat pazuduši tradicionālie žīdu šeftmaņi. Arī mūsdienu *praņiki* garšas ziņā zaudē Latvijas laiku piparkūku izstrādājumiem. Vai toreiz bija labākas garšvielas un beķerejas, kas to var pateikt, bet tā ir.

Netika manīts, ka pirmās Latvijas brīvvalsts gadatirgos kāds būtu ar *ģiftīgu* ēdamo vai dzeramo dabūjis *skrejamo* vai saķēris *slikto slimību*. Neviens neapšaubīja laukos ražotās produkcijas kvalitāti. Tāds jēdziens kā *ekoloģiski tīra barība* vēl nebija izgudrots.

Bet andele turpina vārīties arī mūsdienās!

Kazdangas pagasta zieds 1930.gadu vidū kārtējā tējas vakarā pamatskolas telpās - amatpersonas, saimnieki, aizsargi, sabiedriskais aktīvs. Pirmā rindā no labās ceturtais - vidusskolas direktora F.Grava ar dzīvesbiedri. Aiz viņa stāv Sermītes pārvaldnieks Zorgenfreijers. Pirmā rindā sestais - bijušais saimniecības pārvaldnieks Eglītis. Trešā rindā no kreisās klēts pārzinis Alksnis (ar ūsām). Dāmas tērtas aizsardžu formas baltajās blūzēs ar tautiskām saktām

*Aizsargu organizācijas nesavtīgi
kalpoja valstiski nacionāliem mērķiem
un apliecināja lielu tēvijas mīlestību
vienotības un patriotisma izpausmēs.*

Ģen. Jānis Balodis

AIZSARGI

Kaut Latvijā 1918. gada 18. novembrī bija nodibināta neatkarīga valsts, miers mūsu zemē nevaldīja. Vēl 1919. gadā boļševiki ieņēma Ventspili, uzbruka Kuldīgai, neatkarīgās Latvijas armija bija atspiesta līdz Ventai pie Skrundas. 1918. gada 6. decembrī nodibināja Apsardzības ministriju. Izmantojot nestabilo situāciju, valstī uzdarbojās marodieri, laupītāji un slepkavoja nevainīgus cilvēkus. Tautai bija jāiet palīgā armijai. Tādēļ 1919. gada 22. martā klaušu kārtā organizēja 18-60 gadus vecus Latvijai uzticamus vīrus ar uzdevumu palīdzēt policijai apsargāt tiltus, ceļus un citus svarīgus objektus. Laikā no 28. marta līdz 14. aprīlim Aizputes apriņķī ietilpstošos 27 pagastos nodibināja aizsargu nodaļas. Sākumā nebija ieroču. Tikai pēc gada saņēma 216 britu sistēmas *Rossenfeld* tipa šautenes. Paši aizsargi šo šaujamdaiktu dēvēja par *Rozenfeldes jaunkundzi* un centās ar to apieties smalkjūtīgi, kā jau ar visām jaunkundzēm pieklājas. Gandrīz katrā mājā atradās pa bruņotam vīram, un zagļiem nācās pierauties. Šautenes visiem nepietika, tādēļ, ejot patruļās, viens nesa *Rozenfeldes jaunkundzi* un gāja pa priekšu, bet trīs četri aiz viņa, bruņojušies ar nūjām un sitamajiem štrumentiem. Aizsargi kļuva par tautas organizāciju un likvidēja daudzas bīstamas bandas. 1920. gadā apriņķī bija jau 895 vīri, kuriem organizēja šaušanas prasmi un ierindas apmācību.

Pavisam Latvijā bija 19 aizsargu pulki. No 1924. gada 6. jūlija aizsargu nodaļas uz brīvprātības pamatiem. 1922. gadā pēc armijas daļējas demobilizācijas aizsargos iestājās bijušie karavīri un atvaļinātie virsnieki, kas veicināja sabiedriskās morāles pacēlumu, uzlaboja fizisko un militāro audzināšanu, jo sevišķi jaunatnē. No 1923. gada aizsargu pulki pārkārtojās pēc armijas parauga militārajās vienībās. 6. Aizputes aizsargu pulkā bija divi bataljoni. 1. bataljonā ietilpa četras rotas. 4. rotā ietilpa Lažas, Kazdangas, Valtaiķu un Sieksātes nodaļas. Aizsargi bija starptautiska organizācija, un tādās bija arī mūsu kaimiņvalstīs, izņemot PSRS. 4. rotas komandieris bija virsseržants Kārlis Vinters.

1924. gada 13.-14. martā Aizputē notika 6. Aizputes pulka pirmie svētki, kad pulks saņēma karogu ar devīzi *Par Latvijas mieru un drošību*. Karoga vienā pusē uz zila fona bija izšūta gleznā Aizputes pils uz pilskalna, aiz tās

uzlecoša saule. Priekšplānā Tebras upe, tai pāri tilts, kura galā aizsargs ar šauteni rokās. Karoga otrā puse bija zaļā krāsā, tajā valsts ģerbonis, ap to lapots, zīļots ozolzaru vainags, apakšā sasiets ar valsts karoga krāsu lentu.

Kazdangas pagasta nodaļu nodibināja 1919. gada 30. martā. Pagastu sadalīja 17 iecirkņos. Pirmais priekšnieks bija Mārtiņš Manfelds no Skabuļiem. Viņu nomainīja Jānis Dreimanis. Par darbu viņš saņēma medaļu *Par centību*. No 1929. gada augusta vadību pārņēma Jānis Dinvietis. Viņš tika apbalvots ar aizsargu Nopelnu Krustu.

No 1927. gada nodaļās sāka nodibināt aizsardžu pulciņus, kas ievērojami sekmēja aizsargu sarīkojumus, izvērsa aktīvu kultūras dzīvi. Aizsargiem iznāca savs žurnāls *Aizsargs*.

1928. gada februārī aizsargu nodaļa sarīkoja jaunkareivju atvadīšanās vakaru, uzvedot J. Akuratera lugu *Priecīgais saimnieks*.

Latvijas neatkarības gados dienēt armijā bija katra jaunekļa goda lieta, un neviens necentās izvairīties. Ja kādam ārstu komisija piešķir *balto biļeti* apliecinot, ka armijai esi nederīgs, tas jutās nelaimīgs un pazemots. Meitenes tādu uzlūkoja kā nepilnvērtīgu un ballēs ne labprāt ar to dejoja. Turklāt kareivjiem, ierodoties uz īsu laiku atvaļinājumā, bija liela piekrišana jaunkundžu vidū. Jaunekļi lepojās ar savu stalto stāju, jo sevišķi, ja izdevās uzkalpot dižkareivja svītriņu vai divas kaprāja svītriņas. Tas nespēja atteikties no meiteņu laipnajiem un daudzsološajiem smaidiem un citām labvēlības izpausmēm. Sabiedrībā pastāvēja uzskats – pirms dienesta neprecēties, jo 18 mēnešu ilgā prombūtne dažkārt atvēsināja pat viskvēlākās jūtas.

Kazdangas pils, tās apkārtnē un labi nostādītā muižas saimniecība bija pievilcīga vide, lai Kazdangu izraudzītu par dažādu nozīmīgu sarīkojumu vietu. Tā 1929. gada 14.-15. jūnijā te notika Aizputes aizsargu pulka noņemšana, kurā piedalījās Kazdangas, Kalvenes, Klosteres, Lažas, Sieksātes, Rudbāžu, Nīkrāces, Valtaīķu nodaļas. Aizsargi apguva ierindas mācību un sanitāros kursus.

1927. gada janvārī likvidēja Aizputes apriņķa priekšnieka posteni un pulka komandēšanu nodeva 15. Liepājas aizsargu pulka komandierim Jēkabam Legzdīnam. Par viņa vietnieku kļuva V. Ozoliņš. 1929. gada 10. septembrī par Aizputes pulka komandieri iecēla Aizputes policijas iecirkņa priekšnieku, atvaļināto virsleitnantu Augustu Ausmani. Ar 1. oktobrī pulkā nokomplektēja trīs bataljonus. Pulkā bija 567 aizsargi un 36 komandējošās personas, no tām astoņi atvaļināti virsnieki.

Nozīmīgs notikums Kazdangā bija 1930. gada 30. novembrī, kad aizsargus apciemoja aizsargu šefs ģenerālis Jānis Balodis. Viņu pavadīja zemkopības ministrs Vilis Gulbis, Saeimas deputāti Arturs Alberings un Briedis. Iznākot no pils, ģenerāli sagaidīja goda sardze, bet sporta laukumā

notika aizsargu pulka parāde, kuru komandēja 2. bataljona komandieris M.Eglītis. Parādē piedalījās jātnieku vads.

Aizsargu darbība vēl vairāk nostabilizējās, kad 1930. gadā Kazdangā atvēra lauksaimniecības vidusskolu ar direktoru Frici Gravu priekšgalā, kurš pats bija aizsargs un aktīvs sabiedrisks darbinieks.

1929. gada pavasarī Aizputē aizsargu 6. pulka šaušanas sacensībās Blikmaņa kundzes dāvāto balvu – čemodānu ieguva kazdandznieks Alberts Polnovs. Turpmākajos gados aizvien lielāku nozīmi aizsargi piešķīra šaušanas sporta attīstībai.

1931. gadā visus aizsargu šāvējus sadalīja četrās klasēs atkarībā no panākumiem pēdējo divu gadu šaušanas sacensībās.

4. klasē, kas sasnieguši 200-220 punktus,

3. klasē, kas sasnieguši 220-240 punktus,

2. klasē, kas sasnieguši 240-260 punktus,

1. klasē, kas sasnieguši 260-300 punktus.

Sāka pievērst lielāku uzmanību šaušanai ar mazkalibra ieročiem un pistolēm.

30. septembrī, apmeklējot Pļaujas svētkus Valtaiķos, ministru prezidents K.Ulmanis ierosināja celt pieminekli Kazdangā Māteru Jurim un pirmais ziedoja 150 latus pieminekļa celtniecības fondā. 1934. gada vidū jau bija saziēdoti 1730 lati un varēja veikt celtniecības darbus. Aktīvu līdzdalību ziedojumu vākšanā veica aizsargu organizācija. 1935. gada 16. jūnijā tēlnieka Teodors Zaļkalna veidoto pieminekli varēja atklāt.

Aizsargi rīkoja dažādus mājturības, rokdarbu un sanitāros kursus pagasta sievietēm. Pulciņu darbu vadīja R.Grīntāle, nodaļas priekšiece M.Sudika, priekšnieces palīdzē I.Rogermane.

Savukārt aizsargi rīkoja dažādas nometnes, militāras apmācības naktī, bazārus, sporta svētkus, tējas vakarus ar priekšnesumiem un saviesīgu dzīvi pēc tam. Lai apkarotu *zaļā pūķa* rosīšanos, izsludināja aizsargu sarīkojumus bez šņabja! Vai mūsdienās nevarētu tik jaukus lēmumus pieņemt?

1937. gadā no 26. jūnija līdz 5. jūlijam Kazdangā notika visas Latvijas aizsargu sportistu nometne vieglatlētikā, kurā piedalījās 60 dalībnieki. Nometni atklāja ar svinīgu parādi, kurā ar trīskārtēju *Lai dzīvo!* godināja valsts prezidentu K.Ulmani, ģenerāli J.Balodi, aizsargu priekšnieku pulkvedi K.Praulū, sabiedrisko lietu ministru A.Bērziņu. Sveiciens bija tik spalgs, ka parka kokiem notrūka vārgākās lapiņas un pastāvīgie parka iemītnieki – kovārņi pacēlās no saviem sēdekļiem, lai pēc brīža tur nolaistos un sasēstos savādākā kārtībā. Treniņus vadīja republikā atzītie treneri vieglatlētikā Rihards Dekšenieks un Veiko Rinne. Nometne noslēdzās ar plašiem sporta svētkiem, sacensībām vieglatlētikā, kurās jelgavnieks E.Mackaitis augstlēkšanā sasniedza jaunu aizsargu valsts rekordu – 1,80 m.

Nākošajā gadā Mackaitis kļuva par Latvijas meistarū. Notika masu vingrojumi, sporta spēles, tautiskās suitu dejas un svētku ugunskurs. Svētkus apmeklēja vēl nepieredzēts skatītāju skaits – 2000. Aizsargu nodaja ieguva 750 latu atlikumu.

9. jūlijā deviņu dienu ilgā nometnē pulcējās 42 aizsardzes no visas Latvijas, klausījās lekcijas par galda kultūru, piedalījās peldēšanas apmācībā. Arī šī nometne noslēdzās ar ugunsroku, dziesmām un dejām.

No 1934. gada Aizputes aizsargu pulku vadīja Kārlis Tikmanis. Pulkā bija jātnieku divīzija, jūras, štāba, ložmetējnieku un riteņbraucēju rotas.

1938. gada 15. maijā – tautas Vienības svētkos aizsargu K. Tunni apbalvoja ar medaļu *Par laukību*. 3. jūlijā Kazdangas aizsargi piedalījās Aizputes aizsargu sporta laukuma atklāšanā.

Tautā valdīja aizsargu nacionālais gars. Pēc padomju okupācijas 1940. gada 17. jūnijā aizsargi kļuva kā miežgrauds boļševiku acīs, kurš grauza un traucēja redzi komunistu *teleskopiem*. Tautā iecienītais valsts prezidents šajās Latvijai tik nozīmīgajās dienās darbojās kā paralizēts. Viņš savā zemnieciskajā naivumā un labsirdībā neticēja ļaunumam un viltībai, ar kādu darbojās padomju vara, kura bez žēlastības izmantoja prezidentu, lai paraksta likumus un dokumentus, kas sekmē okupācijas legalizāciju. Tā 1940. gadā K. Ulmanis parakstīja likumu par aizsargu organizācijas likvidāciju. Cilvēks, kurš bija izauklējis, vadījis šo organizāciju, padarījis to par varenu spēku nacionālo ideju ieviešanā tautā, parakstīja nāves spriedumu savam mūža darbam. Aizsargus, kas pēc vecuma neatbilda kara dienestam, pārskaitīja armijas rezervē. Pārējos aizsargu organizācijas dalībniekus ieskaitīja zemessargos. Ieroči nododami Kara ministrijai, visa organizācijas manta un līdzekļi jānodod Sabiedrisko lietu ministrijai. Ar 1940. gada 10. jūliju beidza pastāvēt aizsargu organizācija, un tās biedri tika pakļauti nežēlīgām represijām. Skaistos aizsargu karogus savāca miliči un iznīcināja. Augustā apcietināja Kārli Ņivelīti, drīz paņēma arī Ādolfu Ņivelīti, Ernestu Skudriņu, Hermani Alksnīti, Kristapu Allažu, Ulrihu Kalpiņu, Jēkabu Pilskalnu, Vilhelmu Rozentālbergu. Lielu grupu apcietināja 1941. gada 14. jūnijā īsi pirms vācu armijas iebrukuma. Kurus nesavāca līdz karam, pievāca pēc Otrā pasaules kara. Brīvību zaudēja Juris Zāģeris, Otto Andersons, Ādolfs Ernestsons, Krišs Gūtmanis, Pēteris Jonaitis, Didriķis Karlsons, Ēriks Manfelds, Žanis Petrovics, Krišs Reihenhahs un citi tautas patrioti, kuri neatbalstīja okupācijas varu. Daudzi atrada patvērumu tālu no Dzimtenes, kuru tik ļoti mīlēja. Svešumā dzīvodami, trimdas tautieši saietos bieži skandēja smeldzīgās dziesmas:

*Par Dzimteni dziesma man sērīgi skan,
Bet Dzimtenē dzīvot – tur vēlēts nav man.
Es svešumā klīstu ar ilgošanos,
Kad Dzimtenes sauli Dievs ieraudzīt dos.*

*Ak, teci jel, saulīt, uz Dzimteni steigdz
Un viņai no manis daudz labdienu teic,
Un noskūpstī dzintara jūrmalu tur,
Kur dzimu un augu, un bērniņu pavadīju.*

*Kaut svešumā klājas man labi arvien,
Bet Dzimtene prātā stāv nakti un dien”.
Tur zvaigznītēs rakstīts mans bērniņas stāsts,
Nav aizmirstams māmiņas mīļotais glāsts.*

*Kur skaistāk vēl puķītes ielejās zied,
Kur mīlāk vēl putniņi birztalās dzied!
Kur vēl tā kā Latvijā ozoli šalc,
Kur dzintartīrs strautiņš tek putodams balts.*

*Ak, Dzimtene dārgā, tavs zudušais dēls
Nāks mājās, kaut vakars būs vēls.
Kur pirmoreiz sauli viņš ieraudzīja,
Tur aizmigt grib dusā viņš mūžīgajā.*

Šo dziesmu dzirdēju arī 1990. gadā Sietlā Latviešu biedrības namā, kur notika Latvijas sporta darbinieku tikšanās ar klaida latviešiem Amerikā. Dziedāja jauniešu ansamblis, klausījās sirmgalvjī. It kā vienkārša dziesmiņa vienkāršā izpildījumā, bez ārišķībām un uzspēles, bet tā lika iestrinkšķēties sarūsējušām atmiņu stīgām. Klausītājiem kaut kas kaklā sāka kāpt un elpu rāva ciet. Skats kļuva miglains, un negribas to citiem rādīt. Rokas zagšus meklēja kabatas lakatiņu. Fui, kāds sentiments! Bet vai par to jākaunas, ka tik tālu no Dzimtenes svešā malā dzirdi kaut ko svētu un dārgu!

*Ak, teci jel, saulīt, uz Dzimteni steigdz
Un viņai no manis daudz labdienu teic!*

*Nes plāvējs sarkanais
Zem tukšā vārpu klēpja bendes cirvi.*

Andrejs Eglītis

KARI NĀK!

Aizvadītā gadsimta 30. gadu otrajā pusē Vācijā varu pārņēma Ādolfs Hitlers (īstajā vārdā Šiklgrubers), kurš sāka revidēt Versaļas miera līgumu un sludināt āriešu rases pārkumu pār citām. Vācijā pasludināja vispārēju kara klausību. Hitlers nebija apmierināts ar Vācijas sakāvi Pirmajā pasaules karā. Viņš izvērta kampaņu pret ebreju tautu, it kā tā būtu vainīga vācu sakāvē. Savā grāmatā *Mein Kampf* viņš norāda, ka ebreji neesot bijuši ierakumu pirmajās līnijās, bet sēdējuši štābos ar domu: *Jūs karojat, bet mēs pierakstīsim rezultātus!*

1936. gadā vācu karaspēks iesoļoja Reinzemē, kur vāciešiem pēc Pirmā pasaules kara nebija atļauts turēt bruņotos spēkus. Hitlers noslēdza līgumu gan ar Itālijas fašistisko vadoni Benito Musolini, gan ar Japānu un jutās itin drošs. 1938. gada pavasarī vācu karaspēks iesoļoja Austrijā un sāka runāt par Lielvāciju. Rudenī Hitlers atņēma Čehoslovākijai Sudetijas apgabalu, kur dzīvoja daudz vāciešu. 1939. gada martā Vācija pieprasīja Lietuvai evakuāciju no Klaipēdas apgabala piecu dienu laikā. Hitlers ieradās ar bruņukuģi *Deutschland*, sirēnām kautot un lidmašīnu eskadriļai riņķojot ap pilsētu, izkāpa Klaipēdas krastā no torpēdlaivas *Leopard*. Hitlers teica sešu minūšu uzrunu un paziņoja: – *Mēs negribam darīt cilvēkiem ļaunu, bet tikai izlabot ļaunumu, kas nodarīts vācu tautai Pirmā pasaules kara laikā!*

Vācu karaspēks iesoļoja pilsētā. 16 gadus Klaipēda bija skaitījusies Lietuvas teritorija, tomēr tur valdīja vācu gars. Kara draudi bija pietuvojušies 100 km attālumā no Latvijas robežas.

Nemiens pārņēma Eiropu. Cilvēki, kas bija piedzīvojuši Pirmo pasaules karu, sprieda: – *Kari nāk!*

Ļaudis pieminēja dažādas dabas parādības, kas liecinot, ka tuvojas kaut kas nelabs. Tā esot bijis arī pirms Pirmā pasaules kara, kad ļaudis naksnīgajās debesīs redzējuši zārkus, spokainus jātniekus, neizprotamas zīmes un citas mirāžas. Lielvalstis slēdza savstarpējus draudzības un neuzbrukšanas līgumus. Valstsvīri braukāja viens pie otra un slepeni aprunājās, vienojās. Populārais karikatūrists Jānis Dreslers žurnālā *Atpūta* rakstīja humoristiskas rindas:

*Karo japānis un ķīnieš's,
Gatavojas abesīnieš's.*

Klīda baumas par drīzu PSRS-Vācijas karu. Taču pasauli pārsteidza 23. augusta vēsts – Vācija noslēgusi neuzbrukšanas līgumu ar PSRS. Latvijas prese rakstīja, ka līgums iespaidos arī Baltijas valstis. Pēc nedēļas pasauli pārsteidza vēl viena vēsts – Vācija iebrukusi Polijā. Sācies Otrais pasaules karš! Hitleris uzvilcis karavīra formu un to novilkšot tikai pēc uzvaras vai arī nedzīvošot. Viņa pēctecis būšot feldmaršals Gērings. *Mums jāatrisina Dancigas koridora jautājums!* – kļiedza Hitleris.

Polijem bija pašpaļāvība, ka viņi ir stipri, savā zemē sasitīs jebkuru pretinieku, tomēr sabruka pārāka pretinieka priekšā. Tika uzskatīts, ka Polijai ir stiprākā kavalērija pasaulē, bet tā sašķīda pret vācu tankiem. Zirgi palika guļot kara laukā ar visiem jātniekiem, kuri kādreiz startēja populārās starptautiskās jāšanas sacensībās Rīgas hipodromā. Staltie jātnieki aveņu krāsas biksēs un skaistie zirdziņi bija pagalam. Kavalērijas laiks bija aizgājis!

Latvija pasludināja stingru neitralitāti pret visām karojošām pusēm un vienlaicīgi izsludināja taupības režīmu cukuram, zili baltraibām ziepēm, petrolejai. Ulmanis kādreiz ieteica tējas glāzē bērt trīs karotītes cukura par godu trijām cukura fabrikām – Liepājas, Jelgavas, Krustpils. Nu viņš teica, ka jāzīti ar vienu vai divām. Ziepes sāka vārīt paši no taukiem un sērskābes, bet tām trūka smalkas smaržas un izskata. Ziepes varēja iegādāties tikai pret kartiņām. Sākot no 3. oktobra, cukura mēneša norma uz cilvēku bija 1200 g pret iepirkšanas zīmēm. Arī petroleju varēja saņemt tikai pret ikreizēju inspektora izdotās iegādes atļauju tiem, kuru telpas nav pieslēgtas elektrībai. 30 ha lielām saimniecībām petrolejas norma – 4 l mēnesī, citiem bija jāzīti ar trīs un diviem litriem. Lauciniekiem klājās grūti. Bez petrolejas un vējlukturiem uz kūti nevarēja aiziet, bet sveces ātri izsīka. Elektrības taču laukos nebija. Zemnieki pamanījās taisīt *ploškas*. Izdoba lopbarības bieti, ievilka dakti, ielēja taukus, un lampa gatava.

Latvijai nāca jauni triecieni. 28. septembrī Igaunijas valdība paziņoja, ka tā noslēgusi savstarpējās palīdzības līgumu ar Padomju Savienību. 2. oktobrī krievi uz Maskavu aicināja Latvijas ārlietu ministru V. Munteru un piedāvāja līdzīgu līgumu, prasot Latvijā izvietot 50 000 vīru armiju. Igaunijai prasīja vietas tikai 25 000 vīriem. Sākās kaulēšanās. Munterš nepiekrita šādām prasībām, bet viņam teica: – *Ātrāk jūs mājās nebrauksiet, kamēr šo līgumu parakstīsiet.* 5. oktobrī Muntera šaubīšanos *laipni* izgaisināja Staļins, sacīdams: – *No Eiropas kartes jau pazudušas Austrija, Čehoslovākija, Polija, var pazust arī Latvija un vēl dažas mazākas valstiņas.*

Ka tā nav tukša runa, apliecināja Latvijas izlūkdieneņa novērojumi. Kopš 28. septembra demonstratīvi gar Latvijas-PSRS robežu braukājot krievu tanki, pierobežā manāma dzīva rosība. Mums bija bail, *ka tik kaut kas nenotiek.* Beidzot Munterš padevās. 5. oktobrī banketā Staļins deva Munteram savu boļševika godavārdu, ka PSRS neiejauksies Latvijas

iekšējās lietās. Latvijā vēl nezināja, ka boļševika godavārds latviskā tulkokumā nozīmē – meli, viltus, terors, asinis.

8. oktobrī līdzīgu līgumu parakstīja Lietuva. Par to Staļins tai uzdāvināja Polijai atņemto Viļņu.

5. oktobrī Staļins aicināja *uz tēju* Somiju. Somijas parlaments nebija padzīts kā Baltijas valstīs, un somu pārstāvji krievu prasības noraidīja. Tāda *bezkaunība* ne pa jokam nokaitināja Josifu. 30. novembrī Staļins izmantoja *drauga* Ādolfa labo pieredzi, kurš pirms iebrukuma Polijā noorganizēja viltus uzbrukumu Gleivicas radiostacijai un visai pasaulei paziņoja, ka to izdarījuši poļi un tāpēc sācies Otrais pasaules karš. Staļins ar saviem dižgabaliem apšaudīja pats savu teritoriju pierobežā, bet visai pasaulei pavēstīja, ka to izdarījuši somi, kārojot ieņemt *mieru mīlošo* lielvalsti. Somi savā ziemeļnieciskajā mierā atbildēja: – *Kā mēs varējām apšaudīt krievu teritoriju, ja visi mūsu karavīri tanī laikā atradās dievkalpojumā, lūdzot Dievu, lai tas pasargā no pasaules varmākas tīkojumiem.*

Sākās somu-krievu karš. Mazās somu tautas varonīgā cīņa saviņņoja visu pasauli. Ari Latvijā kara gaitai sekoja ar aizturētu elpu. 3,7 miljoni pret 170 miljoniem. Somu Dāvids pret krievu Goliātu! Izmantojot bargo ziemu un Mannerheima aizsardzības līniju, somu slēpotāju bataljoni veikli operēja krievu aizmugurē un radīja lielus zaudējumus *ivaniem*. Tautas morāles un brīvības alkas ne vienmēr pakļaujas matemātiskiem aprēķiniem. Pasaules vēsturē šo karu nosauca par Ziemas karu. PSRS izslēdza no Tautu savienības, un tā ieguva visas progresīvās pasaules nosodījumu. Karš noslēdzās 1940. gada 12. martā ar mierlīgumu, bet somi zaudēja Karēlijas apgabalu ar Vīpuri pilsētu, kuru krievi veikli pārdēvēja par Viborgu.

Pēc *brīvprātības* līguma noslēgšanas Staļins nekavējās ne mirkli. Jau 10. oktobrī Liepājā ieradās padomju karaflozes lepnums – kreiseris *Kirov* un divi iznīcinātāji *Smetļivij* un *Stremiteļnij*. Tajās dienās PSRS valsts drošības tautas komisārs Ivans Serovs parakstīja instrukciju par deportācijas veikšanas kārtību Baltijas valstīs.

Pavēlē baisā vienkāršībā un lietišķumā smalki izklāstīts, kā jānotiek izvešanai. To lasīt joprojām ir smagi – cietsirdīgs murgs! Padomāriet, čekas ģenerālis I.Serovs gandrīz gadu iepriekš jau plānoja izvest neatkarīgas valsts pilsoņus! Padomju Savienībā jau tika izplatītas kartes, kurās Baltijas valstis bija iespiestas tādā pašā sarkanā krāsā kā PSRS.

Lūk, cik tālredzīgi Staļins gatavoja savus neģēlīgos plānus! Viņa meli un viltība bija gluma, bet savā padevībā mūsu valstsvīri to neapjēdza. Visvaldis Lācis pat atradis pierādījumus, ka šīs kartes jau 1936. gadā iespiestas Latvijā! Nāves spriedums jau sen bija parakstīts. V.Lācis to nodēvēja par šausmu lugu.

1939. gada 28. septembrī Vācija un PSRS parakstīja vēl vienu slepenu protokolu, vienojoties, ka PSRS neliks šķēršļus baltvācu izceļošanai no teritorijām, kuras pēc V. Molotova un J. Ribentropa slepenā protokola bija nonākušas PSRS interešu sfērā. Lai saglabātu rasu tīrību, vāciešiem jābrauc uz *Faterlandi*. Savukārt Vācija neliks šķēršļus ukraiņu un baltkrievu vēlmēm pārcelties no Polijas uz PSRS.

Liepājas apriņķī novembrī atradās 5484 vācieši, bet Aizputes apriņķī 1484. Visvairāk vāciešu bija Kalvenē – 382 (17% no kopējā iedzīvotāju skaita), Kazdangā 265, Valtaikos 174, Sieksātē 162, Lažā 108. Tās joprojām bija Manteifeļa pārvācošanas politikas sekas. 1881. gadā Latvijā bija 135 120 vāciešu jeb 11,3%. 1935. gadā bija vairs 61 103. Vāciešiem piederēja daudz tirdzniecības uzņēmumu, daudz nekustamu īpašumu.

12. oktobrī prezidents K. Ulmanis radiofonā uzrunāja tautu. Runu klausījās visās skolu zālēs, jo radio bija tikai retā lauku mājā. Ulmanis ilgi runāja par starptautisko stāvokli un informēja par sarkanarmijas izvietošanu Latvijā. Viņš nosodīja satraukumu, kas radies sakarā ar vāciešu izceļošanu. Balss kļuva skarba: – *Ja kāds grib braukt, lai brauc uz neatgriešanos!*

Līdzīgi brauca arī daudzi latvieši no jauktajām laulībām. Daudzi sameklēja savu vācisko izcelsmi un dabūja braukšanas atļauju. 700 gadus vācieši pazemoja latviešu tautu. Ar uguni un zobenu viņi ienāca mūsu zemē, atnesa kristīgo ticību, atņēma zemi latviešiem, izkalpināja tos un no mūsu sviedriem cēla sev greznas pilis. Vācieši dzīvoja turīgi, bet latvieši krimta cietu pelavmaizi, avotiņā mērcēdami, dziedāja:

*Ai, vācieti, velna bērns,
Kam tu nāci šai zemē...*

14. oktobrī pirmais izceļotāju kuģis atstāja Rīgu. Atvadoties raudāja gan aizbraucēji, gan krastā palicēji. Aizbraucēji tomēr dziedāja nevis Vācijas himnu, bet gan mūsu: *Dievs, svētī Latviju*. Bija noteikumi, ko vācieši drīkst izvest. Nebija pieļaujams izvest dārglietas. Dzejdari rīmēja pantiņus:

*Mēs neņem līdz sudrab',
Jo bail mums no sod',
Bet dimant' var ielikt
Iekš brūkleņzaft' pod'.*

Pirmie 54 izceļotāji no Liepājas izbrauca 19. oktobrī ar tvaikoni *Friga*. Noskaņojums bija drūms, šķiršanās bez smaida. Vācieši labi zināja, ka aizbrauc no pārpilnības zemes uz daudz liesāku dzīvošanu, jo saprata, kādus izdevumus Vācijai prasa gatavošanās Eiropas iekarošanai. Viņi atzina, ka brauc no *sviesta zemes* uz tēvu zemi. Savu mātes zemi – Latviju – viņi dēvēja par *sviesta zemi: Mutterland-Butterland*. Vācijā nevarēs ziest tik biezu sviesta kārtu kā Latvijā.

Barona Manteifeļa kolonizācijas politikas dēļ 1908. gadā no Volīnijas Kazdangā ieradās vācu kolonisti, kuri ar barona atbalstu ieguva mājas. Nu bija laiks latviešiem atgūt savu zemi. Daudz vāciešu bija Pūņos, kur viņiem bija vācu skola. 1939. gadā uz Vāciju izbrauca *Bāzēnu, Burtnieku, Dailonu, Griežu, Ozoliņu* un citu māju saimnieki. *Punduros* saimniekoja Latvijas armijas virsnieks Cececeris, bet viņam sieva bija vāciete, un tādēļ vīrs devās viņai līdzi. *Punduru* māju aizvilka uz kolhoza centru un tajā ierīkoja bērnu dārzu. Tēvs un dēli – Jānis un Edvarts Ventlandi – saimniekoja *Rijkuros*. Pēc viņu izceļošanas mājas par 2500 latiem nopirka Pēteris Sokolovskis. Kad Latvijas valdība neatkarības gados no muižas lika aiziet baronam, viņam piedāvāja dzīvesvietu *Sakaru* mājās. Barons no šādas labvēlības atteicās, lūdza tikai atļauju no sev piederošiem zirgiem paņemt divus labākos, lai tos nosūtītu uz Vāciju. To viņam atļāva. *Sakaros* dzīvoja vācieši, kas izceļoja 1939. gadā. Māju ieguva no Latgales atnākušī Zalānu ģimene, un tās pašreizējais īpašnieks apsaimnieko 80 ha zemes. *Stirnu* mājas uzcēla vācieši Šrēderi. Pēc izceļošanas mājas nonāca pagasta rīcībā. Tukša palika *Stūrīšu* māja netālu no Cildu muižas. No *Gobzemjiem* 1941. gadā izceļoja meita Berta Rozentāle. *Zirnīšu* saimnieks 1944. gadā izbēga uz Vāciju. Šajā gadā *Dižsīļus* atstāja Bete Gūtmane ar meitu, jo bija samilējusies vācietī. *Dalbju* māju 1939. gadā atstāja kolonists Freimanis. Atstātās *Griežu* mājas nopirka pagasta vecākais Malks. No Valatas centra *Galdnieku* mājām aizceļoja baltvācietis Millers. Māju nopirka Juris Ābele. Mājas vienā galā bija divas dzīvojamās istabas, vidū šķūnis ar lopbarību un otrā galā kūts.

Atsaucoties uz firera aicinājumu *Heim in Reich*, humoristi skandēja:

*Es ir to Žan fon Dīnākant,
Es brauc uz Fāterland ar tant,
Ka nebūs tur man nekād mant,
Tas bij man sen jau zēr bekant.*

Vāciešiem bija izkoptas tradīcijas pētīt savas cilts vēsturi, vākt materiālus par vāciskās dzīves norisēm muižās un pilsētās. Diemžēl kara gados gāja bojā daudz arhīvu un vēsturisku dokumentu. Mēs varētu pamācīties, kā cienīt savas ģimenes un visas tautas vēsturi.

Baltijas vāciešiem bija jādzīvo Polijas piejūras apgabalā Gdiņā, kur bija palikuši daudzi brīvi dzīvokļi pēc kara darbības ar Poliju. Gandrīz katru dienu no Liepājas atgāja motorkuģi *Ulm, Berlin, Adler* ar izceļotājiem.

Latvijas-Vācijas noslēgtā līgumā bija noteikts, ka Vācija saņems par atstātajiem īpašumiem maksu gan graudā, gan naudā. No vācu puses izceļošanu organizēja akciju sabiedrība *UTAG*, bet tautā to dēvēja vienkārši par *uteni*.

Pēc vāciešu izbraukšanas, kas bija jāpaveic līdz 15. decembrim, K.Ulmanis izsludināja likumu par uzvārdu maiņu. Latviskus uzvārdus – tikai latviešiem. Ap 1850. gadu vācieši centās latviešiem apgalvot, ka latvietis, kurš iegūst augstāko izglītību, līdz ar to kļūst vācietis. Tā daudzi latviešu studenti, vēlēdamies būt smalkāki, pārvācoja uzvārdus, bet tautiešu vidū iemantoja neuzticību saviem ideāliem. Pret to vērsās Kr.Valdemārs, teikdams, ka latvietim nav jākaunas būt latvietim, tādēļ viņš nebaidījās uz savām durvīm uzlikt uzrakstu: Krišjānis Valdemārs – latvietis. Pirmais jaunlatvieša vārdu ieguva Juris Alunāns. Tā sākās jaunlatviešu kustība. Nu beidzot 1939. gada beigās latvieši varēja atbrīvoties ne tikai no vāciskiem, bet arī no franču, zviedru, poļu, dāņu un krievu uzvārdiem, kuri iegūti gadu simtiem garā periodā, kad svešautieši pārstāigājuši mūsu zemi un maitājuši mūsu tautisko garu, mūsu kultūru. Nebūtu par jaunu arī mūsdienās atbrīvoties no pagātnes paliekām, kas bagātīgi savairojušās okupantu iespaidā. Uzvārdu maiņa Latvijā nebija nekas jauns, šīs tiesības iedzīvotāji izmantoja kopš 1920. gada 15. septembra, kad Satversmes sapulce pieņēma likumu par uzvārdu maiņu. 1920. gada likuma nodoms bija palīdzēt pilsoņiem tikt pie uzvārda, ko izvēlējušies paši, ne savulaik barons vai pagasta skrīveris.

1939. gada likums skaidri norādīja – tikai latviešu tautības pilsoņi drīkst izvēlēties latviskus uzvārdus, turklāt – tikai latviskus. Likums stingrāk noteica tautības principu. Uzvārda mainīšanu varēja pieprasīt arī tie, kuru uzvārdam bija neglīta, nievājoša un piedauzīga nozīme. Izrādījās, ka tādu ir pārsteidzoši daudz. Daži piemēri: Vepris, Lupata, Tūplis, Slakteris, Muļķis, Auzuleitis, Peļujērs, Dibens, Velns, Raibkaza, Lops, Žurka, Lejasblusa, Duraks, Žīdiņš un citi. Uzvārda maiņa maksāja 2,20 latus un vēl divus latus par sludinājumu *Valdības Vēstnesī*.

Tā Kazdangā Grīnvalds kļuva par Grīvu, *Kalna Garāju* Kohs kļuva par Robežnieku, pieņemot tagadējo māju vārdu, Runde kļuva par Rudeni un kara gados aizceļoja uz Austrāliju.

Valodnieki gāja vēl tālāk un ieteica nelietot vāciskās izcelsmes vārdus sarunu valodā: šīberis, švaka māga, ķēķis, ķēķša, klopsis, šķēres, šķiņķis, šnicele, zēvele, ormanis, smēde, nēzdogs, skāde un daudzus citus, kuri pārsteidzoši daudz bija iegājuši ikdienišķajā valodā.

Vācija bija sagatavojusies ilgam karam un netaisnās kapitulēt arī pēc pieciem gadiem. 1914. gadā tā iegāja karā nesagatavojusies, bet tagad tauta bija gan morāli, gan saimnieciski apbruņota. Hitlers radīja tautā pārliecību par tās spēku. Šai cīņā būs tikai viens uzvarētājs, un tie būs mēs!

Pēc *palīdzības* līgums noslēgšanas ar PSRS Latvijas prese jūtami mainīja toni. Agrāk nemaz nebijām pamanījuši, cik liela un draudzīga valsts mums dzīvo blakus. Padomju Savienība sludināja, ka stingri turēsies pie

miera politikas, bet tā bija kārtējā acu apmānīšana. Prese rakstīja, ka PSRS ieguvusi jaunus nodrošinājumus Liepājas un Ventspils ostās un lidostās. Latvija ieguvusi varenu aizsardzību gan sauszemē, gan jūrā. Tauta to uztvēra kā miera garantiju, kā tālredzīgu rīcību, bet tie bija maldi!

Skolās mācības sākās 9. oktobrī. Bija jāievēro taupība visās vietās un lietās. Skolniecēm aizliedza valkāt zīda zeķes. Jātaupa! Agrāk iegādātās jānovalkā līdz 1940. gada 1. janvārim. Jānēsā tikai vilnas un kokvilnas zeķītes. Jāvalkā noteiktās zilās krāsas formas cepurītes ar sudraba lentīti apkārt. Akciju sabiedrība Turība sāka ražot karbīda lampas par 2,70 latiem gabalā, kā arī spirta lampiņas.

Ekonomiskās blokādes laikā 1940. gada sākuma satiksmes līdzekļu vadītājiem sākās grūtības ar degvielu. Valdība ieteica lietot *latolu*. Vārds darināts no vārda Latvijas, pievienojot galotni – ol. Lai iegūtu jauno degvielu, valdība ieteica zemniekiem vairāk audzēt kartupeļus, jo toreiz no tiem ieguva spirtu. Latolu izsniedza *uz kartiņām*.

Lai atvieglotu valsts grūto stāvokli un nostiprinātu valsts aizsardzības fondu, sāka vākt ziedojumus gan no organizācijām, gan no individuāliem ziedotājiem. Kazdangas vidusskolas 61. mazpulks ziedoja 100 latus, J.Grīnvalds 25 latus, J.Štrombergs 5 latus, V.Grīntāls 10 latus utt. Nauda plūda straumēm.

1939. gada 25. oktobrī visām pagasta valdēm lauksaimniecības kamera izsūtīja slepenu rakstu, kurā stingri aizliegta jēlkāda veida noraidoša izturēšanās pret latgaliešiem, jo viņus nereti uzskatīja par krieviski noskaņotiem un mazvērtīgākiem. Rakstā norādīts, ka sliktas attiecības kaitē visas tautas interesēm un nākotnei. Vai tā nebija tautas *pielaižšanās* svešiem un gaidāmiem *viesiem*?

29. oktobrī Zilupē plkst. 11.00 pienāca pirmais ešelons ar sarkanarmiešiem. Otrs ešelons nākamajā dienā izbrauca cauri Indrai. Uz perona vilciena sastāvu sagaidīja PSRS vēstnieks I.Zotovs, vēstniecības pirmais sekretārs M.Vetrovs, kuram bija lieli nopelni padomju varas nodibināšanā Latvijā, un PSRS militārais atašejs pulkvedis Vasiljevs. Augstākā amatpersona sagaidītāju pulkā bija ģenerālis Rūdolfs Klinsons. Abu valstu himnas stacijā atskaņoja sarkanās armijas orķestris. Ne stacijā, ne arī to ceļu tuvumā, pa kuriem pārvietojās okupācijas karaspēks, iedzīvotāji – vēl jo vairāk žurnālisti – nedrīkstēja būt ne tuvumā, nemaz nerunājot par fotografēšanu. To aizliedza ar speciālu pavēli. Ar īpašu pavēli noteica arī sarkanarmiešu uzvedību *buržuju* zemē. Kurzemi no Pitraga, Ventspils, Liepājas līdz Paplakai un Vaiņodei piedzina pilnu ar sveštautiešiem. Viņi te nebija ieradušies, lai spēlētu kārtis un dzertu mūsu *Balto dzidro*!

Līdz ar 25 000 *zolļuku*, simtiem tanku, lielgabalu un karaflotes ieviešanu valstī praktiski bija sākusies Latvijas okupācija, kuru vēl joprojām negrib atzīt

paši okupanti. Neviens nevarēja saskaitīt, cik īsti viņu bija, bet, zinot krievu blēdīgo dabu, bija skaidrs, ka mazāk viņu nebija. Viņi uzvedās kā iekarotāji un dabūja visu, ko vien iedomājās un sagribēja. Viņiem ļoti iepatikās arī greznā Kazdangas pils, tikai pagasta valdības un vidusskolas direktora F.Gravas stingrības dēļ pils palika nosargāta. Krievi ieperinājās Līgotu izmēģinājumu stacijas telpās, bet šo iestādi pārcēla uz Kazdangu, kur tā atradās bērnu dārza ēkā ceļa malā. Mācības varēja turpināties!

Kā lielvarām nepatīk šīs vārdiņš – okupācija! Nē! Nekādas okupācijas, bet gan īpaši pasākumi valstiski svarīgu jautājumu sekmīgai atrisināšanai! Tās lietišķas jāprot pareizi formulēt un visus buržujus pareizi apgaismot. Tas, ka daudzas tautiņas dižā Krievzemē jau iznīkušas, nevienam nav vēlams zināt!

Buržuāziskajā Latvijā bijis terors, bet PSRS tikai dažas kļūdas komunismā. Padomju Savienībā nekad nav bijis nekāda terora, bet gan tautu draudzība! Brālīga palīdzība kapitālismā smokošām zemēm! Labdarība! Latvijā ieradusies, lai apkarotu buržuāzisko nacionālismu, kas izsūca strādnieku šķiru, ekspluatēja zemniekus, pazemoja darbaļaudis. *Eksputratori* (vai kā viņus sauca) noniecinot inteliģenci. Padomju propagandas bundzinieki *leijēja* pa skaļruņiem visās ielās, cik humāni izrīkojusies padomju vara. PSRS visai pasaulei iztēloja, ka Baltijas valstis pašas ieskrējušas vilkam rīklē! Kaut labi zinām, ka vilkam nekad nav bijuši humāni nodomi pret jēru. Vienīgi somi, mulķi tādi, iesprūduši rīklē kā kauls, ne norīt, ne ārā spļaut.

Pagastos izplatīja cirkulārus, kā jāizturas pret *draudzīgās* valsts zaldātiem:

1. Neviens iedzīvotājs nedrīkst vest tirdznieciskus darījumus, kaut par santīmu, ar Padomju Savienības karavīriem.

2. Neviens nedrīkst savā mājā vai tās pajumtē dot naktsmājas PSRS karavīriem.

3. Neviens iedzīvotājs nedrīkst ielaisties sarunās ar padomju karavīriem.

4. Neviens nedrīkst dot ēst un dzert padomju karavīriem.

Latviešus pārsteidza krievu karavīru izskats. Viņi izskatījās drūmi, netīri, it kā nebūtu ēduši, un uz latviešiem skatījās ar neuzticību, caur pieri. Latvijas armijā karavīriem apģērbu pielaiķoja pēc auguma izmēriem, virsniekiem mundierus šuva precīzi pēc auguma. Padomju cilvēks nav izlepis, tādēļ viņu zaldāti valkāja masveida ražojumus *ģimnastjorkas*, kuras derēja visiem augumiem. Zaļganās blūzes jostu savilka tik cieši, cik atļāva augums. Nebija tik būtiski, vai blūzes apakšējā mala ir krietni pāri bezkaunīgām vietām vai dažus centimetrus virs tām. Galvenais, lai dzimtenes sargam būtu pareizi nostādīta lieljaudas politiskā domāšana.

Virsnieki ieradās ar visām *piekabēm* (atvainojiet, sievietes), tās bija virs plānā paredzētajiem 25 000. Viņas kļuva populāras, ierodoties ballēs ar Latvijā sapirktām *kleitām*, kuras latvietes vilka, ejot gulēt. Ieraudzījušas

veikalos bērnu naktspodziņus, *krasavicas* sapirkās traukus... zupas vārīšanai. Tādi smuki emaljēti, ar skaistu osiņu! Virsniekiem pie sāniem kūlājās pārpleciem pārsviestas tašas – planšetes. Krievi šokēja ar elementārās pieklājības trūkumu. *Tovarišči* neprata braukt ar velosipēdu. Mums velosipēds bija ierasta lieta. Brīnījās par lūpu krāsu, līdz... pagāršoja. Vairums zaldātu nebija redzējuši klozetpodu. Labākā gadījumā bija izmantojuši *ķemberķinu*, kur smilgas neduras un vējš nepūš dupsī. „*Ivani*” *tupēja uz poda kā ērgļi uz ligzdas malas*.

Sirpjāmurotie bija izbrīnīti par pārpildītajiem veikaliem sākumā viņi domāja, ka tās ir izstādes viņiem par godu, lai labāk iepazītu mūsu zemes *atpalcību*. Dažs apjautājās, cik ilgi tās izstādes vilksies, un bija pārsteigts, ka pārdevēja atļāva redzamās mantas iegādāties. Kādā *izstādē* Liepājā pat virsnieks nopirka vienu bulciņu un prasīja, vai vēl kādu varētu dabūt. Kad arī to saņēma, tad sadūšojās palūgt iesaiņot vēl 30 gabalus. Drīz atnāca arī citi un neticēja, ka var pirkt, cik grib. Nu sākās iepirkšanās drudzis. Pastis tika pārslogots ar pakām, kuras ceļoja uz bagāto komunisma *paradīzi*. Toties veikali kļuva tukšāki no precēm. To sekmēja mazvērtīgā krievu rubļa pielīdzināšana vērtīgajam latam.

Virsnieku gaspažas ātri nomainīja ierastās *bublīckas* pret rietumnieciskajām *šlapām*. Zolļukiem gan nācās turpināt staigāt brezenta kirzas zābakos. Mūsu juhtādas stulmeņi viņiem bija par lepnu.

Latvijā pamazām sāka iepazīt jaunus jēdzienus – deficīts, blats, zemletes tirdzniecība, spekulācija, kuru mūsdienās sauc par biznesu.

1940. gada pavasarī Hitlers bija nolēmis dot izšķirošo triecienu rietumos. 9. aprīlī vācu bruņotie spēki bez kara pieteikšanas iebruka Dānijā un Norvēģijā, okupēja šīs zemes. 10. maijā tika sākts iecerētais *zibenskarš* un viegli iekarota Beļģija, Holande, pēc tam kārtā pienāca Francijai. Franči cerēja, ka tos pasargās pamatīgi izbūvētā Mažino līnija, bet Hitlers bija viltīgāks. Viņš labi zināja par šādu līniju, tādēļ to apgāja no aizmugures caur Beļģiju. Francijas lielvalsts armija, kurai palīgā nāca Anglija, tika pārsteidzoši viegli un ātri satriekta. Pēdējā brīdī pārsteigtie angļi knapi paspēja sakāpt kuģos, lai glābtos pāri jūrai. Pasaules prese šo notikumu nosauca par *Denkerkas brīnumu*. Apjukušos frančus vācieši nemaz necentās ņemt gūstā, vienkārši uzsaucot: *Mums nav laika ņemt jūs gūstā. Sviediet prom ieročus un ejiet uz dienvidiem*. 13. jūnijā vācu armija braši iesoļoja Parīzē. Dažus mēnešu laikā virkne Eiropas valstu zaudēja brīvību. Vācu ģenerālfeldmaršals E.Manšteins šo kampaņu nosauca par *sirpja griezienu*. Hitlera apdullinoši viegļie panākumi lika sarosīties *draugam* Josifam Visarionovičasm Staļinam pagrābt arī savu porciju no Eiropas putras katla.

Tauta sekoja notikumiem Eiropā ar bažām un nelabām nojautām par gaidāmiem juku laikiem.

*Laiks šovasar vairs neies vecās sliedēs –
Būs puķes skumjas, bišu medus rūgts,
Uz tāliem ciemiem kumeļš netiks jūgts...*

*Edvarts Virza,
Tēvzemes balvas laureāts*

VAIDU GADS

1940. gada jūnijā gandrīz vienlaicīgi visas Baltijas valstiņas saņēma boļševiku ultimātus sastādīt jaunas valdības un ielaist savā teritorijā Padomju Armiju neierobežotā daudzumā. Čekas karavīri 15. jūnija naktī plkst. 2.30 iebruka Latvijas robežsargu mītnē Masļenkos, nogalināja daļu robežsargu un bēgošu sievieti, saņēma gūstā civiliedzīvotājus ar bērniem un aizveda pāri robežai, robežsargu mītni nodedzināja, bet visai pasaulei kārtējo reizi sludināja melus, ka vainīgi paši cietēji, apdraudot PSRS drošību! 17. jūnija priekšpusdienā vairākās vietās no Krievijas un Lietuvas Latvijā ienāca sarkanarmija. Pusdienas laikā krievu tanki jau bija Rīgā. Tā bija labi izdomāta akcija. Vispirms okupēt Lietuvu, lai Igaunijas un Latvijas cilvēkiem nogrieztu atkāpšanās ceļu uz rietumiem.

18. jūnijā valsts prezidents K. Ulmanis pēdējo reizi radiofonā uzrunāja savu tautu: „Mūsu zemē ienācis padomju karaspēks. Tas jāuzlūko ar draudzību, jāatturas no kārtības traucējumiem. Pierādiet darbos un stājā tautas dvēseles spēkus, ko izraisījuši Latvijas ziedu gadi. Viss, kas tagad notiek un notiks, nāks par labu tautas nākotnei. Mana sirds pieder jums, un es jūtu, ka arī jūsu sirdis pukst man pretī draudzīgā atbalsī. Tā iesim uz priekšu un veiksīm savu darbu.”

Savu runu prezidents pabeidza ar vēsturiskiem vārdiem: *Es palikšu savā vietā, jūs palieciat savās!*

Cilvēki gaidīja plašākus paskaidrojumus, bet daudzi saprata, ka Ulmanis runā, it kā viņam būtu pielikta pistole pie deniņiem. Palika iespaids, ka prezidents ir zaudējis cerību, bet nevarēja pateikt īstenību, lai valstī nesāktos nekārtības. Šajās Latvijai izšķirošajās dienās Ulmanis rīkojās, it kā miega zāles ieņēmis. Viņš strādāja godprātīgi tautas labā un nekādi nesaprata, cik zemiski un viltīgi spēj rīkoties ienaidnieks, kas uzdodas par tautas draugu.

Krievija joprojām neatzīst okupācijas faktu, bet kā varēja gadīties, ka 16./17. jūnija naktī Latvijā dislocētās krievu vienības ieņēma pozīcijas pie Jelgavas, Tukuma un citiem tiltiem, kur bija paredzēta okupācijas armijas virzīšanās?

Pasaulei tika vēstīts, ka Latvijā notikusi sociālistiska revolūcija, kaut daudzi zināja, ka revolūcija ir populārākā eksportprece Padomju Savienībā. PSRS pārkāpa 1920. gada 11. augustā Rīgā parakstīto Latvijas un Padomju Krievijas mierlīgumu, kura 2. pantā rakstīts: *Padomju Krievija bez ierunām atzīst Latvijas valsts neatkarību un suverenitāti un uz mūžīgiem laikiem atskās no visām tiesībām.*

Redzot Krievijas sabrukumu, Ļeņins jau 1917. gadā runāja, ka būs jādod brīvvališana Baltijas guberņām. Ar savu dekrētu 1918. gada 22. decembrī P.Stučkas iespaidā Ļeņins pasludināja Latviju par padomju republiku. Tāds bija oficiālais viedoklis, kādu padomju vara Latvijā sludināja 50 gadus. Patiesību uzzināja tikai tad, kad Latvija atkal atguva neatkarību. Tā bija šāda:

1940. gada 9. jūnijā PSRS tautas aizsardzības komisārs Timošenko un ģenerālstāba priekšnieks maršals Šapošņikovs, gatavojot darbības plānu situācijai, kāda varētu rasties, ja izdotos Baltijas valstis izprovocēt uz militāru konfliktu, parakstīja slepeno PSRS tautas aizsardzības komisāra direktīvu Nr. 02622, ar kuru Baltijas kara flotei tiek pavēlēts 12. jūnijā būt gatavai veikt kaujas uzdevumus. Tallinas, Paldisku un Liepājas bāzēs izvietotajiem padomju spēkiem vajadzības gadījumā jāsagrābj Igaunijas un Latvijas karaflotes un arī tirdzniecības flotes kuģi; jāizsēdina desants Tallinā un Paldiskos, ieņemot ostas un krasta baterijas; jāslēdz Rīgas jūras līcis, jāorganizē pastāvīgas dežūras Somu jūras līcī. Flotes vadībai uzdots palīdzēt sauszemes vienībām, ja tās dotos uzbrukumā Rakveres virzienā, bet jūras aviācijai gādāt, lai Igaunijas un Latvijas kara lidmašīnas nepārlidotu uz Somiju un Zviedriju.

Padomju puse cerēja, ka izdosies izprovocēt baltiešu bruņotos spēkus atklātam konfliktam, lai tad radītu ieganstu sākt militārās operācijas, kuru iznākums būt okupācija. Tika gatavotas nometnes, kurās turēt gūstā kritušos baltiešu karavīrus.

Tomēr Baltijas valstu vadība izrādījās vēl piesardzīgāka nekā domāja Maskavā. Konflikta neizprovocēja ne Masļenki, ne līdzīgi incidenti Lietuvā, ne arī atkārtotā PSRS karaflotes demonstratīvā iebraukšanas Igaunijas flotes bāzes teritorijā, kur saskaņā ar *bāzu līgumu* tās klātbūtne bija liegta.

PSRS nonāca pilnīgā pretrunā ar iepriekšējiem līgumiem un dekrētiem. Tautā skandēja peršņū: – *Tā aizgāja latvju godība un atnāca krievu sodība!*

Latvija atkal kļuva par Padomju Sociālistisko Republiku – LPSR. Pēc Maskavas diktāta Latvijā nodibināja marionešu valdību ar profesoru Augustu Kirhenšteinu priekšgalā. Tautā Kirhenšteinu dēvēja par *vitamīnu profesoru*. K.Ulmani pabīdīja pie malas, un ar viņu neviens nerēķinājās. Visu diktēja Maskavas *diriģenti* Višinskis un Derevjanskis. Jaunieceltā valdība steidzīgi organizēja Saeimas vēlēšanas 14.-15. jūlijā. Balsot varēja

tikai par vienu sarakstu – Darba tautas bloku. Mēģinājums iesniegt vēl kādu sarakstu, lai būtu alternatīva, kā tas bija līdzšinējās vēlēšanās, to iesniedzējiem un listē esošajiem beidzās gaužām bēdīgi. Lozungs bija: *Zem Ļeņina karoga, Staļina vadībā ceļā uz komunismu! Par darbu, maizi un brīvību!*

Kas nebalsos, būs tautas ienaidnieks. Tos noskaidrot nebūs grūti, jo pasēs iespieda zīmogu, ka esi piedalījies vēlēšanās. Vēlēšanas kontrolēja, kā novērotāji darbojās formās tērpti svešas valsts pārstāvji! Kurā valstī vēl varēja notikt tik demokrātiskas vēlēšanas? Nebija svarīgi, kā vēl, bet svarīgi bija *pareizi* saskaitīt balsis. Latvijā sāka iepazīt vēl nepiedzīvotu vēlēšanu aktivitāti – 99,9%. Balsošanas rezultātus sadalījumā pa pagastiem presē npublicēja. Ap 500 cilvēku, kuri iesaistījās Demokrātiskā bloka saraksta veidošanā, tika represēti, arī saraksta līderis Atis Ķēniņš. Tā tauta sāka lēnām iepazīt padomju *brīvības* izpausmes.

Latvijas brīvības iznīcināšanas izrādes pēdējais cēliens notika 5. augustā Maskavā, kur PSRS Augstākā Padome žēlīgi uzņēma Latviju PSRS sastāvā.

Tauta to uztvēra savādāk nekā rakstīja prese. Krievisko CCCP latvieši iztulkoja: Caur centrālā cietuma pagrabiem. Starptautisko USSR – *Ulmanis sakrāja Staļina rīklei.*

Dažādas padomju populārās dziesmas latvieši dziedāja ar citiem vārdiem, piemēram, Internacionāli:

*Uz cīņu mosties, darba ļaudis,
Tu visu zemju vergu bars!
Zem bada lāsta diezgan snaudis,
Pēc cīņas slāpst mums brīvais gars.*

Latviešu apdarē tā skanēja:

*Ne Staļins, Molotovs, ne Spure⁵³
Mums jaunus laikus nenesīs.
Tik pašu rokas, pašu dūre
Tos prom uz elli aizvadīs.*

Staļina mīļāka dziesma esot bijusi gruzīnu tautas dziesma Suļiko:

*Mīļās kapu meklēju es,
Bet nav viegli atrast man to.
Katra diena sirdij skumjas nes,
Kur gan esi tu, Suļiko.*

⁵³ V.Molotovs bija PSRS Ārlietu komisārs, Ž.Spure bija Latvijas kompartijas centrālkomitejas pirmais sekretārs.

Dziesmai bija sentimentāla melodija, un tās vārdi latviski skanēja:

*Zupā gaļu meklēju es,
Bet nav viegli atrast man to.
Pazudusi gaļa, siers un kotletes,
Tukšas visas bufetes.*

Pazīstamās dziesmas *Pie Dzintara jūras* melodijā dziedāja:

*Pie Kremļa durvīm stāv Kirhenšteins bāls,
Tam rokā ir lūgums pēc maizes un sāls.
Viņš žēlīgi lūdza, tam asaras birst,
Bet Staļins tik smejas un sūta to d...!*

Padomju vara ātri atbrīvojās no kaitīgās buržuāziskās preses izdevumiem. Slēdza avīzes *Jaunākās Ziņas*, *Brīvā Zeme*, *Rīts*, *Kurzemes Vārds*, žurnālus *Atpūta*, *Zeltene*, *Aizsargs* un daudzus citus tautā populārus preses izdevumus. Jaunās varas *biedrkungi* aicināja domāt pareizā virzienā. Pareizi domāja tikai komunisti. Viņiem bija iestellētas labākas smadzenes. Nevēlamās preses vietā stājās padomju propagandas trauksmainie rupori – avīzes *Cīņa*, *Komunists*, *Jaunais Komunārs*, žurnāls *Darba Sieviete* un citi. Tauta visas pārmaiņas uztvēra ar neuzticību un ironiju. Pie avīžu kioskiem notika šādas sarunas: – *Man, lūdzu, „Brīvo Zemi”!* – *Tādas vairs nebūs.* – *Tādā gadījumā „Atpūtu”.* – *Tāda arī vairs nebūs.* – *Kas tad būs?* – *Darba sievietes nemitīga cīņa ar jauniem komunāriem un komunistiem.* – *Un „Rīts” arī nebūs?* – *Nē, nu būs vakars!*

Ungārijas valstsvīrs un tautas varonis Laijošs Košuts (1802-1894) kādā savā runā Anglijā 1851. gada 30. oktobrī teica: – *Kāds ir visa ļaunuma galvenais spēks Eiropā? Tas ir Krievijas uzbāzīgais gars. Ar kādu spēku palīdzību Krievija kļuvusi varena? Vai ar ieročiem? Nē, Krievijas bruņojums ir daudz vājāks nekā daudzām citām varām. Tā kļuva visspēcīgā, vismaz ļoti bīstama apkārtējo valstu brīvībai ar diplomātiskām intrigām!*

Jau drīz pēc padomju varas nodibināšanas Latvijā *orgānos* sāka krāties informācija, ka sarkanarmieši un pat virsnieki sākuši spriedelēt, ka buržuāziskajā Baltijā dzīves līmenis tomēr augstāks nekā Padomju Savienībā, ka karš ar Somiju nav bijis taisnīgs. Tāda spriedelēšana bija jāapkaro visiem līdzekļiem, lai saglabātu mītu, ka *pūstošajā kapitālismā* cilvēki dzīvo trūcumā un badā, bet īstā laime meklējama *ziedošā sociālismā*.

Kad retajās lauku mājās esošie radioaparāti atnesa vēsti par trauksmainajiem notikumiem Rīgā, par vecās varas gāšanu un jaunas, tautas valdības nodibināšanu, Kazdangā iestājās tāds kā vakuums. Visi gaidīja, kas nu būs? Varu maiņas parasti notiek galvaspilsētās, lielos centros, bet laukos nekāda šaudīšanās un grūstīšanās nenotiek. Nomaina tikai uzrakstus pie

valsts iestādēm, izkarina citus karogus un padzen vecos priekšniekus. Uz tām pašām nagliņām, kur karājās valstsvīru K.Ulmaņa, ģenerāļa K.Berķa, ministra A.Bērziņa un citas ģimenes, uzkarināja J.Staļina, V.Ļeņina, A.Kirhenšteina un citu *iesvaidītu* personu portretus.

Kazdangā nebūt nebija viengabalaini noslāņota, nacionāli domājoša sabiedrība. Kreisie spēki nevarēja samierināties ar viņu gāšanu pēdējās vēlēšanās un K.Ulmaņa nākšanu pie varas kurš viņus nodzina vēl dziļākā pagrīdē. Aktīvi darbojās komunistiskās partijas šūniņas vadītāja Anna Brūvere, kas 1930. gados audzināja komunistus Kārli Forstmani, Jāni Šmitu, kuri savā darbībā iesaistīja savus bērnus. Tie 1. Maija un Oktobra revolūcijas svētkos 1932. gada 7. novembrī uzvilka sarkanos karogus Kapšos un Vangā. Pagrīdnieks Miķelis Pūris 1. Maijā pie pamatskolas uzmetis sarkano karogu uz telefona stieplēm. 1940. gadā M.Pūris iestājās komunistiskajā partijā, aktīvi iesaistījās padomju varas aktīvistu rindās, nosodīja buržuāzisko iekārtu.

Zīmīgi, ka pagrīdniekiem palīdzēja padomju laikā populārais rakstnieks Žanis Grīva. Būdams bezdarbnieks, viņš uzzināja, ka Kazdangā ir lieli augļu dārzi, kuri 1933. gada rudenī lūza no pārbagātās augļu ražas un devās palīgā, cerībā labi nopelnīt. Noņemtos augļus lika kastēs un veda uz dzelzceļa stacijām. Zinādams, ka 1905. gadā šeit valdījis revolucionārs gars, Ž.Grīva paņēmis līdzīgu portfeli ar nelegāliem uzsaukumiem un laikrakstiem. Vēlās vakara stundās, braukdams uz Sieksātes staciju pēc tukšām kastēm un naktī atgriezdamies, nobārstījis klusos lauku ceļus. Tā tas turpinājies līdz brīdim, kad Kazdangas parkā viņa jauko nodarbošanos pamanījis kāds aizsargs un Žanīm nācies laikus nozust. Padomju laikā Ž.Grīva kļuva par godā celtu rakstnieku, bet aizsargam pavērts ceļš uz plašās dzimtenes *bagātākajiem* novadiem.

Bija pienācis laiks pagrīdniekiem vecajiem komunistiem nākt dienas gaismā. Krišis Aļeksējevs, Otis Braunfelds, Kārlis Brīgmanis, Ansis Grantiņš, Ernests Jankovskis, Jānis Konrāds, Miķelis Pūris, Augusts Tunnis, Jēkabs Vilmanis, Jānis Zutis savā darbībā iesaistīja pirmos komjauniešus Ernestu Konrādu, Kārlī Lukševicu, Arnoldu un Valdi Reiņu un citus.

Pie lauksaimniecības vidusskolas uz sporta laukuma skolotājs Jānis Gaross noorganizēja mītiņu, kurā pulcējās ap 40 ziņkārīgo. Ar paceltu dūri viņš aicināja atbalstīt jauno varu. Pacelta dūre bija tipisks komunistu žests, apliecinot sen sludināto lozungu – dūrei tik spēks. Tikai ar varu un spēku var panākt iecerēto!

Pagasta valdes vietā sāka darboties izpildkomiteja, kuras priekšsēdētājs kļuva Ernests Grundmanis, partorgs Jēkabs Vilmanis, milicis Pēteris Lapinskis, par sekretāru turpināja strādāt Ādolfs Ciesnieks, izpildkomitejas locekļi: Ernests Indriksons, Miķelis Pūris, Ernests Jankovskis, Krišs

Aļeksējevs, tehniskie darbinieki: Augusts Līviņš un Elza Ciesniece. Viss nebūt negāja tik raiti, tādēļ šādu pagasta vadības sastāvu Aizputes apriņķa izpildu komiteja (priekšsēdētājs Jānis Dundurs) apstiprināja tikai 1940. gada 28. novembra pirmajā sēdē.

1940. gada 21. septembrī PSRS Tautas komisāru padome un Vissavienības Komunistiskās partijas centrālkomiteja pieņēma slepenu lēmumu par pāreju no latiem uz padomju rubli. No 16. novembra paralēli latam apgrozībā laida rubli pēc kursa 1:1. Banku kasēs ienākošos latus ārā vairs nelaida. Vienlaicīgi lika ekspropriēt privātpersonu un privāto uzņēmumu banku un krājkasēs noguldījumus, kas pārsniedza 1000 latus. Tā bija tīrā cilvēku aplaupīšana. Daudzi cilvēki zaudēja savus mūža iekrājumus, sūri grūti pelnīto naudiņu, dažkārt paliekot bez iztikas līdzekļiem. No 1. oktobra par 25% paaugstināja cenas rūpnieciskās pārstrādes pārtikas precēm, rūpniecības precēm līdz 50%. To visu izdarīja klusi un nemanāmi. Cilvēki zaudēja labklājību. No 1941. gada marta latus pilnībā nomainīja pret toreiz populāro un bezvērtīgo papīra naudu – červoncu. 10 sudraba lati atbilda vienam papīra červoncam. No 1940. gada 1. oktobra ieviesa talonu sistēmu – 2,4 kg cukura un 125 g cietās ziepes.

Pagastos un apriņķa vadošajās iestādēs pie varas nonāca cilvēki, kas valsts neatkarības gados bija strādājuši pagrīdē, lai grautu pastāvošo iekārtu, galvenokārt izplatot nelegālu literatūru, veicot komunistisko aģitāciju un propagandu. Vairumam trūka piemērotas izglītības, jo, ieliekot amatos, galvenokārt vadījās pēc principa – kaut arī glups, kad tik boļševiks. Daudziem čīnavniekiem kadru anketas ailē izglītība bija jāraksta – nepabeigta pamata, kā, piemēram, milicim Lapinskim – 4 klases.

Pie varas nonākušiem bija jāsāk domāt pilnīgi pretēji līdzšinējai darbībai – celt un veidot. Kas vieglāk – graut vai radīt? Padomju vara bija apsēsta ienaidnieka tēla meklēšanā. Vienmēr bijuši citi ienaidnieki – jodi, pesteļi, cari, ķeizari, vāci, poļi, zviedri, dievticīgie, nacionāli noskaņotie un citi *kaitēkļi*. Vienmēr bija, kam uzvelt vainu un attaisnoties par savām muļķībām un neizdarībām.

Bijušo organizāciju un mācību iestāžu karogi bija jānodod tautas milicim. Karogi bija nacionālo ideju nesēji, tradicionālo rituālu svētumi un simboli. Tā tika iznīcināts nacionālais gars tautā! Ļaudīm atņēma krājkasēs noguldīto naudu, turīgiem zemniekiem atņēma zemi, iznīcināja arī garīgās vērtības un morāli!

1940. gada augustā tūlīt pēc iekļaušanas Padomju Savienības sastāvā Latvijas strādājošos aicināja strādāt pēc Stahanova metodes. Kas bija šis nedzirdētais spēka mitriķis? 1935. gada 1. septembrī Donbasa ogļrācis Aleksejs Stahanovs nakts maiņā šahtā normā paredzēto septiņu tonnu vietā atskaldīja 102 tonnas, pārsniedzot minēto normu gandrīz 15 reizes. Tā tika

apgalvots presē visos valsts stūros, bet citi ogļrači to apšaubīja, ka šāda darba uzvara vispār nav cilvēka spēkos. Staļinismam bija vajadzīgs strādnieka – varoņa tēls, un tāds tika radīts. Patiesībā septiņu tonnu norma bija paredzēta ogļracim, kurš strādā viens, bet Stahanovam palīdzēja vesela brigāde, kas nodarbojās ar šahtas griestu un sienu nostiprināšanu. Turpmāk visās PSRS saimnieciskajās dzīves nozarēs plaši organizēja stahanoviešu kustību, bet latvieši necentās kustēties varoņtēla tempā. Padomju propagandas izdomu un vērienu varēja tikai aprīņot un par to pasmīnēt.

1940. gada 20. decembrī aprīņa izpildkomiteja apstiprināja Tautas tiesas piesēdētājus Kazdangas pagastā. Tāda struktūra vēl pagastā nebija pieredzēta. Šajā godā tika izvirzīti selekcijas stacijā strādājošie Miķelis Rozentāls, Ernests Viļumsons un Jānis Zutis.

Līdzšinējam pagasta izpildkomitejas priekšsēdētājam E.Grundmanim īsti labi darbi neveicās, tādēļ 1941. gada 3. februārī viņu nomainīja E.Jankovskis, bet padomes locekļu sastāvā iekļuva E.Vilemons.

1941. gada 4. martā pēc naudas reformas noteica jaunas darba algas rubļos. Pagasta izpildkomitejas priekšsēdētājam mēnesī 350 rubļi, sekretāram 325 rubļi, darbvedim-mašīnrakstītājam 300, darbvedim 275, kurjeram 140.

9. aprīlī pagasta izpildkomiteja pārcēlās uz Kapšiem, atbrīvojot plašākas telpas nepilnai vidusskolai.

Cildu un Vangas krejotavas iepirka olas par 6 rbļ. kilogramā. Cildu purvā turpināja griezt kūdru.

1941. gadā pagasts bija 100,4 km² liels ar 2300 iedzīvotājiem. Tas bija viens no lielākajiem pagastiem Aizputes apriņķī.

Aprīņa izpildkomiteja nolēma Pūņu fermā iekārtot invalīdu namu.

Padomju vara savu *spilgto* valdīšanas laiku Latvijā noslēdza ar sen plānotu un cilvēka prātam grūti aptveramo finālu – pretpadomju elementu deportāciju uz Sibīriju. Tikai daudzus gadus vēlāk mēs uzzinājām, ka tas komunistiem bija iecienīts līdzeklis, kā iznīcināt un pārkrievojot veselas nācijas. Daudziem tas atgādināja jau piemirsto 1919. gada teroru, ko Latvijā savā īsās valdīšanas laikā piekopa P.Stučkas valdība. Komunisti bija čakli uz cilvēku šaušanu! Viņiem nebija žēl dažus simtus gramus svina un sešas pēdas zemes.

Izsūtīšana Latvijā tāpat kā Lietuvā un Igaunijā sākās 1941. gada naktī no 13. uz 14. jūniju un bija 1941. gada plašās deportācijas akcijas sastāvdaļa. Rietumukrainā iedzīvotāju deportēšana notika maijā, Moldovā – naktī no 12. uz 13. jūniju, bet Rietumbaltkrievijā naktī no 19. uz 20. jūniju. Tā bija ceturta masu izvešanas operācija no teritorijām, kas tika pievienotas PSRS pēc Otrā pasaules kara sākuma.

1941. gada 14. jūnijā no Latvijas izveda 15 424 cilvēkus.

Padomju varas sargsuņi – čekisti – izrīkojās ar cilvēkiem kā sadisti. Krievu bezkaunība lika rūkt un spalvām celties gaisā! Asinis uzkarsējās! Veltīgi tagad viņi aicina aizmirst pagātni. Latviešu tauta to nekad neaizmirsīs. Ar šādu rīcību krievi ieguva naudu uz visu mūžu! Tagad viņu pēcnācēji klaigā par cilvēku tiesību ievērošanu, ka viņiem liek mācīties latviešu valodu. Toreiz tik humānu jēdzienu Padomju Savienībā nebija pieņemts lietot.

1939. gada 10. oktobrī čekas ģenerālis I.Serovs parakstīja pavēli par cilvēku deportāciju no Baltijas valstīm. Pat pavēles paragrāfu nosaukumi ikvienam uzrāva zosādu un tīrās. *Deportācijas izvešanas procedūra, Ģimenes galvas atdalīšanas procedūra no deportējamo ģimenes, Vilcienā iekāpšanas procedūra un citas.* Kad dzelzceļa vagoni piepildīti ar nepieciešamo ģimeņu skaitu, tie jāslēdz. Ģimenes galva jābrīdina, ka personīgais inventārs jāiesaiņo atsevišķi. Ēdināšanai ceļā plānoja trīs rubļus dienā, ieskaitot 600 g maizes. Vietējās varas pārstāvis piedalās mantas aprakstīšanā. Izsūtītājiem atļauts ņemt līdzī mantas, nepārsniedzot 100 kilogramus.

Viens no godīgākajiem latviešu komunistiem, bijušais Latvijas PSR kultūras ministrs Voldemārs Kalpiņš, kurš pieredzēja tautas atmodu astoņdesmito gadu beigās un Latvijas neatkarības atjaunošanu, taču līdz nāvei nemainīja savu komunistisko pārliecību, par Baigo gadu teicis: *1941. gada izvešanas akcijās arniecīgiem izņēmumiem piedalījās visi Latvijas komunisti, kuru partijas stāžs skaitāms ar šo gadu un agrāk, kā arī liela daļa tā laika komjauniešu. Mēs šodien varbūt arī nevaram zināt, cik uz mums būtu šāvuši, ja šīs izvešanas nebūtu bijušas, bet viens ir skaidrs – politiskās sekas bija drausmīgas, to atcerēsies vēl ilgi un nepiedos nekad!*

Tā arī ir! Cilvēks nav viens šai zemītē. Viņam ir plašas radniecības saknes, draugi, darbabiedri. To dvēselēs cirstās rētas nav aizdzijušas un joprojām sūrst, tām pieskaroties. Baigā gada sarkanais terors atstāja aiz sevis sāpju un nauda vilni, kuru vispirms izjuta 1941. gadā bēgošās sarkanarmijas ordas. Katra godīga latvieša sirdī tas nezudīs nekad!

1940. gadā Latvijā uz pusgadsimtu iestājās pusnakts. Mūsu tautas izcilā rakstniece un filozofe Zenta Mauriņa komunistisko gadu nodēvēja par *vaidu un nakts gadu*, kad tautu vienoja sāpes un izmisums. Tikai pēc 50 gadiem gaisma uzvarēja tumsu, skrandu ēnas aizbēga. Viņa saka: – *Latvietis cilā zobenu tikai, lai iztīrītu savu zemi no mošķiem, un īsti laimīgs viņš jūtas, kad zobenu var pārkalt arklā!*

1941. gadā izsūtīto Kazdangas iedzīvotāju saraksts

Nr.	Uzvārds, vārds	Dzimšanas gads	Mājas	Piezīmes
1.	Malks Krišs	1895	Grieži	Miris 03.10.41. Vjatlagā
2.	Malks Emīlija	1903.	—, —	Atbrīvota 04.07.56. Ujāras raj.
3.	Malks Elmars	1932	—, —	Atbrīvots 15.08.46. —, —
4.	Malks Tāļivaldis	1931	—, —	—, —
5.	Malks Aivars	1937	—, —	—, —
6.	Štrauss Alberts	1901	Kazdangas lauks.skola	Miris 25.09.43.
7.	Štrauss Elvīra	1911.	—, —	Atbrīvota 31.01.56. Ujāras raj.
8.	Vītols Vilnis	1934	—, —	Atbrīvots 19.08.46. —, —
9.	Ozoliņš Kārlis	1898	Roņi	Miris 21.03.42.
10.	Ozoliņš Laimonis	1924	—, —	Atbrīvots 15.12.46.
11.	Ozoliņš Ēriks	1929	—, —	Atbrīvots 15.06.46.
12.	Sviestiņš Fricis	1901	Kazdangas lauks.skola	Miris 04.02.42.
13.	Sviestiņa Vilma	1901	—, —	Atbrīvota 30.06.56.
14.	Sviestiņš Egils	1936	—, —	Miris 1942.
15.	Sviestiņš Alvis	1939	—, —	Atbrīvots 15.07.55.
16.	Bierants Žanis	1901	Ausekļi	Miris 27.01.42.
17.	Bieranta Emma	1911	—, —	Bēgusi, atbrīvota 04.02.57.
18.	Bierants Vizma	1934	—, —	Bēgusi no Manas raj.
19.	Bierants Ausma	1935	—, —	Bēgusi no Manas raj.
20.	Priednieks Kārlis	1905	Jurīši	Miris 04.01.42.
21.	Priednieks Elza	1905	—, —	Atbrīvota 15.06.48. Manas raj.
22.	Priednieks Ivars	1931	—, —	Atbrīvots 24.08.46.
23.	Priednieks Jānis	1933	—, —	—, —
24.	Malks Krišs	1892	Malkos	
25.	Melveris Voldemārs	1910		
26.	Peniķis Jānis	1919	Ceļa Alokstes	
27.	Ķivelītis Kārlis	1904	Kalnarājos	

No Kazdangas pagastam vēlāk pievienotā Lažas pagasta aizvesti:

Nr.	Uzvārds, vārds	Dzimšanas gads	Mājas
1.	Kārklīšs Jānis	1891	Druvas
2.	Kārklīšs Anna	1903	—, —
3.	Kārklīšs Valda	1932	—, —
4.	Kārklīšs Ilma	1934	—, —
5.	Priede Mārtiņš	1893	Kalni
6.	Priede Paulīne	1904	—, —
7.	Priede Malda	1927	—, —
8.	Priede Laimdota	1931	—, —
9.	Priede Aija	1936	—, —
10.	Priede Kārlis	1940	—, —

No Latvijas pavisam izveda 5154 sievietes, 3225 bērnus; 2188 zemniekus un 1474 zemnieces.

Tuvā kara dēļ izsūtīto ešeloniem nereti nācās gaidīt, lai palaistu uz rietumiem joņojošos militāros sastāvus. Ešelsoni nereti traucās neapstājoties, lielā steigā. Cilvēki vagonos pavadīja 2-3 nedēļas. Silta ēdiena, svaiga gaisa, kustību trūkums, slimības un pārdzīvojumi veicināja cilvēku mirstību. Statistika liecina, ka ceļā miruši 43 cilvēki, bet piedzimuši 7 cilvēciņi.

14. jūnijā izsūtītos galvenokārt nometināja Krasnojarskas novada Abanas, Ačinskas, Bogotolas, Irbeiskas, Kanskas, Kozuļskas, Partizanskas, Tasejevas un citos rajonos, bet Novosibirskas apgabalā – Kargasokas, Parabeļas un citos rajonos. Jūlija sākumā no Juhnovas un citām karagūstekņu nometnēm pārsvarā nosūtīja uz labošanas darbu nometnēm Krasnojarskas novadā un Sverdlovskas apgabalā – Vjatlagu, Noriļlagu, Sevrallagu, Usoļlagu.

Dokumenti liecina, ka jūnija beigās vai jūlija sākumā gatavota vēl viena deportācijas tūre, tikai Hitlera negaidītais iebrukums daudzus nelaimīgos paglāba no *bezmaksas ekskursijas*. Aizsūtīja par velti, bet mājās bija jātiek pašu spēkiem un līdzekļiem. Jāapbrīno izdoma, precizitāte un vēriens, ar kādu tika veikta cilvēku pazemošanas procedūra. Diemžēl šāda attieksme pietrūka daudzās cilvēku labklājībai ļoti nepieciešamās nozarēs!

1941. gada sākumā padomju iestādes beidzot konstatēja, ka Latvijā nevalda liela sajūsma par komunistisko iekārtu, kā to regulāri sludināja presē. Latvieši pārlieku bezkaunīgi izturoties pret *brīvības, brālības un vienlīdzības* ideju paudžiem. Karavīri, atstājot savas kazarmas, lai atbrīvotu telpas sarkanarmijai, noņēmuši visas izlietnes, tualetes podus, mēbeles, savākuši iekārtas, apgrūtinot pasta sūtījumus, un pasts darbojoties zem pārlieku stingras uzraudzības. Atcerēsimies, ka pasts bija pārslogots ar smagām pakām, kuras sūtīja uz *paradīzes zemi no bada zemes*. Maršals K.Vorošilovs jau 1939. gadā aizliedza Latvijā dislocētām sarkanarmijas vienībām uzņemt jebkādus kontaktus ar vietējiem iedzīvotājiem. Tādēļ 1941. gada 16. maijā tika izdots bargs dekrēts – triju dienu laikā veikt tīrīšanas operācijas visās padomju varas struktūrās, lai atmaskotu kontrrevolucionāros elementus un nacionāli noskaņotos *svoločus*, kas ielavījušies varas iestādēs un darbojas pret padomju *godīgām* iecerēm. Latvieši pilnīgi jāatbrūno, kuri nepakļaujas, jānošauj.

Tanī pat laikā stāvoklis pasaulē bija ļoti draudīgs un saspīlēts. Daudzie padomju spiegi no dažādām valstīm sūtīja Staļinam šifrētus signālus, ka drīz Vācija uzbruks Padomju Savienībai. Lai Staļinu nomierinātu, 1941. gada 14. maijā Hitlers sūtīja Staļinam *draudzīgu pasta balodīti*, ka tās 80 divīzijas, kas atrodas PSRS pierobežā nebūt negatavojas iebrukt padomju

zemē, bet 15.-20. jūnijā tiks atvilktas uz rietumiem, lai uzbruktu Lielbritānijai un iznīcinātu šo kara perēkli. *Kā valsts galva dodu Jums savu godavārdu, ka Vācija Jums neuzbruks un visas šādas nelabvēļu dotās ziņas ir meli un maldi, kas rada Jums nevajadzīgu spriedzi.*

Staļins uzticējās Hitleram, nevis saviem uzticamajiem izlūkiem. Pat slavenais izlūks Rihards Zorge no Japānas precīzi ziņoja, ka 21. vai 22. jūnijā Vācija sāks karu pret PSRS. Kad japāņi notvēra Zorgi un bija gatavi apmainīt pret savu izlūku, ko bija atmaskojis padomju izlūkdienešs, Staļins ciniski atbildēja: „Es tādu Zorgi nepazīstu!” un ļāva mierīgi nošaut cilvēku, kas atdeva savu dzīvību slepkavam, kurš nespēja novērtēt viņa spējas un pūles, ziedojoties PSRS labā.

Staļins nepakustināja ne pirkstiņu, ne ūsu, lai cienīgi sagaidītu otru pasaules plēsoņu no rietumiem un pakļāva miljoniem padomju cilvēku nežēlīgai iznīcībai, ciešot miljardiem rubļu zaudējumus izpostītās pilsētās un izpostītā zemē. Bet vēl ir cilvēki, kuri gatavi Staļinam celt pieminekļus, bučot viņa zābakus, klanīties viņa *svētbilžu* priekšā. Staļins bija maza auguma (ap 165 cm), neatzina dzimuma vienlīdzību un savas partijas biedrenes dēvēja par *idejiskām siļķēm*.

Bar kas tanī laikā notika Kazdangā?

Gatavojoties PSRS Augstākās un Tautību Padomes vēlēšanās 1940. gada 2. decembrī, pagasta padome apstiprināja iecirkņa vēlēšanu komisiju: priekšsēdētājs Jēkabs Daizis, priekšsēdētāja vietnieks (LK(b)P Kazdangas šūniņas priekšsēdētāja vietnieks Miķelis Pūris un Pēteris Olekks no komjauniešiem.

J.Daizis (dzimis 1915. gadā Nīcā) 1937. gadā absolvēja Kazdangas lauksaimniecības vidusskolu. Dienot Latvijas armijā, ieguva leitnanta pakāpi un labus kontaktus ar augstākiem virsniekiem – cara armijas kapteini Aleksandru Balodi un pulkvedi Vili Spandegu. Kazdangā ierādās 1939. gadā reizē ar Lejaskurzemes izmēģinājumu selekcijas staciju, kuru no Līgutiem pārcēla uz Kazdangu, *atbrīvojot rūmi draudzīgajai sarkanarmijai*. Padomju vara V.Spandegu uzskatīja par K.Ulmaņa valdības opozicionāru un paaugstināja par ģenerāli, kas varētu kalpot okupantu labā tāpat kā ģenerālis Roberts Kļaviņš, kurš tika atvaļināts no armijas Ulmaņa laikā, bet tas nenozīmēja, ka viņi bija pārliecināti boļševiki.

A.Balodis un V.Spandegs nodibināja slepenu organizāciju *Militārā un civilā pretestības kustība komunistiem*, lai glābtu, kas vēl glābjams un pasargātu vēl esošo Latvijas armiju no briesmām, ja to izšķīdinātu sarkanarmijas daļās. Šajā kustībā iesaistījās arī J.Daizis, kura uzdevums bija tēlot aizrautīgu komunistu, lai iegūtu jaunās varas uzticību un informāciju, slepeni pasargājot savējos no *nāves izkaptis* plaujas.

Par šiem notikumiem J.Daizis stāsta 2006. gadā Francijā izdotā grāmatā *XX gadsimta laimes un moku periodi*.

Uzmanīgi uzņēmu kontaktus ar Kazdangas komunistiem, kas vairums bija neizglītoti, naivi un reizē karsti komunisti. Ātri izdevās viņu priekšā nospēlēt arī „kvēlu boļševiku” un kļūt par partijas šūniņas „vadoni”, un iegūt kontaktus ar Aizputes apriņķa komunistu centru. Visi Kazdangā mani pazina kā spēcīgu komunistu, no kura jāuzmanās. Bija jābūt ļoti uzmanīgam, lai neizplāpātos un tūliņ nenonāktu čekistu nagos. Uzticību ieguvu vidusskolniekos, mazpulka biedrā Veisbukā, kurš vēlāk krita leģionāru rindās, Deilandā un citos. Strādāju par tehniķi izmēģinājumu stacijā. Aizputes kompartijas sekretārs Auniņš mani nozīmēja par korespondentu laikrakstam „Komunists”, kas iznāca Liepājā, kur bija jāierodas katru pirmdienu uz korespondentu sapulcēm, tā man radās brīva iespēja ceļot un tikties ar vajadzīgiem cilvēkiem. Stacijas darbinieki no manis baidījās un izvairījās, bet es meklēju iespēju sevi atklāt, jo bija grūti spēlēties ar uguni. Kā pirmo izvēlējos agronomu Voldemāru Jēkabsonu, jo biju viņam pakļauts labības laukā. Notika garāka mistiska saruna, kuras noslēgumā iedevu viņam A.Baloža grāmatu „Kosmofobija” ar stingru vienošanos, lai neviens neuzzinātu par mūsu sarunu. Man laimējās. Tas bija liels atbalsts un reizē kļusums visapkārt.

Paģāja daži mēneši. 1940. gada 1. decembrī Rīgā pie mūsējiem notika smagas apcietināšanas, kur A.Balodis starp civilistiem skaitījās galvenais, bet viņam laimējās izbēgt un slepeni ierasties pie manis pēc vairāku dienu klejošanas ziemas salā. Nu jau saziņā ar Jēkabsonu novietojām „viesi” viesistabā. Izmēģinājumu stacija bija plaša valsts saimniecība, tās vadītājs Jānis Strauss, arī agrāk kalpojis cariskā armijā un pārdzīvojis Pirmo pasaules karu. Agronoms stingrs, godīgs un savu amatu saglabājis tādēļ, ka es, būdams vietējo komunistu vadītājs, viņu neaiztiku. Strauss no manis baidījās, jo viņa brāli, vidusskolas skolotāju, komunisti savāca pirmajās dienās, kad man vēl nebija nekāda teikšana. Strauss bija redzējis, ka ieradās kāds svešinieks, viņam bija jāziņo attiecīgām iestādēm, ja kāds šeit parādās. Biju spiests sevi atklāt arī Strausam, bet viņš man neticēja, baidīdamies, ka vēlos iedzīt viņu kādās lamatās. Risinājās smaga saruna, kuras laikā priekšsēdētāja kabinetā ieradās V.Jēkabsons, kuram lūdzu ievest skaidrību esošā situācijā. Viņš sacīja Strausam: „Jāni, uzticies Daizim! Viņš nav nekāds komunist, tikai tēlo. Viņa darbība mums var daudz palīdzēt.”

Šaubu mākoņi momentā izklīda, Strauss laimīgi iesaucās: „Kas to būtu domājis. Neticami, kas ap mums notiek, nevienam nevar uzticēties, visur provokācijas, iekrišanas, cilvēki pēkšņi pazūd, sakiet, kungi, ko varu jums palīdzēt?”

„Pagaidām tikai to, lai izbēgušo biedru atļauts novietot viesistabā blakus Daiža istabai.”

Pēc pāris nedēļām Balodi aizvedām uz Gaviezi pie saviem vecākiem, kamēr ar draugu palīdzību tika izgatavoti dokumenti uz Taubes vārda un kā vācu repatriantam iespēja izbraukt uz Vāciju.

1941. gada jūnijā mani pārcēla par jaundibinātās Mašīnu un traktoru (MTS) stacijas politisko direktoru Aizputē. Kā „Komunista” korespondentam man uzticēja Preses dienā taisīt galveno runu Kremļa dižvīru slavināšanai. Galvā iešāvās traka doma pazoboties par „tautu tēvu” Staļinu. Sakombinēju runu no viņa citātiem, kas, loģiski domājot, runāja pretī citam. Pēc manas runas, kā jau parasts notika spēcīgi aplausi. Otrā rītā mani izsauca uz pārrunām prokurora vietnieks, pēc profesijas lopu slakteris, dabā ciets un nežēlīgs, drūms kā nakts. Tādi ļoti derēja padomju varai. Tikko iegāju kabinetā, mani sagaidīja nikns uzbrēciens, ka esmu vakar apvainojis biedru Staļinu. Pierādīju pretējo. Prokurors nomierinājās, tomēr kļiedza, lai turpmāk tādas divdomības, kuras viegli var pārprast, nerunājos. Mani bieži aicināja uzstāties dažādās sanāksmēs. Ko runāju? Muldēju, tikai šai muldēšanai piekombinēju nomierinošu stilu. Citi „biedriši” galvenokārt operēja ar apnīkstošiem komunistiskiem saukļiem, kas daudziem jau bija apnikuši līdz ūkai.

Tā pienāca mūsu tautas Bērtuļu nakts – 1941. gada 14. jūnijs, kad vienā naktī pazuda vairāk nekā 15 000 mūsu tautas labākie dēli un meitas. Pēc pāris dienām mani uzaicināja ierasties drošības dienesta kantorī. Nobaidījos ne pa jokam, vai tikai neesmu atklāts. Mani sagaidīja ierēdnis, kuru pazīnu no Aizputes vidusskolas laikiem. Saprātīgs vīrs, bet arī iepinies komunistu tīklos: „Tu vadīji komunistu šūniņu Kazdangā, bet kā tas nācās, ka neviens no vidusskolas skolotājiem un izmēģinājumu stacijas vadošajiem darbiniekiem nav aiztikts 14. jūnijā, bet tur augstos posteļos sēd daudzi bijušie aizsargi. Mums ir norādījums ievākt par viņiem ziņas, lai apcietinātu un izsūtītu.”

To visu dzirdot, strauji pukstēja sirds. Līdz šim biju viņus pasargājis. Bija jāatbild ātri. Apvaldījos un paskaidroju. „To es zinu. Esmu viņus sīki uzmanījis. Tie ir valsts dienesta darbinieki, labi speciālisti, strādnieku iecienīti. Viņi apzinīgi veic savu darbu, ar politiku nenodarbojas, būtu aplam viņus aiztikti.”

Runāšana bija garāka, parakstījos zem protokola un aizgāju. Nevienu Kazdangā neaiztika. Pēc piecām dienām sākās karš.

Sākās panika un bēgšana. J.Daizis komunistiem līdzī nebrauca. *Tovariši* tika līdz Kuldīgai, kur tos aizturēja, izdalīja ieročus un lika doties atpakaļ un apšaut visus, kas vāciešiem noderētu, nežēlojot nevienu vācu piekritēju. Iedrāzušies selekcijas stacijas kantorī ar šautenēm rokās. Īpaši uzdarbojies

zvēriskais prokurora vietnieks. Viņš juties īstā *robā*, grūdis šauteni pie krūtīm un draudējis visus nošaut, meklējis, kur Daizis. Neviens nav varējis pateikt, kur pazudis, droši vien aizbraucis līdz kādai citai grupai. (Izmēģinājumu un selekcijas stacijas kantoris (birojs) atradās tagadējā bērnu dārza ēkā, kuras pagrabā pēckara gados nejauši atrada noslēptas pistoles.) Tikai līdzgaitnieki nomierinājuši iekarsušo vīru neuzsākt slaktiņu. Savu naidu viņš tomēr izlādējis, ieskrienot Aizputes cietumā un dažus nošaujot. Viņš dzina savu naida vagu līdz pēdējam brīdim, kaut pašam svila papēži. Visi padomju *šiškas* bija kā elektrizēti. Kurzemi pārlidoja vācu lidmašīnas. Uz visiem stūriem jau atradās sarkanarmijas *puļķīšu* un komjauniešu patruļas, kas kontrolēja kustību.

J.Daizis nebēga līdz impērijas atlūzām uz *varenplašo dzimteni*. Vēl kabatā glabājās *poļitruka* grāmatiņa, kas ļāva netraucēti virzīties uz Rīgu. Tur ģenerāli V.Spandegu vairs nesatika – viņš bija nošauts. Daizi mobilizēja leģionā, kur viņš kļuva par 34. pulka štāba komandieri. 1943. gada 16. martā piedalījās Volhovas kaujās. Šo dienu joprojām uzskata par latviešu leģiona dzimšanas dienu, un tās atblāzma vēl joprojām redzama mūsdienās. Vēlāk karoja arī Latvijā un 15. divīzijas sastāvā Vācijā. Karu noslēdza Braunšveigas slimnīcā. Uzskata, ka palikt dzīvam *šajā dvēseļu putenī* viņam palīdzējuši kosmosa spēki, ko aprakstījis grāmatā *Kosmosa balss*. Mūža nogali Daizis aizvadīja Francijas dienvidos Pireneju kalnu pakājē, audzējot kivi. Tur saticis kādreiz izglābto A.Balodi, kurš arī nodarbojies ar Viņpasaulas pētniecību. Vēl 91 gada vecumā J.Daizis cer sarakstīt grāmatu *Mūsu planētas nākotne*.

Tā noslēdzās mūsu tautai tik traģiskais *vaidu* un *naida* gads, kas izpaudās masveida slepkavībās. 1941. gada vasarā komunistu okupāciju nomainīja fašistu okupācija, kas nebija ne par spriedi labāka. Sirpja un āmura cirtienus nomainīja vācu ērgļa knābja un nagu asie knābieni. Arī svešo varmāku karogi bija asins sarkanā krāsā, tikai krievu iecienīto darba rīku vietā bija vācu kāškrusts. Šīs varas sadalīja latviešu tautu divās daļās, ko ar lielām grūtībām tagad mēģina apvienot. Hitlers sludināja: *Tautu likteņus nevar lemt ar smalkiem cimdiem. Vairs nav tas laiks, kad robežas strīdus ieskūra pirmi un metreses*.

Vissvētākās ir tās asinis, kas lija, cīnoties par savu zemi, bet daudzi latvieši savas dzīvības sulu izlēja, cīnoties zem svešiem karogiem svešās zemēs. Žēl! Īsā laika posmā viena pēc otras divas necilvēcīgas varas spēja iznīcināt tik daudz nevainīgu cilvēku dzīvību. Mūsdienu paaudzes pienākums ir saglabāt šo vēsturisko atmiņu, neļaut to izdzēst kā nebijušu un nepieļaut tās atkārtosanos. Tāds ir arī viens no šīs grāmatas uzdevumiem.

Tādā “modernā jaunceltnē” Sibīrijā dzīvoja
13 cilvēki no Saulīšu, Tomsonu un Zīlīšu ģimenēm

Jaudīgi vēršu vilcēji vizināja latvietes Sibīrijā. 1952.gads

Jēkabs Daizis 1937.gadā
absolvēja Kazdangas
lauksaimniecības vidusskolu

*Nedrīkst izpaust, ka vācieši nāk kā
okupanti un kolonizatori.
Kolonizācijai jāgatavojas pilnīgi
slepeni. Vienmēr jāuzsver, ka
vācieši nāk kā atbrīvotāji.*

*Ādolfs Hitlers,
Vācijas kanclers (1933-1945)*

DRANG NACH OSTEN!

(Gājiens uz austrumiem)

LETA (Latvijas telegrāfa aģentūra) žurnālists un Latvijas sūtniecības preses atašejs Vācijā Ernests Treiguts 1941. gada 22. jūnijā agrā rīta stundā steidzās no Berlīnes, lai radio raidījumā paziņotu latviešu tautai vēsturisku ziņu: „Latvieši, karš sācies!”

Plkst. 4.00 Vācijas karaspēks bez kara pieteikuma iebruka PSRS teritorijā. Hitlers sāka īstenot sen iecerēto Barbarosas plānu – PSRS iekarošanu. Kas bija šis mistiskais Barbarosa (sarkanbārdis)? Fridrihs Barbarosa (1121-1190) jeb Fridrihs II bija Vācijas ķēniņš, kas 1189. gadā devās karagājienā uz austrumiem, bet noslīka Salefas upē. Arī zviedru karalis Kārlis II un franču imperators Napoleons nespēja iekarot Krieviju. Viņus 18. un 19. gadsimtā uzvarēja nevis krievu armija, bet plašums un klimats. Hitlers stūrgalvīgi savā fanātismā gribēja izdarīt to, ko nespēja viņa slavenie priekšteči. Tomēr arī viņš piedzīvoja Barbarosa likteni.

Mīts stāsta, ka Barbarosa nav miris, bet snauz Tīringas kalnos. Viņš sēžot pie akmens galda kopā ar sešiem bruņiniekiem, gaidīdams laiku, kad Barbarosa celsies, atpestīs Vāciju un nodrošinās tai pirmo vietu pasaulē. Viņa bārda esot izaugusi cauri galda akmens plāksnei, bet tai trīs reizes esot jāapvijas galdam, pirms viņš celsies augšā.

Hitlers klaigāja par Trešo impēriju, kas pārņems pasauli. Pirmā bija vācu nācijas svētā Romas impērija, ko nodibināja 962. gadā ķeizars Otto Lielais, bet 1806. gadā sagrāva Napoleons. Otro impēriju nodibināja valsts kanclers Otto Bismarks 1871. gadā, un tā pastāvēja līdz 1918. gadam. Hitlers cerēja, ka Trešais reihs būs vislielākā vācu impērija un pastāvēs tūkstoš gadu. Fīrers sapņoja, ka 1941. gada Ziemassvētkus svinēs Maskavā. Nekā! Staļins pie Maskavas blieza *fričiem* virsū četrdesmit pieccollīgo Sibīrijas *ģenerāli* – salu un ātri izgaisināja *drauga* visdrosmīgākos sapņus par svētkiem Kremlī.

Uzzinot kara vēsti, Latvijas PSR valdības oficiālais laikraksts *Cīņa* izdeva speciālizdevumu. Latvijas komunistiskās (boļševiku) partijas

Centrālā komiteja un Latvijas PSR Augstākā padome paziņoja: – *Mūsu lieta ir taisnīga. Ienaidnieku sakaus. Uzvara būs mūsu. Pamatojoties uz PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrētu, izsludinām mobilizāciju 1905.-1918. gadā dzimušajiem vīriešiem. Asinskārīgie fašistiskie Vācijas valdnieki, laužot līgumu ar mums, uzbruka mūsu Dzimtenei!*

Līdz 1940. gada beigām Hitlers un Staļins visas pasaules priekšā tēloja draugus, kaut arī nekad personīgi nebija tikušies un paspieduši viens otram roku, bet klusībā cerēja viens otru nožmiegēt. Abi apzinājās: kara gadījumā viens no viņiem ies bojā, bet dzīvoja pārliecībā, ka tas būs otrs! Nesadzertā tubrālība pārvērtās vardarbīgā naidā, ieraujot šai slaktiņā visu pasauli.

Pamatojoties uz 1939. gada līgumiem, PSRS dzina uz Vāciju smagus vilcienu sastāvus ar izejvielām, lai stiprinātu savu pretinieku. Hitlers gan necentās tik precīzi pildīt savas līguma saistības. Vienā mirklī vissirsnīgākie draugi kļuva par visnāvīgākiem ienaidniekiem. Latvijā iebruka vācu armijas *Ziemeļi* daļas ģenerālfeldmaršala fon Lēba vadībā, vēršot triecienu uz Liepāju, Daugavpili, Krustpili un Rīgu. Plkst. 4.00 sākās uzlidojumi Liepājai un Ventspilij. 23. jūnija rītā 20. gadsimta krustneši praktiski bez jebkādas pretestības sasniedza jau Priekuli. Priekule bija pirmā Latvijas pilsēta, kurā ienāca vērmahta vīri. Pulkveža Lomeijera kājnieki ar kauju ieņēma Priekuli. Vāciešu rokās nonāca Vaiņodes – Liepājas satiksmes vilciens. Liepājā gaidīja pēdējo reisu no Priekules ar turienes sarkanarmijas garnizona komandieru ģimeņu locekļiem, kurus bija paredzēts evakuēt uz Rīgu. Lomeijers, zinādams, ka sastapsies ar labi organizētu pretestību Liepājā, gribēja viņus apmānīt, dodot triecienu pilsētas aizstāvju pozīcijām no aizmugures. Pulkvedis izsēdināja virsnieku *matrjoškas* ar bērniem un bagātīgām paunām, bet viņu vietā sešos vagonos izvietoja līdz zobiem bruņotus hitleriešus. Ap 200 vāciešu satupa vagonos uz grīdas, lai neviens caur logiem viņus nepamanītu. Viņiem sekmīgi izdevās pabraukt garām Paplakas stacijai, kur vēl atradās sarkanarmijas garnizons. Tomēr Gaviezes stacijas dežurants Ilja Ogoņkovs bija modrāks. Viņš ziņoja Liepājas stacijas priekšniekam, ka Gaviezes stacijai garām padrāzies aizdomīgs vilciens, neraugoties uz aizvērtu semaforu, neparādot ceļa zīmi.

Pilsētas aizsardzības štābs, saņēmis ziņojumu, nekavējoties sāka organizēt cienīgu *Trojas zirga* sagaidīšanu. Viens no Liepājas stacijas mašīnistiem brīvprātīgi pieteicās izlaist pilnā sparā pretim vilcienam smago lokomotīvi, kas izraisīs avāriju. Lokomotīvē iekāpa stacijas kara komandanta palīgs Antonovs. Lokomotīve sāka braukt pretim *zirgam*. Pamanot vilcienu, mašīnists piedeva tvaiku un paši izlēca. Ceturtā kilometrā no Liepājas, pie Ālandes stacijas, lokomotīve uzdrāzās fašistu ešelonam. Bojā gāja lokomotīves vadītāja palīgs, bet vadītājs Ukriņš savainoja kāju. Vācieši viņu aizgādāja uz Kenigsbergu, kur kāju amputēja un izgatavoja

protēzi. Hitlers vēlāk atsūtīja Ukriņam vēstuli ar jautājumu, vai viņam būtu kāda speciāla vēlme. Ukriņš kautrīgi atbildēja, lai vispirms Hitlers uzvar šajā karā, bet pēc tam lai sagādā rezerves mākslīgo kāju, ja esošā protēze sabojāsies.

Pēc sadursmes vairāki vagoni nogāzās no dzelzceļa uzbēruma, ievainojot un nogalinot daudzus pasaules iekarotājus. Krievi *lējuši* uz vāciešiem *balto uguni*. Tikai tumsā vāciešiem palīgā ieradušās riteņbraucēju rotas, kas saglābušas stāvokli. Gaviezes stacijas dežurants vēlāk zvēriski noslepkavots. Par šo abpusēji drosmīgo notikumu rakstīja abās frontes pusēs, uzsverot savējo varonību.

Hitlers pārņēma varu 1933. gada 30. janvārī. Astrologu sastādītā horoskopā bija paredzēts kara sākums 1939. gadā, uzvaras – līdz 1941. gadam, tad sekos ilgākas zaudējumu sērijas un atkāpšanās, bet smagākie triecieni gaidāmi 1945. gadā, īpaši aprīlī. Tad klusums līdz augustam un miera noslēgšana. Nākošajos trīs gados Vācijai paredzēts grūts laiks, bet, sākot no 1948. gada, tā atkal sāks atdzimt. Astrologi nebija kļūdījušies.

Tikai tagad uzzinām, ka 1941. gada 11. martā sarkanarmijas ģenerālštāba priekšnieka vietnieks ģenerālleitnants Vatutins uz armijas stratēģijas izvēšanas plāna nākamajai Dienvidrietumu fronteī ar zīmuli uzšņāpa rezolūciju: *Uzbrukumu sākt 12.06*. Tas liecina, ka PSRS karagājienu rietumu virzienā bija nolēmusi sākt agrāk nekā Hitlers uz austrumiem, bet nekas nenotika. Vēsturnieki uzskata, ka armija nespēja iekļauties uzdotajos termiņos un akciju pārcēla uz jūliju. Hitlers pamanījās ātrāk.

Karagājiens pret PSRS bija plānots kā iekarošanas un iznīcināšanas karš. To izsludināja kā Eiropas krustkaru pret boļševismu. Pēc Hitlera izpratnes austrumu *zemcilvēkiem* nekas vairāk nebūtu jāmāk, kā pazīt ceļa zīmes. Fīrers bija paredzējis jau 1941. gadā izsūtīt ap 40 000 latviešu intelīģences pārstāvjus aiz Urāliem, bet brīvajā telpā iepludināt vācu kolonistus. Īsi sakot, pabeigt to, ko nespēja baroni. Hitlers klusībā priecājās, ka šo melno darbu jau bija paspējis paveikt Staļins. Vācieši uzdevās par draugiem latviešiem un intelīģenci neaiztīka. Kara gaitā Hitlers apsoltīja latviešiem vietu zem saules pārvācotā kolonijā. Protams, ja labi uzvedīsies, respektīvi, palīdzēs sakaut boļševikus. Vācieši uzskatīja, ka pēc okupācijas Latvija uzskatāma par Vācijas teritoriju. Okupācijas presē tika izvērsta kritika par Ulmaņa kļīķes kļūdām. Šī kritika ne par mata tiesu neatšķīrās no Baigā gadā dzirdētās leijerešanas. Okupāciju varas sludināja, ka pasaule nevarot iztīkt bez kariem tāpat kā bērnodārzs bez kautiņiem. Staļins zem tautu draudzības maskas sludināja šķīru cīņu un naidu, Hitlers – tautu un rasu cīņu un naidu.

Zibenskarš neizdevās, tādēļ Hitleram nācās mainīt stratēģiju. Vajadzēja noteikt, kādus cilvēkus varētu pārvācot, kas būtu kā nodeva reiham. Sākumā vācu režīms Ostlandē neplānoja kārtot kādus politiskus un kultūras jautājumus, atliekot tos uz vēlāku laiku. Presē pagaidām aizliedza lietot jēdzienu *Latvijas Republika*, bet tā vietā bija jālieto *Baltijas zemes*.

Karš ir divu pretēju uzskatu sadursme, kas izraisa cīņu, pārdomas katra dvēselē, pārmaiņas lielos un mazos mērogos. Kā domāja latviešu jaunieši šajā politiskajā divkaujā, varam mēģināt izprast, palasot Kazdangas komjaunieša Ernesta Konrāda dienasgrāmatas fragmentus.

8.09.1940. *Vakars. Saplosīti mākoņi skrej. Vētra sāk rimt. Sirds smaga, nospiestas domas šaudās, gribas kādam atvieglot sirdi. Vai tad cilvēks grūtos brīžos nevar rakstīt savu vēsturi?*

10.09. *Jaunatnes sapulce. Gatavojam sienas avīzi. Referāts par higiēnu lauku sētā.*

13.09. *Pienotavā kapināju kalnu, vēlāk kalu zirgu.*

17.09. *Vakarā komjauniešu sapulce. Mani ievēlēja par kasieri. Kas uzdots, jāpilda.*

20.09. *Kulšanas talka Jurīšu mājās.*

26.09. *Miķeļu tirgus. Lielākais gadatirgus Aizputē. Ceļš salijis slapjš un dubļains. Braucot ar velosipēdu, nodzīvojos kā mūrnieks. Vakarā kino „Bagātā līgava”.*

29.09. *Lasu M.Paulocka „Likteņi”. Vakarā spēlēju šahu ar biedriem. Traki īsa vasara, lapas jau nodzeltējušas. Smidzina bez mitas sīks lietutiņš. Lielais kara rēgs ar savu tukšo iznīcības garu apstaigā valstis un tautas. Miljonus viņš ved pāri tumšajai iznīcības upei, no kuras maz kas atgriezās. Ak, tautas, kādēļ jūs ļaujiet sevi novest tik tālu. Nost ar karu! Kādēļ nevarētu mierīgi dzīvot, art, sēt, pļaut, tad būtu ko ēst un dzīvot.*

6.10. *sacerēju kaut ko sienas avīzei. Nejauši pārgriezu kreisās rokas cīpslu. Plkst. 10 vakarā notika operācija Liepājas slimnīcā.*

6.11. *Esmu mājās. Vakarā sapulce, uzstājās divi komunisti.*

7.11. *Lielie revolūcijas svētki. Visi iet uz manifestāciju un parādi, bet man jāguļ.*

Novembris, decembris aizritēja pa mājām un darbā.

1.01.1941. *Pēcpusdienā ar biedriem propagandas darbā.*

4.01. *Vakarā sapulce, aģitbrigādes mēģinājums.*

5.01. *Pusdienlaikā maza sapulce ar priekšnesumiem. Daudzi jaunieši ņem visu ļoti viegli, nejudzami, ka nodara sliktumu paši sev un arī citiem līdzcīlvēkiem ar savu vieglprātību.*

11.01. *Jāgatavo referāts.*

12.01. Augstākās padomes un vietējo padomju vēlēšanas. Esmu norīkots apmeklēt slimniekus.

16.01. Slēgta komjauniešu sapulce.

22.01. Lauksaimniecības vidusskolas komjauniešu šūniņa rīko Ļeņinam veltītu piemiņas dienu. Man apnicis darbs darbnīcā un līdz ar to visa Kazdanga.

23.01. Kaļu zirgus, kamanas. Cilvēki sabozušies. Prom! Pilsētas aicina, tur noteikts darba laiks. Jāizraujas no drūmās ikdienas. Gribu redzēt pasauli. Kādēļ stāvēt un apsūnot? Kas grib cilvēku dzīvi un vārdu nest, tam būs arī cilvēku grūtumu nest.

26.01. Pēcpusdienā pārgājiens. Jaunatne – katras tautas zieds un nākotne. Kas gan vairāk grozījusi pasaules likteņus kā jaunatne, tā spējīga uz visu, ja vien labi audzināta kādai lietai, idejai. Jaunatne vienmēr meklē sev kaut ko nebijušu – jaunas domas, idejas.

2.02. Ģenerālmēģinājums jauniešu sarīkojumam.

3.02. Septiņos vakarā sarīkojums. Daudz ļaužu.

9.02. Slēpošanas kross. Pārsteidzoši daudz dalībnieku – ap 200.

13.02. Lauksaimniecības vidusskolā literārs vakars, rādīja gaismas bildes par Padomju Savienību.

23.02. Krosa pārgājiens. Nekas nepatīk.

1.03. Atkal nedēļa pagājusi tuvāk kapam, varbūt nākotnei? Vakara šūnas sapulce.

16.03. Svētdiena. Saule kausē sniegu, jūtos brīvāk. Divi gadi nostrādāti nez naida. Jāuzsaka meistaram darbs.

17.03. Fizikultūriešu sapulce.

5.04. Pēdējā diena darbā.

7.04. Aizputē kursi, kurus atklāj aprīņa komjaunatnes komitejas sekretārs Blūms.

12.04. Pēcpusdienā nepilnā vidusskolā pieņemtu vingrošanas GDA normas.

13.04. Šaha turnīrs. Pasniedzot balvas, mudinu jauniešus mācīties.

26.04. Aprīņa komitejas sekretārs Blūms piedāvā komsorga vietu Kalvenē.

1.05. Notika 1. maijam veltīts gājiens un mītiņš. Vidusskolas sporta laukumā no tribīnes uz smagās mašīnas runāja Imants Sudmalis.

11.05. Pārceļos uz Kalveni. Tēvs ar velosipēdu dodas līdz palīdzēt iekārtoties.

12.05. Sējam koksagīzu. Daži smīn.

15.05. Pēcpusdienā Bīberes birzī pirmā zaļumballe. Uznāk lietus. Balle turpinājās Tautas namā.

20.06. Ar nakts vilcienu braucu uz Rīgu, jābūt komjaunatnes Centrālkomitejā.

22.06. Uzziņu, ka sācies karš. Jāsteidz mājās. Braucot mājās, satiekam vairākus vilcienus ar karaspēku.

23.06. Jābūt Aizputē uz pieredzes apmaiņu. Pirmā gaisa trauksme.

24.06. Braucu uz darbu. Ceļi pilni ar bēgļiem. Izpildkomiteja atstāj savu darbu. Uztraukums, baumas trakā ātrumā izsit pat apzinīgākos no sliedēm. Nevieni īsti nezina, ko iesākt.

25.06. Uz Aizputi, bet tur vis slēgts. Visi uztraukušies. Naktī tālumā dun lielgabali.

27.06. Dienas sajukušas. Dun visapkārt, bumbu sprādzieni. Pārlido vācu lidmašīnas.

30.06. dzīvojam kā maisā. Visapkārt klusums. Mierīgi domāju, ka varbūt es vairs drīz nebūšu starp dzīvajiem. Visus šausot nost. Ja jāmirst, tad miršu. Kas esmu, tas esmu un cauri! Smieklī nāk tikai par dažiem agrākiem biedriem, kuri bija tik dūšīgi un asi. Tagad nobijušies kā zaķapastalas, staigā nododami. Bezrakstura cilvēki. Ja visi tādi būtu, tad cilvēce virs zemes nevarētu dzīvot.

Dzīve, cik savāda tu vari būt! Kas varētu būt pēc šī drausmīgā kara, kur iznīcina ik uz soļa. Pirmkārt, gaida liels atjaunošanas darbs.

1.07. Vāci jau esot Rīgā. Pēcpusdienā pērkons. Sievas sāk meklēt, ko kurš teicis, lai varētu vajadzības gadījumā nodot nošaušanai, cerībā glābt savu ādu. Nesaprotu, kādēļ cilvēki tā priecājas par otra nāvi. Tādi asins slāpstoši suņi neapdomā, kā jutīsies paši, asins smakas apsvīlušies. Reti nācies redzēt tik atriebīgus un glēvus cilvēkus. Šovakar manas dzimšana dienas priekšvakars varbūt nāves dienai. Komjaunatnes sekretārs ir pirmais nāves kandidāts. Visu to domājot, manī nav ne mazākā uzbudinājuma, ne mazākās nospiešanās, drīzāk gara možums. Bailes man svešas, smejos par asins slāpstošajiem.

2.07. Dzimšanas dienas „dāvana”- kratīšana un aizliegums atstāt istabu. Dusmas un naidis pratinātāju sejās. Vai šķiru naidis varētu būt tik briesmīgs? Neapziņos savu vainu, par kuru mani varētu sodīt, kā vien sastāvēšanu komjaunatnē. Varbūt izgudros kādu citu apvainojumu, kas gribēs mani iznīcināt. bet tas lai paliek nākotnei!

3. jūlijā. E. Konrādu apcietināja un aizveda uz Liepāju.

(1942. gada 14. janvārī viņu noslepkavoja Šķēdes jūrmalā. Autora piez.)

Vācu soda ekspedīcijas, kas sekoja regulārai armijai, rīkojās operatīvi. Jūlijā notika plaši aresti. Kazdangas pagasta komsorga Arnolda Reiņa dienasgrāmatā pēdējais ieraksts izdarīts 10. jūlijā. Viņš kara pirmajās dienās stāvējis postenī ar ieroci, lai novērotu, vai Kazdangā nenolaižas vācu

izpletņu lēcēji – diversanti. Īsi pirms iebrucēju ienākšanas šāvis ar šauteni uz fašistu lidmašīnām. Apcietināto aizveda uz Liepāju. Kādā septembra dienā kamerā vairs neatgriezās. Komsorgs Kazdangā, vēlāk Upmalē bija Valdis Reinis. Cīņijies pret fašistiem pie Rīgas, vēlāk Igaunijā. Nonācis vācu gūstā, turēts Rīgas Centrālcietumā. Kad 1942. gada 29. augustā vecāki gribējuši dēlu apmeklēt, cietumsargi ciniski paskaidrojuši, ka Valdis aizbraucis uz laukiem sienu pļaut. Fašistu žargonā tas nozīmēja – nošauts.

Jūlijā reizē ar vēl septiņiem vidusskolas audzēkņiem apcietināja Kazdangas vidusskolas komsorgu Kārli Lukševicu. Viņa tēvs bijis zivkopis. Kārlis aizsūtīts uz Salaspili, kur nogalināts 1944. gada vasarā. Apcietināja arī vienu no labākajiem vidusskolas traktoristiem Jāni Konrādu. Viņu nogalināja Salaspilī īsi pirms padomju karaspēka ierašanās noietnē. Apcietināja pagasta izpildkomitejas locekli Miķeli Pūri, kurš aktīvi bija palīdzējis izpildkomitejas priekšsēdētājam E. Jankovskim kulaku šķiras likvidēšanā, zemju uzmērīšanā, lopu atsavināšanā. Viņš nogalināts Salaspilī 1944. gada vasarā. Liepājas cietumā Pūris nežēlīgi spīdzināts, viņam dedzinātas kājas, ar muguru sist pret krāsni.

Jūlijā apcietinātie kazdandznieki Mīnna Vilmane, Kristaps Zilerts, galdnieks Otis Braunfelds, mūrnieks Ernests Vilhelmsons, traktorists Miķelis Rozentāls un citi turēti spirta brūzī, Sarkanā mājā, Aizputes ebreju baznīcā, Liepājas cietumā, Saldū, Brocēnos, Karalaučos, beidzot Salaspilī, kur nogalināti.

Melnais bruņinieks savus tikumus nebija mainījis!

Ko K. Ulmanis nespēja sešos gados, to Ā. Hitlers paveica dažos mēnešos – iznīcināja komunistiskās partijas un komjaunatnes pagrīdes organizāciju darbu, bez žēlastības un tiesu spriedumiem apšāva pagasta izpildkomitejas locekļus un padomju varas gados sabiedrisko aktīvu. 15 cilvēku vārdi iekalti granīta pieminekļi Dzirnezera krastā, saglabājot to kazdandznieku piemiņu, kuri zaudēja savas dzīvības cīņā pret svešām varām 1905. un no 1941.-1945. gadam.

Klīda valodas, ka Hitlers gatavojoties pasniegt Latvijas kompartijas sekretāram Žanim Spurem augstāko Lielvācijas apbalvojumu, ka komunisti vienā gadā spējuši panākt to, kas vāciešiem neizdevies 700 gados, proti, labvēlīgi noskaņot latviešu tautu pret vāciešiem. Reālajā dzīvē tas nevarēja notikt, bet tautas valodās zemteksts pamatīgs!

1941. gada 2. jūlijā atkal sāka iznākt Lejaskurzemes laikraksts *Kurzemes Vārds* ar aicinājumu latviešu tautai: – *Vācu karaspēks nenāk kā latviešu tautas ienaidnieks, bet gan kā atbrīvotājs no nežēlīgā padomju jūga. Atbalstiet vācu karaspēku, kur vien iespējams. Aizkavējiet spiegošanu un sabotāžas no padomju dienestā esošajiem tautas nodevējiem. Nododiet visus ieročus.*

a) *Katra pretošanās tūlīt tiks nesaudzīgi salauzta.*

b) *Kas spiegos vai atbalstīs sarkanarmiju, to tūlīt nošaus.*

c) *Katra pārtikas līdzekļu laupīšana, izšķērdēšana, mašīnu un saimniecisko mantu bojāšana ir sabotāža un par to draud nāves sods!*

Avīze ziņoja izglābušos cilvēku briesmu stāstus par komunistu rīcību Liepājas cietumā. Tautā tomēr klīda satraucošas ziņas, ka apmainīties tikai cietuma saturs, bet briesmu darbi ne par mata tiesu neatpaliekot no komunistu zvērībām un izsmalcinātām cilvēku spīdzināšanas metodēm.

Visiem žīdiem nekavējoties jāpiestiprina savām drēbēm uz krūtīm un mugurpusē viegli saskatāma pazišanās zīme – dzeltens sešstūrainis drēbes gabals ne mazāks par 10x10 cm, kuru dēvēja par Dāvida zvaigzni. Žīdiem jānodod visi radioaparāti, visādi satiksmes līdzekļi, formas tērpi, ieroči, munīcija. Neizpildītājus stingri sodīs.

Visi rīkojumi (*Verordnung*) bija latviešu un vācu valodā. Tādu bija daudz, spēj tik pildīt! Uz žēlastību nebija ko cerēt.

Hitlers uzskatīja, ka *Drang Nach Osten* ir Dieva rādītais ceļš Eiropas pārveidošanai. To apliecināja arī uzraksti *Gott Mit Uns* uz vācu karavīru formas jostu sprādzēm, nāves galvas karavīru cepuru kokaržu vietā. Slepkaivot Dieva vārdā! Hitlers bija sadomājies, ka Dievs varētu pārvaldīt debesis un viņš zemi!

Pēc aizvadītā Baigā gada latvieši patiešām vāciešus uzskatīja par atbrīvotājiem. Pie pagastmājas atkal plīvoja sarkanbaltsarkanais karogs, radiofonā skanēja *Dievs, svētī Latviju*. Latvijā nezināja, ka Lielvācijas impērijas drošības pārvaldes priekšnieks H.Heidrihs deklarēja: – *Komunistiskās partijas funkcionāri un aktīvisti, žīdi, čigāni, sabotieri, spiegi ir jāuztver kā personas, kuras ar savu eksistenci apdraud drošību, un tādēļ pakļaujamas nekavējošai iznīcināšanai.*

Iekarotāji to nekavējoties sāka darīt. Akcijās iesaistīja latviešus, bet vācieši stāvēja it kā nomaļus, neļaujot neko filmēt un fotografēt, lai nebūtu nekādu dokumentālu pierādījumu un visai pasaulei varētu vēstīt, ka to darījuši vietējie. Pavēles tika dotas mutiski, lai neviens nevarētu atsaukties uz kādiem rakstiskiem dokumentiem un solījumiem. Tā bija ļoti tālredzīga un viltīga rīcība, kuras sekas joprojām izjūtam mūsdienās, jo to ar prieku izmanto krievu propaganda, lai nomelnotu latviešu rīcību Otrā pasaules kara laikā.

Hitlera iecienītais zibenskarš, ar kuru viņš pārsteidzoši viegli iekaroja gandrīz visu Eiropu, sākumā patiešām deva necerētus panākumus. 1. jūlijā vērmahts iesoļoja Rīgā, bet 8. jūlijā jau visa Latvija bija zem fašistu naglotā zābaka. *Naglotais zābaks* jāsaprot tieši, jo karavīru zābakiem zem zolēm bija piesistas it kā nagliņas ar platām galviņām, ka zirgu pakaviem štolles. Tā bija gudra doma, jo zoles ātri varēja nodilt un būtu jāmeklē kurpnieks,

kas piesistu jaunas. Bet *štolles* apmainīt varēja katrs zaldāts. Pie tam, maršējot parādēs pa ielām, soļo klauzēja, un viegli varēja konstatēt, kurš izkrit no ritma. Veselu gadu Latvijā cildinātā neuzvaramā sarkanarmija pašķīda kā *pīlsūds* uz ledus. Vācieši joņoja uz priekšu, nesastopot nekādu pretestību. Vienīgi Liepājā notika nedēļu ilga aizķeršanās, bet tas netraucēja triecienvienībām virzīties tālāk iekšzemē. Izdaudzinātie Staļina ērgļi, nemaz nepaspējuši pacelties gaisā, tika sabumboti uz zemes. Vērmahts izgāja cauri Latvijai kā karsts nazis sviestam.

Vācu karavīri, salīdzinot ar krieviem, bija slaidi, stalti, tīri, labi sakopti. Viņi saistījās ar saprotamo rietumu kultūru un civilizāciju, turklāt bija ticības brāļi – luterāņi, kā vairums latviešu toreiz. Viņiem bija tādi paši cilvēku vārdi, viņi svinēja tos pašus svētkus, izņemot Jāņus, un viņi prata kulturāli uzvesties. Kaujās gāja kā uz deju, ar smaidu uz lūpām, dziedādami *Rozamunde*, *Lili Marlēn*, *Lido kaijas* un citus sentimentālus un skanīgus šlāgerus. Karavīru dienas kantīnas devās bija cepumi, konfektes, šokolādes, ar kurām viņi labprāt uzciņāja latviešu bērņus, jo tajos saskatīja līdzību ar savējiem, kas palika Vācijā. Apbrīnojama bija karavīru uzkabe, kurā viss bija paredzēts līdz pēdējam sīkumam, pēdējai podziņai un āķītim, kas nepieciešami karavīra ērtībām un ikdienai, prezervatīvus ieskaitot. Ne jau tāpēc, ka baidītos atstāt Latvijā kādu sīku piemiņu, bet gan bailēs saķert *slikto slimību*.

Atstāt iekarotajās teritorijās vācu pēcnācējus bija viena no Hitlera pārvācošanas politikas detaļām – pārpludināt Eiropu ar āriešu tīrajām asinīm. Zaldāti noderēja kā tīršķirnes vaislinieki. Uzcienātas ar šokolādēm, iesmaržinātas ar neostītām rietumu smaržām, latviešu draiskules daudzsoļi špacierēja pa bulvāriem ar vācu leiteriem, guleiteriem, visādiem fireriem, sākot ar rotenfireri (vicekaprālis), unteršārfireri (kaprālis), oberšturmfireri (virsleitnants), šturmbanfireri (majors), standartfireri (pulkvedis) līdz SS oberstgruppenfireri (ģenerālpulkvedis) un citiem *štuceriem*, bet latviešu zēni skumīgi dziedāja *Lili Marlēn* melodijā:

Nepaies ne gadiņš, ražojums kad nāks,

Daiļas latvju meičas ratiņus tad vāks.

Ratiņos dusēs bēbūts mazs, kas vēderu kas' un pupu pras'

Un dzied Lily Marlen, un dzied Lily Marlen...

Tā arī notika. Dzimsūta Latvijā pieauga! Latviešu freilenēm patika akurātās formās tērtie unteri, feldfēbeļi, oberleitnanti un citi zeļļi ar *Soldatenbuch* kabatā.

Kazdangā sākās *lielā tautu staigāšana*. Komunisti un daļa komjauniešu pievienojās bēgošajām sarkanarmijas daļām, bet haosa un transporta trūkuma dēļ visi nepaspēja aizbēgt. Uz *plašo dzimteni* devās milicis P.Lapinskis, darbvedis Ā.Ciesnieks, partorgs J.Vilmanis un citi.

Viņu vietā iepļūda poļi, kuri 1939. gadā, bēgot no vāciešiem, meklēja glābiņu Latvijā un atklāda līdž Kurzemei. Bēgot no vajātājiem, ieradās Rīgas ebreji, kā arī citu pilsētu un pagastu ļaudis, kuri pēc padomju varas krišanas nevēlējās palikt savās līdžšinējās dzīvesvietās.

Saskaņā ar nacistu mērķiem, Latvijā tika radīts atbilstošs okupācijas režīms. Sākumā visa vara koncentrējās vācu karspēka virspavēlniecības rokās, bet, armijai virzoties uz austrumiem, to nomainīja vācu civilpārvalde. Latvijas ģenerālapgabals kopā ar Lietuvu, Igauniju un daļu Baltkrievijas tika iekļauts Ostlandē (Austrumzeme). Latvijas ģenerālapgabala vadītājs bija ģenerālkomisārs O.H.Drekslers.

Pagastos bija jāveido vietējās pašpārvaldes. Padomju varas aizvestā pagasta vecākā Kriša Malka vietā stājās cits Krišs-Gūtmanis. Vēlāk īsu brīdi arī Andrejs Pļaviņš. Pagasta vecāko un pirmo palīgu iecēla novada komisārs, protams, vācietis. Sekretāru un viņa palīgu iecēla pats pagasta vecis ar aprīņķa vecākā piekrišanu. Pašvaldībās līdž 1000 iedzīvotājiem varēja iecelt sešus padomniekus, kas bija goda amats uz sešiem gadiem. Līdž 4000 iedzīvotājiem varēja būt deviņi padomnieki.

Aizbēgušo padomju varas iestāžu darbinieku un komunistu ģimenes atradās vietējās policijas uzraudzībā, no tām prasīja paaugstinātas lauksaimniecības produktu nodevas. Zemnieki cerēja, ka viņiem atdos padomju varas gados atņemto zemi. Tomēr jaunie okupanti nesteidzās ar denacionalizāciju. Tas satrauca lauku ļaudis. Reālā situācija spieda vāciešus mainīt savu politiku un pakāpeniski sāka atdot īpašumus. Kārtības uzturēšanai sāka dibināt *Schutzmannschaft* vienības, tautā tās sauca par šucmaņiem. Ne visiem bija pieņemams, ka latvieši sadarbojas atkal ar jauniem okupantiem, un tādēļ šucmaņus saukāja par šmucmaņiem. Arī citām vācu armijas dienesta pakāpēm latvieši pielaikvoja saprotamākas etiķetes – šturmsārfīreri godināja par štruntfīreri, šturmbanfīreri par štrumbanfīreri un tamlīdžīgās pakāpes. Vācu lauku žandarmēriju tautā saukāja par ķēdesuņiem un bleķvēderiem, jo viņi nēsāja kaklā uzkārtus fosforizētus žetonus, kas tumsā spīdēja un atgādināja suņu kaklasaites. Žandarmi bija nežēlīgi cietsirdīgi. Tikties ar viņiem nebija patīkami pat vācu zaldātiem, kas uzturējās aizmugurē. Īstie frontinieki nekad necienīja *aizmugures žurkas!*

Ostlandes reihskomisārs H.Loze noteica, ka oficiālā dienesta valoda valsts iestādēs ir vācu valoda, un neviens nedrīkstēja čiepstēt, ka nesaprot. Mācību iestādēs bija jāpropagandē nacistiskā ideoloģija. Arī vācu okupanti, līdžīgi kā padomju varas vīri, saprata, cik liela nozīme savu ideju īstenošanā ir kino mākslai. Pirms katra kino seansa rādīja nedēļas notikumu apskatu, kurš atspoguļoja vācu varoņdarbus frontē cīņā pret visas pasaules lielāko ļaunumu – komunismu. Šiklgrubera (Hitlers) propagandas mašīna ne ar ko

neatpalika no Džugašvilli (Staļins) *klabartašām*. Abas strādāja vienlīdz augstā melīguma, cietsirdības, bezkaunības līmenī.

Pagāja pāris mēneši, kamēr dzīve noregulējās, fronte attālinājās un cilvēki sāka saprast, ka vācieši nebūt nav ieinteresēti latviešu tautas labklājībā. Latvieši vēlējās paši kārtot lietas savā zemē, atjaunot Eiropā pieņemto kārtību, kāda te bija 22 gadus. Taču tā nenotika. Nāca pirmais trieciens: vācu pavēle nolikt ieročus. Daudzi vācieši atcerējās gadsimtiem ilgos baronu laikus, kad tika pazemota latviešu tauta. Viņi labprāt vēlējās atgūt savas muižas un pilis, kurās bija saimniekojuši viņu senči. Daudzi baltvācieši, kas aizbrauca no Latvijas 1939. un 1940. gadā, tagad atgriezās, tērpti vācu uniformās, ar apbrīnojami precīzām kartēm kabatās, kurās bija atzīmētas pat vissīkākās taciņas un birzītes.

Padomju laikā Oktobra revolūcijas tribūns, dzejnieks V.Majakovskis, sacīja: *Vācu ērglis nav nekāda vista!* Arī latviešiem nācās atzīt šo vārdu patiesumu. Reiha ērgļa nagos pavadītais laiks cerību saldo medu pamazām pārvērta rūgtās mielēs! Platspārnu putniņš ar bleķa acīm knāba asiņaini.

No 1. oktobra ieviesa ziepju un mazgāšanas līdzekļu kartiņas. 1. novembrī nodibināja Pašpalīdzības komiteju. Priekšsēdētājs bija vidusskolas direktors F.Grava, locekļi – J.Robežnieks, J.Dinvietis, K.Vītols un Maiga Gaiķis. Komitejas uzdevums – rūpēties par cilvēkiem, kas palikuši bez apgādniekiem, par padomju laikā izsūtīto piederīgajiem, organizēt ēdināšanu grūtdiēniem, vākt ziedojumus.

No 15. novembra ieviesa apgādes kartiņas maizei, gaļai, olām un citiem pārtikas produktiem. Cilvēki aizvien vairāk izjuta kara slogu. 1941. gada oktobrī sāka stipri līt, ceļi kļuva neizbraucami. Pēc trīs nedēļām, uznāca ļoti stiprs sals. Decembrī sarkanarmija pie Maskavas apturēja vērmahta iecerēto *blitzkrieg*. Hitleram bija jāšāk atzīt, ka zibenskarš ir izgāzies – Ziemassvētku eglītes pušķošana Kremlī jāatliek.

Sarkanarmijai palīgā nāca bargā ziema. Tūkstošiem vāciešu burtiski sastinga Maskavas pievārtē. Savos tālskatos viņi jau redzēja Maskavas ielas, bet tālāk netika. Vienkāršais krievu zaldāts vaļiniekos un pufaikā jutās daudz ērtāk nekā eiropieiski tērptie vācieši izsmalcinātos apģērbos. Tas nebija paredzēts nekādos plānos. Vācieši cieta pirmo nopietno sakāvi, ko paveica *grāfs* sals.

Latvijā tika dibināta Tautas palīdzība, kas pieprasīja cimdus, adītas zeķes, kažokus, siltu veļu un apavus frontiniekiem. *Ziedojiet, ziedojiet! Galīgā uzvara nav apšaubāma!* Tā satraukti vēstīja avīzes. Vācijā sāka aptrūkt darbaspēks. Tādēļ 1942. gada janvārī aicināja 1920.-1922. gadā dzimušos Austrumu apgabalu jaunekļus brīvprātīgi pieteikties Valsts darba dienestā. Gods vienu gadu dienēt Vācijā! Daudzi latviešu zēni arī pieteicās,

jo aprēķins bija vienkāršs – labāk pastrādāt tālā aizmugurē, nekā kļūt par lielgabalu gaļu frontē, cīnoties Lielvācijas interesēs.

Pēc sakāves pie Maskavas aizvien biežāk presē sāka rakstīt par atvairīšanas kaujām. Tas nepavisam nesaskanēja ar zibenskara propagandu.

Kamēr citi šaudījās frontē, pagastmājā Kapšos ievilka elektrību! Pagātnē aizgāja petrolejas lampas un vējlukturi. Saimnieces tika aicinātas piedalīties ziepju vārīšanasursos, bet vīriem ieteica pašiem audzēt tabaku. Arī lauku māju ķēķniecībai bija jāpiemērojas kara laika apstākļiem.

Vācieši bija saņēmuši gūstā miljoniem padomju karavīru. Grūti bija viņus uzturēt. Visus apšaut arī neuzdrošinājās. Kaut kādi starptautiski likumi tomēr bija jāievēro arī kara apstākļos. Tādēļ saimniekiem atļāva nodarbināt kara gūstekņus savās saimniecībās. Nekādi čaklie rūķīši viņi nebija, jo strādāt fašistu labā nemaz nebija ieinteresēti. Gūstekņu interesēs bija novilkt dienu, naktis pagāja pašas. Saimniekam ar savu parakstu bija jāatbild, lai gūsteknis neaizbēgtu. Tad varēja iznākt lielāka šmuce nekā 1905. gadā. Priekšraksti noteica, ka pret gūstekni nedrīkst izrādīt nekādu sirsniību un labvēlību. Viņš ir mūsu ienaidnieks! Nāvīgs ienaidnieks!

Kara gados Latvijā asāk kā jebkad sadūrās trīs dažādas ideoloģijas: latviešu nacionālā, krievu komunistiskā un jaunievestais vācu fašisms. Gatavas uz sadursmi kaut niecīga iemesla dēļ. Sākumā vācieši paši ieteica organizēt paš aizsardzības vienības, kas palīdzētu apsargāt tiltus, valsts iestādes, dzelzceļus, kurus klejojošas sarkanarmijas grupas centās uzspriecināt vai kā citādi bojāt. Atbruņojot sarkanarmiešus, palīgpolicija ieguva ieročus. Vācieši ieteica palīgpolicijai uz piedurknēm virs elkoņa nēsāt sarkanbaltsarkanās krāsas apsējus. Pēc pāris mēnešiem paš aizsardzības vienībām ieteica noņemt nacionālos apsējus un nēsāt zaļus ar uzrakstu *Schutzmannschaft*. Šajās vienībās galvenokārt iesaistīja bijušos aizsargus, kas prata apieties ar *ugunsmilnām*.

Tomēr vācieši sāka baidīties, vai nedod latviešiem pārāk lielu vaļu, tāpēc Rietumkurzemē tika izdoto speciāli *Sevišķi noteikumi latviešu paš aizsardzības organizēšanai*, kas noteica: krieviem atņemtie ložmetēji un lielgabali nav nododami paš aizsardzības vienību rīcībā; nepieļaut apbruņoties vairāk kā 2% no vietējiem iedzīvotājiem; nedrīkst radīt nekādu armiju. Tika izdots rīkojums, kas aizliedza nēsāt jebkādas militāras formas jebkurā dienesta pakāpē, piemēram, bijušās Latvijas armijas, aizsargu un policijas formas tērpus. Hitlers latviešus ieskaitīja *untermensch* (zemcilvēks) kategorijā.

Zīmīgi svētki bija 1. maijs. Latvijas laikā partiju savstarpējos ķīviņos šo dienu īpaši necienīja, uzskatīja, ka tai ir sarkana nokrāsa un tā uzkurina nesatīcību un naidu. 1941. gadā kā Vispasaules starptautiskos darbaļaužu svētkus svinēja ar lielu pompu, plašiem manifestācijas gājieniem ar

sarkaniem karogiem un lozungiem. Hitlers uzskatīja savādāk. Vācijā, kopš viņa nākšanas pie varas, izzdūdis šķiru naids. Visi bija nolikti drošās vietās! 1942. gadā Latvijā šo dienu svinēja kā Nacionālā darba godināšanas dienu, pie reizes pagodinot jaunās Eiropas pārveidotāju Ādolfu Hitleru.

Krievu pretestība aizvien vairāk pieauga. Vācu ģenerāļi sūtīja Hitleram žēlabu vēstules, ka nākoties karot tik smagos apstākļos, kādi neesot piedzīvoti nekur Eiropā. Smiltis, dubļi, neizbraucami ceļi un purvi. Iedzīvotāju naids. Vismaz Latvijā esot sagaidīti kā atbrīvotāji, vienīgi Liepājā no augstāko namu logiem esot apmētāti ar puķu podiem, ko neesot piedzīvojuši nevienā citā Eiropas pilsētā.

Tā sīvās cīņās *grādu pa grādam* (Kaļiņingrada – Ļeņingrada – Vorosilovgrada – Kirovograda) vācieši virzījās uz priekšu, līdz sasniedza Staļingradu (tagadējo Volgogradu, kādreizējo Caricinu). Attālumi bija pieauguši milzīgi, un ļoti apgrūtināja ieroču un pārtikas piegādi fronteī. Meži bija pilni ar krievu partizāniem, kas radīja nedrošības sajūtu dienu un nakti ikvienā vietā.

Vācieši gāja kaujās, dziedot SA cīnītāja Horsta Vessela (1907-1930) skanīgo himnu *Karogus augšup*, bet cīņas risinājās arvien niknāk. 1942. gada jūlijā vācieši sasniedza Staļingradu. Sākās gigantiskā Staļingradas kauja, kāda līdzšinējā karu vēsturē nebija piedzīvota. Tautas palīdzība aizmugurē strādāja vaiga sviedros, lai palīdzētu frontiniekiem radīt jaunu Eiropu. Liepājā sāka organizēt Aizputes brīvprātīgo karavīru bataljonu. Steidzīgi meklēja vīrus, kurus iesaistīt gūstekņu apsargāšanā. Prese rakstīja kaismīgus lozungus: *Visi cīņas un darba frontē! Cīnieties par uzvaru! Strādājiet uzvarai! Vācija glābs Eiropu! Centās iedarboties uz mātēm, kuru dēli cīnās frontē. Atbalstiet viņus, nodrošiniet savu dēlu dzīvības! Atmetiet visu, kas to kavē!* Tomēr zem kvēliem aicinājumiem aizvien biežāk parādījās sēru vēstis par kritušajiem cīnītājiem Austrumu frontē.

Satraukts bija arī Staļins. Viņš nevēlējās pieļaut, ka Hitlers svinētu uzvaru tieši viņa vārdā nosauktajā pilsētā. Tādēļ 1942. gada 28. jūlijā Staļins izdeva slepenu pavēli Nr. 227. Ne soli atpakaļ! Nošaut katru glēvuli un bēgli! Katrā armijas daļā jāizveido soda bataljons. Tajos ieskaitīt visus poļitrukus, virsniekus, karavīrus, kas izrādījuši disciplīnas trūkumu un glēvulību. Šie bataljoni jāraida kaujā sevišķi grūtos uzdevumos, lai to locekļi izpirktu savu vainu. Katrā armijas daļā jābūt 3-5 vienībām, kas uzmana nezticamos.

Karavīri bija iedzīti bezizejas stāvoklī, priekšā stāvēja fašists ar *kaulu zāģi*, bet aizmugurē poļitruks ar pistoli, kas šāva mugurā, ja kāds grasījās atkāpties.

Staļingradas kauja noslēdzās ar vērmahta sakāvi. Vācu feldmaršala F.Paulusa vadītā armija pacēla rokas un iznāca no sagrautās pilsētas drupām un pagrabiem. Ielenktās armijas, apmēram 100 000 vīru, padevās gūstā

1943. gada februārī. *Tēvija* rakstīja, ka boļševikiem radīti drausmīgi zaudējumi it kā fašistiem tie būtu mazāki! Vācijā līdz 6. februārim slēdza visas izpriecu vietas. Tauta sēroja. Arī Latvijā 4., 5. un 6. februārī bija atceltas kino un teātra izrādes, nenotika dažādas paredzētās sanāksmes. Pēc Staļingradas asinspirts (1942.VII-1943.II) Hitleram nācās ieslēgt atpakaļgaitu. Vācieši atkāpjoties piekopa neželīgu izdedzinātās zemes politiku. Vācu armijai sāka trūkt vīru, kuri spētu cīnīties frontē, tādēļ tika mobilizēti okupēto teritoriju vīri, kaut arī tas bija pretrunā ar starptautiskajiem kara likumiem. 1943. gada 16. martā latviešu leģions izgāja pirmās uguns kristības. Šī diena joprojām sūrst kā noberzts papēdis un duras kā skabarga sirdī daudziem mūsu tautas ienaidniekiem. Leģionā iesaistīja 17-45 gadus vecus latviešu vīrus un jaunekļus. Ģenerāldirektors O.Dankers 1944. gada 12. jūlijā beidzot piekrita parakstīt aicinājumu 1928. gadā dzimušajiem zēniem *brīvprātīgi* pieteikties vācu gaisa spēku (*Luftvaffen Heller*) palīgdienestā. Zēnus ietērpa jaunos, tīros tērpos ar Latvijas karoga krāsas karodziņu un karavīru uzlecošās saulītes zīmotnēm uz piedurknes un Latvijas jaunatnes organizācijas (LJO) nozīmi pie cepures. Zēni jutās lepni. Jutās kā karavīri, nevis kā skolas puikas. Izskatījās skaisti, viņus apmācīja *Hitlerjugend* vadītāji.

Hitlerjugend jaunatnes organizāciju Hitlers nodibināja 1932. gadā kā fašistiskas partijas sastāvdaļu, lai jaunieši rūpētos par sava ķermeņa un gara attīstību. Nebija nevienas nozares, kur jaunatne nebūtu pielikusi savu roku.

Visiem rūditajiem kara vadoņiem bija vajadzīgi fiziski veseli un garā stipri vīri, sākot jau no senās Grieķijas un Spartas. Tādi bija vajadzīgi arī Staļinam. Tādus izveidot palīdzēja izveidot komjaunatnes un fiziskās sagatavotības komplekss GDA (Gatavs darba un aizsardzībai). Vien mūsdienu Latvijā nav vajadzīga nacionālpatriotiska organizācija, kā skauti un mazpulkī, nav vajadzīgs komplekss, kas ieinteresētu jaunatni rūdīties fiziskās kultūras ungunīs.

Latvieši stājās leģionā, ticēdami devīzei – *Ticēt un cīnīties!* Neizprotamu iemeslu dēļ jau 1944. gada aprīlī vācieši ierobežoja pasta sūtījumus uz fronti (ne smagākus par 100 g), pie tam smagākiem par 20 g jābūt klāt pievienotai atļaujas markai. Fronte sāka atgādināt kautuvi. Vairāk nekā 146 000 vīru bija iesaistīti leģionā un tā saucamos *flakistos* (gaisa spēkos). Aptuveni 70 000 krita kaujas laukā, gāja bojā gūstā vai Gulaga nometnēs. Joprojām nezinām par daudziem bezvēsts pazudušajiem, vēl ir daudz balto lappušu kara vēsturē.

Arī no Kazdangas daudz stipru vīru parāva līdzī kara viesulis. Kara ceļos aizgāja trīs Ansona dēli. Jānis palika Amerikā, Alberts Vācijā, atgriezās Arvīds. Neatgriezās Maurāts no *Grīviņu* mājām. Karā iesauca divus Grablovskus no *Jānsētām*. Kārlis krita, Fricis palika Amerikā. Kara laukā

palika viens no septiņiem Jusku ģimenes bērniem – Pēteris. *Krustgaļu* māju dēls Oskars Laumanis izklejējās pa Vāciju, Angliju, ASV un Latvijā neatgriezās. Uz Vāciju aizsūtīja *Kalnīdumnieku* māju Štroma divus dēlus, no turienes tie neatgriezās. 1942. gadā leģionā iesauca Paulu Prūsi no *Laimas* mājām. Mājās nepārnāca arī Bergs no *Mūrniekiem*. Pēc kara Kanādā patvērumu atrada Zīle no *Ozolu* mājām. Karā aizgāja Laimonis Zavickis no *Purvmaļiem*. Divus dēlus pazaudēja Jānis un Matilde Šēri un *Strēbukiem*. Vecāko un vidējo paņēma leģionā, jaunāko 1949. gadā aizsūtīja uz Vorkutu. Par laimi viņš atgriezās mājās. Pēc kara Amerikā palika Hermanis Šternbergs no *Tapiņu* mājām. Karā aizgāja Jānis un Mārtiņš Blūmi no *Vadoņu* mājām. Palika Amerikā kur satikās ar bēdu brāli Jāni Ansonu no *Arāju* mājām. 1943. gadā leģionā no *Vizbuļu* mājām iesauca vecāko Zīlīšu dēlu. Visus trīs dēlus karā pazaudēja *Kalnu* māju saimnieki Kēniņu ģimene. Tas it tikai neliels ieskats, bet ne viss par tiem, kuri cieta, kalpodami okupantu armijā.

Tie bija dziļu pārdzīvojumu pilni gadi. Sirdi plosošas šķiršanās satraukuma pilnas gaidīšanas dienas – ko nesīs mazais pasta balodītis, ko ziņos oficiālie preses izdevumi, asarainas un laimīgas tikšanās ar karavīriem, kas ieradušies atvaļinājumā uz dažām dienām, līdzjūtīgi mirkļi ar ievainotajiem. Tautā populāras kļuva kara tēmai veltītās dziesmas, kuras ar asarām acīs dziedāja sievas, mātes, līgavas ikvienā ģimenes saietā, ikkatrā svētku sarīkojumā.

Mana Kurzeme

*Mana Dzimtene, vai zini, ir Kurzeme
Tur, kur Venta caur niedrājiem plūst,
Kur es pirmo reizi redzēju sauli,
Pirms es glaudos pie meitenes krūts.*

*Nu, ar Dievu, jūs mīļajās sirdis,
Mūžam neskanēs vairs mana balss,
Jo par Latvijas brīvību, laimi
Savu jaunību ziedoju es.*

Man dzīvē laimes nav

*Man dzīvē laimes nav, tā teica zīlniece,
Tik skumjas atmiņas un vilšanās.
Vairs tālāk nestāsti par manu nākotni,
Jo zinu, ka mans ceļš ir austrumi.
Bij kārtīm taisnība, tās visu pateica,
Ka tālie austrumi man nolemti.
No skaistās brīvības man tikai atmiņas
Un skumjas vēstules no meitenes.*

Volhovas purvos

*Dzimtenē šķiroties
Teica viņš meitenei:
Mīļā, neskumsti,
Pārnākšu drīz.*

*Bet tad liktenis
Lēma citādi –
Zēns jau Volhovas
Purvājos dus.*

*Bet vai meitene,
Kas mīt Dzimtenē,
Zina, ka zēnu
Neredzēs vairs.*

Atmiņas

*Atceries, meitenīt, birztalu kluso,
Atceries strautu, kur tikāmie mēs,
Atceries ozolu, vienmēr tik skumjo,
Zem kura zariem tevi skūpstīju es.*

*Neskumsti, meitenīt mīļotā,
Neskumsti daudz.
Šķiroties pasmaidī, zeltenīt,
Zēns kad projām brauc.*

Ziedoni (Izgaisa ziedoņa sapnis, /Savā vietā skumjas atstājot...), *Ventas krastā* (Tev jāšķiras no dzimtā krasta...) un daudzas citas, kas sen piemirstas, jo pēckara gados tika pasludinātas par leģionāru dziesmām un izdzēstas no tautas atmiņas. Palika vien E.Rozenštrauha *Zilais lakatiņš*, kas pārdzīvoja visus laikus līdz mūsdienām. Patiesas vērtības nevar tik viegli izskrāpēt no cilvēka atmiņas. Senās leģionāru aizliegtās dziesmas tagad dzirdam vien veco leģionāru saietos. Pāri sentimentālām dziesmām karavīri labprāt skandēja kareivīgo:

*Mēs sitīsim tos varenos
Arvien, arvien!
Pēc tam tos zili pelēkos
Arvien, arvien!
Līdz brīvībs saule lēks,
Arvien, arvien...*

Laukos ritēja saspringta dzīve. Darbs neapstājās, zeme bija jāapkopj, okupanti prasīja lielas nodevas. Vaļas brīžos notika arī kāds kultūras sarīkojums. 1942. gada saulainā vasara radīja apstākļus labai ogu ražai. Kazdandznieki lepojās ar saviem ķiršiem un nogādāja *Kurzemes augļa* pārstrādes ceļam vairākas tonnas ķiršu un citu ogu.

Tautā zēla spekulācija. Cenu pārkāpējus bargi sodīja. Atkarībā no pārkāpuma smaguma piesprieda dažāda ilguma arestus līdz vairākiem mēnešiem un krietnus naudas sodus vairāku simtu reihsmarku apmēros. Pagrabos un meža nostūros uz nebēdu slepus tecināja *dzimtenīti*. Drūmās domas bija jāklieģē ar kādu prieciņu. Policijas un žandarmu cietumu *noliktavas* drosmīgus vīrus nevarēja iebaidīt. Nemāci vecu runci miltos čurāt!

Lai palīdzētu fronteī, *Tautas palīdzība* 1942. gada augustā pamatskolā sarīkoja priekšlasījumu ar koncertu. Uzveda Vainovska viencēliena ludziņu *Svētdienas un mīlestības darbs „Vērdiņos”*. Dziedāja nesen nodibinātais koris, skandēja dažas deklamācijas, tautiski padejāja un kuplejās sadancoja baļļukā. Sarīkojums bija labi apmeklēts un deva rīkotājiem krietnus ienākumus. Kaut kur tālumā krita karavīri, bet parkā skanēja dziesma *Nekad, nekad tā nemīlēju dzīvi*. Sirdis ilgojās pēc kaut kā cēla, nezināma.

Ar olu kartiņu palīdzību rūpīgi tika kontrolētas vistas un mudinātas uz čaklāku dēšanu. Pagastā nodibināja piena savākšanas komisiju ar *Āžkalnu* māju saimnieku A. Osvaldu priekšgalā, lai kontrolētu piena sagādi. Godināja labākos piena ražotājus: J. Grīvu *Buņģeros*, K. Gūtmani *Bikšos*, J. Zīlīti *Zīlītēs*, K. Vītoli *Vītoliņos*, E. Zīlīti *Pujēnos*.

Par godu 1. maija Darba svētkiem Kurzemes novada hauptkomisārs Paulsens apbalvoja krietnākos un ilggadējos strādniekus. No Aizputes apriņķa tāds pagodinājums bija tikai diviem. Viens no tiem bija Kazdangas selekcijas stacijas klētnieks Miķelis Alksnis, kas godprātīgi bija kalpojis 23 gadus. Acīmredzot, baronlaika veikums darba stāžā netika ņemts vērā.

1943. gada 22. februārī par godu Sarkanās Armijas dienai Staļins deva jaunu uzdevumu: – *Iekarojiet Igauniju, Latviju, Lietuvu!*

Vācu propagandas bundzinieki vaimanāja: – *Kas viņiem par daļu gar mūsu asinīm, asarām un mokām!*

Bet kurš tad izraisīja šīs mokas un asaras, bet tagad aicināja uz totālo karu, lai glābtu Eiropu? Šo Staļina pavēli nav lasījuši tie, kas šodien noliedz okupāciju!

Aizmirstot kara briesmas, 1943. gada jūnija beigās Liepājā notika Kurzemes novada 5. Dziesmu svētki, kurus apmeklēja ap 20 000 klausītāju. Cilvēki ar pacilātību un aizkustinājumu sirdīs klausījās: *Kurzemīte, dievzemīte, brīvās tautas auklētāja!*

Jau no pirmajām okupācijas dienām vācieši Latvijā ieviesa dzelzainu kontroli visās pilsētās un pagastos. Varbūt Latvijā bija arī kāds nomaļāks pagasts, kurā neviens vācu karavīrs nekad neparādījās, bet tas okupācijas būtību nemainīja, jo pavēles tika dotas caur vērmahta komandantūrām un apriņķu centriem. Pavēļu devēji bija vācieši, latvieši bija tikai palīgdienesta līmenī, pavēļu izpildītāji, ne devēji. Vācieši latviešiem uzspieda savu *brīvprātības* definīciju. Kad 1942. gada februārī sākās iesaukšana, vācieši piespieda *brīvprātīgajiem* parakstīt kontraktu, kas noteica dienesta laiku uz sešiem mēnešiem, un daudziem tas likās pieņemami. Bet, kad seši mēneši bija pagājuši, *brīvprātīgajiem* tika uzspiests jauns kontrakts, kas paredzēja dienestu līdz kara beigām.

Vācu laiks latviešiem turpina nākt līdzī kā sērga, no kuras mēs nevaram atbrīvoties. Mūsu ienaidnieki Krievijā un Latvijā turpina to bezkaunīgi izmantot starptautiskā līmenī, un mums visu laiku nākas taisnoties, jo krievu propagandā strādā daudz pieredzējušu cilvēku, kuriem patīk sanaidot tautas, lai uztiptu savu gribu. Klausoties viņos, šķiet, ka tieši latvieši 1917. gadā izveidoja PSRS, un latvieši ir galvenais Otrā pasaules kara sācēji un ļaunums. Visu padomju laiku daudziem savās biogrāfijās bija jāskaidro, ko esi darījis vācu laikā. Nekas daudz nav mainījies arī mūsdienās, jo visā lielajā Krievijā ir iepotēts, ka latvieši ir fašisti. To vispirms izjuta Sibīrijā deportētie, jo tur latviešus uzņēma kā vislielākos fašistus, kaut fašisms Latvijā līdz pat 1941. gadam nekad nav bijis, bet neizglītotie bija pārliecināti par pretējo. Fašisma mums ir kā peļu līme, kurā bijām iekāpuši un nekad nespēsīm atbrīvoties!

Pēc apstulbinošiem panākumiem kara sākumā karš Vācijai beidzās ar pilnīgu katastrofu. Reti kura valsts agrāk bija tik pamatīgi sakauta. Vācijā iestājās *nulles stunda*. Tomēr jāapbrīno vācu tauta, kas ar savu pedantisko akurātību, disciplīnu ātri panāca kārtību, samaksāja sabiedrotajiem lielās kompensācijas (reparācijas), panāca strauju valsts pacelšanos no drupām un savā pārticībā apsteidza varonīgo uzvarētāju – PSRS.

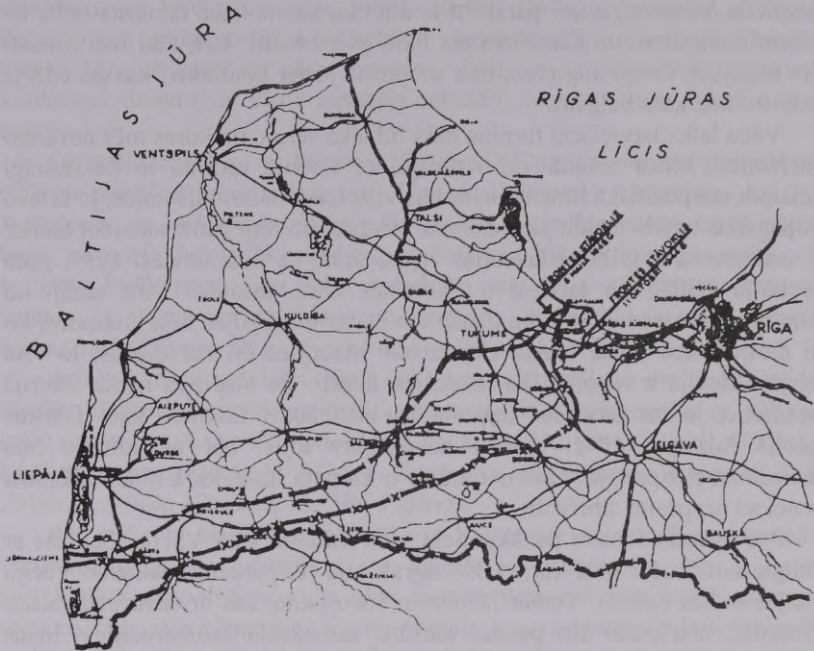
Otro pasaules karu Padomju Savienībā nosauca par Lielo Tēvijas karu, bet Staļins to dēvēja par imperiālistisko pasaules karu, kurā nolādētie imperiālistiskie kara kurinātāji nežēlīgi uzbruka mieru un mazās tautas bezgalīgi mīlošajai PSRS.

Gan Pirmajā, gan Otrajā pasaules karā varas kārās impērijas aizrijās ar savu cilvēku asinīm, bet vainu uzgrūda citiem.

Dievs, Tava zeme deg!

Andrejs Eglītis

KURZEMES CIETOKSNIS

Cietokšņa frontes līnija 1944. gada 11. oktobrī un 1945. gada maijā

1942. gada jūlijā vērmahts sasniedza vienu no saviem principiāliem mērķiem – pilsētu, kurai piešķirts nīknākā ienaidnieka Staļina vārds. Tobrīd vēl Hitlers nesaprata, ka tieši te – Staļingradā izšķirsies Otrā pasaules kara liktenis. Vairākus mēnešus izturējusi vācu spiedienu, 19. novembrī sarkanarmija pārgāja pretuzbrukumā, kas aplūsa 1943. gada 2. februārī ar Hitlera ģenerālfeldmaršala F. Paulusa kaunpilnu kapitulāciju. Tādu skatu Hitlers nekādi nevarēja iedomāties, sākot Barbarosas plāna īstenošanu. Otrā pasaules kara gaitā iestājās lūzums. Fronte neglābjami sāka velties atpakaļ, no kurienes nākusi.

1944. gada 4.-11. februārī Jaltā (Krimas pussalā) sabiedroto valstu vadītāji Josifs Staļins (PSRS), Franklins Rūzvelts (ASV) un Vinstons

Čerčils (Lielbritānija) jau saskaņoja sabiedroto valstu plānus pēc Vācijas sakāves. Tieši Jaltā bez kādām debatēm tika izlemts, ka Baltijas valstiņas paliks Staļina kājstarpē. Veltīgi gadu desmitiem ilgi ASV liekulīgi visai pasaulei taisnojās, ka tā nekad nav atzinusi PSRS okupāciju Baltijas valstīs. Atlika tikai gaidīt kara beigas, lai īstenotu jau sen pieņemtos lēmumus.

Frontes tuvošanās radīja arvien lielāku spriegumu Latvijas iedzīvotājos. Vairums latviešu nevēlējās *vaņkas* redzēt. Baigais gads bija atstājis pārāk dziļus nospiedumus cilvēku dvēselēs.

1944. gada 18. jūlijā pie Šķaunes sarkanarmija šķērsoja Latvijas robežu. Jūlijā-septembrī notika 1927.-28. gadā dzimušo jaunekļu iesaukšana vācu gaisa spēku izpalīgos. Tā bija kārtējā vāciešu nodevība pret latviešu tautu. Tikai sarkanarmijas straujā virzīšanās uz rietumiem būtībā paglāba daudzus zēnus no iesaukšanas *luftvafē*.

Jau augustā Kurzemē sāka ieplūst bēgļi no Austrumlatvijas. 1915. gadā, bēgot no vāciešiem, kurzemnieki devās bēgļu gaitās Vidzemē, tagad kurzemniekiem bija jādod patvērums vidzemniekiem. Septembra sākumā Vangā ieradās *Latvijas bekona eksports* vadošie darbinieki no Rīgas. Pēc dažām dienām Vangā ieradās vācu armijas vienības ar vairāk kā 10 specmašīnām (lokatori-radiostacijas), kas izvietojās vecajā skolā, dažas nomaskējās priedienā, citas iekortelējās privātmājās, dzenot panikā vecos ļaudis, kas vēl atcerējās Pirmo pasaules karu un nevēlējās *fričus* redzēt ne acu galā. Vāciešiem līdzī bija dažādi speciālisti – skroderis, kurpnieks, feldšeris, sanitāri, radisti. Vangā ievietojās tehniskā daļa ar apsardzi.

Vācieši bija iecerējuši gar Ventu izbūvēt līdzīgu joslu kā frančiem Mažino un somiem Mannerheima līnijas. Tam netika žēlots cements, kuru visā kara laikā nevarēja dabūt. Dažviet izveidoja pat betona ložmetējligzdas un bunkurus. Visos apkārtējos pagastos organizēja vīrus darbam ventmalā. Kreiso krastu noraka tik stāvu, ka pat puišļi nevarēja uzrāpties, kur nu vēl tanki un cita kara tehnika. Izcirta ventmalas krūmus, lai to aizsegā nevarētu slēpties ienaidnieks. Līču loču tranšejas būvēja arī citviet pagastos, arī Kazdangā. Rūpīgi ieskatoties, tādas vēl var saskatīt arī tuvākā apkārtne gar Dzirnezeru. Taču izrādījās, ka viss lielais darbs bija veltīgs. Krievi domāja savādāk nekā vācieši un Lejaskurzemē ienāca ne no austrumiem, bet gan caur Lietuvu. Neviens vācu zaldāts izraktajās tranšējās neiekāpa. Cīņas notika pavisam citos placdarmos. Cilvēku nodarbināšana aizsardzības joslu veidošanā vāciešiem bija vajadzīga, lai pārskatītu cilvēku resursus un nodarbinātību, lai viņi neaizietu mežos partizānu gaitās un neorganizētu pretvāciskas darbības. Tautā viņus augstā cieņā neturēja. Pēc kara bija jāpaiet daudz gadiem, kamēr aizbira un aizauga Ventas krasta brūces, un kreisā krastmala atgūtu savu dabisko ainavu.

5. septembrī uz sarkano Armiju nosūtīja 1 030 494 noziedzniekus no Gulaga. Apzīmējums *noziedznieks* attiecās arī uz tādiem, kuri bija notiesāti par neierašanos darbā. Politiskie noziedznieki jeb *zeki*, apsūdzēti par nodevību vai pretpadomju darbību, tika uzskatīti par pārāk bīstamiem, lai tiktu atlaisti kaut uz *štrafrotām*, tos sūtīja uzbrukumumu pirmajās līnijās pāri mīnu laukiem, lai izpērk grēkus pret *dižo dzimteni*.

Vācieši bija laikus atšifrējuši *STAVKAS* (PSRS bruņoto spēku ģenerālštābs, tieši pakļauts Staļinam) nodomu izlauzties uz Klaipēdu, lai izveidotu ielenkuma *maisu* Kurzemē. 3. Baltijas frontes uzbrukums Klaipēdai sākās 5. oktobrī ģenerāļa I. Bagramjana vadībā. Fronti pārrāva 6. oktobrī. 8. oktobrī sasniedza vācu aizmugures pozīcijas. Četrās dienās pārrāvuma dziļums sasniedza 90 km, bet platums 200 km. Tika iedzīts ķīlis vācu aizsardzībā. 10. oktobrī sarkanarmijas tanku kolonas sasniedza Baltijas jūru trijās vietās starp Jūrmalciem, Palangu un Papes ezeru dienvidos. Sarkanarmija izveidoja ielenkumu, ko sauca par Kurzemes cietoksni, Kurzemes katlu; vācieši teica – Kurlandes ķesele.

Tik vēl Ādolfam bija palicis no jaunizveidotās Ostlandes teritorijas. Vēl 8. oktobrī okupācijas laikraksts Latvijā *Tēvija* sniedza informāciju: *Abās pusēs Šauļiem, Raseiņu, Kelmū un Trišķi telpā iedegusies smaga atvairīšanas kauja pret ienaidnieka kājnieku un tanku masām. Boļševiku trieciēni sabruka pie vācu aizsprostu pozīcijām un atbalsta punktiem. Izlaušanās grupas uztvertas tālākās aizstāvēšanas kaujās. Boļševiki cieš lielus cilvēku un tanku zaudējumus. Starp Šauļiem un Raseiņiem boļševiki grib izlauzties līdz Baltijas jūrai. No gaisa gāzās tūkstošiem kg bumbu, kas papildināja ilgo lielgabalu viesuļuguni kaujā.*

Patiesībā tā bija maldīga un novecojusī ziņa, jo fronte jau bija pārrauta pirms pāris dienām. 8. oktobra svētdienas rītā no Lietuvas caur Vaiņodi, Aizvīkiem, Kalētiem Kurzemē ieklūda lietuviešu bēgļi ar satraucošu vēsti – krievi nāk! Lejaskurzeme sakustējās. Sākās tautas episka bēgšana. Ziņa ātri izplatījās plašā apkārtnē. Tiem, kas nevēlējās vēlreiz baudīt Baigo gadu, atlika dažas stundas laika, lai izšķirtos, ko darīt. Daudzas lauku sētas palika tukšas. Likās, ka viesulis pārskrējis pāri, aizraudams līdz dzīvo radību. Dažās lauku mājās gari un žēli gaudoja atstātais suns.

Daudzus vadīja primitīva doma – dzīvot, palikt dzīvam! Prom, ātrāk prom! Īsti nezinot kur, tikai nepalikt! Pa zemes ceļu caur Duniku, Rucavu uz rietumiem. Varbūt laivās, ar kuģiem uz Zviedriju. Tur sākt jaunu dzīvi. Pagaidu dzīvi, līdz atgriezīsimies! Kā truls iesms sirdīs dūrās sāpes – tu bēdz no savas mīļās tēvzemes. Šī dzīvības saglabāšanas instinkta pārņemts cilvēks nebija sevišķi saudzīgs pret citiem. Ne visus, kas to vēlējās, varēja iekraut vezumā. Bēgļu gaitas bija kā lēcieni bezdibeni. Tu nezini, kur atdursies, kāds trieciēns tevi sagaidīs. Bet varbūt ieskriesi vēl lielākā peklē?

Šodien daudzi rietumos iedzīvojušies tautieši pamatoti lepojas, ka spējuši pārvarēt trimdas grūtības un saglabājuši latvietību arī savos bērnos. Bet kas būtu noticis, ja visi būtu spējuši aizbraukt? Kas būtu sargājis un kopis latviešu sētu, kopis mūsu tautas kultūru, Dzimtenes dabu un laukus no pilnīgas pārkrievošanās? Kas būtu stāvējis uz vaļņiem un sargtorņiem par mūsu tautas izdzīvošanu Krievzemes (piemēram, Vitebskas) guberņā? Tāda Padomju Latvija nemaz nebūtu! Daudziem un daudzreiz bija jāiet pret savu pārliecību, lai saglabātu tautas mentalitāti un morāli. Ne visi bija pārliecināti komunisti, kas apstākļu spiesti iestājās komunistiskajā partijā. Vienīgajā! Šodien tos nevajadzētu tik nikni šaustīt. Sirdī, kurā pirmais mostas naids, nekam citam vairs rūmes nebūs! Neiznīcināsim paši savu nāciju, kura vēl palikusi šai dvēseļu putenī. Esmu pārliecināts, ka daudzi bijušie komunisti ir daudz kvēlāki Dzimtenes patrioti nekā šodien viens otrs karjerists, *bezziepju līdējs* un mantrausis.

Plūdu līdzi bēgļu straumei. Rucavā nonācām 10. oktobrī. Par vēlu. Priekšā tarkšķēja ložmetēju kārtas. Sadūrās divas ļaužu straumes. Kaujas virzienā devās vācu karaspēks, bet bēgļiem nācās griezt savus ratus Liepājas virzienā.

Loks bija noslēdzies. Skābeklis nogriezts, atkāpšanās ceļš uz *fāterlandi aizšņorēts*. Daudzi latviešu bēgļi palika Kurzemē. Vāciešiem bija ielenktas 32 divīzijas un milzīgs daudzums kara tehnikas, kas nebija domāta pēckara muzejiem. Latviešu tauta Kurzemi dēvēja par *cerību zemi*. Kurzemei allaž bija savdabīga loma mūsu tautas vēsturē. Tās tas bija Kurzemes hercogistes laikā, Pirmā pasaules kara laikā, kad ienaidnieki bija sasnieguši Ventu un Latvijas armijas aizmugurē bija tikai Kurzeme, valdība atradās Liepājā uz kuģa. Tā tas bija arī tagad.

Kurzeme bija pārblīveta ar vācu armiju un bēgļiem no visas Latvijas, arī Igaunijas un Lietuvas. Daudzi mēģināja izceļot uz Vāciju ar kuģiem, bet krievi kontrolēja jūru gan no gaisa, gan ar zemūdenēm. Bija ziņas, ka nogremdēti daži bēgļu kuģi. Iet bojā bezjēdzīgā nāvē jūras dzelmē arī nebija liela vēlēšanās. Palika iespēja ar laivām pārcelties uz Gotlandes salu un tālāk uz Zviedriju. Ne jau visi vācu karavīri bija Hitlera piekritēji, tādēļ par dažām reihsmarkām viens otrs piekrastes sargs uz īsu brīdi kļuva *neredzīgs*, kamēr atīrās no Dzimtenes krasta nakts melnumā kāda bēgļu laiviņa.

Okupācijas laikraksts *Tēvija* ne vārda neminēja, ka Kurzemē ielenkta armijas grupa *Ziemeļi* ar virspavēlnieku ģenerālpulkvedi F.Šerneru priekšgalā. Nekāda ielenkuma, bet gan mūsu priekšpostenis, mūsu austrumu ciņas ziemeļu sektors, bastions, ārējais forts, kas darbojas kā viļņlauzis, kā priekštilta pozīcija, kuras lielo nozīmi pierāda boļševiku nerimstošie uzbrukumi. Tā bija kārtējā melīgā kara propaganda, tauta kā vienmēr tika

maldināta. Palasot laikrakstos kauju aprakstus, dažkārt likās, ka pretinieks zaudējis vairāk tanku un vīru, nekā vispār viņam ir ierindā.

Fašisti bija lieli meistari psiholoģiskā kara vešanā pret civiliedzīvotājiem. Speciāli izstrādātu sistēmu realizēja attiecīgas armijas daļas, kas sekoja aiz regulārās armijas un ieradās okupētās teritorijās. Piemēram, pie pikējoša *štukas* bumbvedēja apakšējām šasijām bija speciāli iekārtotas ierīces, kas pikējot neganti kauca, tā psiholoģiski iedarbojoties uz cilvēku nerviem, radot baiļu un briesmu sajūtu. Savukārt speciāli apmācīti dienesti nodarbojās ar mākslas un dārgmetālu izlaupīšanu iekarotajās teritorijās. Vēl joprojām valstis cenšas atgūt daudzus mākslas darbus un citas vērtības, kuras nolaupīja gan vācu, gan krievu okupanti.

Pēdējā kara ziemā 1944./45. gadā pagasta skolās mācības nenotika. Pamatskolā izvietojās serumu stacija no Rīgas, kas bēga no krieviem un vēlāk emigrēja uz Vāciju. Skolu piepildīja vācieši un ierīkoja lazareti. Skolotāji mācības organizēja pa klasēm, kā Rūnos, Ārlatos, Strautiņos un citur.

Barona Manteifeļa pilī atkal saimniekoja vācietis, *vērmahta Ziemeļi* virspavēlnieks Ferdinands Šerners, kurš bija ieguvis Hitlera mīlestību ar cietsirdīgo devīzi – *Spēku caur bailēm*. Viņš varēja nošaut karavīru bez redzama iemesla. Pēc kapitulācijas padomju kara tiesa Šerneram kā kara noziedzniekam piesprieda *kaņepāju kaklasaiti*.

Janvārī vācu armiju *Ziemeļi* (Nord) pārdēvēja par *Kurland*. Hitlers Kurzemes cīņām piešķīra lielu nozīmi, par ko liecina 1945. gada 29. marta rīkojums par sevišķa apbalvojuma – Kurzemes lentas nodibināšanu. Šādas lentas pirms tam bija piešķirtas tikai Krētas un Āfrikas kauju dalībniekiem. Jaundibināto lentu nēsāja uz frontes tērpa kreisās piedurknes. Lenta bija sudrabpelēka, ar vācu bruņinieku ģerboni un lielmestra krustu, pa labi – Kurzemes ģerbonis ar aļņa galvu un izšūtiem lieliem burtiem – KURLAND. Aļņa galva tāpēc, ka te karoja vācu 291. kājnieku divīzija, kura par savu pazīšanās zīmi bija izraudzījusies aļņa galvu. *Aļņagalvas* pēc sekmīgas karošanas Francijā 1940. gada vasarā 1941. gada jūnijā saņēma slepeno paroli Dortmunds, kas nozīmēja – sākt iebrukumu PSRS teritorijā Liepājas virzienā. Apbalvotais ar lentu saņēma arī attiecīgu apliecību. Pirmo reizi to piešķīra Hitlera dzimšanas dienā 20. aprīlī tieši kaujās iesaistītiem karavīriem.

Morālā gara pacelšanai Hitlers frontes spēku pastiprināja ar lentu un aproci, bet Staļins bija praktiskāks. Viņš 1945. gada pavasarī fronti aizsūtīja papildinājumu no Gulaga nometnēm. Cietumniekiem iegalvoja, ka

humānā padomju vara viņiem parādījusi lielu žēlsirdību, ļaujot izpirkt vainu (bieži vien nepierādītu) ar asinīm un dzīvību. Viņus sūtīja kā *lielgabalu gaļu* Berlīnes virzienā, kur šāda *ēsmā* sāka aprūkt. Daudziem prokuroriem un NKVD vīriem nemaz nebija laika izskatīt visu grēcinieku lietas un pierādīt viņu vainu. Jāšaubās, vai ieslodzīto lielāko daļu motivēja doma apmainīt nāvi Gulaga peklē (*suņiem suņa nāvi*), kā tas tika dēvēts, pret varoņa nāvi kaujas laukā, kaut pieci no viņiem kļuva par Padomju Savienības varoņiem. Vairums gan bija tendēti uz citiem *varoņdarbiem* – izvarošanu, dzeršanu, slepkavību, dezertēšanu. Gulagā viņu morāle bija notrulināta. Propaganda modināja naidu pret vāciešiem. Padomju valstsvīri uzskatīja, ka visi, kas dzīvojuši ārpus PSRS, ir piesūkušies ar pretpadomju ietekmi. Vide veido cilvēku! Kara dievs sūtīja svētā cīņā neģēļus, kuri par dzimtenes mīlestību, patriotismu un varonību domāja vismazāk. Viņi varonību izprata pavisam citās kategorijās.

Padomju rakstnieks Ilja Ērenburgs presē nikni nosodīja zaldātu izdarības frontē iekarotajās zemēs, bet tas maz ko līdzēja. Gadu desmitiem iedzītā kultūra nav iznīdējama dažos mēnešos! Par Padomju Savienības Varoņiem bija aizliegts kļūt etnisko grupu pārstāvjiem, kuri bija izsūtīti – čečeni, kalmiki, Krimas tatāri. Gods šturmet Berlīni netika dots latviešiem. Tomēr fašisma citadeli aizstāvēja trīs latvieši.

Verhovnij – virspavēlnieks, kā dēvēja Staļinu, bija izstrādājis plānu, kas paredzēja sākt uzbrukumu Berlīnei 16. aprīlī un to ieņemt tieši 22. aprīlī – Ļeņina dzimšanas dienā! Daudziem notikumiem Padomju Savienībā piesprauda politiskus žetonus!

Interesanti, ka *āriskais gaišregis* Hitlers bija dzimis tikai divas dienas ātrāk – 20. aprīlī, un viņš nepavisam nebija ieinteresēts šādam Ļeņinam veltītam pagodinājumam tik tuvu savai jubilejai. Hitlera dzimšanas dienā vācu radiofonā atskaņoja gramofona plati – *Asinsārtas rozes stāsta tev par laimi*. Viņam vēl bija atlicis dzīvot desmit dienas (1889-1945), bet tās nebija laimes apstarotas. Hitlers apzināti palicis vecpuišos, lai saglabātu mītu ikvienai vācu sievietei nezaudēt augsto cerību – būt līdzās dievinātam fireram. Stājoties amatā, Hitlers teica: – *Dodiet man desmit gadus, un Vāciju jūs vairs nepazīsiet!* Nu tas bija piedzīvots! Tikai pretēji tam, par kādu Vāciju sapņoja Hitlers. Vāciem krievi bija sliktāki par nāvi. *Kaput!* Hitleru sāka dēvēt par Vācijas kapraci. Uzraksti uz kara ceļu krustojumiem vēstīja: – *Drebi bailēs, fašistiskā Vācija, atmaksas diena ir pienākusi!*

Redzot vācu labklājību un kārtību, daudzi krievu karavīri brīnījās, kas spieda pārtikušo Vāciju mesties Krievzemes haosā un trūcumā!

Kara darbība Kurzemes lauksaimniekiem uzlika smagas nodevas. No katras slaucamas govš vajadzēja nodot 70 kg sviesta, kas skaitījās minimālā nodeva, jo jānodod bija viss ražotais piens virs saimniecības iekšējā

patēriņa. Lai lauksaimnieki negatavotu krējumu mājās, visus separatoru trumuļus vajadzēja nodot pagasta valdē. Atsevišķos gadījumos tikai ar ikreizēju atļauju varēja sviestu gatavot mājās. Šādas atļaujas izsniedza, ja saimniecība atradās tālu no krejotavas vai arī tās rīcībā nebija zirga. Katras bišu saimes nodeva bija 2,5 kg medus, bet no katras saprātīgas vistas pēdējos kara gados bija jānodod 50 oliņas. Saimniecības kļuva arvien nabagākas – uzturēt lielo bēglu un karavīru armiju nebija viegli. Bet gudrs saimnieks prata izdzīvot jebkuros laikos, noslēpjot gan lopiņus, gan kartupeļus, gan labību grūti atrodamās vietās.

Miera zem Kazdangas debesīm nebija. Dienās pārskrēja pāri krievu pikējošās lidmašīnas *štoroviki*, kas lidoja līdz ar koku galotnēm, ka vācu zenīartilērija nemaz nespēja stobrus pagriezt, šīs bija jau prom. Krievi *pletēja*, kur vien ieraudzīja kādu kustību pa ceļiem vai cilvēku baru, kas apstrādāja laukus. Naktīs, dobji dudinādami, augstu gaisā uzlidoja bumbvedēji, kas meta smagus *čomodānus*, bet ne sevišķi precīzi. Pirms viņiem pļerkstēdams lidoja lēnais divplāksnis *kukuruzņiks*, kas izmeta *ploškas* jeb *svecītes* ar izpletņiem, kas, ilgi karājoties gaisā, apgaismoja apkārtni kā dienā. Par *kukuruzņikiem* šīs lidmašīnas sauca tādēļ, ka miera laikos tās izmantotas kukurūzas lauku apmigošanai pret kaitēkļiem. *Kukuruzņiki* arī izmeta vieglāka kalibra bumbes, kas lielu skādi nenodarīja. Izmeta arī fosforizētas bumbas, kas lēkāja un sprēgāja, aizdedzinot visu, kas gadījās ceļā un praktiski nebija nodzēšamas. Kur šāda bumba nolēkāja, tur vēl gadiem ilgi neauga zāle, kā, piemēram, tehnikuma sarkanās mājas pagalmā. Gan Vangā, gan Kazdangā bumbvedējiem zenīartilērija veidoja flaka aizsprostus. Debesīs plakšķēja zenītnieku šāviņi, veidojot gaiši sārtus gan dzeltenus baltus flaka mākonīšus. Zenīartilērijā kalpoja pēdējie vācu iesaukuma latvieši – 1927.-28. gadā dzimušie zēni, kurus dēvēja par *flakistiem*, tērpti glītās formās ar sarkanbaltsarkanu zīmotni uz piedurknes. Kazdangas pils par laimi necieta. Bumbas krita parka kokos, tukšās vietās bez nopietnām sekām. Izbira tikai dažī logi, apskādēja kādu liepu.

Lai nodrošinātos pret krievu uzlidojumiem, netālu no pils Alokstes upītes krastā bija uzcelts pamatīgs bunkurs ar septiņām baļķu un zemes kārtām, kur patverties ģenerāļiem. Tā šo celtni arī pēckara gados ilgi vēl sauca par ģenerālbunkuri, līdz tehnikuma direktors V.Pušmucāns lika bunkuri izjaukt un zemi nolīdzināt ar traktoru. Tā vietā tagad aug koki, un tikai vecie kazdandznieki zina, kur tas atradās. Vienkāršāki bunkuri bija daudzās vietās parkā, kur patverties cilvēkiem, gan arī izveidoti maskēšanās ierakumi tehnikas pasargāšanai, ar kuru bija sadzīts pilns parks. Šādus veidojumus var joprojām saskatīt kapeļjā, parka nogāzēs pie dīķiem, tādā bija arī sporta laukuma malā pretī tagadējām kopmītnēm un citur.

Ģenerālbunkurs bija apgādāts ar greznām mēbelēm, paklājiem un sadzīves priekšmetiem, kurus kazdandznieki veikli pievāca kapitulācijas pirmās dienās.

Ģērers pavēlēja armijas grupas *Ziemeļi* ģenerāļiem visiem spēkiem aizstāvēt Kurzemi un Svorbes pussalu. Svorbe – Sāmsalas dienvidu atzars, 20 km garš un 8 km plats pēdējais igauņu zemes stūrītis iepretim Kolkas ragam Irbes jūras šaurumā. To neizdevās nosargāt, palika tikai Kurzeme. Hitlerš precējās, ka Kurzemē aizrūrēti lieli boļševiku spēki, kas būtiski varētu ietekmēt virzīšanos uz Berlīni. Staļins savukārt bija ieinteresēts ātrāk iznīcināt Kurzemē ielenktos fašistus, lai viņi nesadomā pa jūru pārcelties palīgā aizstāvēt fašistu midzeni Berlīnē. Tādēļ krievi 17. oktobrī sāka plašu uzbrukumu *Ziemeļu* armijas grupai. Pirmā lielkauja ilga astoņas dienas. Krievi bija saoduši, ka vācieši koncentrē Lejaskurzemē lielus spēkus, lai pārrautu aplenkumu, un ar savu uzbrukumu 17. oktobrī piespieda vērmahta vīriem atteikties no tik aplama nodoma. *Dzelzs josta* ap Kurzemi tika savilkta ciešāk. Uzbrucējus apturēja starp Skodu un Vaiņodi. *Vaņķas* zaudēja 1144 tankus un 360 lidmašīnas. Arī *fričiem* zaudējumi nebija mazāki. Pēc dažām dienām 27. oktobrī sākās otra lielkauja Priekules-Vaiņodes joslā un pie Auces, kur krievi uzbruka 12 km platumā. Lokālais spēku samērs bija apmēram 10:1 par labu krieviem, kuri uzbruka ar 52 divīzijām. Jāpiezīmē, ka divīziju skaitliskais sastāvs bija krietni mazāks, nekā parasti to skaitīja miera apstākļos. 24 stundās nolija 200 000 šāviņu lietus. Likās, ka Kurzemē ieradies pats nelabais ar visiem elles radniekiem! Fronte grīļojās, bet noturējās. Izjuka Staļina cēlais nodoms sagādāt sev dāvanu, atzīmēt Oktobra revolūcijas kārtējo gadadienu. Jaunās paaudzes lasītājs varbūt nemaz nezina, ka šādus svētkus *lielā pacilātībā* dzēra 7.-8. novembrī. Kurzeme vēlreiz izturēja!

Trešā lielkauja sākās 21. decembrī Saldus apvidū, bet 23. decembrī fronte dārdēja visā garumā. Atceroties Pirmo pasaules karu, vecie latviešu strēļķi šīs kaujas nosauca par otrām Ziemassvētku kaujām. Pirmā pasaules kara Ziemassvētku kaujās tika kontuzēts mans tēvs Gustavs, Zemgales pulka karavīrs. Kā latviešu strēlnieka dēlam man šīs kaujas nebūt nav vienaldzīgas, jo tās notika mana tēva dzimtajā pagastā.

Dvēseļu putenis pierima 31. decembrī. Zaldāti aizgāja aplaizīt brūces, ieraujot pa graķītim no flašķas, lai cērmes nemetas! Miers virš zemes un Josifam labs prāts! Klusa nakts, svēta nakts!

Pēc mēneša atelpas ceturtā lielkauja uzliesmoja 23. janvārī. Krievi armijā iesauca 1903. gadā dzimušos vīrus. Latviešu 19. divīzijai pretī stāvēja 130. latviešu strēlnieku korpuss, kuram 1942. gada 5. oktobrī piešķīra 43. gvardes divīzijas nosaukumu. Tieši šajās kaujās visspilgtāk izpaudās latviešu tautas traģēdija, kas būtībā bija brāļu karš! Gan sarkanie,

gan pelēkie uzskatīja, ka cīnās par brīvību Latvijā! Divi brāļi Kļavas – leģionāri izlūkgājienā saņēma gūstā trešo – jaunāko brāli, kuru vācieši jaunības dēļ nebija iesaukuši, bet krieviem viņš derēja. Bija gadījumi, kad dēls saņēma gūstā tēvu, kaimiņš pretī ieraudzīja kaimiņa pavērsto ieroci. Latvieši parādīja lielu varonību, karojot citu labā ne tikai 1917. gadā, bet arī tagad. Vācieši ne vienreiz vien sūtīja kaujās latviešus tur, kur draudēja lielākas ziepes. Pārlietu daudz tautiešu atdeva savas dzīvības okupantu armijās ar Latvijas vārdu uz lūpām. Frontes vienā pusē leģionāri dziedāja smeldzīgi populāro *Zilo lakatiņu*, *Volhovas purvos*, *Atmiņas* un citas kara gados radušās dziesmas. Savukārt frontes otrā pusē sarkanie strēlnieki dziedāja: *Lai Rīga atkal dimdēt sāk,/ Cērt, mana roka, varenāk,/ Lai tie, kas cer mūs jūgā dzīt,/ Ar lodi pierē krīt...*

Arī krieviem bija dziesma par zilo lakatiņu: – *Za roģinu, za Staļina, za sīņij platoček...* (Par dzimteni, par Staļinu, par zilo lakatiņu...). Neiztrūka arī *Div' dūjiņas gaisā skrēja* vai *Jedritvaikociņ, tevi mīlu* ne vienā, ne otrā frontes pusē. Cīņas bija niknas. Kad krievu *poļitruks* zaldātiem atelpas brīdī jautāja, vai viņiem utis ir, karavīri atbildēja: – *Kur nu! Šito elli var tikai cilvēks izturēt!* Krievi gāja uzbrukumā aurēdami: – *Urrā! Za roģinu! Za Staļina! Urrā! Urrā!*

Piektā lielkauja iedegās 12. februārī un beidzās marta vidū, lai 17. martā sāktos sestā lielkauja Saldus-Brocēnu-Remtes-Blīdenes rajonā. Kara pērkonī atkal dārdināja austrumu pamali. Katlam apvilktā krievu *korsete* kļuva aizvien ciešāka, perimetrs lēnām saruka. Sestā lielkauja pierima 3. aprīlī. Turpmāk rītos krievi izaicinošo pašaudzījās ar dižgabaliem dažos frontes sektoros, ko vācieši dēvēja par *morgenkonzert*. Kara liktenis būtībā bija izšķirts, bet tas netraucēja krieviem bombardēt Liepāju un iznīcināt veselus kvartālus. Nodega pilsētas viesnīca, skaistais nams blakus muzejam, aizsargu nams, sabruka Rīgas ielas viena puse, nolīdzināts kvartāls no Kaiju un Kalpaka ielām uz leju līdz Ziemas ostai. Tas pats bija ar Karostu, drāšu fabriku, stacijas apkārtni un citur. Pēckara gados to visu norakstīja uz fašistu rēķina. Uzvarētājus netiesā!

1945. gada 1. februārī Tēvija ziņoja: – *Kurzemes cietokšņa karavīri no grenadiera līdz ģenerālim saziedējuši un nodevuši kara ziemas palīdzībai 50,5 milj. reihsmarkas. Liepājas dievnami pārpildīti ar karavīriem, veselām vienībām pirms došanās kaujās uz fronti, kareivji devās uz dievkalpojumiem ar visām šautenēm.*

Kara ziema patrāpījās patiešām neganti auksta, pati daba it kā bija nozvērējusies pret varmākām, sals spieda acis no pieres ārā! *Fričiem* viegla dzīve Kurzemē nebija. Jo tuvāk nāca kara beigas, jo aktīvāka kļuva partizānu darbība. Meži pildījās ar vērmahta dezertieriem, rosīgi darbojās

sarkanarmijas nomestie izpletņlēcēji – diversanti. Sevišķi aktīvi Augškurzemē darbojās padomju partizānu *Sarkanā bulta* un citas grupas.

Kazdangas parka Ziemciema pusē netālu no *Majoru* mājām bija vācu lidlauks. *Rijnieku* mājās bija apmetušies 12 vācu karavīri, kuri apkalpoja divas pārvietojamās remontdarbnīcas. Par *Rijniekiem* šo māju nosauca tādēļ, ka pie mājām bija ap trīssimtgadīga rija, kas bija celta uz ķieģeļu stabiem. Rijas jumts un saturošie balķi bija nagloti ar koka tapām bez neviens naglas. Šīs mājas apkārtnē, arot zemi, uzara senus svečturus un vecas monētas. Remontbrigāde apkalpoja piecas *Fieseler-Storh* vienplāksņa izlūklidmašīnas. Tās bija novietotas un nomaskētas parka malā ar deguniem pret parku. Lidlaukam nekāds skrejceļiņš nebija, bet vienkāršs līdzeni nopļauts ābolīņa laiks. *Stārķi* varēja pacelties un nolaisties parastā pļavā vai rugāju laukā. Kara pēdējos mēnešos *putniņi* nemaz gaisā nepacēlās. Vai nu trūka degvielas, vai nebija nekādas vajadzības kaut ko izlūkot. Viss bija skaidrs! Tikai 8. maijā kāds augsts virsnieks iesēdās lidaparātā un aizlidoja tālēs zilajās un neatgriezās. Droši vien piezemējās Zviedrijā. Vācu zaldāti ar saimniekiem sadzīvoja ļoti labi, bērni bija atēdušies konfektes un šokolādes. Kapitulācijas dienā karavīri pateica, ņemiet no šīm mašīnām, ko jūs vēlaties. Puikam uzdāvināja glītu velosipēdu, ar kuru daudz neiznāca palepoties. Filtrācijas dienās sarkanarmijas *atbrīvotāji* atbrīvoja tīpašnieku no tik nepiedienīga greznuma, kaut krievu zaldāti ar tādu *šekumdrilli* nemaz neprata braukt. Staļina *paradīzē* tādas izpriecas nebija. Vācu karavīriem kara pēdējās nedēļās izdalīja krīzes devu – šokolādi, desu, sausīnus un *dzelzs rezervi* – bundžu kausēta siera.

Sarkanarmieši sevi uzturēja ar amerikāņu konserviem, kuru derīguma termiņš jau bija beidzies krietni pirms kara. Dažas bundžas bija marķētas pat 1911. gadā. Bez amerikāņu konserviem, *studebekeriem* un visurgājēja *vilīša-džiņa* krievi karu nebūtu spējuši uzvarēt. Ieguvēji bija arī Amerikas miljonāri, kas atbrīvojās no veciem balastiem.

Pēc Berlīnes un Kēnigsbergas (Kaļiņgrada, kādreizējā Krolevica) krišanas maija sākumā, ievērojami Sarkanās Armijas spēki palika *bez darba*, tādēļ frontes virspavēlniecība sāka gatavot pēdējo lieluzbrukumu Kurzemes katla (cietokšņa) likvidēšanai. Apspriedē tika paziņots: – *Tas būs tāds trieciens, pēc kura no katla nepaliks ne slapja vieta!* Kas citiem bija *katls*, latviešiem bija Kurzemīte-Dievmīte, patvērums un cerību zeme.

1942. gadā Hitleram piederēja visa Eiropa no Volgas līdz Atlantijas okeānam, bet 1945. gada pavasarī viņš slēpās pazemes alās. Kulturāli mazvērtīgos neāriešus viņš ieteica nogalināt, bet iznāca otrādi! Milzīgo plašumu vācieši nespēja pārvaldīt un savaldīt. Cietsirdīgi iznīcinot neāriešus, Hitlers uzkurināja tikai naidu pret sevi, fašismu un vācu tautu. Hitleriešiem bailes iedzina krievu jaunais ierocis – daudzstobrainie raķešu

metēji *Katjušas*, kas vienlaicīgi izsvieda 16 šāviņus, izšļāca nepārtrauktu fosforizētu raķešu straumi, kas vāciešiem izraisīja šausmas un vēdergrauzes. Savdabīgās gaudošanas dēļ šo briesmīgo ieroci sauca par *Stalīna ērģelēm*. Hitlers lika pretī savas raķetes FAU-1 un FAU-2 un baidījās vēl ar vienu briesmīgu ieroci, kas dažās dienās izšķīrs Otrā pasaules kara likteni. Tā bija atombumba, kuru nespēja likt lietā, bet amerikāņi tās uzmeta Japānas pilsētām Hirosimai un Nagasaki 1945. gada augustā. Ļeņins-Stalīns 1917. gadā fantazēja, ka komunisms pārņems visu pasauli. Hitlers bija pieticīgāks, viņš runāja par jaunu Eiropu. Savās runās viņš kļiedza: – *Man vajag to izvarot, lai viņu (Eiropu) iegūtu!* Izvaroja, bet neieguva! Iedzina pats sevi pašnāvībā. Vācieši cīnījās pret *bolschewismus* briesmām. Krievi pret fašisma sērgu Eiropā. Vācieši panāca pilnīgi pretēju efektu – ievazāja komunismu visā Viduseiropā un Dienvidaustrumeiropā. Hitlers izdarīja to, ko Ļeņins nespēja ar revolūciju.

Kara pēdējās dienās krievu karavīri baidījās sevi sakropļot. Pret veterāniem, kuri zaudējuši rokas un kājas, izturējās kā pret izstumtajiem.

Kurzemes cietoksnis sabruka 1945. gada 8. maijā. Sarkanarmieši bez ieročiem piecēlās no saviem ierakumiem un pārpludināja Kurzemes aizstāvju tranšejas. Ar ieročiem viņi to nespēja! Kurzeme bija izturējusi! Te padomju vara valdīja septiņus mēnešus mazāk nekā pārējā Latvijas teritorijā. Daudz stipru vīru un jaunekļu, kuri sapņoja par laimīgu ģimenes dzīvi un brīvu Latviju, palika guļot Kurzemes grāvjos, bunkuros, mežos.

Visa Kurzemes cietokšņa *dzelzs stīpa*, kas apjoza mazo zemes stūrīti 8.-9. maija naktī liesmoja. Kara dievs pēdējo reizi drebināja Kurzemītes pamatus! Tā nebija kauju un iznīcības uguns, bet patiesa prieka un laimes izpausme – esi palicis dzīvs šajā drausmīgajā pasaules lopkautuvē! Nešāva pretinieka virzienā, šāva debesīs. Debess velvē pašķīda daudzkrāsainas raķetes, spindza trasējošās lodes, radot ugunīgas trajektorijas, dārdēja lielgabalu salūtšāvienu. Visa austrumu pamale liesmoja! Ne tikai karavīri, bet visi cilvēki priecājās kā bērni. Ar sajūsmu izrunāja ilgi gaidītos vārdus: – *Miers! Fried! Mir! Ak, saule, apstājies, šis mirklis lai mūžīgs būtu!*

Tā bija nesankcionēta iluminācija, bet tikai frontes padomju pusē. 150-200 m attāļajā vācu pusē bija tumšs kā kapā. Sarkanarmieši kļiedza: *Gitler kaput! Damoi! Gitler durak! Urrā!* Aiz prieka karavīri lēkāja kā pa nokaitētām oglēm. To pavadīja žests, ar kādu pārgriezī rikli. Hitlera bunkurs Berlīnē pārvērtās par ugunskaapiem. Bija žēl to karavīru, kuri krita dažas stundas vai pat minūtes pirms pavēles par uguns pārtraukšanu. 8. maijā plkst. 17.00.

Kara gados un arī ilgi pēc kara Maskavas radiofonā strādāja diktors Jurijs Levitāns (1914-1983). Viņam uzticēja godu paziņot tautai sevišķi svarīgus un svinīgus notikumus. Levitāna pērkondimdošā varenā balss

visvairāk esot tracinājusi pašu Hitleru. Kad skaļruņos ielās ieskanējās Levitāna dārdošā balss un svinīgais ievads – *Gavarit Moskva!*, tirpas izskrēja cauri visām vīlēm. Cilvēki sastinga gaidās. Nu būs kaut kas ārkārtējs! Ikdienā Levitāns radiofonā nemaz nerunāja. 9. maijā vēsts par ilgi gaidīto uzvaru Tēvijas karā, kā šo karu dēvēja Padomju Savienībā, skanēja īpaši svinīgi un saviļņojoši. Tā daudziem izraisīja gaviles, bet daudziem arī skumjas. Šo satraucošo vēsti Hitlers vairs nedzirdēja. Viņš 30. aprīlī izdarīja pašnāvību, pie reizes nogalinot arī savu draudzeni Evu Braunu un suni.

Kurzemes cietoksnī pie visām mājām, kur dzīvoja vācieši, plīvoja balti karogi. Nē, tie nebija speciāli šūdināti. Hitlers savā Eiropas iekarošanas misijā tādus nebija paredzējis. Tādēļ bija jāizmanto palagi, krekli un citi balti drēbes gabali. Tie plīvoja arī pie visām mašīnām, ar kādām pa Kurzemes ceļiem pārvietojās vācieši. Visas ceļmalas bija piemētātas ar dažādām kara trofejām – visa kalibra ieročiem, *Šmeisera* tipa mašīnpistolēm, ķiverēm, somām, uzkabes piederumiem, ūdens *flaškām*, karavīru dzērieniem, durkļiem, traukiem un... ordeņiem. Mētājās pat smagās prettanku raķetes – tanku dūres – ar riekstiem tankus sašaut nevarēja.

Unsere Ehre heisst Treue (Mūsu gods ir uzticība)! Tā vienlaicīgi bija arī SS devīze. Dzelzs Krusts, ar kuru lepojās ikviens Eiropas iekarotājs, pēkšņi bija kļuvis nevērtīgs bleķa gabals, tāpat kā sudraba trieciennozīme. Par nīkšanu aizmugures štābos tādu dabūt nevarēja. Karavīri saprata, ka no šādiem *dārgumiem* jāatbrīvojas pēc iespējas ātrāk, kas, nonākot gūstā, vienā mirklī var izšķirt viņu likteni. Dzelzs Krusta nesējs krievu uzskatos bija kvalificējams kā kara noziedznieks, kas steidzīgi bez kādām debatēm jānošauj. Krievi pārņēma vācu *labo pieredzi. Poļitrukus*, komunistus un ordeņotus vīrus, kādi kara sākumā vēl bija pamaz, vācieši tūlīņ pakļāva nežēlīgai spīdzināšanai.

Jau 9. maijā no Skrudandas puses Kazdangā iebrauca *vīlītis-džips* ar krievu virsniekiem, kuri interesējās, kur atrodas vācu štābs. Nākošajā dienā sporta laukumā organizētā ierindā vācieši nolika ieročus. Savu pašlepnumu un augstprātību vāci centās saglabāt. Ģenerālis uzrunāja zaldātus: – *Karavīri! Lai arī cik grūti jums būtu – turiet galvas augšā!*

Vēl 7. un 8. maijā krievu iznīcinātāji zemos lidojumos ar ložmetējiem apšaudīja kustību Kurzemes ceļos. Praktiski karš Kurzemē jau bija beidzies, taču krievi parādīja savu barbarisko raksturu. 9. maijā vācu kara gūstekņus dzenāja pa ceļiem. Kāda karavāna bija no Kapšiem līdz parka stūrim, kad uzlidojumā tā tika apšaudīta.

Nedaudz vēlāk Kurzemi pārslaucīja sarkanarmiešu ķēdes, savācot visus karaspējīgos vīrus un jaunekļus. Mājās atstāja tikai večus, sievas un bērnus. Līdzīgi bija jāņem uzturs vienai nedēļai un kāda sega. Tas nekas, ka laukos

bija jāsteidz pavasara sējas darbi. Vīrus sadzina pagasta centrā. Pārnakšņoja dzirnavās. Otrā rītā vīrus nostādīja rindā uz dzirnavu dīķa dambja. Rinda aizstiepās līdz veikala līkumam. – *Ruki verh! Atdavai časi! Ūri, ūri... bļ...*

Šķībacains mongolis nolaida automāta kārtu pāri ezerā peldošiem gulbjiem, ka baltas spalvas vien noputēja. Krieviem bija slimīga mānija pievākt visu, kas spožs, līdzīgi žaģatām. Savāca gredzenus, rotas lietas, šķiltavas, etvijas, pulksteņus un citas vērtslietas, kas piestāvēja tikai uzvarētājiem, nevis buržuiem un tautas ienaidniekiem. Kāds zaldāts uzrāva karavīra blūzi līdz elkonim un parādīja, ka viss dilbs apjozts ar pulksteņiem. Padomju Savienībā tādus *niekus* neredzēja. Zaldāti bez kautrēšanās apmainīja savus nodriskātos kizas zābakus un kājtinamos autus pret izskatīgākiem juhtādas stulmeņiem, ar kādiem staigāja latvieši. Daudz izskatīgāks paskats uzvarētājiem! Tas viss notika cēlu ideju vārdā, j... maķ! Atņēma arī smēķus, lai nevajadzētu uztīt *kazaskāju Pravda* vai *Izvestija* avīžu strēmelēs. Staigājot pa mājām, pievāca visu, kas ēdams un viegli paķerams līdzī, ieliekams karavīru tašās un virsnieku planšetēs, kas kūlājās pie sāniem. Prasīja ļergu.

Daudzi zaldāti staigāja haki krāsas *laiviņās*, bet daudzi vēl nebija nomainījuši kažokādas zaķenes, ādas kapuces ar plīvojošiem ausu sargiem – krievu armijas formas cepures. Vairums karavīru krūtis bija kā ordeņu vitrīnas, piekarinātas ar kaujās izcīnītām daudzām medaļām. Par katru lielāku iekaroto pilsētu tās iekarotāji saņēma pa *blēmbukam*. Šķīndēja vien!

Kazdandzniekus aizdzina uz Kuldīgu, kur izvietoja ķieģeļu ceplī un tagadējā raidstacijā. Gulēja divas nedēļas uz kailas zemes. Aprūka ēdamais, nebija dzeramais, deva tikai ūdeni. Pratināšana notika galvenokārt naktīs. Noskaidroja katru *svoloča* dzīves gaitu, jo sevišķi, ko darīja vācu laikā. Kam nekādi grēki nebija, izdeva ar roku rakstītu papīrīti – *spravku*, kas ilgi kalpoja kā personību apliecināšs dokuments daudzās kontrolēs uz ceļiem un iestādēs. Latvijas pases nederēja, jo iekarotāji tādu *suņu* valodu nesaprata. Visu šo procesu sauca par filtrāciju. Kuriem nekādu grēku neatrada, tos palaida mājās. Filtrācijas siets bija biezs! *Šķiras ienaidnieki* tādām cauri netika. Kam attaisnojuma nebija, tiem bez lielām ceremonijām pielaiķoķa vareno 58. pantu par dzimtenes nodevību. Neviens *načalņiks* necentās noskaidrot, ko katrs saprot ar jēdzienu – dzimtene. Vairumam piešķīra *kvartu* – 25 gadus.

Pa Kurzemes baltajiem ceļiem krieviņi dzenāja garas vācu karagūstekņu kolonas. Ak, mūžs, cik daudz staltu vīru palikuši dzīvi šajā pasaules mēroģa slaktiņā! Te vēl varēja karot vairākus gadus! Stalti un braši, ar atrotītām piedurķnēm, *blumīzeri* spēlēdami, viņi iemaršēja Latvijā pirms četriem gadiem. Smaidīģa kā maiģa saule ābeļģdārzā, būdami pārlieģcībā, ka drģz arī Krievģzeme būs zem viņu zāģbaka. Pēc Staļģngradas

kaujas *vērmahtam* nācās ielēgt atpakaļgaitu. Miljoniem vīru cerētā dzelzs Krusta vietā nācās samierināties ar baltu bērza krustu svešu zemju ceļmalās, neapkoptu un drīz aizmirstu. Sevišķi bēdīgs liktenis gaidīja virsniekus, SS (Schutzstaffel) triecienvienību, SD (gestapo) drošības dienesta vīrus. Nošļukušā apgērbā, bārdām noauguši, nekopti, gurdeni un drūmi kā nakts, viņi tagad gausi šļūca pa iekārotās zemes ārēm un ceļiem. Satriekti un nožēlojami! Ne viens vien skarbs vārds viņiem bija jāuzklausa no ceļā satiktajiem cilvēkiem par savu augstprātību un cietisirdību. Neviens viņus te nesauca, neviens nejuta žēlastību pret tiem, kurus viņi bija gatavi pazemot un nokalpināt varenā Reihā labā. Gūstā saņēma apmēram 200 000 vāciešu. Lejaskurzemes divīzijas ieročus nolika Bunkā. Daudzi virsnieki, nevēlēdamies piedzīvot pazemojumus, kas viņus gaidīja, un pildot karavīra zvērestu, nošāvās. Tādi bija arī Kazdangas bunkuros. Kara pēdējos mēnešos vāciem bija maize tā kā no zāģu skaidām, pelēt nepelēja, bet ēst arī nevarēja. Kara gados latvieši iepazīna tādu nedzirdētu un negaršotu ēdamvielu kā saharīns un margarīns.

Krievu zaldāts vienmēr jutās izsalcis. Ja nebūtu amerikāņu konservu SPAM un kviešu, daudzi būtu tuvu bada nāvei. Tas radīja papildus zvēriskumu. Viņi centās iekarot jaunas teritorijas, lai nodrošinātos ar pārtikas krājumiem, kurus dažkārt sadauzīja un sabradāja kājām, it kā kādam iespītējot. Iebrucēji pret sievietēm izturējās kā pret kara laupījumu, kam nav nekādu tiesību. Būtībā jau sievietes priekš tam nākušas pasaulē, lai kārdinātu un priecinātu ne tikai zēnus, bet arī vīrus, bet, ja šī kārdināšana beidzas ar varmācības aktu, kuram maz kopīga ar seksu, tad sievietes mīsija kļūst nožēlojama. Ja sievietes nepretojās, vairums zaldātu izturējās bez varmācības, bez niknuma. Parasti gan notika process, kādu biologi piedēvē sugas tēviņu dziņai pēc iespējas plašāk izplatīt sēklu. Kara laika seksualitātei nepastāvēja ne sociāli, ne morāli, ne disciplīnas ierobežojumi. Tas bija atkarīgs no militārās un katra indivīda personīgās kultūras līmeņa. *Poļitruki* runāja par vardarbību ar atriebības iegastu, atspēlējoties rietumu sievietēm par vācu izdarībām PSRS teritorijā. Ja sievietes sūdzējās, virsnieki dažkārt omulīgi atbildēja: – *Ak, tā? Nu, bet jums taču nekas sliktas nenotika. Mūsējie visi ir veseli!* Tomēr tā nebija, un sievietēm nācās par to sāpīgi samaksāt.

Aziātiem bija ieradums piemiegt acis, ieraugot Baltijas *blondās raganas*, kas izveidojies, pastāvīgi atrodoties vējā un pēkšņi ieraugot kaut ko kārdinošu. Meitenes kā starmetēji apžilbināja *brekus*. Meļņiem latviešu glītās zeltenes uzsīta asinis. Viņu temperaments nemudināja cilvēcīgi izturēties pret daiļo dzimumu, bet kvēlināja *štīmi nodzīt* jebkādiem līdzekļiem. Visa vecuma *ģevuškas* un *matuškas* varēja piedzīvot grupveida izvarošanu. Zaldāts domāja, ka kopošanās ar varonīgās armijas pārstāvi nav

nekāds sods, bet gan gods! Sievietes kļuva kā piedeva pie uzvaras lauru vainaga, kā saldais ēdiens pie goda maltītes. Daudzas meitenes, sievietes apzināti staigāja nevīžīgi izpūrušas, ģērbusās noskrandušās drēbēs, lai neizceltu dabas mātes dotos krāšņumus, nosmērējušās, seju izpunktējušas sarkanu lupu krāsu. Ja kāds *kantējās* klāt, tad sacīja: *Tīfs, tīfs!* Tas dažkārt atvērās temperamentīgo gribuli.

Ienākuši lauku mājās, raustīja atvilktnes, meklēdami kaut ko nočiept. Ieraudzījuši smaržīgu ziepju gabalu, domāja, ka tas ir ēdams un... pagaršoja. Venēriskās slimības vērsās plašumā, jo aizsardzības līdzekļu meitenēm nebija, bet krievu zaldātiem ne tik! Tādas *kapitālisma paliekas* viņiem nebija vajadzīgas. Prese kautrīgi rakstīja: *Krievu karavīri neatsakās no iekaroto teritoriju sieviešu laipnības!* Penicilīns kļuva par pieprasītāko medikamentu. Ieteica dzert arī streptocīdu – padomju karalaika zāles pret venēriskām slimībām, bet meitenes ieguva traumu uz visu mūžu. *Ivaniem* patika tuklākas!

Jāatzīst, ka Baltijas sievietes tika samērā sveikā cauri. Vissmagāko krievu naida triecienu saņēma Austrumprūsija. Pirmā vācu teritorija, kurā iegāja sarkanarmija. Pēc ieiešanas vācu teritorijā divas nedēļas krievu *zoļukiem* bija dota visatļautība laupīt, izvarot, atriebt. Zaldāti izvērta *sociālistisko sacensību* sieviešu izvarošanā. Padomju cilvēks bija audzināts kolektīvisma garā, tādēļ populāra bija grupveida izvarošana, kurā piedalījās 10-12 zaldāti. Pretošanās bija veltīga. Cik daudz vācu meiteņu gulēja zemē ar izplestām kājām un rokām, nespēkā šņukstēdamas. Cik daudz vācu mātes tika izvarotas savu bērnu acu priekšā. Ja zēns metās māti glābt, saņēma lodi. Cik daudz meiteņu pakārās pēc pazemojuma. Cik daudz mātes, nespēdamas pārdzīvot piedzīvoto, pārgrieza vēnas saviem bērniem un pašas sev, nevēlēdamās visu mūžu dzīvot apkaunotas. Līdz ko zaldātam bija *vodka* māgā, tā viņš zaudēja kontroli pār sevi.

Kurzemes cietoksnis deva iespēju daudziem tautiešiem pārcelties pāri Baltijas *dīķim* uz Rietumeiropu. Liepājā bija sapulcējušies daudzi latviešu dzejnieki un literāti. Laikraksta *Tēvija* katrā numurā bija patriotisma pilnas I.Kalnāres, S.Lazdas, V.Strēlertes, B.Saulīša iedvesmojošas rindas. Pāri tām kvēloja Andreja Eglīša versmainie vārdi: *Dievs, Tava zeme deg!*, kurus lasot, šermuļi skrēja cauri dzīslām un sirdij. 8. maijā dzejnieks ar laiviņu pārcēlās uz Zviedriju, lai Latvijā atgrieztos pēc 50 gadiem.

Zīmīgi, ka 1944. gada novembrī Rīgā un Austrumlatvijā atzīmēja Oktobra revolūcijas gadadienu, bet desmit dienas vēlāk 18. novembrī Liepājā pēdējo reizi Latvijā svinēja valsts neatkarības gadadienu. Padomju skolu vēstures grāmatās šādu datumu neatrast. *Nenožīmīgus* datumus vēstures grāmatās nepiemin!

Kurzemniekiem bieži bija izdevība vērot *brīvdabas izrādes*, kurās Staļina ērgļi cīnījās ar Hitlera maitas putniem. Cik daudzveidīgi krita sašautās lidmašīnas! Ļaudis gāja skatīties, kas palicis pāri no varenās kara tehnikas. Pie Grobiņas notriektās krievu lidmašīnas atrada saraustītas pilota ķermeņa daļas. Smalkā rociņa ar zelta gredzentiņu pirkstā liecināja, ka arī sievietes sēdinātas pie bumbvedēju stūres. Naktīs mieru traucēja *kukurizņiki*, saukti arī par kafijas dzirnaviņām savas savdabīgās ņurrāšanas dēļ. Debesis bieži pārslaucīja jaudīgie vācu prožektorī. Ja kādu bumbvedēju izdevās noķert staru kūlī, tam viegli neklājās. Zenītņieki savus stobrus vērsa uz nelaimīgo ērgļi, ap kuru sāka sprēgāt šāviņi, bet šrapneļi kaukdami krita zemē, kokos un varēja ievainot jebkuru, kurš nepaglābās patvertnē, kādas bija jāizrok pie katras mājas. Parasti par tādām kļuva kartupeļu pagrabi.

Pēc kapitulācijas daudzi tautieši cerēja, ka sabiedroto karaspēks, līdzīgi kā Pirmā pasaules karā, palīdzēs Latvijai atgūt zaudēto neatkarību. Dažādi pareģoņi, zīlnieki (jo sevišķi čigānu tautības), kāršu licēji, gaišreģi un citi prātvēderi un debesu zīmju tulki, kas kuplā skaitā sarodas šādos apstākļos, traģiskos dzīves mirkļos, noteica dažādus termiņus, kad sabiedrotie piespiedīs *tautu tēvu un skolotāju* Josifu izvākties no Latvijas. Zīlnieki izmantoja cilvēku lētticību un sacīja to, ko tie labprāt vēlējās dzirdēt, un maksāja labas nodevas par patīkamu vēsti, kas kaut uz īsu mirkli lika nezaudēt cerības. Daudzi kurzemnieki cerēja, ka Kurzeme varētu palikt kā maza bufervalstiņa, kā Luksemburga, Andora, Lihtenšteina pie vareno sāniem, kā savulaik Kurzemes hercogiste, bet nekā. Staļins neko negrasījās atdot! Viņš uzvedās kā Otrā pasaules kara varonis, un sabiedrotie bieži piekāpās Staļina diktētiem noteikumiem. Tieši otrādi, Staļins cītīgi domāja, kur vēl kādu zemes strēķīti kādai kaimiņu zemei varētu noplēst, lai paplašinātu savu *mazo zemi* un uzstieptu komunistisko diktatūru. Visu laiku viņš pasaules priekšā sludināja tautu draudzību un mieru, bet patiesībā gatavojās karam un *daudzu tautību bērnu* iznīcināšanai. Japānai atņēma Kuriļu salas, Somijai Karēlijas apgabalu un Vipuri pilsētu, kuru steidzīgi pārdēvēja par Vībogu, Igaunijai atņēma Pečoru apgabalu ar visu populāro klosteri, Latvijai nočiepa Abrenes pilsētu ar sešiem pagastiem, Polijai nogrieza Ļvovas apgabalu, Rumānijai Besarābiju (tagadējo Moldovu). Bezkaunības kalngals!

1945. gada 8. maijā plkst. 14.00 ieroči aplkusa vienā no pēdējām Otrā pasaules kara frontes līnijām Eiropā – Kurzemē. Vācija bija sakauta, un vācu armijas grupas *Kurzeme* pavēlnieks ģenerālpulkvedis Hilperts izdeva kapitulācijas un karadarbības pārtraukšanas pavēli. Klusums iestājās arī padomju pusē. Kurzemē kapitulēja 42 vācu ģenerāļi, 8083 virsnieki un 181 032 karavīri. Viņu vidū ap 14 000 latviešu. 130. latviešu strēlnieku korpusam, kurā ietilpa 308. divīzija, bija uzdevums pieņemt vācu 24.

ZEM SIRPJA UN ĀMURA

1945. gada 9. maijā Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs A.Kirhenšteins, Tautas komisāru padomes priekšsēdētājs V.Lācis un Latvijas K(b)P centrālās komitejas sekretārs J.Kalnberziņš uz karstām pēdām aizsūtīja kvēlu pateicības telegrammu J.Staļinam par izglābšanu no vācu fašisma: *Melnais bruņinieks izlaidis savu indīgo garu! Slava leģendārajai sarkanarmijai! Slava padomju tautas dižajam karavadonim, Padomju Savienības maršalam b. Staļinam.*

Bet tauta domāja savādāk. Meži piepildījās ar nacionālajiem partizāniem. Īstenība bija skarba. NKVD un SMERŠ (nāvi špioniem!) rāvās vaiga sviedros, lai izķidātu katru līdz pēdējai vīlītei un noskaidrotu – draugs vai ienaidnieks. Pilsētās klīda

samovari – kara invalīdi, kas zaudējuši locekļus. Tie kropļoja padomju *skaisto dzīvi*, tādēļ tos savāca un aizveda uz Belaja Zemļa Tālajos Ziemeļos un novietoja tur kā kara noziedzniekus.

Krievu triumfam nedrīkstēja atņemt ne kriptaiņas. Saskaņā ar partijas ģenerālo līniju un *taisno lietu* visus laurus bija pelnījis viens vienīgs cilvēks – *mūsu dižais ģēnijs un karavadonis* biedrs Staļins! Bezjēdzīgā nāvē dzītie miljoni klusēja. Krišušo galvām lauru vainagi nepiestāvēja. Nedēļu pēc uzvaras parādes Maskavā Staļins tika paaugstināts par ģenerālisimusu *par izciliem nopelniem Tēvijas karā*, papildus piešķirot Padomju Savienības Varoņa nosaukumu, Ļeņina ordeni, Uzvaras ordeni – piecstaru zvaigzni platīnā ar 135 briljantiem un pieciem lieliem rubīniem. Vadonis saņēma klēpi visaugstāko apbalvojumu, bet miljoniem cilvēku Vidusāzijā cieta badu, valsts bija izpostīta. Visi grēki pierakstīti nacistiem un esesiešiem. Pat pret karagūstekņiem izturējās kā pret lopiem. Visi cilvēki, kas bija

saskārušies ar rietumu kultūru vācu okupācijas gados, tika aizdomīgi uzskatīti par potenciāliem padomju varas ienaidniekiem. Necilvēcība, neprātīga liegšanās un meli bija abu naidīgo režīmu vizītkarte. Visi bija priecīgi, ka sagaidījuši ilgi gaidīto un godam nopelnīto mieru. Jutās it kā izkāpuši no elles.

Pagastā dažas dienas bija iestājies it kā vakuums. *Uz raso* bija jāastāda jauna pagasta valdība. Nokalpojušās *lokomotīves* bija novirzītas uz rezerves sliedēm vai aizdzītas drošā vietā Sibīrijā, kādam bija jāieliek *mutē laužņi*. Rosīgi darbojās komunistu pagrīdniece Anna Brūvere. Tanks, ne sieva, tikai bez stobra! Jau maijā par pagasta izpildkomitejas priekšsēdētāju sāka strādāt Arnolds Zīlītis, sekretārs Voldemārs Zariņš, rēķinvede Velta Juska, kurjers-apkalpotājs Herberts Markuss.

Ne jau visi, kas strādāja okupācijas varas iestādēs un ieņēma atbildīgus amatus, bija tautas nodevēji un kolabricionisti. Ka varēja darboties arī latviešu tautas interesēs, pierāda Jēkaba Zīlīša atmiņas.

1944. gada rudenī, kad tālumā bija dzirdami lielgabalu dārdi, Kazdangas pagasta vecākais Gūtmanis un valdes sekretārs aizbēga. Valdes darbība tika pārtraukta. Apmēram pēc nedēļas saņēmu paziņojumu ierasties pagasta valdē. Par pagasta valdes sekretāru bija iecelts Voldemārs Zariņš, kurš tādā amatā bija strādājis Pededzes pagastā (Valkas apr.). Viņš man pasniedza vācu valodā rakstītu papīrīti, kurā bija teikts, ka esmu iecelts par Kazdangas pagasta vecāko. Teicu, ka neesmu spējīgs tādu darbu veikt, bet Zariņš teica, ka par atteikšanos labāk nedomāt, bet viņš palīdzēšot darbu veikt un gan jau iztikšot. Tad nodomāju – es taču esmu bijušais latviešu strēlnieks (6. Tukuma pulks), nevēlos kļūt par vāciešu pakalpiņu, ar viņiem man bija personīgi rēķini. Pirmā pasaules kara laikā, kad 1915. gada maijā vācieši okupēja daļu Kurzemes, par to, ka esmu sadarbojies ar krievu izlūkiem un it kā nošāvis vācu virsnieku, vācieši mani meklēja, lai nogalinātu. Neatraduši, viņi nodedzināja visas man piederošās saimniecības ēkas. No vāciešu rokas krita arī brālis. Labi, ja esmu tā iepaticies, būšu arī pagasta vecākais, tikai nekalpošu vācu labā, bet pārstāvēšu pagasta iedzīvotāju intereses.

Pagasta valdes attīstība atsākās, ļaudis nāca ar savām vajadzībām pēc palīdzības. Kādu dienu ieradās kāds vīrs, kas vēlējās parunāties zem četrām acīm. Viņa dēlu iesaucot vācu armijā, bet tas negribot iet. Vai nevarot kaut kā palīdzēt izrauties. Parunāju ar Zariņu un palīdzējām. Dēls karā neaizgāja. Pēc pāris dienām radās cits ar tādu pašu vēlēšanos. Nu nāca vēl un vēl. Nodomāju, kas notiks, ja šādu rīcību atklās vācu vara. Sekretārs Zariņš sev attaisnojumu atradīs, bet man būs jāatbild. Tad nodomāju – frontē katru dienu krīt simti, vai esmu par tiem labāks? Ja jau mani kārs

par trijiem, tad labāk par trīsdesmit, tad manai nāvei būs attaisnojums. Kā viens no pirmajiem, kas vēlējās atbrīvoties, bija skolotājs Jānis Klucis, arī vēlākais pagasta izpildkomitejas priekšsēdētājs Eduards Graikste. Štāls kļuva par Ansonu. Tas aizgāja uz kaimiņu pagastu pie radiem, kur nodzīvoja līdz kara beigām. Kad viņa tēvam prasīju, kur atrodas tavs dēls, tas lepnī atteica – frontē cīnās pret sarkanajiem.

Pagasta valdē ieradās kāds Aizputes policists, lai noskaidrotu, kādēļ izdodam pasēs vācu armijas dezertieriem. Atbildēju – ko lai darām, ja valdē ierodas vīrs civilās drēbēs un apgalvo, ka pazaudējis pasi. Pasu izsniegšanas žurnālā nekā aizdomīga neatradis, policists aizgāja.

Reiz valdē ieradās liepājnieks J. Treide, bet drīz ieradās trīs žandarmi. Tie noskatījās uz Treidi un palūdza uzrādīt pasi. Pasi apskatījuši, jautāja, kādēļ neatrodas armijā? Treide neko neatbildēja. Žandarmi pasi atdeva Treidem, bet paši iegāja blakus telpā, palūdzot Treidem uzgaidīt. Domāju, ka ar Treidi var notikt tas pats, kas ar brāļiem Štrombergiem, kuri arī vairījās no iesaukšanas armijā. Žandarmi atnāca un aizveda. Brāļi vairs neatgriezās. Tad klusināti teicu: „Ej projām!” Viņš paklausīja. Žandarmi iznāca un drūmi noskatījās. Zinādami, ka vāciski nesapratu, neko neteica un aizgāja.

Kādu rītu V. Zariņš man deva parakstīt rīkojumu govju īpašniekiem norādītā vietā atvest savas govīs. Vācieši pieprasot nodot 70 govīs, tāpēc jāpasteidzoties, lai paspētu visiem izziņot. Pagasts govju sagādes plānu bija izpildījis un tādēļ rīkojumu neparakstīju. Bija aizdomas, ka tā ir vienkārši laupīšana. Zemnieki vainos mani, ka atbalstu okupantus. Noteiktā dienā ieradās vācu karavīri, lai lopus aizvestu, bet nebija ko vest. Sākās zvanīšanās un pavēste visiem pagasta valdes locekļiem nākošā dienā ierasties valdē. Tai rītā no mājiniekiem atvadījās, būdams pārlicēbā, ka mani arestēs. Bija kaut kas jāizgudro, lai izlocītos. Tieši deviņos ar vācu ierasto precizitāti no Aizputes ieradās kreislandvirts ar diviem virsniekiem. Mēs par tulku pieaicinājām vidusskolas skolotāju P. Morīti. Sākās lielā izskaidrošanās: Morītis paskaidroja, ka pagasts nodevas izpildījis, govīs tādēļ nav vestas. Vācieši vērsās pret mani, kādēļ neesmu parakstījis rīkojumu. Teicu, ka mans tiešais priekšnieks ir apriņķa vecākais un bez viņa ziņas lopus nevienam nevaru dot. Vācu virsnieks piecēlies nīgri noskaldīja, ka pagasta valde nostājusies pret vācu armiju. Visa jezga vilkāms vairāk nekā stundu. Vācieši aizbrauca, un 70 govīs palika kūti. Līdz kara beigām vairs nevienu govī mums neprasīja.

1945. gada aprīlī vācieši prasīja zirgus. Daudzums nebija noteikts. Ņems tik, cik atradīs sev par derīgiem. Zirgus sveda parkā aiz kapiem. Gaisā riņķoja krievu lidmašīnas, tādēļ zirgus noslēpa krūmos. Vāciešu zirgu pieņēmēji naktī bija līksmojuši un ieradās omulīgā garastāvoklī ar visu

brūti, jautri sarunājoties. Zirgu īpašnieku sarakstu vācieši nepaturēja, kā to darīja agrāk, bet iedeva valdes loceklim E.Jetiņam, lai tas atzīmētu, kuri zirgi apskatīti un kam tie paņemti. Stāvoklis bija ļoti izdevīgs – jāglābj kas glābjams! Labo zirgu īpašniekiem jautāja – gribi nodot zirgu? Negribi, nu tad lasies projām! Jetiņam liku sarakstā atzīmēt, kādi zirgi jau apskatīti. Tos zirgus, kas bija izbrākēti, vēlreiz veda atrādīt kaimiņš, bet labais palika krūmos. Kad pateicām vāciešiem, ka visi zirgi rūpīgi apskatīti, tie pabrīnījās, ka šoreiz tik ātri viss noritējis, bet neko neiebilda. No vairāk kā simts pievestiem zirgiem paņēma tikai 21.

Jau kara sākumā Leišu māju saimniekam Grundmanim, kura dēls aizgāja līdz sarkanarmijai, tika konfiscēts viss piederošais īpašums. Uz pagasta valdes locekļa E.Jetiņa ierosinājumu visu īpašumu atdevām atpakaļ attaisnodami, ka tēvs par sava pilngadīgā dēla rīcību nav atbildīgs. Dēls no kara atgriezās kā virsnieks.

Pateicoties bēgļu pieplūdumam, starp kuriem bija arī daudzi krievu tautības, iedzīvotāju skaits pagastā bija gandrīz dubultojies. No iesaukšanas vācu armijā bijām paglābuši ap 70 vīru.

Divas nedēļas pirms kara beigām uz ceļa bija sapulcējušies krievu bēgļi, vīri ar garām bārdām un sievietes. Nodomāju, sapulcējušies tādā vietā, kur neviens viņus nevar dzirdēt, par ko runā. Ne jau visiem bārdas bija īstas. Gan jau viņiem bija sakari ar fronti un gaidīja savējos atgriežamies. Viņi pieaicināja mani tuvāk un sacīja: „Nu, onkul, drīz karš beigsies, ienāks sarkanarmija, bet tu nekur nebēdz, mēs tevi aizstāvēsim.”

Biju pārliecināts, ka mani uzskatīja par fašisma atbalstītāju un arestēs. Tāpēc uzāvu labākos zābakus, sataisījos ceļam un gaidīju. Ilgi nebija jāgaida. Ceļgalā iebrauca auto, no tā izkāpa sieviete un divi vīrieši. Gāju pretim. Sieviete bija pazīstamā apriņķa partijas komitejas darbiniece, pārliecināta komuniste Anna Brūvere. Viņa mūs iepazīstināja un teica uz vienu no viņiem: „Šis būs pagasta izpildu komitejas priekšsēdētājs, bet jūs kā bijušais pagasta valdes darbinieks viņam palīdzēsiet, lai Kazdangas pagasts būtu vienā no pirmajām vietām apriņķī.” Kad iegājām dzīvoklī, sieva bija uztraukusies un izbrīnījusies – mans vīrs bija kara laikā pagasta vecākais, tagad neko nestrādā un gaida katru dienu, kad viņu arestēs, bet jūs viņu ieceļat atkal atbildīgā darbā. Brūvere atbildēja: „Mums nav svarīgi, kas Zilītis bija vācu laikā, bet svarīgi, ko viņš darīja, un tas mums ir labi zināms.”

1945. gada 6. jūnijā notika pirmā Kazdangas pagasta izpildkomitejas sēde, kuru ar klātbūtni pušķoja pats Aizputes apriņķa čekas priekšnieks Pēteris Šalms. Vīrs ar skarbu skatu, dziļām krokām pierē. Viņa rokas bija aprtraipītas ar daudzu nevainīgu cilvēku asinīm. Tādi bija vajadzīgi jaunajai

varai ar pareizu *kroņa* domāšanu, kas nodrošināja *feinu* iztikšanu. Sēdē piedalījās izpildkomitejas priekšsēdētājs Arnolds Zīlītis, vietnieks Jēkabs Zīlītis, locekļi Kārlis Ginters, Jānis Šmits, Ernests Juberts, Jānis Rungevics, Uldriķis Gulbis, komjaunatnes sekretāre Erna Freimane, milicis Ozoliņš, sekretārs Voldemārs Zariņš, tehnikuma saimniecības vadītājs Pauls Morītis.

Dienas kārtībā

1. Desmitnieku izraudzīšana.
2. Zemes ierīcības komitejas izraudzīšana.
3. Dažādi jautājumi.

Par desmitniekiem izraudzīja 29 cilvēkus, kā Leonu Gūtmani, Kārli Ārnieku, Kārli Indriksonu, Kārli Sigātu, Miķeli Strazdiņu, Frici Gulbi, Ansi Štrombergu un citus, kuriem jāaprūpē katram desmit saimniecības, jāveic darbu organizēšana un uzskaitē.

Sakarā ar gaidāmo zemes reformu apstiprināja komiteju ar priekšsēdētāju Arnoldu Zīlīti, vietnieku Kārli Ginteri, aprīnča partijas komitejas pārstāvi b. Didzi, bezzemnieku pārstāvi Jāni Doniņu un mērnieku.

Lai iedzīvotājos radītu pareizu priekšstatu par notiekošo, rastu vajadzīgo noskaņojumu, jāveic plašs izskaidrošanas darbs, jāorganizē sanāksmes Vangā, Pūņos, Ķieģelceplī, Kazdangā u.c., kurās uzaicinās aprīnča izpildkomitejas, partijas un komjaunatnes komitejas pārstāvjus.

Par pagasta tautas nama vadītāju apstiprināja Valiju Gūtmani.

15. jūnija sēdē apstiprināja deviņu komisiju vadītājus:

1. Izglītības – priekšsēdētājs E. Graikste,
2. Lauksaimniecības – J. Ruņģevics,
3. Tirdzniecības – A. Zīlītis,
4. Labdarības – K. Ginters,
5. Lopkopības – E. Jūberts,
6. Veselības – J. Zīlītis,
7. Produktu – K. Indriksons,
8. Rūpniecības – F. Gulbis,
9. Ceļu – J. Šmits.

2. jūnijā iznāca LK(b)P Aizputes aprīnča komitejas un aprīnča izpildkomitejas laikraksts *Jaunais Ceļš* pirmais numurs par 15 kap. gabalā. Kareivīgi virsraksti: *Ienaidnieks sakauts – uzvara mūsu!* Avīze informēja, kā notiks jaunā zemes reforma, kas Kurzemē jāizdara līdz ražas novākšanai. Jaunais likums noteica, ka jaunajiem zemniekiem piešķirs nevis 10, bet 15 ha zemes, bet lielajiem zemes īpašniekiem atstās nevis 30, bet no 20-30 ha. Tiem, kas aktīvi palīdzējuši vāciešiem, spekulējuši ar zemi, atstās tikai 5-8 ha, lai grūtā darbā pierāda, ka mīl zemi. Budžiem jābeidz niķoties! Visi atceras, kā padomju vara *sekmīgi* nokārtoja zemes lietas 1940./41. gadā, bet vācu iebrucēji atņēma zemi, lai zemnieku padzītu no zemes un to vietā

iesēdinātu hitleriskos bandītus. Paši zemnieki atcerējās pavisam citādus notikumus, bet tā bija kārtējā padomju propaganda.

Pagastā sākās rosīga zemes lietu kārtošana. Zemes fondā ieskaitīja zemi, kuras īpašnieki bija palīdzējuši vāciešiem. Tāds bija Kristaps Ķivelītis, *Lagzdu* māju saimnieks ar 54,9 ha zemes platības. Saimnieks aktīvi piedalījies sarkano partizānu gūstīšanā, darbojies paš aizsardzības grupā, apsargājis apcietinātos Aizputes cietumā. To apstiprināja *komsordze* E. Freimane, kas arī bijusi apcietināta. Atstāja lietošanā 8 ha.

Spruģu māju saimnieks Krišs Jaunpujēns (22,1 ha) braukājis pa mājām bruņojies ar šauteni, izdarījis kratīšanas, gūstījis cilvēkus. Saimnieka atrašanās vieta nav zināma. Atstāja lietošanā 8 ha.

Āžkalnu īpašnieks Jānis Osvalds (34,5 ha) bijis aizsargs, dēls Ansis darbojies paš aizsardzības vienībā, palīdzējis dedzināt mājas Apriķos. Vācu laikā bijis pagasta valdes loceklis. Atstāja lietošanā 5 ha.

Ķieģeļu cepļa īpašnieks Arvīds Freimanis (26,6 ha) bijis Latvijas armijas virsnieks, bijis aizsargu kapteinis, piedalījies žandarmērijas darbībā. Aizbēdzis. Atstāja 5 ha.

Buņģeru māju īpašnieks Jānis Grīva (61,7 ha). Sieva bijusi aizsardze, dēls Žanis bijis policijas dienestā Aizputē. Pazudis. Atstāja 8 ha.

Robežnieku īpašniece Lucija Robežniece (17,6 ha). Vīrs Jēkabs Robežnieks vācu laikā bijis policists. Pazudis. Atstāja 5 ha.

Vītoļu saimnieks Kārlis Vītoļiņš bijis vācu armijas jahtkomandā kapteinis. Atstāja 5 ha.

Sirpis plāva platu vālu, āmurs sita nāvējoši! Tā bija sabiedrības dezinfekcija!

Visu pagastā notiekošo redzēja *modrā acs* un dzirdēja *lielā auss*. Tauta sāka saprast, ka nekādi joki nebūs. Ieliks vēl kādu Ifas cietoksnī vai aiz *ķiniešu gardīnēm!* Daudzus kaitināja sarkanā plakātu un karogu krāsa vairāk nekā Seviļas arēnā Andalūzijas vērsi. Plutokrātiem, *ekspluatatoriem* (vai kā viņus tur sauca) *galma kleperi* centās vecās iepelējušās domas mainīt pret daudz *ektīgākām*. Daži sāka mainīt kažokus uz otru pusi, bet priekš tiem bija labi apkalti komunisti un splenie *stukači*, kas centās noskaidrot, no kādas zvērādas kažoks šūdināts. Padomju sistēma, tāpat kā nacistu vara, nevarēja pastāvēt bez ienaidnieka tēla, kas jāiznīcina. Lai uzzinātu, kas tu īsti esi, bija jāpaglauda pret spalvu, *uz grauda* ņēma buržuāziskos nacionālistus.

Pēckara gadi bija ļoti smagi. Populārākais apavs sievietēm bija koka klikatas un baltas tenisa čībņas, kuras, uz balli ejot, *noviksēja* ar balto zobu pulveri, pašstaisītās *jēzenes*. Tās bija nenovalkājamās, jo taisīja no autoriepām, izgriezot pēdas formu, pāri pārsitot ādas siksnīņas. Žaketes

vietā jaunekļi valkāja vējjakas, kas bija šūtas no dažādiem drēbes gabaliem ar spilgtākas krāsas teili.

Pirmā pēckara ziemā smagi ritēja meža ciršanas plāna izpilde, neveicās ar nodokļu iekasēšanu, tādēļ bija jāveic pamatīgs izskaidrošanas darbs. Slikti pildījās valsts nodevas piena, sviesta, gaļas, olu sagādē. Par kokmateriālu sagatavošanas normu izpildi pirms termiņa LK(b)P Aizputes apriņķa komitejas un apriņķa izpildkomitejas goda sarakstā 1946. gada janvārī no Kazdangas pagasta ierakstīja: Miķeli Kapiņu *Sedās*, Jozi Lieķi *Muižciemā*, Jāni Kuķilku *Klauģos*, Jāni Dreimani *Sprīdīšos*, Vili Cimmermani *Truļos*, Jūli Grīnvaldi *Čīčos*.

Tie bija pirmie zemkopji, kas izpelnījās šādu godu apriņķa mērogā. Šo darbu aktīvi organizēja *komsordze* E.Freimane.

Svētdienā, 1946. gada 10. februārī notika pirmā lielākā *izrāde* pēckara periodā – PSRS Augstākās Padomes vēlēšanas. Vēlēšanu iecirkni atvēra plkst. 6.00, bet jau plkst. 5.00 pie pagasta padomes zivju mājā pulcējās pirmie vēlētāji ar palielām kuļķenēm, jo bija cerība, ka lielajam notikumam par godu *izmetīs* kādu desas luņķi, dažus 100 g *krimpenes*, smaržīgu ziepju gabalu vai kaut ko citu, ko ikdienā bodēs nevarēja dabūt. Pie vēlēšanu iecirkņiem grozījās žurnālisti, lai nobildētu pirmos vēlētājus un intervētu apriņķa avīzei. Organizēti lielā gājienā ieradās tehnikuma audzēkņi ar skolotājiem dziedādami: *Kur tu teci, gailīti manu, no rītiņa agrumā*. Bija neizprotami, kādēļ tik agri jāceļas un jādrūzmējas rindās, ja iecirknis bija atvērts līdz plkst. 24.00. Pie urnas stāvēja tautumeita un dēls tautiskos tērpos. Klusībā tika nokārtots, lai pirmais urnā iemestu savu listi kāds traktorists, cūkkopēja vai slaucēja pirmrindniece, nevis kāds dzērājs ar sārtu ģīmi un *bieziem makiem* zem acīm. Iemetot biļetenu urnā, bija ieteicams izteikt skaļi kādu politisku lozungu: *Lai dzīvo lielais Staļins! Balsu par komunistu bloku! Par saulaino tāli!* un tamlīdzīgi. Spēlēja lauku kapela, bija neliels koncertiņš, protams, politiska satura filma par uzvaru Tēvijas karā, lielām darba uzvarām. Visiem bija jābūt priecīgiem, jādejo *klimpiņpolku* un jāsapņo par gaišo nākotni. Sienas rotāja sarkani plakāti: *Zināšanas dzīvē vajag kā šauteni karā! Slava PSKP! Cīnīsimies par sociālisma celtniecību!*

Balsot bija ļoti viegli, jo bija tikai viens saraksts. Rezultāti bija pārsteidzoši. Latvijā nobalsoja 98%, Lietuvā 95%, bet Igaunijā 94%. Urrā! Ļautiņi smaidīja kā olas majonēzē!

Kazdangas ciems pirmais pirms termiņa izpildīja meža izciršanas plānu (priekšsēdētājs U.Gulbis), saņemot ceļojošo Sarkano karogu. Pirmo reizi nepiedzīvots gods!

Tauta pirmo reizi iepazinās ar PSRS tautas saimniecības atjaunošanas un attīstības piecgades plānu 1946.-1950. gadam. 1946. gada maijā visi *lielā vienprātībā* (savādāk nemaz nevarēja būt) parakstījās uz valsts aizņēmumu.

To ieturēja no algas, kuras vietā izsniedza obligācijas, kuras pēc naudas reformas 1961. gadā savu vērtību zaudēja desmitkārtīgi. Valsts kārtējo reizi aplaupīja cilvēkus. Atteikšanās gadījumā par valsts sabotāžu draudēja Sibīrija. Tā bija obligāta brīvprātība!

Tautā klīda populārs teiciens: *Ja neklausīsi, būs garās sliedes!* Drīz pēc kapitulācijas notika iedzīvotāju reģistrācija, pasu un māju grāmatu pārbaudes. Kara gados iedzīvotāju skaits un sastāvs bija pamatīgi saduļķots. Bija jābūt skaidrībā, kas ir kas. Bija jāizpilda anketas par vācu varas nodarītajiem zaudējumiem, lai varētu saņemt kompensācijas. Reģistrēja lopus, lauksaimniecības inventāru, drēbes, vērtslietas, jo sevišķi pulksteņus. Sanāca smukas summa, jo sarakstos iekļāva arī tās mantiņas, kuras piesavinājās sarkanie *atbrīvotāji*. Sarakstus nosūtīja Vācijai, kura maksāja bargu naudu par radītajiem zaudējumiem, taču cietušajiem zemniekiem no šīs naudiņas nekas netika. Tā izkusa varas garajos un savtīgajos gaitēnos.

Dzīve laukos notika kampaņās. Kā viena kampaņa beidzās, tā otra sākās – pavasara sējas, siena vākšanas, labības novākšanas, kulšanas, meža darbu kampaņa... Un sākās viss no gala! Partijas komitejas sūtīja pilnvarotos, lai palīdzētu kampaņas organizēt uz vietas un ziņotu uz centru, kā sekmējas. Daudzus cilvēkus atrāva no sava tiešā darba, lai maisītos pa kolhozu, bet labums no pilnvarotiem bija tik, cik peļu sūdam putraimu maišeli. Pagasta vadoni centās pilnvarotos labi uzņemt, lai uz centru tiktu nogādātas cildinošas ziņas, lai netiktu izsaukti uz partijas biroju sēdēm, no kurām parasti vīri iznāca kā caur gaļas mašīnu izlaisti.

Saimniecībā uzlika nodevas nevis pēc pašreizējā saimnieciskā stāvokļa, bet pēc 1939. gada veiktās uzskaites, cik toreiz bijuši lopi, sējumi, inventārs. Arī *kulakus* noteica pēc 1939. gada rādītājiem. Republikā ieviesa kartiņu sistēmu, bet pārtikas kartiņas saņēma tikai valsts iestādēs strādājošie. Zemniekiem bija jāiztiek no pašu saražotās produkcijas. Pagastā darbojās trīs krejotavas – Kazdangas (vadītājs R.Freimanis, vēlāk K.Vīksna), Vangas (vadītājs K.Ginters), Cildu (vadītāja G.Vilce).

1947. gada beigās par pagasta izpildkomitejas priekšsēdētāju strādāja Pēteris Lapinskis, vietnieks J.Pričins, sekretāre A.Lutere. 1948. gada maijā pagasta vadību pārņēma Eduards Graikste. Arī viņam kadru anketas izglītības ailē nācās ierakstīt: nepabeigta zemākā. Latvijas laikā strādājis pie saimniekiem. 1941. gadā no padomju varas ieguvis zemi, no 1945. gada darbojies kā izpildkomitejas loceklis. Dzīvoja *Pumpuros*.

Ikvienai lauku darba kampaņai piekabināja politisku piešprici. Presē lieliem burtiem rakstīja: *Sarkankarogoties vezumi veda labību uz Aizputes noliktavām.*

Patiešām *partorgi* organizēja pajūgu rindu ar labības maisiem, sarkaniem karogiem un partiju cildinošiem lozungiem. Gatavais cirks!

Aprīņa Goda sarakstā par pirmstermiņa labības piegādi valstij 1947. gada augustā ierakstīja: Kārli Indriksonu *Geros*, Rūdolfu Auderu *Burģelos*, Miķeli Jēkabsonu *Mazbikšos*.

Desmitniekus, kuru desmitsētas bija čakli pastrādājušas: Paulīni Aļeksējevu, Aleksi Nagli, Irmu Bubinu, Vilmu Brumaku.

Vēsturiska notikums risinājās 1948. gada 18. janvārī – darbaļaužu deputātu vietējo padomju pirmās vēlēšanas. No Cildu, Kazdangas un Alokstes ciemiem pagasta padomē ievēlēja 50 deputātus (34 vīriešus, 16 sievietes). Vēlēšanās no 1682 vēletājiem piedalījās 1680. tā tad 99,9%! Starp deputātiem bija septiņi VK(b)P biedri, 43 bezpartejiskie, kuru skaitā ierakstīja arī divus VLKJS biedrus. Tas bija interesants vērtējums, komjauniešus uzskatīja par partijas tuvāko rezervi, pievadsiksnu, bet ruļļos ierakstīja kā bezpartejiskus. Trijiem deputātiem bija augstākā izglītība, četriem vidusskolas, pārējiem pamatskolas. Pieci bija apbalvoti ar PSRS ordeniem, četri karojuši PSRS Bruņotos spēkos, trīs skolotāji, divi lauksaimniecības speciālisti, viens ārsts.

Jaunievelētās padomes pirmā sesija notika 20. janvārī. Par pirmo tiesiski ievēlēto pagasta izpildkomitejas priekšsēdētāju kļuva Pēteris Lapinskis ar četru klašu izglītību. 1940. gadā viņš bija Kazdangas pagasta milicis, karam sākoties, evakuējās uz Gorkiju un iestājās Latviešu divīzijā. Piedalījās kaujās pie Maskavas, 1942. gadā smagi ievainots. 1946. gadā atgriezās Latvijā un strādāja par Alsungas pagasta izpildkomitejas priekšsēdētāju, līdz 1947. gada 25. novembrī sāka darbu par Kazdangas pagasta izpildkomitejas priekšsēdētāju. Neizskatījās, ka jaunievelētā padome būtu diezcik izglītota. Padomju varas apstākļos inteliģence nekotējās augstu. Padomju varu izcīnīja strādnieku šķira, un tādēļ viņai jādod priekšroka varas institūcijās. Lai *plānā galdiņa urbēji* pastāv pie ratiem! Tie laiki pagājuši, kad skolnieks pa gabalu cēla cepuri mežkungā, mācītāja, pagasta skrīvera un skolotāja priekšā! Latvijas neatkarības gados skolotājs pagastā bija kultūras un izglītības *kurpnieks*. Tagad šo lomu bija jāspēlē kultorgiem un komjauniešiem.

1947. gada decembrī vienlaicīgi ar kartīšu sistēmas atcelšanu Padomju Savienībā notika naudas reforma. No apgrozījuma izņēma populāro desmit rubļu naudas zīmi – červoncu. Reformas laikā lielāko krājumu noguldījumu īpašnieki zaudēja gandrīz pusi no saviem ietaupījumiem. Visos gadījumos naudas reformas ieguvēja ir tikai valsts, zaudētājs – pilsonis, kas sadomājais krāt dālderus grūtākiem laikiem. Kad valsts nonāk sprukās, tad saorganizē naudas reformu. Tā kā bija sagrauta uzticība rublim, turīgākie ļaudis centās uzkrāt zeltlietas. Daudziem vēl krājumā bija Latvijas laika sudraba lati.

Valsts pārtikas veikalu apgāde bija haotiska. Vairs nebija nopērkami konservi, kurus ražoja gandrīz vienīgi armijas vajadzībām. 1949. gadā

daudziem pilsētniekiem petrolejas prīmuss nozīmēja vienīgo iespēju pagatavot siltu ēdienu pašu spēkiem. Petroleju pārdeva īpašos izsniegšanas punktos, pildot šķidro kurināmo pircēju traukus.

Izdevumi par pārtiku un *obligāti brīvprātīgajiem* Valsts aizņēmuma obligācijās prasīja lielāko daļu no vidusmēra cilvēka līdzekļiem, un viņš nevarēja domāt par *glauņāku šēzi* vai *šnitīgu* balles kleitu. Avīzēs rakstīja: *Nost plutokrātijas žņaugus*, bet patiesībā uzlika vēl stingrākus lauzņus – valsts aizņēmumu! Liela atšķirība bija, ko rakstīja avīzēs un ko runāja mājās. Skolas un mājas ideoloģija nonāca pretrunās. Komunistiskās partijas galvenais oficiozs bija laikraksts *Cīņa*, komjauniešiem *Padomju Jaunatne*. Tās plaši pirmajās lapās aprakstīja dažādus partijas, komjaunatnes un citus kongresus, bet tautā šīs avīžu lapas sauca par palagiem.

Partija solīja gaišu un laimīgu dzīvi par piecām sešām kapeikām izstrādes dienās un kulķeni graudu pa virsu. Neviens vairs nestrādāja, bet cīnījās par Ļeņina-Staļina taisno lietu. Cilvēki pūlējās, bet priekšniekiem ceļu locīklas šķobījās no atbildības nastas. Uz centru tika sūtītas iemidzinoši jaukas atskaites, bet patiesībā rezultāti bija oktobrēnu līmenī. Pienu slaukt nebija izdevīgi, bet no govs limonādi izspiest nevarēja. Arī minerālūdens *Boržoms* un kvass netecēja.

Pēckara gados populārākie smēķi bija *Sports*, *Prīma*, *Mokka*, vēlāk *Belamorkanal*, cigaretes *Astra*, *Kosmoss*.

Gandrīz katru gadu notika jauns mazumtirdzniecības cenu pazeminājums. 1950. gada pavasarī jau trešo reizi. Propagandisti to izmantoja, lai pierādītu padomju iekārtas pārākumu par kapitālistisko. Cenu paaugstinājumi notika klusi, bet pazeminājumi ar lielu troksni. Pēc jaunā cenu pazeminājuma vēsts radiofonā sekoja dziesma *Varen plaša mana zeme dzimtā, un es nezinu starp zemēm simtām, kur vēl citur cilvēks ir tik brīvs*. Paldies partijai un valdībai! Komunisma cēlāji bija apmierināti paši ar sevi. TV rādīja – veikalos plaša izvēle – motocikli *IŽ*, radioaparāti *Rīga-10* un citas preces, bet patiesībā cilvēki ar tirdzniecību nebija apmierināti. Bija liela starpība starp piedāvājumu un pieprasījumu. Zēla spekulācija – nopirkt lētāk, pārdot dārgāk! Tagad to sauc par biznesu. Leksikā ienāca jauni termini – deficīts, dibinājās blati. Bija jāstāv pamatīgās rindās. Dievināja importa preces.

Pēckara gados vasarās ienesīgs darbs bija ogu lasīšana. Vajadzība bija gan pēc meža, gan mājās audzētām dažādām ogām un augļiem, kurus nodeva pārstrādei. Ar ogu lasīšanu varēja labi nopelnīt.

Satraucošs notikums Kazdangā bija 1950. gadā, kad daudzi ciema darbinieki, skolotājus ieskaitot, saņēma vācu Dzelzs Krusta apbalvojuma apliecības par varonīgu cīņu Otrā pasaules karā pret komunisma rēgu. Čekistiem bija ko rauties, lai noskaidrotu, kas šādu apbalvojumu piešķīris.

Izrādījās, ka šādas apliecības Kurzemes katla laikā lielā skaitā bijušas vērnahta ģenerālstābam Kazdangas pilī. Pēc kapitulācijas fašisti nemaz nebija pūlējušies tās iznīcināt, bet atstājuši pils bēniņos. Visos caurumos allaž ielienošie tehnikuma *kara kurinātāji* zēni šo krātuvi atklājuši. Apliecībām bijuši visi paraksti un štempeļi ar vācu ērgli, atlicis tikai ierakstīt, kam šo augsto apbalvojumu piešķirt un izsūtīt pa pastu. Jezga bija liela, kamēr visus *kaitēkļus* nolika pie vietas. Ar šādiem *spridzekļiem* rotaļāties bija ļoti bīstami!

No 1950. gada 1. janvāra stājās spēkā Latvijas PSR Augstākās Padomes prezidija 1949. gada 31. decembra dekrēts par teritoriālo reformu Latvijā, kas izveidoja 58 lauku rajonus. Tā Lejaskurzemē blakus vecajiem Aizputes un Liepājas apriņķiem izveidoja Skrundas, Alsungas un Priekules rajonus. Tās bija mazas neefektīvas struktūras ar nevajadzīgi daudzām iestādēm un ierēdņiem. Valstsvīri pavisam drīz aptvēra savu kļūdu un sākās tās labošana, rajonu apvienošana. 1968. gadā beidzot rajonu skaitu nostabilizēja uz 26 un saglabāja līdz mūsdienām, kad atkal gadiem ilgi spriedelē par jaunu teritoriālo reformu, neņemot vērā iepriekšējos gados pielaištās kļūdas.

Kolhozos ieteica sēt jaunu kultūraugu – koksagīzu, kas ziedēšanas laikā atgādināja cūkpienes. Tā esot laba izejviela gumijas ražošanā, būšot izturīgas *kalašas*. Tauta šo jaunievedumu dēvēja par *koksajēzu* un necentās kultivēt. Tā ātri pazuda no modes ar visām *kalašām*.

Modē nāca sociālistiskā sacensība kā sportā – kurš ātrāk, kurš labāk, kurš vairāk. Ciemiem bija jāsacensās ar ciemiem, iestādēm ar sev radniecīgām iestādēm.

Rupjmaizes ķieģelītis kļuva par populārāko maizi, kuru tautā dēvēja par *Stalīna kūku*. Daudzās lauku mājās vēl bija maizes krāsnis, un vecās saimnieces vēl prata cept garšīgu maizi.

1950. gada 26. decembrī notika otrā sasaukuma 1. sesija. Piedalījās deviņi jaunievēlētie deputāti, t.sk. četras sievietes, četri partijas biedri, četri kolhoznieki un pieci kalpotāji ar augstāko izglītību. Par priekšsēdētāju ievēlēja Jāni Pričīnu, vietnieku Kristapu Bērziņu, sekretāri Annu Luteri. Par komisiju priekšsēdētājiem ievēlēja: lopkopības – V.Pūri, veselības aizsardzības un kultūrizglītības – A.Klincāri, kolhozu celtniecības – A.Silamedni, finanšu un sagādes – J.Bierandu, ceļu būves un sakaru – E.Stiglicu.

Nodibinoties kolhoziem, ciema padomes sēdēs galvenokārt sprieda par kolhozu attīstību un darbu tajos. 1951. gada 28. februārī lēma par kolhoza ciemata izbūvi. 1950. gadā bija paņemts 47 000 rubļu kredīts, bet izlietoti tikai 10 800. Kā lielākam kolhozam priekšroka tika dota *Leņīnam*. Jāceļ kūts 80 govīm, vistu kūts 1000 vistiņām, 50 zirgiem atsevišķu laidaru, cūku

kūti 80 galvām. Tas viss jāizdara 1951. gadā. Jāizstrādā ģenerālais būvniecības plāns skābbarības tornim, septiņām dzīvojamām mājām, uz centru jāizvelk 13 vecās mājas. Nodibināja būvbrigādi 20 cilvēku sastāvā. Toreiz kolhoza zirgi atradās 16 fermās, govīs deviņās vietās, jauno lopu 12, cūkas astoņās, aitas vienā, vistas divās fermās. Tā bija grūti strādāt.

Diemžēl jaukās ieceres īstenot nebija tik viegli, kā uzlikt uz papīra.

1951. gada jūlijā apvienoja Alokstes un Kazdangas ciemus. Kapšos divu ciemu apvienotie 18 deputāti par priekšsēdētāju ievēlēja J.Pričīnu. Atkal izveidoja jaunas komisijas. Par priekšsēdētājiem ievēlēja: lauksaimniecības – V.Pušmucānu, lopkopības – K.Atmatu, ceļu būves – E.Poli, finansu-sagādes – J.Spurdziņu.

Bija modē augstos svētkos rakstīt apsveikuma vēstules biedram Staļinam, ziņojot par jaunām darba uzvarām sociālistiskās tēvijas celtniecībā. Bet tad notika padomju tautas lielā traģēdija, bet daudziem laime. 1953. gada 1. martā Staļins visu dienu neiznāca no sava kabineta, nepieprasīja pusdienas, neizskatīja pastu, nevienu neizsauca. Bez viņa uzaicinājuma ieiet kabinetā bija stingri aizliegts. Beidzot plkst. 23.00 kāds no dežurējošiem līdžstrādniekiem ar pasta sūtījumiem rokās sadūšojās ieiet tēva un skolotāja kabinetā. Izgājis cauri vairākām telpām, viņš ieraudzīja vadoni apakškreklā un pidžamas biksēs guļam uz grīdas. Staļins ar lielām pūlēm spēja pacelt roku, lai pieaicinātu ienācēju. Runāt viņš nespēja. Acīs atspoguļojās bailes un izmisīgs lūgums. Asinsizplūdums smadzenēs bija izraisījis ķermeņa labās puses elpošanas un sirds darbības traucējumus. Vairākas dienas ārsti centās glābt diktatora dzīvību. Lika dēles pie pakauša un kakla, injicēja zāles, tika darīts viss iespējamais, lai glābtu dzīvību, kuru nebija iespējams glābt. 5. marta vakarā ap plkst. 22.00 Staļins mira.

Diktatoru nāves allaž izraisa aizdomas. Tā bija arī šoreiz. Noskaidrojās, ka 28. februāra naktī Staļins žūpojis kopā ar Beriju, Hruščovu un Bulgaņinu. Bija aizdomas, ka Staļins noindēts. 1. marta vakarā apsardze ziņojusi šiem trijiem vīriem par vadoņa saslimšanu, bet tie ārstus nav izsaukuši un aizgājuši mājās. Berija atklāti nīrgājies par mirstošo Staļinu. Viņš jutis, ka Staļins gatavojas iznīcināt līdžgaitniekus, un apsteidza viņu. Kad Staļina dēls uzzinājis par notikušo, viņš kļiedzis uz līdžgaitniekiem: *Ko jūs esiet izdarījuši ar manu tēvu?*

Valstī izsludināja sēras. Staļinu iebalzamēja un iemūrēja mauzolejā blakus Ļeņinam visas tautas mūžīgai apskatei, bet līdžgaitnieki cīnījās par varu, caurskatīja Staļina zvērisko politiku, mīkstinot sodus tūkstošiem cilvēku. Cīņā par varu uzvarēja Ņikita Hruščovs un nogalēja vēl vienu varmāku – Lavrentiju Beriju.

1953. gada 1. martā trešo reizi notika pilsētu, rajonu, ciemu deputātu padomju vēlēšanas. Trešā sasaukuma 1. sesija notika 13. martā. No

ievēlētiem 14 deputātiem 11 bija vīrieši, trīs partijas biedri. Par priekšsēdētāju atkārtoti ievēlēja J.Pričinu, vietnieku Kārli Rudeni, finanšu komisiju uzticēja Lilijai Lejai. Sesijā galvenā tēma bija kokmateriālu sagatavošana, nodokļu iekasēšana, budžeta izpilde, saimnieciskie darbi kolhozā *Leņins* (priekšsēdētājs A.Silamednis). Nolēma uzaicināt uz socialistisko sacensību Cildu ciemu.

1950. gados *Griežu* mājās, kuras atradās Kazdangas-Cildu ceļa malā, notika zvēriskākā slepkavība pagasta vēsturē. Klusajā Cildu stūrī viena pati dzīvoja kāda večiņa. Viņa bija sapinusies ar kaut kādiem brūtgāniem, kuriem bija nelabi nodomi. Večiņa tika atrasta sacirsta un iemesta pie cūkām. Mājas kolhozs noārdīja.

1953. gadā Kazdangas pagasts bija lielākais Aizputes rajonā ar lielāko budžetu un lielākiem parādiem. Cīņā ar nodokļu iekasēšanu paviršības un bezatbildības dēļ radies iztrūkums. Valsts aizņēmums bija finanšu darbiniekiem nervu pārbaude. Pēc Staļina nāves aizņēmumu vairs neizdarīja. Skolotāju algas sedza ienākumi no lauksaimniecības nodokļiem. 1955. gadā sāka organizēt pašaplikšanās nodokli. Jāorganizē cilvēki, lai naudu nogulda krājkasē. Ieviesa socialistisko sacensību ar Klosteres ciemu. Sacensības līgumu pārbaudīja divas reizes gadā – 1. jūlijā un 1. janvārī.

Kazdangas ciema teritorijā atradās divi kolhozi – *Leņins* un *Pavasaris*. Padome apstiprināja katrā kolhozā pa 13 ganiem. Vecākais *Pavasari* bija 66 gadus vecais Jānis Ābols. Gans – tas izklaustījās par prastu un tādus izkalpināja tikai kulaki buržuāziskajā Latvijā. Padomju vara nevienu nenokalpināja un neizsūca, bet nodrošināja darbu ar cienīgāku profesijas nosaukumu – liellopu brīvās pastaigas inženieris. Ulmaņlaikos par inženieri varēja kļūt, pabeidzot augstskolu. Padomju laikos pietika ar vidējo izglītību vai pat bez tās. Kolhozos inženieri savairojās vesels lērums, trūka tikai inženiertehniskas zināšana un atbildības. Atjaunoja kādreiz Ulmaņlaiku populārās, bet piemirstās Meža dienas.

1953. gadā rajona vadība nebija apmierināta ar Kazdangas padomes darbu. Ciema padomes sēdes notiekot formāli, bez radošas degsmes, atrautas no kolhoza dzīves.

Lauku ļaužu dzīvokļos aizvien vairāk parādījās runājošā *kultūrkaiste* – televizors.

Padomju vara godināja sievietes, kuras dzemdējušas un izaudzinājušas daudz bērnu. Ar Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija lēmumu Mātes Medaļas 2. pakāpi piešķīra piecu bērnu mātēm. Kazdangas pagastā tādas saņēma:

Ieva Fišere	1946. gada martā
Ilze Krieviņa	„-”
Marija Indriksone	„-”

Anna Balcere	1949. gada novembrī
Emīlija Bērziņa	1952. gada janvārī
Alma Plamše	1952. gada septembrī
Alma Krūmiņa	1952. gada novembrī
Jūlija Ozola	1955. gada augustā
Elvīra Jaunpujēna	„-”
Ieva Šenvalde	1959. gada jūlijā

Medaļas 1. pakāpi saņēma mātes, kas izaudzinājušas sešus bērnus.

Lote Štromane	1946. gada martā
Līze Ozoliņa	1948. gada oktobrī
Ilze Krieviņa	1949. gada novembrī
Jūle Kapiņa	1950. gada maijā
Alvīne Ķinēna	1952. gada septembrī
Anna Romaņenko	1952. gada novembrī
Anna Balcere	1952. gada novembrī
Ruze Dombrovska	1954. gada augustā

Ordeni Mātes Slava piešķīra septiņu bērnu mātēm. 3. pakāpes ordeni saņēma:

Līne Nikovska	1949. gada oktobrī
Anna Kriņševica	1952. gada novembrī
Anna Zalāne	1954. gada jūlijā

Ordeņa 2. pakāpi saņēma Anna Šenkeviča, kas dzemdējusi un izaudzinājusi astoņus bērnus, bet 1. pakāpi saņēma Jefrosinja Pavlova 1946. gada martā un Kate Zeltkalne 1952. gada novembrī par izaudzinātiem deviņiem bērniem. Kazdangas zeme var lepoties, ka iznēsāja tādas sievietes mātes. Mūsu tauta neiznīktu, ja mums būtu vairāk šādu drosmīgu māmuļu.

Padomju sievietes nebija nekādas dievgosniņas. Tās prata ne tikai bērnus dzemdēt, bet arī ar traktoru braukt un *brandavu dzert no kakliņa!*

Pēc PSRS diktatora Josifa Staļina nāves jaunais līderis Ņikita Hruščovs saņēma visai nepievilcīgu mantojumu: pār milzīgo impēriju klājās Gulaga arhipelāgs. No Baltijas, Moldāvijas, Rietumbaltkrievijas, Rietumukrainas un arī citiem apgabaliem deportētie prasmīgie zemnieki kulaki tā vietā, lai ražīgi strādātu savos tīrumos, mūža specnometinājumā *apguva* Sibīrijas un Tālo austrumu nomaļos apgabalus. Totalitārā režīma liberalizācija un staļinisma pakāpeniska demontāža bija viens no Hruščova valdīšanas pirmajiem soļiem. Un tur panākumi neizpalika. Daudz grūtāk klājās ar lauksaimniecību.

1953. gadā lauksaimniecība atradās dziļas krīzes un vispārēja pagrimuma stāvoklī. Apzinādamies stāvokļa nopietnību, Hruščovs 1955. gada janvārī nāca klajā ar savu avantūristisko lopbarības sagādes programmu, proti, *dajoš kukuruzu* visā impērijas teritorijā no dienvidu

robežām līdz pat attāliem ziemeļu rajoniem. Kukurūzu sāka dēvēt par *tīrumu karalieni*. Saprotošie lauksaimniecības speciālisti smīnēja, daudzi *neapzinīgie* tika sodīti, tanī skaitā arī gudrais LPSR lauksaimniecības ministrs A. Ņikonovs. Tika iznīcināti plaši āboliņi un citi sējumi, lai dotu vietu kukurūzai. Lauksaimniecības attīstība tika smagi iedragāta. Gudrākie kolhoza priekšsēdētāji kukurūzu sēja ceļmalai tuvākos laukos, lai garām braucošās *augstlabdzimtības* redzētu, cik paklausīgi pilda partijas direktīvas. Neviens jau īpaši nepiepūlējās izkāpt no greznajām *Volgām* un paskatīties aiz augstā kukurūzas žoga, kur trekni auga āboliņš un citi kultivēti zālāji lopbarībai. *Raikoma* (rajona partijas komiteja) večiem tas neienāca galvā.

Lolotais sapnis komunisms, kā Markss un Engels bija apzīmējuši augstāko cilvēces attīstības līmeni, laikaposmu, kad, kā sacīts *Komunistiskajā manifestā*, *katra brīvā attīstība ir priekšnoteikums visu brīvajai attīstībai*, kas pārpilnību radīs *katrs atbilstoši savā spējām*, un tā tika sadalīta *katram pēc viņa vajadzībām*. Saskaņā ar Ļeņina teoriju pirms komunisma iestāsies ilgstošs sociālisma posms, kura laikā varenā valsts – proletariāta diktatūra – sagatavos sabiedrību gaidāmajai brīvības valstībai. Staļins 1936. gadā apgalvoja, ka ir ielicis pamatus komunismam, bet bija tik gudrs, lai nepasludinātu sociālismu par pilnīgi un galīgi pabeigtu, jo tad no viņa varētu gaidīt komunisma uzbūšanu vistuvākajā nākotnē.

Toties Hruščovs jaunajā partijas programmā gatavojās solīt tieši to un dedzīgi runāja par komunisma celtniecību. 1952. gadā viņš to nosauca par partijas galveno uzdevumu, bet partijas 20. kongresā lielījās, ka PSRS esot *uzkāpusi kalnā, no kura augstumiem skatāms platais ceļš, kas ved uz galīgo mērķi* – komunistisko sabiedrību.

1956. gada 26. februārī komunistiskās partijas 20. kongresā triju stundu laikā Hruščovs pārtaisīja Staļinu no labsirdīga un ģeniāla vadoņa, kuram uzticība bija ieaudzināta katrā oktobrēnā, par drūmu despotu, īstu pēcteci Krievijas cariem, kuri šausminājuši un mocījuši valsti tumsonības garā. Hruščova vēsturiskā runa, pirmo reizi nosaucot dievināto Josifu par cietsirdīgu tīrānu, kura dēļ bojā gājuši miljoniem nevainīgu cilvēku, radīja satriecošu iespaidu ne tikai Krievijā, bet arī visās komunistiskajās zemēs. Turpmākajos gados valstī tika izdarītas milzīgas pārmaiņas visās Staļina darbības jomās. Tika novāktas mirušā diktatora statujas, kas greznoja gandrīz visas PSRS lielākās pilsētas, Staļingradu pārdēvēja par Volgogradu, Staļina dārgās miesas izņēma no mauzoleja un apglabāja pie Kremļa sienas. Staļinu aizvāca no mauzoleja 1961. gada 16.-17. oktobra naktī nevis horizontāli, bet gan 45⁰ leņķī, ka likās, Staļins tūliņ atvērs acis un teiks: „Ko jūs ar mani darīet, neliešī!” Bedri pie mauzoleja sienas aizbēra ar vairākām

kravām cementa. Kad Staļins nomira, daudzi domāja, ka viņš ir neaizvietojams, un dižā *ģeržava* ies bojā. Bet tas nenotika.

Leņins atkal palika viens savā svētnīcā, kuru joprojām gadā apmeklē tūkstošiem ļaužu no visas pasaules.

Ņ.Hruščova runu 20. kongresā pilnībā publicēja tikai 1989. gadā, kad valstī sākās pārbūves process. Ārzemēs gan uzdrošinājās 1956. gada 4. jūnijā publicēt šo vēsturisko patiesību *The New York Times*.

Valstī sākās *Hruščova atkušņa* periods, kuru daudzi tautā nodēvēja par *šķīdoni*. Daudziem uz mūžu izsūtītajiem pavērās iespēja atgriezties tēvzemē. Daudzus nemaz nevēlējās atbrīvot vietējo saimniecību vadītāji, jo latviešu *fašisti* Sibīrijā bija ieguvuši labu slavu. Ar rūgtu sirdi tautiešiem nācās secināt, ka dzimtā zemē, izņemot tuviniekus, neviens viņus vairs negaida. Grūti bija dabūt darbu, iekļūt mācību iestādēs.

Partijas 21. kongresā 1959. gadā Hruščovs paziņoja, ka padomu Savienībā ir *pilnīgi un galīgi uzcelts sociālisms*. Nu bija pienākusi kārtā komunismam. Prātvēderi pierādīja, ka PSRS panāks un apsteigs ASV. Hruščovs sapņoja, ka *darbs no eksistences līdzekļa* pārvērtīsies par *patiesi radošu darbu*, kur katrs jutīs nepieciešamību *strādāt sabiedrības labā*, lai likvidētu *pagātnes paliekas*.

1962. gada 17. oktobrī PSKP 22. kongresā Ņ.Hruščovs svinīgi paziņoja: „1980. gadā mēs dzīvosim komunismā!” Kas iznāca, visiem labi zināms. Šim fantastiskajam paziņojumam svēti ticēja varbūt tikai 5000 kongresa delegātu, bet ne visa padomju tauta un Latvijā vismazāk.

1963. gadā Hruščovs nāca klajā ar jaunu brīnumlīdzekli lauksaimniecībai – ķīmikālijas un minerālmēsli. ASV ražojot 35 milj. tonnu mēslu uz 118 milj. ha zemes, bet PSRS uz 218 milj. ha ražojot tikai 20 milj. tonnas. Četros gados jāpārspēj ASV mēslu ražošanā! *Vperjod, tovarišči!* 1956. gadā PSRS sāka ražot ļoti populārās vieglās mašīnas *Volga*, ar kurām vizinājās tikai augsti situēti biedri. Kas dos nabagam ar raspusku braukt? PSRS patiešām dedzīgi pūlējās, lai pasaulē sataisītu vairāk *mēslus* nekā ASV, ne tikai minerālos vien!

Sava mūža pēdējās dienās Hruščovs daudz lasīja par sociālismu un savai ārstei teicis – *ūdens vien!* Sociālisms tas ir ūdens!

Krievijas vēsturnieki 20. gadsimtā pozitīvi vērtēja tikai caru Nikolaju II un Ņikitu Hruščovu, nevis Staļinu. Mūsu tautas vecākā paaudze var būt gandarīta, ka spējusi padzīvot tik spilgtas personības pavēnī, kas viņu paglāba no netaisnīgā mūža nometinājuma Sibīrijā.

1958. gada 11. augustā ciema darbaļaužu deputātu padomes izpildkomitejas sēdē priekšsēdētāja Marija Skubiņa uzklaušīja saimniecību vadītāju atskaites. Ziņoja *Leņina* priekšsēdētājs Kārlis Eņģelis, *Pavasara* priekšsēdētājs Augusts Silamednis, *Tebras* priekšsēdētājs Roberts

Lindenfelds un tehnikuma mācību saimniecības pārvaldnieks Arnolds Kliests. Kā parasti laukos darbs dzina darbu, tādēļ nolēma: izstrādāt augu sekas, iekārtot kultivētas ganības, organizēt sociālistisko sacensību starp slaucējām, popularizēt pirmrindas pieredzi, lauksaimniecības tehniku glabāt vienuviet zem jumta, kolhozu brigādēs iekārtot *sarkanos stūrītus* ar televizoriem, savest kārtībā pussagruvušās ēkas, sakārtot galvenos ceļus, katrā saimniecībā organizēt fizikultūras kolektīvus, sekmēt pašdarbības kolektīvu darbošanos.

1959. gads iezīmējās ar nacionālnoskaņoto cilvēku vajāšanu. Latvijas kompartijas CK sekretārs Arvīds Pelše pasludināja mūsu tautas senos svētkus – Jāņus par pagānu svētkiem, kas turpmāk nav svinami. Nežēlastībā krita daudzi nacionālnoskaņotie komunisti, kā Vilis Krūmiņš, Eduards Berklavs, Aleksandrs Ņikonovs un daudzi citi. Jāņus svinēja slepus, un ar šādu prettautisku lēmumu partija zaudēja tautas uzticību. Visas cilvēces gaišai nākotnei – komunismam ticība zuda aizvien vairāk. Kadru tīrīšana notika visos līmeņos.

1961. gada 2. janvārī valstī sākās naudas reforma, kurā 1947. gada desmit rubļu naudas zīme tika pielīdzināta vienam rublim. Jaunās banknotes šķita neierasti mazas, ja salīdzināja ar Staļina laikos drukātajām, bet tās bija stingras un svaigas. Algas samazinājās desmit reizes, bet pārtikas cenas gan nesamazinājās desmit reizes. Šī nauda saglabājās līdz 1991. gadam.

1962. gada decembrī Aizputes rajonu pievienoja Liepājas rajonam. Ciemā neapmierināja satiksme ar rajona centru. Caur Kazdangu kursēja vienīgais autobuss Kuldīga-Liepāja, tādēļ ciema padome lūdza pagarināt Liepājas-Aizputes maršrutu līdz Kazdangai. Tā arī notika, līdz cildenieki lūdza pielikt klāt vēl piecus kilometrus līdz Cildu muižai. 1964. gadā ciemā nodibināja civilās aizsardzības štābu piecu cilvēku sastāvā ar tehnikuma militārās audzināšanas skolotāju Haraldu Strūbergu priekšgalā. Valstī sludināja, ka pasaules imperiālistiskie kara kurinātāji apdraud mieru mīlošo padomju zemi. Tādēļ notika plašas civilās aizsardzības apmācības. Katrā iestādē bija jāizbūvē patvertnes atombumbas uzmešanas gadījumā.

Lai atvēsinātu kara tīkotājus rietumos, PSRS 1962. gada 12. aprīlī pierādīja savu varenību, palaižot kosmosā pirmo kuģi *Vostok* ar cilvēku. Jurijs Gagarins kļuva slavens visā pasaulē kā pirmais cilvēks, kas pabijis kosmosā. Aplidojis Zemei vienā stundā un 48 minūtēs, nolaidās un kļuva leģendārs. Kad 12. aprīļa rīta stundā ap plkst. 10.00 radiofonos paziņoja sensacionālo vēsti, cilvēki sastinga. Toreiz ielās atradās daudz skaļruņu, kas tarkšķēja visu dienu. Bija saulaini vēss pavasara rīts, un pārsteidzošā vēsts izskrēja cauri nerviem kā elektriskā strāva, radot lepnuma jūtas par cilvēka prāta spējām. Turpmākajos gados 12. aprīlī Padomju Savienībā atzīmēja Kosmonautikas un Vispasaules aviācijas dienu.

Dažādu politisku dienu atzīmēšana padomju laikā bija ļoti populāra, kā 12. februārī Aeroflotes, 23. februārī Padomju Armijas un Jūras Kara flotes, 18. martā Parīzes Komūnas, 21. martā Starptautisko cīņas dienu par rasu diskriminācijas likvidēšanu, 27. martā Starptautisko teātra, 2. aprīlī Ģeologu un daudzas citas dienas, nemaz nerunājot par sevišķi vērienīgo Sieviešu dienas svinēšanu 8. martā. Modē nāca profesiju dienas, kā Lauksaimnieku, Skolotāju, Mašīnbūvētāju, Enerģētiķu, Fizikultūriešu, Metalurģu, Tūrisma un citas dienas. Varēja dzīvot vienos priekos un svinībās!

1966. gadā ciema padomes budžets bija 5 550 rubļi, kas bija par 1000 rubļiem lielāks nekā iepriekšējā gadā.

1967. gadā notika kārtējās ciema padomju vēlēšanas. Tās vēlēja reizi divos gados. 23. martā notika jaunievēlētās padomes 1. sesija. Par priekšsēdētāju ievēlēja Laimoni Ozoliņu. Starp 30 deputātiem bija 22 vīrieši, 15 PSKP biedri, trīs komjaunieši, 16 kolhoznieki, trīs strādnieki, 11 kalpotāji. Kalpotāju kategorijā ieskaitīja nevis tos, kuri slauka putekļus, oficiantes ēdnīcās, bet gan skolotājus un citus inteligentus. Izveidoja tikai trīs pastāvīgās komisijas: lauksaimniecības (vadītājs E. Rozentāls), finansu (vadītājs J. Alksārs), kultūras, izglītības un veselības (vadītājs J. Kolns). bija jāsāk gatavoties Oktobra revolūcijas 50. gadadienas svinībām novembrī. Tām par godu Kazdanga iekļāvās sociālistiskajā sacensībā ar Vecpils un Dunalkas ciemiem. Šos svētkus visā impērijā svinēja ar lielu pompu. Atzīmējot šo jubileju, bija izgatavota speciāla jubilejas medaļa. Kazdangas ciemā šādas medaļas piešķīra tikai trīs cilvēkiem: 1941. gadā vācu okupantu nogalināto komsorgu Arnolda un Valda Reiņu mātei, tehnikuma skolotājiem Jānim Klincāram un Alfrēdam Lejam.

1968. gadā ciema padome pieņēma nozīmīgu lēmumu, kā nevajadzīgu likvidēt ciema padomes vienīgo transporta līdzekli – zirgu! Grūti savākt sienu, tādēļ šķimelis jāpārdod! Padomei transportu jānabago no saimniecību vadītājiem, tie ir turīgāki. Zirgs savu lomu valsts tautsaimniecībā bija godam nostrādājis. Modē nāca daudz jaudīgāki dzinējspēki. Zirgs palika tikai atpūtai, izpriecām un sacensībām jāšanas sportā.

1969. gada kārtējās vēlēšanās par ciema padomes priekšsēdētāju ievēlēja Gunāru Briedi ar Aizputes mūzikas skolas izglītību. Par sekretāri sāka strādāt Ērika Zīlīte. Kapšus nodeva tehnikuma pārziņā. Centrā veikalā atvēra kiosku *Lilija*, kas darbojās pēc veikala darba laika ar noteikumu – bez šņabja. Ciems uzsāka sociālistisko sacensību ar Embūtes ciemu. Sāka organizēt konkursu Labākā sēta ar komisijas priekšsēdētāju Jāni Kolnu. Par 1. vietu prēmija 30 rubļu, 2. vietai – 20, 3. vietai – 10 rubļi.

1970. gads iezīmējās kā tautas skaitīšanas gads un Leņina 100 gadu jubilejas atzīmēšana, kurai gatavojās ļoti ilgi un rūpīgi ar lozungu *Ar Leņinu*

sirdī. Pār darbaļaudīm nolija simtgades piemiņas medaļu lietus. Ciema gada budžets bija 7906 rubļi. Govju aktīvo pastaigu operatoriem, atvainojiet – ganiem, bija jāiziet sertifikācija. Sertificētam operatoram bija ļauts pastaigāties kopā ar govīm pa pļavu, bet nesertificētam – slaukt govīs mājās, stāvot pie fermas. Domā nu! Modē nāca ļeņinskās sestdienas talkas. Ulmaņlaikā katru pavasari bija Spodrības un Meža dienas, kad apkopa dabu ne tikai savā sētā, bet arī valsts iestādes un pieminekļus. Tagad spodrībai piekarināja politisku birku – komunistiskās talkas. Tas izklausījās daudz iespaidīgāk, jo sakrita ar Ļeņina dzimšanas dienu.

Dzeršanas sērga pletās plašumā. Ja nevarēja dabūt *vodku*, dzēra trīskārtējo odekolonu. Tas jauki smaržoja un neradīja aizdomīgu smaku, nevarēja īsti pateikt, no kā streipuļo noreibušās kājas. Sevišķi nikni pret dzērājiem cīnījās saimniecību vadītāji un panāca, ka ciema padomes sēdē 1971. gadā noteica veikaliem stingru režīmu – sējas laikā pēc plkst. 14.00 netirgot alkoholiskos dzērienus. Sevišķi rosīgi šajā jomā darbojās Kannenieku veikals. Vīri dzēra, darbs nesekmējās, bet bodniece sekmīgi pildīja tirdzniecības plānu. Šajā gadā pavasarī nodega Cildu muiža. Ko nenopostīja karš, to paveica viens dzērājs!

1972. gada 21. septembrī par ciema padomes priekšsēdētāju sāka strādāt Velta Akerfelde. Pagasta vēsturē viņa bija otrā sieviete, kas drosmīgi uzņēmās šo amatu, un pirmā ar augstskolas (pedagoga) izglītību. Par savu darbību viņa stāsta: *Biju jaunākā ciemu priekšniece rajonā. Par šo darbu neko nezināju. Daudzi solīja palīdzēt, bet bija aizņemti savā darbā. Pirmo darba gadu rajona padome vismaz nelamāja. Ciema padomē bija jāievēlē 30 deputāti. Tas nemaz nebija tik viegli, jo bija priekšraksti, cik jābūt sievietēm, cik cittautībniekiem, ar kādām izglītībām un profesijām. Ilgi sēdējām un štukojām, lai viss būtu pēc gostiem. Pēc tam noskatītam kandidātam bija jānodod rakstiska piekrišana, ka uzņemas šo godu. Ja nē, sākās viss no gala.*

Daudz pūļu prasīja piena, gaļas, kartupeļu sagāde. Katram pagastam bija savs iepirkšanas plāns un vēl bija jāatbild, lai plānu pildītu arī saimniecības. Ja tas neveicās, tad vainīga bija pagasta priekšniece un tika saukta uz kafiju. Pārbraucot mājās, bija jāsauc kopā atbildīgie, jāklausās tukši solījumi un jāizliekas, ka viss būs labi. Izpildkomitejā strādājām četri cilvēki, bez manis vēl kasiere, sekretāre, kultordze. Transporta nebija, bija jāiztiek ar velosipēdu, bet tālākos izbraucienos jāizlūdzas no saimniecībām. Drīz secināju, ka šādam darbam neesmu piemērota un 1975. gadā aizgāju strādāt tehnikumā par bibliotekāri (jau 30 gadus).

Morāle viena – kas augstāk stāv, no tā vairāk prasa!

V. Akerfeldes darbības laikā bija pamatīgi jāapsprīež LPSR Augstākās Padomes prezidija lēmums *Par pasākumu pastiprināšanu žūpības*

apkarošanā. Grīļojās ne tikai vīri, bet arī sievas un visa sociālisma sistēma. Pieņēma lēmumus labāk apkarot nezāles laukos, kā uzlabot tautas kontroles darbu (vadītājs Priedavs), jāorganizē sociālistiskā sacensība darbavietās un ar Lažas ciema padomi. Jāuzlabo ugunsdrošības stāvoklis. 1975. gada 12. februārī Kazdangas ciemam pievienoja kolhozu *Boļševiks* 2095 ha platībā.

1975. gada jūlijā darbu sāka ciema priekšsēdētājs Aralds Prūsis. Valsts attīstībai ģenerālo līniju nosprauda PSKP 25. kongress. Visos līmeņos politnodarbībās bija jāapspriež *ģeniālās* idejas. 10. piecgadi pasludināja par *kvalitātes piecgadi*. Nācās secināt, ka cildinātā plānošanas sistēma nedarbojās. To pierādīja ražības skaitļi 1975. gadā abās ciema saimniecībās.

	KST mācību saimniecība		Kolhozs <i>Leņins</i>	
	Plāns	Izpilde	Plāns	Izpilde
Graudaugi (c/ha)	25,4	20,1	20,5	15,5
Kartupeļi (c/ha)	160	99	150	89
Cukurbietes (c/ha)	230	146	250	175

Nebija izpildīti plāni valsts sagādē gaļas, piena un cukurbiešu ražošanā. Labākās slaucējas KST: I.Lamberte I.Zonnenberga; kolhozā: D.Freimane, D.Pucena.

Labākie traktoristi KST: T.Meirupskis, I.Citskovskis; kolhozā: Ž.Miksons, A.Vizbulis, L.Zeltiņš.

Labākie šoferi KST: A.Tolstikovs, A.Goldmanis; kolhozā: V.Rozentālbergs.

Ciema kluba vadītāja D.Žole, ciema komisijas vadītāji: lauksaimniecības – I.Lamberts, finansu-budžeta – Priedīte, kultūrizglītības – A.Leja, sabiedriskās kārtības sargāšanas – Z.Dzenītis. sociālistiskā sacensībā Kazdangas ciems par 35 punktiem pārspēja Lažu. Aktīvi darbojās brīvprātīgie kārtības sargi, komandieri: Ignāts (KST), Krieviņš (Leņins).

1975. gadā dzimuši 27 bērni, toties miruši 45. Deficīts nozīmīgs!

Leņina kolhoza traktoristu Leonu Zeltiņu un slaucēju Mirdzu Eņģeli apbalvoja ar Darba Sarkanā Karoga ordeni. KST slaucēju Rozāliju Eglīti un jaunlopu kopēju Irmu Zonnenbergu apbalvoja ar ordeni Goda Zīme.

Uz 1976. gada 1. janvāri ciemā atradās 2334 iedzīvotāji, t.sk. 285 kolhoznieki, 369 sovhoztehnikumā, 133 kalpotāji. Ciemā bija 406 govīs, 358 cūkas, 718 aitas, 3512 vistas, 468 truši, 209 bišu saimes. No lopu krišanas KST zaudēja 11 566 rubļus; *Leņins* – 9568 rubļus.

1977. gada 13. oktobrī no darba atbrīvoja ciema priekšsēdētāju A.Prūsi. 31. oktobrī viņa vietā stājās skolotāja Ņina Meiere. Notika aktīva gatavošanās mākslinieciskās pašdarbības skatei *Mūsu darbs Dzimtenes plauksmei*.

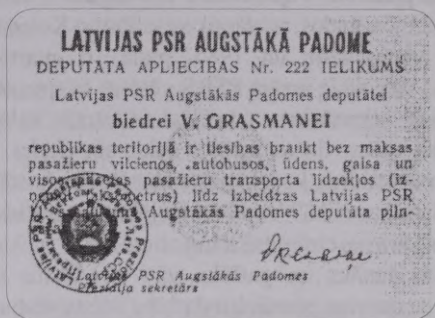
Pēc kārtējām vēlēšanām, kas no 1979. gada risinājās ik pēc divarpus gadiem, 1980. gada 4. martā notika 16. sasaukuma 1. sesija. No 30 apgabaliem atkal ievēlēja 30 tautas pārstāvjus, kas atbilda *demokrātisko* vēlēšanu priekšrakstiem, t.sk. 13 sievietes, 13 PSKP biedri, 29 latvieši, viens cittautietis, 12 kolhoznieki, 11 strādnieki, septiņi kalpotāji. Par priekšsēdētāju ievēlēja Ņ.Meieri, vietnieci Dz.Ceriņu, sekretāri I.Zorgenbergu. tautas kontroles grupā apstiprināja 11 cilvēkus ar priekšstāvi skolotāju I.Rozentālu. Padomes sastāvā vēl iekļuva Z.Verze, E.Sausis, A.Apsītis, R.Zalamane.

Valstī bija manāmi jūtams pārtikas produktu trūkums. No Latvijas daudzi ražojumi aizplūda uz dzimteni, tādēļ PSKP CK ģenerāļsekretārs Leonīds Brežņevs izstrādāja zinātniski pamatotu *gosplānu* pārtikas programmas īstenošanai un pārsniegšanai. Taču viņam nebija izdevība baudīt sava ģeniālā plāna īstenošanu. *Genseks* nomira 1982. gada 10. novembrī 76 gadu vecumā. Viņa vietā nāca Jurijs Andropovs (68 gadi), bet viņa valdīšanas laiks bija pārāk īss, lai kaut ko jēdzīgu padarītu. Viņš nomira 1984. gada 9. februārī. Viņa vietā atkal nāca večuks krietnos gados ar vārgu veselību – Konstantīns Čerņenko. Viņš knapi izturēja vienu gadu un 1985. gada 10. martā sekoja saviem priekšgājējiem. Šo trīs vīru nāve iegāja PSRS vēsturē kā *grezno bērū piecgade*. Mūsu mīļotās partijas sekretāriem – cēlās nākotnes kalējiem bija grūts uzdevums pierādīt, ka mūsu dzīve labāka nekā aiz *dzelzs aizkara pīstošā kapitālismā*. Kā to var izskaidrot, ka jebkura varas vīra pielastās kļūdas pamana tikai nākošā vadoņa darbības laikā? Vadībā bija jābūt biogrāfiski baltiem tēliem. Uzticējās tikai Tēvijas karā pareizā pusē karojošiem.

Pēc viņiem nāca jaunāks un gaišāks vīrs – Mihails Gorbačovs, kurš secināja, ka L.Brežņeva un viņa pēcnācēju darbība valsts vēsturē atzīmējama kā stagnācijas periods. Nācās atzīt, ka komunistiskais eksperiments un sociālistiskā izvēle Padomju Savienībā nav attaisnojušies. Pilnībā izgāzās Ņ.Hruščova pareģojums, ka 1980. gadā dzīvosim komunismā. Tieši otrādi, dzīve *šļūca* uz leju kā kaza spēlē *Cirks*. Ar 1983. gadu sākās Mihaila Gorbačova radītais garīgās atmodas atkusnis, jauns *šķīdonis* kopš Hruščova laikiem. Pēc PSKP CK plēnuma 1983. gada jūnijā sāka pūst spirdzinoši pavasarīgi vēji, kas aizpūta daudz iepelējušu tradīciju. Daudzām tautām tie bija savilņojoši lēmumi. Pirmkārt, jau Baltijas tautas sāka realizēt senu ieceri – atrīvoties no lielās impērijas žņaugiem. Baltijas valstis bija kā pauti pie PSRS platā rumpja – dzīvelīgi, bet sāpīgi, kad tiem pieskārs. No nosaukuma LPSR bija jānosvīturo tikai divi burti – PS, bet cik grūti to bija izdarīt ar saņurcītām dvēselēm.

M.Gorbačova izraisītā atklātības un pārkarātošanās periodā Kazdangas ciems ieguva augsti titulētu personu. 1985. gadā notikušajās Latvijas PSR Augstākās Padomes 11. sasaukuma vēlēšanās par deputāti ievēlēja *Leņina* kolhoza vetfeldšeri Veltu Grasmani-Prikuli. Kā jau tas bija ierasts, deputāti centās *izsist* kādu materiālu šķipsniņu arī savam vēlēšanu apgabalam. Tā

kolhozs ieguva automašīnu veterinārā dienesta pienākumu veikšanai. Augstākā Padomē V.Grasmane darbojās izglītības, zinātnes un kultūras komisijā kopā ar daudziem republikā populāriem šo nozaru cilvēkiem. Deputātes statuss deva tiesības republikas teritorijā braukt bez maksas visos transporta līdzekļos pa gaisu, zemi un ūdeņiem, atskaitot taksometrus, līdz 1990. gadā izbeidzās deputāta pilnvaras. Piecus gadus gandrīz jau varēja justies kā komunismā. Nebija liels noslēpums, ka dažāda augsta ranga amatpersonas baudīja dažādas priekšrocības, kas ierindas darbaļaudīm nebija pieejamas, kā iepirkšanās specveikalos, veselības aprūpi, iecienīto automašīnu *Moskvičs* un *Volga* iegādē, iespēju izbraukt ārpus PSRS slēgtajām robežām bez pārlieku sarežģītām ceremonijām, mūža nogalē iegūt rajona, republikas vai pat valsts mēroga personālo pensiju, kas bija augstāka kā vienkāršajiem strādniekiem ar priekšrocībām ārstēties specsanatorijās. Kurš katrs *mūjābelis* par deputātu nevarēja kļūt.

1987. gadā 19. sasaukuma vietējo padomju vēlēšanās par ciema padomes priekšsēdētāju ievēlēja N.Meieri, vietnieci Z.Verzi, sekretāri R.Zalamani, izpildkomitejas locekļiem G.Siseni, E.Sausi, J.Moiseju, V.Kabaku. par komisiju vadītājiem ievēlēja: agrokomplesks – V.Bloku, kultūras-izglītības – A.Vērsi, plāna-budžeta – I.Arāju, sabiedriskās kārtības sargāšanas – A.Selderiņu, tautas kontroles – V.Kuguliņu, kluba vadītāju – A.Ērgli.

Atklātības periodā ciema padomes deputātu sesijās bija jāatzīst, ka deputātu aktivitāte nav cēlusies, nav panākta kopdarbība ar saimniecību administrācijām. Sesijās turpinājās jautājumu dublēšana ar saimniecībās izskatītajiem jautājumiem. Deputāti neprata strādāt jaunos apstākļos, maz piedalījās kopējās darba talkās. Ar vienaldzību brīvu Latviju uzcelt bija maz cerības. Vairums deputātiem bija pasīva attieksme pret izskatāmajiem jautājumiem. Neizdevās darbs pastāvīgās komisijās, rūpīgāk bija jāpilda pieņemtie lēmumi. Nebija vēlamās deputātu saistības ar vēlētājiem. Padomes darbā trūka sistēmas.

1988. gadā sociālistiskā sacensībā starp Cīravas, Lažas un Kazdangas ciemiem par uzvarētāju atzina Kazdangu, kas uz visiem laikiem saņēma ceļojošo kausu. Tāda sociālistiska sacenšanās vairs nenotika, kaut nemaz tik slikts šis pasākums nebija. Kaimiņi satikās draudzīgā atmosfērā, salīdzināja savas veiksmes, apmainījās darba pieredzē, iekampa pa *stakānam* veselībai nekaitīgus padzērienus. Ar alkoholu dažreiz varēja vairāk kaut ko panākt nekā oficiālās un politiski sterili tūrās partijas sapulcēs. Nekas nav tik ļauns kā pašapmierinātība un vienaldzība, kas lēnām ved uz grāvja pusi.

Gorbačova *perestroikas* vēji pūta aizvien spēcīgāk, kaut ko aizpūta, atpūta... dažiem iepūta ne tur, kur vēlējas. Zēla bezrūpība, bezsirdība, bezatbildība, bet visam pāri sūcās bezcerība, nolaidība, bezjēdzība. Valstī bija daudz solījumu un aicinājumu. Daudzi cerēja uz dienvidrietumu vēju sakseni, bet vienkāršais zemnieks teica – *mīzavējš*, jo tas vienmēr atpūta lietu. Spirdzinošs lietutiņš prasījās arī padomju sabiedrībai. *Vaimanulogija* nelīdzēja, bija jārikojas! Rīgā uz kādas sētas bija rakstīts Raiņa domu grauds: *Ne zeme pret zemi tad karos, bet visas kopā pret tumsu!*

1989. gads ciema dzīvē iezīmējās ar Jurģiem. Ciema padome no līdzšinējā mitekļa sovhoztehnikuma kopmītnēs pārcēlās uz speciāli celto ciema padomes ēku. Jaunās celtnes nodošana ekspluatācijā bija ķēpīgs darbs, bet nu vismaz varēja justies nevis kā pušelnieki pie saimnieka, bet noteicēji paši savā pilī ar cēlu domu, ka jaunā ēka sekmēs kopējo darbu. 1989. gada 10. decembrī notika pirmās demokrātiskās vēlēšanas pēc Otrā pasaules kara. 1990. gada janvārī pēdējās padomju laika vēlēšanās 20. sasaukuma 1. sesijā bija ievēlēti tikai 24 deputāti, t.sk. 10 sievietes, 10 PSKP biedri, 21 latvietis, trīs cittautieši (čigāns, krievs, baltkrievs), 12 kolhoznieki, pieci strādnieki, septiņi kalpotāji, pieci ar augstāko izglītību, astoņi ar vidējo, septiņi ar vispārējo. Par priekšsēdētāju kārtējo reizi ievēlēja Ņ.Meieri, sekretāri D.Mežkovsku, revīzijas komisijas priekšsēdētāju I.Arāju, pastāvīgās komisijās: sociālā – vadītājs V.Grava, ekonomikas-finansu – V.Klēfelds, tiesību jautājumu – I.Rozentāls.

Reorganizējot pašvaldības iekārtas atjaunošanu, tika likvidētas izpildkomitejas un izveidotas padomei (vai domei) pakļautas administratīvās struktūras.

Vēsture pārmeta kūleni!

*Lauki ir kā klints, uz kuras paceļas un stāv pilsētas.
Lauki ir mūsu dzīves sākums, tās spēks un stiprums.*

Kārlis Ulmanis

KOLEKTĪVĀ SAIMNIEKOŠANA

Jau no pirmajām padomju varas nodibināšanas dienām lauku ļaužu prātus nodarbināja doma – būs kolhozi vai nē? Padomju ļaužu sliktais stāvoklis plašajā impērijā nebija noslēpums arī Latvijā. Daudzi to izskaidroja ar aplamo saimniekošanu kolhozos.

Vārds *kolhozs* ir saīsinājums no krievu *kollektivnoje hozjaistvo* – kopsaimniecība. Tos veidoja padomju vara, atsavinot zemi zemniekiem un iznīcinot viensētas, apvienojot vairākas individuālās saimniecības. Bija jādzīvo sādžās. Tā omulīgāk!

Līdzīgs bija *sovhozs* – *sovetskoje hozjaistvo* – padomju saimniecība. Sovhozus apsaimniekoja ar algotiem laukstrādniekiem augstākas kategorijas valsts ierēdņu vadībā.

Krieviem ļoti patika saīsināt garus nosaukumus, piemēram, MTS – mašīnu traktoru stacija, MZIP – mašīnu zirgu iznomāšanas punkts, PMK – pārvietojamā mehanizētā kolona u.c.

Apģūstot jaunus terminus, arī latviešu bāleļiņi laukos sāka sarunāties saīsinātā valodā, piemēram, MZGD – *mans zirgs grib d...*

Kolhozs bija kolektīvās saimniecības princips. Padomju Savienībā centās atbrīvoties no individuālās darbības principiem, tā vietā liekot kolektīvismu. Latvieši centās sekot sava prezidenta K.Ulmaņa aicinājumiem, kas uzsvēra – *katram savs kaktiņš, savs stūrītis zemes (Purapuķe)*. Nu šis lozungs bija apdraudēts. Dažādi propagandisti, *partorgi* un citi padomju *mutes bajāri* braukāja pa pagastiem izskaidrodami, cik slikti līdz šim ir bijis, kādu pelavmaizi grauzuši un cik labi nu būs, kad piena upes tecēs ķīseļa krastos. Diemžēl tie bija kārtējie meli, ar kuriem bija jāsāk rēķināties. Piemēri nebija tālu jāmeklē. Jau 1941. gada 1. aprīlī Vērgales pagastā nolēma apvienoties trīs saimniecības. Apvienojās ne jau turīgākās lielsaimniecības, bet nīkuļi, kas meklēja glābiņu no bankrota. Tā kā vārdam *kolhozs* bija slikta slava, tad nolēma saukties *kopjūgs*, kas atvasināts no zirga aizjūga – vienjūgs, divjūgs vai kopjūgs. Tā arī sabiedrībā runāja – *Vērgales kopjūgs*.

Arī citos pagastos paklusi tika veikti priekšdarbi kolhozu dibināšanai. Uzskatīja, ka buržuāziskās sabiedrības pēdējai šķirai – individuālai zemniecībai jāpazūd, tāpat kā preču un naudas attiecībām, tirgum un citām padomju varai nevēlamām parādībām. Sākumā nelielus sociālistiskus

pārveidojumus veica jau 1940. gada jūlijā-septembrī, īstenojot agrārreformu. Lielsaimniekiem atstāja 30 ha zemes, bet jaunajiem zemes kārotājiem iedalīja pa 10 ha. Sodot budžus – *tautas ienaidniekus* un šķiriski naidīgos elementus (tādi jaunvārdi parādījās sarunvalodā), sagrāva labi nostādīto lauksaimniecības kārtību. Latviešiem jēdziens *zeme* saistās ar dzimtenes izjūtu, ar ģimeniskumu, pēctecību, pastāvību, ar vēl citām *pievienotām vērtībām*. Ar rūpēm par savu kaktiņu, stūrīti, ar prieku un gandarījumu, ko sniedz savas sētas skaistums. Bet, ja latviešiem samazina šīs morālās vērtības, viņiem zūd interese un atbildība kopt savu tēvu tēvu līdumus.

Daudzi jaunie zemes ieguvēji īsti nezināja, ko darīt ar iegūto bagātību. Vienkārši trūka zirgu, arklū, ecēšu, lai sāktu apstrādāt jauniegūtās *plantācijas*. Nebija ne lopu, ne saimniecības ēku. Nācās lūgties bijušos zemes īpašniekus, lai palīdz uzsākt saimniekošanu, neatstājot zemi atmatā. Bet daudzi vecsaimnieki jutās aizvainoti par patvarīgo zemes atsavināšanu un nevēlējās palīdzēt svešzemniekiem. Izveidojas paradokšāls stāvoklis.

Karš pārtrauca iesāktos pārkārtojumus un atgriezta visas reformas iepriekšējā stāvoklī. Pēc kara mēģināja restaurēt iesāktās reformas, bet daudzi zemes īpašnieki bija pakļūduši kara vētrās, trūka zemes kopēju. 1947. gada augustā noteica īpašu *kulaku* (budžu) saimniecību pazīmes, sastādīja to sarakstus un uzlika tām nesamaksājamus nodokļus. Kurš ar pārcilvēciskām pūlēm, naivi cerot izdzīvot un saglabāt savus īpašumus, spēja nomaksāt nodokļus, tam uzlika vēl papildus nastu kā kravas nesējam kamielim, līdz tas nespēkā saļīma. Tā tika varmācīgi likti pamati kolhozu veidošanai. Sākumā rūpīgi sekoja, lai kolhozos neuzņemtu kulakus, buržuāziskos nacionālistus un citus *kaitēkļus*. Viņiem spriedums jau tālredzīgi bija parakstīts – deportācija. To spīdoši veica 1949. gada 25. martā. Daudzi labi zemkopji, kurus neskāra deportācija, uzskatīja labāk no laukiem aiziet un pārcēlās uz pilsētu. Lai tomēr spētu kolhozu noplicināto zemi apsaimniekot, tika radītas sava veida klaušas: pavasara un rudens darbos talkā ražas sēšanā un novākšanā izsūtīja skolēnus, studentus, rūpnīcu strādniekus. Kolhoziem piešķīra šefus – rūpnīcu un dažādu citu pilsētas iestāžu strādniekus un kalpotājus. Sociālistiskās pārveidošanas rezultāti sākumā bija pagalam bēdīgi. Partija prasīja ieaudzināt naidu pret *tautas ienaidniekiem*, republikas teritorija bija jāiztīra no iekšējiem ienaidniekiem.

Aizputes apriņķī pirmo kolhozu *Padomju Baltija* nodibināja 1947. gada 28. augustā Dunalkas pagastā. 1948. gada 4. janvārī Kalvenes pagastā nodibināja *Jauno ceļu*. 17. janvārī Dunalkā radīja vēl vienu kolhozu – *Ciņa*. Beidzot sarosījās arī Kazdangas pagasta zemnieki. Augusta vidū Vangas skolas zālē sapulcinātos zemes kopējus *apstrādāja* Aizputes apriņķa partijas komitejas pārstāvis Pēteris Vindavs, apriņķa galvenais agronoms Pēteris

Jurka un Kazdangas pagasta izpildkomitejas priekšsēdētājs Eduards Graikste. Jurka atgādināja, ka iestāšanās kolhozā ir pilnīgi brīvprātīga, bet, ja kāds baidās, lai ņem savu iesniegumu atpakaļ. To neviens neuzdrošinājās, un zemnieki *lielā vienprātībā* bija gatavi doties uz komunisma *saulaino tāli*, kur viņus acināja daudzsološais komunistiskais sauklis: *Katram pēc viņa spējām, un katram pēc viņa vajadzībām*.

Ne visiem *čabrakiem* spējas bija diezcik lielas, toties vajadzības bija pamatīgas, spēj tik apmierināt. Būtībā komunisms bija kā tālumā apvārsnis, kuru nekad tā arī neviens vēl nav sasniedzis, ne Dullas Dauka, nedz kāds pēc viņa. Iestāšanās kolhozā bija piespiedu brīvprātība! Atteikšanās no šīm rožainajām cerībām nozīmēja nepanesamu nodokļu nastu ar perspektīvu iepazīties ar plašās dzimtenes tālākiem apgabaliem. Tā pagasta Cildu pusē nodibināja pirmo kolhozu *Vārpa* ar priekšsēdētāju Kārli Freimani priekšgalā.

30. augustā nodibināja otru kolhozu ar centru Vecpilī (350 ha platībā, 25 govīm, 35 zirgiem). Nelielas debates izraisījās par jaunā iestādījuma nosaukumu. *Aparatčiki* no centra ierosināja nosaukt par *Kolhozdruvu*. Viņiem bija priekšā saraksts, kādi būtu vēlāmie nosaukumi, lai katrā rajonā nebūtu vairāki *Leņini*, *Staļini* un citi komunistiskie *ģēniji*, kas jau bija savairojušies citos rajonos. No kopsapulču aizmugurē omulīgi sārto vīru ierosinātiem *Tukšā pākste*, *Staļina bezdals* un tamlīdzīgiem prāta izgarojumiem atrbrīvojās ātri kā klaji nepiedienīgiem, kas nemudina uz cēliem mērķiem. Tā arī pieņēma priekšnieku ieteikto *Kolhozdruvu*, kuru visai drīz atzina par sarežģītu un vienkāršoja par *Druvu*. Priekšsēdētāja godu uzņēmas Jānis Dreimanis. Cilvēki bija iebaidīti un īsti nesaprata, par ko balsot.

8. septembrī nodibināja *Padomju Baltiju* (priekšsēdētājs Jānis Šērs) ar kantori *Strebukos*, vēlāk *Čīčos*, bet oktobrī *Vētru* (priekšsēdētājs Reinis Vanags, vēlāk Indriksons).

Pēc tik veiksmīgas kolhozu dibināšanas kampaņas apriņķa galvenais agronoms P.Jurka, kuru te no Mazsalacas bija atsūtījusi kara vētra, noslaucīja sviedrus un noteica savu omulīgo sakāmo: *Tādā modē to vēdergalu lodē!* un saraustīja uz augšu nošļukušās bikses.

Gada beigās Kazdangas pagastā bija jau četri kolhozi, bet visā Aizputes apriņķī 25.

1948. gada 8. aprīlī Kalvenes pagastā uz 51 zemnieku-viensētnieku lūguma nodibināja kolhozu *Pavasaris*, kuru vēlāk iekļāva Kazdangas pagastā.

Presē rakstīja, cik grūti 1939. gadā Kazdangas pagastā pie *budžiem* kalpojuši 280 puiši un meitas, ap 50 precētu pāru bijuši kalpu lomā, ap 700 cilvēku izmantoti sezonas darbos cukurbiešu ravēšanā, kartupeļu

novākšanā, kulšanas talkās. *Lejas Dzirkaļu, Pujēnu, Buņģeru, Ziļu* un citās saimniecībās strādnieki jau 40-45 gadu vecumā bijuši pārpūlējušies. Cik rūpnīcu strādnieku un skolēnu ražas novākšanas kampaņās strādāja par velti kolhozos, tādu uzskaiti gan neviena avīze nepublicēja. Cik bija tādu, kas meklēja ārsta palīdzību talku laikā un pēc tām, strādājot nepiemērotos apavos un apģērbā.

Jaunu paātrinājumu kolektīvo saimniecību dibināšanas ērā deva 1949. gada 25. marta deportācija, par kuru Aizputes apriņķa laikrakstā *Jaunais Ceļš* nevar atrast nevienas rakstu zīmes. Tas nebija nekāds ievērojams notikums, kas būtu darāms zināms sabiedrībai! Prese bija pilnīgi pakļauta vienīgās partijas diktātam.

Toties 29. martā tika publicēts raksts *Kas bija bagātie kazdandznieki*, kurā aprakstīts, kā budži un kulaki ekspluatējuši nabaga laukstrādniekus. Pagastā bijuši ap 300 noskranduši gani, kurus nežēlīgi izsūkuši *pelēkie baroni*. Tas nesakrita ar autora personīgiem ieskatiem, jo pirms Otrā pasaules kara un arī kara gados pildīju gana pienākumus pie svešiem saimniekiem, bet kaut kā nemanīju, ka būtu *izsūkts*. Toties autors uzskata, ka ganu gaitas deva pirmo īsto lauku dzīves rūdījumu, darba iemaņas, dabas likumību iepazīšanu no saules lēkta līdz rietam. Katram bērnam būtu jāiziet šī lauku dzīves pamatskola ar tās priekiem, sūrumu, romantiku un dabas skaistuma izpratni, sākot ar bezdelīgactiņām upmalā, putnu ligzdiņu krūmājā, trauslo stīrnas bērniņu mežmalā, griezes dziesmu rudzu laukā, dzeltēno pilēnu dīķmalā, akliem, tikko dzimušiem kaķēniem siena pantā, ar stārķa kradzināšanu jumta korē, lakstīgalas dziesmu ievājā un daudz ko citu, kas nav pieejams pilsētas bērnam.

4. aprīlī pagastā nodibināja vēl divus jaunus kolhozus ar cildeniem dižvīru vārdiem – *Leņins* un *Staļins*. Par priekšsēdētājiem ievēlēja lauksaimniecības tehnikuma 4. agronomijas kursa audzēkņus Mārtiņu Tontegodi un Haraldu Strūbergu, kuri tanī laikā atradās ražošanas praksē saimniecībās un tehnikumu beidza tikai 19. jūlijā jau kā kolhozu priekšsēdētāji. Tāds nebijis gadījums mācību iestādes vēsturē! Šāds gods tajos gados tika ļoti daudziem tehnikuma absolventiem, jo izglītotu kadru trūkums jaundibinātajos kolhozos bija ļoti jūtams. Daudzi pēc vairākiem kļuva par slaveniem saimniecību vadītājiem, kā 1949. gadā beigušie Ernests Puķītis un Jānis Blūms, kuri, strādājot Skrundā un *Jaunajā komunārā* Nīgrandē tika apbalvoti ar sociālistiskā varoņa Zelta Zvaigznes ordeni. Abi jaunekļi sāka dedzīgi un jau pēc mēneša sakarā ar 1. maija Darbaļaužu solidaritātes svētkiem tika ierakstīti apriņķa *Goda plāksnē*. Tādas populāras plāksnes bija izvietotas gan izpildkomiteju telpās, gan pilsētu skvēros. Šādu godu apriņķī bija izpelnījušies vēl tikai kolhozi *Padomju Baltija* un *Vārpa*.

Lai pievilinātu zemniekus aktīvāk stāties kolhozā, M. Tontegode solīja paklausīgākajiem ierādīt labākus zemes pleķīšus tuvāk mājām. Visas metodes bija derīgas, lai sekmētu *brīvprātīgo* iestāšanos kolhozā. Jau pirmajā kolhoza valdes sēdē nolēma lūgt Ministru padomei 46 000 rubļu kredītu. Lai kolhozus neizputinātu jau pašā iedīglī, valdība kredītus dzēsa. Sākumā Ļeņinā apvienojās 35 saimniecības ar platību 578 ha. Valdē ievēlēja Frici Gulbi, Nikolaju Kudravcevu, Jāni Spurdziņu, Frici Jusku, Ernestu Jūbartu, Jāni Auziņu.

Jaundibināto kolhozu vadītāji bija bez kādas pieredzes kolektīvā darba organizēšanā. Viņiem bija jāatrod tā *līme*, kas spētu salīmēt viensētniekus kopējam darbam. Individuālais zemnieks zemes kopšanu iemācījās no saviem tēvu tēviem, pazina to tikpat labi kā savu veco brūti. Nekādi paraugcilvēki kolhozā nestājās, bet nu bija jāveic pāraudzināšanas darbs kroņa domāšanā. Šo darbu bija jāveic partijas pirmorganizāciju sekretāriem *uz vietām*, gan brauca *biedri no centra*, kuri vairums gadījumos netaisījās ne ar vienu auklēties kā ar zīdaini, kurš pirmo reizi ieraudzījis gaismu. Kazdangas pagastā *partorga* pienākumus uzņēmās Vilhelms Zapackis, vīrs ar *buldoga žokļiem, spējīgs pārkost rūgušpienu*. Kazdandznieki vēl ilgi atcerējās spārnoto teicienu: *Mauku māja, ne mežniecība! Purvā iekšā un tanku virsū!* Tā bija klaja padomju morāle – tikai ar rupju spēku un vardarbību.

Savā piemājas saimniecībā zemkopji rušinājās čakli, bet kopējā laukā dažs kustējās kā muša rudenī. Jaunības lielā priekšrocība: zināt bez pieredzes, ticēt bez šaubīšanās, būt pārliecinātam bez saprašanas. Saņemot uzaicinājumu uzņemties kolhoza priekšsēdētāja amatu, dažam ausīs sāka zvanīt kā kapusvētkos. Kā veicās jaunajam Staļina vārdā nosauktā kolhoza priekšsēdētājam, stāsta Haralds Strūbergs: – *Pārrunās pirms sūtīšanas uz Staļinu tehnikuma direktors Vladislavs Pušmucāns mani brīdināja no divām lietām, ar kurām jāuzmanās: pirmkārt – blakus esošā baznīca, otrkārt – pagasta vecākais Eduards Graikste, kurš esot bīstams cilvēks. Par direktora vārdu pareizību drīz pārliecinājos, piesardzīgi iepazīstoties ar Graiksti. Tik sarkanbaltu cilvēku man nebija nācies satikt. No ārpuses sarkans par vissarkanāko redīsu, bet no iekšpuses – baltāks par prostitūtu bīksītēm. Savu dabu viņš parādīja rudenī, izsaimniekojot izvesto kolhoznieku ābolu ražu un naudu piesavinoties. Viņa neapšaubāmā cerība kļūt par „Staļina” priekšsēdētāju nepiepildījās. Strādādams padomju saimniecības „Aizpute” dārzniecībā, ar mopēdu izbrauca priekšā baļķu vedējam un gāja bojā. Nav šaubu, ja Graikste būtu nodzīvojis līdz mūsdienai atmodas laikiem, viņš būtu atmodas modinātāju pirmajās rindās. Graikste centās apgalvot, ka pirms izvešanas „Dzirkaļu” māju mantu saimnieks novēlējis viņam, bet kas būtu varējis ziņot par izsūtīšanu slepeni nodot saimniekam? „Dzirkaļi” bija*

turīga saimniecība, un tur esošā manta pārgāja kolhoza īpašumā, tānī skaitā divzīrgu atsperrati. Tie bija taisīti sevišķi lepnām braukšanām godu reizēs un Kazdangas ķiršu vešanai uz Liepājas tirgu. Mans personīgais izbraucamais baltais zirgs arī nāca no šīs bagātās saimniecības. Pirmo reizi savā mūžā „Dzirkaļos” redzēju pilnīgi jaunu zirgu vilkmes kartupeļu stādāmo mašīnu.

Vienu lietu gan Graikste palīdzēja kolhozam izkārtot. Viņš bija uzzinājis, ka Liepājā ir kāds kantoris, kuram uz Ļeņingradu jānogādā automašīna. Toreiz bija ieteikums tukšas mašīnas uz lielpilsētām nesūtīt, bet pielādēt ar kādu kravu, lai ekonomētu saimniecisko dzīvī. Ideja, kas nebūt nav smādējama mūsdienās! Uzzinājām, ka Ļeņingradā āboli maksā desmit reizes dārgāk nekā Rīgā un būtu lietderīgi kādu kravu nogādāt uz varoņpilsētu. Kolhozā ieradās rūpnīcas pārstāvji. Vienojāmies, ka no viņu puses brauks inženieris, kas kārtos visus papīrus, un šoferis, bet no kolhoza es un vēl viens kolhoznieks, kas tirgosies ar āboliem. Rajona partijas komitejā man oficiāli paziņoja, ka šādu darījumu neatļauj, bet kolhozu valde piekrita, ka nauda vajadzīga, un braucām. Starp kravas kastēm iekārtojām divas ērtas gulvietas un laidām prom. Nekādi starpgadījumi ne pa ceļam, ne Ļeņingradā nenotika, un mēs pēc nedēļas ar vilcienu atgriezāmies ar krietnu naudas žūksni, kas ļoti noderēja, kolhozniekiem maksājot par izstrādes dienām. Kolhoznieku maciņos bez lieliem zudumiem sabīra arī pārējais saražotais no izvesto ļaužu saimniecībām – „Dzirkaļiem” un citām mājām.

Mūsu tēvam un skolotājam Josifam Staļinam sociālisma atīstības ceļš bija izstrādāts, un mēs „Staļinā” par to lēnām sākām virzīties. Pūņos par laimi kara izpostītās saimniecības nebija. Kurzemes katla laikā Pūņos bijusi piefrontes slimnīca. Nomestas dažas bumbas, bet bez precīziem trāpījumiem. Uz Valtaiķiem vedošā ceļa visi tiltiņi bijuši sagatavoti uzspridzināšanai atkāpšanās gadījumā. Ceļu atmīnēja, kritušo vācu karavīru kapos krustus novāca, un nez vai kāds vēl atceras, kur tie bija. Nodibinoties kolhozam, nekas jau būtiski nemainījās. Kas līdz kolhozam ēšanu gatavoja pats, turpināja to darīt arī pēc iestāšanās kolhozā. Kas ēda pie saimniekiem, turpināja mieloties tāpat. Kolhozā iestājās praktiski visi saimnieki ar saviem ģimenes locekļiem. Viss turpinājās ierastā kārtībā. MZĪP (mašīnu, zirgu iznomāšanas punkts) pakalpojums neizmantoja. MTS (mašīnu-traktoru stacija) vēl nebija nodibināta. Iestājoties kolhozā, bijušās saimniecības atdeva kolhozam savas „ārlietas un aizsardzību”, kuras prasīja no saimnieka daudz laika un nervus. Tādēļ darbs kļuva vispusīgāks un ražīgāks.

Aizvesto saimnieku mantu izmantojām vairāk, nekā viņi paši to spēja izdarīt. Nenoliedzami, ka abas saimniecības (Ozoli un Vēveri) bija pussolīti

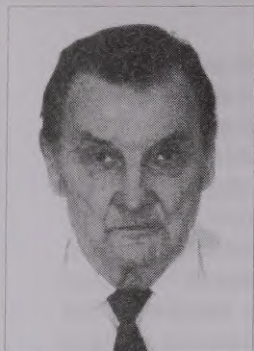
priekšā pārējiem. „Dzirkaļu” saimniecība sākumā nebija „Staļina” teritorijā. Kolhoza valdē bez manis bija grāmatvedis Kārlis Poriņš, brigadieris Kristaps Bērziņš. Tie abi bija goda vīri, uz kuriem varēja paļauties, visi posminieki, valdē neesošais, bet liels palīgs, tehnikuma praktikants Ilmārs Dunkers. Grāmatvedim veselu mēnesi nebija nekādu grāmatu, kur ko iegrāmatot. Viss noritēja uz goda prāta. Kolektīvs bija draudzīgs un satīcīgs.

Drīz sākās mazo kolhozu apvienošanas kampaņa, lai veidotu lielsaimniecības. 1950. gada 6. jūlijā *Leņina* kolhoza pilnsapulcē pieņēma lēmumu apvienoties ar *Padomju Baltiju*. Ilgi gan domāja, vai nosaukums *Leņins* kolhozam būtu vēlams. Nu bija izdevība atrīvoties no nedrošā nosaukuma. Sanāksmi vadīja Alokstes ciema padomes priekšsēdētājs Ernests Polis. Atklāti balsojot, 76 kolhoznieki bija par, 26 atturējās. Dienu vēlāk kopā pulcējās abu kolhozu ļaudis apvienošanās kopsapulcē. No 194 arteļa biedriem sapulcē piedalījās 172. Visi vienbalsīgi bez kurnēšanas pacēla sastrādātās rokas. Jaunā kolhoza nosaukumu paturēja *Leņins*. Par priekšsēdētāju ievēlēja *Leņina* līdzšinējo priekšsēdi Augustu Silamedni. *Padomju Baltijas* priekšsēdētājs Jānis Šērs saņēma 56 balsis mazāk.

18. jūlijā *Zalsteros* notiekošajā *Leņina* valdes sēdē, piedaloties rajona partijas komitejas pārstāvjiem Lapinskim un Ermsonam, pieņēma lēmumu apvienoties ar kolhoziem *Druva* un *Staļins*. 20. jūlijā triju kolhozu zemkopji pulcējās *Pujēnos*, lai apvienotos zem vienas *flagas*. Sanāksme notika proletariāta vadoņiem piemērotā telpā – šķūnī. Ciemā nebija nevienas tik lielas zāles, kur varētu sapulcēties 373 zemnieki, no kuriem piedalījās 296. Jaunam veidojumam atkal deva varenāko vārdu – *Leņins*. Arī priekšsēdētājs palika iepriekšējais – A.Silamednis, kas saņēma vairāk balsu nekā *Staļina* vadonis Kristaps Bērziņš. Alokstes ciema priekšsēdētājam E.Polim atlika tikai parakstīt protokolu.

Pilnsapulce pieņēma lēmumu veidot kolhoza centru *Kanneniekos* 250 ha platībā starp *Ģedertiem* un *Kudlām* līdz *Spruģiem* un *Muižarājiem*. Bija klusa perspektīva – pie *Kanneniekiem* uz *Alokstes* upes celt elektrospēkstaciju. Sākumā kolhoza kantoris bija *Ģedertos*, vēlāk *Čīčos*.

Pirmie gadi kolhoziem bija grūti. Daudziem vadošajiem darbiniekiem bija sajūta, ka esi palaists mežā un nav nekāda orientiera, kā no tā izklūt. Brauca apriņķa partijas trubadūri un centās tautu uzkurbulēt cēliem darbiem sociālistiska celtniecībā. Sabiedrība ne vienmēr to ņēma galvā, un radās dažādas komiskas situācijas. Kādā kolhoznieku sapulcē *partorgs* sācis savu uzstāšanos ar pieņemto uzrunu: *Biedri!* bet no zāles kāds noburšķējis: *Tādu te nav!* Parasti *biedriem no centra* gan reti kāds atļāvās kaut ko aizrādīt, tādēļ viens otrs ilgstoši staigāja ar vaļēju bikšu priekšu, kamēr sieva ieraudzīja.

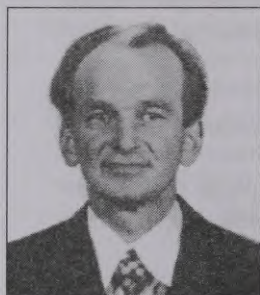
Haralds Strūbergs bija pirmais Staļina vārdā nosauktā kolhoza priekšsēdētājs, bet viņa politiskā pārliecība galīgi nesaskanēja ar ģeneralisimusa "taisno lietu"

No kreisās; lopkopības brigadiere V.Jesiļeviča, galvenā zootehniķe M.Dzeguze, partordze Z.Verze un E.Sausis lopkopēju atpūtas vakarā. 1983.gads

1965.gadā uzcēla ēdnīcu (pa kreisi) ar kolhoza kantora telpām otrā stāvā

Traktorists Leons Zeltiņš

Edmunds Sausis bija viens no ilggadīgākajiem saimniecību vadītājiem republikā

Kādā citā reizē kolhoznieku sapulcē priekšsēdētājs Mārtiņš ieradies ar novēlošanos un pamatīgā ķēmā. Kad *dižbiedris* savu runu bija beidzis, Mārtiņš ņēma stipru vārdu un paziņoja: *Eita jūs visi d... un ļaujiet man strādāt!* Nav noskaidrots, vai uz šo delikāto pasūtījumu kāds atsaucās, bet gadījumu atcerējās gadiem ilgi. Lauku vīru valodas bija skarbas kā zirga deķis, bez ierastās diplomātiskās *aplaizīšanās*.

Ne viens vien priekšsēdētājs, nespēdams izturēt nemītīgo spriedzi, meklēja glābiņu *ļurļaka* pudelē. Ar *buteli sāka garu regulēt*. Alkohols tricīnāja sociālisma pamatus. Tādus vīrus paaicināja *uz tēju* apriņķa partijas komitejā. Sagadījās, ka vainīgais pirmā sekretāra kabinetā ieradās manāmi saguris pēc pāris vētrainām naktīm un bez iebildumiem noklausījās sekretāra pagaro monologu. Kad sekretārs savu pulveri bija izšāvis, viņš pārsteigts konstatēja, ka klausītājs ir aizsnaudies un nožagojas – hik! Sekretārs sapurināja snauduli aiz krāgas, bet tas mierīgi noņurdēja: *Tā gadījās*. „*Pardon, priekšniek!* Partijas komitejas nebija nekādas kapličas, tur atmodināja ne vienu vien snauduli. *Hik!*”

Pirmajos gados kolhoznieki par izstrādes dienu saņēma maz vai nemaz. Dieniškā zupa bija pārlieku šķidra, bez kāda treknuma. Bija jāapbrīno lauku darba rūķu spēja izdzīvot ekstremālos apstākļos. Iztiku sarūpēja piemājas pushektārā un kaut ko nosperot no kolhoza laukiem, govju fermas un augļu dārza. Ja jau kolhoza mantu dēvēja par kopējo bagātību, tad jau paņemt *savu* mantu nedaudz agrāk nebija jāuzskata par grēka darbu. Die's, pasarg, tā nav nekāda zagšana! Nebija nekāds brīnums, ka kādas skolas bioloģijas kabinetā pie cilvēka skeleta bija piekarināts informatīvs uzraksts: *Kolhoznieks, kurš valstij nodevis visu savu gaļu, vilnu un olas!*

Kolhoza dzīvē nekad netrūka aizkustinošu raibumu. Staļina kolhozā pie priekšsēdētāja satraukta ieradās kāda kolhozniecē ar kuplām krūtīm kā divām futbola bumbām, kuras uztraukumā purēja, un ziņoja, ka pagasta vecākais tuvējā birtalā regulāri izvarojot viņas meitu. Ja kaut ko nedarīšot tikumības druvā, tad nocirtīšot galvas visiem boļševikiem. – *Vai meitene jau ir pilngadīga?* – paineresējās priekšnieks, lai piemērotu īsto soda olekti. – *Jā, ir! Divdesmit seši!* – *Ko jūs domājat, vai divdesmit sešgadīgu jaunkundzi kāds regulāri varētu regulāri izvarot, ja pašai nebūtu patikšana šādam prieciņam?* Uz tik naivu jautājumu māte atbildēt nespēja, bet vairāk nekad priekšsēdētāju ar tik skunstīgiem jautājumiem netraucēja. Galviņas neripoja. *Suns nedabūtu, ja kuce negribētu.*

Kad klētiņā dusēsi tu, pie tevis es aiziešu.

Es zinu, tu gaidīsi mani un durtiņas ciet neslēgsi.

Lulū, ai, Lulū, mīlēšu tik tevi vien!

Rudzu puķu zilām acīm, kafijbrūniem stilbiem, cūkpieņu dzelteniem matiem, zemes smaguma piebriedušas, kūts aromāta piesūkušas, daudzas

kolhozu sievas bija īstas centrs uzbrucējas, kurām mutes bija platas kā laidara vārti. Ja nebija īsti pa prātam, parāva lindraku uz augšu, pagrieza pēcpusi un parādīja divus bālus pūsmēnešus ar izpūrušu brūnganu vāverīti pa vidu! Iepūt man, tā kā skan! Tādus aizkustinošus skatiņus redzēja ne tikai visur esošie un visu redzošie puīškāni, bet arī daži citi klātesošie. Puišēji šādas vēstis atnesa uz skolu, šo to vēl klāt pielikdami.

Mazo kolhozu apvienošanās turpinājās, veidojot lielākas un perspektīvākas saimniecības. 1951. gada 25. martā lauksaimniecības artelis *Vētra* sadomāja *pāroties* ar kaimiņu arteli *Vārpa*, kuru cerēja nosaukt populārā padomju biologa Mičurina vārdā. Tikumīgās kolhoznieces tomēr iebilda, ka tas izklausītos aizdomīgi bezkaunīgi. Bija jāmeklē sterilāks vārds, tādēļ nosauca Molotova vārdā. Pietiekoši augsts *načalņiks*, lai viņam tādu godu parādītu pat tik tālā *Pribaltikas* nomalē.

Kā redzams, nosaukumi varenī, tikai dzīve drīz vien pierādīja, ka šīs iespaidīgās personas bijušas noziedzīgas pret latviešu tautu un nav pelnījušas cienījumu.

No 1951. gada līdz 1954. gadam artelis atradās Aizputes rajona Cildu ciemā, bet sakarā ar Cildu ciema likvidāciju Molotovs ietilpa Klosters ciemā. 1957. gada martā *Molotovu* pievienoja Kazdangas ciema kolhozam *Līdums*, kurš 1957. gada 25. martā atdalījās no kolhoza *Vienība*. 1964. gadā *Līdumu* pievienoja Kazdangas sovhoztehnikumam.

Ņīgu ņegu apvienošanās, likvidēšanās, *pārošanās* notika ne jau Kazdangas pagastā vien. 1950. gada 3. augustā kolhozu *Pavasaris* un *Ziedonis* Kalvenes pagastā 89 biedri nolēma apvienoties, nosaucot jauno lauksaimniecības arteli *Pavasaris*. Nolēma individuālā lietošanā katram kolhozniekam piešķirt piemājas zemi 0,5 ha platībā (neieskaitot zemi, ko aizņem dzīvojamās ēkas), vienu govī, trīs aitas (kazas), vienu sivēnmāti ar sivēnu metienu, 10 bišu saimes, mājputnus un trušus neierobežotā skaitā. Iestāšanās maksu noteikt bezzemniekiem 20 rubļus, zemniekiem ar saimniecību 40 rubļus. Radīt neaizskaramus, ik gadus atjaunojamus sēklas un lopbarības fondus 10% apmērā no visa gada patēriņa.

1951. gada 25. martā lauksaimniecības arteļu *Pavasaris* un *Leņina ceļš* 137 biedri apvienotā sapulcē pieņēma vienbalsīgu lēmumu apvienoties, nosaucot apvienoto lauksaimniecības arteli *Pavasaris*. 1950. gadā *Pavasaris* atradās Boju ciemā. 1954. gadā sakarā ar jaunu administratīvi teritoriālo iedalījumu *Pavasaris* ietilpa Kazdangas ciemā.

Vispārzināmais, bet sakropļotais sociālisms kolhozos ienāca lēnāk, nekā to vēlējās partijas bosī. Bijušo saimnieku paaugstinājums par kolhoznieku, desmitnieku, posminieku, brigadierī, viņa vietnieku vai kādu citu topošās iekārtas *šišku*, viņam neatņēma prātu un arī iespēju to izmantot, un saimnieka pienākumus iegūt no sev agrāk piederošā īpašuma platībām

arī kādu personīgu labumu, nejutot lielu atbildību par kopējo mantu. Pamazām izveidojās tā, ka priekšsēdētājs ar *bobiku* brauc un skatās, brigadieris jā un skatās, kolhoznieks sēž (dažkārt gul) un skatās. Dažviet brokastlaiks vilkās līdz pusdienām, bet pusdienas līdz vakaram, un tad jau bija jāpošas mājup, lai vēl paspētu sakopt savu piemājas pleķīti un lopiņus. Tā radās sakāmais: *Strādā kā pionieris, slaistās kā komjaunietis, dzer kā vecs boļševiks.*

Kolhoznieki cītīgi sekoja, kā brigadieris viņiem aprēķina izstrādes dienas par paveikto darbiņu. Kāda jauna un ziķerīga daiļava gāja pie priekšsēdētāja sūdzēties, ka viņai par siena panta mīšanu esot aprēķināts par maz, bet brigadieris taisnojās, ka par mīšanu siena pantā vien vairāk neiznākot. Priekšsēdētāja *ģenerālā līnija* bija nestrīdēties ar nokaitinātiem un sakarsētiem kolhozniekiem, bet ļaut viņiem kaut nedaudz *atdzist*, tad arī vieglāk noskaidrot, ko katrs saprot ar pieminētiem jēdzieniem un darbību.

Lai stimulētu kolhoznieku darbu, aprīņķa (rajona) darbaļaužu deputātu padomes izpildkomiteja veidoja *Goda plāksnes* un *Goda sarakstus*, publicējot presē tur ievietotos kolhozus un atsevišķus darba darītājus.

1949. gada augustā aprīņķa *Goda sarakstā* ierindoja kolhozus *Druva* (priekšsēdētājs Alberts Petrēvics), *Ļeņins* (priekšsēdētājs Mārtiņš Tontegode) un *Vārpa* (priekšsēdētājs Kārlis Freimanis) par labības sagādes pirmstermiņa plāna izpildi. Decembrī savukārt šajā sarakstā iekļuva Alokstes ciema Jāņa Spurdziņa brigāde par pirmstermiņa kokmateriālu sagatavošanu.

1950. gada janvārī tika godināts kolhoza *Staļins* slaukšanas pirmrindnieces Līze Pūre, Ieva Egliena un Austrā Rumbeniece. Aprīlī šādu godu izpelnījās Kazdangas ciema kolhozs *Staļins* (priekšsēdētājs Kristaps Bērziņš) un Alokstes ciema saimniecība *Padomju Baltija* (priekšsēdētājs Jānis Šērs) par pirmstermiņa graudaugu sējas plāna izpildi.

1951. gada februārī tika atzīmēts Boju ciema kolhozs *Pavasaris* (priekšsēdētājs Vizbulis) par pirmstermiņa kokmateriālu izvešanas plāna izpildi. Bet septembrī par biedram Staļinam dotā solījuma izpildi Goda sarakstā iekļuva *Ļeņins* (priekšsēdētājs Augusts Silamednis) un Cildu ciema Molotova vārdā nosauktais kolhozs (priekšsēdētājs Kristaps Bērziņš) par labības piegādes plāna pirmstermiņa izpildi.

Kazdangas ķirši joprojām bija ļoti populāri un atzīti par vieniem no labākajiem potcelmiem jaunu koku veidošanai, tādēļ kolhoziem ieteica vākt ķiršu kauliņus. Cena – 10 rbļ. par kilogramu. Sēklas iepirka *SORTSEMOVOŠČ* sēklu veikalā Aizputē. LLA zinātnieki uzsāka izveidot jaunu Kazdangas ķiršu šķirni ar 53 variantiem, iedalot šķirni trīs grupās: agrajos, vidējos un vēlos. Tie sāka ražot jūnijā un deva ražu līdz

septembrim. Ogas bija lielas, sulīgas un bagātas ar vitamīniem. Taču ķiršu bijušo slavu tie atgūt nespēja.

Lai sekmētu sauso stepju rajonu lauku aizsardzības joslu izveidošanu, PSRS MP uzlika par pienākumu Latvijā vākt kļavu sēklas un ozolu zīles.

1951. gada sākumā rajonā bija pabeigta kolhozu izveidošana, nodibinot 19 kolhozus ar iespaidīgiem vārdiem: *Kirovs, Molotovs, Kārlis Markss, Ļeņins, Staļins*. Vesels politbirojs! Piedevām vēl Raiņa un Imanta Sudmaļa vārdā nosauktie un uz jauniem varoņdarbiem aicinošie: *Komunisms, Sarkanā zvaigzne, Cīņa, Darba spēks, Boļševiks, Dzirkstele, Zieds, Pavasaris, Jaunā dzīve, Jaunais ceļš, 9. janvāris, Kurzeme*. Šāds sastāvs noturējās vairākus gadus.

Tika iesākta jauna kampaņa – kolhozu ciematu veidošana. Latviešiem, kas bija pieraduši pie savas individuālās sētas, šāda sādžu veidošana pēc krievu modes īsti nebija pieņemama. Daudzas vienkāršāk būvētas mājas uzlika uz platformām, un traktors tās aizvilka iecerētā vietā, dažkārt klajā laukā, kur nebija neviena kociņa, neviena krūmiņa, kur visiem pasaules vējiem aizķerties. Tāds ciemats ar dažām atvilkām mājām ilgus gadus stāvēja kolhozu *Boļševiks* un *Druva* ceļa galā, bet īsts ciemats tur nekad neizveidojās, tāpat kā daudzās citās vietās, līdz iecere noplaka.

Rudenī rajona lauksaimniecības izstādē Aizputē vērtīgus jaunlopus un Ardeņa šķirnes zirgus izstādīja kolhozi *Ļeņins* un *Boļševiks, Molotovs* lepojās ar sivēnmāti un panākumiem biškopībā. Šādas izstādes tika rīkotas katru rudenī. 1952. gadā Ļeņins atzinību guva ar cūkkopi Elzu Veckungu, kuras aprūpē bija 10 sivēnmātes.

1951. gada pavasarī uz Alokstes upes sāka celt hidroelektrostaciju, kas gaismu sāka dot 1953. gada 21. janvārī. Tas bija nopietns ieguldījums četru kolhozu ražošanas attīstībā. No šī *pupa* barojās *Sarkanā zvaigzne*, Raiņa, Kirova un Molotova vārdā nosauktās saimniecības.

1952. gadā rajona Goda sarakstu atkal rotāja *Molotovs* (priekšsēdētājs K.Bērziņš) par pirmstermiņa labības sagādes izpildi, bet *Ļeņina* kombainieris Visvaldis Šērs ieguva Aizputes MTS labākā kombainiera ceļojošo sarkano karodziņu.

1953. gads iesākās ar satriecošu vēsti – 5. martā plkst. 21.50 ar sirds asinsvadu vājumu un elpas trūkumu mira ģenerālisimuss Josifs Visarionovičs Staļins. Visa dižā impērija sēroja. Sirēnas kauca, ļaudis raudāja, radiofonā dienām ilgi skanēja sēru mūzika un tikai galēji nepieciešamā informācija. Visi saspringti gaidīja – kas nu būs? Bija bažas, vai varenā valsts spēs pastāvēt bez tik ģeniāla vadoņa, par kādu bija pataisīts Staļins, kaut arī viņa valdīšanas laikā paslepeni klīda ne mazums politisku anekdožu, par kuru izplatīšanu ne vienam vien radās *ziepes*. Bija jāsaskata tikai Staļina labie darbi un jāsaka: *Paldies Staļinam!* Bet, kad viņš

nomira, tie paši atviegloti noteica: *Paldies Dievam!* Politiskās iekārtas vienmēr atnāk kopā ar to nesējiem – konkrētiem cilvēkiem. Ļeņins paredzēja, ka Krievijā vieglāk būs revolūciju iztaisīt, bet visgrūtāk nosargāt. Sociālismu bez tā nesējiem bija grūti nosargāt. To agrāk vai vēlāk daudziem nācās atzīt.

Valsts tomēr uzreiz nesabruka, dzīve turpinājās, daudzas tautas varēja vieglāk uzelpot, tanī skaitā arī latvieši.

Kolhozos bija jāierīko sēklas lauciņi jaunai, stabilai un lētai lopbarības kultūrai – topinambūram. To ieteica kompartijas 19. kongress. Paši lauksaimnieki jau to nespēja izdomāt! Kartupeļus bija jāstāda kvadrātligzdās, cukurbietes jāapstrādā krustvirzienā, jāstāda jauni augļu dārzi, bet jaunais partijas ģenerālsēkretārs Ņikita Hruščovs nāca ar vērienīgu priekšlikumu – sēsīm kukurūzu! Arī to jāstāda kvadrātligzdās ar speciālu stādāmo ierīci RK-1, pa 3-5 graudiem katrā *perēklī*, 10 cm dziļumā. *Vot, tā!* Kukurūzu izmantos skābbarībai. Jāceļ speciāli skābbarības torņi. Šodien grūti iedomāties, ka pat tehnikuma kluba tornī tika stampāta kukurūza. Audzēkņi dažkārt ar baltā zirga, slinkā Andreja, palīdzību staigāja riņķī pa torni un kājām blietēja zaļo masu, kamēr parādījās sula. Rūpīgi bija jāuzmana Andreja dabiskās vajadzības, lai tās nesabojātu zaļās masas veselīgo garšu.

1954. gada 24. oktobrī rajona 4. lauksaimniecības izstādē atzinību par labu graudaugu ražu (21 c no ha) ieguva kolhoza *Ļeņins* labākie brigadierī Citkovskis un Ansons. Visi apbrīvoja Ernesta Zilīša izaudzētās vīnogas – 233 kg, gūstot 3294 rbļ. peļņu. Kolhoza *Molotovs* dārzkopis Kārlis Strazdiņš izstādīja 18 ābolu un bumbieru šķirnes.

Jaunatvērtās Vissavienības tautsaimniecības izstādes medaļu un radiouztvērēju izpelnījās slaucēja Silvija Niedra, kura no 12 govīm caurmērā izslauca 3908 l piena.

1955. gadā valsts apbalvojumu medaļu *Par teicamu darbu* saņēma kolhoza *Molotovs* priekšsēdētājs Kristaps Bērziņš, kurš bija ievēlēts arī par rajona padomes deputātu. Viņa kolhoznieki – brigadieris Jānis Ruņģevics, slaucējas Amālija Hercmane un Lūcija Esenberga saņēma LPSR Augstākās Padomes *Goda rakstus*.

Kolhoza *Ļeņins* priekšsēdētājam Augustam Silamednim Kijevā bija iespēja apmeklēt Vissavienības pirmrindas cukurbietšu audzētāju sanāksmi.

Prese vidzināja jaukas pasācības kā no brāļu Grimmu grāmatām par skaisto dzīvi kolhozos, panākumiem sociālistiskās lauksaimniecības celšanā, bet īstenība bija daudz savādāka. Kolhozu atskaitēs un kolhoznieku pulcinātāvās skaitļus pušķoja kā svētku eglītē, zēla *piepervēti* pierakstījumi, par kuriem pat partijnieki smīkņāja. Par faktisko stāvokli varam spriest tikai tagad, uzzinot lauksaimniecības ministra Aleksandra Ņikonova slepeno

ziņojumu Nr. 1363 1953. gada 28. maijā Latvijas Komunistiskās partijas Centrālkomitejas sekretāram Jānim Kalnbērziņam par Liepājas un Priekules rajonu kolhozu sabrukumu, ko pilnībā var attiecināt arī uz kaimiņu Aizputes rajonu. Savā ziņojumā A.Ņikonovs rakstīja: *Daudzi Liepājas un Priekules kolhozi atrodas dziļā sabrukumā, izteikti atpaliek galvenajos lauksaimniecības darbos, izsniedz kolhozniekiem par darba dienām maz labības un naudas. Kolhozos vadošos amatos daudz dzērāju. Labāks stāvoklis nav pašā Liepājas rajona partijas komitejā, tāpat kā Priekules rajonā. Kolhozos notiek rupji lauksaimniecības arteļu nolikumu pārkāpumi. Daudzi kolhoznieki vairāk nodarbojas ar savas piemājas zemes kopšanu, nekā strādā kolhoza laukos.*

Ziņojumā A.Ņikonovs min konkrētus piemērus un dod ieteikumus stāvokļa uzlabošanai. No šī patiesā ziņojuma redzams, ka jānoņem rožainās brilles, kādas centās uzlikt rajonu prese, un jāieskatās dziļāk kolektīvās saimniekošanas apstākļos.

Atcerēsimies, ka ļoti spējīgais, gudrais un talantīgais A.Ņikonovs 1959. gadā tika padzīts no Latvijas, kad atmaskoja *buržuāziskos nacionālistus*, kas pretojās pārkrievošanas politikai Latvijā. Tajā cieta arī citi nacionāli domājoši vadošie darbinieki, kuri pretojās kadru politikai – nevēģu iesūtīšanai no Krievijas, tā saucamajām vecajām republikām, kuri uz Latviju brauca ar prieku kā uz rietumu kultūras zemi. Uzticamie staļinieši A.Pelše un A.Voss *noēda* krievu A.Ņikonovu kā neuzticamu Latvijai un pārāk neatkarīgu, kaut viņa partijas stāžs bija no pirmskara gadiem. Viņu aizsūtīja uz Stavropoli, bet vēlāk viņš kļuva par PSRS Lauksaimniecības zinātņu akadēmijas prezidentu. Tik gudrs cilvēks Latvijā bija bīstams! A.Ņikonovs (1918-1995) gāja bojā autokatastrofā.

Latvijā no brālīgām republikām iepludināja kadrus ar latviskiem uzvārdiem, bet krievisku domāšanu un runāšanu. *Zdrastvuitje, bratci!* Viņi bija *uzbaroti ar ziepju burbuļiem*, ar latviešiem runāja *no sirc* līdz aizsmakumam, kad jau čerkstēja kā sabojātas obojas. Vietējās partijas komitejas bija pavājas, sekretāri mazizglītoti un bieži mainījās kā partneri aplausu dejās. Tikai vēlākajos gados partijas rindas nostiprinājās, par sekretāriem kļuva gudrāki un erudītāki cilvēki. Dzīve ar laiku pierādīja, ka jābūt uzmanīgiem ar cilvēkiem, kam *skārda lūpas un ģipša pakauši*. Nonākuši pie varas, tie centīsies pazemot tos, kas ir gudrāki un var aizņemt viņiem ceļu uz augstākām virsotnēm.

Tehnikuma mācību saimniecībā un kolhozā *Ļeņins* sāka gatavot kūdras-trūdzemes podiņus dārzeņu dēstu audzēšanai. Kolhozā tādus izgatavoja vairākus 10 000.

Lai dabūtu kādu vagonu cementa, ķieģeļus, kombinēto lopbarību, saimniecībām Rīgas *boļševikiem* ar *gruzoviku* bija jāved savī ražojumi. Tas

nebija ne kukulis, ne korupcija, ne spekulācija, ne Jupis viņzin kas, bet bez smērvielām lietas nevirzījās. Kas mēģināja strādāt godprātīgi, bez blatiem, tam lietišas diez kā negāja uz priekšu. Bet tās bija lietas, par kurām neviens nekad neko nerunāja. Visi gali ūdenī, un... punkts!

Lai dzītu ražošanu uz priekšu, jāorganizē sociālistiskā sacensība starp ražotājiem, brigādēm, kolhoziem, pagastiem. Jāpārņem pirmrindnieku pieredze. Lai to popularizētu, oktobrī notika gadskārtējā rajona lauksaimniecības izstāde, kurā *Leņins* atkal lepojās ar panākumiem zivkopībā, cukurbiešu un vīnogu audzēšanā. Brigadieris K.Kleinauskis ieguva augstu zirņu ražu – 22 cnt no ha 6,6 ha platībā. *Molotovā* Ruņģevics izaudzējis ziemas kviešus 24 ha platībā ar caurmēra ražu 25 cnt/ha.

Ar jaunām darba uzvarām bija jāsagaida PSKP 20. kongress. To sekmīgi veica kolhozs *Leņins*, pildot kūtsmēslu izvešanas plānu, bet kolhozs *Molotovs* pūlējās laukus mēslojot ar kūdru. Lauku mēslošana bija jāveic pēc izcilā padomju zinātnieka T.Lisenko ieteiktās metodes. Partijas pirmorganizācijām bija ko rauties, lai spoži pierādītu savu attieksmi pret svarīgo valsts mēroga notikumu. Kolhozā *Leņins* bija 11 partijas biedri, kurus vadīja pirmorganizācijas sekretārs K.Pets.

Varas vīri ieteica aktīvāk izvērst kolhozu radiofikāciju, lai labāk organizētu darbu saimniecībās un sniegtu kolhozniekiem jaunāko informāciju. Valdība pieņēma nozīmīgu lēmumu – sākot no 1956. gada 10. marta par divām stundām saīsināt darba laiku pirms izejamām dienām. Lai stimulētu MTS, kolhozu un padomju saimniecību darba ražību, nodibināja *Sarkanos karogus*. Izvērsa kampaņu par trīsdesmittūkstošniekiem kolhozu kadru pastiprināšanai. Vīriem piesolīja 30 000 rubļus, lai uzņemas saimniecību vadību. Bija jāizvērs pamatīgāka uzskatāmā aģitācija.

Kolhozu un rūpniecības uzņēmumu panākumu skatē oktobrī Silviju Niedru atkal godināja kā labāko slaucēju rajonā:

*Silvija ar labu gribu
Iespaidot prot govju dabu.
Piens upes, vai tu re,
Satek viņas slaucenē.*

Tehnikuma saimniecība joprojām audzēja labus Ardeņa šķirnes zirgus, piedāvājot zemniekiem ērzeļa Līdums pakalpojumus. Saimniecība rādīja, kādu labumu dod purvu apgūšana. Gadā apgūtie 12 ha devuši 48 000 barības vienību. 1955. gadā sāka dzēst valsts aizņēmumu.

Par dzīvi kolhoza pirmsākumos stāsta Māra Tomsone-Grosberga: – 1954. gada septembrī sāku mācīties Kazdangas lauksaimniecības tehnikuma zootehnikas nodaļā. Jau pirmajās dienās klasei vajadzēja doties talkā kolhozā „*Leņins*”. Sešus audzēkņus norīkoja lasīt ķiršus. Raža bija laba. Populārie Kazdangas ķirši auga gar ceļmalām, gandrīz arī katrā

lauku sētā. Brigadieris stāstīja, ka tie esot vēlā skābo ķiršu šķirne. Mēs kā strazdi bariņā klīdām un lasījām ogas gan spaiņos, gan vēderos.

Vēlāk lasījām arī ābolus un vedām „Juskas” šķūnī. Talciniekiem pusdienas deva „Čīču” saimniece Paulīne Dzirkale un Līne Brigmane „Liepājniekos”.

1958. gada pavasarī ar draudzeni Dzidru Milleri nonācām pirmsdiploma praksē kolhozā „Leņins”, kad atkal pārliecinājāmies par „Čīču” saimnieces labo prasmi ēdienu gatavošanā. Talciniekos viņa bija kļuvusi populāra ar sātīgo un garšīgo ēdienu, un tādēļ rudens talkās audzēkņi labprāt devās šajā kolhozā strādāt. Tehnikuma koptgaldā jau tik labi nebaroja. „mūsu darbu vadīja brigadieris Oto Citkovskis. Viņš brauca divričos un ducelē labprāt vizināja arī mūs. Laidām uz liellopu fermu „Pūņos”, ka put vien. Viņš bija tāds lāga cilvēks. Otrs brigadieris Eduards Graikste bija neliela auguma, runātīgs un kustīgs vīrietis, kurš kolhozu pārskatīja jāšus. Toties galvenais zootehniķis Augusts Purmalietis bija kājāmgājējs. Arī mēs parasti uz lopu fermām devāmies pāri laukiem kājām. Kolhoza priekšsēdētājs bija Kārlis Eņģelis, vienmēr izturēts, erudīts cilvēks ar labu humora izjūtu. Turpmāk tiekoties ar dažādiem vadošiem darbiniekiem, vienmēr salīdzināju, vai viņi ir līdzīgi K. Eņģelim, kurš kalpo kā mēraukla.

Mums ar topošo agronomu Jāni Sauju nakšņot vajadzēja „Čīčos”, kur atradās kolhoza kantoris. Iedeva mums matračus. Vakaros tos izklājām uz grīdas vai krēsliem, no rīta sarullējām. Jānis gulēja lielajā istabā, es priekšsēdētāja kabinetā. Vēlāk „mantoju” atsevišķu istabiņu. Dienā praktizējos lopu dzīvsvara noteikšanā, spiest ausīs numurus, griezt govīm nagus, kārtot uzskaites dokumentus. Vakaros negausīgi lasīju grāmatas, bet vīri sita kārtis. Dokumentu apgūvē daudz palīdzēja galvenā grāmatvede A. Krišāne un kontrolasistente V. Lemaīķe.

Kādu dienu A. Purmalietis norīkoja uz putnu kūti „Muižarājos” veikt kontroluzskaiti par vistu dējību. Šeptele mierīga, sēdēju maija saulītē un lasīju grāmatu, lai cibiņas iekšā dara savu darāmo. Ik pa brīdim ar kopēju Šperliņu izņēmām olas no ligzdām. Negaidīti ieradās kāds vīrs žokejcepurē, ar mugursomu plecos, piebraukdams ar divriteni. Viņš jokojās. Domāju, ka kāds kautrīgs kolhoznieks, bet izrādījās, ka ieradies Aizputes rajona galvenais vetārsts Barkāns, ar kuru negaidīti nācās iepazīties.

Reiz man vajadzēja nokļūt Aizputē. Satiksme tikai ar „kurpnieka melnajiem”. Agronome Austra Poriņa iedeva zirgu ar segliem, un es lepmi drasēju pa Aizputes ielām.

Vēlajos vakaros priekšsēdētāja kabinetā iemācījos rakstīt ar rakstāmašīnu, kas ļoti noderēja vēlākā darba dzīvē. Prakses laikā nācās iepazīties ar daudziem kolhozniekiem. Brigadieris Pāvils Žūras mīlēja

stāstīt pikantas anekdotes. Kolhozieki mūs, praktikantus, aicināja svinēt Jāņus. No Čičiem līgotāju pilnā mašīnā braucām uz Valatas pilskalnu. Piedalījāmie arī kolhoza jauniešu pilngadības svētkos. Toreiz bija tāda tradīcija, ar kuru mēģināja aizpildīt kādreizējās iesvētības baznīcā, lai jauniešiem arī būtu kāda prieka mirklītis.

Mācoties tehnikumā, gājām praksē arī uz kolhozu „Boļševiks” pie zvērkopja Ernesta Paukša skatīties pirmrindas sudrablapsu fermu. 1956. gadā bijām praksē „Mazbojās”, kas atradās kolhoza „Pavasaris” teritorijā. Bija vēls rudens. Gulējām salmos uz grīdas un pa šķirbām sienā skatījāmie, kā mēnesnīcā ēnojas koku zari. Ēdām virtuvē ar vēl neieliktu logu, mazgājāmie dīķi, kuru dažas dienas salna pārklāja ar ledu. Talkā strādāja arī kara jūrnieki no Liepājas. Šodien grūti iedomāties tos apstākļus, kādos strādāja lauku ļaudis kolhozu pirmsākumu gados.

1957. gada 1. ceturkšņa darbu cūkgaļas ražošanā, kolhozs *Leņins* pirmo reizi saņēma *Sarkano karogu*. Karogu svinīgi pasniedza 1. maija svētku sarīkojumā. Teļu kopēja Lidija Graikste panāca vidējo jaunlopu dzīvsvara pieaugumu 820 g. 1953. gadā govju skaits no 240 galvām pieauga līdz 316.

Pēc dažu gadu atelpas atkal sākās kolhozu pārorganizēšana. 1957. gada maijā rajonā bija 28 kolektīvās saimniecības: *Liesma, Rīts, Tebra, Druva, Saliens, Līdums, Vienība, Vārpa, Centība, Zvaigzne, Sarkanā zvaigzne, Cīņa, Zieds, 9. janvāris, Komunisms, Darba spēks, Sarkanais strēlnieks, Boļševiks, Jaunais ceļš, Kurzeme, Jaunā dzīve, Pavasaris* un vēl Kirova, Staļina, *Leņina, Raiņa, Imanta Sudmaļa, Kārļa Marksa* vārdos nosauktie.

Lai uzlabotu zirgu kvalitāti, 1958. gadā kolhozā *Leņins* iegādājās Latvijas braucamās tīršķirnes elites klases vaislas ērzeli Oras, kuru novietoja *Strautiņos*, bet tehnikums nopirka elites klases Baltijas šķirnes ērzeli Agri.

1961. gadā *Pavasari* pievienoja *Leņinam*, izveidojot vienu no lielākajiem kolhoziem rajonā 6383 ha platībā. Aramzemes vērtējums 38 balles. Diemžēl lielās saimniecības bija grūti pārskatāmas, bet tāda bija partijas vēlme – katrā ciemā pa vienam kolhozam. Viegļāka darba organizācija.

No 1961. gada janvāra par kolhoza *Leņins* priekšsēdētāju sāka strādāt Edmunds Sausis (dzim. 1924. gada 13. martā Embūtes pagasta Čukas mājās). 1947. gadā beidzis Kazdangas lauksaimniecības tehnikumu jaunākā agronoma specialitātē, palika strādāt tehnikumā par laborantu. 1959. gadā pārgāja darbā Lažas ciema kolhozā *Censonis* par sēklkopības agronomu. 1950. gadā *Censonis* apvienojās ar *Boļševiku*, kura kantoris atradās *Druvās*. 1951. gada februārī E.Sausis ievēlēja par *Boļševika* priekšsēdētāju, jo iepriekšējais vadītājs bija poļu laukstrādnieks Antons Harastovičs, kurš neprata ne lasīt, ne rakstīt, un piedevām pamatīgi mīlēja sīvo. Praktiski visu

dokumentāciju nācās kārtot E.Sausim, priekšsēdētājs deva tikai ievirzes. Neskatoties uz netikumiem, A.Harastoviču pārcēla par priekšsēdētāju Klosteres kolhozā *Sarkanā zvaigzne*. Tā bija savdabīga prakse, ka dzērājus pārcēla no viena priekšnieka krēsla otrā, jo viņiem kabatā bija *maizes kartiņa* – Komunistiskās partijas sarkanā biedru karte.

1987. gadā par darbu Kazdangā savās atmiņās E.Sausnis stāstīja: – *Kolhoza kantoris atradās „Čīčos”. Teritorija bija liela, jo iepriekš bija apvienojušies „Staļins”, „Druva” un „Padomju Baltija”. 1961. gadā gribēja pievienot arī Boju pusē esošo „Pavasari”. Toreiz bija tāds stāvoklis, ka kolhozs slēdz līgumu ar valsti, kas deva naudu, lai varētu cilvēkiem izmaksāt algas par padarīto darbu. Bojinieki mūs negribēja, kaut paši bija tukšinieki. No marta līdz novembrim viņi par darbu nebija saņēmuši ne kapeikas. Iejaucās rajona vadība, un 1961. gada novembrī „Pavasari” pievienoja „Ļeņinam”, un kolhozs aptvēra plašu apkārtni. Strādāt bija grūti. Pavasarieši gribēja, lai mēs viņiem samaksājam visus samaksu par iepriekšējo periodu. Tam mēs nepiekritām. Solījām tikai samaksu par padarīto darbu. „Pavasari” nekas nebija uzcelts, izņēmot vienu liellopu kūti, kas ātri sabruka. Mantojumā saņēmām 100 govīs kopā ar teļiem, 40 cūkas ar sivēniem un trīs nolietotus traktorus. Dokumenti bija nekārtībā, izvazāti. Sekas vēl ilgi bija jāizjūt, jo kolhozniekiem nevarēja aprēķināt pensijas.*

Starp abām saimniecībām nebija ceļu. Kara gados ceļš bija izdragāts. Vajadzēja braukāt caur Aizputi. Nevarēja tikt pat līdz kantorim. Atbrauca reiz rajona partijas komitejas sekretārs ar motociklu, bet līdz „Čīčiem” netika. Pavasarī trūka 40 t sēklas. Bija jāveic liels darbs, lai savestu ceļus kārtībā, jo ceļi ir svarīgas artērijas saskaņotam darbam. Kantorī mums bija tikai trīs telpas. Viena priekšsēdētājam, otra – agronomiem, bet trešā grāmatvežiem. 1963. gadā Valatā atjaunojām lielo māju un ieguvām četras telpas, vēlāk vēl divas. Kantoris pārcēlās Valatā.

Pasūtījām pirmos projektus, lai veco zirgu stalli pielāgotu mehāniskām darbnīcām, iekārtojām smēdi, uzlikām juntu, atjaunojām klēti. Liels notikums kolhozā bija jaunās ēdnīcas celtniecība. Sākumā otrais stāvs nebija domāts, vēlāk bija iecere tomēr būvēt otrā stāvā viesnīcu ar astoņām istabām. Tomēr beigās nolēmām iekārtot kantori.

Nākošais objekts bija dzīvokļi. Kopā ar SCO spēkiem uzbūvējām pirmo balto ķieģeļu ēku Bērzu gatvē 1. pēc tam cēlām jaunās mehāniskās darbnīcas, kas bija ļoti svarīgs objekts. Pabeidzām cisternu kaltes būvi. 1970. gadu beigās saviem spēkiem cēlām divas daudzdzīvokļu mājas Bērzu gatvē 2 (ar krāsns apkuri) un Bērzu gatvē 3 (ar centrālapkuri). Remontējām un uzcēlām kūtis „Soģos”, „Zalsteros”, „Kaupos”, „Pūņos”, „Ošos”. Tas

deva iespēju pārcelt lopus no mazām kūtiņām uz lieliem staļļiem un 1987. gadā iegūt rekordizslaukumus 3756 kg piena no vienas govs.

Ir daudz jaunu nākotnes ieceru par cūku kūti 1000 bekoniem, teļu kūti Bojās 350 galvām, govju kūti Vecpilī 200 lopiem.

Par darbu lauksaimniecībā Edmunds Sausis apbalvots ar *Darba Sarkanā Karoga ordeni* (1958. gada 15. februārī), ordeni *Goda Zīme* (1965. gada 1. oktobrī), *Ļeņina 100 gadu jubilejas medaļu* (1970. gada 27. martā), nozīmi *Sociālistiskās sacensības uzvarētājs* – 73 (1973. gada 20. augustā), *PSRS Civilās aizsardzības teicamnieks* (1982. gada 29. septembrī), Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija *Goda rakstu*, PSRS Lauksaimniecības ministrija nozīmi *Sociālistiskās lauksaimniecības teicamnieks*, Latvijas PSR lauksaimniecības teicamnieka nozīmi (1984. gada 5. martā) un citiem.

Ilgus gadus E.Sausis pildīja Kazdangas ciema izpildkomitejas deputāta pienākumus. Mūža nogalē bija gados vecākais kolhozu priekšsēdētājs republikā un arī darba stāža ziņā viens no ilggadīgākajiem saimniecību vadītājiem. Taču nekas nav mūžīgs. Edmunds Sausis mira 2000. gada 17. jūnijā. Apglabāts Pūceskalna kapos.

Ap 1980. gadiem daudzi kolhozi, kuru priekšgalā atradās vīri ar vērienīgu domāšanu un vēzienu darbībā, bija nonākuši uz zaļa zara. Cēla fermas, mehāniskās darbnīcas, daudzdzīvokļu mājas, sporta un kultūras namus. Ar tīru lauksaimniecisku ražošanu pie turības bija grūti tikt, bet kas atrada labu āderi palīgnozārēs, tas ieguva labus līdzekļus saimniecības kopējā budžetā. Kolhozā *Ļeņins* tāda peļņu nesoša palīgnozare bija zivkopība, bet cūkkopība nesa zaudējumus. Kādā no kolhoza gada atskaišu sapulcēm priekšsēdētājs zīmīgi pateica: „Cūkas apēd zivis!” Respektīvi, zivkopība strādāja ar 30 000 rbļ. peļņu, bet cūkkopība tikpat daudz nesa zaudējumus. *Pa nullēm!* Bet ar nullēm attīstīties nevarēja. Ražošanas rādītāji daudzās nozarēs auga. Ja 1962. gadā cūkgaļas ražošanā vienu centneru ieguva, patērējot 11,4 cilvēkdienas, tad 1972. gadā to pašu ieguva, 6,17 cilvēkdienās. Piena ražošana desmit minētajos gados pieauga no 2,7 dienām uz 1,27 dienām un tamlīdzīgi.

Kolhozā netrūka priekšzīmīgu darba darītāju, kurus godāja par pirmrindniekiem. Zivkopībā šādu godu izpelnījās ilggadīgais nozares vadītājs Kārlis Poriņš, kurš bija arī starpsaimniecību zivju apvienības priekšsēdētājs. Viņam palīdzēja Laimonis Ozoliņš, darbu turpināja Aija Roberta, Zigurds Mīlašs, Vaclavs Jonkuss. Ar Kazdangas panākumiem zivkopībā iepazinās Vissavienības zivkopības semināra dalībnieki.

Traktorists Aivars Zommers 1976. gadā par savu darbu saņēma sociālistiskās saimniecības uzvarētāja nozīmi, 1978. gadā viņam piešķīra komunistiskā darba trieciennieka nozīmi, kā arī 3. pakāpes *Darba Slavas ordeni*.

Šodien šādi apbalvojumi izklausās sveši un nepieņemami, bet iegūt tos nebūt nebija viegli. Ar *brandava* dzeršanu un slaistīšanos pie goda zīmēm un ordeņiem tikt nevarēja.

Ļoti augsto Darba Sarkanā Karoga ordeni 1977. gadā ieguva traktorists mehanizators Leons Zeltiņš. Viņš saņēma arī nozīmi *Komunistiskā darba trieciennieks*.

Ar ordeni *Goda Zīme* tika apbalvota slaucēja Marta Skudra. Par priekšzīmīgu darbu par Latvijas PSR un Vissavienības kolhoznieku kongresa delegāti ievēlēja ekonomisti Agnesi Akmentiņu.

1962. gadā Hertai Bensonei piešķīra Latvijas PSR labākās slaucējas nosaukumu, kā arī sociālistiskā darba uzvarētājas, nosaukumu *Nopelniem bagātā kolhozniece* un ordeni *Darba Veterāns*.

Vairākus gadus rajona labākās slaucējas godu ieguva Silvija Niedre.

Pusgadsimta pastāvēšanas laikā Ļeņina vārdā nosaukto kolhozu vadījuši: Mārtiņš Tontegode (no 1949. gada 4. aprīļa); Jānis Spurdziņš 1950. gada sākumā trīs mēnešus aizvietoja priekšsēdētāju, kamēr tas atradās kvalifikācijas celšanas kursos; Augusts Silamednis (no 1950. gada 6. jūlija) – savu karjeru beidza, saņemot astoņu gadu cietumsodu par izvarošanu; Kārlis Eņģelis (1958.-1960. gadi); Edmunds Sausis (no 1961. gada 1. janvāra līdz kolhoza likvidācijai, kad 1990. gadā izveidoja paju saimniecību *Valata*).

Vadošos amatos kadru mainība bija ļoti liela, tādēļ pieminēsim dažus, kas ilgāk noturējušies seglos. Priekšsēdētāja vietnieki: Jānis Šērs, Eduards Graikste, Ēvalds Ozols, Laimonis Tamsons, Vilnis Freimanis, Zenta Verze u.c.

Galvenie grāmatveži: Ilmārs Kudums, Marelda Gulbe, Aina Kuduma, Indra Arāja, Herta Gruntiņa u.c.

Ietekmīgas personas jebkurā darbavietā bija partijas pirmorganizāciju sekretāri, kuri raudzījās, lai tiktu ieturēta pareizā politiskā līnija, atmaskotu tautas ienaidniekus, izravētu cilvēku apziņā kapitālistiskās intereses, veiktu politisko audzināšanu ar politinformāciju palīdzību, organizētu valsts svētkus, sekmētu dažādu partijas kongresu un plēnumu lēmumu *iemiešanu* dzīvē. *Iemiesošanas* jēdziens bija stipri izplatīts. Kā viena iemiesošana beidzās, tā sākās atkal cita. Garlaicīgi nebija ne pašiem sekretāriem, nedz tautai. Nevarētu teikt, ka visi partijas sekretāri būtu bijuši dedzīgi ļeņinieši un pārliecināti boļševiki, bet kādam jau tas darbiņš bija jāveic, lai noturētu tautu ilksīs un komunistiskais vezums virzītos tālēs zilajās. Šo darbu veica: P.Lapinskis, K.Pets, L.Ozoliņš, Ē.Ozols, L.Tamsons, Z.Verze u.c.

Agronomu postenī strādāja izglītoti kadri ar speciālo izglītību. Sāka tehnikuma skolotāji Jānis Klincārs, Jānis Kamols, kas šo darbu veica amatu

savienošanas kārtībā, lai saimniekošanu ievirzītu pareizā agrotehniskā limenī. Turpināja Kārlis Eņģelis, Andrejs Upmalis, Vilnis Dreimanis, Juris Moisejs, Aivars Kliests, Edgars Juska u.c.

Arī zootehniķu postenī strādāja kvalificēti kadri, kā Purmalietis, Alfons Bērics, Mirdza Dzeguze, Jānis Verze, Vilma Jesiļeviča, Dzidra Strūberga, Skaidrīte Grablovska u.c.

Galvenie mehāniķi Jānis Šenkevics, Alberts Zommers, Valdis Krieviņš, Laimonis Simsons, Imants Arājs, Visvaldis Juska, Indulis Ore.

Sekmīgu darbu palīdzēja organizēt dispečeri, tehnikas pārziņi, brigadierī, automehāniķi, ekonomisti, drošības tehnikas inženieri, sagādnieki, vetārsti, darbnīcu vadītāji, fermu pārziņi, melioratori u.c.

Latvijā pazīstamais lauku dzīves aprakstnieks Ēriks Hānbergs 1969. gada parudenī (E.Hānberga jaunvārds) padziņvoja kolhozā un sarakstīja grāmatiņu *Valatas mantinieki*, kas iznāca 1970. gadā un pēc kuras tapa īsfilma ar līdzīgu nosaukumu (režisors Arnis Akmeņlauks). Filmā iztirzāta kolhoza nākotne.

Bija tālredzīgs projekts kolhoza centra būvi virzīt uz ziemeļiem gar parku, kur gāja galvenais kanalizācijas vads uz Aloksti. Savukārt sovhoztehnikums savas Līvānu mājiņas būvētu blakus parkam uz dienvidiem. Ar laiku šie abi nelielie ciemati savienotos un izveidotu lielu Ļeņina vārdā nosauktu sādžu. Tomēr dzīve izdarīja pārsteidzoši smagas korekcijas.

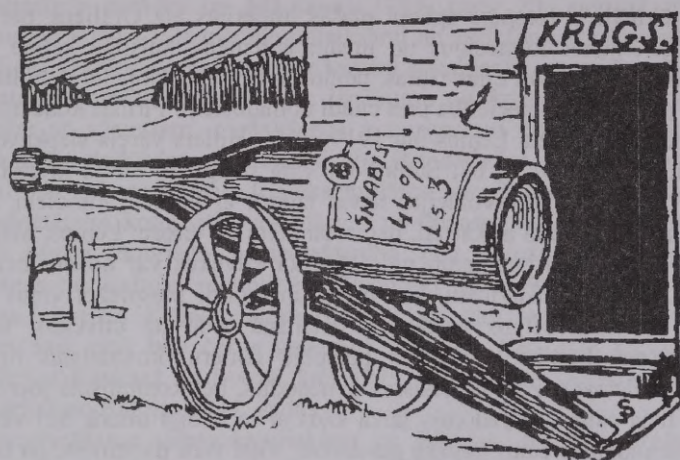
Reizē ar valstiskās neatkarības atgūšanu Latvijā beidza pastāvēt sociālistiskās ražošanas ēras iestādes – kolhozi un sovhozi. Kolhozs *Ļeņins* kļuva par paju saimniecību *Valata*, bet sovhoztehnikuma saimniecības atdalījās no tehnikuma un izveidoja paju saimniecību *Alokste* Noras Tolstikovas vadībā ar 1200 ha lielu platību. Daļu saimniecības atguva kādreizējie zemes īpašnieki. Daļu saimniecības lopu un tehniku sadalīja uz *galviņām* pajās. Šajā privatizācijas procesā ieguvēji bija manīgākie un gudrākie, kas *prihvatizācijas* aizsegā kļuva manāmi turīgāki, nodrošinot sev labu bāzi individuālai saimniekošanai.

Paju saimniecība *Alokste* vēl sīksti turējās pie kolektīvās saimniekošanas principiem un bija viena no nedaudzajām saimniecībām Liepājas rajonā, kas spēja izturēt valdības nelabvēlību pret lauksaimniecisko ražošanu.

Bija jāpārkārto ne tikai ražošana, bet arī domāšana no kolektīvās saimniekošanas uz individuālo darbošanos. Čaklākie zemes kopēji ātri spēja *pārlēkt uz jaunām sliedēm*, bet daudzi *mazlitrāžas* pļēguri ar ziliem deguniem un apdāvinātākie sliņķi, kuri labi jutās kolhoza *pīļu dīķī* un tūri labi dzīvoja uz citu rēķina, nepalaidot garām izdevību kaut ko *ieraut nāsīs*, tagad īdēja kā zīdaiņi, kuriem atrauts pups ar visu putriņas buteli. Viņu

sākotnējā aktivitāte ātri saplaka kā gaisu izlaidusi šļauka, nespējot pašai sevi uzpumpēt. Toties daudzi slaveni saimniecību vadītāji izturējās kā Raiņa drāmās rūdītie varoņi un dzīvē nepazuda, izmantojot kādreizējos labi iestrādātos blatus. Tagad viņi no saviem svinīgiem rakstāmgaldiem un polsterētiem krēsliem pārsēdās uz ne mazāk mīkstiem un tautiskiem ķebliem.

Mūsu maizes un piena devēja – zeme pārcieta vēl sāpīgu *ķeizargriezienu*. Lielas plantācijas rotāja ušņu *kokvilna*. Gidi daudziem ekskursantiem, kas brauca apskatīt bijušo socvalsti, rādīja un stāstīja: *Tās nav pilsdrupas, bet bijušo kolhozu lopu fermas un mehāniskās darbnīcas...*

Alkohola dižgabals", kurš klusi un nemanāmi nogalina vairāk vīru (diemžēl, arī sievas), nekā jebkurā karā, jūtami drebināja sociālistiskās ražošanas pamatus

*Tu lauzi mūs, naidīgā pretvara,
Vēl cīņa pret tevi nav nobeigta!*

Rainis

„KRASTA BANGA” 1949. GADA MARTĀ

Pārlasot gadu simteņu vēsturi par Krievijas caru valstīm no laika pirms 300 un 400 gadiem līdz mūsdienām – atšķirības tikumos nekādas. Vienalga, ķeizars, cars, ģenerālsekretārs vai prezidents, domāšana tā pati – mazo tautu pazemošana, lielkrievu šovinisms nav mainījies. Krievs ar citām tautām nav daudz rēķinājies. Nespēja apkopt plašās impērijas aiz Urāliem, bet tiecas ievākt garšīgākos kumosņus no tuvām ārzemēm, kaislīga vēlme – līdz stulbuma – pārkrievot citas tautas, demonstrējot apbrīnojamu debilitāti citu valodu apgūšanā. Neiecietība pret citādi domājošiem. Pirmās koncentrācijas nometnes taču uzcēla Ļeņins jau 1919. gadā. Hitlers varēja slepkavot tikai 12 gadus (1933-1945), bet Staļins un viņa palīgi to varēja krietni ilgāk. Ļeņins sludināja, ka revolūcijas nevar izdarīt ar baltiem cimdkiem, svešās zemēs nevar iebraukt ar karieti, bet ar tankiem un teroru. Ļeņins, Staļins un vesela virkne viņu pakalpiņu pierādīja, ka cilvēkus var nokaut bez asins izliešanas, bez slepkavībām, bet garīgi un morāli piespiežot viņus dzīvot svešos un necilvēcīgos apstākļos, neierastā vidē un cilvēkos. Cilvēku slepkavošanā Staļins ievērojami pārspēja Hitleru, komunisms bija tālu priekšā fašismam. Pasaulē fašisms ir nosodīts, bet komunisms joprojām ir sveikā ticis cauri! Ja padomju laikā kāds ar to nebija mierā, ātri varēja uz dzīvi paraudzīties cauri *ķīniešu gardīnēm*. Visu varu padomēm, pa Oktobra ceļu Staļina vadībā, urrā, urrā! Mīļotās partijas sekretāri cēlās nākotnes vārdā centās pierādīt, ka Latvijā buržuji, zagļi un tautas ienaidnieki 20 gadus verdzinājuši latviešu tautu un tās labāko daļu – proletariātu. Padomju vara centās nomelnot visu to, kas bijis agrāk, un pazemot tos, kas domāja savādāk. Tā bija kā apsēsta iedomāto ienaidnieku meklēšanā, vai arī tišām sevī uzkurināja vajāšanas māniju, radīja aizdomīguma atmosfēru, kāda netika manīta Latvijas neatkarības gados.

Jau 1945. gadā Latvijas komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālā komiteja saņēma Maskavas naudu un direktīvas, kas jādara komunisma celtniecībā republikā. Partijas biedrus nevarēja sodīt bez pirmā sekretāra atļaujas, tā radot neaizskaramības aizkaru. Drošākus panākumus, strādājot Dzimtenes labā, varēja gūt, iestājoties komunisma cēlāju pirmajās rindās.

Ar komunisma celtniecību diemžēl neveicās tik labi, kā partijas bossi bija iecerējuši. Vidzemē un Zemgalē 1944. gada rudenī tūlīt pēc padomju armijas ienākšanas un Kurzemē tūlīt pēc kapitulācijas sākās aresti, kas izsauca

latviešos patriotisku vēlmi cīnīties par neatkarīgās Latvijas atjaunošanu. To stiprināja rietumu radiopropaganda, kas izsauca Latvijas mežainos apvidos īstu cīņu lavīnu, ko profesors H.Strods nosaucis par karu pēc kara.

Aprīņu partiju komiteju sekretāri ziņoja Centrālkomitejai, ka pagastos darbojas bruņotas bandas ar spilgti izteiktu buržuāziski nacionālu raksturu. Būtu lietderīgi, ka no katras pagasta izsūtītu dažas ģimenes, kas aktīvi palīdz saviem radniekiem mežos.

Līdztekus partizānu karam notika zemnieku dzīšana kolhozos. Latviešu zemnieki, kuri gadsimtiem ilgi bija dzīvojuši viensētās, saklausījušies par padomju kolhoznieku nožēlojamo, dzimtbūtniecisko stāvokli, ar maziem izņēmumiem sabotēja Maskavas direktīvas. Latvijas PSR Ministru Padome pēc attiecīgas norādes no Maskavas 1947. gada 27. augustā pieņēma lēmumu par kulaku saimniecību noteikšanu un aplikšanu ar paaugstinātiem nodokļiem. Galvenie noteikumi par kulaku saimniecību noteikšanu saistījās ar algota darbaspēka izmantošanu, ienākumu no dzirnavām, kuļmašīnām, sadarbību ar vāciešiem, piedalīšanos aizsargos un citām padomju varai nepatīkamām darbībām. Ar uzskaiti bija jānodarbojas izpildkomitejām un saraksti līdz 20. septembrim trīs eksemplāros bija jānogādā izpildkomiteju priekšsēdētājiem, kompartiju sekretāriem un finanšu nodaļu vadītājiem.

Tā lēnām nobrieda nepieciešamība pēc *kulaku un nacionālistu* izsūtīšanas no Baltijas republikām. Padomju Savienībā jau bija uzkrāta bagātīga pieredze Krimas tatāru, čečenu un citu tautu izsūtīšanā. Īsts meistars šajā ziņā bija čekas ģenerālis I.Serovs, kurš bija vadījis masu deportācijas Kaukāzā un Ļvovā, kad 1939. gadā PSRS sagrāba Poliju, un deportācijas no Baltijas 1941. gadā.

Nometināšanas vietas kaitniekiem no Baltijas atbildīgie orgāni sāka meklēt tūlīt pēc 1949. gada 29. janvāra PSRS Ministru Padomes lēmuma par deportāciju veikšanu. PSRS iekšlietu ministrs Kruglovs nosūtīja rīkojumus Jakutijas APSR, Amūras, Irkutskas, Omskas, Tomskas un Novosibirskas iekšlietu pārvaldēm un ministriju nodaļām, kā arī Habarovskas un Krasnojarskas novadiem. Attiecīgie reģioni atbildēja, cik cilvēku var uzņemt, kur izmantos, bet vēlams, kad Sibīrijas upēs maijā un jūnijā sāksies navigācija. Trūcīgie kolhozi ieguva lētu darbaspēku lauksaimniecībā, zivkopībā un meža darbos.

Deportācijas notika, pamatojoties uz PSRS Ministru Padomes 1949. gada 29. janvāra lēmumu Nr. 390-138 (*ss.-soveršeno sekretno* – pilnīgi slepeni). Pakļaujoties šim lēmumam, LPSR Ministru Padome pieņēma divus lēmumus – 1949. gada 17. martā Nr. 382 par 10 000 budžu ģimeņu izsūtīšanu un vēl 24. martā Nr. 297 – par izsūtīto mantu konfiskāciju. Abi lēmumi noformēti ar V.Lāča un lietu pārvaldnieka I.Bastina parakstiem. Visu šo operāciju kodēja ar slepeno paroli – *Krasta banga*. Kad V.Lācis

parakstīja šo pavēli, Krievijā jau viss bija sagatavots – vagoni, konvoji. Latvijā iebrauca vesels lēvenis ar čekas operatīvajiem virsniekiem. Ne jau uz vietas kāds deva rīkojumu sākt deportāciju.

18. martā tik sasaukta apspriede ar iekšlietu ministrijas apriņķa daļu priekšniekiem, bet 19. martā ar virsniekiem, kuri bija nozīmēti par iekraušanas un ešelonu formēšanas punktu priekšniekiem. Konvoju un ešelonu pavadīšanas grupas uz nozīmētām vietām nogādāja pa dzelzceļu un autotransportu naktī no 23. uz 24. martu.

No Igaunijas deportēja 20 713, Lietuvas 31 917, bet Latvijai atņēma visvairāk – 42 149 krietnākos, gudrākos, strādīgākos cilvēkus. Kā vēlāk atklājās, tad pagastu izpildkomiteju 1947. gadā sniegtie kulaku saraksti nemaz nebija pilnībā ņemti vērā, bet sarakstus sastādījuši drošības komitejas vīri, kuri par pamatkritēriju kulaku saimniecību noteikšanā ņēmuši arhīva ziņas par iedzīvotāju tautsaimniecības uzskaiti, kuru veica Latvijas valdība 1939. gadā. Padomju vara neuzticējās savām izpildkomitejām, bet paļāvās uz desmit gadus veciem datiem, kas izraisīja šaubas par to pareizību.

Samērā mierīgā pārbaidītā sabiedrības reakcija ļāva Latvijas kompartijas 1. sekretāram biedram Kalnbērziņam jau 1949. gada 29. martā parakstīt pilnīgi slepenu protokolu, kur 26. paragrāfā teikts: *1) Atzīt, ka Latvijas PSR Valsts drošības ministrija ar PSRS Valsts drošības ministrijas palīdzību lieliski sagatavojusi un realizējusi kulaku un viņu ģimeņu, arī bandītu un nacionālistu ģimeņu izsūtīšanu. PSRS Ministru Padomes lēmumi par šo jautājumu izpildīti.*

2) Atzīmēt par aktīvu piedalīšanos izsūtīšanas operācijas republikas partijas organizācijas, komjaunatnes un padomju aktīvu.

Tā bez kādiem tiesas spriedumiem un pierādījumiem noslēdzās latviešu tautas 20. gadsimta lielākā traģēdija *Krasta banga*. Par *godam* veiktajiem darbiņiem daudzi deportācijas īstenotāji saņēma augstus PSRS Augstākās Padomes un Valsts drošības komitejas apbalvojumus.

Tā tika iecirsta dziļa brūce Latvijas ķermenī, kura joprojām nav sadzijusi un sūrst, kad tai pieskaras.

Latvijas Valsts arhīva fondos ir 25. marta deportāciju ešelonu saraksti, ešelonu priekšnieku dienesta ziņojumi par izsūtīto Latvijas iedzīvotāju pārvešanu no Latvijas uz nozīmētām vietām un nodošanu galastacijās. Par akcijas plānošanu un vērienu liecina norāde, ka *speckontingenta* transportēšanai Baltijas valstīs tika noteiktas 118 dzelzceļa stacijas, kurās nogādāti 4437 speciāli sagatavoti preču vagoni. Ar PSRS iekšlietu ministra vietnieka V.Rjasnoja un PSRS veselības aizsardzības ministra slepenu lēmumu ešelonu pavadīšanai no Baltijas teritorijas izdalīti 42 ārstu un 144 medmāsu, kuriem Latvijā jāierodas 16. martā. Komandējums jāplāno uz

diviem mēnešiem, bet par uzdevumu raksturu informēt nedrīkstēja, jo instrukcijas saņemšot uz vietas.

19. martā Rjasnovs apstiprināja ešelonu maršrutu sarakstu, ēdināšanu un sanitārās apstrādes punktus. Ešelonam uz Tomsku bija paredzēts šāds maršruts: Rēzekne-Zilupe-Indrica-Novosokolniki-Veļikije Luki-Soblaga-Bologoje-Sankova-Fiļina-Bija-Kirova-Šaļa-Sverdlovska-Tjumeņa-Vagaja-Omska-Novosibirska-Taiga-Tomska. Četrās stacijās bija plānota sanitārā apstrāde. Tomskas apgabalā ieradās 13 ešelsoni 7., 8., 9., 10., 11., un 12. aprīlī. Viss noritējis pēc plāna! Ir akti, kas apliecina, cik katrā ešelonā bija cilvēku, cik ceļā miruši, ar ko slimojuši, cik pedikulozie apstrādāti ar toreiz populāro dustu (DDT). Viss noticis augstā organizatoriskā līmenī! Patiešām, cilvēku iznīcināšanai Padomju Savienībā izdomas un enerģijas netrūka! Viss noritēja lielā slepenībā, nepieļaujot ne mazākās informācijas noplūdes. 24. martā visiem pagastu partorgiem bija jāierodas Aizputes apriņķa izpildkomitejā, Jāņa ielā uz sanāksmi. (Tagad šajā namā atrodas Lažas pagasta padome). Mājā nevienu vairs nelaida. Viņu loma bija stipri nosacīta – bija tikai čekistiem jāuzrāda adreses un mājas, kur dzīvo *tautas ienaidnieks*. Prātam grūti aptvert, ka tautas ienaidnieku sarakstos iekļuva tie, kas labi kopa zemi, dzīvoja turīgi, spēja dot darbu arī citiem, ražoja produkciju, lai arī pilsētnieki varētu sātīgi paēst.

1949. gada 25. marts bija saulaina pavasara diena. Dabā valdīja atkusnis, uz ceļiem bija šķīdonis, kad pa tiem brauca pārpildītās kravas mašīnas. Ļaudis, skumji raugoties, slepus sačukstējās: – *Izved cilvēkus*. Par ko un uz kurieni, neviens nezināja, tik klusībā priecājās, ka paši nav nokļuvuši nolemto sarakstos. Prese klusēja, it kā nekas sevišķs, vērā ņemams nebūtu noticis. Klusi un nemanāmi! Te cilvēks bija un nu vairs nav! Un kas par to? Partija zina, ko dara!

1949. gadā izvestie

1	Balodis Žanis	1898	Vīksnas
2	Balodis Elizabete	1903
3	Balodis Gunārs	1928
4	Šķupele Anna	1907	Valki
5	Brikmane Made	1887	Tīdi
6	Zīlītis Ernests	1883	Pujēni
7	Zīlīte Anna	1907
8	Zīlīte Ilga	1943
9	Virbs Līze	1896	Āžkalni
10	Virbs Ārija	1934
11	Virbs Līvija	1936
12	Šmirts Anna	1883	Gori
13	Ernstons Irma	1918
14	Ernstons Vilis	1907
15	Ernstons Agris	1944

16	Ernstons Eriks	1941	„-„
17	Vilcis Krišs	1905	Plamšas
18	Ziņ Anna	1920	„-„
19	Ziņ Arvīds	1944	„-„
20	Ziņ Dzintra	1947	„-„
21	Gnuzis Žanis	1911	Zīles
22	Gnuzis Ženija	1899	„-„
23	Gnuzis Rita	1939	„-„
24	Ozols Andrejs	1881	Ozoli
25	Ozols Līzete	1905	„-„
26	Actiņš Anna	1893	Prāvāji
27	Actiņš Visvaldis	1928	„-„
28	Allažs Jānis	1892	Kannenieki
29	Allažs Ženija	1903	„-„
30	Allažs Skaidrīte	1942	„-„
31	Allažs Ernests	1904	„-„
32	Rozentāls Fricis	1898	Klauģi
33	Rozentāls Milda	1915	„-„
34	Rozentāls Jānis	1939	„-„
35	Rozentāls Pārsla	1944	„-„
36	Krastiņš Jānis	1891	Krastiņi
37	Krastiņš Anna	1896	„-„
38	Rozentālbergs Ernests	1898	Vēveri
39	Rozentālbergs Alīse	1905	„-„
40	Rozentālbergs Imants	1944	„-„
41	Rozentālbergs Līze	1871	„-„
42	Šternbergs Ermanis	1895	Strupauši
43	Šternbergs Anna	1899	„-„
44	Šternbergs Oskars	1929	„-„
45	Šternbergs Kristaps	1921	„-„
46	Šternbergs Milda	1927	„-„
47	Šternbergs Agris	1949	„-„
48	Šternbergs Žanis	1928	„-„
49	Indriksons Kārlis	1898	Ģeri
50	Indriksons Rita	1905	„-„
51	Indriksons Harijs	1931	„-„
52	Indriksons Elvīra	1934	„-„
53	Indriksons Ināra	1946	„-„
54	Grīnvalde Marija	1884	Krišķi
55	Reimanis Krišs	1889	Ceriņi
56	Bērziņš Olga	1910	Boži
57	Bērziņš Arnis	1937	„-„
58	Grīnvalds Fricis	1915	Truļi
59	Reihenbaha Matilde	1915	Ģēģeri
60	Reihenbaha Olga	1918	„-„
61	Reihenbahs Rūdolfo	1912	„-„

62	Reihenbahs Aivars	1948	„-“
63	Enkuzens Ernests	1913	Tapiņi
64	Enkuzens Berta	1922	„-“
65	Enkuzens Ilmars	1948	„-“
66	Šēnbergs Pēteris	1903	Mežaputni
67	Šēnbergs Anna	1915	„-“
68	Šēnbergs Mirdza	1936	„-“
69	Šēnbergs Vilhelms	1902	„-“
70	Štāls Nikolajs	1889	Zalsteri
71	Štāls Līze	1892	„-“
72	Galviņa Velta	1932	Rūpi
73	Galviņš Gunārs	1930	„-“
74	Etmāne Lavīze	1879	„-“
75	Ernstsons Ella	1887	Birznieki
76	Ernstsons Zigfrīds	1930	„-“
77	Ernestsons Olga	1910	„-“
78	Ernstsons Elza	1921	„-“
79	Ernstsons Aija	1949	„-“
80	Rutkis Ernests	1891	Austrumi
81	Rutkis Ieva	1911	„-“
82	Eglītis Ernests		Vaivari
83	Zīlītis Jēkabs	1890	Vizbuļi
84	Zīlītis Otīlija	1901	„-“
85	Zīlītis Velta	1934	„-“

Kazdandznieki nonāca Omskas apgabala Uljanovskas un Gorjkovskas rajonos.

No Lažas pagasta teritorijas, kas vēlāk tika pievienota Kazdangas pagastam 1949. gadā uz Omskas Gorjkovskas apgabalu izvesti:

1	Asītis Bille	1896	Speļģi
2	Asītis Verners	1929	„-“
3	Asītis Ella	1930	„-“
4	Asītis Oļģerts	1932	„-“
5	Asītis Edgars	1935	„-“
6	Pagrabs Ernests	1801	Aizputnieki
7	Pagrabs Emma	1894	„-“
8	Štrauss Ādams	1887	Lambji
9	Štrauss Anna	1895	„-“
10	Štrauss Aina	1928	„-“
11	Štrauss Gunārs	1932	„-“
12	Štrauss Jūlijs	1939	„-“
13	Štrauss Mirdza	1924	„-“
14	Štrauss Agris	1944	„-“
15	Treimanis Jānis	1898	Brīvzemnieki
16	Treimanis Zelma	1909	„-“
17	Treimanis Elmārs	1935	„-“
18	Treimanis Dzintars	1938	„-“

NKVD apcietinātie 1940. – 1953. gadā

Nr. p.k.	Uzvārds, vārds	Dzimšanas gads	Apcietināšanas datums	
1	Vītols Voldemārs	1914	26.04.51.	SS Jagdverband pret.kust.partizāns
2	Zāģeris Juris	1912	17.11.50.	Aizsargs
3	Alksnītis Hermanis	1894	14.06.41.	Aizsargs
4	Allažs Kristaps	1885	14.06.41.	Aizsargs, vadošs darbinieks
5	Andersons Krišs	1894	06.02.45.	Policists
6	Andersons Otto	1904	23.02.50.	Aizsargs, šucmanis
7	Ernestsons Ādolfs	1912	22.09.45.	Aizsargs
8	Cveigelis Ernests	1894	17.05.45.	278. bataljona policists
9	Goba Fricis	1897	18.10.47.	Palīdzējis ārzemju izlūkdienestam
10	Grava Jēkabs	1902	30.08.51.	Liepājā dienējis policijā
11	Grīva Jānis	1883	06.11.46.	Pretpadomju organizācijas dalībnieks
12	Grīva Žanis	1913	14.10.47.	Šucmanis
13	Gūtmanis Krišs	1907	22.03.52.	Aizsargs, piedalījies soda ekspedīcijā
14	Jonaitis Pēteris	1905	13.05.49.	Aizsargs
15	Karlsons Aidriķis	1901	17.12.48.	Aizsargs
16	Kārklīņš Jānis	1901	13.05.41.	Cīņa pret Sarkano Armiju
17	Ķivelītis Ādolfs	1905	21.01.41.	Aizsargs, pretpadomju aģitācija
18	Ķivelītis Fricis	1893	14.06.41.	Latvijas armijas apakšpulkvedis
19	Ķivelītis Kārlis	1904	27.09.40.	Aizsargs
20	Kalpiņš Ulrihs	1891	14.06.41.	Kalpaka armijas apakšpulkvedis
21	Kronbergs Fricis	1901	17.03.51.	Vec. policists, dienējis vācu armijā
22	Ķēniņš Olga	1929	26.05.51.	Sakari ar bandu, Sloku, Bērziņu
23	Ķēniņš Pēteris	1927	06.11.46.	Pretpadomju organizācijas dalībnieks
24	Mačis Emīls	1906	18.12.50.	Pretpadomju aģitācija
25	Manfelds Eriks Jānis	1918	30.05.45.	Aizsargs, dienējis SS leģionā
26	Mantejs Augusts	1922	02.12.50.	25. policijas bataljons, 19. SS divīzija
27	Megnīs Alberts	1923	13.09.47.	Pretpadomju organizē. Dalībnieks
28	Meždreija Ādolfs	1910	14.06.41.	Dienējis Liepājas policijā
29	Meždreija Gothards	1906	17.03.53.	Piedalījies pilsoņu arestos
30	Ostnieks Alfrēds	1918	16.10.46.	Arāja soda grupā, SS bataljonā
31	Petrovics Fricis	1886	13.03.47.	Glabājis lielu daudzumu ieroču
32	Petrovics Žanis	1916	01.06.45.	Aizsargs
33	Pilskalns Jēkabs	1895	14.06.41.	Aizsargs, pretpadomju aģitācija
34	Pūris Pēteris	1908	29.04.49.	Palīgpolīcija, cietumsargs Aizputē
35	Reihenbahs Krišs	1909	10.03.50.	Aizsargs
36	Reihenbahs Rūdolfis	1912	06.11.46.	Šucmanis
37	Rozentālbergs Vilhelm	1905	14.06.41.	Pagasta aizsargu nodaļas priekšnieks
38	Strautnieks Ernests	1897	17.06.48.	Aizsargs, C grupas dalībnieks
39	Strazdiņš Krišs	1905	07.01.46.	Aizsargs, aktīvs vācu atbalstītājs
40	Strazdiņš Miķelis	1892	28.11.46.	Vēstures muzeja izlaupišana
41	Skudriņš Ernests	1903	04.02.41.	Aizsargs, provokators

42	Šērs Teodors	1904	30.05.46.	Dienējis policijā
43	Fricis Turnelis	1906	06.06.45.	Tehnikuma saimniecības brigadieris
44	Freimava Zuzanna	1907	20.01.47.	Pienotavas darbiniece
45	Freimanis Rūdolfs	1908	06.11.46.	Pienotavas vadītājs
46	Dubkevičs Izidoris	1904	27.10.46.	Tehnikuma rakstvedis
47	Dubkeviča Elma		10.46	
48	Strādnieks Otis	1911	06.11.46.	Veikalvedis
49	Semeika Arturs	1915	06.11.46.	Finansists Aizputes nodaļā
50	Blūma Biruta		46.	Ciema padomes darbiniece
51	Cērmanis Pēteris	1924	27.10.46.	Tehnikuma audzēknis
52	Reinis Alfrēds	1927	19.10.46.	Tehnikuma audzēknis
53	Mūrnieks Verners	1927	27.10.46.	Tehnikuma audzēknis
54	Anūzis Arvīds	1925	10.46.	Leģionārs, tehnikuma audzēknis
55	Ķibis Visvaldis	1927	19.10.46.	Tehnikuma audzēknis
56	Drāznieks Jānis	1927	19.10.46.	Tehnikuma audzēknis
57	Balodis Gunārs	1928	29.09.46.	Tehnikuma audzēknis
58	Rūvalds Vilis			
59	Tamsons Pēteris	1902	10.05.51.	Aizsargs

1949. gada notikumus atceras Velta Rudzroga-Zīlīte (dzim. 1934.g.).

Skolā, stundai beidzoties, klasē ienāca direktore V.Poriņa un aicināja mani ārā, esot atbraukts pakaļ. Es pateicu – bēgšu! Uztraukumā grāmatas pasviedu zem galda. Iegāju skolotāju istabā. Tur bija skolotājs V.Zvaigzne, kurš mācīja krievu valodu. Viņš izsniedza skolas liecību, rakstītu krievu valodā. Zaldāts ar šauteni uzrunāja mani: „Brauksi man līdzi?” atbildēju: „Nē.” Tā sākās ceļš uz Omsku. Zaldāts man visur sekoja. Vecāki jau bija apcietināti. Mūs aizveda uz Kalvenes staciju. Tur visu nakti kursēja mašīnas, kludzēja vagonu durvis, uzlādējot atvestos ļaudis. 26. martā ap plkst. sešiem vakarā vilciens lēni sāka kustēties. Ceļā uz vienu vagonu deva spaini prosas biežputru. Vienreiz dienā izlaida no vagona nokārtot tekošās vajadzības. Pēc divu nedēļu ceļojuma nokļuvām Kalačinskas pilsētā. Tur kolhozu un sovhozu priekšnieki meklēja sev labākos strādniekus. Vecus cilvēkus neviens negribēja ņemt.

Sniegā un putenī mūsu mašīna laimīgi nokļuva Krasnopoļskas sovhozā. Vairākas mašīnas bija palikušas ceļā un sniegpuņķa dēļ tur nakšņojušas. Mūsu vagona sastāvs nonāca 3. fermā. Mums atbrauca pakaļ ar vēl neredzētu transportu – vēršiem. Vecākos cilvēkus sasēdināja ragavās, pārējie deviņus kilometrus gāja kājām. Pirmo nakti mūs – trīs ģimenes – ievietoja mazā klētī bez kādas apkures. Pēc tam pārcēla uz skolu. Par skolotāju strādāja ukrainiete, kura bija izsūtīta gadu iepriekš. Skolā bija tikai četras klases. Lai iemācītos krievu valodu, pietika. Vairāk te nevienam nekas nebija jāzina.

Pavasari, vasarā rakām ar lāpstām 4 m platas, 2 m dziļas un 20 m garas skābbarības bedres. Siena laikā krāvām lielas siena kaudzes. Laiks bija ļoti karsts. Pa stepi braucām, sasēdušies pilnos ratos, kurus vilka vērši. Bimbalu uzmundrināti – vēršiem astes gaisā un krūmos iekšā. Jūdzām vēršus ārā un vilkām ratus no krūmiem laukā. Braucot vakarā mājās no darba, brigadiere lūdza, lai mēs dziedam. Latvieši esot kulturāla tauta.

Trīs ziemas vedu 100 govīm ūdeni. Aka bija sādžas malā. Divas krievietes vilka ūdeni no akas un lēja lielā silē, no kuras es smēlu un lēju lielā mucā un ar vēršiem vedu uz kūti. Vienu ziemu sals knieba ar 40 grādu spēku. Vējš, auksts, asaras birst, rokas iesala ledū. Uz oktobra svētkiem saslima mamma. Viņa ievietoja Omskas slimnīcā. Tēvam sāpēja sāni, viņš staigāja šķībi sagriežies. Vecāmāte kļuva akla, staigāja ar krukiem. Malkas nebija. Skaistā mēness naktī aizgāju uz fermu, iejūdzu vēršus un devos stepē. Sniegs dziļš – vēršiem līdz vēderam. Lopī tajā it kā peldēja, un es arī. Atgriežoties sādžā, redzu, melns tēls nāk man pretī. Tas bija tēvs, kurš, nevarēdams mani sagaidīt, nāca mani meklēt.

Tā pagāja gadi. Tēvs pamazām atveseļojās. Mamma atgriezās no slimnīcas pēc deviņiem mēnešiem. Dzīve lēnām uzlabojās arī sādžā. Vispirms iegādājāmies vistas, pēc tam govi, sivēnu. Tēvs uzcēla malkas šķūnīti. Ziemā nebija jābrauc pēc malkas. 1953. gadā nomira Staļins, un dzīve kļuva brīvāka. Varēja pat braukt uz Latviju ciemos uz vienu mēnesi. Bija tikai jāparakstās, ka atgriezīsies. Milicijas uzskaitē bija jāparakstās katru mēnesi, ka nebēgs. Arī man izdevās atbraukt uz Latviju kopā ar Tomsonu. Apcieemoju radus, draugus, iegriezios „Zilēs”. Tur bija ierīkots veterinārais iecirknis. Bija jocīgi visur dzirdēt latviešu valodu.

1954. gadā nomira vecāmāte Kate Kārcliņa. Apglabājām Gorkovas kapos. Izbraucot cauri Urālu kalniem, paveras pavisam cita panorāma. Mājas celtas no velēnām ar velēnu jumtiem. Tās bija privātās. Valsts mājas bija ar bleķa jumtiem. Blakus mūsu mājai cēla klubu. Vasarā sāka, rudenī bija gatavs. Cēla no velēnām, uzlika žagarus, uz tiem velēnas, un jumts bija gatavs.

Kad sasniedzu 18 gadus, kļuva par slaucēju. Ar rokām bija jāizslauc 25 govīs. Vasarās lopus aizdzina stepē, rudenī atgriezās sādžā. Slauca divās maiņās. Stepē bija nojume, kur pārnakšņot. Ziemā barību govīm sanesa ar dakšām. Biju siltumā, rokas vairs nesala.

1956. gada decembrī pienāca ziņa, ka esmu atbrīvota un varu atgriezties Latvijā. Kārtojām dokumentus, likvidējām saimniecību. Latvijā atgriezāmies zīmīgā datumā – 1957. gada 25. martā. Atbrīvoja arī ukraiņus, ieskaitot minēto skolotāju. Viņa bija iemīlējusies krievā, bet tas līdzī nebrauca. Viņš nemācēja ne rakstīt, ne lasīt, uzskatīja, ka sādža ir viņa dzimtene un to viņš neatstās. Tā domāja arī pārējie krievi, viņi nezināja, kas

notiek tālāk aiz „dzimtenes”. Ar tādiem cilvēkiem ir viegli manipulēt, iestāstot, ka visi nekrievi ir ienaidnieki.

Pēc atgriešanās „Zilēs” netikām, dzīvojām pie radiem „Graudniekos”. Iestājāmies kolhozā „Leņins”. Pilnsapulcē aizgājām abi ar tēvu. Bija jāpieceļas kājās, lai kolhoznieki labi apskatās, kas par „kaitēkļiem” ieradušies. Nopētīja, sačukstējās un vienbalsīgi pacēla rociņas – derīgi! Priekšsēdētājs bija K.Enģelis, brigadieris E.Graikste. mums piešķīra izbrāķētu govī ar vienu aci un divus sivēnus.

Ar vīru Rūdolfu iepazīnāmies Sibīrijā. Apprecējamies pēc pāris gadiem, kad arī viņš atgriezās. Piedzima meita Renāte. Man nebija iespēja iegūt labu izglītību, tādēļ lielākā vēlēšanās bija dot Renātei iespēju iegūt augstāko izglītību.

„Ziles” bija pēdējās mājas Kazdangas pagastā, aiz tām sākās Lažas pagasts. Uz robežas bija stabs ar uzrakstu „Kazdanga” vienā pusē, otrā „Laža”.

Mūsu gotiņa ganās uz Sibīrijas „pils” jumta

Katram cilvēkam ir savs liktenis, un tādēļ ne visiem tautas ienaidniekiem bija lemts iet Golgatas ceļu. Liktenīgajā dienā, 25. martā, Pauls Putniņš nebija Plēpju mājās. No Poriņu mājām mežos izslapstījās Indriķis Gūtmanis, sieva Anna aizbrauca viena. Tapiņu mājas saimniece Līze Šternberga bija aizbraukusi paciemoties pie meitas Ilzes Vērgales pagastā un atgriezās tukšās mājās. Veikli no izvešanas izlocījās Rūnu māju iedzīvotājs Harijs Galviņš, kurš pēc tam Kazdangā nodzīvoja ilgus gadus un spēlēja pūtēju orķestrī.

Lopu vagoni bija aizripojuši bez dažiem nelaimīgi laimīgajiem. Neviens vairs viņus nemeklēja, bet *modrā acs* gan viņus uzmanīja līdz mūža galam.

*Sports... māca ar godu zaudēt, māca
ar godu uzvarēt, māca visu – māca dzīvot!*

Ernests Hemingvejs

FISISKĀ KULTŪRA UN SPORTS

Pagasta sporta dzīve saistījās ar muižas centru gan baronu laikos, gan vēlāk. Pēdējais Kazdangas barons Karls Vilhelms Manteifelis dāvināja slidas visiem, kas vien vēlējās. Dažkārt pa Dzirnezera ledu raibās vestēs draiskojās ap 200 bērnu. Tāds skats nav redzēts pēdējos 40-50 gadus.

Sporta dzīve aktivizējās pēc Pirmā pasaules kara, jo sevišķi, kad pili iekārtoja lauksaimniecības skolu un 1934. gadā vingrošanas skolotāja Arvīda Āboliņa vadībā audzēkņi izveidoja futbola laukumu ar 333 m garu skrejceļiņu apkārt. Vakaros pagasta vīri nāca uzspēlēt *futeni* kopā ar audzēkņiem, *uzšaut pa lādi*, patrenēt *pendeles* un *korķus*.

Šahs. Varam uzskatīt, ka šahs ir viens no vecākajiem un reizē arī panākumiem bagātākajiem sporta veidiem, kāds jebkad Kazdangā kultivēts. Jau ap 1900. gadu barons nopirka piecus šaha komplektus un ierīkoja galdiņus lasītavā. Garajos ziemas vakaros visi galdiņi vienmēr bija aizņemti. Bija nodibināta speciāla balva gadskārtējā mača uzvarētājam. Bija iecerēts aicināt viesos spēcīgākos Liepājas pilsētas meistarus. Barons pats bijis labs šahists, labprāt spēlējis ar saviem padotajiem.

Labi šahisti mācījās lauksaimniecības vidusskolā, bet mērķtiecīgāks un regulārs darbs sākās pēc Otrā pasaules kara. Šahisti bija pirmie, kuri 1947. gada sākumā devās ar kājām līdz Aizputei, lai naktī ar vilcienu dotos uz Liepāju. Mazais šaursliežu dzelzceļš bija vienīgā Aizputes satiksme ar Liepāju. Kazdandznieki sacentās ar Liepājas politehnikuma audzēkņiem. Pēc tam liepājnieki viesojās pretvizītē. Mačs notika Aizputē. Pilsētnieki bija pārāki par *lauķiem*.

Pēc tam regulāri notika arī mači Aizpute-Kazdanga. Galdiņu vienā pusē sēdēja vīri ar plikām *plēškām*, bet otrā pusē iesācēji. Pirmais mačs noslēdzās 5:5. pēc nedēļas aizputnieki pastiprināja savu sastāvu un ieradās Kazdangā. Kaut arī Kazdangas komandu pastiprināja pienotavas vadītājs Kristaps Vīksna, Aizpute guva uz varu 7:4. Garākā partija ilga sešas stundas. K.Vīksna bija republikā pazīstams šaha uzdevumu sastādītājs un dažkārt guva panākumus problēmistu konkursos, sastādot divvilču un trīsvilču uzdevumus. Vīksnas divvilči publicēti žurnālos *Fiziskā Kultūra* un *Šahmati SSSR*.

1952. gadā Kazdangā nodibināja jaunu tradīciju – kvalifikācijas turnīru. Padomju laikā dažādus sarīkojumus allaž kaut kam veltīja. Tādēļ šo turnīru

veltīja PSRS Konstitūcijas dienai. Turnīrs risinājās veselu nedēļu no 30. novembra līdz 5. decembrim tehnikuma apakšējā mazā zālītē, kuru stundu starpbrīžos pieblīvēja skatītāju pulks. Interesi radīja 4. kursa audzēkņa Elmāra Piķeļa necerēti veiksmīgais starta. Apdomas laiks katram dalībniekam bija 2,5 stundas 40 gājieniem. Tādēļ dienā varēja izspēlēt tikai divas kārtas, jo daudzas partijas ilga 4-5 stundas. Turnīrā piedalījās 14 dalībnieki no Saldus, Aizputes un Kazdangas (E.Piķelis, skolotāji A.Leja, Z.Dzenītis, P.Foigts, J.Putns un K.Vīksna). Par favorītiem uzskatīja Saldus rajona čempionu M.Alksni, Aizputes rajona čempionu K.Vīksnu un Aizputes pilsētas čempionu R.Dušeli. Tomēr 1.-2. vietu dalīja turnīra jaunākais dalībnieks E.Piķelis ar Saldus šaha sekcijas vadītāju J.Stepēnu. 3. vietā ierindojās A.Leja un tikai pēc tam visi trīs favorīti. E.Piķelis vēlākajos gados ieguva meistara kandidāta klasi un bija viens no vadošajiem Liepājas pilsētas šahistiem.

Pēc turnīra tehnikumā sākās šaha bums. Skolas meistarsacīkstēs piedalījās 40-50 zēnu. Turpmākajos gados par Kazdangas turnīriem bija liela interese, un tajos piedalījās dalībnieki no Kandavas, Kuldīgas, Rucavas, Priekulei, Pāvilostas, Dobeles, Skrundas un citurienes.

1965. gadā turnīrs pirmo reizi notika pēc modē nākušās Šveices sistēmas. Īsāks kļuva apdomas laiks. Pirmo reizi piedalījās arī sievietes, pareizāk sakot, meitenītes ar bizītēm. Dalībnieku skaits auga. Tādēļ 1968. gadā atsevišķu grupu iedalīja jauniešiem. 1975. gada turnīrs sasniedza dalībnieku rekordskaitu – 60, galvenokārt no Kuldīgas sporta skolas, kuri brauca uz Kazdangu gūt pieredzi.

Tradīcija turpinājās 40 gadus un pārtrūka 1991. gadā. Turnīrus organizēja un vadīja A.Leja un skolotājs J.Klincārs. sieviešu (meiteņu) un jauniešu grupā dominēja Kuldīgas sporta skolas audzēkņi, bet galvenā grupā veiksmīgākais bija Aizputes meistarkandidāts Imants Puisītis, kurš uzvaras svinēja piecas reizes – 1959., 1966., 1974. un 1982. gadā. Pa trīs uzvarām guva Kuldīgas sporta skolas treneris V.Šteinbergs (1972., 1973., 1976.), saldenieks J.Stepēns (1952., 1965., 1967.), A.Leja (1981., 1985., 1987.) un aizputnieks A.Roze (1989., 1990., 1991.).

Kazdanga bija bagāta ar daudzām sporta tradīcijām, bet šaha turnīrs bija viens no tiem, kas ilgāk noturējās pie dzīvības.

1965. gadā Smiltēnē notika republikas lauksaimniecības tehnikumu skolotāju spartakiāde, kuras programmā bija arī šahs. Kazdangas skolotāji A.Leja, Z.Dzenītis un J.Klincārs astoņu komandu konkurencē izcīnīja 2. vietu, zaudējot Priekulei, kuru līderis bija tehnikuma direktors meistarkandidāts F.Circenis. Turpmākajos gados pirmo divu vietu ieguvēji nemainījās, vienīgi 1967. gadā Kazdangai un Priekulei bija vienāds punktu skaits un dalīta 1.-2. vieta, bet vienīgo uzvaru Kazdanga guva 1971.

gadā. Turpmākajos gados panākumi izpalika sastāva maiņas dēļ. Vienīgi 1990. gadā bija neliela atblāzma, kad tika izcīnīta 3. vieta. Komandā spēlēja A.Leja, J.Klincārs un I.Bloka.

1965. gadā notika neparastas sacensības. Liepājas pilsētas labākie fizkolektīvi pēc ranga tabulas sacentās ar rajona labākajiem fizkultūriešiem. Pirmie ar pirmajiem, otrie ar otriem utt. Rajona labākajam kolektīvam, Kazdangas tehnikumam, nācās sacensties ar pilsētas spēcīgāko pārstāvi – kokapstrādes kombinātu *Baltija*. Sacensības notika novusā, galda tenisā, šahā, dambretē, volejbolā, basketbolā, šaušanā un vieglatlētiskā. Mačs kopvērtējumā noslēdzās 5:5, bet šahā liepājnieki cieta negaidīti smagu zaudējumu – 1:5.

Šajā gadā notika vēl vienas neparastas sacensības – rajona lauksaimniecības darbinieku arodbiedrības spartakiāde. Finālsacensībās Vaiņodē Kazdanga pārspēja sovhozus *Embūte* 7:0, *Liepāja* 7:0, *Nīca* 6:1 un izcīnīja pārliecinošu uzvaru. Komandā spēlēja: A.Leja, Z.Dzenītis, J.Klincārs, K.Rudītis, L.Valters, I.Zālīte, D.Strauta.

1970. gadā Vabaļinskas (Lietuva) tehnikumā notika Baltijas republiku lauksaimniecības tehnikumu skolotāju (darbinieku) spartakiāde. Šahā Latvija uzvarēja Lietuvu (3,5:1,5). 1971. gadā šādas sacensības notika Kandavā, un Latvija vēlreiz pārspēja Lietuvu 4:1, izcīnot Baltijas čempiona nosaukumu. Republikas izlasē spēlēja arī A.Leja. Igaunija no līdzdalības attiecās.

1962. gadā notika Aizputes rajona 1. sporta spēles 11 sporta veidos. Šahā Kazdangas komanda izcīnīja pārliecinošu uzvaru. 2. vietā rūpnīca *Kurzeme*, 3. vietā Rudbāži. Toreiz Rudbāži ietilpa Aizputes rajonā. Kazdangas komandā spēlēja: A.Leja, J.Klincārs, U.Vecvanags, M.Grīnvalds, I.Vecavagare, I.Krēvica.

Turpmākajos gados Kazdanga nonāca Liepājas rajona teritorijā, un rajona sporta spēlēs šahisti ieguva 1964. gadā 2. vietu, 1966. gadā 1. vietu, 1968. gadā 2. vietu, 1971. gadā 4. vietu.

1973. gadā sporta spēlēs mainīja vērtēšanas sistēmu, un Kazdangu iedalīja sovhozu grupā, kur tā izcīnīja 1. vietu (A.Leja, Z.Dzenītis, I.Tamanis, I.Zālīte-Kāpiņa). 1976. gadā sporta spēlēs Kazdangas komanda palika 3. vietā aiz Grobiņas un Rucavas. Turpmākajos gados šahisti, pārstāvot padomju saimniecību *Kazdanga*, ierindojās 2. vietā aiz Rucavas.

Mazāk populārs šahs bija sieviešu grupā. Lielākos panākumus guva tehnikuma audzēkne Ilga Zālīte, kas 1964. gadā rajona meistarsacīkstēs dalīja 1.-2. vietu un palīdzēja rajona izlasei spēlēt republikas B klasē, 1966. gadā izcīnot 2. vietu ar tiesībām 1967. gadā spēlēt republikas A klasē. Pēc tehnikuma beigšanas viņa palika strādāt tehnikuma saimniecībā par brigadieru. 1966. gadā I.Zālīte uzvarēja rajona meistarsacīkstēs, izpildot 1.

sporta klases normatīvu, iegūstot tiesības spēlēt republikas čempionāta finālā. Kaut 14 dalībnieču konkurencē ar iegūtiem 2,5 punktiem viņa palika pēdējā vietā, tomēr tas ir vienīgais gadījums, kad kāda Liepājas rajona pārstāve spējusi iekļūt republikas meistarsacīkšu finālā. 1963. un 1966. gadā Ilga ieguva arī rajona čempiones nosaukumu dambretē. Nodibinot ģimenes dzīvi, viņa ieguva uzvārdu Kāpiņa, šaham veltīt uzmanību vairs neiznāca laika, līdz ģimenes apstākļu dēļ Aizputē izdarīja pašnāvību.

1969. gadā rajona čempiones nosaukumu izcīnīja Daina Leja, kura vairākus gadus palīdzēja rajona skolu izlasei startēt republikas skolu jaunatnes spartakiādēs.

1984. gada 11. augustā Rīgā Fizikultūriešu dienai veltītos sporta svētkos negaidītu panākumu guva A.Leja, izcīnot uzvaru simultānspēlē pret astoņkārtējo Latvijas čempionu, Eiropas čempionu PSRS komandas sastāvā 1970. gadā, lielmeistaru Aivaru Ģipsli. Seansa rezultāts 10,5:2,5 Ģipšļa labā.

Ne tik labi veicās 1985. gadā Maskavā notiekošajā Vispasaules jaunatnes un studentu 12. festivālā, kurā notika šaha vēsturē nepiedzīvots notikums – simultānspēle pie 1000 galdiņiem. 50 PSRS lielmeistari, t.sk. pasaules eksčempioni – V.Smislovs, T.Petrosjans, M.Tāls, A.Karpovs – katrs sacentās ar 25 festivāla dalībniekiem. A.Leja spēlēja pret E.Vasjukovu un zaudēja 39. gājienā. Gala rezultāts 836:140 lielmeistaru labā.

1988. gadā Maskavā pirmo un pēdējo reizi notika vērienīgs sporta sarīkojums – 1. Vissavienības strādājošo spartakiāde. Populārā Vissavienības Tautas saimniecības izstāžu paviljonā lielmeistars M.Taimanovs sniedza simultānseansu pret spartakiādes 23 dalībniekiem un panāca uzvaru 18:5. A.Leja noturējās trīs stundas līdz zaudēja.

Sākot no 1980. gada pagasta šaha līderu vidū notika rokāde. Z.Dzenītis pārcēlās uz dzīvi Nīcā, bet 1983. gadā Kazdangu sāka pārstāvēt 1. klases šahists Ojārs Vējkājs, kas kopā ar A.Leju daudzkārt sekmīgi cīnījās rajona meistarsacīkstēs gan ātrspēles, gan tempo, gan dažādu kausu izcīnās, daudzkārt izcīnot 1. vietu, gan pārstāvētot rajonu dažādos turnīros. Sieviešu grupā ilgu gadu pagasta godu sekmīgi aizstāvēja Elita Rudīte, bet vīriešu grupā ilggadējais pagasta vecākais Kārlis Rudītis, skolotājs Jānis Goldbergs un citi. Vairāk kā 65 gadus rajona šaha līderu grupā atradās A.Leja, kopš 1941. gada, kad viņš Priekulē uzvarēja Liepājas rajona pirmās skolu jaunatnes meistarsacīkstēs.

2000. gadā Kuldīgā notika pagaidām vienīgās Kurzemes apgabala pagastu meistarsacīkstes šahā, kurās Kazdanga (O.Vējkājs, A.Leja, E.Rudīte) ieguva 4. vietu, zaudējot Gibuļu (Talsi), Kūrmales (Kuldīga) un Rucavas pagastiem.

1920.gadu beigās Kazdangā aktīvi rosījās SSS (Strādnieku sports un sargs kopa, bet tā nesaistījās ar pilsoņu organizācijām. Ulmaņa varas gados šo organizāciju aizliedza. Uzņēmumā SSS sportisti organizācijas formas tērpos. Pirmais no kreisās - Tomsons, pirmais pa labi - Indriksons

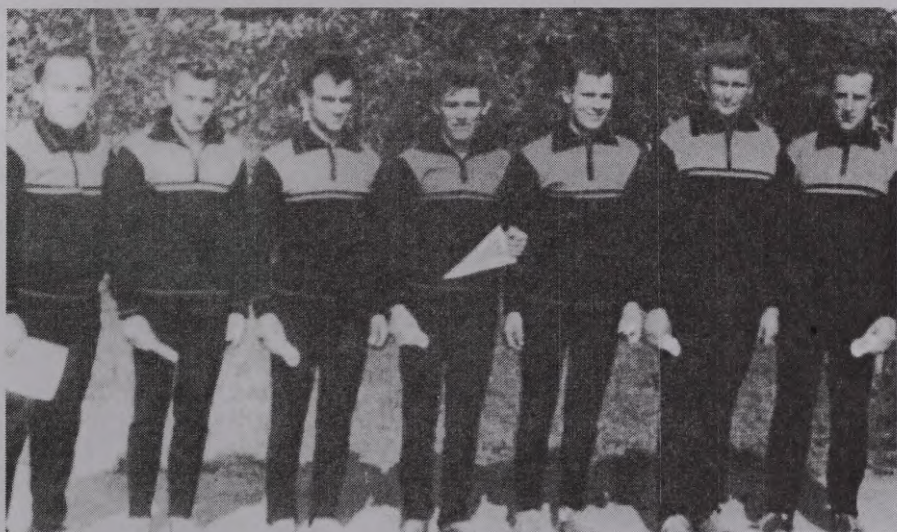
Kazdangas pirmo sporta svētku dalībnieki 1936.gada 16.jūnijā.
Vidū vidusskolas direktors F.Grava

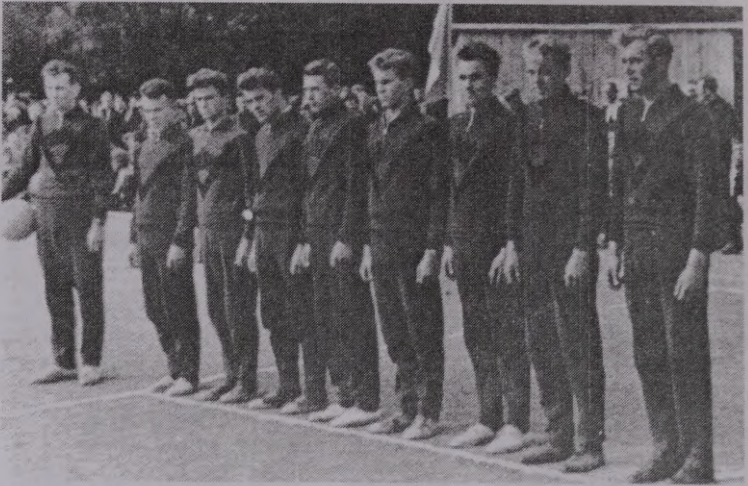
Kazdangas pirmā šaha turnīra uzvarētāji.
No kreisās: E.Piķelis, A.Leja un J.Stepens.
Turnīrs notika tehnikuma apakšajā apaļajā
zālē. 1952.gads

Ilga Zālīte-Kāpiņa

Kazdangas volejbolisti otrās vietas ieguvēji republikas sovhozu spartakiādē.
No kreisās: komandas kapteinis I.Ronis, I.Vējkājs, G.Lieģenieks, H.Meiers,
A.Lūsis, O.Būmanis, G.Jansons. 1969.gads

Aizputes rajona basketbola izlase izcīnīja 2.vietu LBSB "Vārpa" I.sporta spēlēs Saldū 1959.gadā. No kreisās: A.Leja, G.Nākums, G.Lieģenieks, I.Tiļugs, O.Ķinēns, G.Kronbergs, A.Herbsts, I.Jaunpujēns, J.Bērziņš

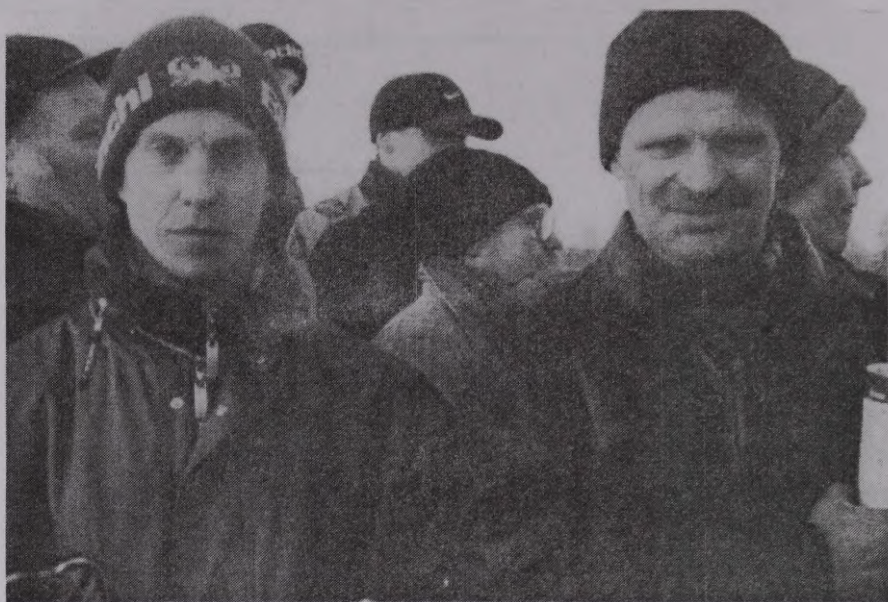
Tehnikuma basketbolisti aiznesa Kazdangas vārdu līdz Maskavai Vissavienības vidējo speciālo mācību iestāžu spartakiādē. Priekšā no kreisās: Šēns, Samušs, Kalniņš, Lejiņš. Otrā rindā: Eida, Nebars, Elviņš, Leja (treneris), Polis, Sauleskalns, Kliests

Kādreiz topošie lauksaimniecības speciālisti katru rītu vieglā miglīņā rūdīja savus fiziskos spēkus pūtēju orķestra vadībā. Bija skaisti un veselīgi! 1951.gads

Tehnikuma saimniecības kolektīvs izcīnīja uzvaru rajona 5.sporta spēļu kopvērtējumā sovhozu grupā un ieguva rajona izpildkomitejas ceļojošo Sarkanu karogu. Vidū stāv ciema padomes priekšsēdētāja V.Akerfelde, otrais no kreisās direktors A.Apsītis. 1973.gads

Daudzkārtējie republikas čempioni skijoringā A.Vējkājs un A.Zveja

Pagasta izturīgākais vīrs
R.Meiers

V.Grāmatnieks pēc sekmīga trāpījuma
“skrejošam alnim” Preiļos

Futbols. Futbolu dēvē par sporta karali, kurš pasaulē stadionos pulcina vislielāko skatītāju skaitu, izraisa vislielākās kaislības, apgroza pasakainas summas, elki pelna miljonus, panākumi futbolā izraisa galējas emocijas – no jūsmīgām gaviļēm līdz asarām un kautiņiem.

Kazdangā *futeni* dauzīja gan Ulmaņlaikos, gan pēckara periodā padomju laikos, taču regulāru panākumus futbolā kazdandznieki neguva. Labākie futbolisti Raimonds Dambergs un citi parasti papildināja Aizputes pilsētas komandu, kas piedalījās republikas kausa izcīņās un republikas meistarsacīkšu B klasē. Pēckara gados futbols gan kuplināja sporta svētku programmu, bet bez kazdandznieku līdzdalības. Uzplaiksnījumu futbols guva 1951. gadā, kad Kazdangas tehnikumā par fizikultūras skolotāju vienu gadu strādāja LVFKI absolvents Raimonds Kramzaks. Viņa vadībā Kazdanga ar 4:0 uzvarēja allaž spēcīgo Aizputi, kas spēlēja republikas B klasē. Skolotājs pārcēlās uz Kuldīgu, kas viņa darbības laikā futbolā piedzīvoja savus ziedu laikus, bet Kazdangā tas joprojām palika sētas maču līmenī.

Tikai 1966. un 1967. gadā Kazdanga piedalījās rajona meistarsacīkstēs. Astoņu komandu konkurencē turnīrs risinājās divos riņķos. Tas nozīmēja, ka 14 svētdienas vasarā jāziedo futbolam, kas daudziem nebija pa spēkam, un komanda reti varēja spēlēt labākajā sastāvā. Laukuma sakārtošana, komandas savākšana, tiesnešu problēma atņēma organizatoram visu brīvo laiku. Skatītāju netrūka, taču savu tiesu prasīja arī citi sporta veidi. Kad komanda bija labākajā sastāvā, tad turnīra tabulā turējās 3. vietā, bet rezultātā augstāk par 5. vietu netika. Komandā spēlēja A.Pušmucāns, G.Lieģenieks, M.Indriksons, A.Mantejs, F.Freijs u.c., *kastē* stāvēja A.Leja, bet manīgākais vārtu guvējs bija H.Meiers. Pagasta komandai palīgā nāca tehnikuma labākie futbolisti. Cīnīties ar Priekules, Aizputes un citu *dīzpilsētu* komandām bija grūti. Kaut arī pēdējos gados meistarsacīkstēs minifutbolā piedalās 15 un vairāk komandas no pagastiem, kur sports nav bijis augstā cieņā, tomēr Kazdanga dalībnieku skaitā nav.

Basketbols. No populārākajām sporta spēlēm daudz veiksmīgāka bija *groza bumba*, kuru 1938. gadā Kazdangā *ievazāja* rīdzinieks Visvaldis Frickauss, kurš šo spēli bija iemācījies Rīgā, un lika pamatus basketbolam Kazdangā. Paši zēni sameistaroja grozus, ar lāpstām nolīdzināja pleķīti, un spēle gāja vaļā. Pirmajos pēckara gados sporta svētkos 1946. gada 4. augustā kazdandznieki negaidīti pārspēja Kuldīgas pilsētas pašpārliecinātos spēlētājus 30:20. Viens no galvenajiem Kazdangas balstiem bija augumā būdīgais, sproganiem, kupliem matiem rotātais pienmeistars Vītols.

Arī turpmākajos gados Aizputes apriņķī, vēlāk arī Liepājas rajonā Kazdanga noticea toni gan sieviešu, gan vīriešu basketbolā. 1959. gadā Saldū notiekošajās 1. lauku sporta spēlēs Aizputes rajona komanda izcīnīja

2. vietu, zaudējot tikai republikas A klases komandai no Valmieras 37:69, bet finālā pārspēja Rīgas rajonu 63:36 un Kandavas rajonu 53:48. Komandas pamatkodolu veidoja bijušie un esošie kazdandznieki: A.Leja, O.Ķinēns, I.Tiļugs, I.Jaunpujēns, G.Lieģenieks, G.Nākums un A.Herbsts, kā arī aizputnieks G.Kronbergs un cīravnieks J.Bērziņš. Līdzīga situācija bija 1962. gadā Rojā, kad rajona (šoreiz jau Liepājas) izlase LBSB *Vārpa* kausa izcīņā, atkal zaudējot Valmierai, izcīnīja 2. vietu – 48:53. 1964. gadā LBSB *Vārpa* republikas meistarsacīkstēs Cēsis tika izcīnīta 4. vieta aiz Valmieras, Bauskas un Talsiem. Komandu papildināja kazdandznieki I.Šēns, A.Kliests, V.Samužs un E.Gansons. 1966. gadā *Vārpas* sporta spēlēs Bauskā rajona izlase izcīnīja bronzas medaļas, priekšsacīkstēs pārspējot Preiļus 85:35, Madonu 87:45, Valku 70:64, bez spēles uzvara pret Balviem. Finālā sīvā cīņā uzvara pret Saldu 76:61, bet zaudējot Bauskai 62:76 un Valmierai 36:56. Komandas pamatu veidoja spēlētāji, kas basketbola ābeci apguvuši Kazdangā: V.Andiņš, I.Siksna, A.Alpēns, H.Meiers, I.Miezis, O.Ķinēns, A.Pušmucāns. Turpmākajos gados kazdandznieku līdzdalība rajona izlasē apsīka.

Sākot no 1963. notika rajona meistarsacīkstes basketbolā. Vīriešu grupā septiņus gadus izveidojās līderu trio – Kazdangas tehnikums, Aizputes rūpnīca *Kurzeme* un Kazdangas mācību saimniecība, kuras sastāvā spēlēja G.Lieģenieks, H.Meiers, J.Kapačs, A.Pušmucāns, A.Lūsis, A.Ābols un citi. Šīs komandas pārmaiņus sadalīja pirmās trīs vietas rajona meistarsacīkstēs, kad vadošās pozīcijas iekaroja SCO (starpkolhozu celtniecības organizācija) un Aizputes LLT.

1962. gadā daudzajām sporta tradīcijām Kazdangā pievienojās vēl viena – Kazdangas kausa izcīņa basketbolā. Pirmajā izcīņā 21. oktobrī piedalījās tikai trīs vīriešu un divas sieviešu komandas. Vīriešiem uzvarēja LLT, sievietēm – Kazdanga. Arī turpmākajos gados sacensības notika brīvdabas laukumos drēgnos rudens apstākļos. Tomēr uz sacensībām Kazdangā ieradās Grobiņas, Saldus, Dobeles, Kuldīgas un citas komandas, tanī skaitā Liepājas *Lokomotīve*, kuras sastāvā spēlēja vēl nepazīstamais, bet tagad populārais basketbola treneris Armands Krauliņš.

Kausa izcīņa bez pārtraukuma notika deviņus gadus un krietni sekmēja basketbola attīstību ne tikai Kazdangā, bet arī visā rajonā. Pēc tam izcīņa notika ar pārtraukumiem, zaudēja savu popularitāti un izbeidzās 2000. gadu sākumā, kad tajā piedalījās tikai skolu komandas no Cīravas, Skrundas, Nīgrandes, protams, arī Kazdangas tehnikums.

Vēl 1979. gadā Kazdangas vīru komanda mēģināja piedalīties republikas B klasē, bet bez ievērojamiem panākumiem.

Pavājinoties fiziskās audzināšanas darbam gan pamatskolā, gan tehnikumā (profesionālā vidusskolā no 2002. gada), pagasta sporta dzīvē

nepienāca vēlamās kvalitātes rezerves dažādos sporta veidos, tādēļ pagasta vīru komanda pieticīgi spēlēja rajona meistarsacīkšu vājākā C klasē.

Arī sieviešu basketbols pagastā sākās ar meiteņu trenēšanos tehnikumā. Republikas lauksaimniecības tehnikumu spartakiādē pirmo reizi programmā basketbolu iekļāva 1952. gadā. Pirmo reizi basketbola bumbu meitenes paņēma rokās skolotāja A. Lejas vadībā un pēc dažu mēnešu trenēšanās spartakiādē Saulainē guva Ginesa rekordgrāmatas cienīgus rezultātus, uzvarot Līvānu ekonomiskā tehnikuma zeltenes ar 91:0, bet Ludzas daiļavas ar 101:0. Šajā spēlē Aina Rauze viena pati guva 65 punktus. Lai arī basketbolā rekordus neregistrē, tomēr maz cerību, ka kādreiz šos rezultātus varētu kāds pārspēt. Jāatzīst, ka Latgales meitenes uz spartakiādi atbrauca pilnīgi nesagatavotas un nesaprata, kas īsti jādara ar apaļo *bambāli*. Līdzīgus panākumus guva arī tehnikuma zēni, pārspējot Ludzas vienaudžus ar 103:6 un Malnavas *brekus* ar 100:7. Būtu sametuši arī vairāk, ja vien būtu gribējuši. Kazdangā savas sporta gaitas sāka Latvijas čempions Ilgvars Šēns.

Sieviešu basketbols pagastā attīstījās gauži lēni un arī panākumi bija krietni pieticīgāki, kaut rajona labāko komandu līmenis ir nepieklājīgi zems, jo Liepājas rajons ir vienīgais Kurzemē, kur nav basketbola sporta skolas grupas, kurās gatavo pienācīgas rezerves šā sporta veida attīstībai rajonā.

Ilgus gadus Kazdanga kļuva par rajona basketbola centru. Tā 1956. gada jūnijā Aizputes rajona spartakiādē basketbolā pieteicās tikai viena – Kazdangas lauksaimniecības tehnikuma sieviešu komanda, bet vīriešu grupā sacentās tikai divas komandas – Kazdangas lauksaimniecības tehnikums pārspēja Kazdangas septiņgadīgo skolu ar reti sastopamu rezultātu – 163:56. Turpmākajos gados daudzi tehnikuma absolventi papildināja citu fizikultūras kolektīvu komandas, jo sevišķi Aizputes pilsētas un rajona izlases.

Kopš 1963. gada, kad Liepājas rajonā sāka organizēt meistarsacīkstes *kurvbolā*, Kazdangas godu spordināja tehnikuma meiteņu komanda, kas skolotājas Anitas Lieģenieces vadībā regulāri izcīnīja 1. vietu. Tikot pie čempionu nosaukuma nenācās grūti, jo sieviešu turnīrā parasti startēja divas, trīs komandas. Vairākus gadus – 1964., 1965., 1967., 1973. – meistarsacīkstes vispār nenotika. 1974. gadā meistarsacīkstēs beidzot pieteicās piecas komandas, bet meistarības līmenis bija stipri pieticīgs, tādēļ pirmo reizi čempionu nosaukumu ieguva Kazdangas mācību saimniecības komanda, kurā spēlēja volejbolistes I. Žeļeznova, A. Roberta, V. Spāģe, A. Ungere. Šo panākumu saimniecības pārstāves atkātoja arī nākošajos divos gados, kad komanda izformējās.

Pagasta godu turpmākajos gados sieviešu grupā spordināja kolhoza *Leņins* dāmas, sekmīgi startējot daudzās rajona mēroga sacensībās. Pirmo vietu viņas ieguva rajona meistarsacīkstēs 1985. un 1986., rajona pagasta

spartakiādē 1993., 2001. un 2003. gadā (2. grupā), basketbola simtgadei veltītā turnīrā Kazdangā 1991. gadā, Kazdangas kausa izcīņā 1992. gadā, otro vietu rajona 9. sporta spēlēs 1982. gadā, 11. sporta spēlēs 1986. gadā, 14. sporta spēlēs 1994. gadā, rajona meistarsacīkstēs 1982. gadā, trešo vietu rajona 12. sporta spēlēs 1988. gadā, rajona 16. sporta spēlēs 1998. gadā un 18 sporta spēlēs 2002. gadā, rajona kausa izcīņā 1991. gadā, rajona meistarsacīkstēs 1998. gadā un 1999. gadā, Kazdangas sporta svētkos 1984. gadā.

Pēc kolhoza likvidācijas no 1994. gada komanda pārstāvēja pagastu. Sākumā komandā spēlēja Velta Freija, Zenta Grābante, Indra Arāja, vēlāk pakāpeniski pievienojās Daina Damberga, Brigīta Ansons, Lilija Sause, Velta Grasmane, Aija Roberta, Ārija Vizbule-Aniņa, Janīna Mickus, Dzintra Derkevica, Lilija Jonkusa.

Mazāk veiksmīgs starts bija kolhoza *Leņins* vīru komandai, kura 1987. gadā iekļuva rajona 11. sporta spēļu finālā pret Cīravas PTV komandu. Šajā gadā arī kolhoza sievietes spēlēja finālā pret padomju saimniecības Nīca komandu.

Volejbols. No visām Latvijas kultivētajām sporta spēlēm laukos vispopulārākais ir volejbols. Starp abiem Pasaules kariem, kad laukos sāka rīkot sporta svētkus, tīkla spēle vienmēr bija sacensību programmā. Zālājā izraka laukumu ierobežojošus grāvīšus, piebēra ar smiltīm vai zāģu skaidām, ieraka divus stabus, uzvilka tīklu un spēle gāja vaļā. Volejbolam, salīdzinot ar basketbolu un futbolu, ir priekšrocības – mazāks laukums, vieglāka bumba, tīkls pa vidu, lai spēlētāji cīņās karstumā nesaplūcas, nav vajadzīgas smagas grozu konstrukcijas vai gari vārtu stabi.

Kazdangā volejbols uzplauka pēc Otrā pasaules kara. Tehnikuma sporta laukumā vienmēr valdīja rosība. Strādājošie iekārtoja savu pleķi tā saucamā Tautas parkā pretim klētij. Laukums bija arī pie pamatskolas. Nereti svētdienās kādā no šiem laukumiem pulcējās spēlētāji. Cilvēkiem kaut kā atlika vairāk laika šādām nodarbībām.

Mazākie centra puīškāni uzvilka starp diviem kokiem šņorīti, nospēra kaut kur krūmos nevērīgi piemirstu *bambāli* un rīkoja mačus pēc sev zināmiem noteikumiem. Tieši te baskājainos cīkstiņos savas pirmās iemaņas guva vēlākie tehnikuma un Aizputes pilsētas volejbola balsti, daudzkārtējie LBSB *Vārpa* republikas čempioni, godalgoto vietu ieguvēji PSRS lauka sporta biedrību meistarsacīkstēs Arnolds Šalts, brāļi Linards un Osvalds Ķīnēni. Tehnikuma volejbola laukumā izauga daudzi lieliski volejbolisti, bet visspožākais *dārgakmens* bija Latvijas un PSRS izlases dalībnieks sporta meistars Gunārs Krastiņš.

Ar sportošanu nodarbojās vīrieši. Grūtāk gāja ar daiļā dzimuma iesaistīšanu kustību rotaļās. Valdīja uzskats, ka sievietēm rādīt savus

bālganos stilbus vīriešu kārajiem skatiem ir pavadinoši un netikli. Kāda izvirtība, sprieda turīgo māju saimnieces! 1933. gadā 6. jūnijā laikraksts Sporta Pasaule rakstīja: *Šo laiku sievietē jau no bērnības nododas nedabiskiem atlētiskiem trikiem un kustībām, tā bojājot ne tikai savu figūru, bet arī veselību un bieži to turpina līdz laulībām un pat vēl pēc tām. Viņa stiepjas garumā, paliek ar vāji attīstītām krūtīm un atstāj noziedējušas sievietes iespaidu. Pēc miesas attīstības viņa vairāk tuvojas vīrietim bez sievišķīgām līnijām un skaistām, graciozām kontūrām. Caur pārmērīgu sporta piekopšanu zūd skaistums un pievilcība.*

Lēnām tika laužti aizspriedumu žogi, lauku meičas kapara bizēm vairs nemeta līkumu sporta laukumiem. Puķainām kleitām, brūniem stilbiem tās nāca skatīties kā *kniebējzēni* bumbojās un kalpoja kā dopings zēniem, līdz pašas sāka izmēģināt roku bumbas savaldīšanā, nekautrējās atkailināt savus daiļumus. Sākumā gan meitenes vairāk domāja nevis, kā dabūt *balli* pāri tīklam, bet gan – kāda es izskatos ar savu slaiko augumiņu. Vai man nav izpūrušas *ondulācijas*, vai nav pārāk dziļš dekolētē blūzītei, vai nenoies nagu laka un lūpu krāsa, vai sviedru smaka nenomāks ceriņsmaržu odekolonu. Meitenes valkāja kuplas sporta biksītes, kurām gumijas bija ne tikai augšā, bet arī apakšā ap katru cisku. Ar E.Dārziņa ieteikto dziesmiņu *Aizver aciņas un smaidi*, uzcirtušās kā svētbildes, daiļjāvas devās laukumā rādīt savu prasmī.

1959. gada rajona spartakiādē Aizputē *Leņina mazmeitas* izcīnīja 3. vietu aiz tehnikuma un Aizputes pilsētas dāmu komandām. 1960. gadā kolhoza *Leņins* tehnikuma sporta laukumā sarīkoja savus sporta svētkus, pirmo un vienīgo reizi, četru komandu konkurencē *Leņina* vīri izcīnīja 2. vietu, zaudēja tikai Cīravai. Arī basketbolā kolhoza vīri un sievietes izcīnīja 2. vietas. Tanī laikā kolhoza fizkolektīvā bija 120 biedru.

Pagasta mēroga izlase bija jāizveido no 1972. gada, kad rajonā reizi divos gados sāka organizēt ciemu spartakiādes. Katrā ciemā bija būdīgi vīri, kuri darbojās kā pāļu dzenamā mašīna. Ne velti klīda paruna: *Kur lauku puiša gremde zemi skāra, tur zāle vairs neaug*. Vīru turnīrā kazdandznieki vairākkārt cīnījās par 1. vietu ar Nīcas volejbolistiem. Uzvaras tika izcīnītas 1979. un 1981. gadā, kad komandas sastāvā spēlēja J.Ignāts, L.Arājs, I.Arājs, A.Šalts, H.Meiers, J.Jansons, A.Lūsis, bet galvenais uzsitējs bija A.Selderiņš.

Gadus 30 pagasta izcilākie volejbolisti bija Aivars Selderiņš un Andris Štrauss, kuri daudzkārt sekmīgi spēlējuši rajona izlasē gan jaunības, gan veterānu gados, gan piespēlējot dažādās klubu komandās pēc uzaicinājumiem.

Vairākkārt republikas lauksaimniecības tehnikumu darbinieku spartakiādēs startēja Kazdangas pārstāvji. 1970. gadā Bebreņē sieviešu

grupā trīs komandu konkurencē kazdandznieces ieguva 3. vietu, bet skolotāja Anita Lieģeniece ieguva turnīra labākās spēlētājas balvu. Nākamajā spartakiādē Malnavā kazdandznieces pirmo reizi kļuva par republikas lauku tehnikuma čempionēm. Šo godu izpelnījās M.Apsīte, A.Treigūte, D.Dundure, A.Rjabova, M.Grosberga un A.Lieģeniece.1989. gadā Kazdangā notika skolotāju – darbinieku 25. jubilejas spartakiāde. Skolmeistari vēlreiz nometa šlipes, dāmas – korsetes un dramatiskā spēlē ar Malnavu svinēja uzvaru. Komandā spēlēja A.Selderiņš, A.Štrauss, I.Gūtmane, G.Lieģenieks, A.Lieģeniece, O.Būmanis, A.Roberta, A.Andersons. Par turnīra labākajiem spēlētājiem atzina Ingridu Gūtmani un Andri Štrausu.

Pirmo nopietnāko panākumu ārpusraja robežām guva mācību saimniecības sieviešu komanda (Aina Kalna, Elfrīda Rone, Aina Gancone, Anita Treigūte, Lidija Viliņa-Lagzdiņa, Anita Lieģeniece) 1966. gada 7. augustā tā Ozolniekos izcīnīja 3. vietu lauksaimniecības uzņēmumu un iestāžu darbinieku 8. spartakiādē.

Pēc pāris gadiem līdzīgus panākumus guva arī tehnikuma mācību saimniecības vīriešu komanda, kas pēc uzvaras rajona mēroga sacensībās ieguva tiesības startēt republikas sovhozu spartakiādes finālā Ozolniekos 1968. gada septembrī. Cīņā par 1. vietu ar tiesnešu kļaju palīdzību tika piedzīvots zaudējums un izcīnīta 2.vieta. Komandu *diriģēja* saimniecības pārvaldnieks Imants Ronis, galvenais grenadieris bija elektriķis Gunārs Jansons, komandā vēl spēlēja skolotājs Ojārs Būmanis, Andris Lūsis, Gunārs Lieģenieks, Heinrihs Meiers. Uzvaras laurus plūca sovhozs Umurga ar 3:2.

Rajona sovhozu spartakiādē kazdandznieki volejbolā guva uzvaru 1967. gada vasarā, bet fināls nebija tik veiksmīgs. Komandas pamatsastāvs bija līdzīgs jau minētajam.

Vieglatlētika. Ja futbolu dēvē par visu sporta veidu karali, tad karalienes loma ir piešķirta vieglatlētikai. Šajā sporta veidā Kazdangas godu visilgāk aizstāvēja republikas izlases dalībnieks A.Leja. Viņš izcīnījis 3. vietu republikas meistersacīkstēs 1950. gadā 30 km soļošanā un 3. vietu PSRS lauku sporta biedrības meistersacīkstēs 1956. gadā 20 km distancē. Sacensības notika toreiz nepazīstamajā, noplukušajā pilsētā Groznijā, bet mūsdienās šo nopostīto Čečenijas galvaspilsētu zina visā pasaulē. LBSB *Vārpa* republikas meistersacīkstēs čempiona nosaukumu 10 km soļošanā A.Leja izcīnīja 1955. gadā Valmierā, 2. vietu 20 km distancē 1956. gadā Rīgā, bet 3. vietu 10 kilometros 1958. gadā Valkā. 2. vietu ASB *Daugava* republikas meistersacīkstēs 5 km soļošanā 1951. gadā. 1954. gadā Rīgā uzvarēja 10 km distancē 24 dalībnieku konkurencē Soļošanas Dienas sacensībās, bet 1955. gadā Kauņā Latvijas – Lietuvas mačā 10 km soļojumā

uzrādīja labāko rezultātu no Latvijas soļotājiem. Joprojām nepārspēts ir A.Lejas uzrādītais rajona rekords 1957. gadā 30 km soļošanā – 2.43:00. 50 gadu laikā neviens rajona soļotājs šādu gabalu vispār nav mēģinājis nosoļot. Kā nacionālās kategorijas tiesnesis vieglatlētikā tiesājis daudzas starptautiskas soļošanas sacensības, pildījis galvenā tiesneša, kā arī inspektora – komisāra pienākumus Latvijas – Zviedrijas – Lietuvas valsts sacīkstēs, Baltijas kausa izcīņā soļošanā, Eiropas junioru vieglatlētikas meistarsacīkstēs Rīgā 1999. gadā. Palīdzējis Aivaram Rumbeniekam un Mārim Pētersonam kļūt par starptautiskās klases sporta meistariem soļošanā. A.Rumbenieks kļuvis par Latvijas izlases treneri, bet M.Pētersons, strādādams Maskavā, pārstāv Krievijas Eiropas soļošanas tiesnešu kolēģijā. Rajona rekordus distancēs no 3 līdz 30 km A.Leja labojis 18 reizes.

Visizcilākos panākumus vieglatlētikā Kazdangai sasniedza tehnikuma 1952. gada absolvents Alberts Jansons, kurš pēc tehnikuma beigšanas palika strādāt mācību saimniecībā par mehanizatoru. 1952. gadā ASB (Arodbiedrību sporta biedrība) *Daugava* republikas meistarsacīkstēs Valmierā Jansons negaidīti izcīnīja 2. vietu 5000 m skrējienā. Toreiz sacensībās drīkstēja piedalīties, sākot ar 2. un augstāku sporta klasi. Albertam tāda nebija, un tikai ar lielu lūgšanos mandātu komisija atļāva viņam startēt. Uzticību jaunais sportists pilnā mērā attaisnoja, gandrīz izpildot 1. sporta klasi – 15:34.2, tikai finišā zaudējot atzītam favorītam 1,2 sekundes. Par biedrības čempionu Jansons kļuva nākošajā gadā 5000 m skrējienā, bet 2. vietas ieguva 1500 m un 3000 m kavēkļu skrējienā. Arī 1954. gadā turpinājās veiksmīgi starti gan *Daugavas*, gan republikas, gan PSRS meistarsacīkstēs. Par republikas čempionu viņš kļuva 3000 m kavēkļu skrējienā, 10 000 m distancē ieguva 2. vietu ar jaunu rajona rekordu 32:00.4. Ar šādu rezultātu Jansons vēl 2006. gadā Latvijas meistarsacīkstēs spētu izcīnīt 2. vietu!

Savus ziedu laikus A.Jansons piedzīvoja 1954. gadā, startējot PSRS meistarsacīkstēs Kijevā, atklātās Lietuvas meistarsacīkstēs Viļņā, Latvijas – Igaunijas republikas mačā un citās nozīmīgās sacensībās. Piecu gadu laikā (1949-1954) Alberts 28 reizes laboja Aizputes rajona rekordus distancēs no 800 līdz 10 000 m, kā arī piecīņā. Viņa labākie rezultāti 800m – 2:04.8, 1500 m – 4:13, 3000 m – 9:05, 5000 m – 15:00.2, 3000 m kavēkļu skrējienā – 9:30.6 nedarītu kaunu jebkurās valsts mēroga sacensībās mūsdienās. Tikai smaga pēdas trauma piespieda A.Jansonu priekšlaicīgi pārtraukt sporta gaitas. Alberts pierādīja, ka ikviens lauku puisis, kuram ir *buljons* kaulos ar lielu gribasspēku var kļūt par Latvijas čempionu.

Mēdz sacīt, pasaki, kādā stāvoklī tavā skolā, pagastā, klubā vai darbavietā ir vieglatlētika, un es pateikšu kāds meistarības līmenis ir jūsu fizikultūras kolektīvā. Sākot no1948. gada, ASB *Daugava* Aizputes aprīnča

padome sāka reģistrēt aprīnča (rajona) rekordus. Gadus 30 rajona mēroga vieglatlētikas sacensībās dominēja Kazdangas tehnikuma vieglatlētī, daudzkārt pārrakstot rajona rekordu sarakstu vairākās disciplīnās. Jāpiemin tikai tos kazdandzniekus, kas dzimuši Kazdangā vai arī strādājuši un uzrādījuši rajona rekordus. Vēl, mācoties astoņgadīgā skolā, to spēja Jānis Robežnieks 3000 m – 8:43.8 (1984.) un 3000m kavēkļu skrējienā – 9:27.1 (1985. g.), pārspējot 31 gadu veco A.Jansona sasniegumu. Zigfrīds Baumanis 1 stunda soļošanā 12 302 m (1965. g.), pārspējot A.Lejam piederošo 11 gadus veco sasniegumu par 206 m. Tehnikuma darbinieks Verners Darbinieks 1966. gadā aizmeta šķēpu tieši 60 m tālu. Zintis Vigulis, pārstāvēd Pāvilstu, septiņas reizes pārsniedza rajona rekordu maratonā, sasniedzot labāko rezultātu 1985. gadā 2.29:13, bet 30 km distanci veica 1.43:21. Agris Brikmanis 2002. gadā skolu sacensībās Rīgā veica 100 m 11,0 sekundēs un atguva Kazdangai piederošo rekordu, kas bija sasniegts 1948. gadā. Sandis Jonkus sasniedza rekordu 400 m 50,78 (2004.). Sieviešu grupā, vēl būdama astoņgadīgās skolas audzēkne, rajona rekordu 3 km soļošanā divas reizes laboja Gunta Piļecka, 1987. gadā sasniedzot 17:36.8. 1993. gadā Līga Zommere laboja rekordu uz 16:48. Kazdandznieces sekmīgi startējušas tādās disciplīnās, kuras uzskatīja kā sievietēm nepiemērotas. Tehnikuma fizikultūras skolotāja Laila Kalniņa 1998. gadā Valmierā trīssoļlēkšana aizlēca 10,22 m.

Spēkus grūtajā maratonskrējienā 42 km 195 m izmēģinājuši Rainers Meiers, Ivars Kalniņš, Madars Kleinbergs, bet vislabāko rezultātu sasniedza Vaclavs Jonkus 2.51:18 (1998.). Pēdējos gados trīssoļlēkšanā, startējot daudzās starptautiskās sacensībās augstvērtīgus rezultātus sasniedzis republikas junioru izlases dalībnieks Dainis Zīrups 14,00 m.

Vieglatlētiku sporta speciālisti uzskata par galveno sporta veidu, jo skriešana, lēkšana un mešana ir daudzu sporta veidu pamatā. Lai attīstītu šo galveno sporta veidu 1949. gadā tika ierosināts sarīkot maču starp rajonu galvenajiem vieglatlētikas centriem – Aizputi un Kazdangu. Pirmie mēģinājumi beidzās neveiksmīgi, un tikai pēc desmit gadiem, 1959. gada 22. novembrī, notika pirmais mačs Kazdangā. Līdzvērtīgā cīņā 99:98 uzvaru guva aizputnieki. Bija paredzēts mačus rīkot divreiz gadā, sezonu uzsākot un noslēdzot, vienreiz Kazdangā, otreiz Aizputē. Tomēr izrādījās, ka laukuma sakārtošana un tiesnešu kolēģijas sagatavošana aizputniekiem nav pa spēkam, tādēļ visas cīņas notika Kazdangas mājīgajā laukumā. 1960. g. 23. aprīlī kazdandznieki guva pārliecinošu revanšu 129:90. Arī turpmākās divcīņas beidzās vairums gadījumos par labu Kazdangai. 1970. gadā bija priekšlikums mačā iesaistīt arī pārējās rajona pilsētas, taču pēc pirmajiem mēģinājumiem no šī nodoma nācās atteikties. Ar īsākiem un garākiem pārtraukumiem notika 29 izcīņas, pēdējo reizi 1989. gada 25. aprīlī, kad

Kazdanga guva uzvaru ar 120:114, kas deva kopējo bilanci 21:8 Kazdangas labā. Pilsēta ar 5000 iedzīvotājiem, rajona lielāko vidusskolu un sporta skolas grupu, nespēja uzvarēt vienu miestu.

Pirmajā izcīņā kausu dāvāja Aizputes patērētāju biedrība. Pēc pirmajām desmit izcīņām stāvoklis bija 9:1 Kazdangas labā, un kauss palika Kazdangā mūžīgā glabāšanā. Bija jāizgatavo jauna balva, bet arī tā nekur tālu neaizceļoja. 30 gadu laikā nomainījās vesela vieglatlētu paaudze, sacensībās savus spēkus pārbaudīja ne viens vien izcils vieglatlētis, bet skaistā tradīcija iznīka uz visiem laikiem kā daudzas citas skaistas Kazdangas sporta tradīcijas.

Pēdējos gados pagasta vieglatlētiem veiksmīgākie starti bija rajona 13. spartakiādē 1999. gadā, izcīnot 1. vietu komandu kopvērtējumā, bet 2002. gadā izcīnot 2. vietu 2. grupā. 2. vieta tika izcīnīta arī 2006. gada 20. Jubilejas sporta spēlēs, zaudējot tikai Aizputes pilsētai. Pēdējos gados pagasta komandā tiek iekļauti arī profesionālās vidusskolas audzēkņi, kas nenoliedzami pastiprina komandas spēku.

Padomju laikā sporta bāzes rotāja sarkana auduma kaujinieciski un patriotiski lozungi *Celsim Sporta Meistarību, Nodosim GDA Normas, Fiziskā Audzināšana Komunistiskās Audzināšanas Neatņemama Sastāvdaļa; Cīnīsimies Par Sporta Masveidības Izaugsmi, Visa Brigāde – Stadionā, Slava PSKP* un tamlīdzīgi. Tagad daudzkrāsaini plakāti un stendi reklamē firmas, kas sponsorē sporta sarīkojumus. Laiki un tikumi mainās! Bet vai uz labo pusi?

Pēckara gados tehnikuma saimniecībā strādāja šoferis J.Jankovskis (iesauka Sušķis), kurš 1926. gadā, būdams rīdzinieks, sasniedza svarcelšanā Latvijas rekordu smagā svarā raušanā ar labo roku – 82,5 kg. Rekords noturējās līdz 1954. gadam. Daudzi nemaz nezināja viņa isto vārdu, bet vēl mazāk par viņa rekordu. Viņam plauksta bija kā lāpsta, kuras spēku neviens nevēlējās izjust.

Kazdandznieks Maigurs Ozoliņš startējot Latvijas izlases komandā pasaules meistarsacīkstēs militārā daudzcīņā Vinemeištātē (Austrija), 180 dalībnieku konkurencē izcīnīja 3. vietu granātas mešanā mērķī, atkarājot pirms dažiem gadiem gūto panākumu.

Jāšana. Lauku cilvēkiem zirgs vēl joprojām ir lielā cieņā, tādēļ arī jāšanas sacensībās skatītāju netrūkst. Tas ir viens no skaistākajiem, bet arī dārgākajiem sporta veidiem. Pirmā bezdelīga šim sporta veidam 1957. gadā Kazdangā bija veterinārijas skolotāja tehnikumā Dzidra Kaugure, kura sekmīgi startēja daudzās starprajonu un republikas mēroga sacensībās. Sava vieglā svara dēļ viņas vadītā ķēve *Vētra* spēja pārvarēt augstus šķēršļus. Jāšanu atbalstīja pārvaldnieks A.Kliests, bet jāšanas sekciju nodibināja Latvijas laika armijas kavalērijas virsnieks Ilgonis Rozītis, sagatavojot

zirgus tiktāl, ka 1961. gadā notika pirmā Kazdangas kausa izcīņa, kurā piedalījās komandas no Jelgavas, Auces, Saldus, Aizputes un arī jaunie Kazdangas jātnieki. Kausu ieguva Aizputes komanda, kuru pārstāvēja tehnikuma audzēkņi L.Andersone, G.Grasmanis u.c. 1962. un 1963. gadā kausa izcīņā iesaistījās arī Liepājas un Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas jātnieki. Kausu aizveda LLA komanda.

Pēc I.Rozīša aiziešanas no darba Kazdangas saimniecībā, labi sāktais darbs apsīka. Grāmatvedība aprēķināja, ka jāšanas sekcija nes saimniecībai zaudējumus, un labi uztrenētos zirdziņus lika pie mēslu vešanas un citiem saimniecības darbiem, nevis lēkāt pār šķēršļiem. Atliek tikai piezīmēt, ka sports un kultūra nekad nenesīs materiālus ieguvumus, bet tās morālās vērtības, ko dod cilvēkam šīs neražojošās nozares, daudzi vadošie darbinieki nespēj saprast. Turoties pie šīs teorijas, būtu jānoārda visus kultūras un sporta namus. Tomēr Kazdangā gūtās iemaņas nesa pārsteidzošus rezultātus. Tehnikuma absolvente Lidija Andersone kļuva par lauku sporta biedrības *Vārpa* republikas čempioni un vēlāk sāka strādāt par treneri populārājā lopkopības saimniecībā Jaunpilī. Absolvente Elita Ore-Milzarāja atnāca uz Kazdangu mācīties tikai tādēļ, ka te bija iespēja nodarboties ar jāšanas sportu. Vēlāk viņa kļuva arī par LBSB *Vārpa* republikas čempioni, jāšanas treneri Aizputes starprajonu šķirnes zirgu treniņpunktā. Absolvents Jānis Jurašs kļuva ne tikai par *Vārpas* un republikas čempionu, bet arī par sporta meistar un direktoru Valsts zirgaudzētavā *Burtņiekos*, kur izaudzēti daudzi slaveni sporta zirgi, pārdoti ārzemēs, bet ērzelis Rotors 2000. gadā Sidnejā un 2004. gadā Atēnās izcīnīja olimpiskās medaļas Vācijas komandai.

Lai jāšanu Kazdangā neaizmirstu, I.Rozīša dēli Guntis, Viesturs un Ilgonis, būdami LLA un medicīnas institūta studenti, 1971. gadā noorganizēja Kazdangā jāšanas sacensības. Galvenā tiesneša pienākumus veica LLA students J.Jurašs. Sacensībās startēja zirgi, kuru senči arī kādreiz startējuši Kazdangā. Piedalījās 14 zirgi. E.Rozīte demonstrēja Kazdangā neredzētu iejādes sniegumu – jāšanas sporta augstāko skolu. Jātnieki saņēma balvas, bet zirgiem tika goda lentas pie iemauktiem. Guntis Rozītis vēlāk kļuva par LLA pasniedzēju, ieguva profesora grādu. Vēlreiz jāšana Kazdangā atgriezās pēc gadiem 15, pateicoties veterināram Liegai Kalķei un Ausmai Liepiņai, tad atkal panīka, lai pēdējo reizi un dažiem gadiem atdzimtu 1990.gadu sākumā.

Skijorings ir viens no visjaunākajiem sporta veidiem pagastā, toties panākumiem visbagātākais. Kazdandznieki ar šo tehnisko sporta veidu pirmo reizi iepazinās 1948. gadā Aizputē, kad to demonstrēja Aizputes motobraucēji pēc apriņķa meistarsacīkstēm slēpošanā. Toreiz to sauca par aizmatora slēpošanu un tas vēl netika uzskatīts par atsevišķu sporta veidu.

Slēpošanas sportā aprīnķī dominēja kazdandznieki, bet nebija motociklu, lai cīnītos ar aizputniekiem. Lai nodarbotos ar skjioringu vispirms vajadzēja motobraucējus, ko vilkt jau atradīsies.

Kazdangā tāda iespēja radās tikai 1978. gadā, kad sporta meistars motosportā tehnikuma skolotājs Vilis Grāmatnieks noorganizēja moto sekciju, *paķerot sev astē* fizikultūras skolotāju Kasparu Rudīti. Izveidojās spēcīgs pāris, kas 1978.-1986. gados sekmīgi startēja daudzās sacensībās gan mazā tautas klasē, gan lielajā meistarū klasē. Latvijas meistersacīkšu kopvērtējumā 1981. gadā, izpildot sporta meistarkandidāta normatīvus, izcīnīja 6. vietu.

Daudz veiksmīgāk V.Grāmatnieks startēja ložu šaušanā, izpildot sporta meistara normu arī šajā sporta veidā, kļūstot par vienīgo sportistu pagastā, kurš izpildīja sporta meistara normatīvus divos sporta veidos. Piedaloties Latvijas meistersacīkstēs ložu šaušanā pa kustīgo mērķi, 2000. un 2001. gadā V.Grāmatnieks kļuva par valsts čempionu, 1999. un 2002. gadā ar labāko rezultātu 379 punkti šajā disciplīnā ieguva arī Latvijas kausu. Vairākkārt tika izcīnītas 2. un 3. vietas. Vingrinājumā par *skrejošo alni* Latvijas kausu ieguva 2005. un 2006. gadā – 315 punkti, bet 2003. gadā ieguva 2. vietu, 2006. gadā 3. vietu Latvijas čempionātā. No 1997. līdz 2005. gadam vairākkārt uzvarēja ložu šaušanā veterānu grupā, kā arī atklātās Rīgas meistersacīkstēs labāko rezultātu sasniedza 2004. gadā – 559 punkti.

1979. gadā skjioringa sacensībās sāka piedalīties Aivars Zveja. Pēc Grāmatnieka sekcijas vadītāja pienākumus uzņēmās Aivars Strazdiņš, piesaistot vietējos zēnus Māri Timbaru, Agni Vējkāji, Gati Zundovski un citus. 1980. gadu beigās nepiemērotos ziemas apstākļos un valsts pārmaiņu laikā sekcijas darbība apstāka, lai atjaunotos 1990. gadu vidū, kad sekcijas darbā iesaistījās Arvis Grāmatnieks, Gints Salenieks, Gatis Birkenfelds, Vasīlijs un Arnis Homas, Guntis Brūveris, Raivis un Ingus Bahmaņi, Kristaps Goldingers. Sākumā A.Grāmatnieks – V.Homa un G.Selderiņš – I.Bahmanis cīnījās par pirmo trijnieku jauniešu grupā, bet A.Grāmatnieks – V.Homa 2000. gadā izcīnīja 2. vietu pieaugušo grupā.

Sākot no 1993. gada izveidojās līdz šim spēcīgākā Kazdangas ekipāža – A.Zveja uz motocikla un A.Vējkājs uz slēpēm – kura 1996. gadā pirmo reizi izcīnīja republikas čempiona nosaukumu. A.Vējkājs sevi parādīja kā spēcīgu slēpotāju un, vairākus gadus startējot visās četrās klasēs aiz motobraucējiem Raivja Zolmaņa un Ainara Vilciņa līdz 2002. gadam 13 reizes kļuva par Latvijas čempionu. Visveiksmīgāk braucot 1999. gadā, kad uzvarēja laurus plūca trijās, bet 1996., 1997. un 2000. gadā divās klasēs. A. Zveja ieguvis desmit zelta medaļas Latvijas valsts meistersacīkstēs MTK un LTK klasēs.

2003. gadā G.Zundovskis – A.Vējkājs izcīnīja 3. vietu LMK klasē. Šajā gadā Kazdangas skijoringisti, A.Zveja – A.Vējkājs, startējot zem *Līvs un Co* kluba karoga, ieguva 2. vietu absolūtajā kopvērtējumā, bet 2004. gadā 4. vietu. 2006. gadā kazdandznieki pārstāvēja *Lejaskurzemes sports* klubu, izcīnot 3. vietu komandu vērtējumā. Pēc 12 gadu pārtraukuma līdzdalību sacensībās atjaunoja A.Straziņš – M.Tumpelis iegūstot 6. vietu MTK klasē.

Lai izcīnītu republikas čempiona nosaukumu jāpiedalās desmit un vairāk sacensību etapos Rēzeknē, Ikšķilē, Liepkalnē, Penkulē, Kalvenē un citur. Tas nav gluži kā vieglatlētikā, kur noskrienot vienreiz 100 m var kļūt par čempionu. Skijorings ir vienīgais sporta veids, kurā Kazdangā notiek Latvijas meistarsacīkstes. Lielu darbu šī sporta veida uzturēšanā gadiem ilgi veic pagasta padomes šoferis Aivars Zveja.

Spartakiādes. Lai aktivizētu sporta dzīvi 1955. gada 21. jūlijā Kazdangā pirmo reizi notika Aizputes rajona kompleksais sporta sarīkojums – Spartakiāde ar komandu kopvērtējumu. Līdzdalība bija pieticīga. Turpmāk spartakiāde notika katru gadu Aizputes stadionā. 1956. g. 2.-3. jūnijā piedalījās 184 dalībnieki no 15 kolektīviem septiņos sporta veidos. Ieskaites kopvērtējumā guva tikai sešas komandas. Uzvarēja Kazdangas lauksaimniecības tehnikums – 25 punkti, Aizputes vidusskola – 28 punkti, Aizputes mežsaimniecība – 47. Pilnveidojot spartakiādi, 1960. gadā sacensībām deva kārtas skaitli Nr. 1. Paplašināja sporta veidu skaitu. Visus fizkultūras kolektīvus sadalīja divās grupās: 1. grupā startēja spēcīgākie, 2. grupā pārējie. 1. grupā uzvarēja Kazdangas tehnikums. Spartakiāde notika reizi divos gados. Tehnikums uzvarēja arī 2. un 4. spartakiādē, bet 3. spartakiādē palika 3. vietā aiz Aizputes rūpnīcas *Kurzeme*, zem kuras karoga bija pulcēti praktiski visi labākie pilsētas sportisti. 2. vietā ierindojās Grobiņas LLT, kas, negodīgi rīkojoties, acināja arī Liepājas pilsētas censonus. 1962. gadā 2. grupā 4. vietu aiz Aizputes patērētāju biedrības kolhoziem *Stars* un *Spartaks* izcīnīja *Ļeņins* kolektīvs, 1980. gadā 2. vietā kolhozu grupā bija augstākais panākums kolhoza *Ļeņins* vēsturē.

1962. gada beigās Aizputes rajonu pievienoja Liepājas rajonam, bet spartakiādei deva kārtējo skaitli Nr. 3, jo Liepājas rajonā līdz tam šāds sarīkojums netika organizēts. 1966. gadā spartakiādi pārdēvēja par sporta spēlēm un skaitīšanu atkal sāka ar Nr. 1. Sporta Spēles. Visus fizkolektīvus sadalīja četrās grupās: 1. grupā astoņi spēcīgākie, 2. grupā pārējie darba vietu un skolu kolektīvi, 3. grupā sovhozi, 4. grupā startēja kolhozi, kurā bija viskoplākais dalībnieku skaits. A grupā Kazdangas tehnikums uzvarēja 1966., 1968., 1970. un 1976. gadā. 2. vietu ieguva 1973. un 1978. gadā, t.i., 5. un 7. sporta spēlēs, un tad tehnikuma sporta slava sāka lēnām norietēt.

Kazdangas sovhoztehnikuma (šādu nosaukumu ieguva 1964. gadā) mācību saimniecības fizkultūrieši startēja sovhozu grupā, kurā piedalījās 11 rajona sovhozi. Šajā grupā Kazdangā strādājošie 1. vietu ieguva 1968., 1971. un 1973. gadā, 2. vietu 1984., 1987., 1989. un 1991. gadā. 1968. gadā saimniecības fizkultūrieši saņēma rajona izpildkomitejas ceļojošo Sarkano karogu. Kolektīvu vadīja sporta metodisti Gunārs Lieģenieks, vēlāk Miķelis Indriksons.

Ceļojošie Sarkanie karogi bija ļoti populāri un augsts apbalvojuma veids dažādos līmeņos un nozarēs. Tehnikuma sportisti šādu apbalvojumu pirmo reizi ieguva jau 1946. gadā, bet karogs gandrīz nekur neceļoja, jo visu laiku ar maziem izņēmumiem to piešķīra atkal no jauna, tikai vairākkārt pārstrādājot karoga izskatu un nosaukumu. Tā sagadījās, ka 1970. gadu sākumā Kazdangā atradās trīs sarkanie karogi – astoņgadīgā skolā par priekšzīmīgu darbu sportā, tehnikumā un saimniecībā strādājošo fizkolektīviem. Savi fizkultūras kolektīvi bija arī MRS (mežrūpsaimniecībā) un kolhozā *Leņins*. Kazdanga bija kļuvusi par ietekmīgu sporta darba centru rajonā. 1971. gada 11. maijā Kazdangā ieradās lauku sporta biedrības *Vārpa* Centrālās padomes un visu rajonu sporta dzīves vadītāji, lai iepazītos kā tiek organizēts sporta darbs Kazdangā. Semināra dalībnieki atzinīgi novērtēja Kazdangā redzēto.

Aktīvs fizkultūras kolektīvs bija Aizputes MRS, kura centrs un vadība bija Bojās. 1956. gadā Aizputes rajona spartakiādes kopvērtējumā mežinieki ieguva 3. vietu. Sporta darbs kļuva jūtamāks, kad 1960. gadā par fizkolektīva priekšsēdētāju sāka strādāt Jānis Arilkēvičs. Sportu sāka atbalstīt arī direktors Kunstbergs un viņa vietnieks Z. Legzdīņš. Bojās izbūvēja stenda un ložu šautuves, kas bija vienas no retajām rajonā. Rajona sporta spēlēs MRS komanda startēja 2. grupā, kur sacentās mazie fizkultūras kolektīvi. Labākie panākumi bija spēlēs 1970. gadā, kad Aizputes MRS izcīnīja savā grupā kopvērtējumā 1. vietu. 4. sporta spēlēs Aizputes MRS ierindojās 2. vietā aiz Nīcas vidusskolas. Labākie panākumi bija stenda un ložu šaušanā, dambretē un novusā. Lielākas iespējas pavērās, kad Aizputes MRS pievienoja Liepājas MRS, kur sportu atbalstīja direktors Ivars Pētersons un arodbiedrības priekšnieks A. Vilkauls. Galvenie aktīvisti bija Tebras zāģētavā un Bojās strādājošie.

Kolektīvs sekmīgi startēja republikas mežrūpsaimniecību spartakiādēs, kur sacentās ar savas profesijas līdzvērtīgiem pretiniekiem. 1977. gadā spartakiāde notika Grobiņā, kur tika uzbūvēta stenda šautuve. Ložu šaušanā tika izcīnīta 1. vieta, bet kopvērtējuma 3. Tāda pati vieta bija arī 1978. gadā Jēkabpilī. 1979. Talsos un 1980. gadā Ventspilī 2. vieta, bet 1981. gadā Rīgā 5. vieta, bet ložu šaušanā atkal 1. vieta, individuāli J. Arilkēvičam 3. vieta. Divpudu bumbas celšanā komandai 2. vieta.

Kolektīva godu ilgus gadus sekmīgi aizstāvēja G.Kristapsons dambretē, izpildot meistarkandidāta normu, svarbumbu celšanā M.Freimanis, K.Aploks un A.Altāns, A.Veisbuks un J.Arilkēvičs šaušanā, vieglatlētikā labākos panākumus guva Egons Sedols, kurš 1960. gadā sasniedza rajona rekordu diska mešanā (38,59m). Minētie sportisti daudzkārt pārstāvēja arī Kazdangas pagasta godu rajona pagastu sacensībās. Individuāli retu panākumu guva Jānis Arilkēvičs, kas republikas veterānu spartakiādēs piedalījās 40 gadus, sākot no 1966. gada, startējot gan GDA daudzciņā, vieglatlētikā un dartos, daudzkārt iekļūstot godalgoto trijniekā.

Sports vienmēr gājis līdzī dzīves attīstībai. Vienmēr tika meklētas jaunas darba un sacensību formas, lai sekmētu cilvēku fizisko spēju izkopšanu. Tā 1984. gadā sporta spēļu programmā iekļāva 19 sporta veidus. Izveidoja vēl vienu vērtēšanas grupu – vidējās mācību iestādes, kurā tehnikums izcīnīja 3. vietu, 1987. gadā 2. vietu, bet 1987. un 1991. gadā – 1. vietu. Sovhozu grupā *Kazdanga* bija 2. vietā, bet kolhozu grupā *Valata* 11. vietā. Atjaunojot valstisko neatkarību izmainījās daudzas struktūras. 14. sporta spēlēs 1994. gadā izstrādāja jaunu vērtēšanas sistēmu. No skatuves nogāja kolhozi un sovhozi, LLT, PMK un citas Padomju iestādes. Vērtēja pēc teritoriālā iedalījuma. Pagastus un pilsētas salika vienā grupā. Tas gan nebija labākais risinājums, jo pilsētas tomēr baudīja priekšrocības. Pavisam startēja 25 komandas un Kazdangas pagasts sporta organizatora Kaspara Rudīša vadībā negaidīti izcīnīja 1. vietu, atstājot kaunā atzītos favorītus – Aizputes pilsētu 2. vietā. 3. vietā Vaiņodes ciemats. Tālākos gados tik labi neveicās. 1996. g. – 7. vieta, 1998. g. – 6. vieta, 2000. g. – 6., 2002. g. – 8., 2004. g. – 4. vieta, bet 20. jubilejas sporta spēlēs 2006. gadā 5. vieta. Sporta organizatore pienākumus veica Lilija Jonkuse, bet no 2005. gada Gita Ozola.

Ciemu spartakiādes. No 1972. gada lauku brīvprātīgā sporta biedrības *Vārpa* rajona padome sāka organizēt vēl vienu rajona mēroga komplekso sporta sarīkojumu – ciemu (vēlāk pagastu) spartakiādi pēc savdabīgas vienmīnusa sistēmas, četros etapos. Komandas sagrupēja pa divi, zaudētājs izstājās jau pirmajā kārtā, uzvarētājs kvalificējās nākošai kārtai. Šāda sistēma nebija īsti taisnīga, jo dažkārt, tiekoties diviem līdzvērtīgiem ciemiem, vienam bija jāizstājas priekšlaicīgi, kaut arī abi būtu cienīgi nokļūt līdz finālam. Arī sports netika pasargāts no politiskām atraugām, tādēļ pagastu 1. spartakiādi veltīja PSRS 50. gadu jubilejai.

Sacensības notika ar atsevišķu vērtējumu ziemas un vasaras posmos. Nolikumu pakāpeniski pilnveidoja, palielinot sporta veidu skaitu. Piemēram, 13. spartakiādē 1999. gadā sacensības jau notika 17 sporta veidos. Līdz 13. spartakiādei Kazdangas ciems ziemas posmos 1. vietu izcīnīja divas reizes: 1972. un 1995. gadā. 2. vietu – 1977. g., 3. vietu –

1974., 1979., 1986., 1990. gadā, 4. vietu – 1993. gadā. Finālā Kazdanga neiekļuva piecas reizes.

Vasaras posmā uzvaru izcīnīt izdevās tikai 1981. gadā. 2. vietu – 1979., 1983., 1986., 1990., 1993. gadā. 3. vietu – 1972., 1974., bet 4. vietu – 1995., 1997. un 1999. gadā. Finālā Kazdanga neiekļuva tikai 1977. gadā, bet atcerēsimies, ka rajonā bija 26 pagasti.

Pilsētu grupā bez lielām raizēm 1. vietu regulāri izcīnīja Aizputes pilsēta. Lai palielinātu intrīgu pilsētu grupā, sākot ar 14. spartakiādi, visas pilsētas un pagastus sadalīja trīs grupās atkarībā pēc iedzīvotāju skaita. 1. grupā iekļuva 7, 2. grupā iekļuva – 10, bet 3. grupā iekļuva – 8 komandas. Kazdanga iekļuva 2. grupā un izcīnīja 3. vietu aiz Cīravas un Vērgales pagastiem. 15. spartakiādē 2003. gadā ieguva 5. vietu, priekšā vēl palaižot arī Aizputes un Bunkas pagastus. 16. spartakiādē atkal pārkārtoja grupas un Kazdanga nonāca spēcīgākā grupā, kur 9 komandu konkurencē ieguva 7. vietu. Ne visi pagasti pūlējās piedalīties sporta sarīkojumos.

Sporta svētki. Sporta aprindās Kazdanga lielu popularitāti ieguva ar saviem sporta svētkiem. Jaunizveidotā sporta laukumā pirmie sporta svētki notika 1936. gada 16. jūnijā ar apkārtējo pagastu un Liepājas pilsētas sportistu līdzdalību. Svētkus organizēja aizsargu un mazpulku organizācijas. Politisko pārmaiņu laikos sporta dzīve apsīka, un pēckara periodā pirmie sporta svētki notika 1946. gada 4. augustā reizē ar tehnikuma izlaidumu. Ar katru gadu dalībnieku skaits paplašinājās. Ja sākumā piedalījās Aizputes, Valtaiķu, Kuldīgas sportisti, tad drīz pievienojās dažādi Liepājas pilsētas kolektīvi un lauksaimniecības tehnikumi. Uz Kazdangu sāka braukt Rīgas lielāko rūpnīcu komandas, kuru sastāvos bija ne mazums Latvijā slavenu sportistu, slavenās TTT basketbolistes, *Radiotehniķa* meistarkomandas volejbolisti, Latvijas izlases basketbolisti, sporta meistari vieglatlētikā un ritenbraukšanā. Gribētāju bija tik daudz, ka nācās rīkot divus sporta svētkus. Maija vidū pieaugušie sacentās ar Rīgas VEF, radiatoru rūpnīcas, vagonu rūpnīcas, *Auroras*, *Ziemeļblāzmas*, Liepājas *Sarkanā Metalurga*, Ventpils ostas, Liepājas mašīnbūves rūpnīcas, sērkociņu fabrikas *Baltija*, Kuldīgas, Saldus, Jelgavas, Ogres un citu pilsētu komandām. Savukārt jūnija pirmā svētdienā uz Kazdangu brauca Kandavas, Aizupes, Smiltenes, Priekule, Saulaines un citu tehnikumu sportisti. 1960. gadu beigās dalībnieku skaits sniedzās pāri 600. 1967. gadā neviena neaicināti negaidīti ieradās Maskavas politehnikuma komanda. Viņu fizikultūras skolotājs, studējot Liepājas pedagoģiskā institūtā, bija piedalījies Kazdangas sporta svētkos, bet strādājot Maskavā, nolēmis parādīt Maskavas jaunatnei, kā dižās impērijas nomalē viens fizikultūras kolektīvs spēj sarīkot plaša mēroga sacensības. Zinot to, ka sporta svētki parasti notika maija vidū, sēdināja autobusā savus audzēkņus un uz labu laimi devās 1000 kilometru tālā reidā. Ir jāapbrīno

skolotāja drosme un uzņēmība, bet Kazdanga varēja lepoties, ka viņu pieredzi pat slavenā Maskava uzskatīja kā vērā ņemamu. Šodien to varam uztvert kā kaut ko no fantastikas!

Diemžēl, mainoties fizikultūras skolotāju sastāvam un sporta bāzes kvalitātei, sporta svētki pakāpeniski *nomira dabīgā nāvē*, un Kazdanga zaudēja daudzu jauniešu pievilksanas spēku. Kazdangas sporta svētki piesaistīja sportistus ar augstu organizatorisko līmeni. Slavenus sportistus ar jauku pačivināšanu un smaidu vien ieinteresēt nevar! Kazdangas bērniem sporta svētki asociējas ar saldējuma saēšanas, līdz vēders apsarmoja!

Kazdangā regulāri notika daudzas nozīmīgas sacensības, kā laikraksta *Cīņa* kausa izcīņas atsevišķi posmi vieglatlētikā, 1960.-1971. gados populārā Aizputes sportista Jāņa Sudmaļa piemiņas sacensības garo distanču skriešanā un soļošanā ar to laiku visu republikas labāko sportistu līdzdalību, rajona komjauniešu spartakiāde 1969. gadā, republikas vieglatlētikas veterānu salidojums 1971. gadā, rajona sporta spēļu finālsacensības 1973. gadā, republikas sporta veterānu 10. Jubilejas spartakiāde 1973. gadā, Latvijas veterināro darbinieku 16. spartakiāde 1981. gadā un 30. spartakiāde 1995. gadā, Latvijas PSR Lauksaimniecības ministrijas tehnikumu skolotāju spartakiāde 1989. gadā, republikas lauksaimniecības tehnikumu ziemas spartakiāde 1988. gadā, Kazdangas kausu izcīņas slēpošanā, basketbolā, brīvā cīņā un daudzas citas atsevišķu sporta veidu sacensības, vienmēr izpelnoties dalībnieku atzinīgu vērtējumu. 2005. gadā pirmo reizi notika skrējieni *Kazdangas aplī* ar septiņu kolektīvu pārstāvju līdzdalību. 2006. gadā ieradās skrējēji arī no Jelgavas, Ogres un Talsiem. Sākot no 1977. gada ciema izpildkomitejas kultūras komisija sāka rīkot pagasta iekšējo spartakiādi galda tenisā, dambretē, šahā, novusā, šaušanā, spēka vingrinājumos un basketbola soda metienos. Līdz 1992. gadam bija arī komandu vērtējums, kurā uzvarēja tehnikuma mācību saimniecības kolektīvs, atskaitot 1980. gadu, kad pārāki bija kolhoza *Leņins* pārstāvji. 2000. gadā programmu papildināja šautriņu mešana, zolīte, volejbola un basketbola turnīri, kuros piedalījās astoņas komandas ar mistiskiem nosaukumiem. Arī sportā sāka ieviesties subkultūra ar pazeminātām prasībām klasisko sporta veidu izpratnē, pārvēršot sacensības par šovu.

Sporta bāzes. Lai arī Kazdangas sporta dzīve bija pazīstama plašā apkārtnē, tomēr ar sporta bāzēm lepoties tā nevarēja. Panākumi tika gūti pašizliedzīga darbā un entuziasmā, nevis priekšzīmīgās bāzēs. Aizvadītā gadsimta 30. gados skolotāja A.Āboliņa vadībā pie tehnikuma izveidoja sporta laukumu ar 333 m garu skrejceļu. 100 m taisnē bija tikai trīs celiņi. Tikai 1964. gadā skrejceļu paplašināja, nozāģējot trīs bērzus, par kuriem Dabas aizsardzības biedrība uzlika naudas sodu par parka bojāšanu.

Pakāpeniski tika pilnveidot mešanu un lēkšanu sektori, lai tie atbilstu republikas mēroga sacensību noteikumiem.

Uz nopostītām baronu kapenēm 1954. gadā uzbūvēja dēļu grīdu, kuru izmantoja dažādu brīvdabas svētku sarīkošanai, teātra izrādēm, izlaidumu svinīgajiem aktiem, Jāņu svinēšanai un citiem sarīkojumiem. Grīdu piemēroja volejbola un basketbola spēļu laukumiem. Tas gan nebija prāta darbs dejot un bumbu spēlēt virs baronu mirstīgām atliekām, bet padomju laikos tādas ētikas kategorijas vērā neņēma. Dievs bija aizlaists pensijā, bet Ļeņins pret to neiebilda. Pat Allahs tur neko nevarēja iebilst.

Kazdanga ir ūdeņiem bagāta, taču piemērotas peldvietas nebija, tādēļ notika vairāki nelaimes gadījumi. Skolu fiziskās audzināšanas programmā bija peldēšanas apmācības prasības, bet to ignorēja. Beidzot, 1960. gadu sākumā, Dzirnezera krastā izveidoja peldvietu ar 50 m gariem celiņiem. Diemžēl arī šoreiz sporta būve neiztika bez sūdzībām par dažu lapeglu nozāģēšanu un soda naudas aprēķināšanu, kaut ieguvums cilvēku veselības nostiprināšanai bija nozīmīgs. Slīkšanas gadījumi vairs nenotika, atskaitot dažas dzērūmā izdarītas pārgalvības. Lai peldētavu pārvērstu par kulturālu vietu 1967. gadā tika izstrādāts projekts rbļ. 14 000 vērtībā ar glītām ģērbtuvēm un palīgiecēm. Tomēr projekts iegūla tehnikuma direktora seifos uz mūžīgiem laikiem. Tā vietā uzcēla somu pirti! Katra sporta bāze ir jāprot uzturēt kārtībā, bet, ja to nedara, tā aiziet postā. Tā notika arī ar peldētavu.

Kad 1957. gadā uz veciem baronlaiku kūts pamatiem sāka būvēt kultūras namu, bija paredzēts, ka šajā telpā varētu apvienot gan kultūras, gan sporta vajadzības, bet tā nenotika. Sports kārtējo reizi zaudēja kultūrai! Lai arī sportisti beidzot varētu tikt zem jumta, 1970. gadā no Maskavas atveda sporta zāles projektu rbļ. 80 000 vērtībā, taču arī šī labā iecere netika īstenota. Tā vietā uzcēla... cūku kūti! Cūku intereses stādīja augstāk par cilvēku vajadzībām! Ražošana pirmajā vietā! Jūs saprotat!

1970. gadā blakus sporta laukumam beidzot uzbūvēja paviljonu, kas pasargāja fizikultūras skolotājus no lietus un aukstuma rudens vējos.

Šajā gadā ekspluatācijā nodeva astoņgadīgās skolas sporta zāli. Kaut tā bija maza izmēra, taču labāk kā nemaz. Šajā šaurajā telpā tomēr notika daudzas rajona volejbola un basketbola meistarsacīkšu spēles, jo piemērotu sporta zāļu trūkums rajonā bija ļoti aktuāls.

1965. gadā kolhozs *Ļeņins* valdes priekšsēdētājs E.Sausis ciema izpildkomitejas sesijā nāca klajā ar cildenu priekšlikumu – celt tā saucamajā kaplejā glītu stadionu ar 400 m skrejceļiņu, kas atbilstu mūsdienīgām prasībām. Tika izstrādāts projekts ar skaistu domu, – apvienot šeit sportu ar kultūru. Blakus stadionam uzbūvēt brīvības skatuvi (estrādi), kurā varētu notikt rajona dziesmu svētki, bet stadionā pat republikas lauku sporta spēles.

LBSB *Vārpa* Centrālā padome 1965. gadā piešķīra 15 000 rubļus darbu uzsākšanai, taču kolhoza valde šos līdzekļus neizmantoja un *Vārpa* CP no turpmāka atbalsta stadiona celtniecībā atteicās. 1966. gadā tehnikuma audzēkņi skolotāju A.Lejas un A.Lieģenieces vadībā divās nedēļās izcirta visus krūmus iecerētā stadiona platībā. Ziemā vīri izzāģēja lielos kokus un darbu varēja sākt buldozeri, nolīdzinot slīpo nogāzi. Paveica lielu sagatavošanas darbu. Kazdangas ciema padome izvirzīja savu kandidatūru republikas lauku sporta spēļu finālsacensībām 1970. gadā, līdz kurām stadionam bija jābūt gatavam. Tomēr republikas sporta priekšnieki no Rīgas secināja – šādā nomalē nekad lauku sporta spēles nevarēs notikt, jo pat daudz lielākas rajonu pilsētas ar grūtībām spēj noorganizēt šādu plaša mēroga sarīkojumu. Tas nav viena pagasta spēkos. Tā labā iecere lēnām izplēnēja mūžam nepadarāmo kolhoza saimniecisko problēmu spaidos, tāpat kā ciema sesijā 1967. gada maijā E.Sauša paziņojums par sporta zāles celtniecību Valatā. Mākslinieka A.Dzeņa veidotā brīvdabas estrādes glezna ilgus gadus rotāja kolhoza priekšsēdētāja kabinetu, bet dabā izveidota netika. Gadus 15 laiku pa laikam ciema izpildkomitejas sesijā tika spriesti par stadiona celtniecību, pieņemti skaisti un konkrēti lēmumi, nozīmēti atbildīgie, bet iecerētais stadions lēnām sāka aizaugt ar krūmiem.

Pusceļā palika arī astoņgadīgās skolas iecerētā peldētava Kaplejā, bet direktoru maiņas dēļ iesāktie darbi netika turpināti, un arī šī kapitālā celtnē palika tikai sapņos iecerēta.

Beidzot 1983. gadā tehnikuma vadība uzbūvēja ilgi kāroto angāra tipa sporta zāli, taču tā bija stipri pieticīga, salīdzinot ar zālēm, kādas uzcēla Dunalkā, Vērgalē, Aizputē, Cīravā un citur. 1990. gadā zālē ievietoja modernu rezultātu tablo, kas bija otrais šāda veida iekārtojums rajona sporta zālē aiz Aizputes.

1988. gadā vienā no zivju dīķiem parka malā saveda smiltis un izveidoja līdzenu un tīru grunti, piemērotu peldēšanas apmācībai. 1989. gadā stadiona skrejceļam un sporta spēļu laukumiem uzklāja asfalta segumu.

Kvalitatīvas sporta ierīces ierīkoja zemessargu nodaļas vajadzībām, bet šīs nodaļas likvidācijas dēļ bāzes zaudēja savu praktisko nozīmi.

Sporta bāzes kaut cik tika sakārtotas, taču sportiskie rezultāti kritās, pierādot, ka bāzēm ne vienmēr ir izšķirošā loma meistarības celšanā, bet gan cilvēkiem, kas organizē sporta darbus.

Kad 1962. gadā Kazdangas tehnikuma zēnu basketbola komanda uzvarēja ne tikai republikas lauksaimniecības tehnikuma spartakiādē, bet arī republikas vidējo speciālo mācību iestāžu (republikā toreiz bija 55 šādas mācību iestādes) sporta spēlēs, pārspējot izaudzinātos Rīgas tehnikumus, kuros mācījās 5-6 reizes vairāk zēnu un trenējās labās sporta zālēs, neviens

neticēja, ka apstākļos bez piemērotas sporta zāles šādu meistarību var sasniegt. Vēl vairāk – Kazdanga ieguva tiesības pārstāvēt Latviju Vissavienības vidējo speciālo mācības iestāžu sporta spēlēs Maskavā. 24 komandu konkurencē citas republikas pārstāvēja galvaspilsētas tehnikumi, vienīgi Latviju pārstāvēja lauksaimniecības tehnikums. Vienīgais visā PSRS! Kazdangas zēni lepojās, ka pie krūtīm nēsāja emblēmu ar uzrakstu Latvija, kas toreiz nozīmēja ļoti daudz! Kazdangas vārds izskanēja ne tikai Klaipēdā, Odesā, Kaļiņingradā, Rostovā, bet arī Ļeņingradā un Maskavā!

Dažāda mēroga sacensībās pagasta godu sekmīgi aizstāvējuši: slēpošanā A.Leja, H.Strūbergs, K.Rudītis; spēka vingrinājumos Z.Grābante, L.Juska, M.Freimanis, V.Klēfelds un citi. G.Lieģenieks (arī slalomā), K.Rudītis (arī biatlonā), G.Miltiņš; galda tenisā I.Indriksone, A.Antonova, O.Marķevics, J.Petrovics; novusā A.Knapše, V.Frejija, M.Indriksone, J.Mikulaņecs; dambretē A.Knapše, G.Priede, meistarkandidāts G.Kristapsons, D.Ķesteris; šaušanā J.Klane, J.Arilkēvičs. Pateicoties militārās audzināšanas skolotāja G.Miltiņa pašaieliedzīgam darbam, Kazdangā 1970. gada sākumā uzcēla glītu šautuvi. Kazdandznieki sekmīgi startēja daudzās militārās daudzciņas sacensībās. Skolotājs K.Rudītis izpildīja sporta meistarkandidāta normatīvus, bet G.Miltiņš kļuva par republikas izlases treneri gatavojoties PSRS 6. Tautu spartakiādei, saņēma daudzus militāro un sporta organizāciju atbalvojumus par veikto darbu jaunatnes militārā un patriotiskā audzināšanā.

Uzvaras gūtas arī mazāk populāros sporta veidos, kā GDA daudzciņā, ložu šaušanā, virves vilkšanā, ģimeņu sacensībās, kur plūkti lauri gan individuāli, gan komandu vērtējumā.

Pēdējos gados labus panākumus netradicionālos sporta veidos guvis Rainers Meiers, piedaloties orientēšanās sacensībās daudzās republikas un Baltijas mēroga sacensībās, pārstāvot orientēšanās klubu *Kāpa*. 2003. gadā viņš ieguva 2. vietu Baltijas čempionātā stafetē veterānu V-45 grupā. 2004. gadā piedalījās pavisam 46 sacensībās daudzās republikas pilsētās. Sākot no 2003. gada startē tikai ekstrēmālās sacensībās kā rogainingā, izcīnot 7. vietu Latvijas kausa izcīņā, bet 2005. gadā 2. vietu Eiropas čempionātā Igaunijā 8 h distancē. 2003. gadā piedzīvojumu sportā Zemgalē startēja 200 km distancē 35 stundas un 47 min. Izcīnīja 3. vietu. 2004. gadā *MONAS* sacensībās 150 km distancē uzrādīja laiku 27 h 41 min. (18.v.), *Ežu* rallijā 150 km veica 30 h 45 min. (17.v.). 2005. g. ieguva 1. vietu *Hanvai Express* balvas izcīņā, veicot vairāk kā 200 km 23 h 47 min. 2006. gadā piedalījās piedzīvojumu sacensībās kluba *Taka* komandā Jaunjelgavā 150 km ar velosipēdu un 30 km skriešus, izcīnīja 7. vietu 13 komandu konkurencē. Toties Cesvainē *MONAS* sacensībās veica 110 km ar laivu, kur vietām laiva bija jāpārnes. Startēja pavisam 69 komandas. 2006. gadā Rainers izmēģināja

spēkus arī MTB velomaratona sacensībās Cēsis – Valmiera, kur vairāk nekā 900 dalībnieku konkurencē ieguva 409. vietu, veicot 42 km 1h 59 min. Kas vēl to var izturēt?

Lai arī cik veiksmīgi Kazdangas sportisti startē dažādās sacensībās, Kazdanga kā nozīmīgs sporta centrs ir zaudējusi savu nozīmi rajonā. Šobrīd varam tikai kavēties atmiņās par laiku, kad šeit notika rajona meistarsacīkstes ātrslidošanā un peldēšanā Dzirnezerā, rajona meistarsacīkstes slalomā Grundmaņkalnā, rajona un starprajonu sacensībās slēpošanā, brīvā cīņā, pat sacensības biatlonā, dažādas republikas mēroga sacensības vieglatlētikā, jāšanā, riteņbraukšanā, kad caur Kazdangu gāja Baltijas riteņbraukšanas maršruts un daudzas citas nozīmīgas sacensības ar slavenu sportistu līdzdalību, radot nostalgiskas atmiņas kā rozā sapni...
REIZ BIJA!

*Pēdējos gados vienīgi skijoringā Kazdangā notiek
Latvijas meistarsacīkstes*

*Valstīm visstiprākos pamatus liek
ne tik daudz stipras armijas,
cik tautas iekšējā kultūra.*

Edvarts Virza

KULTŪRA

Latviešiem ir senas kultūras tradīcijas. Senlatvieši dziedāja, sadancoja, spēlēja tejāteri, muzicēja pat dzimtbūšanas tumšākajās naktīs. Dziesma mūsu tautiešiem palīdzēja grūtā brīdī un izveda cilvēku cauri visam mūžam. Nav tādas nozares, kas nebūtu apdziedāta mūsu tautas dainās. Dainās cilvēks tiek aicināts darīt labu, dzīvot tā, lai labi būtu arī līdžās esošajiem. Kur dziesma skan, tur labestība mājō! Daudzi svešu zemju iekarotāji, kas pārstaigājuši mūsu zemi, ir bijuši izbrīnīti, kas tā ir par tautu, kas, pat darbā iedami, dzied aiz arkla staigājot. Tautas kultūra nereti veidojās krogos, kur sapulcējās *anštaltīgākās* meičas, *frintlīgākās* madamas, *cumtīgākie* zeļļi un varēja gans sadziedāt, gan sadejot: – *Tūdaliņ, tāgadiņ pastalnieki danco! Cits ar korpēm, cits zeķēm, cits ar basām kājām!*

Baronu laikos kultūra attīstījās ap muižu, bet tur bija jāietur vācisks gars, taču Jāņu vakarā visi muižas kalpi no darba tika atbrīvoti agrāk nekā citus vakarus. Svētkos labprāt piedalījās arī paši baroni ar baronesēm un citiem tuviniekiem.

Vēlākos gados, kad nostiprinājās skolu dzīve, kultūrtrēgeru lomu uzņēmas skolotāji. Pastiprinoties pārkrievošanās politikai, *šulmeisterus* nomainīja *učičeļi*, bet latviskā kultūra varēja pilnībā attīstīties, tikai nomainoties varām neatkarīgās Latvijas apstākļos. Kultūra ir cieši saistīta ar ekonomisko labklājību. Tādēļ pēc Pirmā pasaules kara pagāja vairāki gadi, kamēr stabilizējās dzīve un varēja sākt organizēt nopietnākus brīvā laika pavadīšanas sarīkojumus.

Sevišķa *vājība* mūsu tautai ir kopdziedāšana. Neņemot vērā grūto dzīvi, dziedātāji regulāri pulcējās kopā, un tieši tādēļ 1873. gadā Rīgā sanāca vīri vadmalas svārkos uz pirmajiem latviešu dziedāšanas svētkiem. Mūsu tautas Dziesmusvētkus visos laikos līdz pat mūsdienām ir apbrīnojuši daudzu valstu dižvīri un sievas. Dziesmu svētki neapsīka arī trimdas apstākļos pēc Otrā pasaules kara svešumā.

Attīstoties latviskajam garam un tautas atmodai, pagastā sāka dibināties dažādas biedrības, kas pulcināja ap sevi aktīvākos un gudrākos tautas pārstāvjus. Pirmā 1907. gadā nodibinājās lauksaimniecības biedrība, izglītības biedrība – 1919. gadā. Zemkopība un izglītība izsenis saistīja cilvēku prātus. 1922. gadā izveidojās mednieku biedrība un meliorācijas

biedrība. Tajos gados veidojās aizsargu organizācija, kas pieauga spēkā ar katru gadu un kļuva par ietekmīgu spēku pagasta sabiedriskās dzīves veidošanā. 1929. gadā nodibinājās dārzkopības biedrība, kurā apvienojās 12 saimniecības, popularizējot ķiršu audzēšanu, modernās ābolu šķirnes – Filipu, Ničnera zemeņu, Ribstona pepiņu, Reneti u.c. Bumbieres – Kurzemes sviesta, Labo Lavīzi, Boskapūdeļu u.c. Pagastā darbojās pat biedrība *Strādnieku sports un sargs* (SSS), kas organizēja dažādus pašdarbības sarīkojumus, bet tautā dēvētos *siseņus* nopietni neuztvēra, jo tie bija politiski iekrāsoti. Aktīvi darbojās *Pretalkohola biedrība*, uzsākot nopietnu cīņu ar *zaļo pūķi*. 1926. gada oktobrī noorganizēja veselības nedēļu, organizēja veselību veicinošas sporta sacensības, bet tajās piedalījās tikai daži nedzērāji. Lektors no Rīgas nolasīja lekciju *Alkohola kaitīgums un žūpības apkarošana*, bet arī tā uz nedaudzajiem apmeklētājiem atstāja bālu iespaidu. Demonstrēja gaismas bildes par miesas higiēnu un vingrojumiem, bet neskaidrās bildītes izpratni neieviesa. Tauta vēl nebija izglītota tik cēliem mērķiem.

1923. gadā nodibināja *Piensaimnieku sabiedrību*, bet tās aktivitātes nejuta, un 1930. gadā biedrība apklusa pavisam. Klusi darbojās arī *Latviešu Jaunatnes savienība*, kuras darbību 1929. gadā pārņēma Latvijā nodibinātā mazpulku organizācija, kurai valstisku atbalstu sniedza K.Ulmanis. Ulmaņa aicinājumam ātri atsaucās lauksaimniecības vidusskolā, 1931. gadā nodibinot 61. mazpulku Latvijā agronoma Arvīda Āboliņa vadībā. Nedaudz vēlāk, 1935. gadā, pamatskolas direktora Alberta Ralles vadībā nodibināja 427. Māteru Jura mazpulku, kurā iesaistīja skolu jaunatni un arī pagasta jauniešus vecumā līdz 21 gadam. Abas šīs vienības veica ļoti aktīvu un nozīmīgu darbu jaunatnes patriotiskā un nacionālā audzināšanā. Skumji atzīt, ka joprojām neatkarīgajā Latvijā šī organizācija nebauda to cieņu un popularitāti, kādai tai vajadzētu būt.

No visām nodibinātajām organizācijām visaktīvāk darbojās lauksaimniecības biedrība, kuras darbību atjaunoja 1919. gada augustā, ar 36 biedriem priekšsēdētāja I.Štromberga, vēlāk J.Grīnvalda vadībā. Biedru skaits strauji pieauga.

1920. gados notika arī teātra izrādes, bet 1927. gadā modē nāca kustīgās bildes – kino, sākumā mēmais, bet vēlāk ar skaņu. Tas apmeklētāju ziņā sāka izkonkurēt teātra izrādes Vangas un Boju skolās.

Pagastā darbojās arī *Dāmu komiteja*, savas zaļumballes sarīkoja *Brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrība*. 1937. gadā nodibināja *Savstarpējās apdrošināšanas biedrību* (priekšsēdētājs Pauls Putniņš) ar 60 dalībniekiem, bet *Lauksaimniecības biedrībai* pievienoja *Lopkopības pārraudzības* un *Zivkopības biedrības*.

Populāri bija bērnu svētki, kas 1927. gadā pie Valtaiķu stacijas Grebju birzs pilskalnā pulcēja ap 2000 dalībnieku no Aizputes un Liepājas apriņķiem. Šādi svētki notika katru vasaru skolas brīvlaikā.

1930. gados cieņā nāca tējas vakari ar laimes aku, amerikāņu *torgi*, vakarēšanas un bazāri. Bazāri rīkotājiem nesa labu peļņu, tādēļ biedrības tos labprāt organizēja. Pastnieki, piena pārraudzes, kas regulāri apstaigāja mājas, palīdzot arī citiem biedrības locekļiem, savāca dažādus ziedojumus gan naudā, gan graudā – siera rituļus, medus pudeļus, dažādus mājražojumus, pašgrebtas karotes, izšūtus spilvenus un dvieļus ar uzšūtiem piemiņas pantiem: *Dzīve ir sapnis, /Ideāls maldi... un tamlīdzīgi*. Bija arī dzīvas radībiņas – sivēni, vistas, kucēni, arī vīna pudeles un citi veselībai nekaitīgi dzērieni. Katru ziedojumu ierakstīja listē, bet vispirms ziedotājs paskatījās, cik daudz atļāviens kaimiņš, un, nevēloties kļūt par knauzeri un knīpstangu, ziedoja vairāk. Ko ziedojumu vācējs nevarēja tūliņ paņemt, tam norādīja dienu un stundu, kad solītā manta tika nogādāta bazāra vietā. Pats bazārs risinājās kā vesela izrāde, kurā toni noteica mantas izsolītājs. Viss notika omulīgā un asprātīgā gaisotnē. Ūtrupnieks pacēla mantu gaisā, stāvēdams uz kādas mucas vai cita paaugstinājuma, lai visiem būtu labi redzams, un noprasīja: – *Cik sola pirmo reizi?* Tā lēnām cena kāpa uz augšu, līdz vairums piekāpās, un vadītājs nosauca: pirmo reizi, otro un, ja nebija cenas paaugstinājuma, arī trešo reizi, un kārotā manta nonāca pie īpašnieka.

Izsolītājs parasti ikreiz bija viens un tas pats, kas labi prata apvārdot pircējus un uzdzīt maksimālo cenu. Viņa ripzāģa spalgā balss spēja pārkliegt pūļa vārīšanos.

Pēc tam, protams, notika zaļumballe. Krāsainas afišas laikus vēstīja, kur tā notiks pie labas ragu mūzikas, ar zirgu un velosipēdu uzraudzību, līdz austrumi sāks sārtoties! Kamēr pūtēji atpūtināja plūčus un ierāva pa čarkai acu gaišumam, lai labāk notis varētu saskatīt, kas uz rīta pusi rēgojās garas kā siļķes, tikmēr cakīgās meitenes organizēja rotaļas: *Zaļā dārzā bijām mēs, /Tradi rīdi, bijām mēs. /Palecies un paskaties, /Kuru mīli, paklanies, /Tradi rīdi, paklanies...* Pēc katra palēciena tvīksmīgs smaids atplauka no vienas auss līdz otrai!

Meitenes sārtiem vaigiem, šnitīgās kleitās gaidīja zēnu, kurš paklanīsies, un tad grieza riņķī, ka bizes pa gaisu gāja. Pēc līdzīga scenārija risinājās arī rotaļas.

Skaisti dziedi, lakstīgala, Rīgas torņa galiņā. /Es tevi lūdzu, lakstīgala, nāc man līdzī uz Kurzemi /Dziedāt rožu dārziņā... Tā, rokās saķērušies, jaunieši staigāja pa rotaļu apli un kaut kādas jocīgas tirpas un biostrāvas plūda cauri plaukstām uz pretējo polu.

1934. gada 15. aprīlī vidusskolā skatuvī iesvētīja ar Raiņa lugas *Pūt, vējiņi* iestudējumu skolotājas V.Purmales vadībā. Kazdanga bija iecienīta vieta dažādiem kursiem un nometnēm. 1937. gada jūlijā, tūliņ pēc aizsargu nometnes, te pulcējās Aizputes mazpulku novada nometne ar 86 mazpulcēniem un 10 vadītājiem A.Āboliņa vadībā. Nometnē piedalījās Aizputes, Lažas, Klosteres, Rudbāžu un Pūņu mazpulki. Notika nodarbības dārzkopībā, lopkopībā, sacensības adīšanā, govju slaukšanā, aršanā, piecīņā un vieglatlētikā. Šādas nometnes notika arī turpmākos gados, bet 1939. gadā, atzīmējot tās dibināšanas 10. gadadienu, jūlija sākumā Ezerē notika visas Kurzemes mazpulku nometne ar vairāk nekā 1000 dalībniekiem, t.sk. arī kazdandzniekiem, bet septembra sākumā 20 000 mazpulcēni pulcējās Rīgā, lai piedalītos Latvijas mēroga mazpulku jubilejas atzīmēšanā. Dalībniekiem, braucot uz nometni, bija 75% atlaides dzelzceļa biļetei, bet trīs dienu svētkos varēja par brīvu braukt pilsētas tramvajos. 4000 mazpulcēnu piedalījās masu vingrojumos Uzvaras laukumā. Savā dzimšanas dienā 4. septembrī mazpulku parādi apmeklēja mazpulku virsvadonis K.Ulmanis, kurš lielu uzmanību veltīja jaunatnes patriotiskajai audzināšanai.

1937. gada 15. augustā krāšņus gadskārtējos svētkus ar žilbinošu ilumināciju sarīkoja Mednieku biedrība. Zaļumballes notika kaplejā, kur bija ierīkota neliela estrāde, soli, bufetes būda. Tur notika arī brīvdabas teātra izrādes. Atsevišķas balles notika arī Vecpilī un Vangas muižas parkā. 1930. gadu vidū Rīgā parādījās džezs, bet laukos to iepazīna vēlāk.

Reizi gadā Kazdangā ieradās arī ceļojošais cirks, kas savu būdu uzslēja Valatā, bet mērkaķus ievietoja parkā esošajā grotā, kas ieguva nosaukumu *mērkaķbūda*. Tautā kļīst arī cits nostāsts par šī nosaukuma izcelsmi. Grotā mīlējuši atpūsties un priecāties baroni ar savu galmu. Viņu trokšņošanu dzirdējuši arī pa netālo ceļu ejošie zemnieki. Viens prasījis: – *Kas tur notiek?* Otrs atbildējis: – *E, tur tie mērkaķi damelējas!* No tā laika šī vieta nosaukta par *mērkaķbūdu*. Kam taisnība?

Pēc 1934. gada Ulmaņa apvērsuma turpmākajos gados 15. maiju pasludināja par Vienības svētkiem un tos plaši atzīmēja. Valsts gadadienas svinības 18. novembrī parasti organizēja *Izglītības biedrība*. Ļoti populāri bija *Tautas svētki* Jāņos Embūtē Joda dambī, kur vienmēr pulcējās tūkstošiem ļaužu, tāpat kā Aviācijas svētkos Vaiņodē. Maijā tika atzīmēta Mātes diena.

Lēnām aizvien noteiktāk savu vietu cilvēku kultūras dzīvē sāka ieņemt kino. Pirmo reizi to demonstrēja Solomonska cirkā Rīgā 1895. gadā. Pirmā latviešu aktierfilma *Es, karā aiziedams* tapa 1920. gadā. Pēc tam *Laika viesulī*, *Psihe* un citas. Kino rādīja skolas zālē. Pirms Otrā pasaules kara kino ekrānos dominēja Čarlīja Čaplina mēmās filmas, kur teksts nemaz nebija vajadzīgs, iztika ar Čaplina žestiem un smieklīgo mīmiku. Bērniem

ieciēnītas bija multiplikācijas filmas ar omulīgo Mikipelīšu izdarībām un jautriem atgadījumiem. Milzīgu popularitāti izraisīja latviešu kino mākslas meistardarbs *Zvejnieka dēls*. 1930. gados rakstnieks Vilis Lācis uzrakstīja 15 romānus un to pirmpublicējumus regulāri varēja lasīt latviešu miljonāra Antona Benjamiņa (1860-1939) populārajos preses izdevumos – laikrakstā *Jaunākās Ziņas* un žurnālā *Atpūta*, kuru tirāžas neviens preses izdevums joprojām nav pārspējis, pat ne Cīņa padomju laikos, nedz *Latvijas Avīze* mūsdienās. Ipašu popularitāti lasītājos ieguva 1933.-1934. gados publicētais romāns *Zvejnieka dēls*. Tas sekmīgi konkurēja ar šikāko dāmu, frintlīgāko jaunkundžu aprindās ieciēnītām lubenēm – lētajiem Kurtsas Māleres mīlas dēku romāniem. Rīgā ik rītu pie avīžu kioskiem veidojās pagaras rindas, lai ātrāk iegūtu dvēselei satricinošās vēstis, kā klājas zvejnieka dēlam Oskaram. Tāpēc ne jau gadījuma dēļ tieši šis, moderni runājot, bestsellers, kļuva par pamatu pirmajai latviešu mākslas dižfilmai, kura savu popularitāti nav zaudējusi par līdz šodienai.

1939. gada 19. janvārī Rīgā, kinoteātrī *Splendid Palace* (tagad *Rīga*), notika filmas pirmizrāde. Filma gāja tautā! Ļaužu masas kinoteātrim spieda ārā durvis, plīsa stikli kases lodziņiem, policisti nespēja valdīt satracinātos ļaužu pūļus. Neviens negribēja iet mājās, neredzējis Oskaru un Anitu. Ap 2800 m garās filmas aktieri vienā rāvienā kļuva populāri. Kino zāles šturmēja ne tikai Rīgā.

Liepājnieki filmas pirmizrādi sagaidīja 1940. gada februārī. Ļaužu nebija mazāk kā Rīgā. Pirmizrādi vairākkārt pagarināja līdz 18. februārim, jo cilvēki brauca arī no laukiem. Visi gribēja redzēt latvisko filmu. Pirmizrādi noskatījās vairāki tūkstoši skatītāju, bet uzvaras gājiens turpinājās pat visattālākajos lauku nostūros. Laukos nebija tik plaši kultūras nami un zāles, kur saspiesties kinomīļiem, tādēļ izrādes vasarā notika tukšākos labības šķūņos. Filmas varoņi – Pēteris Lūcis – Oskars, Nina Melbārde – Anita, Rūdolfs Bērziņš – Garoza, A. Mitrēvics – brālis Teodors un citi tautā baudīja nepieredzētu popularitāti un labprāt izbrauca uz tikšanos pat tālās pilsētās un laukos, kur viņus apbēra ar ziediem un krāšņam veltēm. Tādu tikšanos ar aktieriem *Lauksaimniecības biedrība* noorganizēja arī Kazdangas *Buņģeru* mājās.

Fotogrāfijas ar filmas kadriem un atsevišķiem aktieriem izpirka vienā mirklī. Oskars pildīja kabatas kinematogrāfiem, avīžu izdevniecībām, kioskiem, šeņķiem, traktieriem, kultūras namiem, kabatas zagļus ieskaitot. Dziesmu *Pie Dzintara jūras* valša ritmā dejoja visās zaļumballēs līdz rīta ausmai. Profesora J. Medņa *Lašu dziesma* skanēja visās viesībās un krogos:

Laša kundze acis bola, menca pilnā rīklē sauc:

Nu tik gan būs dzelmē tracis, zutis buti precēt brauc.

Jūra krāc un vēji pūš, priekos, bēdās paiet mūžs!

Latviešiem ir daudz brīnišķīgu mākslas filmu, taču tādu kino mākslas buma kā *Zvejnieka dēls* līdz šim nav spējusi piedzīvot neviena! Vecā Kļavas lomā pirmo reizi kino mākslā sevi pieteica vēlāk ļoti populārais un tautā cienītais aktieris Ēvalds Valters.

Diemžēl kultūras dzīves neatņemama sastāvdaļa bija smēķēšanas netikums. Populārākās markas bija *Sports, Tango, Blend-6, Ērika, Jaka, Rokoko, Silva, Balets*, jaunākie smēķi Džokers (10 gab. 20 sant.), augstākās šķiras *zārka nagla Salon* (10 gab. 32 sant.) un citas. Smēķēja tikai vīrieši. Daiļavas un puišķāni to darīja vēl reti un slepus. Vecie zemnieki tabaku audzēja paši un uztina *kazaskāju*. Tā bija savdabīga un svinīga padarīšana, pašaudzētās tabakas lapu sagriešana un sapildīšana cūkas pūšļa tabakmakā. *Lulķa* uztīšanai bija speciāli ražotas paciņas ar smēķpapīru, kas bija labāks nekā avižpapīrs. Tabakmaks, šķiltavas un uztinamā smalkā papīra blociņš vienmēr bija jānēsā līdzī, lai, veicot smagos lauku darbus, varētu kompānijā pīppauzēs apspriest dzīves svarīgākos sadzīves un politikas notikumus. Turīgākie saimniekpapi atļāvās sūkt dārgos cigārus un ne lēto ārzemju markas tabaku, kuru arī varēja uztīt ar speciālu uztinamo *uzparikti*. Svinīgi un cēli vaigus rotāja smēķis!

1930. gados popularitāti tautā baudīja *Zobgala kalendārs* ar Žvinguļa un Brenča karikatūrām, kas apsmaidīja zemnieku sadzīvi un netikumus, Pata un Patašona piedzīvojumi, brāļu Laivinieku un Alfrēda Vintera kuplejas, karikatūrista Jāņa Dreslera rīmes žurnālā *Atpūta* ar Jefiņa, Toma Tūļas, Slīmešta un Sprukstiņa dēkām. Šie komiskie varoņi joprojām dzīvi tautas atmiņā.

Meitenes staigāja vieglās puķaina katūna kleitās, kas šo to piesedza, kaut ko atsedz, bet ne tik daudz, cik erotiskie zēni vēlētos redzēt. Tikumiskā dzīve bija jāievēro. Kādreiz domāja, ja puisietis nobuņoja kādu draiskuli, tā bija jāaicina pie altāra. Tāds uzskats bija zudis. Skaistumkopšanas cienītājas uz pieres nēsāja Karmenas sprogu, bet ziemās sildīja rokas mufēs, kuras izmantoja arī kā rokas somiņas pūdernīcas, spogulīša, *šņukdrānas* un lūpu zīmuļa ielikšanai. Lai arī kā meitenes centās, paskatoties *spieģelī*, varēja vēlēties daudz ko labāku un krāšņāku. Kautrīgākie lauku jaunekļi skatījās uz meitenēm kā uz izžautu palagu un kautrējās nolaist skatu zemāk par skuķu sārtajiem vaidziņiem. Katrs pieskāriens meitenei tā jocīgi elektrizēja.

Jaunatnei bija jādejo skaistās latviskās dejas, nevis jāgorās, jākratās un *jāšiberē*. Latvijā ieplūda rietumu kultūra ar jaunākām bugi-vugi dejām, franksēzi, lambetvoku un bumsedēzi. Tuvojoties kara orgijām, nāca līdzī visādi kara un politiski pietriekumi, piemēram:

*Hitlers sēd uz gumijkoka,
Gērings danco lambetvoku.
Tas tik būs viens joks,
Kad lūzīs gumijkoks.*

Rakstnieks Rainis (otrais no kreisās) 1926.gada 9.augustā pie J.Zingberga pieminekļa Rokaizos. Pirmais no labās Aizputes pilsētas valdes sekretārs sociāldemokrāts Šusters

Automobiļi tikai retumis parādījās Latvijas laukos. Ap 1925.gadu augsti ciemiņi no Smiltenes ieradušies lielos godos pie “Spruģu” māju saimieka Jaunpujēna

Kad satiksmi pārtrauca mazais bānītis Aizpute-Saldus, 1931. gadā maršrutā Aizpute-Kazdanga-Kalvene satiksmi uzturēja moderns "būsis"

Piemineklis Dzimezera krastā 1905. gadā un Otrā pasaules karā kritušajiem kazdandzniekiem

Gleznotājam Albīnam Dzenim tika piešķirts Kazdangas Goda pilsoņa nosaukums. 1950.-1980.gados gandrīz katra kazdandznieka dzīvoklī atradās kāda no mākslinieka pievilcīgajām gleznām

Kārtējā A.Dzeņa gleznu izstādes atklāšana klubā 1960.gadu beigās.
No kreisās: skolotājs Z.Dzenītis, kluba vadītājs J.Kolns, ilggadējais tehnikuma direktors V.Pušmucāns un A.Dzenis

Kazdangas koris. Vidū diriģente S. Strazdiņa. 2005. gads

A. Brigaderes lugu „Lolitas brīnumputns” uzveda pamatskolas zālē.
Tērpus aizņēmās no Liepājas teātra. 1957. gada 15. aprīlis

Brīvdabas izrādi "Normunda meitene" Zaļajā teātrī (uz barona kapenēm)
apmeklēja ap 400 skatītāju. 1959. gada 12. jūnijs

Pūtēju orķestrīš gadu desmitiem priecējis kazdandzniekus daudzās svētkos.
1.rindā no kreisās: J.Lamberts, Z.Zālmanis, A.Osītis, A.Sudrabs.
2.rindā: O.Kronbergs, J.Aniņš, J.Viliņš, L.Ābele, E.Jesiņvičs, J.Ozols.
1950.gadu sastāvs.

Ilggadējā pagasta bibliotekāre Ārija Indriksone

Kazdangas folkloras kopa
Brīvdabas muzejā Rīgā

Katrā kārtīgā pagastā bija pa lauku kapelai, kas bez mikrofoniem un skaļruņiem spēja pieskandināt deju zāles un dančplačus zaļumballēs. *Ķenerīgi* čaļi un stiegrainas *fidas* smilksstoša saksofona un ermoņikas pavadībā grieza valceri *Donavas vilņi*, kamēr galva dūca kā dundurs.

Ap 1935. gadu nāca modē *federmatračī* gultās, nomainot blusainos salmu matračus. Saimnieku istabās parādījās grāmatu plaukti un etažeres. No modes izgāja vecmodīgās kumodes, to vietā nāca trimo spoguļi. Vecmodīgos sienas pulksteņus, kurus uzvilka ar divām smagām bumbām, nomainīja pulksteņi, kas pusstundā zvanīja vienu reizi, bet apaļās stundās tik, cik rādīja *ceijeri*. Naktis laikā pat pusmiegā varēja saskaitīt, cik reizes *ciekurs* nozvanīja, un zināt, cik ilgi vēl var snaust. Modē nāca kabatas pulksteņi ar samtainiem brelokiem un sudrabetiem tīpašnieka iniciāļiem. Tādēļ žaketes bija jātur pusvirus, lai visi redzētu šo spožumu.

Tautas vadonis vēlējās, lai visi dzīvotu turīgi, lai visi justos piederīgi vienas saimes locekļi, piederīgi latviešu tautai un valstij, kam viena valoda, viena tēvzeme un visi ir šīs zemes kopēji, valsts darba darītāji, kas kalpo tēvzemes nosprausto mērķu labā.

Sākot no 1928. gada 12. maija, katru pavasari valstī notika vērienīgas Meža un Spodrības dienas, kurās tika iesaistītas visas sabiedriskās organizācijas, skolu jaunatne, visu valsts iestāžu darbinieki. 1939. gadā 60 km garumā iestādīja Uzvaras gatvi Rudbāži – Skruna – Saldus. Iestādīt bija vieglāk nekā kopt, un tādēļ kara gados daudzas labi sāktās tradīcijas apsīka, un stādītās alejas daudzās vietās iznīka. Katrā pagastā un pilsētā tika izveidota Meža dienu komisija, kurā darbojās vietējais mežkopis, pagasta valdes pārstāvis, skolotājs, dārzkopis, aizsargu un mazpulku pārstāvis. Katrai mežniecībai par brīvu tika izsniegti meženi, stādi, sēklas, kā arī 20 lati nepieciešamo izdevumu segšanai. Darbā tika iesaistīta prese.

Katru gadu 16. un 24. februārī svinīgi tika atzīmēta Lietuvas un Igaunijas valsts dibināšanas gadadienas. Skolā bija iekārtoti stendi ar attiecīgās valsts karogu, valsts prezidenta foto, ziediem, svecītēm, skolēni mācījās mūsu draudzīgo kaimiņvalstu himnas. Tā jaunatnei ieaudzināja patriotiskās jūtas pret citām tautām. Tas nebūt nebija mazsvarīgi un nenozīmīgi, un to vecās paaudzes cilvēki vēl joprojām atceras.

1938. gada 22. janvārī lauksaimniecības vidusskolas direktors Fricis Grava atzīmēja 20 dzīves un 30 darba gadu jubileju. Viņam patiešām bija lieli nopelni vidusskolas izveidošanā par priekšzīmīgu mācību iestādi un pirmindas lauksaimniecības popularizēšanā plašā apkārtnē. F.Grāva aktīvi darbojās sabiedriskajā dzīvē aizsargu organizācijā, Aizputes apriņķa kara aviācijas fondā, pagasta padomē, apriņķa ienākumu nodokļa komisijā. Jubilārs saņēma Kurzemes lauksaimniecības biedrības Goda diplomu un Triju Zvaigžņu 4. šķiras ordeni. F.Grava ir vienīgais Kazdangas pagastā,

kurš saņēmis tik augstu valdības apbalvojumu. 1935. gadā viņš tika apbalvots ar Lauksaimniecības biedrību savienības lielo zelta medaļu, bet 1937. gadā ar Aizsargu nopelnu krustu.

Līdzīgi apbalvojumi ir arī vidusskolas inspektoram un 61. mazpulka vadītājam, aizsargu rotas komandierim Arvīdam Āboliņam, kurš saņēmis Atzinības Krusta 5. šķiras un Triju Zvaigžņu 5. šķiras ordeni 1935. gada, kā arī vairākus mazpulku organizācijas Goda rakstus par aktīvu darbu jaunatnes patriotiskā audzināšanā. A.Āboliņa vadībā mazpulks veica nozīmīgu darbu sporta un kultūras dzīves rosināšanā, rīkojot rudens ražas skates ar priekšlasījumiem, teātra uzvedumus, organizēja dažādu pulciņu darbu. Tie bija vīri, kas lika pamatus Kazdangas slavai.

1940. gadā Lauksaimniecības biedrībā bija 147 biedri. Ilgus gadus biedrības darbu vadīja priekšnieks K.Priednieks. biedrībai bija savs karogs, darbojās zivkopības, mežsaimniecības, kūdras, lopkopības, mājturības un kultūras sekcijas. Zivkopis J.Grīnvalds pagastu sadalīja 10 rajonos, kurus pārzināja uzticības vīri. Karpas maksāja 1 latu kilogramā, bet vaislas tirgoja par 2,50.

Katrā rajonā gada laikā bija jāsarīko vakarēšanas ar priekšlasījumiem un saviesīgu pasēdēšanu.

1930. gadu sākumā modē nāca gramofoni ar lielu tauri un patafoni ar *Bellaccor Elektro* platēm, kurus darbināja ar roku uzvelkama atspere. Ar tādu mūzikas instrumentu pilnīgi pietika mājas viesībās un nelielās ballītēs. Tie bija daudz labāki par *blumīzeriem* un ķemmītēm, kuras izmantoja galējas nepieciešamības reizēs, lai *ziķerzēni* ar *džudām* padejotu tango:

*Manu mazu mērkaķīti, žū, žū, žū,
Nepaliec jel vientuļīgs viens pats tu!
Noglaudīšu tavu galvu, paglaudīšu tavu spalvu...*

No modes lēnām izgāja polka:

*Skroders sēd uz aku,
Lāpa savu fraku.
Smuka meitiņ garām iet,
Skroders viņai pakaļ skrien...*

Aizmirsās fokstrots Vecais ratiņš. Modē nāca sentimentāli gabaliņi – *Nu tumšā mežā ir dziesmām gals, Nakts Neapolē, Šalc zaļais mežs* un citi, kur nu vēl populārās A.Vintera šlagerdziesmiņas – *Kā var aizmirst, Mazais pasta balodītis* un citas.

Patiesi, kā var aizmirst laiku, kad valstī bija saimnieciska augšupeja, pieklājīgs dzīves līmenis? Plauka latviešu valoda un nacionālā kultūra. Laiku, kas saglabāja cilvēcību, ticību tautas nākotnei.

Sabiedrisko dzīvi saldināja šokolādes fabrikas *K.Puriņ* ražojumi, šokolādes *Rīta saule, Austrā*, konfekšu ražotnes akciju sabiedrība

L.V.Goegginger, bet vēlāk virsroku ņēma akciju sabiedrības V.Ķuze augstvērtīgie izstrādājumi, saņemot daudzas zelta medaļas starptautiskos konkursos un izstādēs. V.Ķuzi godāja par šokolādes karali.

Populāra bija augu tēja *Olen* un augu kafija *Maiga*, pagatavota no kakao, graudiem un cigoriņiem, bez kafijas pupiņām. Mazlitrāžas dzērijiem iecienīts bija bezalkoholiskais atspirdzinošais dzēriens zelteris un augļūdens.

Veļu lauku mājās mazgāja ar paštaisītu sārmu no pelniem un paštaisītām ziepēm, taukus savārot ar ziepjakmeni. Tikai 1930. gados parādījās veļas pulveris *Borsil*, kuru plaši reklamēja avīze Jaunākās Ziņas ar feļetoniem par Burbuļmātes priekiem un bēdām, kuros liela loma bija ar *Borsil* tīri izmazgātai veļai.

1932. gada 8. maijā pirmo reizi Latvijā sāka svinēt Mātes dienu. Vīri jutās tā kā noniecināti, jo pie bērnu radīšanas viņiem arī tomēr esot kāda loma piešķirta. Tēvi kļuva pūcīgi un prasīja ieviest arī Tēvu dienu. Lai izietu no situācijas un atzītu arī papuču lomu pēcnācēju audzināšanā, sākot no 1936. gada, maija otrā svētdienā sāka atzīmēt Ģimenes dienu. Šo labo tradīciju padomju laikā noēnoja vērīenīgās Sieviešu dienas atzīmēšana 8. martā. Mātes dienu atjaunoja Latvijas neatkarības gados.

Lieli pavērsieni tautas kultūras dzīvē ienesa padomju okupācija 1940. gada 17. jūnijā. Latvija kļuva par Padomju Sociālistisko Republiku – Latvijas PSR. Uzrunu *kungs* nomainīja *biedrs*. Līdz šim par biedru dēvēja to, ar kuru puīseli gāja kaimiņu dārzā ābolos, kopā govīs ganīja un vienā bedrītē čurāja. Tagad *biedrs* tika pacelts daudz cienījamākā kategorijā, bet *kungs* kļuva kaut kas nelabs, pārlieku lepns, bagāts un tādēļ darbaļaužu strādnieku šķirai nepieņemams. Sabiedriskā dzīvē mazpulku un aizsargu organizācijas nomainīja Ļeņina komjaunatne un LK(b)P (Latvijas Komunistiskā (boļševiku) partija) šūniņa vēlāk pirmorganizācija. Nozīmīgākos valsts svētkus – 18. novembrī un 15. maijā – nomainīja Oktobra sociālistiskās revolūcijas 7.-8. novembra svētki, kurus tautā dēvēja par pistoļu svētkiem. 11. novembra Lāčplēša dienas vietā bija jāatzīmē Sarkanarmijas diena 23. februārī, Mātes dienas vietā bija jāsvin Starptautiskā sieviešu diena 8. martā, kas kļuva par grandioziem dzeršanas svētkiem. Bija jāaizmirst tautā populārie reliģiskie Ziemassvētki un Lieldienas, bet bija jāsvin Staļina dzimšanas diena decembrī, kā arī Ļeņina dzimšanas un miršanas dienas. Skolās bija jāorganizē un jāpiedalās pavisam 18 nozīmīgās dienās un svētkos.

Viss, ko mūsu tautas dvēselē jau no bērnības bija iestādījusi ģimene, skola un baznīca, tika noliegts, neatzīts un nolemts aizmirstānai pēc iespējas ātrāk. Tautā iecienītie valstsvīri Z.Meierovics, J.Čakste, O.Kalpaks, A.Kviesis, K.Ulmanis, J.Balodis, rakstnieki un dzejnieki E.Virza,

V.Plūdons, A.Brigadere, A.Grīns, Aspazija, Fr.Bārda un daudzi citi izrādījās bijuši tautas ienaidnieki, kaitēkļi, nevēlami elementi, kas to vien domājuši, kā iznīcināt, pazemot un nokalpināt latviešu tautu. Vienīgi Rainis izrādījās derīgs visām varām. Godā tika celti P.Stučka, V.Lācis, A.Upīts, L.Laicens, A.Kirhenšteins un citi komunistiskā režīma atbalstītāji.

Nacionālā audzināšana bijusi aplama, nederīga, tādēļ tagad jāsāk steidzīgi apgūt Marksa – Engelsa – Ļeņina – Staļina vienīgi pareizo mācību pasaulē – didaktisko materiālismu. Stingri bija jāturas pie ģenerālās līnijas, kuru taisnu un nekļūdīgu nosprauda dižgari Maskavā. Par aizliegtu literatūru kļuva tautā iecienītās grāmatas – A.Grīna *Dvēseļu putenis* un daudzas citas. Pat J.Janševska *Dzimtene* nebija vēlama, jo tagad dzimtenes jēdziens bija daudz plašāks un varenāks. Arī Kaudzīšu *Mērnieku laiki* un R.Blaumaņa *Indrāntēvs* tika uzskatīti par bīstamu elementu, jo pārlietu mīlējis savu dzimto sētu. Neizskatīti kļuva tautiskie tēri un daudzas senlatviešu ierašas un tradīcijas.

Tādas nostādnes tautai nebija pieņemamas un radīja neuzticību jaunajai varai. Sabiedrībā bija jāveic liels pāraudzināšanas darbs no kaitīgās nacionālās uz vienīgo derīgo komunistisko ideoloģiju. Te vajadzēja stingrus vīrus kā alvas zaldātīņus, kas spēj pat visiem *nūģiem* iestellēt pareizo domāšanu vienā toņkārtā. Bija jāpierāda, ka marksisma ir mācību mācība, bet līdzšinējā pārlicība jāiznīdē kā kaitīgas baktērijas. Bija jāorganizē politnodarbības un jāstudē Ļeņina-Staļina taisnā lieta. Politmācības daudzi uzņēma kā zivju eļļu, kā obligātās cērmju zāles, no kurām metas šķērma dūša. Partorgi darbojās kā Buratino melu zemē, gatavi ņemt visus zem saviem gulbja spārnēm.

Bija jāizdod sienas avīzes, pamatojot Ļeņina tēzi, ka avīze ir ne tikai kolektīvs organizators, bet arī propagandists un aģitators. Bija jāiekārto sarkanie stūrīši, kur vienmēr bija pieejami ne tikai jaunākie preses izdevumi, bet arī bagātīga politiskā literatūra. Sevišķi aktīvs darbs izvērās pirms dažādām vēlēšanām. Propagandisti staigāja pa mājām, veicot aģitāciju un izskaidrojot lietas pareizā virzienā. Bija jāorganizē aģitbrigādes, kas sniedza priekšnesumus, lasīja pareizās lekcijas, dziedāja kareivīgas dziesmas: *Tā būs pēdējā kauja, kas ar uzvaru nāks. /Ar Internacionāli nu katrs atdzimt sāks!*"

*Varen plaša mana zeme dzimtā,
Lauki, meži, saules staru plīvs,
Un es nezīnu starp zemēm simtām,
Kur vēl citur cilvēks ir tik brīvs.*

Bet dzīvē nepavisam nebija, kā skandēja dziesmā!

Bija jāmācās gan PSRS, gan Latvijas PSR himna, taču piecdesmit gadu laikā tā arī retais tās iemācījās, un svinīgos sarīkojumos dziedāja tikai daži,

bet tauta klusēja. Ar aklā dundura cienīgu uzmācību tautai tika skalotas smadzenes, taču bija jābūt lielam fanātiķim, lai propagandētājam ticētu, jo apkārt sāka veidoties līdz šim nepiedzīvota gaisotne, kas radīja neuzticību savstarpējās attiecībās. Ienaidnieka tēla meklēšana, aizdomas par katru savu divdomīgo vārdu un rīcību.

Pašiem daudz nebija jādomā, partija visu paredzēja un izkārtoja. Tuvojoties kādiem svētkiem, partijas paziņoja: – *Uz darbaļaužu vēlēšanos svētki pārcelti uz tādu un tādu datumu*, tā samazinot cilvēkiem brīvo dienu skaitu. Visiem kultūras sarīkojumiem deva politisku *piešprici* kā obligātu nodevu partijai un valdībai.

No 1941. gada 1. februāra izpildkomiteja izveidoja jaunu štata vienību – kluba vadītājs. Lai arī pagastā ne kluba, ne kultūras nama nebija, par vadītāju apstiprināja Jāni Zuti, kuram tad arī bija jānodarbojas ar kulturālu sarīkojumu organizēšanu, pašdarbības pulciņu dibināšanu, lai cienīgi sagaidītu dažādus valsts svētkus un politiskus notikumus.

Kara un politisko pārmaiņu gados kultūras dzīve pagastā pieklusā. Cilvēku prātus nodarbināja daudz svarīgākas izdzīvošanas rūpes nekā rūpes par atpūtu un izpriecām. Pēckara gados galvenā pašdarbība uzplauksnija tikai dažādu politisko notikumu reizēs, gatavojot nelielus priekšnesumus ar pāris dziesmiņām, dzejojīšiem un dažādām tautiskām dejām, galvenokārt skolēnu izpildījumā. Tā 1946. gada 23. februārī atzīmēja sarkanarmijas gadadienu, kuras noslēgumā pamatskolas telpās dziedāja dubultkvartets un uzveda A.Upīša drāmu *Lapas viesulī*.

1948. gadā par pagasta tautas nama vadītāju apstiprināja Natāliju Kārkliņu, vēlāk Janīnu Kravali un Janīnu Tomsoni. Par pagasta bibliotekāri kļuva Ida Jirgensone, vēlāk Milda Zēniņa, bet visilgāk nostrādāja Ārija Indriksone. 1952. gadā par kolhoza *Ļeņins* bibliotekāri iecēla Vilmu Pūri. Jāatzīst, ka šajos kultūras amatos vadītāji bieži mainījās.

1952. gadā ciema izpildkomitejas sēdē novērtēja kultūras darbu kā neapmierinošu. Rajona pašdarbības skatē nav piedalījušies, pulciņi nav nodibināti. Uzdeva pamatskolas skolotājai Martai Aļlei atjaunot dramatisko pulciņu, lai pienācīgi sagatavotos oktobra revolūcijas 25. gadadienai. Komjaunatnes pirmorganizācijas sekretārei E.Strazdei jāiesaista pašdarbībā komjaunieši. Tas jādara arī kolhoza *kultordzei* D.Cimmermanei.

Atsevišķi darbojās Cildu ciema pašdarbnieki, kuri iestudēja A.Upīša viencēlienu *Pārcilvēks*, kolhozā *Vārpa* darbojās vokālais ansamblis.

Veiksmīgāks bija 1954. gads, kad rajona pašdarbības skatē Aizputē 3. vietu ieguva *Ļeņina* dramatisks kolektīva ar viencēlienu lugu *Āzis nav dārznieks*. Lietišķās mākslas skatē Goda rakstu saņēma A.Freimane par galda segas izstrādāšanu. Pamatskolā sekmīgi darbojās skolotājas M.Aļles vadītais dramatisks pulciņš, iestudējot R.Blaumaņa lugu *Ļaunais gars*.

Galvenās lomas tēloja aptiekārs Ē. Dižgalvis, ārsts P. Aļle, skolotāja V. Ješovica, E. Sausis, E. Bandziņš, R. Jaunzeme u.c. 4. jūlijā Dziesmu dienas koncertā Misiņkalnā Kazdangas koris P. Foigta vadībā guva atzinību ar dziesmu *Kur tu skriesi, vanadziņi*, Melngaiļa *Jāņu vakaru* un moldāvu tautas dziesmām. Kolhozā darbojās deju kolektīvs 15 cilvēku sastāvā.

Kolhoza dramatiskais kolektīvs 1956. gadā ar viencēlienu *Rumulēšanās* rajona festivālā ieguva 1. vietu kolhozu grupā, bet deju kolektīvs, iegūstot 2. vietu, tika izvirzīts republikas skatei Rīgā. Aktīvi darbojās pamatskolas dramatiskais kolektīvs, iestudējot izrādi *Trīnes grēki*, ar kuru viesojās apkārtējos kolhozos un Pāvilostā. Rajona dramatisko kolektīvu skatē kolhoza *Leņins* pašdarbnieki uzveda M. Ziemupes viencēlienu *Smilšainos tīrumos*. Par veiksmīgu kolhoznieces lomas tēlošanu Goda rakstu saņēma E. Bandziņa. Kultūras namu grupā 2. vietu ieguva tehnikuma dramatiskais kolektīvs J. Kolna vadībā ar G. Priedes lugu *Jaunākā brāļa vasara*.

Jauni apvāršņi pagasta kultūras dzīvē pavērās 1957. gadā, kad 15. janvārī sākās sen iecerētā kultūras nama būve uz veciem muižas kūts pamatiem. Darbus vadīja dziedāšanas skolotājs F. Juska. lielu darbu sabiedriskā kārtā paveica audzēkņi un tehnikuma darbinieki. Bija doma, ka jaunā būve spēs apvienot gan pašdarbnieku, gan fizkultūriešu intereses. Taču kārtējo reizi fizkultūrieši palika bešā un turpināja darboties zem klajas debess jebkuros laika apstākļos, bojājot savu veselību.

Maijā centrā atklāja jaunu veikalu ar vadītāju Mariju Dreimani un pārdevēju Elzu Kluci. Arī šāda kultūras iestāde cēla Kazdangas kultūras līmeni.

Tehnikums iegādājās jaunu autobusu, kam pie stūres bija šoferis Anatolijs Berija. Pēc tam gadus 30 bez avārijām autobusu stūrēja Arvīds Osītis. Nu daudzie ekskursanti, pašdarbnieki un sportisti varēja ērti braukt tuvus un tālus gabalus, neraizējoties par laika apstākļiem. Līdz šim gan lietus laikā, gan ziemas salā visi braukāja *gruzovikā* uz cietiem dēļu soliēm, kas attālākos reisos pamatīgi izdrebināja miesas. Daudzi ceļi nebija asfaltēti. Bieži izlīdzējās ar gāzgeneratora dzinēju, kuru kurināja ar malkas klucīšiem. Kravas kastē trešdaļu aizņēma maišeļi ar malciņu un tikai atlikusī daļa pienācās braucējiem. Jo tālāku ceļu bija jābrauc, jo vairāk maisu vajadzēja. Braukt gribētājiem dienu iepriekš bija jāiet malkas dārzā sagatavot *benzīnu* spēkratam. Mašīna virzījās ar ātrumu 40 km stundā. Ja nokalnēs tā ripoja ar 60 km/ha, tad likās – ak, tu *vells*, kāds ātrums!

Lēnām savu vietu kultūras dzīvē ieņēma kino māksla. Izrādes reizi mēnesī notika pamatskolas zālē, vēlāk tehnikuma apaļajā zālē. Kino kalpoja kā iespaidīgs propagandas līdzeklis sociālistiskās iekārtas cildināšanai, uzskatāmi parādot, cik pie mums ir labi un kā ļaudis cieš aiz *dzelzs priekšvara*. Daudz filmu bija par aizvadīto karu, kurā *gudrie* sarkanarmieši

grēdām apšāva *mulķa* fašistus, kaut paši kara veterāni stāstīja pavisam kaut ko citu. Pamazām tika rādītas arī rietumu pasaules filmas, bet tikai tādas, kas nebija pretrunā ar padomju ideoloģiju. Līdz 1950. gadam uz PSRS ekrāniem izrādīja ar 60 rietumu filmu. Par laikmeta kulta figūru un jaunatnes elku kļuva brīvais meža cilvēks Tarzāns amerikāņu sportista, olimpiskā čempiona peldēšanā Džinija Veismillera izpildījumā.

Iespējas iegādāties modernu sadzīves tehniku bija nelielas. Kopš 1948. gada brīvi pārdeva pulksteņus, uzvelkamos patafonus, novecojuša modeļa fotoaparātus. Radio uztvērēju iegāde bija kūtra, jo režīms nevēlējās ļaut klausīties brīvās pasaules raidstacijas, kas pauda patiesību par izdaudzināto brīvību aiz *dzelzs širces*.

Senas tradīcija pagastā ir pūtēju orķestrim. Pamatus šai mūzikas nozarei ielika sešgadīgās pamatskolas pārzinis Alberts Ralle pirms Otrā pasaules kara, izveidojot skolā mūzikas pulciņu. Pēc kara darbu turpināja skolotājs Jūlijs Lamberts. Tā pagastā radās daudzi taurētāji. 1950. gadā, pateicoties pašu audzēkņu iniciatīvai, tehnikumā radās orķestris. Zēni paši sameklēja instrumentus un, brāļu Baložu apvākti un skolotāja Artūra Ješovica atbalstīti, izveidoja orķestri, kas priecēja jauniešus ne tikai svētku un sarīkojumu ballēs, bet arī katru rītu stadionā rīta rosmes laikā. Šobrīd tas izklausās neticami, bet fakts! Sports un mūzika katru rītu uzmundrināja gan mūsu, gan garu.

1955. gadā kolhoza *Leņins* vadība iegādājās mūzikas instrumentus un izveidoja orķestri brigadiera Kriša Lūša vadībā.

1958. gadā savu pūtēju orķestri izveidoja tehnikumā strādājošie skolotāja Friča Juskas vadībā. Tehnikuma vadība un arodbiedrība atbalstīja muzikantu darbību, iegādājoties jaunu instrumentu komplektu. Orķestra klātbūtne visus sarīkojumus padarīja svinīgākus un skanīgākus, gan atklājot populāros sporta svētkus, gan spēlējot izlaidumus, gan valsts svētkos, gan bērēs un citos sarīkojumos. Kad 1960. gadu sākumā pēc ilgiem pūliņiem atvēra autobusu satiksmi Rīga – Aizpute caur Kazdangu, kazdandznieki pirmo reisu sagaidīja ar pūtēju orķestri, ziediem, torti un ovācijām. Šoferis bija pārsteigts par tādu nepieredzētu sagaidīšanu. Orķestrantiem kļuva par tradīciju ar maršu autobusu pieturā pēc neklātienes studiju beigšanas LLA sagaidīt savus darba biedrus – V.Eveliņu, I.Rozenbahu. A.Sudrabu, J.Klincāru un citus. Jūlija Lamberta vadībā ilgas gadus orķestri spēlēja Zigis Zālmans, Arvīds Viliņš, Artūrs Sudrabs, Oskars Kronbergs, Jānis Aniņš, Jānis Viliņš, Linards Ābele, Edgars Jesiļevičs, Harijs Galviņš, Ivars Ozols, Raimonds Dambergs u.c. Taures skanīgas kļuva pēc *grādūdēns* klunkšķošās piešprices.

1960. gadu vidū kolhoza *Leņins* pūtēju orķestri vadīja G.Konrāds, piedalījās J.Ansons, V.Tilgalis, G.Balcers, V.Tamužs, E.Folkmanis,

A.Mantejs un ? Mantejs. Kādu laiku abi orķestri darbojās kopā. Nez vai būs rajonā vēl kāds pagasts, kurā pastāvēja divi pūtēju orķestri. Pūtēju tradīcijas pagastā vēl saglabā ilggadīgākais orķestra dalībnieks Raimonds Dambergs. Ilggadēji orķestri vadītāji pēdējos gados bija Māris Rudzītis un Genādijs Vaidakovs. Orķestris tērpts glītos kostīmos. Regulāri pūtēju orķestris piedalījās vērienīgajos republikas un rajona dziesmu svētkos, 2001. gadā Rīgas 800-gadei veltītajā sarīkojumā, 2000. gadā piedalījās pūtēju orķestru festivālā un dažādās skatēs.

Pagastā 1960. gadu beigās kapelmeistara Gunāra Brieža vadībā darbojās kapela ar V.Ansoni, J.Ansonu un V.Bruņa līdzdalību. Sava deju kapela bija arī Vangas pusē, kas spēlēja zaļumballēs un māju viesībās.

Pēc tehnikuma kultūras nama nodošanas ekspluatācijā, kultūras dzīvei radās pavisam cits vēriens. Sekmīgi darbojās tehnikuma dramatiskais pulciņš skolotāja Jāņa Kolna vadībā. Labā līmenī iestudētas R.Blaumaņa *Pazudušais dēls*, G.Priedes *Jaunākā brāļa vasara*, *Normunda meitene*, *Vikas pirmā balle*, E.Ansona *Sezonas raganiņa*, A.Brigaderes *Lolitas brīnumputns* un citas lugas. Dekorācijas sagatavoja Liepājas teātra galvenais dekorators, Nopelniem bagātais mākslinieks Albīns Dzenis, kas piedeva izrādēm augstas kvalitātes zīmi. Izrādes kupli apmeklēja ne tikai Kazdangā, bet arī plašā apkārtnē, kur viesojās dramatiskā kopa. Ar panākumiem tā startēja republikas lauksaimniecības tehnikumu pašdarbības skatēs.

Uz Kazdangu labprāt brauca Liepājas un Rīgas teātri ar slavenu aktieru līdzdalību. Kultūra kļuva kā grezna broša pie izejamā tērpa, kaut padomju laikā kultūru pieskaitīja pie neražojošām sfērām, kura vairāk patērē, nekā dod materiālās vērtības. Ne visi spēj saprast, kāda nozīme ir cilvēkā garīgajām vērtībām, kādas sniedz darbošanās kultūras druvā. Daudzi saimnieciskie darbinieki uzskata, ka kultūra ir kā dārga un trausla puķe, kuru var viegli izraut, tā var arī nebūt, par to daudz neuztraucās. Uztraukums būs, ja cūkas nebūs laikā pabarotas, govīs izslauktas, vai kartupeļi novākti.

Lai jaunatni pasargātu no baznīcas kaitīgās ietekmes, sāka meklēt jaunas tradīcijas, kas varētu aizpildīt jaunatnes brīvo laiku, lai viņi netiektos pēc iesvētībām baznīcā, bet domātu vairāk par Leņīnu nevis Dievu. Tā radās Pilngadības svētki. Bērības svētkus atjaunoja, jo tādi bija jau Ulmaņa laikos. Kapu svētku vietā bija jāorganizē mirušo piemiņas diena bez mācītāju klātbūtnes. Bet cilvēki tiecās uz baznīcu, jo tur dievkalpojumi bija dvēseliskāki un iejūtīgāki nekā laicīgie sarīkojumi, kuriem piemita formālā pelējuma sēnīte.

Lai sarīkojumos nodrošinātu labāku kārtību, 1965. gadā noorganizēja trīs kārtības sargu vienības – Aizputes MRS, tehnikumā un kolhozā *Leņins*. 1968. gadā sāka organizēt konkursu *Labākā sēta*.

1971. gadā ieviesa jaunu tradīciju – pases pasniegt svinīgos apstākļos. Jāpilnveido kāzu ceremonijas, lai tās kļūtu saturīgākas, nevis tikai kalpotu plītēšanai, sacenšoties *litrbola* turnīros.

Ziedu laiku piedzīvoja kino. 1960. gados – komunisma celtniecības periodā – kino māksla kļuva par visaptverošāko un populārāko darbaļaužu komunistiskajā audzināšanā. Kino mehāniķi braukāja apkārt un audzināja tautu. Tā bija vienvirziena apmācība – Slava PSKP! Kino kļuva par spēcīgu ideoloģijas ieroci, kas lauku skatītājiem deva iespēju iepazīties ar kino mākslas pērlēm, kuras savu vērtību joprojām nav zaudējuša, piemēram, *Lido dzērves*, *Cilvēka liktenis*, *Balāde par kareivi* un citas.

Tad nāca indiešu filmu bums, kas skatītājiem ļoti patika – tāda mīlestība, tāda traģēdija! Skatītāji raudāja nopuņķojušies, kaut vairums filmas bija ļoti līdzīgas. 1960. gadu sākumā nāca noteikums, ka filmas drīkst rādīt tikai speciāli iekārtotās telpās, lai neizraisītos ugunsgrēks no viegli uzliesmojošiem materiāliem.

Jaunieši devās uz kino ne tik daudz baudīt mākslu, bet dzīvi! Vīsa tā iešana, sēdēšana puskrēslā, iekniebšana, aparāta tirkšķēšana radīja tādu tirpstošu un pavedinošu gaisotni. Mājās nākšana ieilga, un ne viens vien pārtis no šīm pavadīšanām lika stingrus pamatus savas ģimenes dzīvei. Skolās kino kļuva par ikdienas dzīves neatņemamu sastāvdaļu, kura dēļ atlika daudz citu svarīgāku darbu.

Padomju kinomāksla bija augsta līmeņa, no kuras neatpalika arī latviešu kino meistari ar filmām *Mērnīeku laiki*, *Ceplis*, *Purva bridējs*, *Nāves ēnā*, *Ezera sonāte*, *Puika*, *Ilgais ceļš kāpās*, *Aija* un daudzas citas.

1954. gadā kino mākslai pievienojās vēl viens iedarbīgs propagandas līdzeklis – televīzija, kas sabiedrībai palīdzēja ātrāk atbrīvoties no *kapitālisma paliekām* savā morālē un uzskatos. Cilvēkus baroja ar vienīgo pareizo komunistisko ideoloģiju. Pārēsties ar to nevarēja, jo vairums cilvēku noprata, cik tā *indīga* un var izsaukt *caureju*. Krievu sakāmvārds saka: *Katra mērkaziņa slavē savu purvu*. Abas *kultūrkastēs* – radio un televizors – ieņēma nozīmīgu vietu cilvēku smadzeņu skalošanā.

Cilvēkiem nelāva braukt uz ārzemēm, lai nedotu iespēju salīdzināt, kā tautas dzīvo *pūstošajā kapitālismā*, ar *plaukstošo sociālismu*. To varēja iepazīt vienīgi, palasot aizliegtās grāmatas, dzirdot vectēvu nostāstus un caur čerkstošiem traucēkļiem paklausoties *Brīvās Eiropas* radio balsi. Uz ārzemēm varēja izbraukt tikai uzticamas personas, kurām bija tīras biogrāfijas, kurām nav radi ārzemēs un kuras labi uzvedās vācu laikā pat

cienījami *aparātčiki* pūlējās atvest savām sievām skaistas apakšbiksītes un elegantus krūšturus, kādus nevarēja dabūt *paradīzes* bodēs.

Aizvadītā gadsimta 60. gadu sākumā modē nāca bezizmēra zeķītes, staiptīgās biksītes, neilona krekli, veļa. 60. gadu vidū par modes kliedzienu kļuva *bitlovkas*. 1967. gadā ieviesa piecu dienu darba nedēļu, lai cilvēkiem vairāk atliktu laika saviesīgai dzīvei. Lai cilvēks nekļūtu par darba lopiņu, tam vajadzēja kulturāli atpūsties.

Partija pasludināja: – *Māksla pieder tautai!* Lai laukus tuvinātu pilsētām, ieteica lauku kultūras *šķūņu* vietā celt glītus kultūras namus. Kur vien iespējams, kultūras namos atrast vietu arī fiziskai kultūrai. Republikā kļāji pacēlās tā saucamā *lustru problēma*. Kultūras darbinieki neļāva savās telpās darboties bumbotājiem, lai nesabojātu griestu lustras. Kur saprātīgi vadītāji spēja atrast kompromisu, tur kultūra un sports darbojās roku rokā. Kazdangā *lustru problēmu* nespēja atrisināt. Cietēji bija fizikultūrieši. Cīravā un Valtaiķos šo problēmu spēja atrisināt sekmīgi.

Deju zālēs no modes izgāja balles karalis – valsis un lēnais angļu valsis. To aizvietoja svings, rumba, ča-ča-ča, ap 1970. gadu – letkis. Ap 1980. gadu sākās rokenrola bums ar Pita Andersona emocijām. Vispasaules rokenrola asociācijas goda biedrs spēja aizraut jaunatni, kas deju zālēs kratījās kā epilepsijas lēkmēs. Populāra bija šlāģermūzika. Daudziem dziesmu klausīšanās saistījās ar ugunsdzērienu lietošanu. Brandavs kļuva par šķidro maizi! Dzīve pierāda, ka alus kausos noslīkuši vairāk nekā jūrā.

Padomju laikā komunistiskā gara uzturēšanai tautā īpaša vērtība tika veltīta dažādu politisku notikumu un gadadienu vērienīgai atzīmēšanai. Viena no tādām dienām bija, kā toreiz sacīja, uzvaras gadadiena Lielajā Tēvijas karā, kuru Padomju Savienība atzīmēja 9. maijā, bet Eiropas valstīs 8. maijā. Svinot uzvaras 20. gadadienu pār fašistiem 1965. gada 21. jūlijā, Dzirnezera krastā atklāja pieminekli (autors A.Dzenis, tēlnieks V.Lieknis), kurā iecirsti 1905. gadā un 1941.-1945. gadā bojā gājušo kazdandznieku vārdi. Arī 21. jūlijs nebija nejaušs datums. Šajā dienā atzīmēja Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas nodibināšanas dienu 1941. gadā, jo līdz iecerētajam datumam 9. maijā pieminekli nespēja uzstādīt.

Pieminekļa granīta vienā pusē iekalti bojā gājušo vārdi:

1905. gadā	Otrā pusē 1941.-1945. gadā
1. Anderjs Danenbergs	1. Ernests Jankovskis
2. Indriķis Goldmanis	2. Krišs Aļeksējevs
3. Krišs Kronbergs	3. Jānis Birkmanis
4. Kārlis Cildermanis	4. Ernests Konrāds
5. Andrejs Brantevics	5. Jānis Konrāds
6. Indriķis Jansons	6. Arnolds Leinis

7. Jānis Jansons	7. Valdis Leinis
8. Jānis Ansons	8. Kārlis Forstmanis
9. Krišis Cinovskis	9. Kārlis Brigmanis
10. Hermanis Melius	10. Otis Braunfelds
11. Jānis Pumpurs	11. Kārlis Lukaševičs
12. Johans Klops	12. Ansis Grantiņš
13. Jānis Manfelds	13. Jēkabs Vilmanis
14. Krišs Indriksons	14. Miķelis Pūris
15. Teodors Indriksons	15. Jānis Zutis
16. Ernests Strazdiņš	
17. Pēteris Jonaitis	
18. Krišs Jaunzemis	
19. Toms Grīnvalds	

Vairāk nekā 20 gadus (no 1961. gada) skatītājus ar savu kvalitatīvo sniegumu priecēja kolhoza *Leņins* vokālais ansamblis skolas direktores I.Ukstiņas, vēlāk diriģentes M.Škensbergas vadībā, kurā balsis tricināja ne tikai kolhoznieces, bet arī citu profesiju dziedones, piemēram, M.Derkevica, M.Manteja, Ā.Indriksons, S.Upmale, Ā.Līne, M.Ābele, Ā.Krieviņa, M.Treilība, Ņ.Meiere un citas, tērtas glītos kostīmos.

No 1964. gada pavasara Latvijā sāka atzīmēt Mākslas dienas. Pateicoties literatūras skolotāja Jāņa Kolna ierosmei, tās atbalsojās arī Kazdangā, jo sevišķi 1970. gados. Lai māksla kļūtu tuvāka tautai, populāri mākslinieki brauca uz Kazdangu ar savu darbu izstādēm. Notika interesantas tikšanās ar jauniešiem, pedagogiem, lauksaimniecības darbiniekiem. Kazdandznieki iepazīna LPSR Mākslas akadēmijas prorektoru I.Zariņu, gleznotājus E.Grūbi, I.Zeberiņu, A.Megni, tēlniekus E.Leimani, G.Grundbergu, keramiķi I.Megni un daudzus citus.

Liepājas lietišķās mākslas vidusskolas audzēkņi vasarās brauca uz Kazdangu *zaļajā praksē*, apgleznojot dabu mākslas darbos.

Slaveni mākslinieki, aktieri, vēlāk arī dzejnieki un rakstnieki stādīja piemiņas kociņus. Dažādās paraka vietās, pie kultūras nama, sporta laukuma, mācību korpusiem ir iestādīti piemiņas ozoli Natālijai Brūnei, Alfrēdam Lejam, Jānim Mežsētam; dižskābardis Gundaram Sisenim, Vladislavam Pušmucānam, Kasparam Rudītim, Vilim Grāmatniekam; japāņu korķa koks Irmāi Rozenbahai; baltskābardis Jānim Brūnim; trīs baltegles Rasmai Salenieci; parka kopējam māksliniekam Ernestam Treimanim pie kluba iestādīts itāļu piramidālais ozols un daudzi citi. Piemiņas kociņi ir stādīti arī atsevišķām tehnikuma klasēm. Diemžēl ne visi stādītie kociņi auga, bet daudzus nopostīja tie, kas labāk jūtas nekoptā un nesmukā vidē.

1965. gada septembrī visā Latvijā atzīmēja Tautas dzejnieka Raiņa 100. dzimšanas dienu. Notika literāri sarīkojumi, veltīti šim notikumam. Tie kļuva par sākumu jaunai tradīcijai – Dzejas dienām, kuras katru gadu septembra sākumā notiek līdz šim laikam. Rakstnieki un dzejnieki uz Kazdangu brauca labprāt, vilināja skaistais parks, daba un laipnā uzņemšana. Ļaudis labprāt nāca skatīties tautā populārus cilvēkus, kā A.Vējānu, I.Ziedoni, M.Čaklo, V.Rūju, Z.Purvu un citus.

1974. gadā tika noslēgts līgums ar Rīgas Kinopropagandas biroju, kurš noteiktos datumos izbrauca ar interesantu programmu. Kazdangā pabijuši gandrīz visi latviešu kinorežisori, kā arī daudzi slaveni kinoaktieri, piemēram, H.Liepiņš, E.Pāvuls, Ē.Valters, G.Cilinskis, L.Ozoliņa, E.Radziņa, O.Dreģe un daudzi citi. Šīs tikšanās palīdzēja kazdandzniekiem tuvāk iepazīt kino mākslu un aizkulises filmu tapšanas procesā, kas daudziem likās interesantākas nekā pati filma.

1970. gadā atklāja iztaisnoto ceļa posmu no Zīlēm līdz Kazdangai pāri jaunajam Alokstes tiltam. Vairs nebija jābrauc *elkonis gar Jusku* mājām, kas kārtīgās ziemās bieži tika aizputināts.

Jaunajā kultūras namā notika vērienīgi Jaungada karnevāli, kuros piedalījās līdz 150 maskām. Klubā notika dažādas mākslas darbu izstādes, piemēram, 1973./74. gadā bija deviņas šādas izstādes. 1954.-1980. gados 12 izstādēs savus darbus izstādīja mākslinieks A.Dzenis, un viņa gleznas atradās gandrīz katrā kazdandznieka dzīvoklī. A.Dzenis bija Kazdangas patriots. Pēc viņa metiem iekārtoja kluba skatuvi, griestus, logu aizkarus, paveica lielu darbu kazdandznieku estētiskajā audzināšanā. Kā pirmajam pagastā A.Dzenim piešķīra Kazdangas goda pilsoņa nosaukumu. Vienu vasaru Kazdangā dzīvoja un strādāja vecmeistars Indriķis Zeberīņš, sarīkojot arī savu savdabīgo darbu izstādi.

Īpašu vietu kultūras dzīvē ieņēma kartupeļu degustācijas vakari, kuros sāka organizēt skolotājs Jānis Kamols jau drīz pēc Otrā pasaules kara. 1958. gadā šo tradīciju pārņēma skolotāja Natālija Brūna. Sarīkojumi kļuva arvien organizētāki un vērienīgāki, bet kulmināciju sasniedza 1973. gadā, kad palika 300 gadu, kopš kartupeli audzē Latvijā. 24. novembrī Kazdangā ieradās daudzi republikā pazīstami kartupeļu selekcionāri, mākslinieki, žurnālisti, TV pārstāvji, LM darbinieki, dzejnieks I.Ziedonis un citas prominences.

Septiņsimtvietīgo klubu visvairāk pieblīvēja 1975. gadā, kad Kazdangā viesojās Raimonds Pauls ar populārajiem estrādes dziedātājiem. Zāli stāvgrūdām pildīja ap 1000 estrādes mūzikas cienītāju, sarīkojot jūsmīgas ovācijas. Tas bija augsts *šļāciens* pie Kazdangas kultūras *debesīm*.

Nenovērtējamu darbu Kazdangas izpētē veicis mākslinieks Ernests Treimanis, izveidojot vēstures muzeju ar unikāliem materiāliem.

Kazdangas kultūras druvu palīdzēja popularizēt pēc tehnikuma direktora V.Eveliņa ierosmes Dzirnezera krastā 1970. gadā uzbūvētā, toreiz modē nākusi, somu pirts, kas bija pirmā šāda veida iestāde Liepājas rajonā un ātri iekaroja lielu interesi plašā apkārtnē. Biezajā viesu grāmatā krājās jūsmīgas atsaukmes par pirti piedzīvoto pat no tāliem un augstiem viesiem. Taču neuzmanības dēļ 1992. gada 17. jūnija agrā rīta stundā skaistā un iecienītā atpūtas vieta pārvērtās pelnos. Laime, ka rāmā saullēktā nepūta vējš, kas varēja pārvērst pelnos visu parku. Sadega arī vēsturiskais dokuments – viesu grāmata.

Grūti atzīt, ka Latvijas neatkarības atgūšana noslāpēja vērīenīgo un augsti attīstīto kultūras dzīvi. Pārstāja darboties sabiedriskās organizācijas, kā Zinību biedrība, Pedagogu biedrība, Sarkanā Krusta, Dabas un pieminekļu aizsardzības biedrības, arī arodbiedrība. Neapkurinātais un neapkoptais klubs lēnām bojājās. Tur nenotika neviena kino izrāde, neviens teātris sen nav manīts Kazdangā. 2006. gadā beidzot sākās tā sen nepieciešamais remonts, kad kultūras namu nodeva pagasta padomes pārziņā. Par kluba vadītāju kļuva Sarmīte Štrausa, bet vēlāk Liene Ore. Iecerēs labas, to parādīja veiksmīgi organizētais, kupli apmeklētais pensionāru gadskārtējais sarīkojums 2005. gada decembrī. 2006. gada janvārī notika neparasts sarīkojums 1905. gada notikumu atcerei. Veiksmīga bija pagasta vēsturei veltītā fotoizstāde pagasta padomes telpās.

Jau 15 gadus rosīgi darbojas strādājošo koris Sandras Strazdiņas vadībā.

1980. gados modē bija džinsi, bet veikalos tos nevarēja dabūt, tāpēc vēl jo vairāk vērtīgi. Importa bikses maksāja 100 rubļus. Ja cilvēkam smadzeņu vietā bija lupatas, tad viņš centās turēt līdzī nemitīgi mainīgajai modei. Mūsdienu tautiskos ēdienus nomainīja šašliku cepšana. Parādījās erotiskās dejas ar fizisko dotumu demonstrēšanu mūzikas pavadībā. Meitenes pārlieku centās atkailināt mātes doto ārējo daili, un zēni centās to novērtēt.

1981. gadā notika kārtējais PSKP 26. kongress. Vienmēr ilgi pirms partijas kongresiem visi bija kā uz augšu pasisti. Par kongresiem rakstīja presē, runāja politinformācijās, vēlēja delegātus. Kongresiem par godu bija jāorganizē dažādi pasākumi, jāizpilda pirms termiņa plāni, jāpanāk jaunas darba uzvaras sociālisma celtniecībā. Rajonā rīkoja kultūrizglītības iestāžu konkursus, kuros panākumu guva Kazdangas ciems, izcīnot 2. vietu, saņemot rajona kultūras nodaļas Diplomu.

1985. gadā PSKP ģenerāļsekretārs Mihails Gorbačovs turpināja J.Andropova iesākto un nāca klajā ar *perestroikas* un atklātības ideju, ka jāaptur žūpošana un darba vietās jādibina žūpības apkarošanas komisijas. Šņabis tikai uz īsu brīdi paplašina ne tikai asinsvadus, bet arī draugu pulku. Vīri sāka dzert no odekolona pudelītēm, ko sauca par skrūvītēm, jo korķītis

bija skrūvējams. Viesībās vairs nedzēra no pudelēm, bet no tējkannām un termosiem, pildītiem ar vēlamo saturu.

Kultūras dārzā Kazdangas vārdu tuvā un tālā apkārtnē popularizēja folkloras kopa. 1988. gada oktobrī kopā sanāca dziedātgrībošas kundzes, lai koptu tautas gara mantas. Kopas vadību uzņēmas Ieva Helmūte. No 1997. gada vadību pārņēma Iriša Kronberga. Kopa dzied ziņģes, tautas un apdziedāšanās dziesmas, kurām vārdus sacer kopas dalībnieces Marija Apsīte, Māra Ābele un Zenta Verze. Tieši Kazdangā pierakstīto tautas dziesmas, kā arī Krūmiņu tēva Kalvenes pusē pierakstītās dziesmas, iet rotaļās.

1997. gadā kopa piedalījās Starptautiskajā folkloras festivālā *Baltika* Madonā, folkloras festivālā Rīgas Doma laukumā, *Baltajā rijā* un Brīvdabas muzejā. Piedaloties Starptautiskajā folkloras festivālā Rīgā *Baltika 2003*, kopa saņēma republikas Kultūras ministrija Pateicības rakstu. Regulāri kazdandznieces piedalās rajona rīkotajās skatēs un koncertos Liepājā, Aizputē, Rucavā, Bārtā, Nīcā, Otaņķos, kuplina pagastā notiekošos sarīkojumus Jāņos un citos svētkos, sekmīgi piedalījušās festivālā Lietuvā.

Ilggadējākās dziedātājas ir Ilze Holštroma, Valija Baumgartena, Dzidra Ķiece, Māra Ābele, Zenta Verze, Marija Apsīte, Dzidra Bauļkalne, Ilga Catlakša, Anna Kronberga, Ina Tumpele. Lai saglabātu kopas pēctecību, piedalās arī bērni – Gunta un Santa Holštromas, Ilze, Elīza, Klāvs un Toms Tumpeļi.

Dziesmas mīlestības pamatus Kazdangā ielika populārajam Liepājas diriģentam Miervaldim Ziemelim, kā arī Ludvikam Ozoliņam, Artim Ābelem, kurš sekmīgi strādā Cīravā.

Dziesmas skaistumu 1970. gadu sākumā tautā nesa tehnikuma vīru ansamblis. Neilgu laiku no 1999.-2001. gadam darbojās jauktais ansamblis *Draugu kopa*.

Pagastā notikušas tikšanās ar Saeimas priekšsēdētāju Jāni Straumi, deputātiem Alfrēdu Čepāni, Juri Janeku, Jāni Lagzdiņu, Māri Vītoli un citiem.

1995. gada janvārī Kazdangā notika populārā laikraksta *Latvijas Avīze* dienas.

Kazdangas pagasts ir viens no retajiem rajonā, kas saglabājis lauksaimniecības – piensaimniecības kooperatīvo sabiedrību, kuru izveidoja 1992. gadā ar vadītāju Vari Klēfeldu priekšgalā. No 2001. gada vadību pārņēma Irēna Tīmane.

1998. gadā pie pagasta padomes atklāja piemiņas akmeni okupācijas gados cietušajiem kazdandzniekiem. Šajā vietā 1942. gadā tika iestādīti piemiņas ozoliņi 1941. gada 14. jūnijā izvestajiem sešiem pamatskolas

audzēkņiem un diviem skolotājiem. Visus padomju okupācijas gadus kociņi klusi un neievēroti izauga par vareniem ozoliem.

2000. gada 1. septembrī mācītājs Sigurds Sproģis svinīgā aktā iesvētīja pagasta karogu. No 2001. gada 18. novembra valsts dzimšanas dienas svinīgā aktā godina aptaujas Gada cilvēks laureātus. Pirmie šādu atzinību baudīja Ernests Treimanis un Alfrēds Leja. 2002. – gadā Juris Moisejs un Varis Klēfelds, 2003. gadā – Lukas Lutz, 2004. gadā – Sandra Demitere, Gunārs Rungovskis, Kaspars Rudītis, Jānis Tomsons, Aivars Zveja un atzīmēja Kazdangas folkloras grupas darbību.

2005. gadā mainīja vērtēšanas sistēmu. Kandidātus izvirzīja darba vietas un laureātiem piešķīra nosaukumu Goda kazdandznieks – 2005. Šādu godu piešķīra Māteru Jura Kazdangas pamatskolas skolotājai Ilonai Blokai, kopuzņēmuma SIA Lukas Lutz izpilddirektorei Anitai Zommerei, SIA *Elpa* šoferim Jaroslavam Meļņikam, profesionālās vidusskolas skolotājam Kasparam Rudītim, kordiriģentei Sandrai Strazdiņai, sporta veterānei Indrai Arājai, Alfrēdam Lejam par ilggadēju darbību Latvijas sporta veterānu savienības valdē un Olimpiskā komitejā.

Pēc gadsimta ceturkšņa pārtraukuma 1995. gadā atjaunoja seno tradīciju – pagasta konkursu *Sakoptākā māja*. Par lauku sētas skaistumu sevišķi rūpējās valsts prezidents K.Ulmanis. Padomju laikos lauku sētas zaudēja savu spožumu, aizauga ar nātrēm un citām nezālēm, izzuda dzīvžogi, puķu dārzi, karogu masti māju pagalmos. Nu atkal atmodās, ka skaistāk ir dzīvot sakoptā un kulturālā vidē nekā nu jau pierastā netīrībā un nesakoptībā. Ar ļeņinskām sestdienas talkām reizi gadā bija stipri par maz, lai justu tīrību un skaistumu ap sevi. 1995. gada 27. jūnija padomes sēdes lēmums bija diezgan bargs: pirmās trīs godalgotās vietas nepiešķirt, jo neviena apdzīvotā vieta neizskatījās tā, kādu vēlētos redzēt vērtēšanas komisija un kādu noteica konkursa noteikumi. Tādēļ nolēma piešķirt tikai veicināšanas prēmijas. Daudzdzīvokļu māju grupā 25 latus piešķīra Ganību gatves mājai Nr. 7 (mājas vecākā Dzidra Bauļkane) un Ganību gatves mājai Nr. 5 (mājas vecākais Alfrēds Leja). Individuālo māju grupā pa 10 latiem piešķīra: Parka gatvē 6 (Bensoni), Fr.Brīvzemnieka gatvē 7 (J.Sausis, M.Gulbe), Dārza gatvē 7 (J.Gofmanis), Dārzu gatvē 2 (A.Apsītis), Darba gatvē 6 (Zonnenbergi). Individuālo māju grupā ārpus centra: *Vētras* (Aukšpuļi), *Ceļa Alokstes* (Bahmaņi), *Atvaras* (Lamberti), *Krekli* (Kārkliņi), *Mazbuņģeri* (Grīvi), *Baloži* (Rudīši), *Žagari* (Šmiti), *Rūķīši* (Lunte) un *Turaidas-1* (Frīdenbergs, Rozenbergs) katram pa 15 latiem.

Turpmākajos gados vairākkārt tika mainīts nolikums, mainījās arī žūrijas komisijas sastāvs, nedaudz mainījās arī uzvarētāji, bet dzīve pierādīja – kas mēslos ieradīs dzīvot, to nekādi konkursi nepamudinās noslaucīt savu durvju priekšu un iestādīt kādu puķīti. Daudzi gan sakopās

reizi gadā, gaidot žūriju, bet pēc tam atkal varēja gadu dzīvot uz iegūtiem lauriem un, ja tādu nebija – arī nekāda skāde nenotika.

2005. gadā pirms Jāņiem paziņoja rezultātus. *Sakoptākā lauku viensēta* grupā balvas piešķīra: *Kalna Garājiem* (Velta Kronberga), *Strazdi* (Pašļu ģimene) un *Sakari* (Beļajevu ģimene). Grupā Līvānu tipa ciemata māja: Fr.Brīvzemnieka gatve 3 (V.Freija un J.Meļņiks), Fr.Brīvzemnieka gatve 2 (Žoļu ģimene), Dārza gatve 2 (Blokū ģimene).

Šoreiz atsevišķi vērtēja mājas, kurās dzīvo tikai pensionāri. Par glītākām tika atzītas: *Strautiņi* (A.Folkmane), *Turaidas* (Plezeras ģimene), *Lagzdas* (Ķivelīšu ģimene).

Daudzdzīvokļu māju grupā: Ganību gatve 7, Tebras 2 un Ganību gatve 3.

2006. gadā skatē apbalvojumus saņēma: sakoptākā lauku viensētu grupā *Lilijas* un *Rudzāti*. Pensionāru apsaimniekotās viensētas *Kalna Garāji*, *Liepājnieki*, *Zāģeri*. Līvānu tipa māju grupā: Dārza gatve 2a (V.Bloks), Brīvzemnieku gatve 3 (J.Meļņiks) par perfekti novietotu tehniku, Brīvzemnieku gatve 5 (K.Rudītis). daudzdzīvokļu māju grupā: Bērzu gatve 5 (mājas vecākais E.Tilgalis), Ganību gatve 5 (I.Kronberga). Sakoptāko iestāžu grupā SIA *Rokaižu pansionāts*.

Sakoptākā iestāde un ražotne: Māteru Jura pamatskola (direktore A.Dreimane), ražotne SIA *Elpa* (direktors G.Sisenis) un SIA *Lukas Lutz* (direktors L.Lutz).

Komisijas beidzot nonāca pie saprātīga lēmuma, ka konkurss turpinās visu gadu un žūrija var ierasties arī tādā reizē, kad to īpaši negaida.

Mūsu paaudze var lepoties, ka piedzīvojusi notikumu, kāds atgadās tikai reizi tūkstoš gados, proti, gadu tūkstošu miju – 1999./2000., dēvētu par *Millennium – 2000*, kuru pasaulē atzīmēja ar krāšņiem sarīkojumiem un nebijumu uguņošanu.

Ko nesīs mūsu tautai jaunā simtgade un tūkstošgade? Vai nezaudēsīm savu brīvību? Vai globālā sasīšana neappludinās mūsu Baltijas jūras zemesienes? Vai sveši karapūļi atkal neiekāros mūsu Dzimteni? Kas to lai zina!

LATVIJA ATKAL BRĪVA

Lai arī kā padomju melīgā propaganda cildināja pastāvošo iekārtu, stingri kontrolēja jebkuru patiesības gaismas stariņu no rietumu puses, tomēr fakti nepielūdzami rādīja pretēju ainu. Tiem, kam izdevās aizbraukt uz ārzemēm, radās salīdzināšanas iespējas, un tās nerunāja par labu Padomju Savienībai. Cēlās nākotnes vārdu kalējiem – *miļotās partijas* sekretāriem – bija grūts uzdevums pierādīt, ka mūsu dzīve ir labāka nekā buržuju zemēs, kur tiek *apspiests un izsūkts* proletariāts – tautas labākā daļa. Padomju politikas uzdevums bija nomelnot un pazemot tos, kuri domāja savādāk. Padomju vieglās rūpniecības ražojumiem bija grūti konkurēt ar rietumu produkciju, jo rietumos bija daudz modernākas tehnoloģijas un konkurence, kas neļāva iestīgt pašapmierinātībā. Importa ražojumi bieži nonāca līdz mūsu veikaliem. Kārotā prece netika tālāk par palīgtelpām, kur to ieguva cilvēki ar blatu vai arī spekulanti, kuri uzsita cenu pēc saviem ieskatiem. *Melnajā tirgū* prece nonāca ar vismaz dubultu uzcenojumu, kur viens valūtas sertifikāts maksāja ne mazāk kā astoņus *koka rubļus*.

Latviju pārpludināja krievu imigranti, kuri te ieradās kā tuvējās ārzemēm un uzskatīja, ka atnesuši Latvijā laimīgu dzīvi. Daži pat iemācījās pateikt *labdēn*. Viņi labklājību izbaudīja lašos, nēģos, ikros, visticinās, superkonjakos, kas parastajiem mirstīgajiem nebija pieejami. Rīgu un citas lielākās Latvijas pilsētas pārbļīvēja svešautieši, kas ieradās no *paradīzes zemes uz bada zemi* un sūkstījās, ka mūsu kopējās mājas daudzdzīvokļu *sērkokociņu kastītēs* grūti dzīvot, ka nav kur nolikt malku – visi pagrabi pilni ar latviešiem.

Bet kāds bija labums latviešu tautai, dzīvojot kopā ar cilvēkiem, kas neprot mūsu valodu, kuriem neinteresē mūsu kultūra un labklājība, morāle un mūsu svētumi – karogs, himna, kuri neciena mūsu vēsturi un izcilākos cilvēkus. Savā lielkrievu šovinismā viņi pazemoja mūs, bet mēs lišķīgi klanījāmies viņu priekšā un diemžēl to joprojām turpinām darīt.

Tautā neapmierinātība rūga gadiem ilgi, bet jebkuru brīvdomības izpausmi ātri apslāpēja partijas modrība. Kompartijas kongresos izpaudās objektivitātes trūkums. Visi iekūņojās pašapmierinātības kūniņās un balsoja par. Beidzot iepelējušās tradīcijas sāka vēdināt Mihails Gorbačovs, aicinot uz pārkārtošanos (*perestroiku*) un atklātību (*glasnostj*). Ap 1985. gadu sākās eksplozīvi pārbūves procesi komunisma sabrukšanai Krievijā. M.Gorbačovs saprata, ka līdzšinējais politiskais cietums ir nelogišks un

nolēma veikt vairākas reformas, lai tautas justos brīvāk. Krievijā to uztvēra kā pavasara atkusni. Bet Gorbačovs iedomājās, ka visas *brālīgās tautas* joprojām turēsies cieši kopā kā patronas aptverē un necentīsies atdalīties no tik draudzīgas, gādīgas un mieru mīlošas PSRS. Notikumi samulsināja Gorbačovu, kurš bija kā brūveris, kas parāvis vaļā alus mucai spundi un nespēj to vairs atbāzt atpakaļ. Miestiņš plūda ārā ar milzīgu spēku! Daudzas tautas to izmantoja. Plaši atskanēja tautu brīvības saukļi. Vēstures pulksteņa rādītāji sāka griezties ne tajos virzienos un tempos, kā bija iecerējis pats brīvības apustulis. Brīvības alkas izaudās tik plašos apmēros, ka nebija vairs iespējas tās apturēt.

Līderis šajos atmodas gados bija Baltijas valstis, kas visu laiku nemierīgi kņubināja *matuškas pavēderi*, liekot Maskavas *čīnavniekiem* pakasīties un panervozēt.

Latvijā viena no pirmajām Atmodas zīmēm bija grupas Helsinki-86 1987. gada 14. jūnijā organizētā publiskā ziedu nolikšana pie Brīvības pieminekļa. Gadu vēlāk Arkādijas parkā tika dibināta Nacionālās neatkarības kustība. Tā paša gada rudenī Rīgā sanāca Tautas frontes dibināšanas kongress, kuram ar aizturētu elpu un asarām acīs sekoja visa Latvija. Tautai sen gaidīto patiesību nesa TV raidījums *Labvakar*, kuru meistarīgi reizi nedēļā vadīja žurnālisti Ojārs Rubenis, Edvīns Inkens un Jānis Šipkēvics. Vēl ilgi pēc pusnakts dega gaisma gan pilsētas daudzstāvu ērberģos, gan dziļos laukos vientuļās mājās.

Cilvēkus emocionāli vienojošs sarīkojums bija Baltijas ceļš, kurā 1989. gada 23. augustā Lietuvas – Latvijas – Igaunijas neatkarības atbalstītāji, sākot no maza bērna un beidzot ar sirmgalvi, sadevās rokās, lai veidotu dzīvu cilvēku ķēdi cauri trim Baltijas valstīm no Viļņas līdz Tallinai. Pasaule neko tamlīdzīgu nebija piedzīvojusi. Tautu brīvības alkas bija apbrīnojamas un neapslāpējamas. Oktobrī LTF 2. kongresā delegāti pieņēma lēmumu cīnīties par pilnīgu Latvijas neatkarību.

Igaunī pirmie 1989. gada novembrī drosmīgi izstājās no PSRS. Arī 1918. gada 24. februārī igauņi pirmie pasludināja valsts neatkarību, Lietuva – 16. februārī, bet Latvijas tikai 18. novembrī. Latviešus grūti iekustināt! Ieaugšana citā sistēmā ir tik ļoti grūta. Arī Tautas fronti Igaunijā nodibināja ātrāk nekā Latvijā.

1990. gada martā pieņēma Lietuvas Neatkarības deklarāciju, kurai atbildes reakcija bija padomju karaspēka aktivitātes Viļņā un ekonomiskā blokāde. Par spīti šiem notikumiem Latvijas PSR Augstākā padome 1990. gada 4. maijā pieņēma deklarāciju *Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu*. Radās spriedzes eskalācija – neatkarības pretinieku – Interfrontes aktivitātes, M.Gorbačova priekšlikumi *iesaldēt* neatkarības deklarāciju. 1991. gada janvārī Rīgā tika izveidotas barikādes. Varasvīri

draudēja apspiest nemierus ar varu. Lai Rīgā nevarētu iebraukt tanki, laucinieki sadzina pilnas ielas, Doma laukumu, ap Saeimas namu un Ministru padomes apkārtni ar smagajām mašīnām un traktoriem. Komunisti ar tankiem, tauta ar traktoriem cīnījās par savām tiesībām!

Prese pārfrāzēja Andreja Eglīša kaismīgās vārsmas: *Dievs, Tava zeme deg!* par *Baltija, tava zeme deg!* Ar gara spēku pret karaspēku!

Tas bija apbrīnojams tautas vienotības skats! Cilvēki dienu un nakti sēdēja pie uguns kuriem Rīgā, Liepājā un citās pilsētās, sargādami valsts svarīgākos objektus pret draudiem un vardarbību.

Gaiss kļuva dzidrāks! Atmodas plūdi aizskaloja vecos sārnus!

1991. gada 21. augustā pēc valsts apvērsuma mēģinājuma PSRS galvaspilsētā Maskavā Latvijas Republikas Augstākā padome pieņēma konstitucionālo likumu par pilnīgas neatkarības atjaunošanu. Latvija bija pilnīgi sarāvusi pusgadsimtu ilgās verdzības važas. Brīvības deklarācija! Bet mūsu galvās kā nagliņas bija sadzītas bailes – vai tik viss patiesi ir beidzies un nesekos kāda varmācība. No krievu lāča viltības pietiekoši daudz jau bijām cietuši. Sociālisms mums bija ieaudzinājis bailu sindromu. Nedrošību, kas notiks rīt? Skaisti jau padomju laikā skanēja A. Novikova dziesma ar L. Ošaņina vārdiem *Demokrātiskās jaunatnes himna*:

Daudzu tautību bērni,

Tomēr sapnis par mieru mums viens.

Šajos bargajos gados

Laimi izcīnīt dodas ikviens...

Varu pārņēma Boriss Jeļcins. Tieši viņš 24. augustā parakstīja vēsturisko dokumentu par Latvijas atbrīvošanu no PSRS impērijas. Nu sākās sengaidītā Latvijas atzīšanas ķēde starptautiskā mērogā. Pirmās bija Islande un Dānija. 1991. gada 21. decembrī beidza pastāvēt PSRS.

Šajā nozīmīgajā gadā Kazdangā bija 2138 iedzīvotāji. Nekāda lielā viņošanās nenotika. 1988. Gada otrajā pusē nodibināja Tautas frontes grupu pārdesmit cilvēku sastāvā ar Vili Grāmatnieku priekšgalā. Piedalījās gados vecāki cilvēki, jaunieši nekādu degsmi neizrādīja. Saimniecību vadītāji nodrošināja transportu braukšanai uz tautas manifestāciju Daugavmalā, kur viņojās sarkanbaltsarkano karogu jūra vairāku simtu tūkstošu cilvēku klātbūtnē. Daudzi partijas biedri, pirmorganizāciju sekretārus ieskaitot, pierādīja, ka nekādi kvēlie komunisti nebija. Vienkārši darba apstākļi spieda par tādiem būt bez kādas dziļas pārliecības izsludinātajiem komunistiskiem lozungiem. Kazdandznieki piedalījās arī barikāžu dienās Rīgā. Vairums tomēr ne aiz dziļas nacionālās pārliecības, bet aiz vienkārša aprēķina – saimniecības transportu nodrošina, darbā nav jāiet, kādēļ neizmantojot izdevību aizlaist uz Rīgu vienkārši izklaidēties.

Neviens kazdandznieks nav arī saņēmis vēlāk izsludināto valdības apbalvojumu – Barikāžu nozīmi. Netrūka arī tādu, kuri staigā uzpampuši no indīgā interfrontes oda dūriena. Dažs jutās kā *aklais dundurs ar smilgu pakaļā*.

Līdz šim nekas nebija daudz jādōmā – Maskavā nošķaudījās – Latvijā atbalsojās. Pēc katra troksnīša bija jāsarosās. Bija jāuztur kompartijas maģistrālais virziens, jo sevišķi radošo apvienību un inteliģences aprindās. Vadībā bija jābūt baltiem tēliem ar tīrām biogrāfijām. Uzticējās Tēvijas karā pareizā pusē karajošiem vīriem. Populārs bija it kā klusi un vienkārši pateikts *jestj mņeņije* (ir viedoklis), bet pamēģini tajā neieklausīties. Dzīvē nebija kā politmācībās iekaltā partijas vēsture īsā kursā. Nu bija jāšāk pašiem domāt, kā tikt uz zaļa zara. Bija jānoņem lozungs *Visu zemju proletārieši, savienojieties!* gan no laikrakstu pirmajām lapām, gan dzīvē.

1989. gadā tāpat kā vācu laikā parādījās taloni cukuram un ziepēm. Veikalos varēja dabūt *zilcgaļu* – presētus dzīvnieku liekumus. 1991. gadā ieviesa talonus arī citu preču iegādei.

Dzīvē tāpat kā jūrā, vētras laikā mēsli uzpeld virspusē. Daudzi rāvās pie vadības pults, sevišķi vēlme vadīt izpaudās 1993. gadā 5. saeimas vēlēšanās. Ne viens vien iesprauda dibenā silķes asti un domāja, ka ir jūras vārava. Uz katrām jaunām vēlēšanām parādījās jauni mesijas – debesu *šurmētāji*. Saeima pārvērtās par centrāltirgus *plāpātavu* un aizvien vairāk zaudēja tautas uzticību.

Kazdangā jaunās varas vēlēšanas notika rāmāk, miermīlīgāk.

Reorganizējot pašvaldības iekārtu Latvijā 1991. gadā, Kazdangas Tautas deputātu padomes izpildkomiteju pārveidoja par Tautas deputātu padomi. Pamatojoties uz LR likumu *Par pagasta pašvaldību*, 1991. gada 21. jūnijā pagasta pašvaldības 20. sasaukuma 6. sesijas 2. sēdē par pagasta valdes priekšsēdētāju ievēlēja Kārli Rudīti. Latvijā šalkoja Atmodas vēji, un kāda vēsmiņa iekluda arī Kazdangas ārēs un prātos. Līdzšinējā pagasta izpildkomitejā bija ievēlēti 25 deputāti, t.sk. 10. sievietes, 10 PSKP biedri, 1 VĻKJS biedrs, 22 latvieši, 3 cittautieši (krievs, baltkrievs, čigāniete), 12 kolhoznieki, 5 ar augstāko izglītību, 8 ar vidējo speciālo izglītību, 7 ar vispārējo vidējo izglītību. Par pagasta valdes priekšsēdētāja vietnieku ievēlēja V.Gravu, pagasta sekretāri R.Zalamani, pagasta valdē V.Gravu, K.Rudīti, R.Zalamani, J.Moiseju, E.Sausi, V.Petruku, V.Klēfeldu.

1992. gada 24. janvāra 20. sasaukuma 9. sesijā pagasta TDP valde iestājās Latvijas Pašvaldību savienībā.

Kārtējās vēlēšanās 1994. gada 29. maijā startēja trīs saraksti. Saeimas vēlēšanās startēja partijas ar savām listēm, bet pagastā vēl neviena no valstī populārākām partijām savas pirmorganizācijas nespēja izveidot, tādēļ bija jāiztiek bez tradicionālajiem partiju lozungiem un politiskās platformas.

Valdē ievēlēja septiņus deputātus: Indru Arāju, Aivaru Kaņepi, Vari Klēfeldu, Juri Moiseju, Kārli Rudīti (visi vēlētāju apvienība *Kazdanga*); Sandru Jaunzemi (*Tēvzemei un brīvībai*); Edmundu Sausi (bezpartejisko vēlētāju apvienība).

9. jūnijā valdes sēdē par priekšsēdētāju atkārtoti ievēlēja K.Rudīti. Ievēlēja komisiju vadītājus: revīzijas komisija (K.Rudītis), zemes komisija (K.Rudītis), lauksaimniecības komisija (E.Sausis), sabiedriskā komisija (S.Jaunzeme), administratīvā komisija (A.Kaņeps), ekoloģiskā komisija (I.Arājs).

Par priekšsēdētāja vietnieku ievēlēja Juri Moiseju.

No laikrakstu, kolhozu un sovhozu nosaukumiem tika svītroti tautā šķebinošie apzelētie vārdi: Ļeņins, sarkanais, padomju, komunisms un citi. Tautai bija apnikuši Brežņevonkuļa siekalainie solījumi un rožainie lēmumi, kas sākās ar – *padziļināšanu, paātrināšanu, paaugstināšanu, uzlabošanu, intensifikāciju, nodrošināšanu, panākšanu* un citu māžošanas, kam nebija praktiska seguma un konkretizācijas. Gadiem ilgi sludinātais lozungs – Partija ir mūsu prāts, gods un sirdsapziņa – tagad izrādījās bijis sliktis vadošais un vārgi virzošais spēks. To nācās atzīt daudziem it kā pārliecinātiem boļševikiem, kuri pārgāja ierakumu pretējās pozīcijās.

1997. gada marta vēlēšanās piedalījās tikai divi saraksti: apvienība *Kazdanga* un *Kazdangas lauksaimniecības tehnikums*. Valdē iekļuva seši deputāti no apvienības *Kazdanga*: Kārlis Rudītis (1088 balsis), Indra Arāja (974 balsis), Viktors Petruks (799 balsis), Juris Meisejs (972 balsis), Varis Klēfelds (827 balsis), Ilgvars Lamberts (826 balsis), Vija Grava (123 balsis; *Kazdangas lauksaimniecības tehnikums*).

Kārtējo reizi par priekšsēdētāju ievēlēja K.Rudīti, vietnieku J.Moiseju.

2001. gada 9. marta vēlēšanās startēja trīs saraksti, katrā septiņi kandidāti. Lielāko vēlētāju uzticību ieguva apvienība *Kazdanga*, kura ieguva piecas deputātu vietas, saraksts *Kazdanga – mūsu mājas* ieguva divas vietas, bet *Mēs Kazdangai* – nevienu. Valdē iekļuva: Kārlis Rudītis (800 balsis), Juris Moisejs (642), Varis Klēfelds (611), Viktors Petruks (574), Vija Grava (548) – visi apvienība *Kazdanga*; Viktors Bloks (349), Gundars Sisenis (333) – *Kazdanga – mūsu mājas*.

Vadošos krēslus iesēdās jau pārbaudītas vērtības – priekšsēdētājs K.Rudītis, vietnieks J.Moisejs. Šajā saukumā spilgtāk kā jebkad izpaudās stingra opozīcija valdošām aprindām. Katrā ziņā konstruktīva opozīcija ir vēlama, tā palīdz neieslīgt pašapmierinātībā un paskatīties uz lietām arī no citas puses, bet, ja opozīcija slimīgi nodarbojas ar kašķa meklēšanu tur, kur tā nemaz nav, tad darbs vairs nesekmējas. Nākamās vēlēšanas parādīja, kā šādu rīcību novērtē vēlētāji.

Tās notika 2005. gada 12. martā un ienesa nopietnas izmaiņas vadošajos kadros. Smagas slimības dēļ ilggadējais priekšsēdētājs vairs nespēja pildīt savus pienākumus ar pilnu jaudu. Startēja divi saraksti, kas jau atgādināja kaut ko no tradicionālajām partijām: *Jaunais laiks* un *Latvijas sociāldemokrātiskā strādnieku partija*. Arī nodotās balsis sadalīja līdzvērtīgāk – 4:3. No *Jaunā laika* valdē iekļuva: Juris Moisejs (696 balsis), Gunārs Rungovskis (465), Gita Ozola (441), Kārlis Rudītis (437); no LSSP Varis Klēfelds (400), Gundars Sisenis (369), Biruta Konrāde (353).

Par priekšsēdētāju ievēlēja J.Moiseju, par vietnieku V.Klēfeldu.

Tragiska vēsts pāršalca pagastu, kad vēlā rudenī Aizsaules ceļos aizgāja ilggadējais pagasta padomes priekšsēdētājs Kārlis Rudītis (20.05.1943.-26.11.2005.). Dzimis Dobeles pusē, 1966. gadā beidzis Kazdangas lauksaimniecības tehnikuma agronomijas nodaļu. Neilgu laiku strādājis Ulmalē par kolhoza priekšsēdētāju, tad Nīcā, bet no 1976. gada par brigadieru un dispečeru kolhozā *Leņins*. Ar savu cilvēcisko attieksmi iemantojot cilvēku uzticību.

Kazdangas tehnikuma absolventi J.Moisejs un V.Klēfelds ir arī pašreizējie pagasta vadītāji. Par sekretāri no 1982. gada strādā Rasma Zalmane. No 1962. gada vietējo padomju vēlēšanās komisijas priekšsēdētāja pienākumus veica tehnikuma skolotājs Kārlis Birznieks. Jaunos laikos pagasta policista pienākumus pilda Normunds Aleckis. Kā ilggadīgi priekšzīmīgi pagasta padomes darbinieki sevi apliecinājuši galvenā grāmatvede Marelda Gulbe (no 1992. gada), grāmatvede Aina Ļaudobele (no 1993. gada), kultūras darba organizatore Zenta Verze (no 1992. gada), pašreizējais pagasta vecākais Juris Moisejs (no 1992. gada 1.04.).

Kā veicās pārejas periodā no vienas sistēmas otrā, stāsta pagasta vecākais Kārlis Rudītis, kas šajā darbā nostrādāja 14 gadus (1991-2005). *Padomju laikos uzdevumus ciema (pagasta) izpildkomitejām deva tieši centrālā valdība. Likvidējot šo iekārtu, tika izveidota pašvaldību autonomija, pagasta darbība kļuva patstāvīgāka. Pašvaldības brīvi pildīja sava funkcijas likuma „Par pašvaldībām” noteiktos ietvaros. Katras pašvaldības budžets kļuva patstāvīgāks. Likums „Par budžeta un finansu vadību” noteica pašvaldību budžeta izstrādāšanas, apstiprināšanas un izpildes kārtību. Budžetu pieņēma kalendārajam gadam.*

Deviņdesmito gadu sākumā nopietna problēma bija tirdzniecības, sadzīves pakalpojumu un ēdināšanas uzņēmumu privatizācija. Var strīdēties, cik tā bija taisnīga, bet tālāko noteica konkurence. Tika atjaunotas pašvaldību īpašumtiesības, kā arī daļa valsts īpašuma tika transformēta pašvaldību īpašumā. Pašvaldību loma bija sevišķi nozīmīga zemes privatizācijā lauku apvidos un pilsētās. Pašvaldību kompetencē

nonāca esošo sabiedrisko pakalpojumu organizēšana un attiecīgo nozaru pārstrukturēšana. Pašvaldības šos pienākumus pārņēma brīdī, kad iedzīvotāju maksātspēja bija strauji kritusies, bet pakalpojumu izmaksas simtkāršojušās. Cilvēki gaidīja apkuri un silto ūdeni, taču reizēm nebija naudas ko maksāt. Skolu, bērnudārzu, ambulanci, dzīvojamās mājas Bojās, Tebrā pārņēma pašvaldības īpašumā un atbildībā. Bija jāorganizē bērnu atvešana un aizvešana uz skolu, kas bija saistīta ar autobusa iegādi.

Pašvaldības budžetu veidoja atskaitījumi no valsts nodokļiem un nodevām, pašvaldības nodevas, valsts budžeta dotācijas, mērķdotācijas, dotācijas no pašvaldības finanšu izlīdzināšanas fonda, maksājumi par pakalpojumiem, ieņēmumi no pašvaldības īpašumu iznomāšanas, īpašumu pārdošanas un citi ieņēmumi. Speciālais budžets ietver īpašiem mērķiem iezīmētus ieņēmumu avotus. Budžets lēnām pieauga. 1993. gada 1. martā mainījās naudas kurss.

	Pamatbudžets	Specbudžets (latos)
1994	64 000	3000
1997	115 000	5000
2001	160 000	11 000
2004	242 000	22 000
2005	263 875	19 464

Budžets it kā katru gadu skaitļos pieauga, taču inflācijas dēļ pieauga arī izdevumi. Kazdangas pagastam bija viens no lielākajiem budžetiem starp Liepājas rajona pagastiem.

Daudz līdzekļu ieguldīti bērnudārza Ezītis un deviņgadīgās skolas izveidošanai mūsdienu prasībām. Iespēju robežās atbalstīti pašdarbības, veselības, sporta darba jautājumi. Liels darbs jāveic dzīvokļu fonda uzturēšanai normālos apstākļos. Sakārtotas Māteru Jura dzimtās mājas Cildu Ģibuļos. Nozīmīgs darbs vēl jāveic īpaši atbalstāmas teritorijas statusa iegūšanai, izstrādājot dažādus projektus. 2004. gada jūnijā uzsākta pagasta teritorijas plānojuma izstrāde. Tas ir dokuments, pie kā pagasta padomei būs rūpīgi jāstrādā.

2001. gadā izveidoja pašvaldības sadarbības apvienību Kurši, kurā iesaistīti Kazdangas, Kalvenes, Turlavas un Laidu pagasti.

Nu jau desmit gadus kā smaga nasta tiek valstīta republikas novadu izveide – nedz atstāt novārtā, nedz panest spēj. Skaidrības vēl nekādas. Nevienš īsti nevar pierādīt novada priekšrocības. Mums reāli būtu piedalīties Aizputes novadā kopā ar Kalvenes, Lažas, Cīravas un Aizputes pagastiem. Diemžēl jāatzīst, ka ar gadiem pieauga birokrātija, tika radīti aizvien jauni normatīvie akti, kas ne vienmēr darbu sekmēja, cenšoties varu centralizēt. Šajos 14 gados godprātīgi deputātu darbu veikuši Juris Moisejs,

Viktors Petruks, Vija Grava, Indra Arāja, Ilgvars Lamberts, kuri vienmēr saprotoši izturējās pret padomes darba problēmām.

Savā darbībā K.Rudītis uzsvēra godīguma principu ievērošanu, nebija augstprātīgs pret pagasta iedzīvotājiem, centās visus uzklausīt un palīdzēt, kur vien bija iespējams, tā iegūstot cilvēku cieņu.

Pagasta teritorijā lielākie darba devēji iedzīvotājiem ir:

Kazdangas profesionālās vidusskola;

vecu ļaužu pansionāts *Rokaži*, kuram 2006. gadā nodeva ekspluatācijā jaunu korpusu ar modernāku iekārtu un lielākām ērtībām nekā barona pilī;

Akciju sabiedrība *Latvijas valsts meži*;

Akciju sabiedrība *Latvijas finieris* Liepājas rajona MR;

Dienvidkurzemes mežniecības birojs;

meža muzejs Bojās;

pirmskolas izglītības iestāde *Ezītis*;

Māteru Jura deviņgadīgā pamatskola;

ambulance;

Latvijas pasta nodaļa;

Lattelekom centrāle;

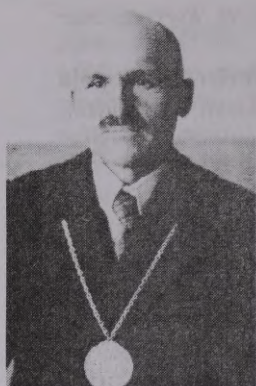
četri veikali (divi centrā, Bojās un Valatā).

Lielu popularitāti plašā apkārtnē ieguvuši piena pārstrādes cehi Valatā SIA *Elpa* un SIA *Lukaz Lutz* ar daudzveidīgiem jogurta un citiem piena produktiem.

Darbojas pagasttiesa, dzimtsarakstu nodaļa, lauksaimnieku – piensaimnieku kooperatīvā sabiedrība, divas bibliotēkas, kurās ir ap 60 000 grāmatu.

Pagasta padome kopā ar iedzīvotāju līdzdalību izstrādājusi teritorijas attīstības programmu ar galvenajiem mērķiem: veicināt vietējo uzņēmumu darbību, nodrošināt iedzīvotājus ar kvalitatīviem pakalpojumiem.

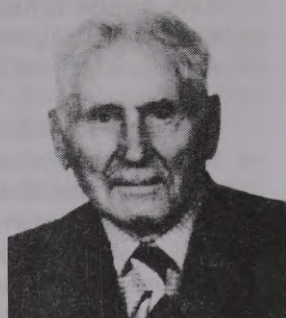
Pagasta padome iesaistījusi Liepājas rajona teritorijas plānojuma izstrādāšanā līdz 2014. gadam, piedalās rajona apvienotā būvvaldē, kuras uzturēšanu sedz vietējās pašvaldības, ar attiecīgiem ieguldījumiem piedalās Liepājas reģiona sadzīves atkritumu apsaimniekošanas projektā.

Kārlis Malks

Jēkabs Zīlītis

Jānis Pričins

Gunārs Briedis

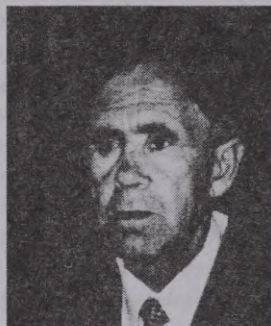
Laimonis Ozoliņš

Velta Akerfelde

Ņina Meiere

Kārlis Rudītis

Juris Moisejs

Pagasta padomes ēka

Kazdangas rožkalniņš

*Aizej(i), rožkalniņā rozes kad zied,
Aizej(i), kad atmiņas krūtīs dzied,
Aizej(i), arī tad, kad matos sniegi,
Paklausies – tur staigā tava jaunība liegi.*

*Rozes ziedu smaržas tvanā
Meitenes sarkst tāpat kā jaunībā tavā,
Tikai tu nevari atrast savu –
Jaunības biti ziedā,
Tā ir nosalusi tavu matu sniegā!*

Gunārs Polis, Kuldīgā

Rožu mirdzums

*Tas mirdzums, kas apmīļo Kazdangu,
Ir rozītes Rožukalniņā,
Kas gadu no gada dzen atvases
Un virknē ziedus kā atmiņas.*

*Katru gadu – no maija līdz ziedbirim,
Ziedi zaigo kā maza sirds:
Tā daļa no saules atmirgas,
Tā gaisma, kas tikai Kazdangā mirdz.*

Irma Markopa

Atnāc, draugs!

*Atnāc, draugs, vēlreiz Kazdangā,
Paklausies parkā kā priedes šalc,
Kā ezera sejā saulīte smeļ,
Līksmas dzirkstis tur sprēgā un dej.*

*Atnāc, kaut rudens lietavas sākušās,
Parkā kad nosarcis lazdas zars.
Nepaej garām tai sniegpuņķauros,
Ne vasaras siltajos novakaros.*

*Tiekoties atkal mēs jauni būsīm,
Atkal kā bērni rāmi kļūsīm.
Kaut gadu pēdas ir mūsu vaigos,
Tikšanās prieks dzirkstīs un zaigos.*

Irma Markopa

KAZDANGAS NOVADA TAUTASDZIESMAS

Latviešu tautasdziesmas ir mūsu nācijas folkloras izcilākā daļa. Zinām, ka šo mūsu tautas bagātību biezos sējumos apkopojis Krišjānis Barons, ziedodams šim svētajam darbam visu savu mūžu. Daudzi nemaz nezina, ka šo darbu aizsāka Fricis Brīvēznieks (01.11.1846.-15.09.1907.), kura šūpulis ir kārts Kazdangas pagasta *Rokaižu* krogā. 1871. gadā viņš izdeva pasaku krājumu, bet 1881. gadā Maskavā izdeva sakāmvārdu, parunu, mīklu un buramvārdu krājumu. Uz Maskavu, kur dzīvoja F.Brīvēznieks, sāka plūst latviešu tautas mantas. Folkloras un tautasdziesmu sanāk tik daudz, ka Brīvēznieks nespēja viens ar to tikt gadā, un savu darbu tautasdziesmu kārtošanā un sistematizēšanā nodeva Kr.Baronam. tādēļ var uzskatīt, ka Kazdangai ir ļoti nozīmīga vieta tautas gara mantu apkopošanā.

Kazdangas novadā jau no 1868. gada ir savāktas ļoti daudzas tautasdziesmas no vairākiem teicējiem. Z.Marija līdz 1915. gadam noskaitījusi 65 dziesmiņas, bet K.Zumbergs 101. darbs apsīka Pirmā pasaules kara laikā, bet atsākās 1926. gadā, kad kazdandznieks E.Gruntmāns pierakstīja 202 dziesmas, Pāvilostas pamatskolas skolotājs E.Šneiders 1928. gadā pierakstīja 50, bet A.Straziņa Aizputē 37, M.Trautmane Liepājā 1927.-1929. gadā savāca 182 dziesmas, Aizputes vidusskola 1926. gadā – 19, Rīgas pilsētas 4. vidusskolas skolotājs J.Jansons 1924.-1926. gadā – 42, Rīgas skolotāju institūta skolotājs J.Jansons 1925.-1926. gadā vēl 42.

1930. gadā šajā darbā iesaistījās Jelgavas skolotāju institūts – 1, E.Melngailis Rīgā – 13, Vangas četrkalīgā pamatskola – 14, bet laidu sešklasīgās pamatskolas skolotāja J.Petroviča vadībā 1938.-1939. gadā savāca 52 tautasdziesmas.

Vērienīgu darbu 1938.-1939. gadā paveica Kazdangas sešklasīgās pamatskolas skolēni. Izglītības sistēmā tie bija gadi, kad skolās īpaši izvērta nacionālpatriotiskās audzināšanas darbu, aicināja apzināt tautas vēsturi, rakstīt skolu vēstures. Kazdangas skolēni savāca 6924 tautasdziesmas, tanī skaitā par Kazdangas novadu – 4496, Valtaiķiem – 1521, Aizputi – 399, Ēdoli – 129, Turlavu – 140, Skrundu – 32, Liepāju – 77, Lažu (Rokaižiem) – 94, Rudbāžiem – 12, Vecpili – 19, Rīgu – 5.

Kazdangas pamatskolai 134 tautasdziesmas teikusi I.Roze, L.Grīnberga – 164, D.Juberta – 110, T.Pūre – 232, K.Burinska – 163, B.Ansone – 213.

Liepājas valsts komercskolas aktīvisti 1940. gadā savākuši 68 tautasdziesmas.

Un tad sākās kara vētras, kad tautasdziesmas vismazāk stāvēja prātā, bet pirmā vietā izvirzījās izdzīvošanas jautājums.

Pēckara periodā dzīve pamazām iegāja parastajās sliedēs, atlika laika un spēka domāt par garīgām vērtībām. Uz Kazdangu brauca ZA Folkloras institūta ekspedīcijas un uzklaustīja vecos ļaudis. Parasti tās bija sievietes, kuras, garajos ziemas vakaros zeķes adīdamas un dzijas vērpdamas, kopa tautas gara mantas.

1948. gadā buldurnieks E.Bite Kazdangā pierakstīja 11 tautasdziesmas, 1950. gadā rīdzinieks A.Krūmiņš savāca 8 dziesmas. Plašāk ZA Valodas un literatūras institūta ekspedīcija Kazdangā rosījās 1957. gadā, savācot 78 tautasdziesmas. I.Cīrule no teicējas B.Cīrules pierakstīja 211 tautasdziesmu, bet J.Rudzītis vēl 148.

Minētos datus 1985. gadā apkopojis astoņgadīgās skolas vēstures skolotājs Raimonds Driviņš, darbā iesaistot 5. klases audzēkņus Baibu Afeldi, Renāti Rudzrogu, Gitu Zonenbergu, Aldi Alksni, Dzintaru Kokareviču, 6. klases audzēkņus Gitu Ābolu, Jāni Lūsi, Dzintru Kokareviču, Ainaru Piļecku, Rolandu Baumanu, Kasparu Butkusu, Jāni Roni.

Katram sadzīves notikumam sacerēja atbilstošas tautasdziesmas. Dažas no tām.

Par tēvu zemi, sētu un māju

Koši dzied jaunas meitas

Apaļā kalniņā;

Žēli raud veci puisi

Stāģenē gulēdami.

(Kazdanga, 1. sēj., 52. lpp.)

Es atradu ganīdama

Cīrulīša vainadziņu;

Ar to varu tautu dēlu

Ar rociņu saveņķēt.

(Kazdanga, 1. sēj., 258. lpp.)

Bij manam tētiņam

Pills stallītis bērū zirgu,

Pills stallītis bērū zirgu,

Pilli vadži iemauktiem.

(Kazdanga, 2. sēj., 114. lpp.)

Bērnu dziesmas

Lai bij prieki, kam bij prieki,

Bērniņiem, tiem bij prieki:

Sniedzīņš snīga, putināja,

Bērniņš kalna galiņā.

(LBF – 985 – 7587)

Zirneklītis tīklu auda

No smildziņas uz smildziņu;

Piesargies, mūsu māte,

Tev bērniņi jāsaudzē.

(LBF – 958 – 895)

Meitas pūrs

Kamdēļ manas villainītes

Krustem gule pūriņā?

Kā tām krustu negulēt,

Kristiņš maizes arājiņš.

(LTD, 3. sēj., 322. lpp.)

Guli, guli, meitiņa,

Dieniņa laukā;

Tukšs tavs pūriņis,

Pliks vēderiņis.

(LTD, 3. sēj., 337. lpp.)

Sērdieņu dziesmas

*Lec, saulīte, rītā agri,
Sildi priežu galotnītes:
Sērdienīši ganos dzen
Ar basām kājiņām.*
(Kazdanga, 2. sēj., 456. lpp.)

*No tālienes es pazīnu,
Kur ved tautās sērdienīti.
Rāmi teke melni zirgi,
Noskumuši bāleliņi.*
(Kazdanga, 3. sēj., 711. lpp.)

Seno kuršu dziesmas Alokstes krastos

*Bajāriņa divmeitiņas
Svieda mani ūdenī,
Kam es līdzī pušķojosi
Līdz bajāra metiņām.*
(Kazdanga, 2. sēj., 592. lpp.)

*Pate muiža kalniņā,
Muižas vārti lejiņā;
Kundziņš gāja lejiņā
Darbiniekus skatīdams.*
(Kazdanga, 2. sēj., 616. lpp.)

Dzīves ziedot

*Ik rītiņus saule lēca
Purva berza galiņā;
Ik rudeni tautas jāja
Mani jaunu bildināt.*
(Kazdanga, 3. sēj., 186. lpp.)

*Šī pēdīga vasariņa,
Spoži, grezni staigājot,
Spoži, grezni staigājot,
Vainadziņu valkājot.*
(Kazdanga, 3. sēj., 279. lpp.)

Bēru dziesmas

*Lai aizauga tas celiņis,
Kur aizveda mūs brālīti,
Lai māsiņas neraudāja,
Par brālīti domādamas.*
(Kazdanga, 2. sēj., 349. lpp.)

*Nu es teikšu ardieviņas
Savai mūža biedrenei;
Nu es iešu to celiņu,
Kur es tevi neredzēju.*
(Kazdanga, 2. sēj., 300. lpp.)

Otrā dienā pēc kāzu nakts

*Vedējmāte priecājās:
– Šonakt labi gulējusi!
Kā bij' labi negulēt,
Silta desa kājstarpī.*

Šodienas steigā mazliet dīvaini liekas, ka agrāk, veicot smagus darbus druvā vai sētā, mūsu senči allaž dziedāja, jo sevišķi garajos ziemas vakaros brudierējot, ēķelējot, grozus pinot, tamborējot. Dziesma palīdzēja grūtā brīdī un izveda cilvēku cauri visam mūžam. Kur dziesma skanēja, tur valdīja omulība un labestība, tur jaunumam nebija vietas. Var apbrīnot šo cilvēku atmiņu, kuri neprata rakstīt, nemācēja lasīt, bet zināja no galvas tik daudz dažādu tautasdziesmu. Tajās apdziedātas cilvēku savstarpējās attiecības. Nav tādas darba nozares, sadzīves notikumu, kas nebūtu

apdziedāti dainās. Dainās cilvēks aicināts darīt labu, dzīvot tā, lai labi būtu arī līdžās esošajiem.

Daudz apdziedāti sieviešu darbi, sevišķi labības kulšana rijās, miltu malšana. Tie bija darbi, kurus darīja sievietes. Apdziedāts ir kumeliņš – darba zirgs, jo tas bija visnepieciešamākais no mājdzīvniekiem. Pēc tā laika uzskata, zirgs bija vajadzīgs arī veļu valstībā. Otrs svarīgākais dzīvnieks bija govs, jo tā deva nepieciešamo uzturu. Jau pirms 1500 gadiem kurši sāka lietot izkaptis, gādāja lopbarību ziemei. No labības augiem rudzi pirmo reizi minēti 1200. gadā, mieži un auzas – 1252. gadā, kvieši (pūri) – 1267. gadā.

Dainās atspoguļojas arī dzīves sliktās puses: nolādētā muiža, vācieši, krogi, jo tie izsūca cilvēku gan garīgi, gan miesīgi. Samērā daudzās dainās attēlota ļoti nevēlamā parādība skaudība, kas mūsdienās nav gājusi mazumā. Klusi un nemanāmi tā lodā cilvēku savstarpējās attiecībās. Mēs dažkārt klusībā priecājamies vairāk par otra neveiksmi, kā panākumiem. Vai tā nav?

*Tik vien vienā naktī palika pāri no Friča Brīvzemnieka
dzimtās mājas Rokaižos*

Šeit kurpes noauniet pie viņu velēnām...

Prof. Ludis Bērziņš

NEAIZMIRSĪSIM!

Kurzemes meži ar partizāniem sāka pildīties jau 1943. gadā, kad vācieši strauji atkāpās. Laikraksts Tēvija ziņoja: *Frontes plānveidīgas iztaisnošanas nolūkos, elastīgi atraujoties, atdota [...] pilsēta un [...] ciems vai teritorija.*

Vaņkām šāda spēlīte ļoti patika – kā *fricis* kādu bukti iztaisnoja, tā viņi iecirta jaunu robu. Kara beigu posmā sarkanarmija bija veiksmīgi apguvusi vērmahta kara sākumā pielietoto aplenkšanas taktiku. Lielām pilsētām un nozīmīgiem objektiem negāja tieši virsū, kā saka – neskrēja ar pieri mūrī – bet apgāja apkārt, iecerēto kumosu saspiežot knaiblēs tā, ka sāk elpas trūkt. Tā *rotaļājoties*, padomju internacionālā armija devās uz fašisma perēkli Berlīnē. Fašisti *plānveidīgi* devās turp, no kurienes bija nākuši nest Eiropai savu ideju. Mežos pulcējās gan nacionāli orientēti vīri, gan sarkanarmijas desantētie karavīri kopā ar pretvāciski noskaņotiem ļaudīm. Katrai grupai bija savi mērķi un uzdevumi. Savējos sauca par partizāniem, pretiniekus – bandītiem. Savējie bija izlūki, naidnieks – spiegi. Savējie bija varoņi, naidnieki – slepkavas. Debesis vagoja savējie *ērgļi* un naidnieka *maitas putni*. Nekas nav mainījies līdz mūsdienām!

Kurzemes katlā vāciešiem bija grūti. Viņi nezināja, no kura krūma notarkšķēs automāta kārtā. Pirms lielākiem mežu masīviem ceļmalas rotāja uzraksti: *Achtung! Achtung! Banditen!* Jau 1944. gada septembrī vācieši sāka organizēt SS *Jagdverband*, kas darbotos Kurzemes mežos padomju varas apstākļos. Savukārt latvieši organizēja nacionālo nelegālistu organizāciju *Laima*. Laima latviešu mitoloģijā ir ievērojamākā dieviete – liktens lēmēja; tā latviešu uztverē saistījās ar nacionālu un latvisku garu. *Laimas* centrāle sadarbojās ar SS *Jagverband* grupām. Laima darbojās arī Zviedrijā, Vācijā, PSRS. No dažādiem politiskiem skatu torņiem raugoties, latviešu brīvības cīnītājus dēvēja par bandītiem, nacionāliem partizāniem, meža kaķiem vai apzīmēja ar tautas doto iesauku no agrākām brīvības cīņām – meža brāļi. Naidīgu varu nicināti, vajāti, spīdzināti un arī tagad valsts aizmirsti, neatzīti un diskriminēti, simtiem patriotu nolika savas galvas gan dzimtenes mežos, purvos, bunkuros, gan čekas pagrabos, gan tika nomērdēti Gulaga nometnēs.

Tikai dzīves ekstremālos apstākļos parādās ikviena patiesā seja. Vairāk nekā jebkad cilvēki sāk domāt citās kategorijās – kas ir valsts, tauta, himna, karogs, patriotisms, Dzimtenes mīlestība. Vai tas ir kaut kas augstāks,

vērtīgāks, nepieciešamāks nekā mana kūka, govys, ozols dzimtās sētas pagalmā, bērzu birtzala, ziedoša rudzu druva, lakstīgalas dziesma krūmājā? Vai pāri mantiskām vērtībām nestāv morālās jūtas? Kā uz delnas atklājas cilvēka raksturs.

Glēvais malā stāvētājs un ņurdētājs domā, kas man par to būs, bet drosmīgais cīnītāja gatavs griezt pretī krūtīs, doties kaujā un ziedot sevi augstākiem ideāliem tā, kā to darīja mūsu tēvi un vectēvi 1905. gadā un Pirmā pasaules kara laikā.

Kurzemes katls vēl burbuļoja un vārtījās pilnā sparā, kad Vidzemē un Latgalē sākās Baigā gada turpinājums. Partizānu cīņās iesaistījās dažādi sabiedrības slāņi. Daudzi cerēja, ka Kurzeme varētu palikt kā maza bufervalstiņa kā kādreiz Kurzemes hercogiste, kā tagad Luksemburga, Lihtenšteina vai Monako pie pasaules vareno sāniem. Ilūzijas ik dienas veicināja radiofonā dzirdamā *Amerikas balss*, kas sākās ar Latvijas himnu, fanfarām un deklarēšanu par ASV politiku un Latvijas tiesībām. Partizāni kavēja padomju režīma nostiprināšanos laukos. Padomju režīma sociālā un politiskā bāze bija šaura, turpretī pretpadomju noskaņojums – stipri izplatīts. Tomēr ar antipātijām bija par maz, lai piedalītos aktīvā pretestībā. Psihologijā to sauc par riska sliekšni, respektīvi, cilvēks samēro savu darbību ar iespējamām sekām un tikai tad, kad atzīst riska līmeni par pieņemamu, ir gatavs iesaistīties pretestībā. Ārkārtīgi represīva režīma apstākļos iespējamās sekas varēja būt negatīvas, tāpēc bija nepieciešami ārkārtīgi apstākļi vai dziļa pārliecība, lai iesaistītos pretpadomju darbībā. Jebkurā sabiedrībā visaktīvākā sabiedrības daļa ir jaunatne, jaunieši vieglāk iekļaujas protesta akcijās, viņu riska sliekšnis ir viszemākais, jo viņi īsti nejūt atbildību par savu ģimeni, mazāk apzinās savas rīcības sekas. Tāpēc nav jābrīnās, ka vairākums aktīvās pretestības dalībnieku bija jauni cilvēki.

Kara gados īpaši bija jūtama agrākā nacionālā audzināšana, kādu veica Latvijas neatkarības gados skautu, mazpulku un aizsargu organizācijas, jo sevišķi valsts prezidenta Kārļa Ulmaņa pēdējo gadu valdīšanas laikā. Ar lielu pārliecības spēku Ulmanis pauda nacionālās idejas, aicināja uz tautas vienotību, ticēt savām spējām. Ulmaņa personības spēks fascinējoši iedarbojās uz tautu. Viņš mācīja mīlēt savu valsti, rūpējās par tautu, pūlējās, lai Latvija plauktu par ziedošu valsti. Tādēļ nav brīnums, ka viņa vārdā ir nosaukts mūsu tautas vēsturē vesels laikmets – Ulmaņlaiki.

Padomju propaganda pēckara gados un arī turpmāk vienmēr apgalvoja, ka pretestībā piedalās vai nu ekspluatatoru šķira, tautas ienaidnieki vai citādi kaitēkļi, kas nonākuši pretpadomju propagandas ietekmē. Otrs padomju propagandas iecienīts mīts bija apgalvojums, ka partizānu kustību organizējis nacistu izlūkdienests, lai veiktu diversijas padomju aizmugurē.

Voldemārs Zariņš jaunībā

Anišs slimnīcā pēc Jelgavas bombardēšanas. 1944.gada decembris

Gudenieku un Alsungas pagastu puīši apmācībās Paplakā.
Stāv ceturtais no kreisās P.Anišs

1945. gada 9. maijā oficiāli beidzās Otrais pasaules karš, taču ieroči neklusēja. Mainījās cīņu saturs. Kurzemes mežos apmainījās sastāvs. Legalizējās sarkanie partizāni, bet viņu bunkurus labprāt ieņēma nacionāli noskaņoti vīri. Sevišķi aktīva partizānu darbība izvērtās Augškurzemē lielajos mežu masīvos, kurus izķemmēt nebija tik viegli. Partizānu darbība skāra gandrīz visus pagastus arī Lejaskurzemē, tanī skaitā Kazdangas apkārtnē. Partizānu bāze pagastā skaitījās *Dižsiļu* mājās. Tikai vēlāk atklājās, ka tas bija čekas organizēts centrs, kurā saimniekoja gleznotājs Marģers Vītoliņš (segvārds Klakts), kurš bija čekas aģents jau no 1937. gada un sekmēja sakarnieku izsekošanu un partizānu grupu atklāšanu. Viņa *panākumos* ieskaitīta partizānu grupu vadītāju sanāksme Rīgā, lai tiktos ar pārstāvi no rietumiem, kuras laikā visi tika apcietināti un partizānu darbība iedragāta. Vēlākajos gados Vītoliņš dzīvoja Jūrmalā un saņēma augstus padomju valdības apbalvojumus un privilēģijas.

Partizāni bāzējās plašā apkārtnē – Vangā, Laidos, Sieksātē, Klosterē, Valtaiķos un citur. Partizānus atbalstīja grupa tehnikuma audzēkņu, tanī skaitā arī meitenes – M.Krūmiņa, A.Bauce u.c. Kā sakarnieks darbojās Arvīds Anūzis (segvārds Auziņš). Vangā 1946. gada vasarā viņu ievainoja kājā partizānu sadursmē ar čekistiem, kurus vadīja Aizputes apriņķa čekas kapteinis Pēteris Šalms. Skarbs vīrs, kuram bija ko rauties dienu un nakti, lai *iztīrītu ēnas* zem Staļina brīvības saules. Aizputē viņa rezidences tuvumā un kaimiņu mājās dzīvojošie naktīs bieži dzirdēja kļiedzienus un vaimanas. Tā nebija zemnieku iebraucamā sēta *Pie raibā suna*. Tur strādāja atrotītām rokām kā elles piedarbā!

Dažādās mājās Sieksātes un Valtaiķu pagastos bāzējās Kalna, Vēja, Apšenieka grupas. *Lielā* jeb Sušķa grupā bija Putniņš, Kārklis un citi. No šīs grupas atdalījās pieci vīri, kuri apmetās *Pliederos* Sieksātē. *Žurciņās* bija Blūms un Grīnbergs, *Auziņās* Strazds, Rudzoga, Zvirgzdiņš un vidzemnieks Kušķis. Viena grupa 1948. gadā pārcēlās uz Lietuvu, kāda cita slēpās Ēnavas mežos. Sikšņu grupā darbojās Dobelis, Briedis, Lanka. Kazdangas *Sauleskalnos* partizānus atbalstīja Kēniņu ģimene.

Grūti pēc tik ilgiem gadiem izsekot visu grupu un cilvēku likteņiem, kurus glabā arhīvi un līdzcilvēku atmiņas. Izsekosim tikai vienai drāmai, kuru sīki izpētījusi bojā gājušā Kazdangas pagasta padomes sekretāra Voldemāra Zariņa meita Gunta Spinga-Zariņa. Viņas tēva grupa atradās Sieksātes *Pliederos*.

Kad 1944. gada jūlijā sarkanarmija ienāca Latvijā, uz Kurzemi sāka plūst bēgļu straume. Pirmie bēgļi Kazdangā ieradās augustā. To vidū bija arī Zariņu ģimene no Valkas apriņķa Pededzes pagasta, kurā V.Zariņš Latvijas Republikas un vācu laikā strādāja par rakstvedi.

Kazdangā ģimene atrada patvērumu *Bikšu* mājās. Tēvs šeit arī atrada piemērotu darbu pagasta padomē.

V.Zariņš dzimis 1902. gada 25. septembrī. Dienējis Latvijas armijā, ieguvis kapteiņleitnanta pakāpi, bijis aizsargu priekšnieks. 1945. gada maijā sekmīgi izgāja padomju organizēto filtrāciju Kuldīgā. Juzdams, ka viņa pagātni sāk pētīt padomju drošības iestādes, 1946. gada janvārī Zariņš pārgāja nelegālā stāvoklī, dzīvodams meža bunkuros, un apmetās Sieksātes *Pliederos*. Iesaistījies pretošanās darbībā pret padomju okupāciju. Strādādams par rakstvedi, viņš bija sagādājis rakstāmmašīnu un pietiekošā daudzumā papīru. Pateicoties *Pliederu* mājas saimnieces Marijas Bergmanes labvēlībai, šeit pulcējās vēl daži pagrīdnieki. Viņi izdeva nelegālas avīzītes *Daugavas Vanagi*, *Dzimtenes Balss* un *Intercesija*, kurās propagandēja Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas idejas, veicināja bruņotu pagrīdes cīņu pret komunistisko okupācijas režīmu. Nelegālās avīzes izplatīja apkārtnes iedzīvotājiem, nacionāliem partizāniem un Kazdangas tehnikuma audzēkņiem, ar kuriem sakarus uzturēja sieksātnieks Kārlis Jurkovskis un Arvīds Anūzis, kuri mācījās tehnikumā. Zariņa segvārds bija Kapteinis.

Partizānu grupas vadītājs bija Aizputes aizsargu pulka riteņbraucēju vada komandieris Indriķis Zarahovičs (Ozols), dzimis 1907. gada 17. augustā Aizputē. 1942. gadā brīvprātīgi iestājies leģionā, ieguvis leitnanta pakāpi, Dzelzs Krusta apbalvojumu un divas reizes ievainots, ārstējies Vācijā. Pēc kara dzīvoja Padurē, kur arestēts, bet izbēdzis.

Grupā vēl darbojās Genādijs Pūris (Kviesis), kurš dzīvojis Kazdangas *Burģelos*. Viņa līgava bija Biruta Blūma, kas strādāja par sekretāri Kazdangas padomē. Rūdolfs Grīviņš (Sams) dzīvoja Cildu *Grīviņos* un Kristaps Šteinbergs (dzimis 1923. gadā).

Netrūka nodevēju, kuri palīdzēja čekistiem izsekot partizānu gaitām. 1946. gada 3. novembrī *Pliederu* mājās ieradās divas mašīnas ar apmēram 30 vīriem, kas māju aplenca un aicināja partizānus padoties. Partizāniem bija ieroči, un viņi atklāja uguni. Atšaudoties viņi mēģināja izlēkt pa mājas logu. Cīnoties ar milzīgo pārspēku, krita V.Zariņš un I.Zaharovičs, smagi ievainoja G.Pūri, bet K.Šteinbergam, kurš lēca pēdējais, izdevās izbēgt. Zaudējumi bija arī uzbrucējiem. Nošāva iznīcinātāju Jāni Prauliņu (apglabāts Aizputē), smagi ievainoja miličus Meistaru un Hāzi. Iznīcinātāju grupu vadīja Žanis Sprūde. Apšaudes laikā mājā nebija R.Grīviņš (miris 1968. gadā), kurš gāja uz māju Cildos. Operācija bija rūpīgi sagatavota. Čekistu redzeslokā māja bija sen. Savu melno roku pielicis arī M.Vītoliņš. Iznīcinātājs J.Prauliņš partizānu grupā mēģināja iefiltrēties agrāk. Uzaudzējis bārdu, noplīsis un noskrandis viņš ieradās *Pliederos*, uzdevies par partizānu, bet partizāni labi pazina *drēbi* un viņam neuzticējas. Apšaudē

I.Praulīņu smagi ievainoja un ceļā uz Aizputes slimnīcu viņš mira. G.Pūris tika ievainots gurnā, Aizputē viņu operēja, negaidot, kad izveseļoties, tiesāja un izsūtīja. V.Zariņš tika ievainots plecā un vēderā. Netālu no viņa ievainots pakritis Zaharovičs, kurš pēdējo lodi pataupījis sev, iešaujot galvā. Nokritis tūlī, izlecot pa logu.

Pēc apšaudes čekisti baidījušies iet pie ievainotajiem, ka paši nesaņem pēdējo lodi, tādēļ sūtījuši saimnieces sešpadsmitgadīgo meitu Lidiju, lai savāc ieročus un ziņo, kas vēl dzīvs.

I.Zaharovičs un V.Zariņš izģērbti kaili un sekli aprakti. Saimniece Marija Bergmane ar meitu Lidiju apcietinātas. Meitene kā nepilngadīga atbrīvota, bet Marija tiesāta un izsūtīta. Anna Antonoviča, kas dzīvojuši *Pliederos* pēc kaujas, redzējusi māju izdemolētu un piemētātu ar papīriem. Čekisti meklējuši pierādījumus partizānu darbībai. Tuvinieki gribējuši kapa vietai blakus iestādīt piemiņas kociņu, bet atbraukuši čekisti un pateikuši: ja grib mierīgi dzīvot, tad kapa kociņu nedrīkst iezīmēt. Nežēlīgi un tālredzīgi vīri!

Ar šo kauju viss vēl nebeidzās. Sekoja plaša izmeklēšana un līdzilvēku sodīšana. 1947. gada 28. februārī kara tribunāls slēgtā sēdē tiesāja Zaharoviča dzīvesbiedri Astrīdu. Pēc populārā 58. panta notiesāja uz pieciem gadiem ar izsūtījumu uz Komi apgabala Kosju ciemu. Vācu laikā strādājusi Aizputes pilsētas valdē, mūziķe.

Marijas Bergmanes brālis Rūdolfs Freimanis strādāja par Kazdangas pienotavas vadītāju. Pienotavā strādājusi arī Freimaņa sieva Zuzanna. Pienotavā nolikti ziedojumi partizāniem, lai sakarnieki tos aizvestu uz Pliederiem. Zuzanna un Rūdolfs Freimaņi sēdējuši čekas cietumā Rīgā. Voldis Freimanis nošauts.

Apcietināta un tiesāta arī G.Pūra draudzene B.Blūma-Eglīte. Partizānu tuvinieki gadiem ilgi bijuši kā zem palielinātā stikla, kontrolēti, izsekoti, pratināti, kratīti. Čeka bija modra, tās kantoros gaisma logos nenodzisa naktīs!

V.Zariņa meitai Gunai bija deviņi gadi, kad nošāva tēvu, bet, kur pazudis tēvs, viņa uzzināja tikai vidusskolas gados. Māte jau bija mirusi pirms traģiskajiem notikumiem. Vecvecāku Semeiku ģimene audzināja bāreni un pasargāja no jauniem triecieniem, jo bērnībā nemanot var draudzenēm izplāpāties. Pār viņas galvu kā oreols svētajiem rēgojās neredzamais laists – bandīta meita. Tas vienmēr atgādināja, kad izšķīrās izglītības un darba jautājumi. Neizdzēšams traips biogrāfijā uz visu mūžu. Šo nevainīgi vainīgos prātus mierināja bijušā partizāna un atmodas laika cīnītāja Modra Zihmaņa vārsmas:

*Nolieksim galvas un paklausīsim,
Gaišas domas ar sveču liesmiņām sēsim.
Lai arī nelaiks prātus un atmiņu mērdē,
Paliectiet, varoņi, Latvijas gaismas serdē!*

Padomju laikā bija gandrīz kā svētos rakstos teikts – tēva grēki jāznīcina līdz septītajai paaudzei. Par vectēva grēkiem bija jācieš arī Guna meitai, Latvijas čempionei, sporta meistarei šaušanā Sandrai Spingai, kurai radās sarežģījumi ar izbraukšanu uz sacensībām ārzemēs. Drošības komiteja turēja zem sava *rentgena* visas iestādes, lai *tautas ienaidnieku* pēcnācēji un tuvinieki nekļūtu par gudriem un neapgūtu pārāk augstu skolu izglītību. Uzmanīja veselības iestādes, lai *kaitēkļi* nesapemtu pārlietu labus medicīnas pakalpojumus. To apliecināja fakts, ka 1946. gadā apšaudē ar čekistiem papēdī ievainotais A.Anūzis griezās pēc palīdzības pie Aizputē iecienītā ķirurga Pētera Aivara. Viņš neatteicās sniegt partizānam palīdzību, iztīrīja brūci no netīrumiem, savu pakalpojumu neierakstīja nekādos uzskaites žurnālos, bet cietušajam promisejot, stingri noteica: – *Es tevi nepazīstu, tu te neesi bijis un vairāk nekad te nerādies!*

Uzticami drošības komiteju pārstāvji darbojās visu nozīmīgāko iestāžu kadru daļās, kontrolēja *pretpadomju elementu* kustību un drošību. Izbraucot uz ārzemēm, jo sevišķi kapitālistiskajām valstīm, nebija vēlams tikties ar rietumos dzīvojošajiem latviešiem. Par katru šādu tikšanos vajadzēja sniegt ziņojumu drošības komitejai. *Dzelzs aizkarā* šķirbas nedrīkstēja būt! Biogrāfijām bija jābūt tīrām kā *kristāldzidrajam*. Uz katru no ārzemēm iebraukušo trimdas tautieti drošības vīri raudzījās kā žņaudzējčūska uz trusīti, gatavi to piezmiest!

Tā pienāca tautas trešās Atmosdas laiks. Cilvēki varēja ievilkst elpu un sākt drošāk runāt par sirdī sāpošām lietām. 1989. gadā Guna Spinga sāka dzīt pēdas tēva liktenim, vispirms noskaidrojot, kurās mājās tēvs gājis bojā. Apbraukāja daudz ļaužu, pat līdz Madonai. Pa šķipsniņai, pa drupačai, pa sīkam pavedienam tinās biezs atmiņu kamols. Meita Sandra varēja droši nodarboties ar savu iemīļoto šaušanas sportu, nebaidīdamās, ka kāds viņu turēs aizdomās par stobra griešanu pret vectēva vajātājiem, no kuriem daudzi vēl dzīvoja un pret kuriem varēja vērsties ar likuma bardzību.

Guna tikās ar Almu Brūveri, kura liktenīgā dienā gājusi garām *Pliedieriem*, iesaukta iekšā un pratināta. Nošautos viņa nav redzējusi. Bijis zināms, ka partizāni skurstenī ierīkojuši armijas raidstaciju, šķūnī pelavās atrastas noslēptās rakstāmmašīnas. Skapī noslēpta izeja no istabas. Noklausītās partizānu telefona sarunas.

Operācijā *Pliederi* bijuši iesaistīti E.Bērziņš, K.Ungarts, I.Būčis, P.Voicehovskis, Sieksātes pagasta *partorgs* Papirtis, izpildkomitejas

priekšsēdētājs un citi. Pēc operācijas Gunas tēva puskažociņā staigājis Kazdangas *partorgs* V.Zapackis.

Daudzi cilvēki izturējās ar neuzticību un piesardzību pret tik tālas pagātnes notikumiem. Gadu desmitiem dzīvojot padomju režīmā, cilvēkiem bija radīts baiļu sindroms – ka tik kaut kas nenotiek, sāks *pickāt* pa tiesām, izmeklēšanām un tad nezin kas vēl uzjundīsies augšā no sen nogulsņējušām duļķēm. Divas vasaras aizritēja pagātnes notikumu restaurācijā. Atmodas laika cilvēki 1991. gada 30. maijā pulcējās atkārtotā operācijā *Pliederi*, lai atsegtu 1946. gada 3. novembra apbedījumu. Pulkstens desmitos Kuldīgas muzeja pārstāvis Harijs Rubezis, Kuldīgas Tautas frontes vadītājs Uldis Vanags, Laimonis Roberts, divi Astrīdas Zaharovičas radnieki, Andis Zariņš, Imants Spinga, piedaloties mācītājam Rolavam un citiem, sāka atrakšanas darbus, vadoties pēc divu ekstrasensu norādījumiem. Nekas netika atrasts. Izrakņātas lielas platības pēc visiem iespējamiem ieteikumiem. Nekā! Tikai ap plkst. 17.00 beidzot parādījās pirmās pazīmes, pavisam sekli lāpstas dziļumā pret kaut ko atdūrās. Bija redzams, ka V.Zariņš bedrē ielikts sēdus. Pāri bedrei staigājuši ļaudis. Pēc šāviena brūces galvā varēja noteikt Zaharoviča mirstīgās atliekas. Kaulus ielika divos atsevišķos maisos un novietoja Snēpeles baznīcā. Abus mūsu tautas patriotus, drosmīgos cilvēkus apglabāja dzimtajā pusē. Voldemāru Zariņu 1991. gada 8. jūnijā guldīja Alūksnes rajona Pededzes pagasta Kūdupas kapos. Savam tētim vienīgā meita Guna veltīja šādas rindas:

*Ilgi, ilgi tu gulēji
Bez baltā paladziņa.
Nu dabūji mīļus vārdus,
Nu balto paladziņu.
Saldu dusu dzimtā zemē!*

Indriķis Zaharovičs kopā ar vēl citiem pieciem nezināmiem cīnītājiem 1991. gada 23. augustā tika guldīts Kuldīgas Brāļu kapos.

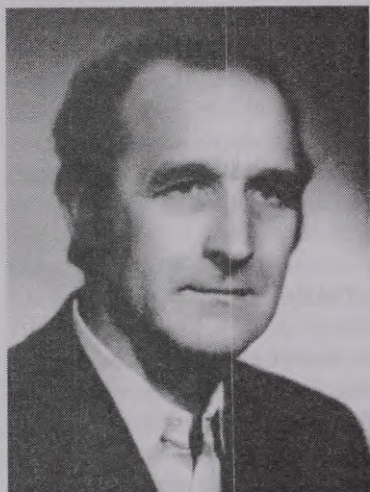
1999. gada 26. aprīlī Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūras virsprokurors P.Dzalbe izdeva apliecību, ka saskaņā ar Latvijas Republikas 1995. gada 26. aprīļa likumu *Par politiski represētās personas statusa noteikšanu komunistiskajā un nacistiskajā režīmā cietušajiem* 2. panta 1. punktu Voldemārs Zariņš atzīstams par komunistiskā režīmā politiski represētu personu.

Kazdangas pagastā no 1959. gada aprīļa dzīvo un strādā vēl viens padomju varas *kaitēklis* (tāds populārs apzīmējums eksistēja pēckara gados) – mākslinieks Ernests Treimanis (dzimis 1927. gada 1. martā), viens no nedaudzajiem vēl dzīvajiem Nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem Liepājas rajonā, nacionālās partizānu apvienības biedrs (apliecība Nr. 287).

E.Treimani apcietināja 1947. gada 16. septembrī Latvijas PSR VDM Liepājas daļas operatīvie darbinieki kā Liepājas lietišķās mākslas vidusskolas 3. klases audzēkni, kurš piedalījies pretpadomju jaunatnes organizācijā *Kursa*.

Latvijas PSR Iekšlietu ministrijas karaspēka Kara tribunāls 1947. gada 27.-30. decembrī pēc KPFSR KK 58-la un 11. pantiem par dzimtenes nodevību) notiesāja 31 pretpadomju organizācijas Kurša dalībniekus. Deviņiem piesprieda augstāko soda mēru, bet, ievērojot PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1947. gada 26. maija dekrētu par nāves soda atcelšanu, nāves sodu nomainīja ar 25 gadiem labošanas darbu nometnēs. Padomju vara taču bija ļoti cēlsirdīga pret darbaļaudīm. Kādēļ nošaut uzreiz, ja var cilvēkam ļaut pašam nonīkt dabiskā nāvē necilvēcīgos apstākļos aiz polārā loka, ceļot komunistiskās triecienceltnes.

21 apsūdzētais saņēma 10 gadus labošanas darba nometnēs, bet E.Treimanim neko īsti nevarēja pierādīt, tādēļ piešķīra piecus gadus labošanas darbu nometnē, visas mantas konfiskāciju un, runājot Gulaga arhipelāga A.Solžeņicina vārdiem, piecu gadu *uzpurni* – beztiesības gadus pēc atgriešanās no apcietinājuma. Tiesas process notika Liepājā Tautas tiesas namā, Republikas ielā, kur šī iestāde atrodas joprojām.

Ernestas sodu izcieta Saļehardas lāģeros, kuri atradās pie Obas upes ieteces Ziemeļu ledus okeāna karas jūrā. No Saļehardas uz apmēram 1500 km attālo Igarku pie Jeņisejas notiesātie cauri purvainai taigai būvēja dzelzceļu, kuru nosauca par *mirušo ceļu*, jo runāja, ka zem katra gulšņa gul' pa bojāgājušam padomju varas vergam. Ernestam laimējās nokļūt galdniecības darbos, kur lielā sala apstākļos tomēr bija nedaudz labāk nekā klajā laukā. Ernestas strādāja kvalitatīvi un regulāri izpildīja normu, tādēļ vienu nostrādāto dienu skaitīja par trīs dienām, un soda termiņš dila ātri. 1950. gadā zīmīgā datumā – 18.

novembrī Latvijas valsts proklamēšanas gadadienā – viņu atbrīvoja no konvoja uzraudzības. Pēc mēneša viņš atgriezās dzimtenē, strādāja Aizputes kūdras purvā līdz ieradās Kazdangā.

E.Treimanim ir lieli nopelni Kazdangas kultūras dzīves veidošanā. Strādāja par mākslinieku noformētāju, palīdzēja rīkot dažādas izstādes kultūras namā, izveidoja kultūras nama griestu lukturus pēc A.Dzeņa

metiem, kuri joprojām rotā atjaunotā kultūras nama griestus. Pēc skolotāja J.Mežsētas nāves savā uzraudzībā pārņēma Kazdangas parku, izveidojot priekšzīmīgu tehnikuma vēstures muzeju. Par savu darbu saņēmis daudzas atzinības.

Neaizmirsīsim mūsu tautas varoņus, kuri ziedoja savas dzīvības, lai mēs atkal redzētu brīvības sauli! Gadu simteņiem mūsu tautu pazemoja, izmantoja, aplaupīja svešu zemju varmākas. Tautas patriotus nodēvēja par bandītiem, tautas ienaidniekiem, slepkavām un pakļāva iznīcībai. Tikai atgūstot valstisko neatkarību, *bandīti* ceļas augšā no kapenēm, lai tiktu atzīti un godināti.

Padomju laikā tos, kuri Otrā pasaules kara laikā bija cīnījušies *pareizā pusē*, cēla godā, sēdināja goda prezidijos revolūcijas svētkos, sarkanarmijas dienā februārī, Uzvaras svētkos 9. maijā, aicināja uz tikšanos ar skolu jaunatni, lai stāstītu, kā viņi cīnījušies pret fašistiem. Viņiem bija īpaša veselības aprūpe. Atzīmējot dažādas kara atceres dienas, viņi turpināja saņemt medaļas par sen aizvadītām kaujām. Tēvijas kara dalībnieki Kazdangas pagastā bija Andžs Gūtmanis, Ernests Keškevičs, Josifs Leoho, Ēvalds Rolavs. Jānis Ronis, Jevgeņijs Guitāns, Emīls Berķis un citi.

Bet kā klājās tiem, kurus kara vētras parāva nepareizā pusē pret pašā gribu, to stāsta vairs vienīgais mūsu pagastā palikušais leģionārs Pēteris Aniņš. To, ka leģionārus nevarēja ciest padomju laikā, varēja saprast, bet viņi nevar justies droši arī, darbodamies mūsu valstī, kas katru gadu uzplaiksnī tā saucamajā leģionāru dienā 16. martā. Ne jau par fašismu leģionāri cīnījās, bet krita svešu zemju kara laukos ar sapni par brīvu Latviju pagalvī. Sargāja Tēvzemi, lai neatkārtotos Baigais gads. Diemžēl nenosargāja un pakļāva sevi nežēlīgām represijām.

PĒTERA ANIŅA ATMIŅAS

Leģionā mani iesauca 1943. gada novembrī. Apmācības notika Paplakā. Tur gatavoja 15. divīzijas rezerves. Bataljonu komandēja majors Smīts, rotu – kapteinis Ziediņš, vadu – leitnants Bērziņš, kurš ar mums kopā aizbrauca uz fronti. Fronte tolaik atkāpās no Volkovas. Ieņēmām aizsargpozīcijas pie Veļikajas upes tā saucamajā Veļikajas augstienē.

Mūs, jaunpienācējus, iedalīja 15. divīzijas 32. pulkā; komandieris pulkvedis Kripēns. Es tiku 1. bataljona 1. rotā; komandieris kapteinis Līdums. Pulks bija krietni paretināts. Pirmajā kaujā līdz izejas pozīcijām pavadīja pats pulka komandieris, filmēja kara ziņotājs Balodis. Izejas pozīcijas bija upes krastā bērzu jaunaudzē. Uzbrukumu ievadīja mūsu artilērijas viesuļuguns. Skrējiens pāri upei, pāri starplaukam, kalnā krievu

pozīcijās. Mūsu artilērija un mūnmetēji darbojās ļoti precīzi, šāviņi tika koriģēti attiecīgi mūsu virzībai uz priekšu. Kamēr dzinām ienaidnieku atpakaļ, mūsu artilērija pārcēla uguni uz krievu aizmuguri. Krievi apšaudīja mūsu ieņemto teritoriju. Bija viens krievu pretuzbrukums, bet neveiksmīgs. Krēslai iestājoties, viss aplkusa. Naktī izrakām strēlnieku bedres, gatavojāmies rītdienas kaujai. Pirmās uguns kristības man bija veiksmīgas, ja neskaita sīku šķembu pirksta galā un krietnu sasalušu zemes kluci uz muguras. Otrā rītā ar gaismiņu sākās krievu artilērijas intensīva apšaušana, kas turpinājās visu dienu. Krievi nāca uzbrukumā septiņas reizes, bet līdz mūsu grāvjiem netika. Vakarā kauja norima. Sazinājāmies ar kaimiņu grupām un vērojām, kā dzīvi palikušie ienaidnieki no starplauka aiziet uz aizmuguri. Naktī mūs nomainīja, sadabūjām ragavas, savācām kritušos. Tie bija jādabū pāri upei. Ledus sabumbots vienā putrā. Labi, ka pieturējās krietns sals, tā arī neviens neielūza. Gājām uz aizmuguri pusnomodā, jo iepriekšējā nakts negulēta. Atpūtāmies, izgulējāmies, pamazām iekļāvāmies frontes ikdienā: uzbrukumi, aizstāvēšanās, pa starpām apmācības. Jaunums bija tanku dūres. No kaimiņu grupas Dīmanis, kaut kur no Liepājas puses, iemeta rokas granātu atvērtā lūkā. Par to viņu paaugstināja par dižkareivi.

Pirms 16. marta bijām atpūtā netālu no grāvjiem nesabombardētā sādžā. Izkurinājām pirti, pacīnījāmies ar utīm, rakstījām vēstules utt. 16. marta rītā agri sākās artilērijas apšaušana pa mūsu sādžu. Ienaidnieks bija sācis uzbrukumu ļoti svarīgai augstienei aiz Veļikajas upes. Mūsu rotu izveda pretīm uzbrukuma vietai, gaidījām pavēli, lai iesaistītos kaujā. Pirmais uzbrukums bija neveiksmīgs, mūs atspieda atpakaļ.

Iesākās 16.-19. marta kauja. Šī kauja iegājusi kā 1. lielkauja, kurā cīnījās 15. un 19. latviešu divīzijas. Saistībā ar šo kauju radusies leģionāru diena 16. martā. Mani ievainoja vakara pusē ar sprāgstošo lodi labajā rokā virs elkoņa. Varu teikt, ka man bija laimējies. Parasti sprakstošās lodes pie atsitiena eksplodē, sadalās šķembās, sekas ir postošas. Mana lode – laikam ražošanas brāķis – sadalījās divās daļās. Lodes smaile iznāca laukā sāniski pret ribām un palika starp ribām. Pārējā daļa izgāja taisni ārā. Trāpīja brīdī, kad cēlos pārskrējiem. Pirmā doma, ka roka ir atrauta. Uz vēdera pavilkos atpakaļ un skatījos, vai roka paliks sniegā. Roka turējās klāt. Sanitārs pārsēja, aizgāju uz rotas komandpunktu, no turienes jau naktī uz savākšanas punktu gaidīt ešelonu uz aizmuguri. Madonā uzlika ģipsi labam plecam. Kaulus salika labi, nelaipe tā, ka neizņēma sadrupinātās kaula šķembas. Brūce strutoja un nesadzija. Madonā ārstējos līdz laikam, kad sākās uzlidojums Gulbenei un Rēzeknei. Tad pārveda uz Jelgavu. Neilgi pirms Jelgavas bombardēšanas izrakstīja no slimnīcas, kaut gan viena brūce strutoja. Tālāk veselības rota turpat Jelgavā un atvaļinājums.

Atvaļinājums beidzās, braucu atpakaļ uz Jelgavu. Tikko paspēju izkāpt no vilciena, sākās uzlidojums. Visssmagāk cieta stacijas apkārtnē un centrs. Jaunā viesnīca, kurā ārstējos, palika vesela, visapkārt gruveši. Otrā rītā krievi pienāca pie Jelgavas no Meitenes puses. Kam bija ieroči, tie ieņēma aizstāvēšanās pozīcijas. Daudzi ar nesadziedētām brūcēm grupiņās apgājām pilsētu uz Tukuma pusi. Tur atradām savākšanas punktu.

Tolaik bija dienests aizmugurē. Šinī laikā vēl dabūju iet slimnīcā. Vajadzēja operēt roku, lai izņemtu sadrupušu kaula šķembas. Tomē viena šķemba bija palikusi, to izvilku pats ar pinceti pēc kapitulācijas, jau partizānu gaitās staigājot.

Pēc kapitulācijas, kad nāca krievu filtrācijas ķēdes, paslēpāmies mežā tēva māju tuvumā Gudeniekos. Sākumā dzīvojām divatā kopā ar brāli. Vēlāk uzņēmām sakarus ar citām grupām Ivandē un Alsungā, jo toreiz tādas bija gandrīz katrā pagastā. No diversijām vai uzbrukumiem atturējāmies, gaidījām, kā veidosies stāvoklis pasaules mērogā. Visi cerēja, ka pēc Japānas sagrāves sabiedrotie nāks palīgā Eiropas tautām. Partizānu taku staigāja tūkstošiem cīņai gatavi vīri, arī legāli dzīvojošie ļoti daudzi darītu to pašu. Būtu noticis pirmo brīvības cīņu atkārtojums. Pasaules varenie izrīkojās citādi, brīvības vietā atstāja verdzību.

Kā partizāns nodzīvoju gandrīz divus gadus. Mani izsekoja un apcietināja 1946. gada 30. decembrī. Izmeklēšana sākās Aizputes milicijā un vietējā čekā. Neiztika bez roku palaišanas. Ar pistoles stobra galu grūda pierē, trāpīja tieši uzaci, būtu dažus milimetrus zemāk, staigātu ar vienu aci. Otrs sitiens sekoja pa galvu. Otrā dienā nāca nogriezt matus, bet sarecējušo asiņu dēļ tas bija jāatliek.

Tālāk Liepājas cietums, pēc tam Rīgā stūra mājas pagrabos. Kameras vienā zemākā stūrī bija sakrājušies ūdens peļķe. Dienā varēja sēdēt, staigāšanai nebija vietas. Naktī kameru apgaismoja, guļot rokām jābūt virs segas. Stūra mājā notika pirmās intensīvās pratināšanas, lieta bija grupveida. Pēc tam pārvietoja uz centrālcietumu. No turienes ar melno Bertu veda uz čeku pratināt. Tur iebāza tā saucamā boksā. Tas ir kā skapī – var sēdēt vai stāvēt. Parasti tur noturēja četras dienas. Pratināja naktīs. Tā mani vadāja, līdz lietu izbeidza. Tiesāja vasaras beigās, piesprieda 10 gadus lāgerī. Pieci gadi bez tiesībām, ko tautā sauca par uzpurni. Brālim, brālēnam un citiem grupā – 15 gadu katorgā.

Mani aizveda Krasnojarskas apgabālā taigā līdz pēdējai pieturai. Tajā laikā politiskos no krimiķiem nešķiroja, visi vienā zonā. Viss, kas tur notika mūsu, pie godīguma pieradušajiem prātiem, bija neaptverams. Pirmā pieredze tika apgūta pirtī. Katram bija kāds sainītis ar drēbēm. Lai nesamirktu, tās nolikām uz logiem. Pēkšņi kāds ieraudzīja, ka mūsu mantiņām pieaugušas kājas. Logi bija maziņi, viegli izlaužami no ārpuses.

Tā viens otrs palika bez tik nepieciešamajām mantiņām. Zaga veikli un bezkaunīgi. Piemēram, zagļu barvedis noskatīja kaut ko sev derīgu, paveda sāņus un lika atdot. Tā Kalniņš Jānis no Valmieras pagasta palika bez zābakiem.

Līdz ziemas salam taisījām autoceļu taigā. Darba rīki – cirvis, zāģis un lāpsta. Darbs vienkāršs – kokam aprok grāvi, pārcērt saknes un gāz, sazāgē gabalos, novel malā, nolīdzina, pie pirmā sala sasalst, un ceļš gatavs. Darbs bija ļoti smags, barošana nabadzīga – 600-800 g maizes dienā, kaut kāds šķidrums rītā un vakarā. Ātri jutām, ka paliekam aizvien nespēcīgāki. Mitro maizes gabalu noēdām vakarā. Nakti aiz bada sajūtas domājām, kad dabūsim nākošo maizes gabalu. Tā tas turpinājās ne mēnešiem, bet gadiem.

Ziemā taigā zāģējām mežu, norma bija 8 m³. gadījās, ka normu nevarēja izpildīt, nogāžot vienu priedi vai listvenicu (lapegli). Listvenicas auga ļoti garas, bet pie celma stipri resnas. Ar divmetrīgu zāģi tikko cauri gāja. Nozāģēt spēka pietika, bet sazāģēt sešmetrīgos garumos vairs nejaudājām. Norma neizpildīta – maize 200 g. tā diendienā badā un nespēkā. Pirmo sūtījumu no mājām saņēmu februārī. Nesot uz savu baraku, uzbruka bars zaglēnu, pretojos, līdz iedūra ar nazi gurnā. Tā paliku bez sūtījuma. Vistraģiskākā bija otrā ziema. Sūtījumi no mājām pienāca retāk. Baroja ar ūdeņainu zupu bez taukvielām ar sasalušiem kāpostiem un kartupeļiem, maize 400 g. Novājēju tiktāl, ka nespēju iziet darbā. Biju ārsta pārbaudēs, ārsts arī apcietinātais, to veica vienkārši – satvēra uz dibena ādu, pavilkā, ja līdzī nenāca audi, uzlika uz OP uzbarošanā divas nedēļas. Tanī ziemā bada nāvē nomira daudzi.

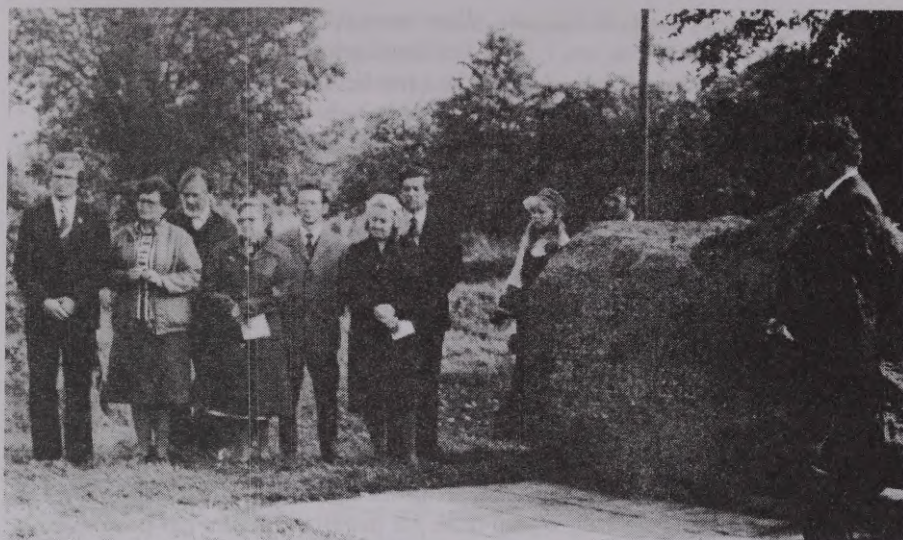
Kautiņi zagļu un politisko starpā nebija retums. Zagļi spēlēja kārtis, ja visi apgērba gabali bija paspēlēti, spēlēja uz cilvēka dzīvību. Zaudētājam bija jānogalina. Tādā sakarībā liepājniekam Vismanim sēdošam pie ugunsкура nocirta galvu. Tur valdīja zagļu likumi, krietns koks un nazis. 1948. gadā no latviešiem savāca brigādi nakts maiņai baļķu vešanai automašīnās. Ārpus zonas atradāmies 15 stundas. Tas bija īsts katorgas darbs. Dievs zina, vai Volgas strūdziniekiem bija grūtāk. Tā turpinājās četrus gadus. Jābrīnās, ka visos lāģera gados nenaslimu, jo mūžīgie pavadoņi bija nespēks un bads. Mūs, autokrāvējus un vagonu krāvējus, dzina darbā ziemā pat 40 grādu salā, pārējās brigādes sēdēja zonā. Gadījās, ka, braucot ar mašīnu, sastinga pakalējais tilts, ceļš nosprostots, mēs tikām atpakaļ zonā. Šajos četros gados vairākkārt cieta veselība – milzīgā slodze kājām un mugurai. To tagad stipri izjūtu. Sūtījumiem no mājām bija izšķiroša nozīme izdzīvošanai. 1949. gadā izsūtīja tēvu un māti. Latvijā palika tikai vecākais brālis. Pacīņas pienāca retāk, kamēr tēvs iedzīvojās un atsūtīja no Omskas apgabala žāvētu kazas gaļu.

Esmu ticis ar cilvēkiem, kas izcieta sodu citos lāģeros Kazahstānā – viņi par briesmīgu badu nerunāja. 1952. gadā sākām just uzlabošanas uztura ziņā. Zupā bija putraini, žāvēti kartupeļi, pikucis biezputras ar eļlas piņģerotu. 1953. gadā politiskos nošķīra no zagļiem, aizdzina 20 km tālāk taigā – darbs meža izstrādē. Tur man laimējās tikt darbā bez fiziskas piepūles – skaitījos meža brāķeris. Liku atzīmi uz balķa, vai tas ir zāģbalķis vai malka. Nežēlīgie lāģera likumi pastāvēja, bet savstarpējā attieksme bija normāla. Nebija zagšana un savstarpējie kautiņi. Nedrīkstēja aiztikt reliģiskās jūtas, sevišķi Allaha pielūdžējus. Mums viņu reliģija un parašas likās dīvainas.

No 1954. gada sāka aprēķināt algu par darbu. Dažus rubļus izmaksāja katru mēnesi, pārējo ieskaitīja kontā. Zonā atvēra veikaliņu. Varēja nopirkt cukuru, marmelādi, cigaretes. Izzuda bada sajūta, sākām justies kā cilvēki. Lielākais gardums bija cukurūdenī iegriezti maizes kumosīņi.

Atbrīvoja pirms termiņa 1955. gada sākumā uz kaut kāda „uzkaza” pamata par labu uzvešanos. Martā ieradās Kazdangā pie vecākā brāļa un sāku dzīvi no nulles.

Ja tagad atvērtos Brāļu, Lestenes un daudzu citu nezināmu cīnītāju kapi, tad no tiem izkāptu tūkstošiem Latvijas labāko dēlu asiņainie un sakropļotie tēli ar aicinājumu daudziem mūsdienu varas vīriem – neaizmirstiet!

Fricim Brīvzemniekam veltītā piemiņas akmens atklāšana 1982.gada 17.oktobrī Rokaīžos. No kreisās: rajona pārstāvji Slišāns, Šēnvalde, dzejnieki Gūtmanis, Viese, Zandere, Kaldupe, tehnikuma direktors Apsītis. Viesus uzrunā Kolns.

Piemineklis Māteru Jurim

*Kam stiprs prāts un cieta griba,
Tas daudz pēc ceļa neprasis:
Caur tumšiem mežiem, bieziem mūriem
Tas sevim ceļu izlauzīs.*

Fricis Brīvzemnieks

VIŅI DZIMUŠI KAZDANGĀ

Katra tauta, novads un pagasts lepojas ar cilvēkiem, kas spējuši dzīvē pacelties pāri pelēcībai un viduvējībai. Arī Kazdangas pusē šūpulis kārts un dota ceļa maize ar biezu aizdara kārtu ne mazums spilgtām personībām. Bērns aug rotaļā, bet cilvēks darbā un vidē, kur viņš dzīvo, strādā un ierosmi gūst savas personības veidošanā, ziedojot savu dzīvi mūsu tautas labā.

Ne visu ir izdevies apgūt un izpētīt, bet iepazīsimies tuvāk ar dažiem, kuri nesa Kazdangas vārdu krietni tālāk par pagasta robežām par prieku sev, saviem tuviniekiem, mums visiem.

Actiņš Visvaldis (3.03.1928.-20.12.2004.), dzimis *Prāvājos*. 1949. gadā pārvietots uz padomju impērijas drošākiem apgabaliem. Pēc atgriešanās dzimtenē 1957. gadā iestājās darbā Aizputes rūpnīcā *Kurzeme* par vienkāršu strādnieku. 1966. gadā beidza Liepājas Lietišķās mākslas vidusskolu. Atgriezās darbā rūpnīcā un uzkalpojās līdz ražošanas kultūras inženiera amatam, bet talantu izkopa glezniecībā un foto mākslā. Bija Liepājas Tautas fotostudijas celmlauzis gan Aizputē, gan citur. Vienu pēc otras sarīkoja savu gleznu un fotogrāfiju izstādes *Zemes krāsas, Aizpute vecā un jaunā* un citas. Viņu uzskatīja par Kurzemes ainavas spilgtāko meistarū. Ar otu un fotosomu apstaigāja Kurzemi. Zem savām gleznām un fotogrāfijām parakstījās *ACE*. Par savu apzinīgo darbu rūpnīcā saņēmis daudz atzinības un apbalvojumus. Aizejot pensijā, apbalvots ar medaļu Darba Veterāns. Apglabāts Aizputes Misiņkalna kapos, bet viņa radītās gleznas un fotogrāfijas turpina dzīvot.

Amerika-Zalāne Leontīne (20.09.1942.), dzimusi *Sakaros*. Pēc Kazdangas lauksaimniecības tehnikuma absolvēšanas 1961. gadā turpināja studijas LLA agronomijas fakultātē. Darba gaitas sāka kolhozā *Padomju*

Latvijas 10. gadadiena un Kirovas vārdā nosauktā kolhozā par ekonomisti, pēc tam agrofirmā *Mālpils* (1972-1993). Latvijas neatkarības gados izmantoja radušos iespēju un kopā ar dzīvesbiedru Imantu un brāli Jāni uzsāka biznesu Mālpilī Latvijas – Austrālijas firmā SIA *Laiko*, kas nodarbojās ar kokapstrādi, savus ražojumus eksportē uz Skandināviju, Jaunzēlandi, Vāciju, Japānu un citām valstīm. Firmā strādā ap 600 cilvēku. 2003. gada ienākumi bija 6,7 milj. latu, firmas pamatlīdzekļu kapitāls 1,5 milj. latu, tādēļ tā iekļauta Latvijas miljonāru sarakstā. Firmā viņa pilda direktora vietnieka pienākumus.

Brīvajā laikā daudz nodarbojas ar sabiedrisko darbu.

Dziedāja Mālpils sieviešu ansamblī un korī. Panākumus guva basketbolā. 1998. gadā Portlandē (ASV) ieguva sudraba medaļu Pasaules veterānu sporta spēlēs, bet 2002. gadā Melburnā tika pie zelta medaļas. Divkārtēja pasaules maksibasketbola čempione: 1999. g. Montevideo un 2001. g. Ļubļanā, kā arī Eiropas čempione. Par panākumiem sportā apbalvota ar Latvijas valsts aizsardzības fonda *Lāčplēsis* Goda zīmi.

2001. gadā uzvarēja laikraksta *Latvijas Avīze* rīkotā konkursā *Radošā sieviete*. Sieviete miljonāre, biznesmene, pasaules un Eiropas čempione, sabiedriska darbiniece, triju bērnu māmiņa un vecmāmiņa.

Alksnītis Hermanis (30.05.1894.-12.02.1942.), dzimis Valatā. Dižkareivis 12. Bauskas kājnieku pulkā. Apbalvots ar LKO 3. šķiru (ord. Nr. 324) par cīņu 1920. gada 15. jūnijā pie Gaikas muižas Latgalē. Deportēts uz Vjatlagu, kur gājis bojā. Bijis jaunsaimnieks Sieksātes pagasta *Bākužos*.

Bambergis Kārlis (27.02.1894.- 07.09.1981.), dzimis *Lejasbeltēs*. Pirmā pasaules kara laikā 1915. gadā aizklīda uz Maskavu, kur 1916. gadā viņu iesauca armijā. Karojis Krievzemē, 1920. gadā atgriezies Latvijā un atjaunojis studijas LU ķīmijas fakultātē. Savu dzīvi saistīja ar zinātni. 1923.-1939. gagos Bambergis strādāja LU lauksaimniecības fakultātē. 1942. gadā Jelgavā aizstāvēja LA doktora disertāciju. 1944. gadā kļuva par agroķīmijas katedras vadītāju. 1945. gadā viņu ievēlēja par šīs katedras profesoru. No 1946. gada strādāja arī par Latvijas PSR ZA. 1951. gadā ieguva akadēmiķa grādu. Lasīja referātus starptautiskās konferencēs Vācijā, Polijā, Somijā, Dānijā. Zinātniskās pētniecības darbā strādājis vairāk nekā 40 gadus, parādot ārkārtīgas darba spējas, sarakstot vairāk nekā 100 zinātniskus darbus, publicējot 12 grāmatas un vairāk kā 60 populārzinātniskus rakstus un recenzijas. Vairums grāmatu veltītas lauksaimniecībai. Valdība vairākkārt augstu novērtējusi K.Bambergas zinātnisko darbību. 1958. gadā

viņam piešķīra Latvijas PSR Nopelniem bagātā zinātnes darbinieka goda nosaukumu. Mūža pēdējos gadus aizvadīja Rīgā, kur arī apglabāts.

Bērziņš Oskars (1894-1938). Pēc Latvijas padomju enciklopēdijas datiem dzimis Kazdangas pagastā, bet nav zināmas dzimtās mājas. 1918. gadā bijis Maskavas pilsētas kara komandants un komisārs. Gājis bojā Staļina tīrīšanas operācijās Maskavā.

Brīvēznieks Fricis (01.11.1846. -15.09.1907.), dzim. Rokaižu kroģā. Īstā vārdā Treulands. Pēc apriņķa skolas beigšanas devās uz Gorkiem (Mogiļevas apgabals) iestāties mērniecības skolā, kurā audzēkņiem maksāja stipendiju. Skolu beidza 1866. gadā un saņēma norīkojumu darbam Mērniecības kantorī Maskavā. Tur viņš iepazinās ar Krišjāni Valdemāru, kas viņu iesaistīja dažos latviešu organizētos pasākumos. Šajos pasākumos latvieši nolēmuši mainīt savus uzvārdus. Tā Treulands kļuva par Brīvēznieku. 1870. gada beigās Brīvēznieks pārcēlās uz Rjazanu un sāka savu darbību latviešu tautas atmodai, attīstībai un pastāvēšanai. Viņa darbība izpaudās dzejā, tulkojumos, aprakstos, publicistikā. Pirmie dzejoļi *Tālumā no dzimtenes* un *Pie avota* publicēti 1869. gadā *Baltijas Vēstnesī*, turpmākajos gados *Mājas Viesī*.

1869. gadā Brīvēznieks vadīja ekspedīciju Latvijā, kas vāca etnogrāfijas un folkloras materiālus Rēzeknē, Daugavpilī, Krustpilī, Rīgā, līdz nonāca Aizputē pie saviem tuviniekiem. 1873. gadā iznāca Brīvēznieka sagatavotais etnogrāfiskais krājums ar 118 tautasdziesmām, bet 1871. gadā pasaku krājums, 1881. gadā Maskavā iznāca sakāmvārdu, mīklu, parunu un buramvārdu krājums. 1878. gadā savu sākto darbu tautasdziesmu kārtošanā nodeva Kr. Baronam, kurš izdeva apjomīgus *Latvijas dainu* sējumus. F. Brīvēznieks Latvijā atgriezās 1887. gadā.

Cariskās Krievijas valdība paredzēja latviešu skolās mācības noturēt tikai krievu valodā. Strādājot Maskavā, viņam kā valsts ierēdnim izdevās nonākt pārkrievošanas likumu neievērošanu. Par tautskolu inspektoru Brīvēznieks nostrādāja līdz 1904. gadam, kad sabeigtās veselības dēļ darbu pārtrauca. Tautas atmodas darbinieks apglabāts Rīgā Lielajos kapos blakus Krišjānim Valdemāram, kur 1923. gadā apgūlās arī Krišjānis Barons.

Pie Friča Brīvēznieka dzimtās mājas *Rokaiži* ceļa malā piestiprināja piemiņas plāksni. Māja 1970. tajos gados nodega, bet plāksne atrodas Kazdangas vidusskolas muzejā. Pie mājas pamatiem 1982. gada oktobrī atklāja Brīvēzniekam veltītu piemiņas akmeni.

Brantevics Andrejs (1866-1906), dzimis Čičos. Saimnieka dēls, Kazdangas pagasta rīcības komitejas loceklis 1905. gadā. Kazdangas

pagasta delegāts Aizputes apriņķa revolucionārajā komitejā. Nošauts kopā ar citiem pie *Ziļu* mājām. Apglabāts Kazdangas kapos.

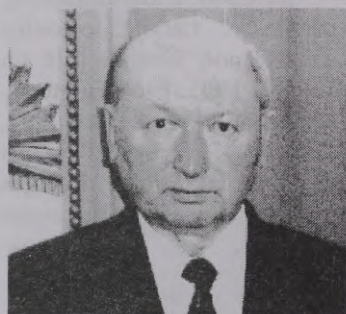
Cīrulis Artūrs (1921.), dzimis Vangas pusmuižā. Mūziķis, diriģents, maģistrs. Sarakstījis dzejoļu grāmatu *Dvēseļu rota*, kas 1985. gadā izdota Klīvlendā (ASV).

Ētmanis Pēteris (04.01.1830. -07.10.1913.), dzimis *Putnos*. Īstā vārdā Putniņš. Pēc Irlavas skolotāju semināra beigšanas viņš sāka strādāt par skolotāju Kazdangas pagasta skolā, kur nostrādāja 48 gadus (1847-1895). Bija pirmais skolotājs ar speciālo izglītību un lika pamatus izglītības sistēmai pagastā. Cienīts un atzīts vīrs iedzīvotājos. Apglabāts Pūceskalna kapos 100 m no skolas, kurai viņš ziedoja savu mūžu.

Brāļi Indriķsons Krišs (1872-1906) un Teodors (1872-1906), dzimuši *Vecvagaros*. Revolucionāri. Krišs bija Manteifeļa muižas pārvaldnieks, Teodors – Rīgas Politehniskā institūta students. Viņu māju soda ekspedīcija nodedzināja, bet abus brāļus kopā ar vēl četriem arestētiem nošāva netālu no Kazdangas kroga. Apglabāti *Vecvagaru* kapos.

Grīnvalds Toms (1871-1905), dzimis *Pūņos*. Revolucionārs. 1905. gadā Kazdangas rīcības komitejas priekšsēdētājs. Nošauts pie *Ziļu* mājām, apglabāts Pūceskalna kapos.

Jurašs Jānis (17.01.1945.), dzim. *Strupaušos*. Zootehniķis. Pēc Kazdangas lauksaimniecības tehnikuma absolvēšanas studēja LLA, kuru beidza 1972. gadā un sāka strādāt par zootehniķi populārajā zirgkopības sovhozā *Burtnieki*. 1990. gada 1. janvārī kļuva par šīs saimniecības direktoru. 2005. gadā saimniecībā bija 200 zirgu. Direktors pats aktīvi nodarbojas ar jāšanas sportu, kļuva par Latvijas un sporta biedrības *Vārpa* čempionu. Izpildīja sporta meistara normu. Līdzīgus panākumus guva arī Juraša dēls Reinis, piedalīdamies daudzās starptautiskās sacensībās. *Burtnieku* jātnieki iekļauti

Latvijas izlases sastāvos gan jauniešu, gan pieaugušo grupā. Burtniekos izaudzētais ēzelis Rotors Sidnejas olimpiskās spēlēs ieguva zelta un bronzas medaļas, bet Atēnu olimpiādē zelta un sudraba godalgas, piecas reizes kļuvis par Eiropas čempionu. Pasaules sporta zirgu reitingā piecus gadus bija 1. vietā. Ar šo zirgu strādāja Vācijas jātniece Ulla Zalcgebere. Burtnieku zirgi pārdoti daudzās ārvalstīs. Par ieguldīto darbu jāšanas sportā J.Jurašs apbalvots ar Vissavienības Tautas saimniecības izstādes bronzas un zelta medaļām, bet 2005. gadā apbalvots ar 5. šķiras Triju Zvaigžņu ordeni.

Kapiņš Miķelis (1893-1956), dzimis Cildu pag. *Birzniekos*. Prozaiķis, dramaturgs. Viņa stāsti *Melnalkšņu grava* (1929.) ietvertas atmiņas par soda ekspedīcijas darbību Kazdangā un Rudbāržos. No 1945. gadā strādājis par pedagogu Daugavpilī, kur arī apglabāts.

Konrāds Aigars (20.03.1962.), dzim. *Baložos*. Pēc Kazdangas lauksaimniecības tehnikuma beigšanas, dienēja padomju armijā (1981-1983). Strādāja Cīravas lauksaimniecības skolā par ražošanas apmācības meistaru (1984-1998), pēc tam Rīgā SIA *BFSC* (Baltijas Fermeru apgādes centrs) par servisa nodaļas vadītāju. Septiņkārtējs Latvijas čempions aršanā 1992.-1998. gadam, bet 1991. un 2006. gadā izcīnīja 2.

vieta. No 1992. līdz 1997. gadam pārstāvēja Latviju pasaules meistersacīkstēs aršanā Spānijā, Zviedrijā, Jaunzēlandē, Kenijā, Īrijā un Austrālijas Viktorijas štatā. Augstākās vietas ieguva 1995. gadā Egertonas universitātē Āfrikā – 20. vieta, 1993. gadā Helsingborgā – 22. vieta, 1994. gadā Dunedinā – 35. ieta. Un 1997. gadā Džilongā – 35. vieta. Pasaules meistersacīkstes aršanā notiek jau no 1953. gada, bet tikai Latvijas neatkarības gados latvieši ieguva tiesības parādīt savu prasmi pasaules mērogā.

Ķēniņš Paulis (1885-?), dzim. Cildu pag. *Kalnos*. Liepājas telefona kantora priekšnieks. Triju Zvaigžņu ordeņa 5. šķiras kavalieris. Apbalvots 1930. gada 13. novembrī.

Ķivelītis Fricis (05.11.1893.-23.12.1941.), dzimis Kazdangas pag. Pulkvedis – leitnants, Zemgales divīzijas operatīvais adjutants. Par cīņām pie Saules muižas un Liepājas Vidus fortiem 1919. gada 14. novembrī apbalvots ar LKO (Nr. 1259.). Bijis apbalvots arī ar Triju Zvaigžņu ordeni un Somijas Baltās rozes 2. šķiras komandiera ordeni. Deportēts 1941. gada 14. jūnijā. Gājis bojā Vjatlagā.

Manfelds Arvīds (17.05.1924.-13.07.2002.), dzimis *Skabuļos*. Pēc atgriešanās no kara laukiem sāka strādāt Rīgā VEF radiatorūpnīcā par atslēdznieku. 1949. gadā atgriezās dzimtajā pusē. 1954. gadā beidza Priekuļu mehanizācijas tehnikumu un sāka strādāt Aizputes MTS par atslēdznieku, mehāniķi, galveno mehāniķi, meliorācijas pārvaldes priekšnieka vietnieku, bet no 1963. gada par Liepājas PMK-16 priekšnieku, kur nostrādāja 32 gadus līdz aiziešanai pensijā. Viņa vadībā melioratoru saime izveidojās par lielu uzņēmumu ar varenu tehniku. Nesavtīgā darbā Aizputē uzcēla melioratoru ciematu, ražošanas ēkas, kultūras un sporta komplektu (šautuve, sporta zāle, stadions). Apbalvots ar LPSR Nopelniem bagātā melioratora Goda nosaukumu (1980), Ļeņina ordeni, daudzām medaļām un goda rakstiem. Pildījis rajona un Aizputes pilsētas izpildkomitejas deputāta pienākumus. Devis lielu ieguldījumu Aizputes pilsētas attīstībā. Apglabāts Misiņkalna kapos.

Markopa-Freimane Irma (16.11.1936.), dzim. *Bozēs*. Dzejniece. Pēc Kazdangas lauksaimniecības tehnikuma beigšanas iestājās Liepājas Pedagoģiskajā institūtā. Pēc absolvēšanas strādāja LPI bibliotēkā, vēlāk par latviešu valodas skolotāju 48. PTV. Paralēli skolotājas darbam no 1971. gada publicējās presē, bet no 1995. gada nopietnāk sāka pievērsties literatūrai. 2000. gadā iznāca viņas pirmā dzejas grāmata *Mirkļu mozaīka*. Vairāki viņas darbi ievietoti Lejaskurzemes dzejnieku

kopkrājumā *Vētru strīpa* (2001) un dzejas almanahā *Krizdoļu ķocis* (2004). Viņa darbojas literātu un radošo mūziķu klubā *Helikons*, kurš izdod žurnālu ar šādu nosaukumu.

Māteru Juris (03.11.1845.-04.02.1885.), dzimis Cildu *Vidukļos*. Rakstnieks uz žurnālists (pseidonīms Teodors Rolands). Skolas gaitas sāka Cildos un Kazdangā. Pirmās darba gaitas uzsāka kā skrīvera palīgs pie Skrundas barona Roskula, vēlāk citos pagastos. Strādājot Kuldīgā un Piltēnē par ierēdni, iepazinās ar zemnieku beztiesīgumu. 1873. gadā Māters nonāca Jelgavā dienestā pie gubernatora. Māters, lai uzlabotu zemnieku stāvokli, aizvien vairāk sāka nostāties pret muižniekiem. 1869. gadā viņš nodibināja attiecības ar *Baltijas Vēstnesi*, kur sāka publicēties. 1875. gadā sāka izdot pats savu laikrakstu *Baltijas Zemkopis*. Pret Māteru Jura brīvdomību uzstājās ne tikai muižnieki, bet arī garīdznieki, kas panāca, ka 1897. gadā viņa avīze nonāca pretinieku rokās. 1897. gadā *Baltijas Zemkopī* Māters sāka publicēt savu jauno romānu *Sadzīves viņos*. Šajā gadā iznāca arī brāļu Kaudzīšu romāns *Mērnietu laiki*. Tie bija pirmie romāni latviešu valodā. Augustā iznākušo grāmatu ātri izpirka. Romāna sestā daļā *Klotildes vārda diena* attēloti skati, ko Juris bērnībā novērojis Kazdangas un Cildu muižas dzīvē.

Diemžēl varaskāre, izšķērdība un alkohols noveda Māteru daudzās tiesu prāvās un pat divkaujās. Viņa pretinieki, nevarēdami Juri pieveikt atklātā ceļā, pielietoja viltu. Parādu cietuma draudi spieda Māteru padoties. Nesasniedzis 40 gadu vecumu, Māters zaudēja savu staltumu. Pārstrādāšanās, nemitīgās cīņas un baudas pārāgrī sagrāva organismu. Māters izdeva jaunu laikrakstu – *Tiesu Vēstnesi*, kurā sāka publicēt savu jaunāko romānu *Patriotisms un mīlestība*. 15 nodaļās. Šajā avīzē autors māca zemniekiem tiesu gudrības un prasmi aizstāvēt savas tiesības. *Zobgaļa* kalendārā Māters publicēja humoristiskus rakstus par Žvinguļa un Brenča piedzīvojumiem, kas ieguva lielu piekrišanu zemniekos, un vēl gadu desmitiem ilgi šie literārie tēli palika cilvēku atmiņās. Māteru Jura pseidonīms bija Kristaps Ērkšķis. Māteru Juris sarakstījis arī vairākas noveles, daudz tieslietu un politiska satura rakstu. Viņš gribēja darīt stipru latviešu tautu caur zemniecību, bet spēki strauji izsīka. Viņa dzīves pavediens pārtrūka pēkšņi. Jelgavā 1895. gada februārī bērū gājienā piedalījās vairāki tūkstoši ļaužu. Zemnieki aiznesa viņu uz kapavietu un pušķoja smilšu kopu ar vaiņagiem.

Latviešu tauta novērtēja Māteru Jura nopelnus cīņā par savām tiesībām. To pienācīgi atzina arī Kazdangā, kad 1935. gada jūnijā pie lauksaimniecības vidusskolas valsts prezidents A.Kviesis atklāja Māteru Jurim veltītu pieminekli. Kazdangas pamatskolai un tās 427. mazpulkam

piešķīra Mātera Jura vārdu. Okupācijas gados šo vārdu mēģināja izdzēst no tautas atmiņas, pieminekli pārcēla citur, bet atjaunotās Latvijas apstākļos piemineklis atgriezās savā vietā. Svēti ir pieminekļi iekaltie vārdi *Darbs Ir Gods*.

Pilskalns Miķelis (23.09.1893.-?1968.), dzim. Kazdangas pag. Zemkopis, karavīrs. Izglītojies Aizputes pilsētas skolā. Iesaukts 1914. gadā krievu armijā Sibīrijas strēlnieku pulkā. Piedalījies kaujās pie Varšavas, apbalvots ar 4. šķiras Jura krustu. 1915. gadā iestājies 4. Vidzemes latviešu strēlnieku bataljonā, feldfēbelis. Piedalījies kaujās pie Smārdes un Ložmetējkalna. Apbalvots ar vēl diviem Jura krustiem. Paaugstināts par apakšpraporščiku. 1919. gadā iestājies Latvijas armijā Aizputē, vada komandieris Liepājas jaunformējamās spēkos. Cīnījies Rīgas atbrīvošanas frontē, nosūtīts uz Latgali, kur 1919. gada 27. augustā ievainots trešo reizi. Pēc izveseļošanās turpinājis piedalīties Latgales atbrīvošanā. Apbalvots ar 3. šķiras LKO (Nr. 698) par cīņām pie Ameliņas muižas 1920. gada 4. aprīlī, kad leitnants Pilskalns vada priekšgalā devās straujā prettriecienā, piespieda pretinieku ar zaudējumiem atkāpties. Apglabāts Aizputē.

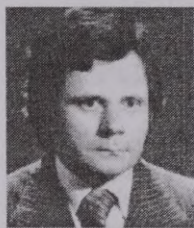
Rozentāls Ernests (23.07.1904.-18.11.1994.), dzimis *Gobzemjos*. Agronoms, pedagogs. Beidzis Ārlatu trīsgadīgo pamatskolu. 1926. gadā ar izcilību beidzis Liepājas valsts 1. vidusskolu, saņemot 200 latu prēmiju. 1931. gadā beidza LU Lauksaimniecības fakultāti ar agronoma specialitāti. Strādāja par agronomu Liepājas cukurfabrikā, Jelgavas un Priekules rajonā. 1945. gadā sāka darbu Kazdangas lauksaimniecības tehnikumā par skolotāju. 1948.-1957. gadam bija mācību daļas vadītājs. Bija vienīgais skolotājs Kazdangā, kurš personīgi ticies ar baronu Manteifeli. Tehnikumā pasniedza dažādus speciālos priekšmetus. Audzēkņu cieņu iemantoja ar savu stāju, akurātību, nosvērtību. Viņam patiesi rūpēja Kazdangas gods un skaistums. Bija ciema padomes deputāts un ilgus gadus lauksaimniecības komisijas vadītājs, rūpējās par augstu zemkopības kultūru un priekšzīmīgu ražošanu. Lepojās ar labu veselību un ārstus neapmeklēja, taču mūžīgu dzīvošanu neieguva. Par labu darbu tika vairākkārt apbalvots ar Lauksaimniecības ministrijas Goda rakstu. Kas Latvijai bija Ēvalds Valters, tas Kazdangai Ernests Rozentāls. Apglabāts Pūceskalna kapos.

Rozītis Viesturs, dzimis 1951. gada 6. jūlijā. 1975. gadā beidzis Rīgas Medicīnas institūtu. 1979.-1987. gadā strādājis par ķirurgu Valmieras slimnīcā, 1987. gadā uzsācis darbu Liepājas Centrālā slimnīcā. Pašreiz ir ķirurģiskās nodaļas vadītājs. 2006. gada 4. augustā saņēmis Latvijas Veselības aizsardzības ministrijas atzinību.

Rūja Alfrēds, dzimis 1923. gadā Kazdangas pagastā. Horeogrāfs, kurš apdarinājis deju *Vana valtz*.

Sedols Jānis (08.05.1879.-1975.), dzimis Boju pagastā. Liepājas dzelzceļa mezgla apsardzes rotas seržants. Apbalvots ar 3. šķiras LKO (Nr. 1609) par Liepājas aizstāvēšanu pie Skeiņu mājām. Pēc brīvības cīņām dzīvojis Liepājā, bijis jūrmieks, piešķirta jaunsaimniecība Gramzdas pagastā *Mazkroņos*. Pēc Otrā pasaules kara strādājis Aizputē Sociālās apdrošināšanas nodaļā.

Vigulis Zintis (17.04.1953.), dzimis *Klauģos*. Skolotājs, sportists. Beidzis Aizputes vidusskolu un LVU vēstures un filozofijas fakultāti. Mūža darbu ieguldījis jaunatnes audzināšanā, strādādam par fiziskās audzināšanas skolotāju Pāvilstas vidusskolā (astoņgadīgā), bet brīvā laikā aktīvi nodarbojies ar vieglatlētiķu un dambreti, izpildot 1. sporta klases normatīvus. Labākos panākumus guvis garo distanču skriešanā. 1985. gada 15. septembrī uzvarēja Latvijas meistarsacīkstēs 30 km distancē, kļūdams par pirmo Liepājas rajona vieglatlētiķu, kurš ieņūvis republikas čempiona nosaukumu. Šajā gadā uzvarēja arī LBSB (Lauku brīvprātīga sporta biedrība) republikas meistarsacīkstēs maratonā, bet republikas meistarsacīkstēs maratonā ierindojās 3. vietā. 11 reizes labojis Liepājas rajona rekordus garo distanču skriešanā, maratonā vien septiņas reizes. Labākie rezultāti 20 km – 1.03:34, 30 km – 1.43:21, maratonā – 2.29.13.

Zalāns Jānis (26.11.1940.), dzimis *Sakaros*. 1959. gadā beidzis Aizputes vidusskolu, bet 1965. gadā Rīgas Politehnisko institūtu, iegūst siltumenerģētiķa specialitāti. Strādājis par galveno enerģētiķi Rīgas sērkociņu, laku un krāsu rūpnīcā, darba vadītājs Baltijas specializēto darbu pārvaldē, katlu inspektors Galvenajā tehniskās uzraudzības pārvaldē. 1994. gadā kopā ar draugiem un māsu Leontīni Ameriku Mālpili nodibināja ražotni SIA *Laiko*, kurā no bērzu apaļkoka izgatavo mēbeļu detaļas un gatavas mēbeles. Uzņēmumā strādā vairāk nekā 600 cilvēku. No 1999. gada ir šī uzņēmuma direktors, izstrādājis projektus *Laiko* un citu uzņēmumu siltumiekārtām. Sabiedriskā dzīvē piedalījies Tautas Frontes atbalsta grupā Baltijas Specializēto darbu pārvaldē, TF Rīgas pilsētas Centra rajona nodaļas valdes loceklis, biedrības *Asociācija Latvijas koks* valdes loceklis no 2004. gada

Brīvā laikā aktīvi nodarbojas ar sportu, bijis RPI izlasē vingrošanā, Latvijas izlasē klinšu kāpšanā, no 1960. gadā nodarbojies ar kalnu

slēpošanu, piedaloties sacensībās Krievijā, Polijā, Somijā, Vācijā, Rumānijā, Austrijā, Norvēģijā, Zviedrijā un citur. 62 gadu vecumā apguva snobbordu, ir vecākais snobbordists Latvijā.

*Vai tavs mūžs kam lieti der,
To vis neteic ilgie gadi.
Vien tas brītiņš dārgi sver,
Ko ar labiem darbiem vadi.*

Juris Neikens¹

IZCILNIECE

Pagastā ne tikai dzimuši daudzi izcili cilvēki, bet arī strādājuši un savu mūžu veltījuši pagasta labklājībai un attīstībai. Viena no tādām ir Līze Ārniece (12.08.1912.-28.12.1982.). Dzimusi Kuldīgas rajona (pēc to laiku iedalījuma Aizputes apriņķī) Rudbāržu pagasta *Biržos* kalpu ģimenē. No desmit gadu vecuma jau bija spiesta strādāt par gani. Trūcīgo apstākļu dēļ skolā pabeidza tikai piecas klases. Pēc apprecēšanās ģimene strādāja par rentniekiem. Vēlāk pārcēlās dzīvot Kazdangas pagasta *Pūņos*, kur padomju vara iedalīja zemi. Nodibinoties kolhoziem iestājās kolhozā *Ļeņins*. No 1949. gada līdz aiziešanai pensijā 1975. gadā strādāja par slaucēju, kur guva sava mūža piepildījumu. Cilvēka patieso vērtību nosaka viņa attieksme pret darbu. Viss L.Ārnieces mūžs bija pašizliedzīga un nesavtīga darba paraugs par ko viņa saņēma daudz augstus valdības apbalvojumus. Viņa apkopa 12-16 govus. Lai brūnaļas dotu augstus izslaukumus, audzēja lopbarības bietes 3 ha platībā. Kļuva par labāko slaucēju rajonā. 1964. gadā tika ievēlēta par Latvijas PSR Augstākās padomes deputāti. Viņa bija pirmā, kas izpelnījās šādu godu Kazdangas pagastā. 1965. gadā tika ierakstīta Liepājas rajona Goda Grāmatā. 1966. gadā, izvirzoties darba pirmrindnieku skaitā, nācās rakstīt iesniegumu, kas

¹ Rakstnieks, mācītājs. 1864. gadā Dikļos noorganizēja pirmos latviešu dziesmu svētkus.

sākās ar tradicionālo tekstu: „Vēlos būt komunisma cēlāju pirmajās rindās, tādēļ lūdzu uzņemt komunistiskās partijas biedru skaitā.” Šajā gadā L.Ārniece saņēma Ļeņina ordeni. 1969. gadā kļuva Latvijas PSR Nopelniem bagātā lauksaimniecības darbiniece un par sasniegumiem darbā saņēma Vissavienības Tautas saimniecības izstādes zelta medaļu. 1971. gadā tika apbalvota ar Oktobra Revolūcijas, bet 1973. gadā ar Darba Sarkanā Karoga ordeni. Šajā gadā ieguva arī medaļu *Sociālistiskās sacensības uzvarētājs* un PSKP CK goda zīmi *Devītās piecgades uzvarētājs*. Atcerēsimies, ka devītā piecgade (1971.-1975.) bija veltīta tautas materiālās labklājības un kultūras līmeņa celšanai, jo valstī sāka trūkt pārtikas produkti un cilvēki stundām *šturmeņa* rindas pie bodēm gaidīdami, kad izmetīs kādu desas luņķi. Tādēļ bija jāstimulē cilvēki, kas ražoja pārtikas produktus.

Nav pagastā neviena cita cilvēka, kas būtu saņēmis tik daudz padomju varas apbalvojumu. Ne zinātnieki, kolhoza priekšsēdētāji, direktori, partijas sekretāri, pedagogi, lauksaimniecības izglītotie speciālisti nespēja iekarot sabiedrībā tādu atzinību kā vienkārša slaucēja. Vai mūsdienās izsmietās padomju laika deputātes – slaucējas un cūkkopējas – nebija daudz atbildīgākas un godīgākas, nekā daži tagadējās Saeimas glīti saņemtie un iesmaržotie tautas kalpi, kuriem mazāk rūp darbaļaužu liktenis, bet gan – kas man par to būs?

Sabiedriskā darbā L.Ārniece bija arī Liepājas rajona deputāte un rajona partijas komitejas locekle. No savām Augstākās Padomes deputātes gaitām atceras, kā LKP CK sekretārs A.Pelše pirms katras sesijas, ienākot zālē, nometies uz ceļiem un noskūpstījis sarkano karogu. Līze Ārniece apglabāta Pūņu (Ozolu) kapsētā.

NEDAUDZ PAR AUTORU

Alfrēds Leja dzimis 1927. gada 24. augustā Kalētu pagasta (Liepājas raj.) Poļos muižnieka ģimenē. Tēvs Gustavs (1880-1941) piedalījās Latvijas atbrīvošanās cīņās Pirmā pasaules kara gados Zemgales latviešu strēlnieku pulkā. Kontuzēts Ziemassvētku kaujās Ložmetējkalnā.

A. Leja 1941. gadā beidzis Aizviķu nepilno vidusskolu. 1948. gadā Kazdangas lauksaimniecības tehnikumu, bet 1958. gadā Valsts fiziskās kultūras institūtu.

1948.-1952. gadā strādājis par ASB (Arodbiedrību sporta biedrība) Aizputes apriņķa padomes priekšsēdētāju. 1952.-1972. bija Kazdangas LT fiziskās audzināšanas daļas vadītājs. 1972.-1987. gadā Kazdangas astoņgadīgās skolas direktors. 1988.-2000. gadā Kazdangas LT fiziskās audzināšanas skolotājs.

Nodarbojies ar vairākiem sporta veidiem, bet vieglatlētikā, šahā un basketbolā izpildījis 1. sporta klases normatīvus. 1950.-1958. gadā bija Latvijas izlases dalībnieks soļošanā. 1950. gadā izcīnīja 3. vietu 30 km soļošanā Latvijas meistarsacīkstēs, 1955. gadā ieguva čempiona nosaukumu soļošanā LBSB (Lauku brīvprātīgā sporta biedrība) *Vārpa* meistarsacīkstēs, bet 1956. gadā 3. vietu 20 km distancē PSRS lauku sporta biedrību meistarsacīkstēs Groznijā. Ieguvis godalgotas vietas daudzās republikas un starprepubliku sacensībās. Basketbolā ieguva sudraba medaļu LBSB *Vārpa* sporta spēlēs 1959. gadā.

Sabiedriskā darbā vadīja Latvijas PSR Lauksaimniecības ministrijas fiziskās audzināšanas metodisko komisiju (1958-1971). Bija republikas vidējo speciālo mācību iestāžu fiziskās audzināšanas metodiskās komisijas priekšsēdētāja vietnieks (1960-1972). LBSB *Vārpa* Centrālās padomes plēnuma loceklis, Tautas tiesas piesēdētājs, Kazdangas ciema izpildkomitejas deputāts, Liepājas rajona Fiziskās kultūras un sporta komitejas loceklis. Ieguvis nacionālās kategorijas goda tiesneša nosaukumu vieglatlētikā, tiesājis daudzas starptautiska mēroga sacensības, vairākkārt pildījis inspektora – komisāra pienākumus Latvijas – Zviedrijas – Lietuvas valstu sacīkstēs soļošanā Tukumā. Latvijas Olimpiskās komitejas un Latvijas sporta veterānu savienības valdes loceklis.

Sporta žurnālistikā publicējies no 1948. gada. Vairākkārt bijis republikas laikraksta *Padomju Jaunatne* un Liepājas rajona laikraksta *Leņina Ceļš* gada labākā ārštata žurnālistu konkursa laureāts, bet 1982. un 1989. gadā republikas sporta žurnālistu konkursa *Olimpiskā spalva* laureāts.

Sarakstījis grāmatas:

Jaunieši, soļosim (1962);

Soļošanas sporta vēsturi „Ak, kaut man Daliņa kājas būtu”, 1.d. (1997), 2. d. (2004); Kazdangas lauksaimniecības tehnikuma vēsturi „Cik jauki Kazdangā” (1999),

Sporta biedrības *Vārpa* vēsture (1999);

Bērnības atmiņas „Mūžam nebeidzama gaismas starume līst” (2000);

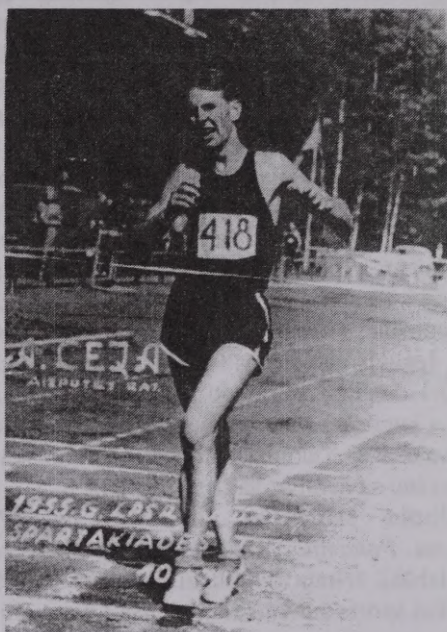
Skolas direktora dienasgrāmata (2001);

Kopā ar Andri Zankovski Latvijas sporta veterānu vēsturi „Kaut ar sarma vizmo matos”(2002);

„Reiz bija Aizvīķu pagasts” (2004).

Piedalījies 1967. gadā Maskavā izdotās grāmatas „Radošais darbs” sagatavošanā par pedagoģiskām atziņām Latvijas lauksaimniecības tehnikumos, kā arī „Latvijas sporta vēstures” (1994) un „Latvijas olimpiskā vēsture” (2003) izdošanā. Apkopojis republikas lauksaimniecības tehnikumu un republikas vidējo speciālo mācību iestāžu sporta darba vēsturi.

Par sarakstītajām grāmatām, saņēmis Luda Bērziņa starptautiskā konkursa prēmiju 2001., 2003. un 2005. gadā.

1955. gadā Valmierā A. Leja kļuva par republikas lauku jaunatnes čempionu 10 kilometru distancē

Apbalvojumi:

- 45. Aizviķu mazpulka 2. pakāpes pateicības žetons „Par centību” (1939)
- Krūšu nozīme „PSRS Fiziskās kultūras teicamnieks” (1957)
- Vissavienības lauksaimniecības izstādes zelta medaļa (1955; 1957)
- Goda nosaukums „Latvijas PSR Nopelniem bagātais treneris” (1962)
- Krūšu nozīme „Lauksaimniecības teicamnieks” (1963)
- Krūšu nozīme „Teicamnieks tautas izglītības darbā” (1989)
- Triju Zvaigžņu ordeņa zelta goda zīme (1996)
- Latvijas Sporta veterānu savienības Goda zīme (1977)
- Latvijas Sporta pārvaldes Goda zīme (1998)
- Latvijas Olimpiskās komitejas Goda zīme (2003)
- Latvijas Valsts aizsardzības fonda „Lāčplēsis” kavaliera Goda zīme (2003)
- Tēvzemes balvas laureāta, pasaules rekordista Jāņa Daliņa 100 gadu Jubilejas galda medaļa (2004)
- Latvijas sporta veterānu savienības bronzas medaļa „Sporta slava”(2005)
- Kazdangas pagasta padomes apbalvojums „Goda kazdandznieks” (2005)

Iekļauts 25 pieredzes bagātāko republikas lauksaimniecības tehnikumu pedagogu skaitā Latvijas PSR Valsts agrorūpnieciskās komitejas Mācību metodiskā kabineta 1990. gadā izdotajā brošūrā „Lai ikviens tik zemē sētu...”.

1999. gadā iekļauts 24 Latvijas pedagogu skaitā, kuri atzīti Zviedrijas vēstures muzeja organizētā konkursā – starptautiskā projektā „Skolotāju biogrāfijas valstīs ap Baltijas jūru”. Materiālus izplatīja zviedru, somu, igauņu un latviešu valodās.

Piešķirta valsts stipendija par mūža ieguldījumu Latvijas sporta attīstībā.

Izmantotā literatūra

- M.Birzniece „Kazdangas pagasta mājvārdi, 2000
J.Daizis „XX gadsimta laimes un moku periodi”, Francija, 2006
E.Dunsdorfs „Grāmatas par Saldu”, Melburna, K.Zariņa fonds, 1995
U.Ģermanis „Latviešu tautas piedzīvojumi (1.-4. d.)”, Stokholma
A.Heniņš „Ventas sakta”, R., Preses nams, 2002
Jaunais Ceļš
Kurzemes Vārds
V.Lācis „Latviešu zemes un tautas vēsture, R., Vieda, 2001
V.Lācis „Otrais pasaules karš”
Latvijas Avīze
Latvijas padomju enciklopēdija, R., 1986
Latvijas pagasti: enciklopēdija, R.: Preses nams, 2001
Latvijas valsts arhīva materiāli
Latvijas valsts vēstures arhīva materiāli
Latvijas vēsture: 20. gadsimts, R., Jumava, 2005
A.Leimanis „Čigāni”, R.: Zinātne, 2005
A.Leja „Cik jauki Kazdangā”, R.: A/S Poligrāfists, 1999
A.Leja „Reiz bija Aizvīķu pagasts”, Liepāja: LiePA, 2004
Liepājas rajona arhīva materiāli
Līgonis „Sirdis liesmās”, R.: Rota
Ļeņina Ceļš
Neatkarīga valsts, 2003
R.Rubīns „Saulīt' tecēj' tecēdamas”, Liepāja, 2000
A.Šnipke „Vērgale laiku lokos”, R.: Avots, 1992
V.Taubmans „Hruščovs un viņa laikmets”, R.: Atēna, 2003
E.Vanags, I.Vilka „Pašvaldību darbība un attīstība”, 2003

SATURS

Pa pagātnes pēdām	5
Kazdangas pagasts	10
Kazdangas muiža	29
Baronu Manteifeļu pils	43
Uldriķa Priednieka atmiņas par baroniem Manteifeļiem	53
Zemes kopšana	80
Šurp, grāmatas, uz skolu!	99
Mūsu Tēvs debesīs	114
Dzimtā sēta	125
Veselības aprūpe	143
Pa brīvības ceļu	151
Čigāni – romi	168
Čuk-čuk bānītis	176
Andele vārās!	181
Aizsargi	187
Kari nāk!	192
Vaidu gads	201
Drang nach Osten!	216
Kurzemes cietoksnis	234
Zem sirpja un āmura	251
Kolektīvā saimniekošana	274
„Krasta banga” 1949. gada martā	296
Fiziskā kultūra un sports	306
Kultūra	335
Latvija atkal brīva	364
Kazdangas novada tautasdziesmas	375
Neaizmirsīsim!	379
Viņi dzimuši Kazdangā	394
Izcilniece	403
Nedaudz par autoru	405
Izmantotā literatūra	408

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307062040

6

